

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE DANSKES ØER

MED ILLUSTRATIONER AF
JOHANNES LARSEN OG FORFATTEREN

GRAFISK FORLAG

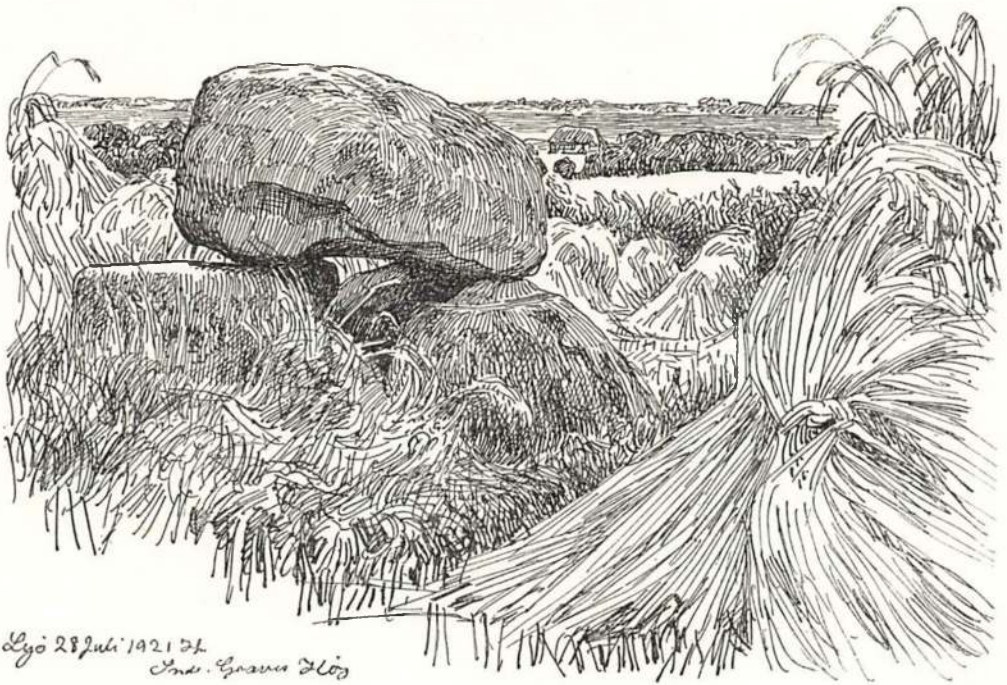
ACHTON FRIIS

DE DANSKES ØER

MED ILLUSTRATIONER AF

JOHANNES LARSEN OG FORFATTEREN

BIND I

Lyd 28 Juli 1921 St.
And. Graun Stø

GRAFISK FORLAG · KØBENHAVN

© 1962 by *Marta Achton Friis*

ANDEN UDGAVE · ANDET OPLAG

*De danskes Øer er sat med 10 punkt Baskerville
og trykt hos*

Grafisk Institut A/S · København

Papiret er matglattet 605

og krideret kunsttryk fra De forenede Papirfabrikker A/S

Indbindingerne

er udført af Oscar Møllers Bogbinderi

og luksusudgaven af Anker Kysters Eftf.

med sidepapir tegnet af

Axel Encke

I årene 1926–28 udkom et i sin art enestående monumentalværk:

DE DANSKES ØER

Det var ikke nogen saglig geografisk – topografisk beskrivelse i lighed med Traps Danmark. Det var to kunstners fremstilling i ord og tegninger af naturen og livet på vore mindre øer. De to kunstnere var Achton Friis og Johannes Larsen. Achton Friis havde gjort sig kendt som maler, tegner og grafiker, og som forfatter, bl. a. af skildringer fra Grønland. Han havde deltaget i Mylius-Erichsens Grønlandsekspedition. I begyndelsen af tyverne foretog han sammen med Johannes Larsen en række ekspeditioner til 132 af Danmarks mange små øer. Resultatet blev et meget smukt værk i tre bind. Det er skrevet af Achton Friis og gennemillustreret, dels med portrætter af karakteristiske folketyper, tegnede af forfatteren, dels med en mængde landskabs-tegninger fra Johannes Larsens hånd.

Dette storværk blev udsolgt næsten med det samme og det er aldrig blevet optrykt i sin oprindelige skikkelse. Først nu kommer det i ny udgave med alle illustrationerne. Teksten fremtræder med den nu brugelige retskrivning, og der er nogle steder foretaget små sproglige ændringer der er godkendt af forfatterens søn, arkitekten Claus Achton Friis, der på forskellige punkter har været forlaget behjælpelig med udgavens tilrettelægning.

Den natur de to kunstnere fandt og skildrede, har ikke altid fået lov at ligge i fred, ikke alle steder finder vi i dag øernes natur og livet der leveder, således som det var dengang. Derfor er det en lykke at disse forhold stadig lever i de to store kunstners værk.

Forord

En dag i foråret 1913, fem år efter min hjemkomst med Danmark-ekspeditionen, omtalte jeg for min ven Jeppe Aakjær min lyst til atter at se Grønland og lave en rejsebeskrivelse fra en ny lokalitet oppe i det store land, hvis natur var kommet til at stå mit hjerte så nær. Han gav mig dette svar: „Men hvorfor dog rejse så langt væk, når der inden for landets grænser ligger så meget, for de fleste af os fuldstændig ukendt land, som endnu venter på sin skildrer. Tænk blot på, at Danmark har ikke mindre end 527 øer! Hvad véd vi om disse? – Bliv herhjemme og skriv os en bog om *dem!*“

Da jeg aldrig før havde hørt antallet på vore øer ansat så højt, spurgte jeg forbavset, hvor han havde det fra. Han svarede, at J. C. Christensen havde nævnt det i en forsvarsdebat i tinget, vistnok i 1906, og han tilføjede: „Det skulle forundre mig meget, om netop *han* var galt underrettet.“

Tanken greb mig straks, og den lod mig ikke siden i ro. Jeg søgte efter tallet på vore øer og fandt det i Statistiske Meddelelser under „Danmarks Areal“, 1906. Det var rigtigt – *fem hundrede og syvogtyve øer foruden Jyllands!* Jeg regnede ud, at jeg vistnok kendte lidt til ca. 27 af dem; men om de resterende 500 vidste jeg mindre besked end om Grønland, rivieraen eller den svenske skærgård! – Mit næste skridt var systematisk at gennempløje Trap, Pontoppidan og andre historisk-topografiske værker om Danmark. Men når undtages vore større øer fandt jeg her så godt som kun deres navne og størrelse, samt nogle få, tørre oplysninger om ganske enkelte af dem. Hvordan skulle det for øvrigt i værker af den karakter kunne være anderledes?

Jo mere jeg søgte, jo stærkere greb ideen mig. Al den tid, jeg havde tilovers, anvendte jeg i de følgende år til undersøgelse i vore biblioteker. Naturligvis måtte jeg indskrænke mig til at søge *trykte* kilder, men selv dette gik kun langsomt og besværligt. Desværre udkom Chr. Heilskovs: Dansk Provinstopografi, Tidsskrifts-Indeks for Danmark, først i 1920, da jeg nylig havde afsluttet mine litterære forberedelser til rejsen og på egen hånd havde fundet så godt som alt, hvad denne bog kunne udpege for mig, foruden en del mere.

Det er vel kun gået op for meget få af vore landsmænd, i *hvor* høj grad Danmark fortjener navn af et ørige. Hvem véd for eksempel, at alene Svendborg amt rummer 72 øer, eller at der i og uden for Stavns Fjord på Samsø ligger henimod en snes øer og holme, af hvilke en enkelt er 92 tdr. land stor? På grund af sine ejendommelige geografiske forhold er Danmark i virkeligheden

et af de mærkeligste lande i Europa. Men intet, selv blandt de største værker, der findes om landet, rummer nogen indgående eller samlet beskrivelse af vore mængder af småøer, skøn disse dog må siges at danne den mest karakteristiske side af vort fædrelands natur.

Kun ganske få af disse øer har i ny og næ været besøgt af skribenter, og disses beretninger er fremkommet på som oftest tilfældige steder. Når man undertager Sjælland, Fyn, Lolland-Falster, Møen, Bornholm og endnu et par større øer, er størsteparten af de hundreder af øer, som ligger i havet mellem Skagerrak og Østersøen og i dets fjorde og småfarvande, for den største del af Danmarks beboere et ganske ukendt land.

Da mit indsamlingsarbejde på bibliotekerne var tilendebragt, gik det først op for mig, hvor slet den er stillet, som må nøjes med *på prent* at gøre en rejse til disse egne, og især hvor utilstrækkeligt det forhåndenværende materiale er til belysning af én bestemt side hos dem: deres natur og deres befolkning. Jeg besluttede at gøre alt for at komme ud og få at vide, *hvordan der ser ud*.

Jeg udarbejdede en omhyggelig plan. For at få det fulde udbytte af en sådan rejse stod det mig klart, at der foruden mig selv måtte endnu en maler med på ekspeditionen, thi mit eget arbejde ville hovedsagelig komme til at bestå i indsamling af litterært stof. Min ledsager måtte være den, der sad inde med de bedste egenskaber til udførelsen af sit hverv. Jeg henvendte mig derfor til maleren Johannes Larsen, som til min glæde straks gav mig tilsagn om at være med.

Rejsen måtte nødvendigvis foregå i egen båd, og til at føre denne måtte vi have en søkyndig mand; altså måtte vi blive mindst tre mand på turen. Jeg anslog denne til at strække sig i det mindste over tre år, med de afbrydelser, som årstiderne fordrede, og omkostningerne beregnede jeg til at blive 20.000 kr. foruden udgifter til anskaffelse af et fartøj.

Min plan vandt så elskværdig og forstående tilslutning hos dem, til hvem jeg henvendte mig om råd og bistand, at jeg i foråret 1921 så mig i stand til at begynde rejsen med det formål at indsamle materiale til et værk om de danske småøer.

Fra Undervisningsministeriet, hvortil jeg først henvendte mig, modtog jeg straks halvdelen af det nævnte beløb og senere yderligere 3000 kr. Berlingske Tidendes redaktion tilbød mig at tilvejebringe den resterende del, og det lykkes bladet i løbet af få dage at skaffe garantier for 9000 kr. blandt private. Endelig bidrog *Ny Carlsbergfondet* med 4000 kr til bogens udstyr og trykning. I alt 26.000 kr.

Selv har jeg desuden bidraget med 3000 kr. til ekspeditionen, idet jeg i vinteren 1920–21 købte fartøjet „Rylen“ for 4000 kr. og efter rejsens slutning solgte den i 1925, hvorved den kun indbragte mig 1000 kr.

Fartøjet, en Kerteminde-bæltbåd med en 6 HK Dan-motor og sejlføring, omdannedes efter vort behov for 1600 kr., og den 24. maj 1921 gik vi ud fra Kerteminde.

Vore erfaringer på rejsen lærte mig efterhånden, at enkelte ting i min oprindelige plan måtte ændres, for at turen kunne tilendebringes inden for det tidsrum, som vor sum strakte til i, og for at bogen ikke skulle få et alt for urimeligt omfang. Vi måtte således af hensyn til, at så godt som alt vor arbejde forefaldt under åben himmel, opgive at rejse i vintermånederne, da uheldige vejrforhold på denne årstid ville have spildt alt for megen tid for os – derom belærte vor første efterårsrejse os tilstrækkeligt! Desuden blev det nødvendigt at lade enkelte større, mere kendte øer udgå, som det havde været min hensigt at medtage, nemlig Vesterhavssøerne Fanø, Manø og Rømø, samt Als og Lange-land, hvilken sidste i øvrigt blev berejst i tre uger på vor første tur og gav et så mægtigt materiale, at den alene af den grund måtte vige pladsen. Til trods for disse ændringer kom rejsen dog til at strække sig gennem fire i stedet for tre år, og værket kom til at omfatte ca. 1200 sider i stedet for de oprindelig planlagte 7–800 sider.

Den plan, vi fulgte, ser således ud:

Der blev foretaget i alt fem rejser. Den første af disse fandt sted i foråret, sommeren og begyndelsen af efteråret 1921 og omfattede fynske øer i Kors-havn, Odense Fjord, Store Bælt og det sydfynske øhav. Den anden foretoges i foråret og forsommeren 1922 og gik til de sydvestlige Kattegatøer og øerne i Horsens Fjord samt til fynske øer i Lillebælt og tilgrænsende småfarvande. Den tredje foregik samme år om efteråret og omfattede øerne i Nakskov Fjord og Smålandshavet samt øerne i farvandene mellem Falster, Møen og Sjælland. Den fjerde blev udført i foråret 1923 og gik til de sjællandske øer i Store Bælt, i Sejerøbugten og Kattegat, samt til øerne i Roskilde Fjord og Ise-fjord. Den femte endelig gik til Limfjordsøerne, til Hirsholmene og de store Kattegatøer Læsø og Anholt og fandt sted i sommeren 1924.

Det siger sig selv, at der inden for et antal af 527 øer og holme (eller små-grupper af sådanne), af hvilke en mængde ved deres ensartethed ville gøre læsningen uudholdelig, må træffes et omhyggeligt valg til et formål som det foreliggende, hvor det bl. a. har været mig magtpåliggende at vise *forskellig-artetheden* ved dansk ønatur i landets forskellige egne. Af det nævnte antal har jeg straks ladet udgå de 82 øer og holme, som ligger i ferskvandssøer og åløb, idet jeg har strammet fordringen til at kunne komme i betragtning som ø så vidt, at jeg har forlangt, den på alle sider skal være omgivet af *salt* vand – af hav! Enkelte øer, til eksempel Gavnø, Glænø eller Gjøl, har jeg forbi-gået, fordi de er ved at gro sammen med det nære Sjælland – er ved at antage dennes karakter og miste deres særpræg som ø. Desuden udgår som før nævnt

en del øer på grund af deres størrelse, og fordi de er for trafikerede og velkendte.

Af vore ca. 445 havomflydte øer (eller grupper af småholme) er 90 beboede, og 43 af disse danner mindst ét selvstændigt sogn.

Valget af de 132 øer, vi har besøgt, og som bogen omhandler, har været dikteret først og fremmest af, om de var beboede, hvilket gælder 74 af dem, og dernæst af deres ejendommeligheder i landskabelig henseende eller af deres dyre- og fugleliv, og endelig af, hvor vidt de er typiske for visse grupper eller lokaliteter. Af ganske små holme er i reglen kun sådanne medtaget, som i en eller anden henseende har særlig mærkelige egenskaber.

Jeg måtte betragte det som vor hovedopgave at vise, hvorledes øerne og deres befolkning *ser ud* den dag i dag, og vi samlede først og fremmest stof til belysning af dette spørgsmål. Af det i forvejen indsamlede historiske materiale er der for de mindre øers vedkommende medtaget så godt som alt, hvad jeg har fundet, for de størres vedkommende kun det væsentligste for ikke at gøre værket for bredt. Til belysning af folkets liv og dets kår i tidligere tider og nu, deres sæder og skikke, eksempler på folketro og overtro, der visse steder har holdt sig mærkværdig friske lige til nutiden, har jeg medregnet alt, hvad jeg har fundet på stedet.

Med hensyn til indsamling af sagn og folkeminder blev rejsen en skuffelse. Kun lidt er bevaret mundtligt, og på dette punkt er øboerne i modsætning til jyderne overordentlig lidt meddelsomme. Dette gælder naturligvis også i høj grad deres overtro; men om denne såvel som en mængde andre forhold har jeg oftest fået besked af embedsmænd – næsten altid skolelærere – som har tilbragt en så lang årrække på stedet, at de var fuldkommen inde i befolkningens tanke-sæt. Ingen anden „udenforstående“ har som læreren lejlighed til at vinde almuens fortrolighed og til at komme i kontakt med den.

Af billedmateriale hjembragtes fra rejsen af Johannes Larsen ca. 600 tegninger af landskaber foruden en mængde vignetter med fuglemotiver; selv har jeg udført 70 portrættegninger og ca. 700 fotografier. Af dette er et udvalg på ca. 200 tegninger af Johannes Larsen foruden hans vignetter, ca. 50 portrættegninger og 250 fotografier reproduceret i værket. For ikke at bryde bogens kunstneriske helhed er alle fotografierne anbragt samlede uden for teksten bag i hvert af de tre bind. Et brøktal – f. eks. ⁷ – betyder, at et tilhørende fotografi findes på tavle 7. Endvidere er der sidehenvi-sning ved hvert fotografi.

En fuldstændig fortegnelse over de på hver enkelt ø trufne fuglearter, et uddrag af Johannes Larsens dagbog, findes i værkets slutning. Da det er første gang, en mand med så enestående betingelser for at gøre iagttagelser i fri

luft har gjort en rejse over et så stort, ejendommeligt og afvekslende terræn inden for landets grænser, har jeg fundet det nødvendigt på dette punkt at bryde værket karakter. I øvrigt vil der i selve bogen af dyre- og fugleliv som regel kun blive medtaget, hvad der stærkest præger øens landskabelige fysiognomi, og det samme gælder i mindst lige så høj grad plantelivet. Det siger jo sig selv, at værket ifølge sit formål og hele sin karakter ikke kan blive videnskabeligt. Det er to kunstneres iagttagelser, der ligger til grund for dets tilblivelse, og dets indhold må da først og fremmest få værdi ved sin subjektivitet.

I forbindelse med dette står den titel, jeg har givet bogen. Jeg kunne jo ikke kalde den „De danske øer“, da ikke alle øer er medtaget. Og med titlen „Danske øer“ eller „Danske småøer“ kunne man endnu forbinde tanken om en *udtømmende* beskrivelse, foretaget af en flok medarbejdere med kvalifikationer af en anden art end vore. Jeg har valgt titlen *De danskes øer*, fordi den synes mig at passe til bogens indhold, der først og fremmest har til hensigt at være en hymne til dansk natur, således som den viser sig for en malers øjne.

Tilfældigt er det ikke – og måske alt for dristigt – at det er en linje af vor skønne nationalsang, som står på bogens titelblad. Men hvor ofte er ikke strofer af denne og andre af vore blide fædrelandssange rundet mig i hu på vor færd mellem Danmarks øer – denne rejse, som er blevet min største oplevelse. Og hvor har det gang på gang slået mig, at denne natur har måttet skabe netop sådanne sange.

Det måtte være en opgave for en stor digter at skrive om disse danske småøer – Oehlenschlägers *Langlandsrejsen* kunne være forbillede for et sådant arbejde, men det haster; thi snart vil havet – og klimaet – være det sidste, der er tilbage af dansk natur, og musen vil gå til søs sammen med digteren.

I de egne, vi har besøgt, og som mest ligger langt uden for alfarvej, har vort land endnu på sine steder en afglans af sin uberørthed og ynde tilbage. Alt, hvad vi har fundet, har vi i denne bog – så godt vi formåede – søgt at bevare mod forglemmelse.

Alle dem, der har hjulpet mig med at sætte planen i værk, bringer jeg min tak. Det lyder kun af så lidt; men for den, der har haft den lykke at lære sit fædreland at kende på den måde som vi, er det vanskeligt at finde ord, som er hjertelige nok.

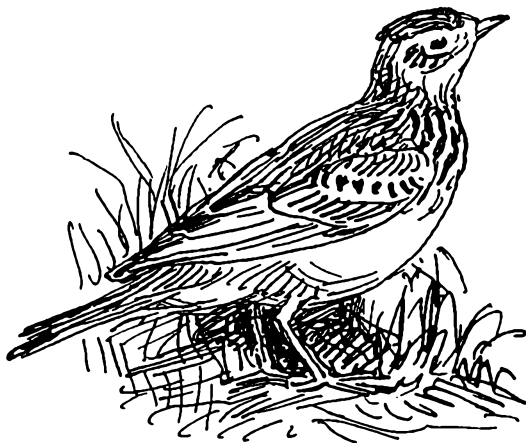
Min tak til Undervisningsministeriet, til Ny Carlsbergfondets direktion og til Berlingske Tidendes redaktion samt til alle de enkelte mænd, som har vist mig tillid, håber jeg bedst at kunne udtrykke gennem det værk, som er blevet resultatet af vor rejse.

Mine fæller på rejsen var alle fynboer. Jeg står i taknemlighedsgæld til

Fynsland, fordi det har villet undvære dem til mig, så længe rejsen varede! De tre ukendte af dem foretrækker jeg at præsentere enkeltvis på bogens sider. Kun et vil jeg sige her i forbindelse med dem: vil man ha' en skipper om bord i et lille fartøj som vort, så skal det være en Kertemindefisker!

Hvad Johannes Larsen angår, vil det af bogens sider fremgå, hvad han betyder for disse. Hvad han betød som rejsefælle og som mandfolk ved den glans, han kastede over rejsen hver dag i de år, vi har tilbragt sammen under åben himmel eller i „Rylen“s trange kahyt, det kan ikke siges her. – Jeg er taknemlig, blot fordi jeg på denne tur har lært ham at kende.

ACHTON FRIIS.

Indhold

	Side
Forord	5
Øerne i Korshavn ved Hindsholm	17
Mejlø	22
Vejlø Kalv	26
Bogø	28
Vigelsø	36
Romsø	41
Vresen	55
Intermezzo	59
Øerne i Lindelse Nor	66
Bukø	67
Fintholm	68
Kværnen	69
Eskildsø	69
Siø med Skovø	76
Thurø	80
Kidholm	93
Tåsinge	96
Intermezzo	130
Skarø	143
Drejø	155
Græsholm	182
Hjelmshoved	184
Hjortø	189
Odden	197
Mejlholm	199
Birkholm	202
Store Egholm	211
Lille Egholm	217
Store Svelmø	219
Lille Svelmø	225
Intermezzo	226
Bjørnø	230
Lyø	237
Avernakø	278
Korshavn ved Avernakø	299
Ærø	316
Halmø	363
Lilleø	370
Dejrø	372
Strynø	374

PORTRÆTTER

	Side
Fisker fra Bagenkop på Syd-Langeland	61
Gamle Rasmus fra Drejø By	173
Gammel kvinde fra Hjortø	193
Ung kvinde fra Lyø By	247
Gamle Peter Hansen fra Lyø By	251
Bonde fra Lyø By	259
Gammel bonde fra Munke By på Avernakø	279
Bondekone fra Munke By på Avernakø	291
Skibsfører Albert Friis fra Marstal	355
Kvinde fra Strynø	375
Strynøs Toreador	379

FOTOGRAFIER BAG I BIND I

	Tavle
Mejlø	1
Romsø	2, 3, 4, 5
Lohals	5
Eskilsø	6
Kværnen	6
Thurø	7, 8, 9, 10
Tåsinge	10, 11, 12, 13, 14, 15
Skarø	16
Drejø	17, 18, 19
Hjelmshoved	20
Hjortø	21
Mejlholm	21
Birkholm	22
St. Svelmø	23, 24, 25
Bjørnø	26
Lyø	26, 27, 28, 29, 30, 31
Avernakø	31, 32
Ærø ..	33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45
Halmø	44
Lilleø	45
Strynø	46

Rejsen 1921

24. maj - 2. september

Øerne i Korshavn ved Hindsholm. Vigelsø. Romsø. Vresen med Langesand. Øerne i Lindelse Nor på Langeland. Sio med Skovø. Thurø med Kidholm. Tåsinge. Iholm. Skarø. Drejø. Græsholm. Hjelmshoved. Hjortø. Odden. Mejlholm. Birkholm. Store og Lille Egholm. Store og Lille Svelmø. Bjørnø og dens holme. Lyø. Avernakø med Korshavn. Ærø. Halmø. Lilleø. Dejre. Strynø.

Øerne i Korshavn

Er det solen?

Halvvågen mærker jeg, at et lys skinner på mit ansigt, og at en mild luftning sagte vifter hen over det. Mit leje gynger under mig, let og stille. Ligger jeg på en sejrende sky?

Det toner i mit øre af fuglesang fra nær og fjern – er det lærker, der synger? Gennem de lukkede øjenlåg aner jeg gyldne farver bølge om mig.

Er jeg i himlen?

Jeg åbner øjnene og ser mig om. Lige over mit ansigt ser jeg en perlemorsfarvet luft med rosarandede småskyer, der blænder mig, så jeg drejer hovedet bort. Der ved siden af mit ansigt gynger sagte op og ned en gylden firkant på den hvide væg. Over den, på det lave loft, løber lysende riller i slangebugter som småbølger efter hinanden.

Lærkesangen stiger; den, og så en sagte klukkende lyd uden for skottet er det eneste, jeg hører. Nej – nu kommer af og til med lige mellemrum nogle underlige dumpe drøn rullende. *Det* ved jeg, hvad er – det er Skipper, der snorker inde ved siden af. Nu er jeg på jorden igen!

Javel – det er „Rylen“s kahyt. Jeg er ikke i himlen, jeg er i *Korshavn*.

Jeg ser på mit ur, at klokken kun er fire. Ganske stille, for ikke at vække de andre, lister jeg mig over ende og stikker hovedet op gennem den åbne kappe over mig.

Til at begynde med ser jeg ingenting for det intense sollys og de lette morgentågers blændende reflekser; men så dukker de frem ø ved ø rundt om mig.

Grønne, gyldne og rosa farver lyser gennem de bølgende slør. Fra stranden i nordøst danner solen en flydende bro lige ind under „Rylen“s sider hen over det af morgenbrisen fint riflede vand, der pylrer sagte mod bådens planker.

Og pludselig fanges mit øje af noget, som bevæger sig derinde på den nære strand, kun halvtreds meter fra mig. – Der går otte store, grå fugle i det høje græs på rad efter hinanden ned mod stranden, roligt græssende.

Det er grågæs.

Jeg ser, hvor deres blanke, velpudsede fjer lyser glansfuldt i solen; de er så nær, at jeg indbilder mig at kunne høre rusket i græsset af deres stærke røde næb. Deres varme, grå farver spiller mod det saftiggrønne græs og den røde tang. De går så tillidsfuldt, de skønne fugle, så roligt og selvbevidst, som var det paradisetts have, de vandrede i. Hvert af deres skridt er velovervejet, så fuldt af værdighed, deres kølige øjne lyser af klogskab. En enkelt af dem rejser af og til den lange hals og ser sig om, årvågen og med næbbet løftet – så græsser den roligt videre sammen med de andre.

Et fjernt mågeskrig – en strandskades hvippen – ellers kun lærkesangen.

Jo, det er alligevel himlen! –

Så falder det mig ind, at dette jo kun er få timers vej fra hovedstaden. Mon noget menneske nu går derinde og har en anelse om, at han kun er nogle mil fjernet fra et sted, hvor livet former sig som her! For et døgn siden gik jeg endnu selv derinde i gaderne mellem stinkende automobiler og klemtende sporvogne, og nu er jeg her, vågnet midt i herlighederne.

Og midt i arbejdet.

I går morges gik vi i Kerteminde første gang om bord i „Rylen“ og stævnede ud på vor lange rejse. Bag os lå alle de endeløse, kedsommelige forberedelser, i vort kølvand hvirvlede en byge af betalte regninger som visne blade for en efterårsblæst.

Foruden Johannes Larsen og mig selv bestod deltagerne for denne sommerrejses vedkommende af Johannes Larsens søn, maleren Andreas Larsen, der skulle fungere som motormand og kok, i hvilke tvende metiers han havde uddannet sig de forudgående to måneder. Desuden vor skipper, den syvogfirsårige skibsfører Christian Andersen fra Kerteminde, Johannes Larsens mangeårige ven og jagtfælle fra mangt et forrygende togt langs Hindsholms kyster,

en mand med et jernhelbred, hærdet i saltvand og storm, og endnu for ganske få år tilbage en gudbenådet jæger, der færdedes med en bøsse i en båd og gjorde mirakler med begge dele. Den gamle er mest kendt i de fynske farvande som forhenværende fører af jagten „Tjalfé“, med hvilken han i en snes år sejlede vandet tyndt mellem Djurslands nordkyst og fynske havne. Han er endnu en sømand af „reneste vand“ og virker som en rask mand midt i treserne.

Som vor gæst på rejsens første dag fulgte fru Johannes Larsen os på sejladsen til Korshavn.

Klokken otte var vi alle samlede om bord, og et kvarter i ni startede vi, mens byens mest smarte fotograf forfulgte os til lands ud ad molen og uophørligt skød på os.

Vorherre må egenhændig have lavet vejret denne dag for vor starts skyld; en herlig mild sydøstlig brise gik med lette bølger ind mod landet, og vi stod nordøst på ud mod Stavres Hoved over et hav, der lå blyfarvet med blændende glimt under en tindrende sol og en himmel, der var falmet og bleg af lys.

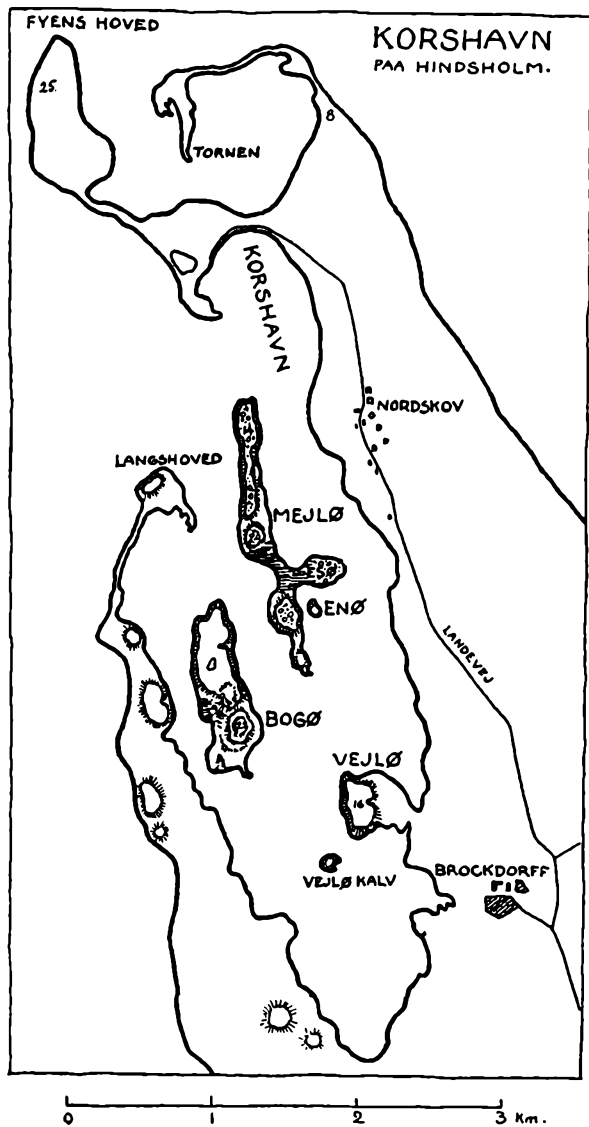
Vi rundede Stavres Hoved og mødte her dønningen ude fra det store hav. „Rylen“ løftede og sænkede sig blidelig og nikkede frimodig og genkendende ud mod den brede, bølgende landevej, som den var så hjemmevant på. Storsejlet blev sat, og for en bliden bør gled vi nordover mellem Romsø og landet.

Enkelte måger møder vi af og til, tavse og vagtsomme glider de forbi. Forsamlede på ruffet over kahytten i læ af storsejlet afskyder vi ekspeditionens eneste champagneprop på en af dem og drikker en skål for „held og lykke i alverdens ting“. Og mågerne bliver ved at vandre ind og ud af vor synskreds, svartbagmåger, store havmåger og stormmåger. Men selve Neptunus' hilsen fik vi først, da vi rundede Fyns Rev, hvor et marsvin kom anstigende på tværs af bådens retning, væltede sig i vandskorpen og sprang et par gange helt op af søen foran stævnen, hvorpå det pludselig forandrede kurs, gik under vandet langs siden af os og forsvandt agterude. Vi så tydeligt den grå krop som en torpedo gennem det klare, grønlig vand – ikke mere udtryk i dens ansigt end i en klump støbestål.

Vi gik i ærbødig afstand norden om Lillegrunden, stod så sydvestover og rundende Fyns Hoved, der med sine hvasse og barske klinger står som et par truende knytnæver ud mod Kattegat. Kun nogle skalleslugere lå og flød på søerne herude mellem revet og Fyns Hoved.

Ved middagstid ankrede vi op i *Korshavn*.

Betragt engang Hindsholm på kortet, denne halvø, som det rige Fynsland strækker ud i Kattegat! Den ligner en underarm, der ender i en vissen hånd, hvis fingre krummer sig om en klynge småholme – en håndfuld pebernødder,

som Fyn af sin overdådighed rækker ud mod sin nordlige nabo Samsø: Værsgo og spis! Men Samsø vender bagen til, krummer sig sammen om sine egne kyllinger, der ligesom er ved at undslippe dens tag og fare på egen hånd ud i Kattegat, og siger: Nej ellers tak, jeg har selv!

Ved første blik under indsejlingen minder den lille øopfyldte Korshavn ved Hindsholm i meget høj grad om Stavns Fjord på Samsø; men øerne i den første er færre og mere ensartede, og det viser sig snart, at de i karakteren er ret forskellige fra dem i det lille samsøiske arkipelag. De har et barskere præg, de har hist og her høje og skarpe klinter, og deres sparsommere bevoxsning er mere forkrøblet og forblæst; thi Noret, hvori de ligger, vender sit åbne gab *mod vest*, Kattegats

bølger vælter med nordvesten lige ind mod de yderste holme og æder deres sider – mens Stavns Fjord ligger på østsiden af landet i læ af Samsøs bakker og bag landsbyen Stavns' lune, frodige krat og haver.

De største af småøerne i Korshavn, *Mejlø* og *Bogø*, er henholdsvis 70,2 og 63,6 tdr. ld., herefter kommer et par smånallinger som *Vejlø Kalv* på 1,5 og *Ænø* på 1,2 og endelig en krumme som *Ægø*, der er 0,4 td. ld. *Vejlø* selv er nu landfast i modsætning til sin „kalv“, og *Langø*, som også tidligere var havomflydt, har fået samme skæbne og kommer altså ikke os ved. Den er blevet den visne hånds tommelfinger; dens yderste spids har på generalstabens kort fået navnet *Langø Hoved*, mens fynboerne bruger det langt klangfuldere navn *Langs Hoved*, ligesom halvøen af egnens folk kaldes *Lang*.

I læ bag disse småøer og holme svajer „Rylen“ nu for sit anker en skønne majmorgen. Vi ligger i det smalle farvand mellem Mejlø og Bogø. Klokken er seks og vi er ved at tørne ud. Øst for os ligger Mejlø med sin knudrede ryg lige under solens stråler; hele dens lange krop skælver i lyset under en skyløs himmel. Inde under øens bred og helt ud i fladvandet ligger mægtige, fra klinten nedrullede kampesten, og inden for disse på den smalle, sandede forstrand, ligger vældige bunker af den fine, hvidlige „madrastang“, fra hvilken sollyset blændende kastes tilbage. Op ad klintens sider kravler tjørne, vindblæste og forkrøblede, men hist og her allerede med enkelte lysende blomster på deres sydside.

Ude i nord skimter vi det store hav; det ligger blankt og stille. Men herinde står morgenbrisen strid fra øst ud af gabet, og vandet mellem holmene er dyblåt i farven som anløbet stål. Fra den nære strand høres i den stille morgenstund tydeligt vindens hvisken i den tørre tang. Fire stenfiskere ligger til ankers norden for os for stramme kættinger og med stævnene pegende mod øst. I nordvest står Langs Hoveds skarpe snude som stævnen af en dreadnought og viser ud til havs.

Vi drikker morgenkaffe på dækket, mens mågerne flokkes om os og æder de bidder, der som rester fra de riges bord kastes i søen. Det er akkurat som ved vore færger; selv på disse fjerne fugleøer er mågerne ved at blive husdyr.

Solen stiger og begynder at give varme, alting vågner rundt omkring os. Lige med ét kukker en gøg ovre fra krattet på Langs Hoved.

Vi går i jollen for at gøre landgang på vor første ø, og få minutter senere springer vi i land på Mejløes vestside.

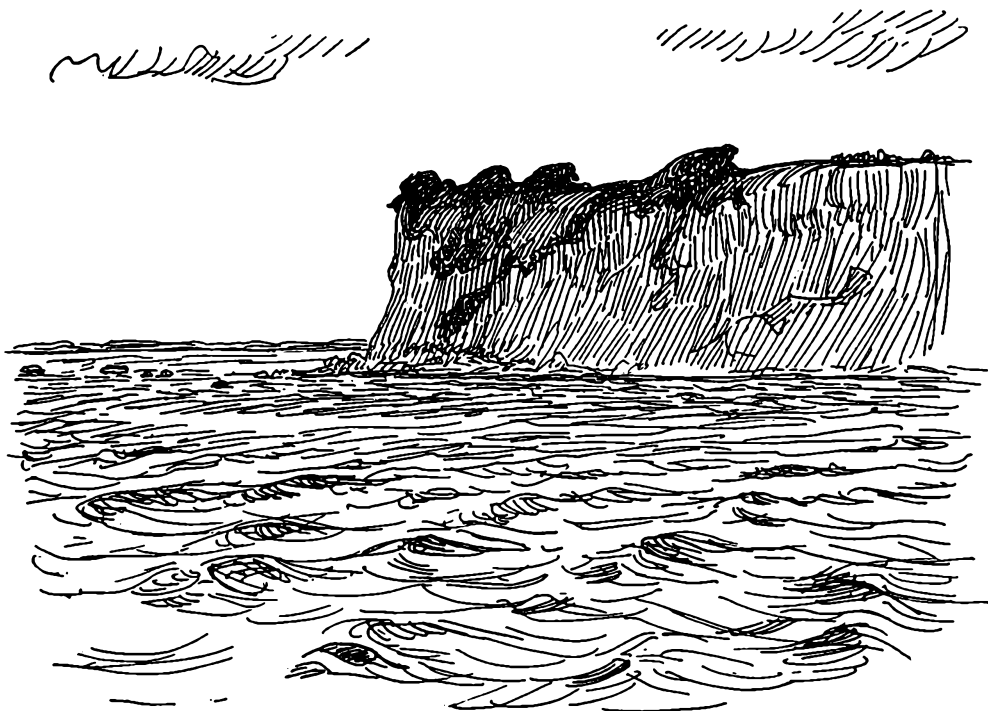
Mejlø

Som alle øerne i Korshavn er den ubeboet, ligger i Stubberup sogn, Odense amt og hører under baroniet Scheelenborg. Som de andre er den udyrket og ligger hen til græsning for godsets kreaturer. Den er lang og smal som en tarm med hovedretning fra nord til syd og er den nordligste af øerne herinde, er godt 2 km lang og blot et par hundrede meter på det bredeste sted. Dens flademål er 70,2 tdr. ld. ¹

Fra sin nordspids, hvis høje klint er stejl som en mur, falder øen i store bølger sydover. Over dens knudrede banker og op ad dens klinters sider gror tjørne i enkelte, vindhærgede buske eller i små sammenfiltrede, tætte krat, der giver ungvæg og plage læ, når storm og byger slår, og yder skjul for rugende gravand og skallesluger – selv piskede og avede af stormen fra vest. Men hverken storm eller hagl eller alverdens djævelskab kan få has på en så genstridig ting som en gammel tjørn; den tætner sig blot under modgangen mere om sit inderste væsen, skyder ryg og la'er stå til, mens alverdens ulykker raser hen over den.

Et sikrere kompas end disse gamle forblæste buske findes ikke. Med den høje forkrop vendt mod øst og den forblæste bag mod vest ser de ud, som om

Nordenden of Myglo
27/5 - 21 72

de har stået her i al evighed. Som vi ser dem fra stranden, silhouetagtige imod den blændende morgensol, ligner de forstenede fortidsuhyrer, der engang på deres vej opad fra havet pludselig er blevet ramt af en forbandelse, der har standset og dræbt dem. Men dybt inde i deres stenhårde knokler brager det af saft, og hvert forår tænder som nu et lysende blomsterflor over de fine grønne blade på deres ryg.

Kommet op over klinterne forfærder vi en flok unge plage, der græsser nær en lille rund ferskvandsdam i en af øens lavninger. De slår bagud af rædsel, ventilerer med skrald og brag i retning af fjenden og galoperer med dundrende hovslag over til øens modsatte bred. Ungkvæget vender det brede øre til og står og vejrer efter os, til vi går; så følger de efter og prøver at nappe os i ærmer og buksebag, mens savlet drevler fra mulerne.

Over øens åbne sletter og høje løber et mærkeligt dobbeltspor, op og ned, to parallelle, mørke striber over det gyldne græs. Det er det løsgående kvægs spor. Det ene er efterhånden blevet så dybt, at kreaturerne ikke kan gå bekvemt deri længere, og nu er de ved at lave et nyt, som går ganske jævnsides med det første. Der har ingen grund været til at forbedre vejretningen, der var god mening i traditionen. Oppe fra klinternes top ligner sporet aldeles en kunstfærdig syning hen over det grønne tæppe.

Jordsvaler kredser over klintens rand, og højt over vore hoveder svæver mængder af den store havmåge, *Larus argentatus*, hvis reder vi finder rundt om ved stranden og på de grønne skrænter nær denne. Men rederne er alle tomme eller blot med et enkelt æg i.

Det er nok mere end *sten*, der interesserer stenfiskerne herudenfor! Æggerøveri er også godt og giver nok så hurtigt noget i skrutten. Stenene skal dog først forvandles til brød! – Også bønderne inde på „fastlandet“ ynder denne kost og gør forretninger med varen; i går så vi en pige, som med en stor kurv på armen i timevis samlede æg ovre på Bogø! Det er ikke underligt, at de her rugende mågearter er stærkt i aftagende. Disse holme, som for blot tyve år side endnu var et eldorado for en ornitolog, er nu sammenlignelsesvis for en fattiggård at regne. På Mejlø var dengang store kolonier af hættemåger, *Larus ridibundus*, og terner – vistnok både kystterner, *Sterna macrura*, og hættesterner, *Sterna hirundo*. Disse er nu så godt som helt forsvundet.

Fra herregården føres for ringe tilsyn med holmene, og bønder og fiskere plyndrer herovre, som de har lyst til.

Strandskader farer to og to eller i småflokke med skarpe skrig strandlangs forbi os, tre par gravænder letter efter hinanden fra stranden og flyver til havs. Viber tumler over lavningerne, og fra læet på østsiden hører vi tornsangeres og gærdesangeres melodier, mens engpiberen sidder på marken og synger sin lille ensomme visestump. Præstekraverne triller af sted mellem småstenene i stranden, hvor en gul vipstjært jager efter fluer, og ude på fladvandet sejler et par skalleslugere langsomt omkring, mens de bestandig holder øje med os herinde. En stor flok gråandrikker holder til i farvandet lige syd for øen.

På øens nordlige del er de vestlige skrænter, der står med 14 m høje klinger ud mod havet, hist og her foruden af tjørn bevokset med slåen og enebær, stærkt forblæste og med vedbend ved foden. Ud for den midterste, flade del ligger mod øst den lille ø *Enø*, og nord for denne skyder halvøen *Esø* sig over mod Hindsholm med lave, kratbevoksede skrænter.¹

Her på østsiden er øens frodigste steder; under de lave skrænter gror kraftige hyldebuske, navr, vrietorn, tjørn og roser, og øverst på skrænternes kam står skærmende tjørn, roser og slåenbuske, selv frygtelig forkrøblede og forslåede af blæsten.

Et par vilde kaninunger farer forvirrede rundt om benene på os og forsvinder i deres huller. Det ser ud, som om nogen stod dernede og halede dem ind med en snor – svup! Overalt, hvor vi går, tumler kaniner forfjamskede rundt mellem tjørne eller farer som et skud fra hul til hul. De er den eneste form for vilde pattedyr på Korshavns øer og findes endda kun på Mejlø, hvortil de naturligvis er indført.

Den lille rundagtige *Enø* er næsten fuldstændig dækket af tjørnekrat. Et voldsomt lavvande har i dag gjort den landfast med Mejlø, og over den tør-lagte bund flygter to agerhøns med lange skridt. Da de når skrænten under Enøs krat, trykker de sig og ligger ganske stille. Vi ser dem tydeligt i kikkerten dér, hvor de ligger og gemmer sig for de slemme mænd. Nu er de på den sikre side og fuldstændig usynlige, tror de.

Nær ved os basker pludselig en krage op af en gammel, næsten helt udgået slåentorn lige under skræntens rand. Den har rede her, ser vi – vi kan kigge ind i den fra to alens afstand, hvor vi står og ser, at der både er æg og unger i den. Over hovedet på os larmer et par rasende strandskader – ja vent I bare, til kragen finder jeres hybler, så bliver der noget at larme over!

Den sydlige del af den smalle ø hæver sig atter i småbakker og med skrænter både på øst- og vestsiden, dækkede af spredte hyld, tjørn og roser.

Øen har uden tvivl aldrig været dyrket. Men midt på den åbne slette på øens midte fandt vi mellem de spredte tjørne mængder af gamle udprægede skovbundsplanter, således mælkeurt, både den blå og den røde, samt store masser af kodrivere og anemoner. Øen har da i en ikke alt for fjern fortid været skovbevokset, og skoven er fældet for veddets skyld – en skæbne, der er overgået de allerfleste af vore småøer.

Vi fandt derimod ingen eksemplarer af den sjældne blå iris, som efter sigende skal være truffet her på øen og ellers inden for landets grænser kun vokser på Saltholm og øerne i Nakskov Fjord.

Gøgen kikkede i østskræntens krat, da vi gik i båden og roede bort fra øen.

Vejlø Kalv

Hen på eftermiddagen samme dag ror vi til den ganske lille, kun halvanden td. ld. store Vejlø Kalv, der tæt skovklædt med rige, kuplede løvtræer ligger som en mærkværdig frodig og fredet oase inderst inde i dette lille forblæste arkipelag.

Roturen var højst besværlig, der måtte bestandig navigeres fint gennem det bugtede, kun 3–4 m brede og mindst 1 km lange strømløb, der med sit dybblå vand slynger sig som en å gennem de lave grunde, hvor store, spredte sten næsten overalt rager op over den blege vandflade. Mængder af gul og grøn grøde svømmer på det grunde vand, tættere og tættere samler det sig om båden. Allerede ca. 200 m fra den lille ø's nordstrand stikker vi uhjælpelig fast i dynd og tang. Vi må alle i ballen. Johannes Larsen smider sko og bukser, jeg tager mine lange søstøvler på, og Mester klæder sig splitternøgen, mens skipperen bliver siddende i jollen for at passe på den.

Det blev en besværlig landgang, og en forbistret hede var det. For hvert skridt sank vi i mudder og ælte til højt op på skinnebenene, og det var mig næsten umuligt at hale mine svære søstøvler med de store plader op af de huller, de lavede. Jeg kunne kun vinde frem, når jeg havde en af mine ledsagere under hver arm. Det var en forfærdelig svedetur at nå ind til bredden; vi begyndte at forstå, hvorfor øen var så „fredet“!

Men det betalte sig at have taget tønnen.

Sjældent har jeg set noget så idyllisk og fuldkommen uberørt som denne lille ø. Straks på den smalle, stærkt skrånende strandbred mødte vi en myldrende plantevækst. Her stod strandmalurt, kokleare og hindebæger i store, svulmende klynger, her groede mængder af vild asparges, hist og her isprængt små bede af blomstrende hindebæger. De ligefrem sloges om pladsen.

Umiddelbart bag forstranden står skovbrynet, som er tæt besat med tjørne, der luder ud over den lave skrænt, og bag dette løfter egepur, store ege og andre løvtræer deres kroner. To ringduer letter med klaprende vinger fra

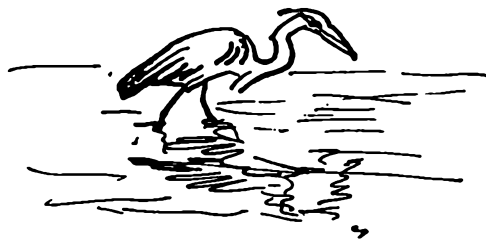
egene, da vi bryder gennem krattet, og forsvinder ind over Hindsholm. Rundt om os vokser vrietornen tæt, og i skovbunden mangeløv og prægtige enebærbuske; linde og frodige skovæbletræer gror i mængde herinde. Gennem et krat af næsten mandshøje ørnebregner, som med deres snorlige stammer ligner en mærkelig fortidsskov, kommer vi om til øens sydskrænt over en overvældende yppig skovbund. Her, under et herligt lille lindekrats skygger, finder vi den plettede gøgeurt, og op ad tjørnene ude ved sydskræntens rand slynger sig et væld af vedbend og caprifolium helt op til tjørnenes top. Overalt finder vi liljekonvaller i mængde, blandet med kodrivere og anemoner – så store, at de næsten virker som små buske.

En stor flok gråandrikker svømmer tæt inde under stranden, en vipstjært vimser rundt over sandet, og en solsort slår inde i krattet sine bløde toneklunk.

Så idyllisk og frodig som denne har sikkert alle de andre øer i Korshavn været, inden de blev plyndret for deres skovvækst. – Dette er et lille stykke dansk urskov; den har sået sig selv og menneskehånd har næppe nogen sinde rørt den.

På sine steder er den næsten uigennemtrængelig, og det er besynderligt at se, hvorledes de forskellige arter af træer har samlet sig, dels i smalle bæltter langs bredderne, dels i små tætte samfund inde på midten, og i denne hårde kamp for tilværelsen dog ligesom har lempet sig efter hinandens krav.

Da vi roede tilbage fra øen, kom en hejre trækkende nordvestfra og landede på fladvandet mellem os og Mejlø, hvor den roligt gik og fiskede, mens vi gled forbi.

Bogø

Sent på eftermiddagen landede vi på Bogøs sydkyst.

I modsætning til alle de andre øer herinde er den fuldstændig blottet for træbevoksning og danner en besynderlig kontrast til den lille frydefulde urskov Vejø Kalv, som uden tvivl kun har været fredet, fordi det mudderyldte fladvand, der omgiver den på alle sider, har gjort den utilgængelig, så den ikke har været udsat for rasering af brændehuggernes økser. Kun en eneste busk vokser på Bogø, en tjørn, som står på sydvestsiden i læ af klinten og som er så ældgammel, at man kunne tro, det var en forstening, hvis den ikke i sin øverste top endnu bar et par grønne blade. Ellers findes over hele øen kun det lave, stride græs med enkelte, fattige småblomster hist og her strøet over de kuplede bakker.

Øen er ligesom Mejlø langagtig fra nord til syd, men noget mere buttet i sin form. Dens øde terræn er dog godt for noget: her findes en storartet udsigt fra dens nøgne bakker, af hvilke den største på sydenden når en højde af 22 m – ikke så helt ringe af en ø på 63,6 tdr. land. Mod nord og øst findes lave skrænter og på nordøstsiden en lille mose, „Hættemågemosen“ med store tuer af stargræs og gule iris.

Står man her på Bogøs højeste banke, ligger hele Korshavn med dens øer som et landkort omkring én. Det er fuldstændig vindstille i dag, og det spejlblanke fladvand i den sydlige del af noret viser tydeligt sine dybe strømløb, der gennemskærer det som mørkeblå årer. Over dette, mod syd, toner foran „Hertugskoven“ inde på Hindsholm Hvidernes gamle herresæde Scheelenborg frem mellem blånende trægrupper, og højt hæver sig derinde det røde tag af Stubberup kirke, under hvis hvælvinger efter sagnet Marsk Stig ligger begravet. Helt ude i synskredsen fra nordvest til nordøst ser man gennem varmedisen over havet utydeligt de fjerne konturer af Jylland, Samsø og Refsnæs. Lige foran os i nord har vi Mejløs gyldent lysende klint, og uden for disse Fyns Hoveds krumme tap.

Nede fra lavningerne ved bakkens fod hører vi den lille engpibers melanolske fløjten. Lige i nærheden spankulerer to-tre par rødben-klirer, langhalsede af skræk over vor tilstedeværelse og ivrigt forsikrende hinanden, at værre pak har aldrig været i nærheden af deres reder. Nede på stenene i stranden huserer en gul vipstjært; når en flue kommer inden for dens synskreds, bliver vipstjærten til en pludselig opstående, lokal hvirvelvind, og man ved aldrig, *hvor* den ender – men den ender altid med fluen i næbbet. Viber tumler af sted

i luften med volter og sære sving, under flugten en bold for de latterligste indfald.

På sandet ved bredden farer et par præstekraver af sted; de ligner garnnøgler, som vinden har fået fat i og triller op og ned over sandfladens ujævnheder. „Blyhvidt – blyhvidt!“ siger de, med tryk på sidste stavelse. De har gættet sig til de besøgendes profession og søger at indlede en saglig diskussion med os.

Skyggen af store, tavse måger glider forbi os hen over bakkens græs. Men højt oppe i luften står – over hver eneste af de små øer – en lille sky af syngende lærker.

Heroppe på bakkens top sidder Johannes Larsen og tegner, jeg hører, hvor hans flittige pen skratter hen over papiret. Og jeg lægger mig ved siden af ham og stirrer op i den blå luft, der er så fuld af lyde – og så fyldt med historie og sagn!

Her ud for disse kyster færdedes han ofte, den store sørøver, kongens drabsmand, hustruhævneren, den mægtige *Marsk Stig*. Over disse øers bakker har hans svingende master og sejl varslet hans pludselige komme eller vist hans ilsomme flugt. På sine farter mellem de to faste punkter, som han benyttede og havde befæstet, Sprogø og Hjelm, er han sikkert ofte tyet herind i den lille afsidesliggende og trygge Korshavn.

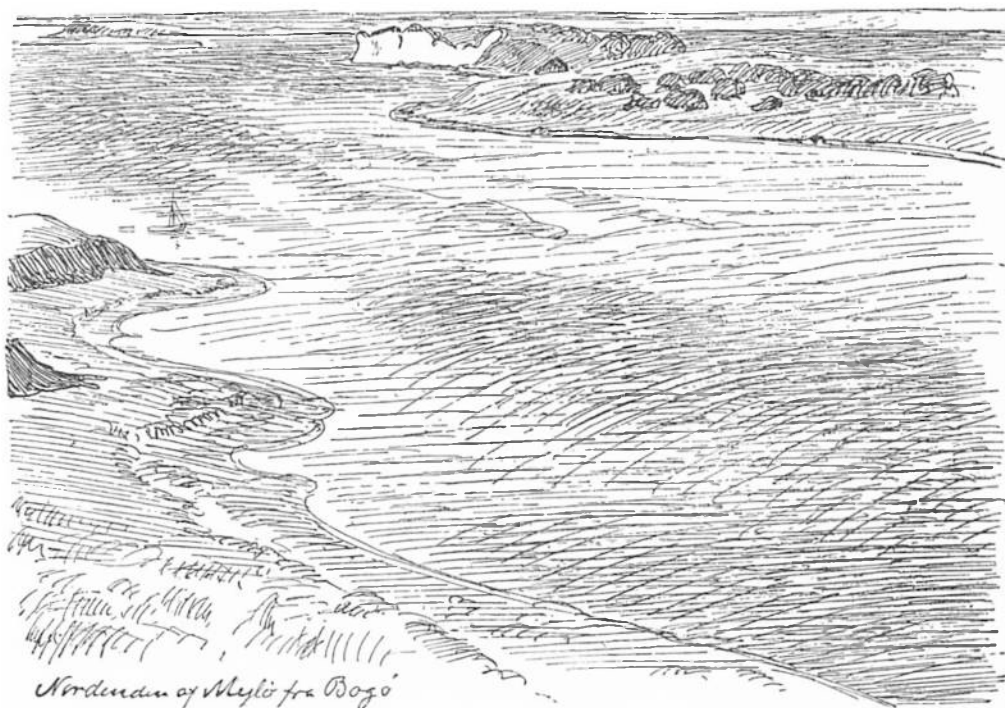
I sin „Danske Atlas“ (1763–67) fortæller Pontoppidan følgende:

„Skeelsborg eller Skeelenborg i Stubberup Sogn, paa den mod norden liggende Halvøe Hindsholm, kaldtes tilforn *Eskebjerg*, men er nu et Baronie under forbemeldte Navn“. – „Fra det gamle Eskebjerg er de *Hviders* Familie og herfra stammer Marsken *Stiig Andersen Hvide*, som blev vanæret af Erik Klipping og dræbte ham i Finderup“. Han „førte Avindsskjold mod Riget, indtil han i 1292 døde. Vennerne holdt hans Gravsted hemmelig, og een af dem, som paa en Pude i sit Huus fandt noget af det Fløyel, hvilket han ansaae for at være tagen af Marsk Stiigs Kiste, siges at have slaget sin Hustru ihjel, paa det hun ey skulle røbe Graven“.

Huitfeldt påstår, at marsken ligger begravet ved dette sit fynske gods Eskebjerg i Stubberup kirke. Og den fynske biskop Mester Jakob Madsen, som visiterede Stubberup kirke d. 17. marts 1589, har i sin visitatsbog følgende bemærkning: „War en liden Meszing Taffle, sat i Træ; Ronebogstaff, som der menis, omkring; inden vdi et Billede. Marsti der skulle vere begraffuit, oc hans Taffle, oc menis hans Naffn paa. Frue Anne, Erik Hardenbergs, tog (den) til Skousbo Ao 88; Frue Anne lod den forgyalde oc indføre i Kerken igen. Bogstafuere vkendelige.“

Endnu længe efter marskens død var Eskebjerg i Hvidernes besiddelse.

Lader man her fra bakken blikket følge landet fra Stubberup og Scheelen-

borg nordefter, ser man tværs over Mejlø den lille landsby Nordskovs tage, næsten helt ude ved Hindsholms nordligste kno. Her udspillede engang i forudoms dage efter sagnet det drama, som endte med tilfangetagelsen og henrettelsen af de tolv røvere fra den nærliggende skov og som gav stof til den pragtfulde folkevisse, der indledtes med ordene: „De røvere ligger under Norden-skov . . .“

Der er et overmål af forjættende og dystre uhygge i denne optakt. Man aner straks gangen i hele sagnet, fra røvernes overfald på bondegården juleaften, Eskebjergmandens og hans karles anfald – til vestenvindens tuden om de blodige røverskrotter på „Steilehøy“.

Interessant er det at se, hvorledes Korshavn har set ud på Pontoppidans tid, i slutningen af det 18. århundrede. Han siger herom:

„Nogle smaae Øer og Græsholme omkring Hindsholmen vil jeg nævne, da de fleste sorterer under Baroniet Skeelsborg. Saasom *Lungøe* (den nuværende Langø, som nu for længst er landfast) med 5 Bøndergaarde og 2 Huse, *Bogensøe*, (nu ligeledes landfast) med 3 Gaarde og nogen Skov af Eeg, Bøg og Hassel samt mange Frugt-Træer, som give Beboerne god Fordeel. *Melløe* og *Bogøe* bruges allene til Stutterie og Fædrift. *Veiløe* (nu også landfast) kand undertiden besaaes efter nogle Aars Hvile. Derhos *Veiløkalv*, som haver steenagtig Grund, hvis Overdeel dog giver vilde Asparges(!) og megen Lillieconval af sig.“

Dersom forfatteren ikke havde udeladt de to små øer Enø og Ægø, ville han have haft otte øer imod kun fem nutildags. Det er et ganske godt billede på, hvorledes landskabet forandrer sig i sådanne lokaliteter, havbunden hæver sig, de små øer gror sammen med hinanden eller med det nære fastland – landet *vokser!*

Efter generalstabskortet og i øvrigt efter hele landskabets udseende at dømme har Korshavn tidligere strakt sig endda langt længere sydover og stået i forbindelse med Dalby-bugtens bund. Det nuværende *Egense* (formodentlig oprindelig Egensø) har da ligesom Bogensø og Langø været havomflydt, og Marsk Stig har kunnet sejle sine skibe helt op under det gamle Eskebjergs mure. Sandsynligt er det også, at den nuværende halvø *Skoven* har været en ø, så man har kunnet sejle fra Dalbybugten mod syd ind i Odense Fjord.

Om det liv, som i det 18. århundrede på visse årstider har rørt sig på dette ellers så ensomme sted, får man et begreb ved at læse følgende hos Pontoppidan:

„Særdeles er her en fordelagtig Fangst af Sælhunde, siden Baron Schack Brockdorf, i dette Seculi Begyndelse, haver ladet slaae tvende Rader Pæle tvers over den Rende, som adskiller Melløe og Bogøe. Paa den ene af dem op-hænges først et Garn, om Sommerens Tiid, naar Sælhundene gaee op for at

soelbade sig paa de høye Grunde, og ey kunne komme videre for Garnet. Siden behænger man ligeledes den anden Rad Pæle med et Garn, og holder Sælhundene saaledes indesluttede, ligesom i et fold af to til 300 Alens Længde. Siden anstille Skytterne paa deres Baade en Jagt, som skal være plasant og tillige fordeelagtig, men ikke mindre farlig ved Uforsigtighed, thi da ingen af disse Dyr kand undflye, saa dræber man i Flæng, ofte paa een Dag 70 Sælhundene og tager af Tran saavel som Skind god Vinding.“

Forfatteren siger, at denne jagt dog allerede nu er i aftagende, formodentlig for den megen skydnings skyld, „som skrekker Dyrene“. Jagten „regnes blandt bemeldte Baronies ikke ringe Herligheder.“

Nu meldes der aldrig mere om, at sæl har vist sig i den lille havn. Men lige nord for Bogø, hvor dennes stejle lerklint falder ned mod søen, omtrent hundrede meter fra stranden, ligger der en mægtig kampesten, som med sin overdel rager omtrent en halv meter op over vandet. Og oppe på klintens yderste kam ses endnu den dag i dag et dybt og bredt hul i jordsmonnet. Det er et gammelt jægerly, hvorfra fordem manganen riflet, lang bøssepipe har peget ud mod stenen, hvor den ensomme sæl skød sig op for at fordøje og for at tørre sin vædeglinsende pels i solen. Men også dette er nu forbi. Blodet er for længst skyllet af dette alter for Hubertus, og jægerlyet ligner snart ethvert andet hul. Få véd, hvad dets bestemmelse har været; snart er det hele glemt, og grønsværen breder sig derover.

Medens vi overalt på øen fandt stormmågernes reder plyndrede og kunde skrigende fugle i luften viste os, at de rugede her, mødte der os i dag under vor vandring på langs ad øen et smukt og bedårende syn i en lavning, som ligger ikke langt fra nordspidsen. Her findes den føromtalte lille mose, hvis bredder er tæt bevokset med vandomflydte tuer, bestående af stargræs og blomstrende, gul iris. Her fandt vi en stor koloni af hættemåger, hvis reder på dette vanskeligt tilgængelige sted foreløbig havde undgået plyndring. Fuglene havde næsten alle vegne lagt æggene i tuernes midte, således at iris'ens høje stængler med de gyldent lysende blomster dannede et allerkæreste lille lysthus omkring rederne, der hver for sig, især yderst ude, dannede en lille selvstændig ø i det blå vandspejl. Henimod to hundrede par hættemåger rugede her.

Men hvor utroligt det end lyder, da vi et par dage senere genså stedet, var idyllen borte – så godt som alle rederne var nu tømt for æg. Og spor af store træsko rundt om i den bløde bund viste, at det denne gang var mandfolk, der havde været på spil.

Dette skete en ugestid efter den dag, på hvilken al ægindsamling efter loven skal ophøre.

Men om aftenen, når vi går til køjs, ser vi på alle øens skrænter rugende måger. De hænger i på en frisk, så længe de kan lirke et æg ud! De, der ikke ligger, samler æde – for livet skal bestandig gå videre, trods alt. Og hvert minut i den lange, sollyse dag ser vi derinde på stranden de store, grå kampesten forvandlet til altre for den store *amour* – hanmågen stående med hvide, viftende vinger højt på sin mages – o, så underdanige ryg, skrigende som en besat: den evige opstandelses symbol, livets egen frydefulde, lystelige pendant til vore kirkegårdes blankpolerede granitsøjle med den af sorg nedbøjede „postelins“-due.

Den plyndrede hættemåge-koloni bestod af henimod to hundrede par. Desuden fandt vi på nordstranden en lille koloni af rugende kystterner (*Sterna macrura*), en fem-seks reder i alt, på vestsiden seks-syv af den store havmåges reder og ved sydvestenden endnu en lille koloni af kystterner og omtrent en snes af disse fugle i luften.

Ligesom Mejlø er det usandsynligt, at Bogø nogen sinde skulle have været dyrket, ikke det mindste spor tyder derpå. Plovjern og spade har aldrig furet dens bund, kun klangen af brændehuggernes økse har lydt i den gamle skov i længst forsvundne dage.

Om natten friskede vinden stærkt, og da vi næste dag efter middag forlod Korshavn for at gå ind til Vigelsø i Odense Fjord, var kulingen stiv af syd-sydvest. Vi fik en kraftig sø imod, indtil vi nåede „gabet“ mellem skoven og Enebærrode.

Af de mange notable rejsende, som før os har styret ind gennem dette gab, er vel *Odin* den mest fremragende. Jeg kommer til at tænke på dette ved at se vor gamle skippers ørneansigt under sydvesten dér agterude ved roret. Han mangler kun at være énøjet for at illudere fuldkomment, han sidder dér ældgammel og vis og véd alting!

Snorre Sturlason taler i sin norske krønikes første del om „Othjns og Asiaternes Bopæl i Fyen“ og beretter, at „Othin havde mange Sønner, dem satte han, efter at mange Riger hos Sachserne vare undertvungne, til deres Forsvar. Siden udvalgte han sig en Bolig mod Norden ved Havet, nemlig den Insul kaldet Odinsey ved Fyen. Derfra udsendte han Gefion over Sundet mod Norden for at søge efter nye Lande.“

Hvor længe Odin boede her, før han efter krøniken drog til Sverige og bosatte sig, meldes der intet om.

Sandsynligvis har „Odinsey“ – formodentlig det sted, hvor Odense nu ligger – på den tid været en ø i Odense Fjords inderste del. Landskabet, som det endnu er, tyder derpå.

Hos Pontoppidan nævnes, at „siden anføres samme Byes (Odinseys) Navn i Kong Halfdans Tid, som regnes til det tredje Seculum.“ Og han citerer efter Torfæus: „Da Halfdan fornam, at Hogne var kommen tilbage fra sit Søerøverie, og laae med sin Flode ved Odinsey, søgte han ogsaa derhen med sin Flode e. t. c.“ – og Halfdans og Hognes flåder holdt her et søslag. Beretninger om søkampe har man jo ogsaa fra Lejre på Sjælland, som var en lignende lokalitet på den tid.

Kommet ind gennem Gabet ser man straks på alting, hvor man nærmer sig „fastlandet“, indlandet. På alle sider har man den gamle, hævede fjordbund, de flade, frugtbare strækninger. Og det friske pust fra havet er borte.

Som landet er lavt, er fjordvandet nu grundt. Sejladsen ind gennem fjorden er besværlig, sejlløbet bugter sig ud og ind gennem fladvandet, og afmærkningssystemet er i øjeblikket i uorden på grund af de store arbejder med Odensekanalens opmudring. Fjorden og dens kyster forandrer udseende næsten fra år til år. Helt herud mærker man storbyens virkninger, allerede ses i horisonten dens kirketårne og osen fra dens fabriksskorstene, og fremskridtet viser sin forædlende indflydelse ogsaa på landskabet, helt ud til Enebærodde, hvor der endnu for få år siden fandtes et ejendommeligt og mærkeligt planteliv – blandt andet var odden dækket af et tæt krat af svære enebærbuske – men dette er udryddet, og i stedet har man nu hen over de afskallede strækninger fået nogle hæslelige fyrreplantninger, som med deres rektangulære silhouetter og deres triste farver rager op over den lave odde.

En af de mægtige muddermaskiner, der for tiden arbejder herinde, så vi på nært hold. Den lå og flød som en samling af uhyre tårne, et indviklet fletværk af jernbjælker og stålomme, hvorfra der tårnhøjt ud over vandet ragede et monstrum af et rør, der kunne have tjent til afløbsrende for selve syndfloden. Ud af dette gab flød en ustandselig strøm af grågult mudder, der efterhånden havde hobet sig op til en veritabel ø, som ragede et par meter op over vandfladen og havde en udstrækning af et par skæpper land. Af sådanne øer findes allerede flere i fjorden, på to af dem er der „båker“, og de begynder at blive græsklædte. De ligner møddinger med grøn skimmel på.

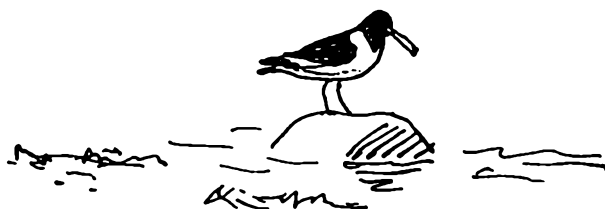
Men for de landsmænd, der med bekymring konstaterer, at agrarer og forstmænd i de senere år er begyndt at få øje på vore småøer, søger at inddæmme dem og bringe deres vilde planteliv under deres kyndige og regulerende ind-

flydelse (erstatning: bjergfyr, kartofler, asparges etc.) – for dem må disse nye øer i Odense Fjord være en trøst som *hidtil* ubeskrevne blade. Endnu kan antallet af „De Danskes Øer“ måske ad denne vej endog bringes i vækst!

En del fugle mødte vi under sejladsen, vest for Langø endda en så sjælden fyr som en musvåge, der kom sejlende vestpå ind mod landet. Ud for Dalbybugten lettede fem etårige edderfugle, og inden for gabet mødte vi nogle unge havmåger og stormmåger ud for den lille græsklædte Flintholm, og ved Roholm en enkelt dværgterne.

Hen på eftermiddagen gled vi ind i det smalle farvand mellem Klintebjerg og Vigelsø og ankrede op ud for øens landgangsbro.

Vigelsø

Foruden de fem-seks ganske ubetydelige græsholme, som ligger i Odense Fjords ydre, bredere del, findes i den indre, sydvestre del bag Fedsodde og Klintebjerg tre noget større øer, af hvilke de to, Hasselø og Tornø, dog ligger nær fastlandet og kun er skilt fra dette ved et smalt og grundt vand, ligesom deres karakter ikke afviger fra dette; de vil af den grund ikke blive omtalt her.

Heller ikke Vigelsø skiller sig i nævneværdig grad fra Fyns nærmeste kyster og har kun få af øens ejendommelige egenskaber; men den har dog *den*, at den på alle sider er omflydt af havvand og kan gøre krav på ønavnet. Desuden er den meget rig på fugle.

Øen har den anselige størrelse af 249,7 tdr. land. Den er meget lav, idet dens to højeste punkter, et på nord- og et på sydenden, kun når fem og seks meter. Hele dens sydlige halvdel er opdæmmede land, og uden for dette strækker sig et grundt og dyndet fladvand helt over til Fedsodde og Tornø, medens den på den nordlige side begrænses af det dybe strømløb, som fører ind til Odense Kanal.

Den nordlige halvdel er så godt som fuldstændig opdyrket, mens sydenden anvendes til græsning. Øen hører under Østrup sogn i Odense amt og har en eneste gård og et hus. Når undtages haver med store træer ved huset og gården og en allé mellem disse er den blottet for træbevoksning.

Grundigt forberedte under indsejlingen gennem fjorden var vi, hvad øens landskabelige fysiognomi angår, belavede på det værste. Og vi blev heller ikke „skuffet“.

Øen er fed og god, og det er ikke frit for at virke symbolsk, at den på kortet har form af en skinke. – Da vi havde passeret det lille, ganske idylliske hus lige inden for landingsbroen, nåede vi op til den store, velholdte gård, uden for hvilken vi traf dens og øens ejer, en svær, rød og elskværdig mand, kun iført natskjorte og bukser, fed, jovial og dampende af velvære som de små, nydannede øer ude i fjorden. Hans tilsynekomst brød således på ingen måde den fuldkomne harmoni, som herskede i omgivelserne. Med en mild håndbevægelse gav han os lov til at betræde sit rige.

Rundt om øens sydlige halvdel strækker sig langs yderkysten fra vest- til østsiden et mægtigt dige, et værn mod fjorden og dens oversvømmelser. Inden for dette dige ligger nu den forhenværende lille ø Ægholm, der ved inddæmningen er blevet en tilvækst til Vigelsøs engstrækninger. Få måneder efter at vi havde besøgt øen, gennembrød fjordens vand dæmningen under

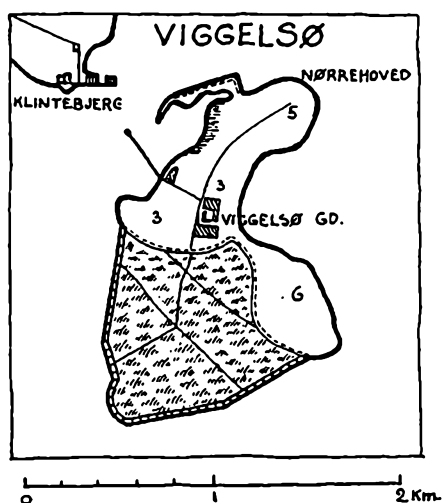
Vejlesø 29-5-21

D.L.

den voldsomme oktoberstorm 1921 og oversvømmede de rige enge, hvor saltfloden gjorde uhyggelige virkninger på jordbunden.

Det kedsommelige indtryk, man får under vandringen over de dyrkede, regelmæssige marker på nordsiden og udsigten herfra over den afgræssede, jævne engflade, brydes hurtigt, så snart man kommer ud over denne og nærmer sig sydkysten. Allerede ved gården havde vi mødt både forstuesvalen og bysvalen, den almindelige spurv og skovspurven, og senere gulspurve, bomlærker og den hvide og gule vipstjært; og allerede ved stranden så vi både stormmåger og hættemåger flyvende. Nu på vor vandring over engen ser vi i hundredvis af hættemåger; de står overalt på deres reder i grønsværen, på dæmningen og på stranden uden for denne, andre hundreder svæver over os, fylder luften med en ustandselig, voldsom skrigen og slår af og til som rasende efter os. Vi kan næppe høre, hvad vi selv siger i dette øredøvende spektakel. En stor flok terner (*Sterna hirundo*) trækker hen over os, da vi nærmer os dæmningen. Lige inden vi når denne, støder vi på et par agerhøns; en hare farer skrækslagen af sted over engen og river endnu én med sig i flugten. Lærkesangen overdøves næsten af rødbenenes gneldrende skrig og præstekravernes jamren. Og da vi når uden for dæmningen og går på den smalle, rørbevoksede strand langs denne, ser vi pludselig over en åbning mellem to store rørskove et glimt af en odder i spring. Vi satte efter den for at få den at se på ny, men det var forgæves; senere fandt vi flere friske spor af den, der førte til og fra stranden, men selv var den væk.

Hele vejen langs sydstranden fandt vi uden for dæmningen store mængder af vandkvan, som længere nordpå afløstes af frodige tagrørskove. Det var kvanens svære, hule stængel, som Olaf Trygvessøn (om jeg mindes ret) engang i sin nidkærhed for at udbrede kristendommen anvendte som overtalelsesmiddel over for nogle hedenske høvdinge, der strittede alt for stærkt imod, da han havde sat sig i hovedet, at de skulle annamme den nye, milde lære. Som sidste middel for at nå sin hensigt stødte han de tykke, hule rør af nogle vandkvan ned i deres hals og lod ad denne vej et par hugorme spadsere ned i deres hedenske indvolde. Om kuren hjalp, mindes jeg ikke; men en forsmag på tilstanden i de kristnes helvede må man vel have bibragt de genstridige.

Vandkvanen her når en højde på indtil 2 m. Det må dog egentlig have været spændende at se en hugorm begynde at lirke sig ind ved rørets ende, mens man selv havde den anden i halsen – hvilken djævlblændt aperitif! De gamle plejede at gå heden med en vittighed på læberne; men hvilke pragtfulde *bonmots* er der ikke ved denne lejlighed blevet stikkende i halsen på heltene!

Om natten hører vi, liggende for anker nær strømløbet, en mild og stille regn falde på dækket og ser af og til glimt af fjerne lyn gennem det bløde mørke. Landskabet rundt om ligger i dis af fugtighed og varme. Men stilheden brydes bestandig af den stærke trafik gennem strædet, hvori vi ligger; det er slæbere og pramme, der går frem og tilbage mellem de store muddermaskiner, som bestandig ligger og graver derude. Af og til høres drøn og brag og en

dump stønnen ude fra disse flydende skyskrabere – en betegnelse, der for øvrigt er ganske misvisende for deres virksomhed!

Næste morgen, da vi ganske tidligt er under opbrud for at gå tilbage til Korshavn, kommer en stor motorbåd tæt forbi os fuldt lastet med mandskab til muddermaskinerne. En enkelt mand prajede os fra båden og råbte: „Halløj, kammerat! Vi skal også ud og finde øer – der ligger én dérovre.“ Og så pegede han på en af mudderøerne.

Det er nok rygtedes, hvem vi er!

Før middag var vi atter mellem Korshavns småøer, og næste morgen tørnede vi ud klokken fem og fyrede op under motoren for at gå til Romsø i Store Bælt.

Om natten er vinden gået fra vest til nordvest og står med stiv kuling i tunge byger ind mod land. I kahytten stuver vi alt det væk, der nemt kan ramle, trækker i olietøjet og gør i det hele taget klar til storvask. Så letter vi og går ud forbi Langs Hoved.

Med nordvestvinden står havet ind på kysten helt ovre fra Jyllandssiden, og vi fik nu her for første gang „Rylen“ ud i høj sø. Vandet stod i et væk ind over stævnen og vaskede langs ad dækket. Men „Rylen“ er åbenbart en fortrinlig søbåd, den vager udmærket; selv da vi rundede revet og fik søen tværs bar den sig sømmeligt og fornuftigt ad. Til trods herfor mærkede jeg snart, at man i så lille en båd er noget anderledes stillet i sit forhold til elementerne end i de større skibe, jeg hidtil har færdedes med. Jeg havde en stor del af min balanceringsbevne behov for at kunne holde stillingen på kahytsruffet med benene stemt imod den læ lønning. Jeg var fyldt af en blid og behagelig undren over, at jeg ikke blev søsyg; når jeg ikke blev det, skyldes det vel nærmest den omstændighed, at jeg som ekspeditionens chef ikke kunne være bekendt at være den eneste, der brækkede sig.

Mine tre rejsekammerater havde, forekom det mig, truffet nogle besynderlige foranstaltninger mod søsyge. Johannes Larsen røg den ene pibe shag efter den anden, liggende på maven på motorhuset og rullende efter skibets bevægelser, mens han af og til førte noget ind i sin dagbog. Mester opholdt sig mest i motorhullet, hvorfra en infernalsk stank af petroleumsos og lunken maskinolie ombølgede ham. Skipperen – nå, ja! ham regner jeg ikke med i den forbindelse. Men jeg husker ham, som han sad dér ved rorpinden i sit gamle brune olietøj med næsen ragende frem som et plovjern under sydvestens skygge. Den plettede bunke olietøj og det gamle rovfugleansigt fór op og ned imod de grå søer, der den ene efter den anden tog os, løftede os på deres brede ryg – og vandrede østerud. – Tre andre både gik foran os med motoren på fuld

kraft ligesom vi; nu så vi dem, efterhånden som de rundede revet, sætte sejlene og falde østover, gående plat for vejret ind mod Store Bælt. Vi holdt os i deres kølvand og gjorde alle deres kunster efter.

Vinden løjer efterhånden, men den trækker endnu godt, da vi kommer østen for Fyns Hoved og holder sydover. Herinde er søen smul. Hindsholmen skærmer os mod vejret. Det begynder at revne deroppe, det store, grå dække; glimtvis aner vi solens ansigt bag skyerne. De tykke masser ruller sig sammen, som om der et sted oppe i himlene bliver trukket i lange tove, der er fæstnede i skydækkets rande. Så glider det bort fra horisonten i vest; en lang smal, skinnende stribe kommer til syne bag Fyns land, og snart ligger Hindsholms bakker i blændende lys af skarpe solstråler, der tænder ild i den ene grønne græsmark og okkergule klint efter den anden. Det mørke tæppe står et øjeblik lige over vore hoveder med sin rand, der er så skarp, som var den skåret med en kniv. Ude i læ ser vi himlen og det store hav med denne mærkelige dommedagsstemning, som der er over et bortdragende uvejr. Det ser ud, som om universet er spaltet i to dele, der er så forskellige som himmerig og helvede; vi sejler lige på grænsen af godt og ondt!

Men lyset nærmer sig. I vældige, brede ilinger kommer det jagende vestfra over havet som kaskader af dryppende ild over bølgenes kroppe – og med et kast er det pludselig over os, og Alfaders store øje går over skyens rand.

Nede i syd ligger Romsø solbelyst foran vor stævn.

DE DANSKES ØER

Romsø

Den lille runde ø ligger yderst mod nordvest i Store Bælt, kun adskilt fra Hindsholms kyst ved det 3 km brede Romsø Sund. Med sin kuppel af skov og ved hele sit yndige, idylliske udseende virker den allerede langt ude fra vandet som et særsyn og et eventyr sammenlignet med de andre barske og for det meste skovløse Storebæltsøer.

At det nutildags under sejlads i de danske farvande ikke er nogen helt dagligdags begivenhed at møde en skovklædt ø, kan måske bedst gå op for læseren ved den kendsgerning, at der mellem de 72 øer, som rummes alene i det frodige Svendborg amt, kun findes 5, som er skovklædte, medens 67 – *syvogtres* – er fuldkommen blottet for antydning af skov.

Romsø er imidlertid så heldig at høre under en herregård, som endnu har råd til at gemme et stykke idyl. Den hører under Viby sogn i Odense amt og tilhører kammerherre Juell til Hverringe. Foruden sit fyr på østsiden har den otte beboelseshuse, deriblandt fyrmester- og fyrpasserbolig, et skovfogedhus og – en skole! Denne kan for øvrigt næppe prale med noget stort elevantal, thi der findes på øen i alt kun enoghalvtreds beboere. Trods sin ringe størrelse, 197 tdr. land, er øen i landskabelig henseende såre afvekslende, og den er et af de skønneste og mest udpræget oprindelige stykker dansk ønatur, man kan finde.

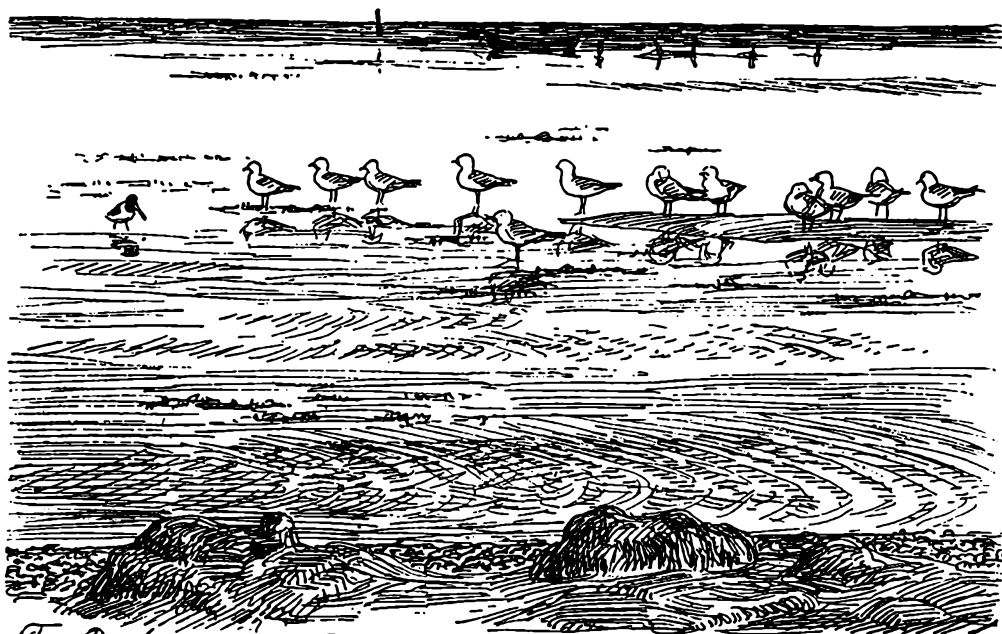
Skoven, der optager omtrent halvdelen af øens areal, dækker fuldstændig hele den midterste del af den. Uden for skoven fra nordvest-hukken og helt om til fyret på østsiden ligger græsklædte skrænter, som skråner bølgeformet ned mod stranden. Fra fyret og om til sydvestsiden står anselige og ofte stejle lerkliner ud mod havet, og på den lave og flade sydvestside, hvorfra et kilometerlangt, delvis undersøisk rev skyder sig ud mod vest, strækker brede strandenge bevoksede med kraftige tjørne, enkeltvis eller i grupper, sig op langs vestsiden, adskilt ved smukke stendiger fra de enkelte, dyrkede marker. Hele den nordlige og østlige åbne strand henligger udyrket til græsning for øens dådyrbestand. Den frodige skov, som er rig på træ-arter, gror over lave, bølgende banker, der gennemskæres af ellemoser, og omkring øens gamle, smukke huse findes små velholdte frugthaver. I skovens nordlige del ligger øens højeste punkt, en bakke på sytten meters højde.

Ved ellevetiden om formiddagen sejler vi ind under øens sydkyst. I ærbødig afstand er vi gået vesten om det lange rev, som strækker sig ind mod Fyns-

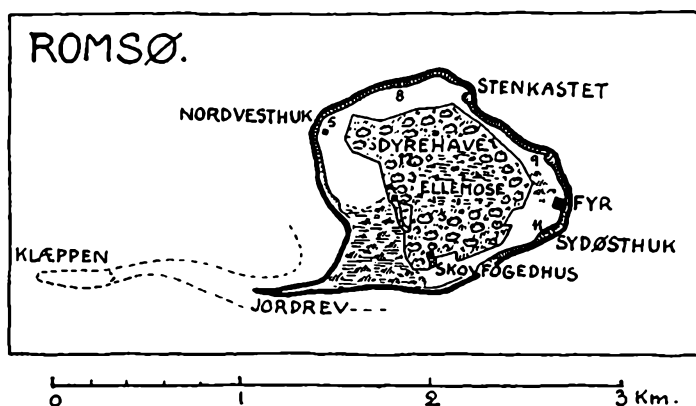
siden og ender i „Klæppen“, en ralspold, der rager op ved lavvande, og lister os nu så langt, som vi tør, ind på sydsidens lave vand. Vandet er klart og smult, og vi glider stille hen over det glasgrønne dyb, hvor kandisfarvede tangskove med dybviolette skygger sagte bølger for strømmen. Til ære for øens syv-otte familier er flaget hejst på agterstævnen – men de har åbenbart andet at bestille end at bemærke vor ankomst. Snart rasler ankerkættingen med stands-mæssigt rabalder ud fra stævnen, og få minutter senere skurer kølen af vor jolle mod den stenede strandbred. I samme øjeblik letter fra revet en sværm af rugende måger, som omringer os, tre par gravgæs finder det formålstjenligt at flygte østover, og nogle skalleslugere ror skyndsomt bort over vandet samme vej.

Kommet op over den lave brink oven for stranden krydser vi en lille dyrket mark bag de spredte tjørne og kommer over en engstrækning, hvor strand-skader, rødben, viber og præstekraver larmer omkring os, mens lærker står på svirrende vinger højt imod den blå luft, og stære og vipstjærter jager i græsset. Så når vi inden for det høje skovbryn, hvor vi straks mødes af en mægtig fuglesang. Straks inden for brynet kommer vi til et skovfogedhus, der ville have været et fund for en Christian Winther. Skovfogeden kommer os i møde. Han er en fortrinlig type, som ikke er ualmindelig i Nordfyn, og som vi senere genfandt på enkelte af de små sydfynske øer, høj – eller „lång“, som svenskerne siger – med brede, svære skuldre og smalle hofter, lyshåret, en

Fra Revdrøgen nær Romso'.

kraftig, lige næse mellem et par lyse, gråblå øjne – en rigtig nordisk fremtoning. Han byder os straks ind på en drik og fortæller løst og fast om sin ø. Da han beretter om det farlige krybskytteri, som især om efteråret og vinteren drives her på kysterne, og fortæller, at han enkelte gange har været i håndgemæng med vildttyvene, når de kom dådyrene for nær, skotter jeg uvilkårligt til hans næver og indrømmer for mig selv, at jeg meget nødig ville tages i nakkeskindet af *dem!* Kammerherren, fortæller han, har nu desværre i sinde at udrydde de halvtreds-tres stykker dåvildt herovre og indføre en fremmed, vistnok indisk race i stedet.

Da han er kommet så vidt, træder hans kone ind i stuen med et spædbarn på armen. Hun er en mægtig stor, ung kvinde, solbrændt som han, men med en barm, der er skinnende hvid og svulmende, og som i al sin pragt rager vandret ud gennem det opknappede kjoleliv. Barnet borer sine runde fingre dybt ind i den og suger som en igle – det er som selve Gaia med en lille Bacchus ved barmen.

Hun er fynbo, og jeg hører, at hun har nitten søskende! Der er da lidt race tilbage hist og her i landet endnu.

Fra skoven og den lille have hører vi herind bogfinkernes, musviternes og gærdesmutternes stemmer, og gennem det åbne vindue ser vi en rødstjært jage rundt i solskinet mellem buskene. – Man måtte i nogen tid kunne holde ud at være skovfoged på Romsø . . . ²

Vor gamle syvogfirsårige skipper er fulgt med os i land for at være vor cicerone. Han har tilbragt sin barndom på øen fra sit niende år og ved meget om den. Han kom hertil i 1843 – kun niogtyve år efter, at englænderne forlod den efter blokaden af bæltet 1807–14, efter at de havde haft flådestation ved øen og et lazaret på den. Da vi forlader skovfogedhuset, viser han os i nærheden stedet, hvor englænderne havde deres brønd. „De var bange for,“ siger han, „at beboerne skulle gi' dem forgiftet vand, og gravede derfor deres egen

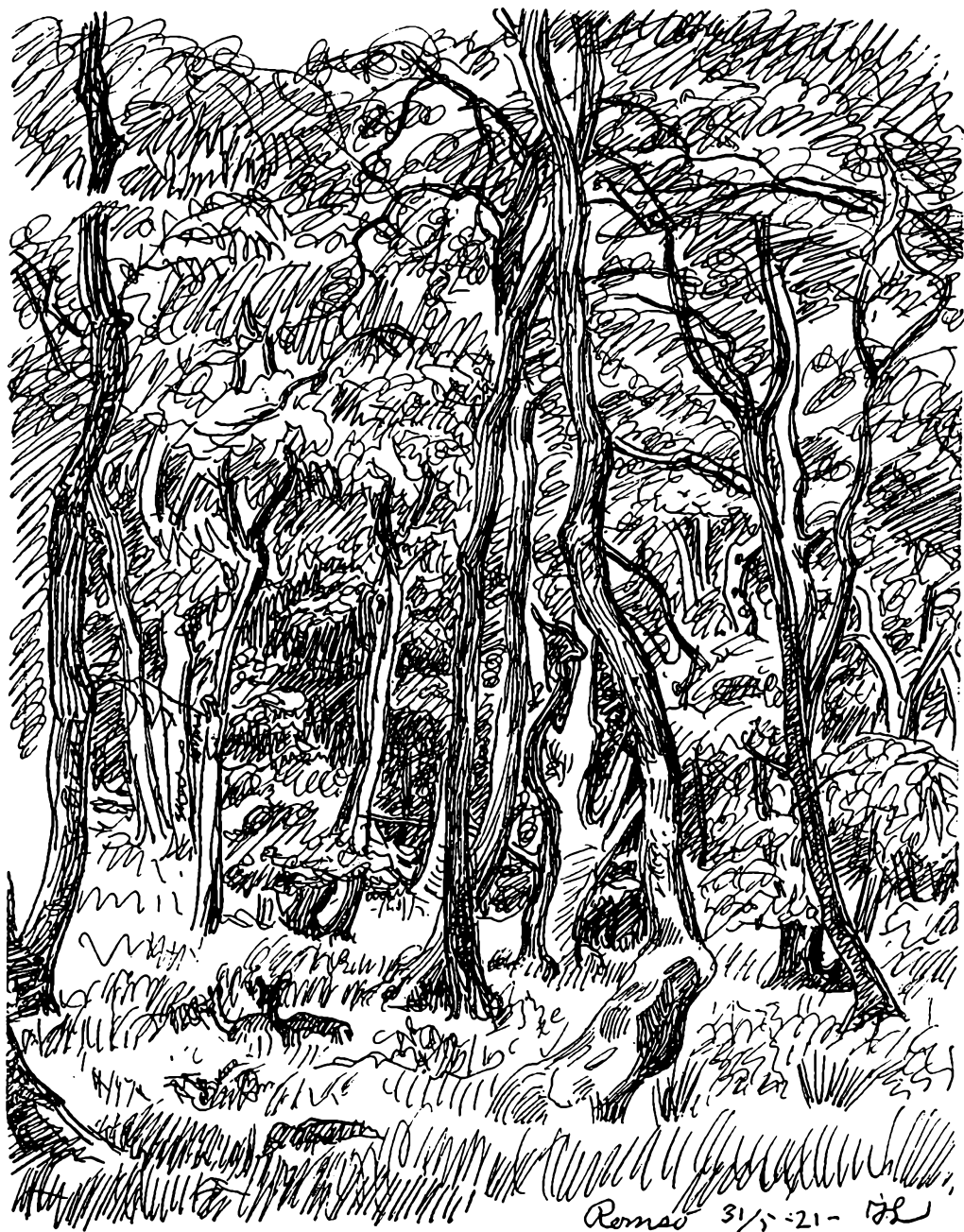
brønd.“ Den ligger på øens sydside uden for skovbrynet, men er nu kun en svag fordybning i jordsmonnet. Over stedet hælder en ældgammel hvidtjørn sine blomstrende grene.²

Han fører os forbi fyret til øens østside og viser os stedet, hvor englænderne havde deres kirkegård. Den findes på en flad bakke lige inden for skovbrynet i nærheden af „Stenkastkrogen“. Af grave er nu kun svage spor tilbage, næsten umærkelige forhøjninger i jordsmonnet. Men strandlangs hen over bakken er der for længe siden plantet nogle kastanjetræer, for dådyrenes skyld – thi frugterne heraf er disse dyrs yndlingsspisestof trods deres bitterhed, alle andre dyr afskyr dem. Og her under kastanjernes dybgrønne skygger gik i dag en flok dådyr og græssede roligt og fredeligt over de gamle grave. Neden under klintens skrænter glimter havet, vi hører det langelige bølgeslag som en fjern musik. Ikke noget ilde sted at blive stedt til den sidste hvile!

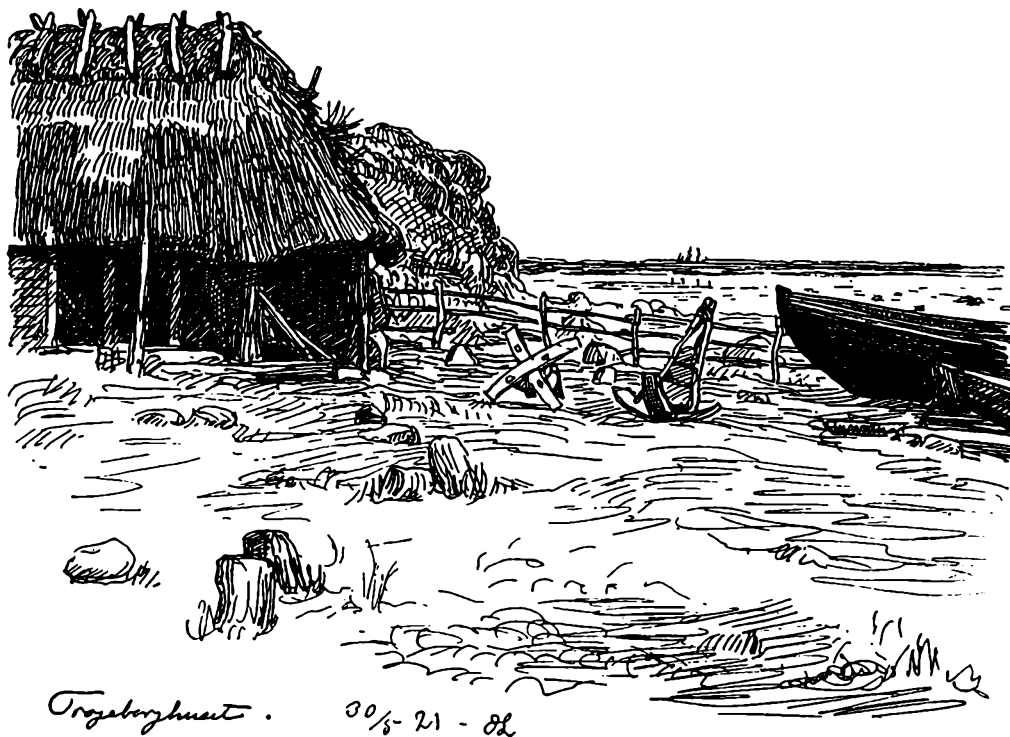
På og under klinterne er en vrimmel af måger, der er umådelig tamme og tillidsfulde sammenlignet med dem, vi mødte i Korshavn. Disse er vant til fredelige menneskers nærhed, og deres reder er ikke udsat for plyndring af fremmede. Nogle engpibere flagrer over marken, og tre gange ser vi ved stranden en lille regnspove, sandsynligvis den samme hver gang og formodentlig en fugl, som af en eller anden grund er blevet tilbage her fra efterårstrækket. En terne (*Sterna cantiaca*) letter ude ved „Stenkastkrogen“ og flyver langs kysten, og to-tre par af en anden terneart (*Sterna anglica*) mødte vi også her. De sidste sås for øvrigt hver dag, mens vi var ved øen.

Langs den stenede strand med dens frodige vegetation, mest af bulmeurt og store buske af strandkål, går vi endnu et lille stykke nordover og gennemkrydser herfra skoven om til vestsiden. Vi når denne ved „Trøjeborghuset“, hvor øens ældste beboer har til huse. Han er 81 år, men en rigtig knag af et mandfolk, og gæstfri som en trold, der lugter menneskekød. Hans kone er kun i slutningen af tredive, og han har med hende to sønner, af hvilke den ene blev konfirmeret i fjor og den anden er ti år. Vor skipper fremstiller indledningen til dette ægteskab således: „Ja – se, han fik jo dette hersens ganske unge og kønne fruentømmer i huset som husholderske og gik og så på hende den ene daw etter den anden – og så en skønne daw så gik der jo ild i blåren!“³

Lige neden for stranden finder vi et par ankre af den slags, som fiskere endnu på ganske enkelte steder anvender til fortøjning af garn. Det er tre-fire sammensurrede hasselkæppe, som fornedet, hvor et kors af krummede egestykker danner ankrets kløer, indeslutter tre-fire sten. Der er en mærkelig duft af stenaldersredskab; mon ikke denne konstruktion er af ældgammel oprindelse? Ankrene går under navn af „krabber“.³

Vi går sydpå langs veststranden og kommer til den store, åbne strandeng, begroet med skønne hvidtjørn. Strandskader, rødben og præstekraver piler enkeltvis eller parvis forbi os over engen, enkelte stære og nogle gule vipstjærter spadserer i græsset, mens luften er et tonende kor af syngende lærker. Men inde fra skoven hører vi helt herud bestandig fuglesangen, og under dens lyse

lyd af og til ringduens dybe kurren: „Du må et' skyyyd – skovdu-u-u! Du må et' skyd – skyyyd – skovdu-u-u!“

Det henimod 200 m lange jordrev, som skyder sig vestpå ud fra øens sydside og ender i det undersøiske stenrev, er tæt besat af rugende måger. Jeg kender ingen fugl, der er letsindigere i valget af sin rugeplads end stormmågen – enkelte reder lå så nær vandskorpen, at søen ved flodtid skyllede helt op i dem, og fuglene havde måttet forlade dem. Vi reddede nogle æg op på tørt land og improviserede et par reder til dem, noget der let lader sig udføre: et par stød med en knytnæve ned i rallen, så er der en naturtro imitation. Deri lagde vi æggene. Men da vi lidt senere forlod stedet, så vi et par nylig ankomne stenfiskere vade rundt i dem med deres store transtøvler, naturligvis uden at ane det! Alle fire elementer tilsammen i al deres magt og vælde kan ikke udvise den storslåede ligegyldighed som en eneste stenfiskers træskostøvler.

Overalt i små mosehuller og i grøfter finder vi en stor mængde grønne frøer og enkelte steder klokkefrøer. De sidste kaldes af beboerne „hujepajder“.

Da vi sent på eftermiddagen kom om bord, var vinden sprunget i sydvest og frisket, og vi gik for motoren ind i den lille bugt norden for revet; men da vinden om aftenen drejede i nordvest med tunge regnbyger, måtte vi atter af vejen og tøffede over under „fastlandet“, hvor vi ankrede op for natten mel-

lem Birkehoved og „Sælstenen“. Hele natten rullede vi dog voldsomt på grund af strøm og dønning.

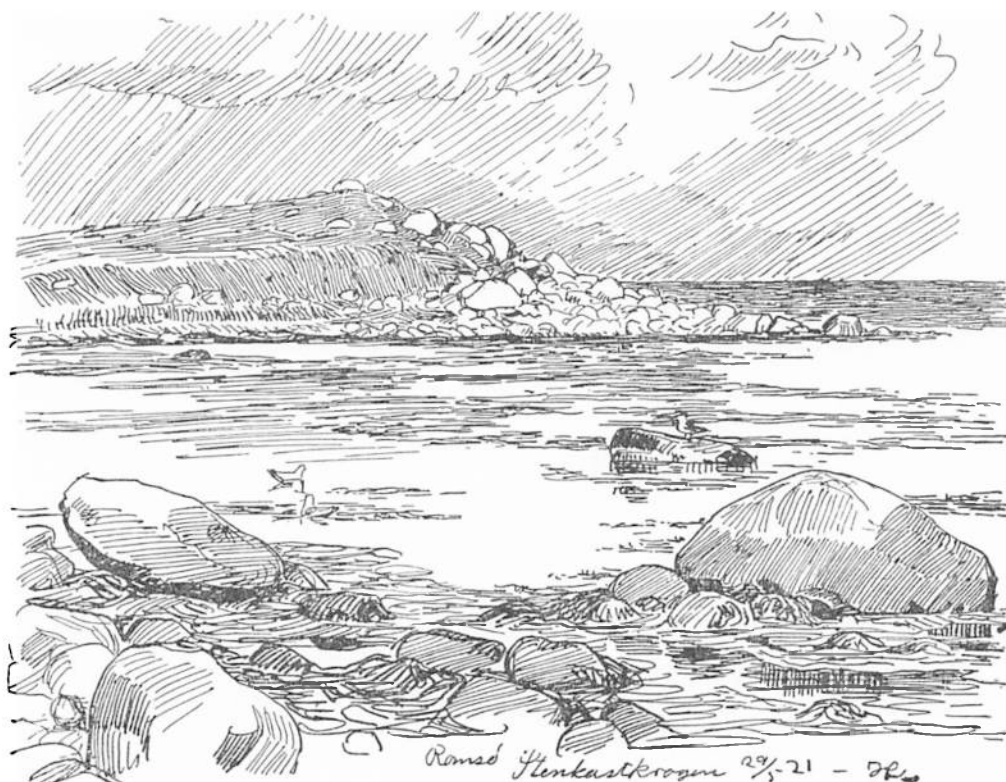
Klokken seks den næste morgen ankrede vi atter op ved Romsø, denne gang på østsiden i „Stenkastkrogen“ ud for englændernes kirkegård. Men det er ikke nemt at finde læ under en sådan lille rund ø, skvalpet står omkring den fra begge sider, og vi ruller mægtigt, hvor vi ligger. Men vi er snart så vant til det, at vi ikke tænker derpå; kun når vi skriver eller tegner, kan det knibe med at ramme det udvalgte sted på papiret, når „Rylen“ tilfældigvis ligger på tværs af dønningen. Solpletten fra skylightet farer sindssvagt frem og tilbage på dørken og op over køjebænkene, en kikkert siger regelmæssigt „dum-dum“ mod skottet, hvor den hænger, og en bøsse i sit federal svarer henne under trappen „bum-bums!“ Småbølgerne, der med brisen kommer inde fra land, snadrer og smasker mod skibssiden.

Jeg gik en tur alene rundt om øens sydkyst til veststranden og tilbage gennem skoven til østsiden. Et skønnere skovbryn end på østsiden af denne lille ø har jeg næppe nogen sinde set. Ude fra vandet møder øjet først den smukke, bratte lerklint, bag denne de bredere eller smallere, højtliggende marker, udyrkede, hist og her med det græssende dåvildt, og bag markerne skovbrynet, snart begrænset af vældige tjørne, snart af mægtige ege og bøge, vekslende med ask og lind. Særlig askene er imponerende her. Umiddelbart inden for skovbrynet kommer man til et sted, hvor et meget stort areal er så godt som udelukkende bevokset af kraftige ege, hvis høje, velvoksne og ranke stammer med de knudrede grene og det åbne løv desværre snart er et særsyn her til-lands, hvor bøgen er kommet til at dominere alt for stærkt på egens bekostning.⁴

Under egne er skovbunden tæt dækket af et væld af ørnebregner, et enkelt sted er et areal på omtrent en tønde land en fuldkommen urskov af disse planter. Jeg kan aldrig bare mig for at skære en stængel over for at betragte den besynderlige tegning af dobbeltørnen, som snittet viser.

Her er aldeles storslåede interiører i denne skov. Vidunderlig er den måde, hvorpå de forskellige træarter veksler herinde, uden alt for mange forstmæssige kunster. Op og ned over den bølgende bund gror de mellem hinanden – eg, ask, bøg, lind, kastanje, pil, poppel, tjørn og bævreasp; hist og her i lavningernes bløde bund er moser med slanke ellestammer i småkrat. Herinde er steder, som måtte få Corot til at male igen, om man kunne få ham tilbage.

Var jeg en af de gamle englændere oppe på kirkegården, ville jeg tilbringe lykkelige timer med at spøge herinde. En af mine yndlingspromenader ville da være ned til en lille dam lige inden for skovbrynet ved sydvestsiden. Omkring dammens tre sider vokser nogle høje, blankløvede piletræer, stynede og med tykke, knudrede stammer en hel forsamling af lyshårede, der står og spejler

sig i det stille, mørke vand. På den fjerde side er der mere åbent. Her står lige inden for hegnet ud mod skovbrynet en lille gruppe ældgamle, knudrede ege, og mellem dem en tjæregryde til kogning af fiskegarn med en lille sodet skorsten ragende op over den murede fod. Det ligner et lille tilrøget alter, sværtet af ofringer til skovens guddom. Uden for hegnet ser man til denne side ud over den brede, tjørnebevoksede engflade, hvor kreaturerne vandrer rundt i det frodige græs, mens måger, strandskader og en vrimmel af lærker fylder luften over dem. ⁴

Eller jeg ville sætte mig stille i den lyse sommernat på diget lige uden for min grav og se ud over det rolige hav i nord og øst, når alle fugle tier og den langsomme, blege dønning sagte brydes mod „Stenkastet“s vældige kampesten, disse hundreder af kolosser, der ligger fra brinken ud i havet samlet på ét sted, som om en jættes kærre var væltet på brinkens høje ryg og drønende havde tabt sin byrde ud i stranden. Lydløs og usynlig ville jeg glide ud over engen, forbi de rugende, slumrende måger, sætte mig til hvile på Stenkastets højeste kam og tænke de hundrede år tilbage, da jeg forlod hjem og fædreland og kom over havet for at lægge mig til hvile på denne kyst, hvor årstiderne nu i et sekel har skiftet over min grav, hvor mågerne i hundrede år hvert forår er vendt tilbage og har lagt æg ved stranden, mens den lille tue

over mig er smuldret og forgået, og ingen mere kender mit navn. Jeg ville sidde her stille i den lyse, svale nat, til solen igen stod op i nordøst og dens lys spillede i den perlende dug på klintens græs, hvor dådyrene kommer ud i den årle dag og strækker deres lemmer, før de giver sig til at græsse i den dugvåde grønsvær, der viser deres lette spor som mørkegrønne striber over de lysende strå. Så, når solen stiger og dagen bliver hed, ville jeg igen søge mit rolige hvilested derinde under de skyggende kastanjer, hvor fuglesangen og lyden af de trippende dådyrs klove kun dæmpet trænger ned og blot gør min søvn endnu mere tryk.

Johannes Larsen og den gamle skipper kommer just nu over marken og slutter sig til mig; bag efter dem jager jordsvaler og forstuesvaler hen over græsset efter myg og fluer, som de tramper op. Inde fra skoven hører vi bestandig den stærke fuglesang, snart dæmpet, snart højere – solsort og drossel, gærdesmutte og rødhals, musvit, bogfinke, munk og havesanger, tornsanger og løvsanger. Og inde fra storskoven kommer ringduens kurren.

Marken her østen for skoven er tæt af ældgamle, græsbevoksede, indtil en

alen høje myretuer, der ligger hinanden så nær, at man må krydse imellem dem, når man færdes her. I de sidste femoghalvfjerds år har denne mark ikke været dyrket; da den sidste gang blev pløjet, var Skipper som tolv-tretten års dreng med til det – det var altså engang i fyrrerne i forrige århundrede. Han viser os de endnu svagt synlige agerrender.

Vi følger med den gamle ind gennem skoven til hans barndomshjem, som ligger i den vestlige udkant af skoven og endnu er beboet af hans slægtninge. Det er en lille, men herlig gammel gård, skøn i sin faldefærdighed. Den er bygget af skipperens far for over firs år siden, og den gamle genkender alle havens træer, som hans far plantede de fleste af, og han kan fortælle en historie om ethvert af dem. Et frugttræ har ved foden af sin stamme, som er omtrent en halv alen tyk, langt ind i veddet en stor fordybning, som barken gror hen over. „Se,“ sagde Skipper, „det mærke har jeg fulgt i omtrent firsindstyve år! Lige da træet var plantet, kom „Lille Marie“ – eller Marie Øbo, som vi kaldte hende – herind i haven, og med en kæp, hun havde i hånden, slog hun dér over den tynde stamme, så barken gik af, idet hun sagde: „Skal det skrub stå dér!“ – Og siden er mærket vokset med træet.“

Gamle, gamle træer, et forfaldent huggehus, taget på gårdens længer dæk-

ket af et mægtigt moslag, der hænger tottet og tjavset ned over murene og over et gammeldags dueslag med et par kurrende duer. Men nu vil kammerherren rive det hele ned og bygge det op igen fra grunden. Der er gjort en begyndelse med nabogården, som ligger dér ækel og skinnende med sine skidengule mursten og sit anilinrøde cementtag.

Skipperen fortæller, at lige sønden herfor lå før hans tid en gård, som englænderne brugte til lazaret, efter at de havde okkuperet øen. Danskerne gjorde under en landgang forsøg på at afbrænde lazarettet, men det mislykkedes. Senere forlagde englænderne lazarettet til et andet sted på øen og afbrændte selv gården. Dette skal være sket i 1811-12.

Den gamle fortæber sig i fortællinger fra englændertiden. Det var jo kun niogtyve år efter krigens ophør, at han kom herover, og han fortæller med et mærkeligt, fjernt blik disse historier, som han har hørt så ofte, mest af øjenvidner; det er, som mindes han egne oplevelser. Men han navngiver altid fortælleren.

Gærdesangerne og gulbugen synger over ham inde i den gamle have, mens han beretter for os, siddende på en væltet huggeblok. Han er i sit es her, som Abraham i Mamre Lund, tænker jeg. Hvor er han gammel – en halv snes mænd

på hans alder efter hinanden, og vi er omtrent tilbage i Gorm den Gamles dage! ⁵

Han siger: En af de kvinder, som englænderne havde med om bord hjemmefra, gik engang i land her på øen med et spædbarn. Hun kom bort fra dem, hun fulgtes med, og da beboerne opdagede hende, forfulgte de hende ned til stranden, hvor en af dem skød på hende, da hun løb ud i vandet. Kuglen gik igennem hendes lår, og hun druknede sammen med barnet ganske nær ved stranden.

Der har nok bestandig været et spændt forhold mellem fjenden og beboerne, lige til de sidste endelig fraflyttede øen, siger han. Da blokaden havde varet tre år, og admiralen, som havde kommandoen her i farvandet, skulle ombyttes med en anden, rådede han indbyggerne til at forsvinde fra øen, da hans efterfølger var en hård negl, som næppe ville tage så blidt på dem, som han havde gjort. De efterkom alle opfordringen og flyttede over til Fyn. Og herefter, siges det, afbrændte fjenden alle deres huse og gårde.

Efter krigens ophør vendte en af familierne snart tilbage til øen – ene, før de andre. Men engang, kort efter deres ankomst, sejlede de alle i en båd herfra over til Kerteminde, og på tilbagevejen til Romsø druknede hele familien under et uvejr, mand, kone og barn. Efter denne sørgelige hændelse hengik der mange år, inden nogen igen fik lyst til at bosætte sig på den lille ø.

Vinden er gået helt sydlig nu og er frisket til stiv kuling, vi ligger i en frygtelig slingerage herinde i Stenkastkrogen; men vi må ha' aftensmad, før vi flytter. Jeg sidder nede i kahytten og spekulerer på, om det går an at tage en lille cognac til aften i stedet for snapsen, som for længst er sluppet op. – Går det an til røget filet med voksbønner . . . ?

Først i overmorgen slipper vi herfra. Og i formiddags var der også lavvande i ferskvandstønden; Mester kommanderede sin far, Skipper og mig ud til sprydet for at tappe det sidste indhold af den fastsurrede vandtønde! Det er lidt besværligt at få ferskvand om bord her – og vaske os i en kvart flaske cognac kan vi dog ikke!

Da vi havde sat maden til livs, hørte jeg Skipper sige oppe på dækket: „Vi rendte en nat på grund med „Tjalfe“ ved Grenå Fornæs; der gik no'en sø, men – æ – ja, det var da ikke så meget som den, vi *her* ligger og ruller i . . .“

Vi gik altså igen om i Revkrogen. Det er vor femte ankerplads i de tre dage, vi har ligget her. Et godt billede af, hvordan vejret har skiftet! Det gør os ondt at forlade Stenkastkrogen, her er så smukt. Hver morgen har vi set dådyrene komme ud af skoven deroppe og gå og græsse på de høje marker over klinten. Stranden er herlig herinde med mange smukke blomster, særlig iøjnefaldende er den lille gåsepotentil med sine sølvglinsende blade og de strålende, gule blomster, som lyser helt herud mod de grå og røde kampesten.

Her var rart at sidde og vente på hinanden inde på bredden i læ af skovbrynet, når vi ved aftenstid vendte hjem fra hver sin kant af øen og sammen skulle ud til „Rylen“ med båden, mens vi „samlede“ dagens indtryk.

Da vi næste dag gjorde landgang på revet for ad dette at spadsere ind til øen, stod der midtvejs på det en gal tyr og viste horn imod os, vendte øjne og skabede sig, stampede i jorden og kastede sand og tang op på ryggen af sig. Først smed vi sten efter den for at få den af vejen; men da det ikke hjalp, greb Mester en tynd granstamme, der lå foran den, og gav den et ordentligt dask hen over sidebenene. Det hjalp – så flygtede den med halen på hel stang højt op på marken.

Vi går rundt og taler lidt med beboerne og tager afsked med dem. Det er venlige, prægtige mennesker at møde, elskværdige og imødekommende mod os fremmede. Karakteristisk for dem er en vis frejdighed og fuldkommen ugenerthed. Et par af mandfolkene er ligesom skovfogeden høje og slanke folk med stærke skuldre. Men naturligvis kan man på en så lille ø ikke tale om nogen bestemt type. Folkene er alle vegne fra og har kun været her i et å to slægtled. Tilsyneladende er det et meget lykkeligt lille samfund, som har til huse på den skønne lille ø.

Historisk ved man meget lidt om øen. I Valdemar II's Jordebog kaldes den Rumsø, men her nævnes intet vildt på den. Arennt Berntsen siger i „Dan-

markckis oc Norgis Fructbar Herlighed“ (1656) om Romsø, at den er begroet med skov, har en gård og er fuld af vildt, navnlig en stor mængde kaniner. Disse sidste er imidlertid nu forsvundet. Og Pontoppidan siger i „Danske Atlas“, at „Ramsøe haver ikkun een Beboer, men skøn Skov og Græsning, samt en Dyrehave af omtrent 50 Stykker Daadyr.“ (1767.) Beboernes antal er altså steget betydeligt i de sidste halvandet hundrede år. Der er næppe nogen tvivl om, at den kunne føde det tredobbelte antal; men lad os håbe, det ikke bliver nødvendigt at underkaste øen større forandringer, der kunne få indflydelse på dens udseende.

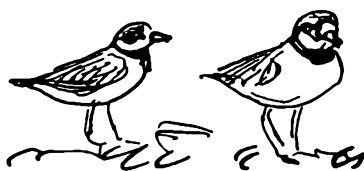
Efter en god times sejlads ankom vi om eftermiddagen til Kerteminde, hvor vi provianterede. Næste morgen tørnede vi ud klokken tre, og et kvarter over fire afgik vi sydpå for at gå til den lille ø Vresen nordvest for Langelands nordspids.

Det var let gråvejrr, men sigtbart, og da vi kom ind i farvandet mellem Kristianslund på Fyn og Sprogø, øjnedes vi forude en mængde fugle, som svømmede på vandet. Det viste sig at være edderfugle, og de lå der i hundredvis, eller snarere i tusindvis – dækkede havet foran os. Da vi kom nærmere, så vi, at de så godt som alle var unge fugle, delvis eller helt afslæede, næsten alle fjorgamle. Kun meget få af dem kunne lette, da vi nærmede os; de fleste dykkede, nogle flaksede et stykke bort hen ad vandet, og mange nøjedes med at svømme hurtigt et stykke bort fra båden. De få, der lettede, kastede sig hurtigt igen. Fuglene var uparrede, og der var kun ganske enkelte hanner imellem dem. Længere henne ad Knudshoved til mødte vi nye flokke, større og mindre, af hvilke flere gik på vingerne og fløj godt. Blandt disse var mange udfarvede, vel sagtens toårige fugle.

Det var, som om hele havet var levende, det flagrede og baskede, dykkede, snurrede og raslede rundt omkring os, og havfladen piskedes til skum i lange strimer, når flokkene lettede og fløj lavt hen over de grå søer. Vi kunne have skudt i snesevis af dem – men vi undlod det, trods vor „dispensation fra jagtloven“. Denne dispensation benyttede vi overhovedet kun to gange i de fire år vi sejlede, til tre skud i alt. Resten „skød“ Johannes Larsen med sin kikkert.

Men det er dog altså ikke helt forbi med edderfuglene her i landet, til trods for at de kun ruger her på tre-fire steder.

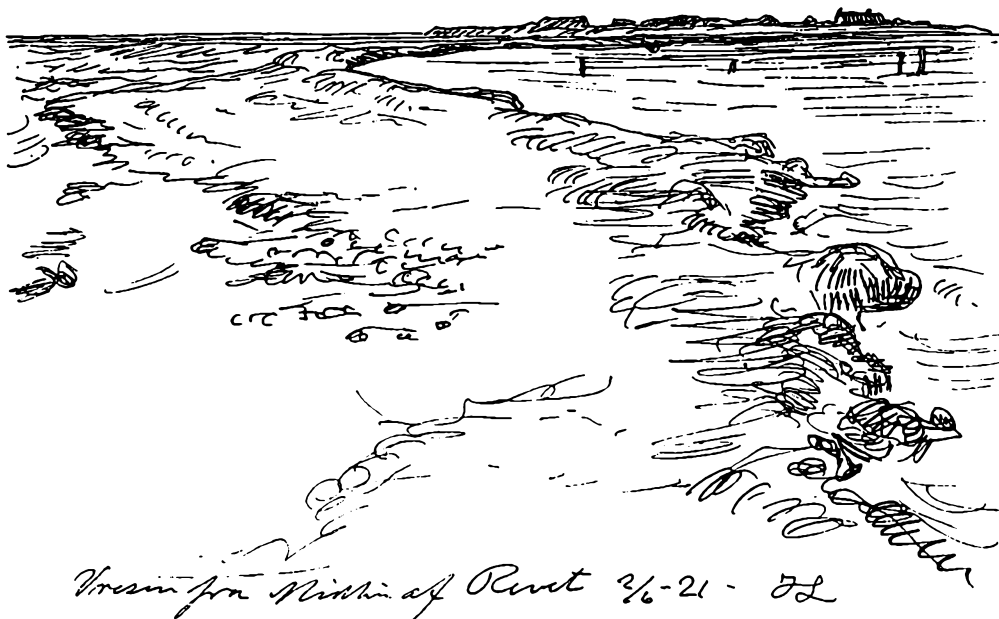
Ved ottetiden forankrede vi ud for Vresens vestkyst.

Vresen

Vresen er kun 9,7 tdr. land – eller for at være strengt nøjagtig 9,7 tdr. sand! – og den syner heller ikke af synderligt, når man iagttager den på nogen afstand ude fra vandet. Oprigtig talt ser man et par kilometers vej fra den ikke andet end det træhus, som ligger på dens nordre ende; det ligner Noahs ark, der flyder på vandene. Til trods for at det ligger på øens højeste punkt, kan dets bræddegulv kun prale af at ligge halvanden meter over havfladen, og samme højde når de klinter, som garderer nordspidsen. Øen er fuldkommen flad, og foruden det nævnte hus og et skur til fiskeredskaber nærmere ved sydenden er det eneste, som rager op over dens sand, nogle sparsomme rester af en mislykket beplantning, mest nogle hyld og forkrøblede birke, bornholmske røn og enkelte nåletræer, af hvilke få når over mandshøjde. Ellers er her kun græs og marehalm og vilde blomster.

Næsten hele øens bredere nordende er delt i kvadratformede felter ved diger af fladtørv, ca. en halv meter høje, beregnet på at yde de unge bjergfyr og andre nåletræer læ mod vinden. Inden for disse diger søger de forkrøblede træer at klare sig trods vejr og vind og det sandede jordsmon om deres fod. Men det er en kummerlig forsamling. I små grupper står de, hver for sig segnefærdige, uden håb - borgerne fra Calais.

Vresen fra Nishin af Revet 2/6-21 - 82

Men alligevel – dette er ikke en fynsk ø for ingenting, *idyllen* er her trods alt. Men den skyldes dyrene og fuglene. Rundt om på jorden inden for og uden for digerne, på digerne, ja i træernes toppe, sad i tusindvis af stormmåger; og de var i den grad tamme, at de først lettede, når vi var dem på seks-syv meters hold. Og de satte sig straks igen, så snart vi var gået forbi. De rejste foran os som en byge, et uvejr af hvide, flaksende vinger, og deres ustandselige skrigen var øredøvende. I modsætning til rederne på øerne i Korshavn og på Romsø, der var foret med tør tang, var de her så godt som alle lavet af vissen marehalm, skønt her fandtes tang i mængde.

Overalt hvor mågerne sidder, ser vi dem bestandig i profil, altid med det ene, vagtsomme øje rettet mod os.

Sorte, brune og hvide småbylter farer forfjamskede rundt på jorden mellem træerne: det er vilde kaniner. De lever tilsyneladende i bedste forståelse med mågerne; en sovende kanin og en måge sad klods op ad hinanden så længe, at Johannes Larsen fik rigelig tid til at tegne dem. De sad model, som var de betalt for det.

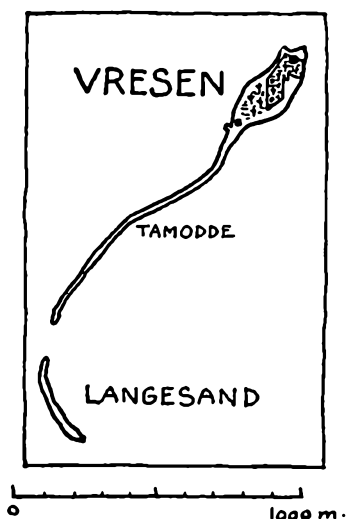
Et fint gråvejr giver himmel og hav samme bløde farvetone, og midt i dette ligger den lille ø som en svømmende, grøn ærtebælg. Den milde, fine luft, det fjerne, blånende Fyn, havets blyfarvede, vandrende flade, de brune tørvediger med det solsvedne, gulgrønne græs imellem, træernes bævrende løv og deres hvislende nåle – og overalt de skinnende, fine, hvide fugle.

Vi gik ud til huset på nordenden. Det er en stor rønne, slet bygget, men pænt holdt. Fiskere holder altid deres boliger lige så pyntelige som deres fartøjer. Desværre var ingen beboere hjemme, men vi kiggede ind gennem vinduerne og så, at stuerne med de få og fattige møbler var rene og pæne. I soveværelset stod en stor opredt dobbeltseng uden lagner – måske bor her bare et par mandfolk i huset? Den eneste beboer, vi traf hjemme, var en stakkels ensom, gråhærdet puddelhund, der var lænket bag husets plankeværk, men – åbenbart for udsigtens skyld – var kravlet gennem et hul i dette og nu sad og gøede ad os, da vi kom hen til den. Den blev dog snart fortrolig med os. Det var mærkeligt at se dette melankolske dyreansigt, hvor den lille sorte, våde snude trodsede øjnernes sørgmodige udtryk og ligesom fór rundt om sig selv for at snuse sig til et indtryk af de fremmede. Det så ud, som om næsen sad løs.

En stor, forfalden tangpresse, besat med stærekasser, men uden stære – her er af fugle kun måger på øen – en tjæreovn til kogning af net, en hullet spand, i „haven“ to stænger med stærekasser, men med måger ovenpå – her er måger oven på alting – og så tre-fire både på stranden. Beboerne er vel på søen, eller i Nyborg eller Lundeborg, den nærmeste havn, for at sælge fisk.

På tilbagevejen til vor jolle ser vi igen den hvide kanin, der sad model

før. Mågen er borte, men kaninen sidder stadig på stedet i samme stilling. Den er tilsyneladende fuldstændig hensunken i betragtninger over sit eget indre, dens blik og hele åsyn er fuldt af harmoni, ro og fuldkommen lykke. Den ligner en navlebetrægter, eller en buddha i kaninskikkelse.

Jeg sidder lidt på et af digerne, og få alen fra mig står på diget fem-seks stormmåger og ser på mig. Den ene skælder mig ustandseligt ud, mens de andre er tavse og afventende. Hver gang den arrige åbner næbbet, ser jeg ned i dens gyldentrøde svælg; dens næb er gult som lyst rav. Spidserne af de sort-brune slagfjer er som det dybeste sorte fløj i farven. Dersom håbet var gråt, ville det være *dens* vingers grå. Dens hals og bryst er jomfruhvide – som aldrig nogen jomfru var hvid! Den er fuldkommen lydeløs, og arrig som fandens oldemor.

Hunden gø'r nu, da vi forlader den; men det lyder så sørgeligt; den er ked af, at vi går vores vej.

På vestsiden af øen nær revet, som forbinder den med den lille, sandede holm, „Langesand“, er en landgangsbro af nedrammede pæle. Her ligger et materiale- og arbejds-skur af træ, stort og rummeligt, hvori vi finder spor af, at der nylig er arbejdet, flere ting er under reparation. Sømands- og fiskerklæder hænger under loftet, der hersker orden overalt derinde, alle sager er på deres plads.

Bådene, som ligger på land ved landingsbroen, er fortrinlige. Her er tre joller og to større fiskerbåde med halvdæk og fiskedam.

Vi forsøgte at komme ad revet ud til Langesand, men forbindelsen var i dag af højvandet overskyldt på en strækning af tredive alen. På revet sås tre par gravgæs, en flok gråandrikker og enkelte strandskader.

På otteogtyve bundgarnspæle, der går vinkelret ud fra kysten, sidder otteogtyve måger på rad, da vi ror bort. De skulle hellere skynde sig ind og bestille noget, for næsten alle reder derinde er tømt for æg – skønt det er over fjorten dage efter den dato, da loven forbyder dette!

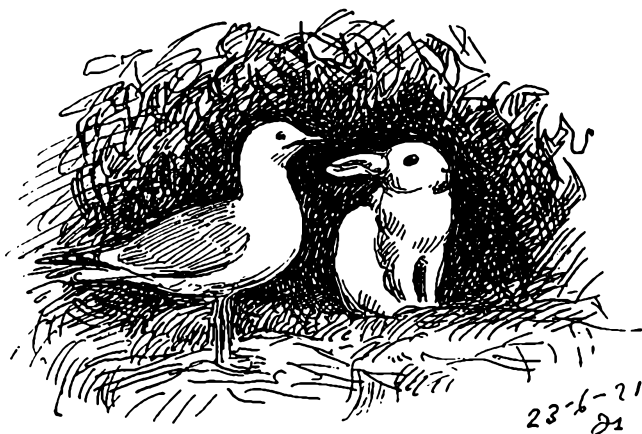
Hele Vresen med Langesand er i alt et par km lang, men i over tre fjerdedele af sin længde når den kun ganske få meters bredde. Kun nordenden er på det bredeste sted omtrent 100 m bred. Den vrider sig som en orm, s-formet fra nord til syd. Fra „Rylen“s dæk ligner den fuldstændig en gople, der er undervejs nordpå med en lang hale med en klump på enden slæbende efter sig.

Fra stedet, hvor vi ligger, ser vi ikke alene det nære Fyns kyster, men også tydeligt Sjælland i øst, mod nord øjner vi Sprogø, og i syd skimter vi gennem disen Frankeklint og Nordlangelands høje banker. Det bemærkelsesværdigste ved stedet er uden tvivl udsigten!

Øen ligger i Hesselager sogn, Svendborg amt. Den hørte i sin tid under Vor Frue Kirke i Nyborg og kom herfra under Hesselagergård, men har fra 1767 hørt til stamhuset Broholm på Fyn. Trap meddeler, at den fik sine første beboere i 1898, en fiskerfamilie i et bjælkehus. Den findes omtalt i den fynske biskop Mester Jacob Madsens visitatsbog (slutn. af 16. årh.) med følgende ord: „Wresen Ø vden for Heszelager; Nels haffuer sin Stod der paa. Nogen Egekrat paa.“

„Nels“ er Niels Friis, daværende ejer af herregården Hesselager. – Selv dette elendige sandrev har altså engang haft sin smule skov!

Da vi brød op fra stedet, var det blevet fin støvregn, men just som vi passerede Langesand, brød solen igennem og belyste inde på den lille holm fire-fem svartbagmåger og lige så mange sovende edderfugle på rad langs stranden. Midt imellem dem sad, som Saul mellem profeterne, en enlig ålekrage!

Intermezzo

Omtrent tre uger af den nærmest følgende tid tilbragte vi på Langeland. Jeg henviser til bogens forord, hvor jeg gør rede for grunden til, at resultaterne af dette ophold ikke er taget med i denne beskrivelse.

Det var uforglemmelige dage, hvis smukkeste minder ikke mindst knytter sig til møderne med øens befolkning. Det var midt i den skønneste danske sommer, vi kom til den vidunderlige ø, som Grundtvig og Oehlenschläger har besunget. Vi gik på *de* steder, hvor de havde vandret, og i tankerne oplevede vi det samme som de, drømte om den tid, der var deres, en bedre, rigere tid med større mænd. – Vi gæstede øens venlige folk fra herregårdenes ejere til de fattigste fiskerhytters beboere, og vi så overalt det samme lyse smil, fandt endnu den samme idyl, som „Langelandsrejsen“s digtere mødte derovre.

På få andre stationer på vor rejse har jeg i højere grad beklaget, at vi havde *travlt*. Men ak, Langeland – hvorfor er du også så *utrolig* lang?

En af de sidste dage, vi lå ved øen – det var ud for Åsø – kom en fisker hen til Johannes Larsen, som sad og tegnede på stranden. I nogen tid så han til i tavshed. Så sagde han:

„Nå – De er ka'ske én af dem, der rejser rundt og ettersi'er øerne?“

„Ja, det er jeg jo. – Er De måske kendt her på stedet?“

„Ne-øj,“ sa'e manden, „jeg kommer her kun a' og til. Jeg er sådan en slags nomade – og rejser rundt og fisker, hvor der er fisk!“

Så spurgte han, om det var en pennetegning, der blev lavet. – Jo, det var det da! – Det interesserede ham stærkt, forklarede han, for sådan én havde han aldrig før set blive til.

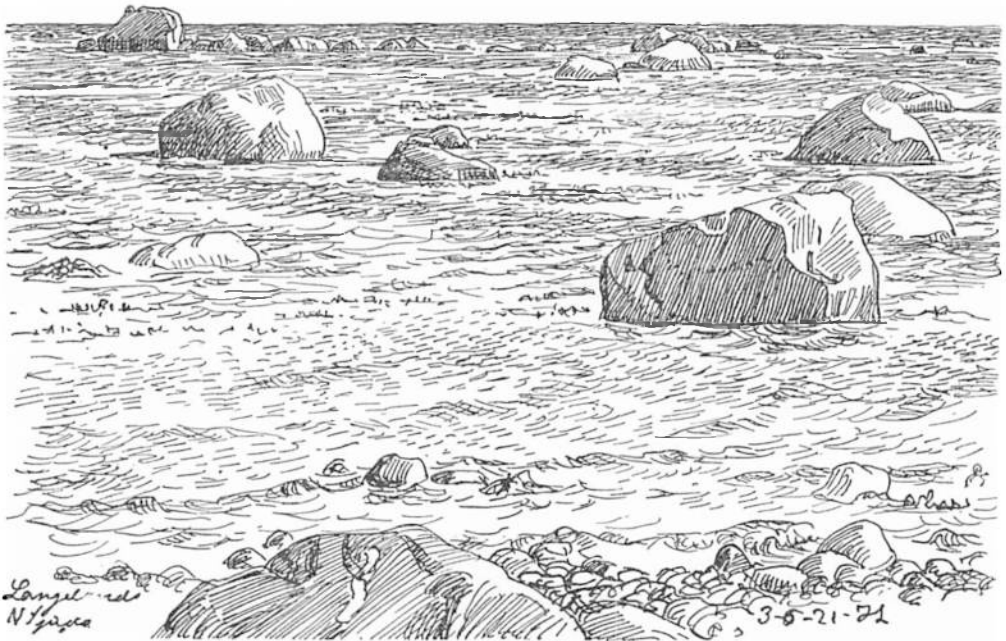
„Så tegner De da vel også fu'le?“

„Jo, naturligvis!“

„Ja, det ku' jeg tænke mig,“ sa'e fiskeren, „for der må jo da være *et gevaldigt fu'leperspektiv* på mange af de små øer!“ – –

Det er ikke nogen kedelig anvendelse af et fremmedord, selv om det rammer lidt ved siden af.

Anvendt i en anden forbindelse må jeg sige, at det jo netop er dette gevaldige fugleperspektiv, vi her ved begyndelsen af vor rejse har liggende foran os, som ofte jager os noget hurtigere fra et sted til et andet, end vi kunne ønske. ⁵

En stille sommernat forlod vi Åsø for at gå sydpå til Lindelse Nor. Men guderne havde taget en anden bestemmelse med os. – Skipper satte sejl, og vi holdt ud fra landet for en svag, østlig brise og forberedte os på at tænde op under motoren. Da vi var drevet et par kilometer ud fra kysten, viste det sig, at vor blæselampe var læk, så vi ikke kunne få tændt op. Da vi med den svage brise og dens forkerte retning og af hensyn til det sene tidspunkt ikke turde binde an med den opgave at krydse os igennem det smalle sejlløb mellem Siø og Langeland, holdt vi ret vestpå mod Troense for at gå ind i Svendborgsund. I Svendborg kunne vi næste morgen købe en ny blæselampe og reparere den gamle.

For næsten slappe sejl glider vi langsomt vestover i den stille nat. Kun vandets sagte pludren for boven og af og til en stille knirken fra gaffelen og masten bryder roen. Havet er glat og blankt, kun svage pust kruser hist og her dets jævne flade. Som natten skrider frem, lægger en tæt dis sig over havet; men over denne står den lysende sommernats himmel klar og kølig, uden en stjerne. Et for et tændes fyrene om os, deres blus er store og uldne gennem den lave tåge. Landet selv er svundet bort til alle sider. En enkelt skibslanterne, en „flagermus“, blinker søvnigt fra en ensom skude, som dukker op forude, i den svage dønning duver den sagte op og ned.

Så får vi to små lys i sigte overet. Det må være fyrene inde på Tåsinge,

FISKER FRA BAGENKOP PÅ SYD-LANGELAND

og vi ved nu, at vi er nær Thurø Rev, uden at vi dog endnu kan se det mindste til land. – Pludselig, mens vi gennem mørket og disen glider langsomt frem mod fyrene, når en mærkelig lyd mit øre. Det er musik, de sagte toner af et klaver langt borte. Lyden kommer fra styrbordssiden, nærmere og nærmere; lidt efter bliver den ganske tydelig, og nu kender jeg musikken – det er en af Mendelssohns Lieder! Vi er altså ganske nær ved land, det er sydkysten af Thurø, og den spillende må være inde på Grastens badehotel. Det må være en kvinde, forhåbentlig ung – kun en kvinde spiller den melodi netop sådan. Hvem er hun? – Om hun anede, hvilke taknemlige tilhørere hun havde herude i tågen, ville hun næppe have holdt inde så brat . . .

Så drev vi i stilheden videre på vor ensomme vej, holdt ret på de to fyr, og da vi kom så nær, at vi skimtede Tåsinges kyst, gik vi nordpå og ankrede lidt efter op lige ud for Troense. Tre tykke skibsskrog dukkede op foran os, da vi ankrede. Det var to hollandske kuffer og en tjalk, der lå forankrede side om side. – Hollænderne er selskabeligt anlagt, de lægger sig altid så vidt muligt klods op ad hinanden.

– Ved daggry roede vi ind til land på Tåsinge og lånte en blæselampe hos en fisker, hvorpå vi lettede og satte kursen nordpå gennem Thurø Sund efterladende hollænderne, som endnu lå i deres køjer.

Det er en diset morgen, men nattens tåger er ved at lette for solen og en friskende brise, snart giver det regndrys, snart kastes et svingende solstrejf ned over havet og de våde skove. På begge sider af sundet stråler skovene glimtvis gennem regndisen, og ned gennem Thurø Sund skimter vi en endeløs række af oplagte, store sejlere, hvis rig glinser af dråber som et edderkoppe-spind, når solen rammer dem. Det er store, tremastede skonnerter og barker, vist et halvt hundrede på rad bag hinanden, omtrent en hel kilometers vej med oplagte skibe – et trist billede af krigens virkninger, men et storslået syn; man er ligesom sat helt tilbage i de store stolte sejlskibes periode.

Østbrisen stiger, og med fok og storsejl sat holder vi vestpå ind gennem Svendborgsund. Vi ser næs løfte sig bag næs, skovbryn tone frem over skovbryn, de glider om bag hinanden, foran hinanden i et yndigt virvar, øerne

rækker sig for at omfavne hinanden i denne livsalige morgen, kyst glider ind i kyst, og farver og lys skifter og vælder ned over dem. Brisen kommer frisk og spreder skylaget, der ruller sig sammen i bundter og flagrende tæpper og glider bort mod vest, og i store, strålende tragter falder glansen fra den almægtige sol ned over skove, agre og den blinkende fjord ...

Det er søndag i himlene i dag! – Dette er Svendborgsund, som Oehlenschläger så det hin morgen under „Langelandsrejsen“:

Saa venlig er Luften, mildt Skyerne staae
Og svale for Solheden køligt paa Himlen,
Fra Kirken hist lyder den hellige Bimlen,
Og Voverne rulle halv graae og halv blaae.
Saa lad da nu Kiølen i Bølgerne gaae!
See Svendborg, hvor med sine Spiir den bortiler;
Og Søndagens Morgen os hellig tilsmiiler,
Og skumklædte Dynger paa Forstavnen slaae.

Sæt Seilet kun til da, du begklædte Dreng!
Før Smakken hen over de spillende Vande
Til Øen, hvor Løv sig Blomsterne blande,
Og reder for Freia en duftende Seng.
Sagtmodige Bølge! med Vælde dig slæng;
Pust, Stormvind! i Seilet med fuldere Kiæve,
At Bakken vi naae, hvor sig Hytterne hæve
Saa fromt og enfoldigt paa luftige Væng.

Sejlere toner frem foran og bag ved os gennem det smalle strømløb mellem høje skrænter, hvor småhytter ligger halv skjulte i de duggede haver. Men så ændres billedet – vi nærmer os byen.

Der ligger Svendborg, nu med sine rygende skorstene og osende havn, mens fra skibsværftet svovlgule, lysende skyer stiger op som eksplosioner i den perlegrå luft. Dundrende hammerslag på jernplader, fløjt og hvin af arrige motorbåde, der jager rundt som foxteriire og sender hysteriske fut bagud – kirkespir og røde tage.

„Rylen“ glider forbi det hele; vi vil ind etsteds under kysten og finde en fredelig ankerplads, hvor vi kan indtage vor frokost uden at få kulstøv blandet i maden. Mens vi stille glider ind mod „St. Jørgen“s strand og solen falder på en iskold bajer forude i Mesters travlt anrettende hænder, kommer atter et vers fra Langelandsrejsen mig i minde:

Nu, ved Styx! ei varer det lang Tid, før vi paa Thorsing
Lander, o Venner! thi ei kan man ønske sig skønnere Medbør,
End den Kuling, som lufter. Nu bring os fra hvælvede Skibsrum
Viinkar, Dreng! at vi froe kan hylde beskyttende Guder,
Og selv qvæge vor Aand ved den himmelsk-ambrosiske Nektar ...

Og ved landingen:

— — Men flux fra sin Roerbænk
Skipperen foer, og greb den vægtige Stang, som ved Siden
Laae, paa dens Ende med Søm var fæstet en drabelig Jernkrog;
Løb saa i snablede Forstavn hen og stødte den voldsomt
Tørnende fast blandt de spraglede Steen, thi brat under Thorsings
Blomster-Strandbred Skibet nu stod i en magelig Havbugt.

Da vi siden nød vor enkle spegepølsemad med et glas øl til nede i kahytten, talte vi om, hvor stilen skifter med tiderne, mens vi støttede talen med mange belærende eksempler. Blandt disse skal nævnes et, der viser, hvorledes en gammel grundtvigiansk præst fra Salling levendegjorde den højtidelige beretning om Mariæ bebudelse for sine tilhørere af højskoleelever:

„Josef vovned' aa so', te en fremmed Mand war kommen ind ad æ Dar. Saa ga' han Mari en bette Pôt i æ Sid': „Mari – *Mari*, ka' do et' hør'? Do ska' op *der er en Engel herind!*“

Citatet, der er fuldkommen korrekt, viser, at en bestemt side af den grundtvigske udtryksform med sit folkelige udspring endnu lever og trives vel. —

Få timer senere gik vi med en flunkende ny blæselampe og en gammel, repareret do. østen ud af sundet mod Lindelse Nor på Langeland.

Øerne i Lindelse Nor

Gennem det trange sejlløb, der har form som en fiskekrog, sneglede vi os ind gennem noret og kastede anker ved løbets ende mellem Flintholm og Bukø. Kortet over sejlløbet viste sig at være fortrinligt til de mindste detaljer. Men noret er for øvrigt på søkortet gjort mindst en tredjedel større, end det i virkeligheden er, idet den del af det, der ligger nord for en linje fra kysten ved Klæsøgårde og vestpå, og som tidligere rummede bl. a. de to holme Kamsø og Egholm, nu er inddæmmet, hvorved der er indvundet omtrent 3 km² land, der nu tjener til græsning for hundredvis af kreaturer. Fra landevejen syd for Rudkøbing havde jeg nogle dage i forvejen forgæves spejdet efter vand dér, hvor søkortet endnu blåner efter bedste evne. Nå, ulykken er jo ringe, her kommer hverken „manowarer“ eller større koffardiskibe i denne afkrog, og de stedlige fiskere har for længst vænnet sig til at tage denne del af danskens vej til ros og magt til fods.

Noget særlig ejendommeligt i landskabelig henseende frembyder noret ikke, hverken set oppe fra landet eller nede fra vor ankerplads. Omkring os ligger holmene *Langø*, *Bukø*, *Flintholm*, *Eskilsø* og *Kværnen* i en bue rundt om den tidligere holm *Lindø*, som nu er landfast, men som siden vort besøg

Lindelse Nor. 18 juni 1921.

Fra Ankerpl. mod N.V. H.

i noret er bleven navnkundig ved, at man her har fundet tomten af den ældste stenalderbolig i norden. Langø er den største med 16,9 tdr. ld., herefter Bukø med 2,5, Kværnen 2, Eskilsø 1,5 og Flintholm 0,2 tdr. ld. De er alle undtagen Flintholmen græsholme, kun Bukø og Kværnen har småbakker, og de er ellers kun indbyrdes forskellige ved deres størrelse. Langø, Bukø og Flintholm hører under Humble sogn, Eskilsø og Kværnen under Lindelse sogn, alle i Svendborg amt.

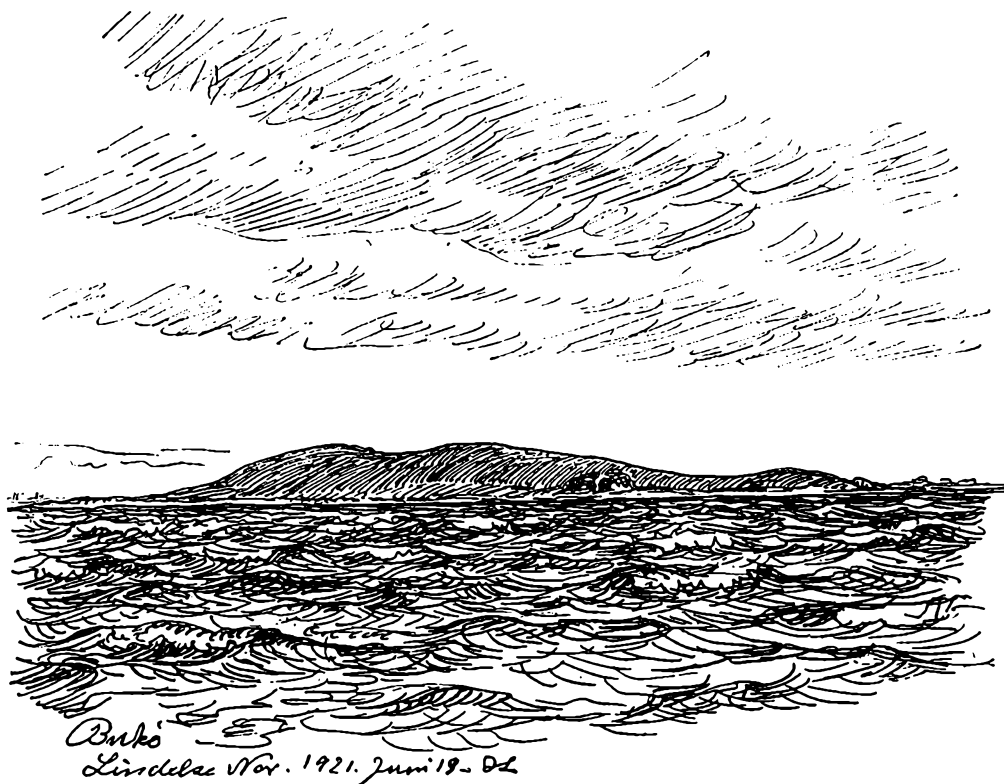
Seks gravænder lettede fra kysten, da vi roede ind til *Bukø* og gjorde landgang; de fløj tværs over øen og fortsatte vesterud. Bukø er langagtig fra nord til syd og er indehaver af dette lille øhavs højeste punkt, en bakke på ni meters højde. Dens ejer, hvad enten det nu er en bonde i nabolaget eller, snarere, en borger i Rudkøbing, er mere initiativrig end gæstfri, thi på begge ender af øen fandt vi et skilt, som med store bogstaver bar inskriptionen:

AFLYST!

Sin overskydende arbejdskraft har ejeren anvendt til at beplante øen fra ende til anden, hvad der klæder den afskyeligt. Her fandtes i broget forvirring ribes, æbletræer, birk og gran, alle små og tørre, og desuden forskellige buske og enkelte sølle skovtræer. Midt på østsiden stod minsandten en Caroline Testou-rose og blomstrede og så aldeles himmelfalden ud over omgivelserne. I nærheden fandt vi en træhytte, dækket med tang og halvvejs indgravet i bakken. På det højeste punkt står en flagstang, og at „aflysningen“ ikke tages stort højtideligere af andre end af os, viser masser af fodtrin overalt på øen, hvor græsset var nedtrampet på flere steder.

Alligevel fandt vi et morsomt fugleliv herovre, bl. a. på stranden en dværgerne-koloni på omtrent tyve reder med enkelte nys udrugede unger. Foruden en vrimmel af hættemåger, som yngler her i en meget stor koloni, fandt vi en eneste stormmågeunge, som spankulerede rundt på stranden og stak af med lange skridt, da vi nærmede os; den så uhyggelig og fantastisk ud, som en miniaturredgave af „den fugl rok.“ – Da her ingen voksne stormmåger fandtes, må den være kommet roende hertil på udflugt andetsteds fra. Da den var kommet sig så nogenlunde af sin skræk, styrede den ned mod stranden, afleverede et langt sprut bagud og gik så til søs, hvor den sejlede bort med knejsende gump. Det er sortien, det kommer an på!

På øens nordligste punkt ligger ved stranden en kæmpemæssig granitsten,

tæt omgivet af græsser og høje syrer. Ud fra dennes østside – læet – fór med stort rabalder en toppet skallesluger, efterladende en rede med ni æg til beskuelse, og et par alen derfra lettede endnu en skalleslugerhun med andre ni æg i reden.

Jeg kan forstå, at man værner en sådan ø mod turister og andre ildgeringsmænd ved f. eks. at omgive den med miner, stille pigtrådshegn langs dens bredder eller belægge den med fodangler, men jeg kan ikke få et flag på en flagstang og et halvt hundrede mennesker trampende rundt på øen eller samlede om stangen til *hurra* til at harmonere med oplysningen på de to skilte!

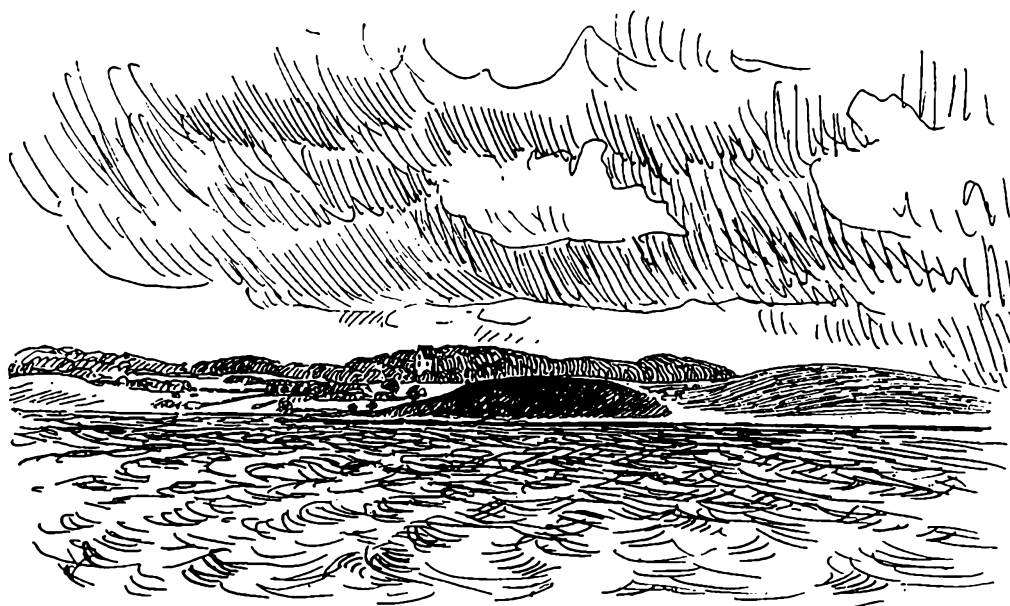
Vi roede over til *Flintholm*, som viste sig at være mere flint end egentlig holm, idet den kun er på størrelse med et stort stuegulv og består af et lille sand- og stenrev, dækket med store kampesten og flintknolde. De fleste af de større sten er af mennesker stablet op som værn omkring et par store, nedgravede tønder, bestemt som dækning under jagt, sandsynligvis på knortegæs. De må altså øses, førend jægerne tager plads i dem, formoder jeg. Det er den mindste ø og de største tønder, jeg nogen sinde har set, den er uden fugle og uden vegetation, og det ville være rimeligt at ændre dens af generalstaben angivne mål til 0,2 tønder *vand*.

Om natten blæser det op og bliver en regulær storm af vest. „Rylen“ rykker og slider i sit anker og hugger stærkt i søen trods de omgivende lave grunde. Men bølgeslagets skvalp mod bådens klinkbyggede sider er vidunderlig søvndyssende.

Hele den næste dag og endnu én varer stormen og tvinger os til at blive om bord. Vi kan ikke engang ro ind til de nærmeste holme. Tredjedagen efter begynder med solskin og flovende vind. Vi beslutter at sætte et par sejl på jollen og forsøge at nå ind til Kværnen og Eskilsø. Og til trods for den gamle skippers advarsler udførte vi beslutningen: snart var jollen rigget til, og vi gik plat for vejret og med kraftig bør ind til Kværnen. *Det gik glat nok.*

Kværnen er en morsom lille ø med sine tre bakkeknuder på rad og den lange hale mod syd. Trods sine kun 2 tdr. land når den på et sted den anelige højde af 11 m. Den er overalt græsklædt og har kun én eneste busk, en forblæst tjørn på vestsiden. Den lange hale, som udgår fra sydenden, er en ganske flad tange på omtrent halvandet hundrede meters længde uden nogen bevoksning. Vi fandt en mængde rugende stormmåger, hættemåger og terner (*Stérna hirúndo*) og så desuden enkelte rødben-klirer og et par engpibere. Vi fangede en stormmåge- og en terneunge, som blev fotograferet, hvorpå vi roede tværs af vinden over til Eskilsø.

Denne viste sig at være en næsten cirkelrund og temmelig flad og lav

*Gatenden af Lindø og Lindelse Skibe
72. Lindelse Nov. 20 juni 1921.*

holm, hvis højeste punkt kun er 3 m. – På syd- og vestsiden har den lave lerkliner, som højst når 2 m over vandet. Øen så ud til for ikke længe siden at have været dyrket, her fandtes tydelige spor af agerrender. For øvrigt græssede her et melankolsk får med to lam. Vi fandt de samme fuglearter som på Kværnen, og blandt disse dominerede ternerne ved deres overvældende mængde og en vrimmel af unger, som forfærdede rendte væk i alle retninger eller flygtede ud i vandet ved vort komme.

Tillige var her en styrtende mængde vilde kaniner i alle mulige farver. Vi søgte at få fat på et par af dem. Den første, vi forfulgte, var en hvid unge; den fór hovedkulds ind i et hul lige for næsen af os, men røg ud igen i samme nu – og var blevet grå! Af forbavselse glemte vi at gribe den. Det viste sig, at den hvide var faldet oven på den anden – efter en frygtelig spurt blev de begge fanget og holdt op ved ørerne, mens vi fotograferede dem. Vi så sorte, grå, hvide, sort- og hvidbrogede og endelig én helt blå unge – mere blå end nogen blåræv nogen sinde har været. De voksne kaniner „trykkede“ lige så fint som en hare, men deres farver røbede dem på lang afstand, når de sad i grønsværen. På stranden derimod, mellem stenene, havde de fortrinlig beskyttelseslighed og var næsten ikke til at opdage, selv på fire-fem meters hold.

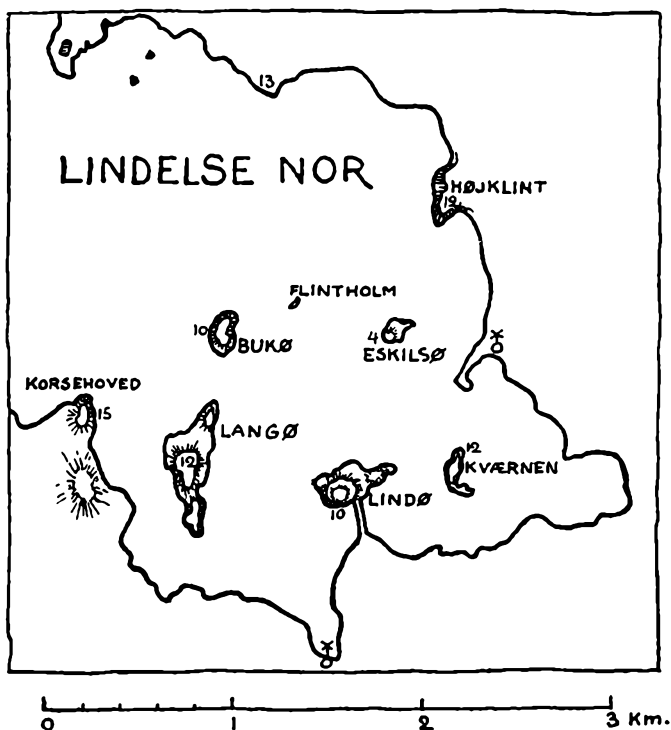
Det viser sig, at den vilde kanin træffes på en mængde af vore småøer, hvor den trives storartet og formerer sig som vandrotter. Det er et indført dyr, som er „plantet“ på alle de steder, hvor den forefindes her i landet. Den burde finde endnu langt større udbredelse på sådanne steder som her, hvor den yder en morsom tilvækst til dyrelivet og passer fortrinligt ind i landskabet.⁶

Vinden var igen frisket voldsomt, da vi skulle hjem, men for at undgå en lang og anstrengende rotur stik imod stormen besluttede vi at sætte tre reb i sejlet og forsøgte at krydse ud til „Rylen“. Det gjorde vi da, men det mislykkedes, og det blev en stram tur.

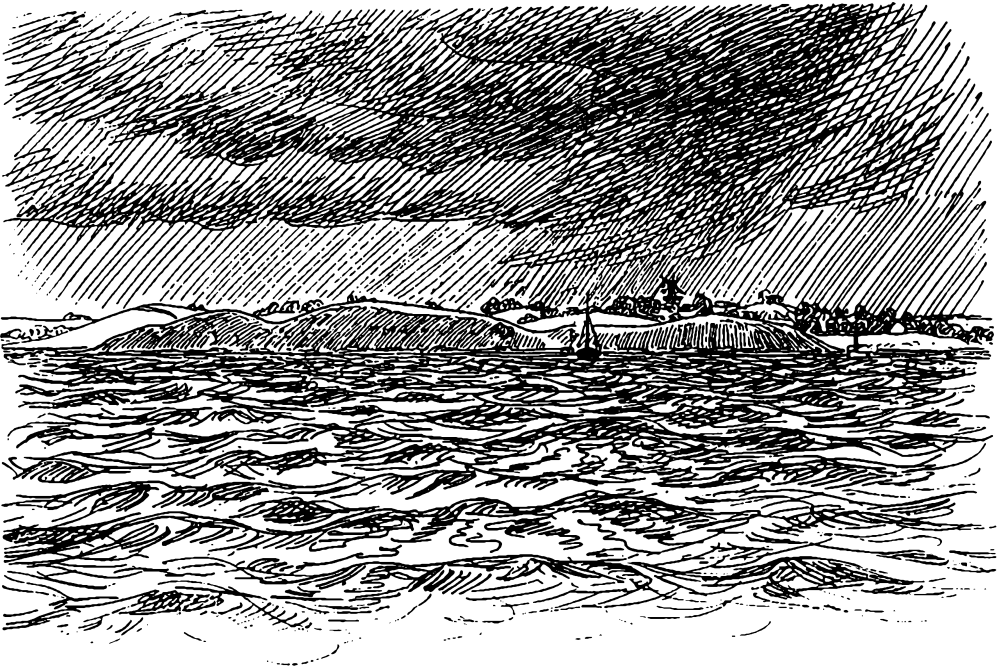
Søen var meget høj og krap herinde i bunden af noret, hvor vejret med svære byger bar lige ind fra gabet. Søen stod gang på gang over båden, fyldte vand i den og dængede os væmmeligt til over det hele. Uden at avancere det fjerneste drev vi af helt ned til kysten af Lindø. Vi var kun 100 m fra land, da vi endelig besluttede at gi' køb og stryge sejlene. Johannes Larsen havde for øvrigt manøvreret som en mester med skøde og ror og var faldet fint af for sø og stormkast. Men nu greb vi i stedet til årerne, og mens denne forandring foregik, drev vi omtrent helt i land på Lindø.

Det tog en stiv time at ro denne ene kilometer tilbage til „Rylen“, og det var en forfærdelig hård tørn. Johannes Larsen gjorde det alene, kun støttet

af Mester, som sad lige over for ham og skoddede på årerne. Det var farligt at afløse ham i den oprørte sø, og han afslog mit forslag derom flere gange. Uden al tvivl var han også den eneste af os tre, der kunne drive båden frem – og han sled over en time i træk uden en eneste pause, firede kun enkelte øjeblikke for de værste søer. Jeg har ofte været i båd med søfolk og set dem ro mod hård sø, hvor de i fuldkommen ligevægt har bragt alle muskler i gang over for de uberegnelige og planløse dunk fra de onde søer, og det var altid smukt. Men at se min lange makker her ved årerne, det var prægtigt! Ikke alene fordi han er så iøjnefaldende hjemme i en båd og som groet sammen med et par årer, men fordi den fjendskhed, som kogte i ham imod vejret og glimtvis fløj hen over hans ansigt, aldrig gav sig andet udslag i hans bevægelser end den seje modstand i de brede skuldres rytme, de lange armes og svære håndleds taktfaste tag. Jeg sad og nød ham i stilhed – men jeg be'r ham bære over med, at jeg ikke kan bare mig for at sige det her!

Alle drivvåde – og jeg morderlig forfrossen – nåede vi endelig „Rylen“ så nær, at Skipper kunne hive en ende ud til os. Den gamle var gnaven, det så jeg nok. Da jeg i forbifarten forsøgte et: „Nå, – der er nok nogen, der har det godt!“ blev han pludselig meget alvorlig. Og den tale, han holdt til os, skal ikke refereres her i hele dens længde. Jeg er aldrig blevet skældt så smukt ud

Kværnen.
Lindølse Nor 19 Juni 1921
D.L.

som i denne. Han havde troet, det var vor hensigt at gå sydpå til Lindø eller Langø; men da han så os bære af over mod Kværnen, tænkte han straks på faren ved hjemturen i den friskende blæst: „Da jeg så, at I *satte sejl* for at krydse hjem – ja kære, jeg ved ikke, hvad jeg ville ha’ gi’et for at være ude hos jer! – Tage hjem alene uden jer kunne jeg jo da ikke, så kunne jeg lie’så godt ha’ smidt mig selv over bord med det samme. Hvad skulle jeg ha’ sagt til Larsens kone, hvad skulle jeg ha’ sagt til Deres, og . . .? Nå, men endelig så jeg Dem da stryge de forbandede sejl, og så tænkte jeg: Så, nu går den! Den bliver hård med årerne; men *det* kan de bare ha’ godt af – de tov’lige drenge!“

Her brød han brat af med tårer i øjnene. Men så tilføjede han: „Nå ja, nu gik det jo godt – og så skide være mæ’et!“

Stormen bliver ved. Efter den lille pause tuder den nu igen i jævnt *cre-scendo* ind gennem gabet til noret, og „Rylen“ svajer for sit anker som en vejrhane. Det var ikke mere, end vi kunne vente, nu ved sankthansdagstide. Ser vi ud gennem køjerne, farer møller, skove, kirketårne, øer og bakker rundt som en karrusel. Solpletten fra kahyttens skylight danser hen over køjebænke, bord og dørk fra det ene yderskot til det andet. Vandet drøner mod boven med en lyd som af tunge, skumplende vogne.

Men derude stråler solen frit over grønne og gule øer og over Langelands banker, blinker i vand og i fjerne ruder og tage, mens agrene går i mørke, ilende bølger under sommerstormens kast. Norets lave vand er dybblåt og violet som anløbet stål, på dets bølgekamme, der er gennemsigtige som rav, løftes de hvide skumtoppe i brede glimt. Og skummet piskes vandret som snefog hen over hele den vandrende havflade, østover – østover!

Her var friskt på dækket ved morgentoiletet i disse dage – i bar uldtrøje. I morges blæste alt vandet af mit vaskefad, da jeg balancerede det over dækket agterud. Halvdelen fløj ned gennem kahytstredgangen, resten gik vandret ud i rummet og blev til en regnbue. Det er koldt at vaske sig „til nedringet“ under sådanne forhold, når et stormkast pludselig farer ned ad ryggen under uldtrøjen og ender som en hvirvelvind i underbukserne!

Vi havde håbet at kunne få den femte holm herinde, Langø, med. Men nu går den imidlertid ikke længere: vort ferskvand er næsten sluppet op, rugbrødet forsvandt nu til morgen, vi må af sted! Vi rådfører os med skipperen. Vi kan godt gå ud, siger han. „Den, der dør af skræk, skal begraves i en rendesten,“ tilføjer han, „never say die!“ Han er med på den værste.

Op ad formiddagen læser en jagt med klodsrebet storsejl ind gennem gabet forbi os og ankrer op østerude i noret. Man kan altså godt sejle derude . . .

Men da vi hen på dagen letter og står ud til havs, er vejret helt tykt og stormende med vældige, tunge, farende byger. Vi er alle i olietøjet, thi det giver vand på denne tur, både salt og ferskt! Alle sejl er omhyggeligt surrede, vi går for motoren alene. Skipper står selv til rors.

Uden for gabet står det åbne hav lige imod os, gråsort og med blinkende kamme under en luft, der er som bly. Vi stamper ret imod vejret, og søernes dunk mod boven, motorens stønnen og stormens smæld mod mast og tove bliver til en helvedeslarm, så vi må råbe hinanden ind i øret, hvis vi vil samtale. Jeg kradser ned i kahytten og lægger mig forsøgsvis til at læse; på den anden køjebænk prøver Johannes Larsen, også i liggende stilling, at skrive et par linjer i sin dagbog. Gud ved, om det lykkes for ham. Vi står snart på hovedet og snart på benene, som vi ligger her langskibs. Få minutter efter bliver rulningen forfærdelig, vi kan mærke, at skuden er blevet drejet mere på tværs af vejret og står nordpå med søen ind på siden.

Pludselig bliver kappen skudt fra kahytstrappen og i næste øjeblik presser en drivvåd bylt tøj med en mand indeni sig ned gennem åbningen. Fødderne med de tunge fedtlæderstøvler famler efter trappen og stumler ned ad trinene. Vandet driver ned ad olietøjet, der et øjeblik skinner grøngult mod den grå himmel. Så tumler manden ned gennem hullet. Næppe er han nede, før en vældig overhaling sætter en sø ind over dækket, der vasker fra den ene ende

til den anden og sender et par spande saltvand og skum ned efter ham. Søen giver manden et spark, idet han forsvinder – så bliver kappen smældet i. Det er Mester, der kommer og siger fra Skipper, at han vil ha' flere mand på dækket! – Javel, så op ad trappen igen.

Hvilket syn! Dette er vel endelig *hav!* Den skinbarlige Christian Krohg svæver over vandene, og klabautermanden er ved at entre op om bagbord –

Den gamle står til rors nede i styrehullet med kun øjnene og sydvesten synlige over motorhusets ruf; af og til dukker han sig for skvalpet og de værste søers bråd. Op og ned svinger han med skibets agterstavn og tegner underlige kurver og spiraler i luften. Vi er lige inde i bygens centrum, vi ser kun regn og sø omkring os, vi hører kun blæstens sus – og så det evindeligt gentagne dunk af søerne mod boven og den påfølgende fræsen af vand hen over dækket. De væltende vandmasser omkring os er grønne som galde, skuden „sætter“ i søen og stejler bagefter som en gal hest. Vi holder fast med fingre og tær for ikke at falde.

Der er noget, som ligger og ruller på dækket forude, og Johannes Larsen og Mester går ud for at bjærge det. Vandet vasker ind over dem hele tiden, og jeg ser dem gennem en grågrøn tåge af styrtregn og skum.

Men endelig letter det, pludseligt! Som ved et mirakel er byen ovre. Dens sidste, flossede rester hvirvles af blæsten ind over Langeland og hænger dér som totter i en karte fast i bakkerne, hvorfra de efterhånden slides bort i små trevler. Forude kommer et spir og noget rødt frem gennem disen – det er Rudkøbings kirke og tage. Motoren hakker og puster, tydeligere nu, da uvejret tier, og nærmere og nærmere glider vi mod havnehovedet.

Et kvarters tid senere ligger vi rart og godt bag molen; solen skinner over landet og byen, over havnen og „Rylen“s dæk, hvor olietøjet nu hænger som kadaverne af fire forbrydere i takkelagen. Og agterude sidder vi tre mand og vejrer med næsen mod kabyssen; dernede fra hører vi primus'en spinde som en kat under Mesters omsorgsfulde hænder – og den første, forjættende duft af kaffe får vore næsebor til at dirre.

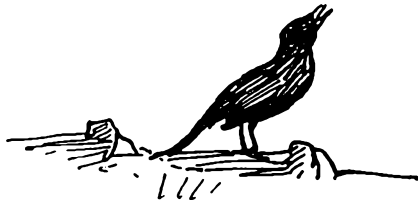
Om aftenen løjer vinden, og efter solfald bliver der kun en ganske svag brise tilbage. Herinde i havnen er vandspejlet glat som olie, med bløde, runde bevægelser. De store, sovende skibe spejler sig sammen med havnebygningernes røde mure roligt deri med bølgende figurer, douce i farven som gamle østerlandske tæpper. Langt ude fra det rolige hav høres lyden af to motorbåde; de kan ikke blive enige om tempoet og hakker stilheden i stykker.

Tusmørket falder på. Ude på bænken på molens yderste spids ses tre kvindesilhouetter, unge og graciøse, stille hvilende på baggrund af den glødende

himmelfarve. Vældige skibsskrog, som sorte sarkofager, løfter deres tunge rig op mod skæret af den sidste solrødme. En harmonika spiller „Skärgårdsflickan“ dybt inde i havnens mysterium af master og mørke.

Men ovre under Tåsinges fjerne kyst lyser et par åleblus, rolige og klare. Og højt over dem tændes nu aftenens første stjerne.

Siø

Midt imellem Langeland og Tåsinge ligger den lille flade side ø – som en tankestreg mellem to strofer i et digt.

Øen kaldes i Valdemar II's Jordebog „Sithø“, og der nævnes, at her har været „Hors“, ♂: vilde stod – derimod nævnes her intet vildt. Th. Rützow kalder den i „Smaastykker af Langelands Historie“ (1873) endnu „Sidø“ og fortæller, at svenskerne under Carl Gustav i 1658 her opkastede skanser, hvis kanoner endnu for få år siden fandtes i Rudkøbing. Pontoppidans „Danske Atlas“ (1767) har allerede ændret navnet til Siø og meddeler, at øen dengang havde nogle få beboere. I tidernes løb er den groet sammen med den vesten for liggende, mindre ø Skovø, og denne forbindelse er nu inddæmmed, så øerne går i et. Navnet Skovø synes at antyde et modsætningsforhold til den – i hvert fald nu – ganske skovløse Siø, og på et kort fra 1823 – i F. C. Lunds „Øen Thorseng“ (Odense 1823) findes da også på denne nuværende vestre del af øen signatur for skov. Forfatteren siger, at øerne endnu dengang var adskilt ved et smalt vand. Søkortdirektør Jens Sørensen, som opmålte øerne i farvandene syd for Fyn i 1703, siger følgende om øen: „Sey ø er i 2de Parter med Strøm iml., br. 50 Fv., dyb 2½ Al.; den Strøm gaar krum og skiller Øerne ad. Den østre er idel Græsmark, derpaa en Koforpagter i et Hus; den vestre Del er Græs og Skov paa og 1 Hus paa. Et stort Flak om paa alle Sider –“ osv.

Vidste man ikke bedre, ville man tro, når man kommer østfra og lægger til ved landingsbroen på østenden, at man var landet ved et fremspring af Tåsinge. Øen synes herfra landfast med denne, og den samme forestilling opretholdes under vandringen over øens flade, hvorfra ingen udsigt er mulig til det smalle farvand i vest. Øen ligger midtvejs mellem Langeland og Tåsinge med et omtrent 1½ km bredt vand på begge sider og er stærkt langagtig fra vest til øst. Den var tidligere under stamhuset Nedergård på Langeland, men tilhører nu godsejer Duborg, Havgården, Langeland, og hører under Bøstrup sogn i Svendborg amt. Her findes en forhenværende forpagtergård, nu beboet af en bestyrer, samt på østenden seks arbejderhuse, som hører under gården. Sammen med Skovø er den 240 tdr. land og har otteogtyve beboere. I arealet er medregnet de to ganske små holme ved sydsiden, Store og Lille Fugleø, som henholdsvis er 4,6 og 0,2 tdr. ld.

I landskabelig som i anden henseende byder øen ikke på større mærkværdigheder. Den er fuldkommen fladt agerland, næsten overalt uden andre for-

højninger end dens få boliger, og beskyttet mod oversvømmelse af lave diger.

Vi opsøger gårdens bestyrer, en lille djærv og intelligent mand, som viser os rundt på ejendommen og meddeler os følgende:

For indtil en god menneskealder siden var øen fuldstændig udyrket og lå hen i tuer og smårevl. Den var endnu dengang en storartet fugleø, hvor mange forskellige småvadere holdt til, især en mængde brushøns. Grågåsen kom hyppigt til øen, og af og til besøgte den endog af trækkende svaner – endnu i fjor skød han en sådan med sin riffel på fire hundrede meters hold. Han lader til at være en vældig nimrod og nærer stor interesse for øens fugleliv. Da

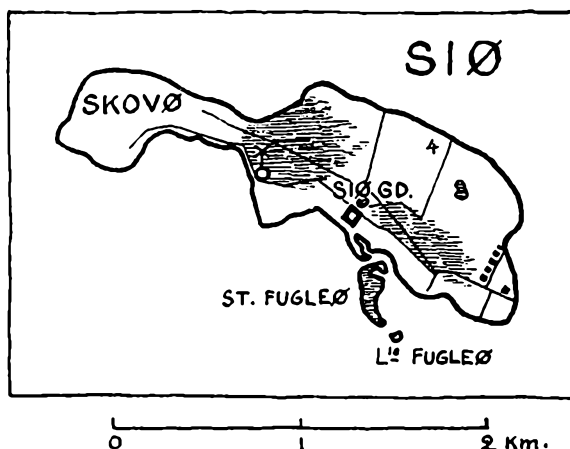

han lovede os en stor overraskelse, hvis vi forstod os på fugle og ville ledsage ham over strandengene ud til Skovø, slog vi følge med ham derud. Jo – betroede han os – dér havde han en pibeand liggende på æg under en tjørn! Da pibeanden aldrig nogen sinde før er set rugende her til lands, var jeg noget spændt på ekspeditionens vegne. Men undervejs så Johannes Larsen sit snit til at hviske til mig: „Det er en toppet skallesluger!“ Og ganske rigtigt, da vi nåede busken og bøjede dens grene til side, lå der en *Mérgus serrátor* derinde i skyggen på sin rede. Da vi ikke blev tilstrækkeligt imponerede af overraskelsen og meddelte bonden hvorfor, blev han nok en lille smule flad – men jeg er dog ikke sikker på, at han følte sig overbevist. Vi skulle opleve mange sidestykker til denne „overraskelse“, når vi på vor rejse lyttede til bøndernes fortællinger om dyrelivet på deres ø. De har efterhånden for de allerflestes vedkommende sat størstedelen af deres kendskab til dyrelivet – især fuglelivet – over styr.

Vi betragtede i lang tid fuglen, og den rørte sig ikke det mindste, blinkede knap med øjnene. Johannes Larsen satte sig på en meters hold og tegnede efter

den i tyve minutter, mens den lå urørlig på æggene. Den var lutter rendyrket moderomhu. Dens lille, sorte øje plirede af og til, det spidse næb var sænket ned mod halsen og forsvandt omtrent i brystets dun. Den var herlig i sin fuldkomme ro og dødsforagt – her foregår nemlig noget storartet under denne busk: Her bliver et kuld fremragende skalleslugerunger til, det eneste i verden, det kommer an på!

I modsætning til Siø har Skovø nogle enkelte knolde, der vel rager et par meter op over havfladen, og her vokser endnu enkelte, spredte tjørne, medens Siø kun har plantet træbevoksning ved gården.

Bestyreren fortæller, at de folk, der tidligere kom hertil, var nogle forfærdelige børster i modsætning til de arbejdere, som nu bor på øen – det var dengang, da de fæstedes som tjenestekarle og boede på selve gården. Hver søndag drog de i et antal af et dusin stykker til Rudkøbing, drak og svirede og spredte skræk viden om ved deres bøllestreger. Nu er det helt anderledes, siden der er bygget boliger for faste arbejdere, som stifter familie på øen. De er ordentlige, flinke og pålidelige. Men disse skønne tilstande er kun fem-seks år gamle. (1923).

Han fortæller en historie om en polsk arbejder, som kom hertil ovre fra Rudkøbing for en del år siden og allerede fireogtyve timer efter sin ankomst var så misfornøjet med tilværelsen her, at han gjorde forsøg på at rende væk. Han havde ingen anelse om, at det var en lille ø, han var kommet til. Først forsøgte han vesterpå, men her mødte han hav; siden forsøgte han de andre verdenshjørner, men overalt samme lykke! Ingen landevej førte væk fra dette gudsforladte sted. Han gik i nogle dage og gloede længselsfuld over mod Tåsinges skovgroede højder; så slog han sig til ro. Det er otte år siden – og han er her endnu!

Når jeg går på øens kedsommelige, dyrkede flade og ser over vandet mod Langelands prægtige banker, der i en uendelighed strækker sig mod nord og syd, eller over strømløbet i øst, der kun virker som en bred, blånende flod, imod Tåsinges skovklædte høje – da føler jeg med den nyankomne polak. Han må have haft det som efter beretningen de fordømte i middelalderens helvede, der havde udsigt til paradiset for ret at kunne notere sig forskellen.

Her findes på øen en sand vrimmel af harer. Godsejeren holder hvert år klapjagt på dem, og i fjor blev her nedlagt et hundrede og tyve stykker. Foruden mange lærker så vi på øen en usædvanlig stor mængde gule vipstjærter og inde på dens midte én eneste ryle. På Store og Lille Fugleø, der kun skilles fra sydkysten ved et par meter bredt fladvand, sås en del stormmåger og hættemåger, nogle terner og rødben, og desuden på det flade vand mellem øen og holmene enkelte strandkader og præstekraver. En dam nær ved bestyrergården husede et utal af grønne frøer; derimod findes klokkefrøen ikke på øen.

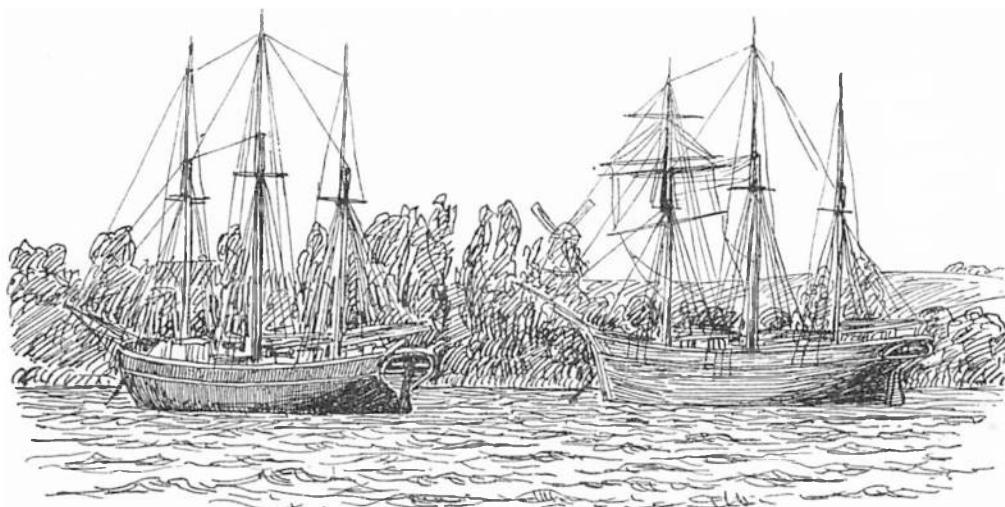
Thurø

Jeg blev forbavset over øjeblikkelig efter vor ankomst til Thurø Bund at få et bidrag til øens historie og topografi af en af beboerne. Det var toldereren, der kom om bord på embeds vegne. Han er en indfødt „thuriner“, den stedlige betegnelse for en beboer af Thurø, også anvendt af fremmede søfolk og beboerne af øerne i nabolaget – man siger „thurinerskonnert“, „thurinerbrød“ osv. – og er en overordentlig veltalende mand. Da han i samtalens løb bemærkede vor uskrømtede beundring for omgivelserne og talen faldt på de opankrede skibe herinde, udbrød han med begejstring: „Ja, *er* det nu ikke et stort held for thurinerne, at de, som er sådan no'en storartede søfolk og har sådan en mængde store, dejlige skibe – at de også har fået til givendes en så fortrinlig naturhavn som Thurø Bund at lægge skibene i!“ Og henrevet af en sund lokalpatriotisme betroede han os, at hans stolte landsmænd allerede for over hundrede år siden var blevet selvejere på øen, og dette var gået for sig i 1810 på den måde, at de havde slået sig sammen og ganske simpelt købt hele øen af en vis fru Ellen Marsvin! „Den dames navn er måske hændelsesvis kommet de herrer for øre – nå, ja naturligvis! Årstallet kan De læse på monumentet oppe i byen ...“

Jeg skylder hans landsmænd at tilføje, at året ikke på monumentet er sat i forbindelse med „den dames navn“ – men navnet spiller ganske vist en fremtrædende rolle i øens historie.

En ganske besynderlig form har Thurø, omtrent som et bord i „hesteskoform“. Åbningen mellem fløjene dannes af den mærkelige fjord Thurø Bund, som skærer sig ind fra vest i en længde af 3 km og med en bredde på kun $\frac{1}{2}$ km. Dens dybde når ude på midten i omtrent dens halve længde henimod 9 m – som toldereren bemærkede, en ganske fortrinlig foranstaltning fra naturens side til fordel for beboerne! Ingen vinterhavn kan tænkes at være bedre. Den har skabt et søfarende samfund, der i modsætning til de fleste andre steder i vort land har fortsat traditionen lige ned til vore dage.

Øen er 1339 tdr. land med ca. sytten hundrede indbyggere. Den danner sit eget sogn inden for Svendborg amt. Mod nord skilles den af det lavvandede Skårupøre Sund fra Fyn, mod vest af Thurø Sund fra Tåsinge, mod syd og øst begrænses den af Store Bælt. På sydøstsiden går Thurø Rev omtrent 700 m i sydøstlig retning ud i bæltet. Midt i indløbet til Thurø Bund, syd for sejløbet,

Thurøbund 21 Juni 1921 - 21

ligger den lille ø Kidholm, der hører under Bregninge sogn og er ubeboet. Øens større, nordre del er skovløs og stærkt bakket, Kirkebakken nordvest for byen er 24 m, og et par andre punkter når en lignende højde. Forbindelsen i øst mellem den nordlige og sydlige del er lav og tilsyneladende en tidligere fortsættelse af fjorden, som engang har delt øen. Den søndre del er mod øst ganske lav, vestsiden hæver sig og når nær ved Grasten en højde af 19 m; den har skov på to steder, Østerskov og Fredskov. På den nordlige del ligger Thurø by med sin kirke og Tornehave Huse, i øvrigt er der spredt bebyggelse over hele øen.

Tværs over det vestlige indløb til det på dette sted kun 400 m brede Skårupøre Sund har øen daglig færgeforbindelse med Fyn. For øvrigt når dette sund kun undtagelsesvis en dybde af over 1 m og er således kun farbart for mindre både. To gamle stednavne på nordsiden, Præstelandingen og Skipperlandingen, er nutildags kun minder om dens tidligere forbindelser med dens nordlige nabo.

Det var en strålende sommerdag, da vi gled ind i Thurø Bund. Men det var som at komme ind på en kirkegård at passere alle de store, døde skibe, der lå her for anker på rad efter hinanden. En for en kastede de store kolosser deres skygger hen over os, en uendelig række på henimod et halvt hundrede monumenter over dansk skibsfart . . . ^o

Kort efter, at vi havde kastet anker, landede vi ved en af de små pælebroer på fjordens nordside. Straks er det som at komme til et fremmed land. De små træhuse derinde under træerne – vistnok materialeskure – minder om afrikanske pælebygninger – overalt er her træskure, træbroer og myriader af nedrammede pæle, så stranden ligner et pindsvin. Så træder vi op på den lange

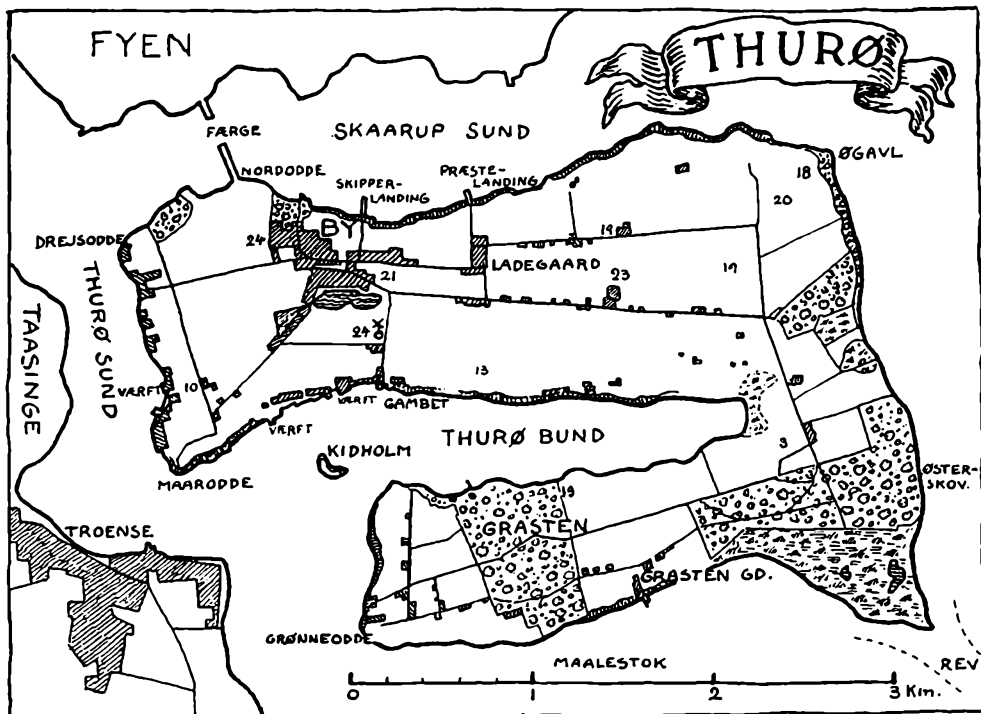
bro, og i næste øjeblik kommer den tunge, søde duft af blomstrende hyld ud til os fra strandens haver. Da vi når til land, står vi på bredden på en tilsyneladende uendelig lang sti, der går til begge sider langs en strand, hvor skibsværfter, der ser ud, som de har ligget her fra Tordenskjolds tid, veksler med idylliske småhaver og skipperboliger. Værfterne er nu stille og øde, bare et enkelt skib ligger kølhalet inde ved et bolværk, og et par mand går og kalfatrer og tjærer det i bunden. Her er så stille som på Torneroses slot; kun få fugle høres – men bierne summer over gangene i de små haver, og blomsterne udsender en bedøvende duft. ⁷

Aldrig i mit liv har jeg set en sti som denne! Store, tremastede skibe ligger næsten helt ind til stranden, deres ræer stikker nokkerne lige ind over grenene på de blomstrende hyld. De små haver med deres hvidmalede stakitter ser ganske lilleputagtige ud under de mægtige skrog og master, hvis skygger kastes hen over gule havegange, græs og mosgroede stråtage, hvor husløgene vokser i stive klynger. Hist og her leger ved bolværkerne og i bådene en lille flok lys-gullockede småunger; fremtidige skibsførere på to-tre år kravler med gumpen i vejret rundt i sandet og på broerne, men stivner og ligger todt som skarnbasser, når vi skrider forbi. De er født på et sted, hvor historier fra alverdens lande og have dag efter dag lyder i deres øre – fra de kan kravle er søen deres eneste tanke og fremtids håb; de er født til at arve den. Her blir alle endnu sømænd, fordi far var det!

Stedet hedder Gambet. Mon ikke denne nordkyst af Thurø Bund er et af de yndigste steder i Danmark! Tænk at komme hjem til denne strand, når man på sit skib måske i årevis har faret verden rundt – komme hjem fra Cuba, Haïti, Island, Hvidehavet – for så en skønne forsommerdag som denne at løbe sin skude ind under kysten her og efter at have smidt trossen ind over sit havegærde kravle sindigt ud på nokken mellem de blomstrende hyldegrene, hvorfra en broget kat forfærdet flygter ind, og lade sig dumpe ned gennem skorstenen til mutter – hvis man ikke foretrækker at varsko familien ved i overgiveness hjemkomstglæde at rende sprydet ind gennem et af vinduerne i taget! ⁷

En vej fører herfra op over bakkerne forbi møllen til den gamle Thurø by. I modsætning til den nyere del af byen omkring møllen og især den ved kroen østenfor, som er usædvanlig hæsleg, er den gamle by overordentlig smuk, måske en af de skønneste, danske landsbyer, der findes. Næsten alle dens huse er gamle og fortrinligt bevarede. Hovedparten af dens indvånere er skippere og skibsførere, få er fiskere. Bygget på et meget bakket terræn med de små, sirlige huse omgivet af yndige haver og hegn, oftest højere beliggende end vejen imellem dem og med smukke stendiger ud mod denne, med frodige træer langs vejen og bovnende roser og andre af sommerens blomster

i de små bede eller op ad murene, ja inden for hver eneste rude, med de strå-tækte, hvidkalkede huse, bemalede på bindingsværk, vinduesrammer og døre med denne lysegrønne farve, „schweinfurter-grønt“, som vi kender fra skibenes overbygninger – alt passet og hæget med den omhu, som skipperbefolkningen bringer med sig hjem fra livet om bord – således virker den på beskuerne som den fuldkomne idyl.⁸

I 1910, på hundredårsdagen for øens løskøbelse fra godset Bjørnemose på Fyn, rejste indbyggerne til minde om denne begivenhed et monument ved vejen gennem byen. Dets inskription begynder med de smukke ord: „Slægters Tak for Fædres Daad –“ og fortsætter med data og andre oplysninger om begivenheden. Stenen, dens ornamentik og indskrift er fortrinligt udførte, det omgivende lille anlæg overordentlig stilfuldt og smukt. Et par mærkelige, fremmedartede træer, som imidlertid passer ypperligt ind i hele stilen, står på hver sin side af mindesmærket. Det er en eksotisk træart, *Araucaria imbricata* – på engelsk kaldet „Monkeypuzzle“, fordi det påstås, at aberne, når de klatrer op i dem, ikke kan komme ned igen for de på stammen siddende, opadvendte nåle, som er brede, meget spidse og ca. tre tommer lange. Et ypperligt smedejernsgitter indeslutter det hele.

Den næste dag foretog vi en rejse øen rundt på vore cykler. Fra Kirke-

bakken nord for byen er en henrivende udsigt mod nord til Fyn og mod øst over det lange Skårupøre Sund og bæltet til Langeland. Forgrundens højtliggende marker, der bølgeformigt falder ned mod sundet, var tæt dækket af græssende kvæg af den røde, fynske race, som i lange rader bugtede sig bakke op og ned. Ad den højtliggende vej cyklede vi gennem byen til kroen – eller måske skal den kaldes hotellet – en bygning af skrækkindjagende ydre, hvor vi indtog noget tarveligt og meget kostbart smørrebrød samt iagttog den beaumontede, som repræsenterede det stedlige badeliv, der herovre mest grupperer sig om dette sted og om Grastens hotel. Holder man sig borte fra disse steder, er man i almindelighed så heldig at undgå de fremmede, der her som andre steder ikke ynder at bevæge sig for langt bort fra den linie, der fører fra badestranden til spisebordet. En dame i et selskab, der havde slået sig ned omkring et stort bord i vor nærhed, udbrød, idet hun gabende strakte armene op over hovedet: „Åh, hvad skal jeg dog gøre af mig selv?“ – Hvis man havde foreslået hende at gå ud i landskabet, ville hun vel have stirret uforstående på én: Hvortil har man vel prospektkort?

Fra kroen går vejen videre østpå i lige linje over åbne, dyrkede marker med vid udsigt til begge sider, til den et stykke sydvest for den lidet anselige Thurø Klint brat drejer mod syd til landet øst for Thurø Bund. Dette er overordentlig lavt og for det meste moseagtigt, uden tvivl er det gammel fjordbund helt tværs over øen til østsiden. Forbi en ganske lille skov på den jævnt faldende skrænt kommer man ind på denne flade, hvorfra der er en ganske mærkelig og smuk udsigt mod vest ind mod Thurø Bund, hvis masteskov, der ser ud, som om den består af mægtige „vandspir“, rager højt op over den jævne flade med dens prægtige mosevegetation, dens høje græstuer mellem vandfyldte huller, dens egepur og enkelte fritstående, høje ege mellem spredte, lave krat. Mod nord ses yderst på klinten nogle fritstående, rankstammede bøge, der står med pragtfulde silhouetter mod en skinnende bygevejshimmel,

og helt ude i øst skimtes gennem de farende byger Langelands skovklædte banker ved Steensgård, Egelykke og Tranekær.

Også den sydøstlige del af øen mod Østerskov er meget lav og går ud mod Thurø Rev over i flade strandenge med enkelte, spredte tjørne; den minder ikke så lidt om Romsøs sydkyst. Disse engstrækninger er endnu ikke udskiftede og anvendes i fællesskab af beboerne til græsning af kvæget.

Fra odden ved Thurø Rev kørte vi senere vestpå ad vejen, som langsomt stiger, til den ved Fredskoven passerer en banke på nitten meters højde. Vor hensigt denne dag at nå helt ud til vestenden ved Grønne Odde blev forpurret af et uvejr med øsende regn, som tvang os til at retirere ad den vej, vi var kommet. Jaja – så slap vi for Grasten Badehotel! Men vi hjemsøgte på tilbagevejen Thurø Klint, som trods sin uanselighed og trods den styrtende regn syntes at være et såre bedårende sted – herfra skal åbenbart det vide mose-terræn i sydvest ses!

Hvad er det, jeg trods alt savner her? Er det ikke lidt barskhed, lidt fattigdom midt i alle disse velsignelser, al denne frodige overdådighed? Lidt hård jord, lidt sand eller blot nogle *sten* mellem alt dette lækre brød! Ja, det er virkelig en påfaldende ejendommelighed ved denne ø, som næsten straks falder mig i øjnene: her er ikke en eneste større sten, ikke engang dens strand har en sådan, der rager en smule op over dens jævne flade. Enhver lille dansk ø, som havet æder af, plejer dog ellers fra sine hældende klinter af og til at spy en sten i gabet på dette hav, at vise tænder til sit forsvar. Det hører med til billedet af øens strand, det er dansk! Men en sådan lille frodig ø som denne, lidt for lækker, lidt for lunken, det er – ja, det er som fedt flæsk uden grovbrød.

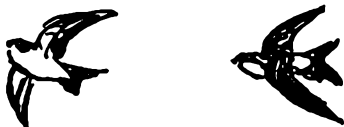
Her er tryghed, frodighed, ynde. Men friskhed fattes – *uberørthed*. Nogen førstehåndsuskyldighed er øen ikke. Men *velplejet* er den – som Ulla Wiinblad, der hver dag står brud!

Om aftenen nåede vi hjem med regnvandet rendende oven ud af støvlerne og på et par cykler, der lignede muddermaskiner.

Allerede i sagnhistorien har den lille ø skaffet sig en plads. Saxo beretter nemlig i „Danmarks Krønike“, at kong Halvdans søn Helge „var saa hengiven til Løsagtighed, at det ikke var let at sige, hvad der brændte stærkest i ham, Overmod eller Løsagtighed. – Ved Øen Thorø voldtog han en Jomfru, der hed Thora, og avlede med hende en Datter, som han senere gav Navnet Yrsa. – Da han engang igen paa et Vikingetogt kom til Thorø udpønsede Thora, som endnu bestandig sørgede over sin tabte Jomfruære, et skammeligt Anslag til Hævn for den Tort, han havde tilføjet hende. Hun sendte nemlig med Overlæg sin Datter, der nu var mandvoksen, ned til Stranden og magede det saa, at hendes Fader fik legemlig Omgang med hende.“ – Saxo harmes over

moderens tåbelige hævn: nu mistede jo datteren også *sin* jomfruære, og moderen er skyld i, at hun begår blodskam, hvorimod faderen, der ingenting aner, kan have sin samvittighed fri!

Men sønnen, Yrsa fødte, var *Rolf Krake*.

Øen har tilegnet sig sagnet om Balder og Rune, men det fortælles her noget anderledes end andetsteds: To riddere bejlede til samme brud og kom herover i kamp. Rune tabte og flygtede i en båd, men ukendt med farvandene kom han ind i vigen. Her indhentede Balder ham og knuste ham med en stor, flad sten, i hvilken hans ti fingre havde sat dybe mærker. „Balderstenen“ vistest længe på øen, men er nu forsvundet; den skal have ligget vest for „Smørmosen“, en skov syd for Thurø Klint, på en kæmpehøj, og den hvilede på oprejste sten! Det har altså været en overligger på et dyssekammer.

I kæmpevisen, der beretter om denne strid, lyder første vers således:

Balder, Rune og hans Viv
De begyndte en stor Kiv
Paa Thurøe,
Der slog Balder Rune.

Også Thunø tillægger sig imidlertid dette sagn og har i visen naturligvis Thunø (Thune) for Thurø. Dersom rimet skal være afgørende for adkomstretten, må Thunø blive den sejrende.

At øen er nævnt på „ølisten“ i Kong Valdemar II's Jordebog (1231) viser, at den har tilhørt kronen og været kongernes jagtrevier. Her nævnes af vildt på øen: hjorte, rådyr og dådyr.

I det fjortende århundrede pantsattes den sammen med flere andre øer til de holstenske grever, og senere kom den i så berømte folks eje som Korfitz Ulfeldts. Senest hørte den under godset Bjørnemose på Fyn, hvorfra beboerne løskøbte den i 1810.

C. T. Engelstoft fortæller i „Hist. stat. Beskrivelse af Øen Thurø“ (1859), at Thurø og andre omliggende småøer under Christoffer af Bayern og Christian I drev et livligt „Forprang“ på tyske havne. I et klagebrev fra 1444 hedder det, at det var øerne „Thorø, Stryn, Strynkalf, Dreio, Taasing“ og

flere tilligemed Ørkel by, der således gjorde indgreb i købstadens (Svendborgs) rettigheder, og Thurø nævnes fremmest blandt dem alle. Allerede da havde beboerne deres egne skibe, på hvilke de fra den fortrinlige havn førte såvel deres egne som indkøbte varer til Tyskland, også trodsende toldlovene; og de hjembragte fremmede varer, med hvilke de drev landkøb og forprang. Og under Christian I omtales i et nyt klagebrev de „som bygge och bo paa Thorøø, Stryn, Strynbo kalluf, Byrckholm, Hjortøø, Skareøø, Dregeøø, Tos-sing,“ som skyldige i lignende ulovlig handel med landsens produkter, hvorved de berøvede Svendborgborgere fortjenesten. Alle kongerne forbød denne trafik under trussel om straf og skibenes konfiskation. Men endnu 1518 måtte Christian II gentage disse forbud. Det var dog svært at komme disse skarnsfolk til livs, da selve gejstligheden deltog i uvæsenet fremfor nogen: dens overhoved, Jens Andersen Beldenak, fandt både græsgange og udskibningssteder for sine fede kjærstrupper stude på Thurø. Og da under grevefejden borgerne skaffede sig luft for deres had mod deres medbejlere til handelen, tog oprøret da også den lige vej mod bispens residens, og Ørkel by og slot gik op i luer. Måske er dog Thurø ved sin afsides beliggenhed sluppet med skrækken ved den lejlighed.

Det er sandsynligt, at Thurø fulgte med i handelen, allerede da fru *Ellen Marsvin* i 1618 købte Kjørstrup på Tåsinge. I alt fald vides det, at øen var i hendes besiddelse omkring denne tid og senere. Et mageskifte viser, at handelen dog først endelig afsluttedes i 1625 og tillige, at øen dengang havde to hovgårde, elleve andre gårde og syv-otte huse. Der gik ikke mindre end to tusind to hundrede svin på olden i skoven, hvad der svarer til et skovareal af 1100 tdr. land. Da hele øen kun er godt 1300 tdr. land, må den altså have været så godt som en eneste, sammenhængende skov. I denne havde på nordvestsiden en lille landsby trængt sig ind og ryddet sig plads for et formodentlig kummerligt landbrug. Nu lagde Ellen Marsvin grunden til agerbrugets overvægt over skoven, naturligvis på det syttende århundredes facon – hoveriets. Hun opførte en ladegård på øen, „Marsvinsholm“ eller „Marsvinsvold“; den lå øst for byen, hvor efter forfatterens udsagn (1859) pladsen endnu bærer navnet. Bønderne, som således fik en hovgård på øen, henrykkedes ikke over disse foranstaltninger. Øens mange tjørne blev sat i forbindelse med den strenge frues navn; Et sagn herovre siger, at Ellen Marsvin engang spillede med kongen og tabte øen. Hun udbad sig at måtte beholde øen, til hun havde høstet en udsæd, og fik dette tilstået. Nu besåede hun alle marker med tjørn og beholdt den! De tjørnekrat, som indtil de seneste tider i stor mængde har dækket bøndernes jord herovre, er nu helt forsvundne. Kun sagnet, der skulle symbolisere, at hoveriet hindrede bønderne i at dyrke deres egen jord, er tilbage.

Thursø 22 Jun
1921 H.

Ellen Marsvin var enke efter to mænd, da hun kom til Thursø, Ludvig Munk til Nørlund og Kokkedal i Jylland, og Knud Rud til Sandholt. Hun ejede på Fyn Lundegård, Vejlegård og Ulfeldtsholm, som hun omdøbte til Ellensborg, det nuværende Holckenhavn. I Jylland ejede hun foruden Nørlund og Kokkedal tillige Boller og Rosenvold, på Sjælland halvparten af Vallø gods; nu

føjede hun Kjørstrup og Thurø dertil. Desuden havde hun kongelig forleninger, således Dalum kloster på Fyn. Hun sad i en mægtig bedrift, især med staldkreaturer, og havde store leverancer til kongens tropper, ligesom hun i det hele stod i nær forbindelse med kongen, Christian IV, som i 1616 ægtede hendes datter Kristine Munk og ofte besøgte hende på hendes godser. Engelstoft fortæller, at hun opførte mange slags bygninger, „saavel til Guds Ære som til Beboelse for Herskabet.“ Forfatteren synes her at ville antyde et modsætningsforhold!

At hun også kunne *nedrive* bygninger til Guds ære, viste hun på Thurø, hvis kapel blev nedlagt og jævnet med jorden og alteret bortført til hendes gods Ellensborg på Fyn; bønderne på øen måtte herefter søge kirke på Tåsinge eller i Svendborg, om de trængte til en indvortes tvættelse. Men engang, siger sagnet, drømte den høje frue, at hun brændte i helvede; og denne fornemmelse skal have været så forbistret, at hun gav ordre til at bygge en kirke på øen på det nedrevne kapels plads. Materialerne var allerede samlede, men hvad sker: et højvande tog dem bort, og stormen førte dem med sig omkring øens nordvestlige hjørne til nordsiden lige over for Bjørnemose, hvor de drev i land ved foden af en høj. Naturligvis så den ædle dame heri et fingerpeg fra himlen og satte sig ikke derimod. Kirken blev bygget på højen over det sted, som nu kaldes Præstelandingen ved byens vestlige ende.

Den lille kirke er god, men den må have været fortrinlig, før den blev restaureret i begyndelsen af dette århundrede; tårnet er flovt og kedsommeligt. Gavlen til våbenhuset, som tilsyneladende er urørt, er i al sin beskedenhed meget smuk.

Både Engelstoft og Trap påstår, at der på kirkens våbenhusgavl står forbogstaverne F. E. M.; men dette er urigtigt, der står F. E. M. S. – med respekt at melde. Kan nogen begribe den ængstelse, som får forfatterne til at lade dette lille uskyldige S undslippe dem? Så meget mere, som det ganske klangfulde ord, det er medvirkende til at fremstille, åbenbart ikke har haft nogen uhøvisk klang i det Herrens år 1639, da det anbragtes på kirkens gavl for at minde beskuerne om en højfornem dame.

De samme forbogstaver skal have været at finde på dørlåsene inde i kirken, men er der nu ikke mere. Derimod fandt jeg på døren mellem våbenhus og skib et morsomt smedjærnsbeslag på låsen, foroven forestillende et marsvin.

Den indvendige ombygning af kirken, udvidelse og tilbygning af et kor, er arkitektonisk set meget god, tilføjelserne harmonerer godt med det gamle. Det gamle inventar med de fortrinlige billedskærerarbejder er næppe udført med dette sted for øje. De hos Trap omtalte fjorten stolestader indskrænker sig til tolv (apostlene *uden* de nævnte to dubletter); de er ganske ypperlige og tilhører uden tvivl det syttende århundredes bedste billedskærerkunst. Hvilken

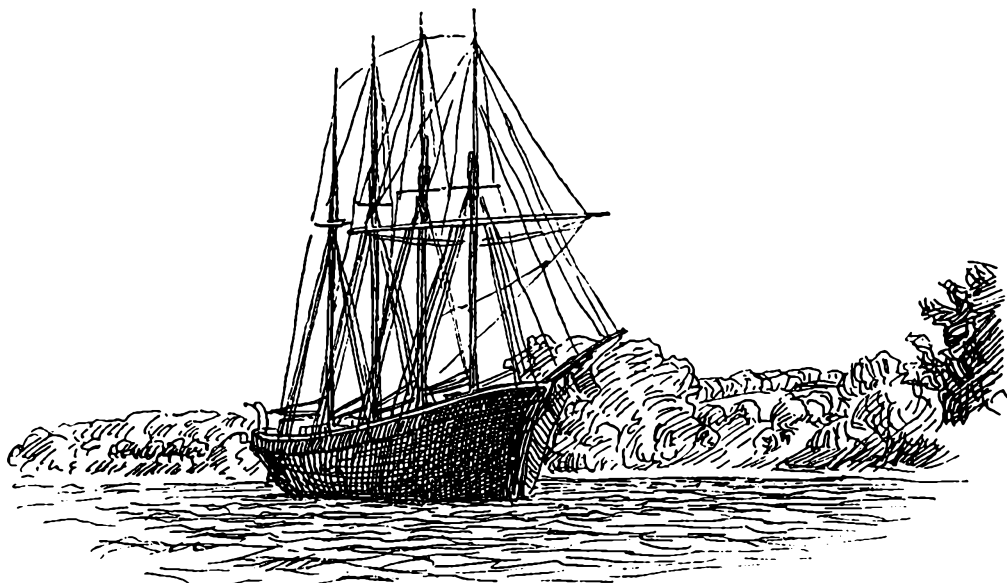
følelse for materialets behandling! Knivens brede, dristige tag er aldeles mesterlige! Man har gættet på, at de er kommet fra Dalum kirke på Fyn eller fra Ellensborg kapel; måske er de dog fra det gamle kapel på stedet.¹⁰ Fra Dalum kirke hidrørte sikkert den berømte altertavle med portrætterne af Christian I og hans dronning, som tidligere smykkede kapellet her og som den billedstormende biskop Jakob Madsen kaldte „en Skarns Taffle med Jomfru Mariæ Billede.“ Dens hovedmotiv var jomfru Marias forherligelse, og den har rimeligvis i Dalum kirke oprindeligt været anbragt over et alter for Mater dolorosa. Den opdagedes her i 1828 og reddedes af Nationalmuseet.

På nordre sidevæg findes et ypperligt krucifiks af træ; desværre hænger det for højt til, at jeg kunne fotografere det. Alteret, som efter sigende er kommet hertil fra den nedrevne Gråbrødrekirke ved Svendborg, er et ganske fortrinligt arbejde, sandsynligvis fra femtende eller begyndelsen af sekstende århundrede. Det købtes i sin tid sammen med ovennævnte krucifiks for 18 rdlr. (!) Alteret, som har et bredt midterparti og to smalle sidefløje til at lukke fremefter, fremstiller i billedskærerarbejde episoder fra Kristi lidelseshistorie. På midterbilledet glæder man sig særlig over den fortrinlige gruppering af hovederne, men som helhed er venstre sidefløj ubetinget den bedste. Figurerne er bemalede med tempera-farver på en forgyldt baggrund og med enkelte, forgyldte detaljer på dragterne. Her er en ganske ypperlig farvevirkning. Tavlen skal på reformationstiden være overstrøget overalt med hvid maling, men er senere ført tilbage til sin oprindelige skikkelse. Er dette tilfældet, da er restaureringen mesterligt udført.⁸ – I kirken findes desuden en ypperlig prædikestol fra den sengotiske tid.

Desværre kan det jo ikke kaldes noget heldigt greb, at man netop valgte Møller-Jensen til at komplettere kirkens inventar med sine stolestader og nummerplader og forsyne dens vægge med kalkmalerier. Hans moderniserede bondeornamentik, der i en dårlig tid har haft en mission og en naturlig succes i borgerhjemmene, delvis gennem en tidsmæssig heldig konkurrence med tyske og andre fabriksvarer, virker i den strenge og fornemme højtidsfuldhed som et brud på al stil. Hvor *kan* man stille sådanne yderligheder op ad hinanden i samme kirkerum?

Thurinerne har alle dage været et lille, udpræget søfarende samfund. Alle-rede efter krigen 1807–14 var her 30 fartøjer hjemmehørende på øen, galeaser, småjagter og kvaser. I 1870 fandtes her 60 skibe, hvoraf 42 større fartøjer, der befór både Østersøen og Nordsøen; resten var jagter og kvaser, tilsammen 2.890 tons, forsikrede for 460.000 kr. Denne flåde er i 1900 vokset til 93 større skibe samt 7 jagter og kvaser, tilsammen 11.043 tons, og endelig i 1910 94

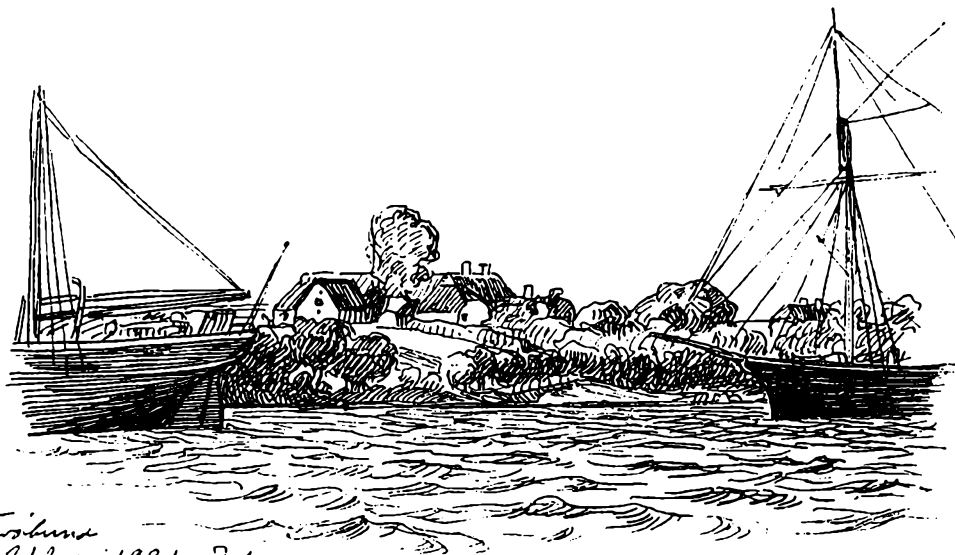
Omridbud 25/6-71
D.L.

store skibe med 7 jagter og kvaser, nu i alt 14.800 tons, assurerede for 2.304.000 kr., og desuden en fragtdamper på 762 tons.

Denne udvikling af øens skibsfart, som den i første række skylder sin fremragende skibsfører- og sømandsstand, fortsattes endnu under de første krigsår, men har siden fået en brat ende.

Herinde i den idylliske fjord, hvor vi ligger for anker, og hvor vi på alle sider ser frodige, prægtige kyster, ligger nu hele den store flåde af opankrede skibe rundt om os. De forrykte tider har sat dem ud af spillet. Uge efter uge, måned efter måned har de ligget her. Med et anker for boven ligger de ganske stille og svajer for vinden; de har ikke andet at tage sig til end at svaje – og den beskæftigelse forrenter kun dårligt deres værdi! Dette er resultatet af én af den uhyre mængde fejlregninger, man har gjort sig skyldig i ved bedømmelsen af de forhold, krigen ville føre med sig, her troen på den uhyre *tonnage*, der skulle blive brug for. Amerikanerne begyndte med at bygge skibe i et sandt febraseri for at blive først færdige, og alle andre fulgte efter. Resultatet blev ti gange så megen *tonnage*, som der var brug for. De kloge og forudseende havde *atter* holdt på et galt kort, og her er det sidste facit!

Jeg sidder om bord på „Rylen“. Det er sen aften, solen er for længst gået ned, men den lune sommernats himmel står lysende i nordvest med fine, lave skyrande. I den dybe stilhed hører jeg dæmpet åreslaget fra en fjern båd. En halv kilometer til hver side ser jeg rækken af de store skibsskrog, hvis master

Thurslund
 21 juni 1921 *JL*

står som gravkors mod den lysende himmel. Det er, som om de ligger og sover, de store skibe – drømmer de om alle deres mærkelige farter, om Nordkap og Det gode Håb, om Amerika og Levanten, om Middelhavet og Kap Horn, om storm og stille, brune piger under viftende palmer, om brændinger og døde mænd? En gang imellem, når et sagte vindpust kommer hen over dem, er det, som om de vender sig i søvne; da farer en gysen gennem deres master og rig, og underlige langtrukne suk lyder ud fra de tomme skrog ligesom fra store, sultne dyrs indvolde. Men af og til jamrer vinden i deres tove, og da kommer lange, spøgelsesagtige toner ud fra disse halvhundrede æolsharper.

Her ligger de, „Orient“ af Svendborg, „Marie“ af Thurø, „Concordia“ af Thurø, „Garibaldi“ af Svendborg, „Falken“ af Thurø, „Noah“ af Svendborg og mange, mange flere – alle sammen fødte og bårne her eller i nabolaget, alle hinandens gode kendinge. „Noah“ trækker tungt i sin kætting for at komme væk . . . vil han dækket af mørket liste hen på siden af „Marie“ fra Thurø, hvis svaje rejsning vinker derhenne? Men „Marie“ viser ham sit brede agterspejl –

En tidlig, strålende sommermorgen går jeg i jollen for at ro ud til den lille ø Kidholm, der ligger ved indløbet til Thurø Bund. Solen står ret i øst og skinner på langs af fjorden, hvis vand til den side er et eneste blændende, glitrende spejl.

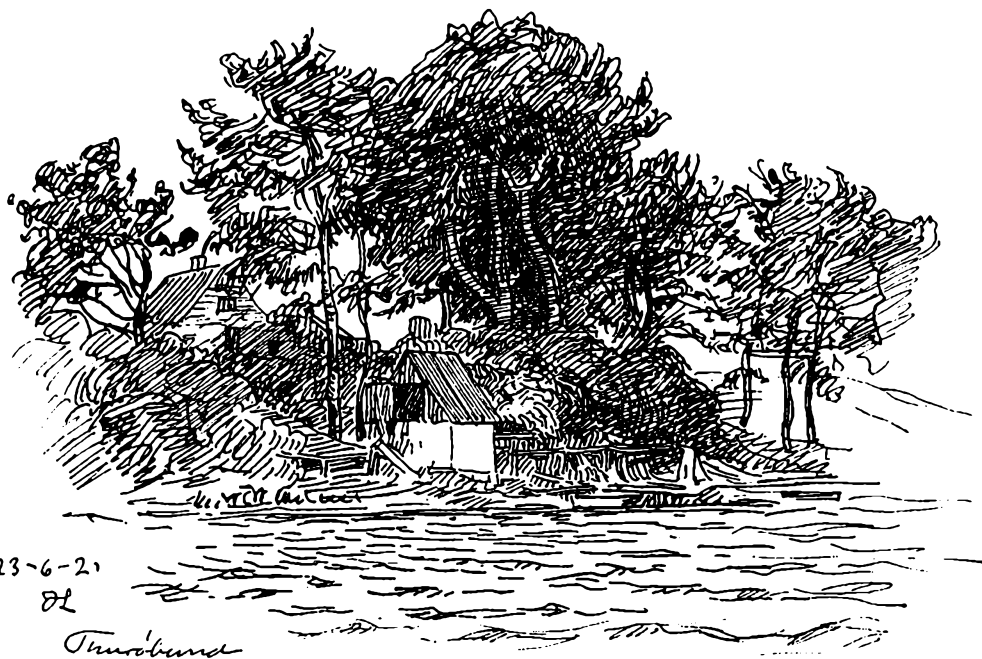
Før jeg ror løs på mit mål, lader jeg båden drive ind mod Thurøs kyst ved næsset på sydsiden, hvor en lille landingsbro går nogle få alen ud i vandet. Herinde ligger en bindingsværkshytte, stråttækt og med hvidkalkede vægge

og omgivet af en lille have, på et sted, hvor kysten brat skrånede ned mod fjorden – i læ for alle vinde. På stranden foran den ligger et par store fiskerbåde og en jolle trukket op på land.

Ude fra vor ankerplads har jeg hver dag siddet og set derind; det hele er så pynteligt og så yndigt, men set derude fra så ubetydeligt og småt. Jeg malede i hyttens nabolag et par gange og traf husets beboere, en ældre og en yngre mand, som jeg hver dag har set færdes sammen derinde om hytten eller ved stranden, arbejdende med deres net eller malende de optrukne både. Altid ser de fornøjede ud, de svarer frejdigt og elskværdigt på alle spørgsmål og er nemme til et smil; men der er ingen servilitet, de er selv hjemme her! Det er fader og søn, de er alene uden kvindfolk i huset – konen er vel død, men alt er velholdt i og om huset. På engen ved siden af haven står deres hø i duftende stakke – også lidt landbrug er der tid til – mægtige popler og linde står og yder læ for deres lille have, hvor der er råd til mange forskellige blomster. Her er alle ydre tegn på lykke – alt ånder arbejde, ro, tilfredshed og skønhed.

Men jeg kommer til at tænke på de tusinder, der år efter år vandrer fra landet ind til vore store byer med *andre* mål for øje – hvad får *de* i stedet for alt, hvad de mister?

Da jeg, efter at have vadet et halvt hundrede meter over grundtvand og slæbt jollen efter mig, gik i land på *Kidholm*, var jeg kommet ind i et andet sogn. Vorherre må for resten vide hvordan, det er gået til, at denne under-

23-6-21

ØL

Tunøland

afdeling af Bregninge sogn på nøjagtig 1 td. land er havnet helt herovre i gabet på Thurø uden at blive opslugt af denne. Nå, stort er der jo ikke ved den; men alligevel har Thurø sine garn ude efter den, vandet syd for den bliver mere og mere grundt, og inden ret længe vil den vel gro sammen med øen.

Her vokser en hyldebusk og en hybenbusk, begge to blomstrende, og på holmens sydende står en lille forknyt gruppe popler, ellers er den kun græsklædt. På dens højeste sted, omtrent på dens midte, fandt jeg et lavt jorddige, der indeslutter et rektangel på 60 × 50 m; inden for dette dige var jordsmonnet bevokset med tæt, ganske lav lyng, også udenfor på grønsværet fandtes i nærheden spredte lyngpletter. En mængde mus fór forfærdet i alle retninger foran mig og sprang på hovedet i deres huller, fire-fem lærker og en eneste engpiber – foruden et enkelt muldvarpeskud, dette var de eneste tegn på liv.

Måske er den lille holm heller ikke særlig fristende som opholdssted, og dog har den haft en menneskelig beboer, endda for ikke mange år siden. En gammel, underlig knark landede her for et halvt hundrede år siden og gav sig til at grave en jordhule i bakken. Han boede her i mange år, og sandsynligvis skriver det omtalte dige sig fra hans forsøg på at indhegne en stump have. Senere forsøgte eneboeren at skaffe sig indpas på landjorden syd for Thurø by; men her blev han hurtigt hældt ud – man skulle ingen fattige ha' ind i sognet og føde på, ellers tak; om han ville holde sig til Bregninge sogn, hvor han kom fra!

Men eremitten fandt på råd; han rammede nogle pæle ned i vandet nær stranden ved Gambet, hældte jord på ovre fra Kidholm og byggede på denne ny ø et lille primitivt hus. Efterhånden som årene gik, fyldte han mere og mere jord mellem huset og stranden, og en skønne dag var han „landfast“. Senere voksede på samme vis halvøen, han boede på, og til sidst ombyggede og udvidede han huset og lavede have omkring det. Han minder ved sin seje energi om de paddehatte, der kan skyde op gennem et tykt lag asfalt.

Den selskabeligt anlagte eremit er for længst vandret heden og kanoniseret; men huset står endnu og er et af de mest idylliske steder på kysten.⁹

Man kan ikke komme til Thurø uden overalt at blive mindet om denne navnløse eremits modsætning, øens mest fremragende mand i de senere år, skibsbygger *Bom* – *Bom den Store*! Han begyndte som jævn skipper, men endte som reder og ejer af øens største værft, og da han døde for få år siden, efterlod han hvert af sine ti børn en formue, foruden at han havde været øens velgører og mæcen. Overalt finder man spor af denne side af hans virksomhed. Det er blandt andet ham, som har bekostet kirkens udvidelse og restaurering, og vi må håbe, at denne omstændighed ikke har anrettet for stor skade på den velmenende mands regnebræt.⁹

På grund af uheldige vejrforhold med byger og regnsskyl fik vi ikke særlig

indgående iagttagelser af øens fugleliv; de få arter, vi så, afviger naturligvis ikke fra dem, der forekommer på det nære Fynsland, fra hvilket øen kun har en ringe geografisk adskillelse, og med hvilket den også har sine vilde pattedyrarter tilfælles.

Over Skårup Sund sås en del måger og ternere, og på øen spurve, solsorter, musvitter, svaler, tornsangere, irisker og drokler. I rørene ved Thurø Bund hørtes af og til rørsangeren.

En dag så Johannes Larsen på sin vej gennem byen en havesanger, som sad i et kirsebærtræ på en af de nederste grene. Da han standsede ganske nær ved den, flygtede den ikke, men gav sig til at spise af et bær ved siden af den – og pludselig begyndte den at synge. Først da den omhyggeligt havde repeteret sin lille, charmerende vise for ham et par gange, gav den sig rolig og fortrøstningsfuld til at spise videre.

Sådan en lille fugl kunne såmænd godt danne motivet til Thurøs våben.

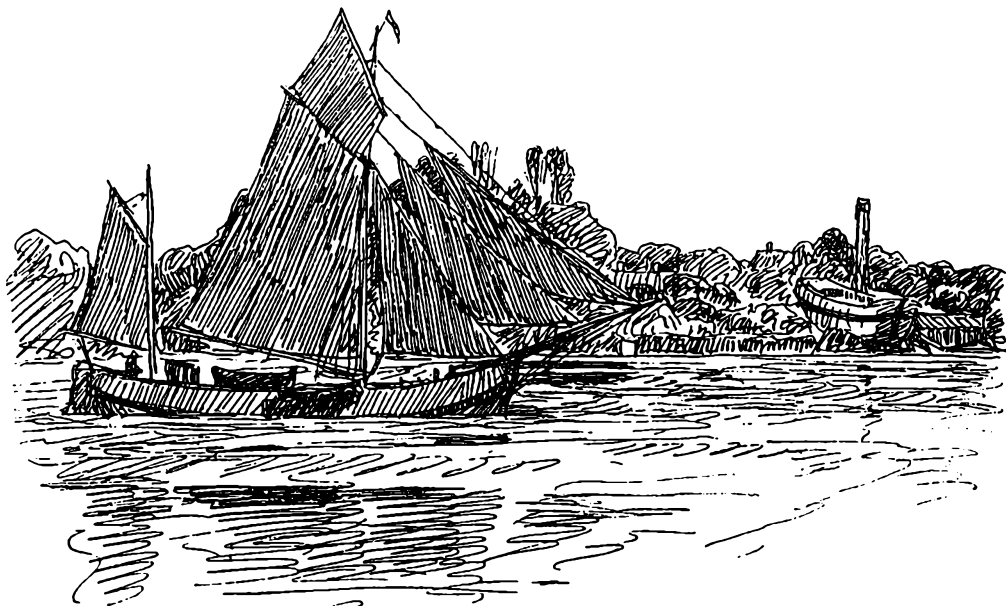
Tåsinge

Dersom ikke en eller anden lunefuld bræ engang i tidernes morgen havde afkastet den mægtige grusdyngge på den flade bund, som nu danner øen Tåsinge, og lavet den banke, som bærer navnet Bregninge Kirkebakke, er det højst usandsynligt, at øen havde fået sit ry for landskabelig skønhed. Jeg tillader mig at mene, at det i virkeligheden slet ikke er det punkt på øen, som i så henseende bærer prisen; men det reklamerer kraftigt og allerede på lang afstand for den ellers udefra lidet iøjnefaldende ø, som mest er lav og flad. Fra farvandene til alle sider ser man langvejs fra over blanke sunde, over skove og åse og tværs over andre øer den blånende kegle af dette det sydfynske øhavs Fuji-Yama. Uvilkårligt styrer man straks efter landingen sin kås mod dette punkt – fordi man nu engang har sletteboens trang til at kravle til vejrs, når der bydes en lejlighed, og se sig om. Det er det, udsigten er til.

Jeg må jo røbe, at også vi en skønne sommermorgen var i færd med på vore cykler at hale ind på dette mål ad vejen fra Vindeby. Vejen stiger her på en strækning af 3 km ikke mindre end 74 m, en skrap bakke at tage på en cykel. Lad os, mens vi aser i pedalerne for at nå udsigtspunktet, tage et ganske kort overblik over øens geografi og historie.

Øen har form af en uregelmæssig firkant, hvor på østsiden Lunkebugten gør en dyb indskæring og danner den store halvø Vemmenæs. Den har en længde af 13 km fra „ørerne“ i nordøst til Vårø Knude i sydvest, og 12 km fra Vornæs Pynt i nordvest til Vemmenæs Færgeodde i sydøst. Medens øens nordlige, smallere del er næsten én eneste, stortformet banke, som ved Bregninge Kirkebakke når den imponerende højde af 74 m, er den langt større sydlige del helt igennem en temmelig jævn og lav flade, der hist og her når en halv snes meters højde. Kun et enkelt punkt syd for Lundby når her 22 m. Sydenden løber ud i den flade halvø Monnet og Langodde, der ofte ved højvande oversvømmes, så Vårø Knude yderst ude rager op som en lille holm. Ved sydøstsiden nær Stjøvl Knude ligger de to ganske små holme Store og Lille Rallen, og i Svendborg Sund to andre holme, Ilholm og Marholm, som hører under Bregninge sogn.

Uden tvivl har øen tidligere strakt sig langt længere ud i havet mod syd, hvad hyppige fund af egestubbe og store egestammer i havbunden viser. Et mægtigt fladvand på knap en meters dybde strækker sig endnu her ud fra kysten i en bredde af ca. 5 km og en længde af ca. 3 km ud i farvandet mellem Siø og Strynø. Dette har sikkert før „den baltiske flod“ været et med øen sam-

2 Juli 1921 Fra Vindfoss Mølle mod Borne Værft

menhængende hele. Syd for Vornæs Skov på vestsiden findes en udstrakt vejle med store, rørbevoksede fladvande og laguner.

I modsætning til alle sine vestlige og sydlige naboer har øen ganske betydelige arealer af skov, således Pederskov på østsiden syd for Valdemars Slot og Vornæs Skov på vestsiden, på Vemmenæs Tvede Skov og Stenodde Skov, samt flere mindre skove, som Bregninge Skov og Horseskov på sin nordlige del. Hele den store flade, midterste og sydlige del er derimod helt blottet for virkelig skov. Som næsten alle vore mindre øer mangler den vandløb og søer.

Mod nord skilles øen fra Fyn af Svendborg Sund, mod nordøst fra Thurø ved Thurø Sund, sin vestside vender den ud mod det lille sydfynske arkipelag ved Højsteneløb og Knudedyb, sin østside har den sydligst begrænset af Siø Sund og over for dette af det – mærkværdigvis navnløse – brede bælt mellem Lange-land og Fyn, en arm af Store Bælt. Øen, som hører under Svendborg amt, har tre kirkesogne, nemlig *Bjerreby* (5.497 tdr. land), *Landet* (3.470 tdr. land) og *Bregninge* (3.657 tdr. land), i alt 12.624 tdr. land. Øens enestående frugtbarhed anskueliggøres bedst ved den kendsgerning, at der på dette forholdsvis ringe fladeindhold rummes ikke mindre end syvogtyve *landsbyer* foruden ladepladsen Troense, to færgesteder og hovedgården Valdemars Slot! – Arennt Berntsen siger i „Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed“ (1656) følgende om Tåsinge:

„Landets Egenskab aff Sæde-Jord, Eng, Skou, Marck, Fiskevand, Jagt oc anden Herlighed holdis for at haffve en Lighed med Fyen, oc om nogen under-

skeed derpaa skal være, actis da dette Land, effter sin maade, aff mere feed oc fructbarligere Jord at bestaa.“

Mere frugtbar end Fyn!

Øen forekommer allerede i Knytlingesaga under navnene Thorslund og Thioslund. I Valdemar II's Jordebog kaldes den Thorsland. Senere former for dens navn er Tosind, Tasing, Tosing, Taasen og Taasing. Det romantisk klingende navn „Thorseng“ er en senere tids opfindelse, vistnok først kommet i brug, da Niels Juel oprettede stamhuset af dette navn.

Efter en tid lang at have været i kronens eje blev øen i 1337 pantsat til grev Gert, men kom under dronning Margrethe på ny under kronen for dog kort efter at vandre over i de fynske bispers eje. Herfra kom den efter reformationen atter i kronens besiddelse. Tre berømte kvinder har senere hen efter hinanden ejet øen, nemlig *Ellen Marsvin*, som 1618 købte godset her af Erik Rosenkrantz, hendes datter *Kristine Munk* og dennes datter med Christian IV, fru *Ebbe Ulfeldt* eller, som hun her bestandig kaldes, *Frøken Hedevig*. Efter øens fallit under den sidstnævnte dames regimente var den fra 1664–1678 udlagt til rytterdistrikt, da Niels Juel købte en del af den for sine prisepenge efter slaget i Køge Bugt. Hans nærmeste efterkommere købte efterhånden hele øen og samlede den til et stamgods for den Juel'ske familie, hvis navn i begyndelsen af det nittende århundrede forandredes til Juel-Brockdorff. I løbet af forrige og dette århundrede er øen efterhånden købt fra godset af beboerne med undtagelse af 400 tdr. land ager og eng og 1440 tdr. land skov.

På nær færggården i Vindeby og nogle få småhuse er alt det øvrige nu frit bøndergods. Og det er adskillige år siden, at den Troense-smed, som dengang var den eneste på øen, der ejede hus og en stump have, med rette kunne hævde: „Mig og saa Baronen, vi ejer hiele Øen!“ –

Godset har siden 1902 været under administration.

Øen har indtil for et halvt hundrede år siden kunnet opvise ikke mindre end fyrretyve jordfaste oldtidsmindesmærker, deriblandt seksogtyve gravhøje. Siden er langt den største del af disse forsvundet, idet bøndernes respektløse udslættelse af sådanne fortidslevninger, der ikke udtrykkeligt er *fredede*, her som alle andre steder i landet bliver mere og mere hyppig – et fænomen, der på besynderlig vis står i forbindelse med denne klasses stigende kultur!

Et par ældgamle stednavne viser, at øen har haft to borge, som har været beliggende ved hver sit indløb til Svendborg Sund, nemlig *Horse Slot* ved dettes vestlige indsejling, hvor Horseskov nu ligger, og hvor svage antydninger af voldsted og enkelte murbrokker i jordsmonnet endnu viser borgens plads, samt *Pils Slot* ved det snævre, østlige indløb, hvor den lille bugt Pilekrogen

eller Pils Hul ligger ud for den banke, hvorpå slottet stod og som endnu bærer navnet Pilebanken. Men intet minde, end ikke det mindste sagn, er knyttet til disse gamle navne; de er det eneste, der er os levnet.

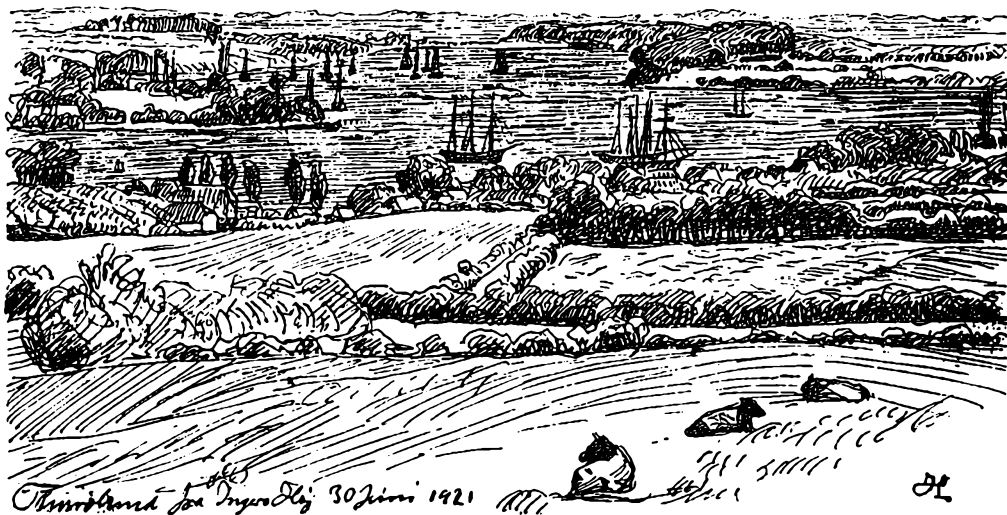
Om det gamle, for længst nedrevne *Kjærstrup Slot* og om øens sidste hovedgård *Valdemars Slot* vil der senere blive berettet, når vi besøger disse steder.

Kommet omtrent midtvejs mellem Vindeby og Bregninge kirke så vi østen for vejen en gravhøj af mægtige dimensioner rage op over åsen, som her er 50 m høj. Selve gravhøjen er omkring 5 m høj og ses viden om i landskabet. Det er den bekendte Ingershøj, og vi stod af cyklerne og gik over markerne hen til den. Omgivet på alle sider af dyrkede felter ligger den selv fuldstændig

urørt og med sin egen, oprindelige vegetation på sin brede ryg. På dens vestside – og kun dér – er den tæt bevokset med lyng; det er, som om lyngen ligefrem foretrækker vestsidens barskere vilkår og afskyr at stå i læ! Blandt lyngens buske står hist og her store rødknæ, på deres top gror regnfan, scabiosa og høgeurt, og rundt om på dens græsklædte østside blåklokke og hvid snerre mellem nogle små, forkrøblede tjørne.

Folkfantasien har fra gammel tid beskæftiget sig stærkt med dette sted. Almuens overtro knytter sig ofte med forkærlighed til steder, som på en eller anden vis gør sig kraftigt bemærkede i landskabet, enten ved deres storslåede udsigt, ved deres uhygge eller deres skønhed, undertiden også til uforklarlige landskabelige fænomener, hvortil „Kæmpehøjen“ med dens mystiske oprindelse må henregnes. Den prægtige Ingershøj har været en fremragende stimulans for bondens fantasi ved sin vældige størrelse og sin ejendommeligt skønne udsigt. Ærø, Fyn, Langeland, Thurø, hele Svendborg Sund og en mængde af småøerne vesterude øjner man herfra.

Der blæser en fin vind af nordvest, men det er det blideste sommervejr med alle lærker oppe. Valdemars Slots prægtige tag rager som en Noahs ark op over skovene i sydøst. Vesterude i Svendborg Sund ligger masser af kvaser forankrede og venter på tjenlig vind vesterud af sundet, og op over Bregninge Skov kvolmer røgen fra en usynlig damper nede i Thurø Sund. Rader af blanke hoveder græsser over markerne rundt om, og røde plage med gyldenhvide haler og manker har travlt med at holde sig bremsen og fluer fra livet. Vinden suser stille i lyngen og det stride græs på højens top, farer vidt ud over

de lysende marker og over Troense bys tage, der løfter sig mellem de frodige haver, går i mørke ilinger hen over sunde og fjorde og får den dybe Thurø Bund til at blåne som anløbet stål.

For den, der en sommerdagsmorgen ligger i græsset på højens top, falder det vanskeligt at forestille sig, at selve den skinbarlige fanden har haft en af sine mange bagdøre i højens side – og dog har han benyttet denne i det mindste ved én bestemt lejlighed. En jomfru ved navn Inger havde svoret, at hun ville tilhøre Den Lede, dersom hun blev sin fattige kæreste utro. Men siden gav hun alligevel en rig bejler sin hånd. Hun stod allerede med ham for kirkens alter for at modtage velsignelsen, da Den Onde trådte ind ad kirkens dør; mellem stolestaderne gik han op til alteret, greb bruden og slæbte hende med sig over markerne op til højen, midt i den klare dag! Men brudekransen beskyttede hende, og djævelen mægtede ikke at få pigen med sig ind i mørket under grønsværen. Først da han tvang en forbigående knøs til at rive blomsterkransen af brudens hoved, fik han fuldkommen magt over hende og slæbte hende med sig ind gennem højen – – –

Sagnet forlenes med en besynderlig, næsten raffineret uhygge derved, at dets rædselsfulde handling udspilles ved fuldt dagslys. Lige så besynderlig, men af en egen hedensk ynde er den forestilling, at Den Onde, som har trodset både alter og kors, gyser tilbage for berøringen med brudekransen, uskyldens symbol på jomfruens hoved.

Ser jeg her fra højen mod Valdemars Slot, glider blikket over den plet, som hedder Nors Mark og ligger vesten for slottet. Her ligger Ganse-kilden, som havde helbredende kraft og længe dyrkedes som hellig. Også den skylder en lille pige sit navn. Hun hed Ganse og blev for en ringe brødes skyld slået ihjel af sin husbond, mens hun drev ploven for ham på den mark, hvor kilden nu rinder. Han begravede hendes lig under en busk i det håb, at hans onde gerning kunne skjules. Men ud fra stedet sprang kilden, og dens rislende bølger fortalte, hvad der var sket.

Endelig når vi Bregninge Kirkebakke og stiger traditionerne tro op i tårnet. Sammenlignet med omgivelserne ved Ingershøj virker disse som et arrangement for turister, men der er god orientering her fra højden. Eggen om Ingershøj er et digt, dette er et landkort. I en bog om øen skriver pastor F. C. Lund (1823) om Bregninge Kirkebakke, at på sin „Cirkelvandring“ overskuer hans øjne herfra „8 Provindser og Øer, som er større end Thorseng, omtrent 20 mindre Øer og Holme, 5 Kjøbsteder, 2 Flækker, 65 Kirketaarne, 20 Slotte og Herregaarde, 30 Vejrmøller, foruden en stor Mængde Landsbyer, enlige Gaarde og Huse, Skove og Fartøjer.“ Den gamle præst har her været den rette mand på den rette plads; lad os være glade over, at han har foretaget denne optælling og sparer os andre for at gøre det.

Sandet fra Kirkebakken har i gammel tid haft ry for at kunne fordrive rotter, og langvejs fra kom man hertil for at bringe nogle skovlfulde med sig hjem. De sidste beretninger om rotter, som flyede for det, har man fra begyndelsen af det attende århundrede. Nu er disse dyr desværre ikke mere overtroiske, ellers havde man jo haft en anvendelse for bakken.

Kirkens ældre del, som er opført af rå og kløvet kamp, er meget smuk, men den er meget slet restaureret og har en tarvelig altertavle af A. Dorph. Juel'ernes kapel har et par fortrinlige smedejernsdøre, hvorimod kisterne derinde er temmelig dårligt arbejde af træ og sten. Den bekendte messehagel fra Ellen Marsvins og Frøken Hedevids tid findes ikke mere i kirken, men opbevares på Valdemars Slot.

I forhaven til den hyggelige kro i Bregninge ud mod et henrivende gadekær, ved hvis bredder et par hvide vipstjerter føjtede om og nogle skovspurve og grå fluesnappere havde travlt med at fodre deres unger, indtog vi en frugal frokost, hvorpå vi styrede videre for at opsøge det gamle *Kjærstrup Voldsted*. I Daniel Bruuns „Danmark“ står fejlagtigt, at dette er nedpløjet. Det befinder sig tværtimod i bedste velgående på marken syd for vejen mellem Bregninge og Pederskov Huse. Som en yndig oase, tæt bevokset med gamle, skønne træer, ligger det stærkt synligt allerede på lang afstand inde på de flade, grå pløjemarken.¹¹

Selve voldstedet hæver sig 3 til 4 m op over bunden af en endnu forholdsvis velbevaret grav, som dog nu er uden spor af vand. Men en gammel brønd i gravens vestre del er dog endnu vandfyldt helt op til randen. Voldstedets sider står ret stejle ned mod graven, og tegningen er tydelig nok den dag i dag. En vældig træstamme ligger væltet og forvitret op ad skrænten, højt, frodigt græs gror på bunden af den gamle, sumpede slotsgrav, isprængt karte-boller og utrolige mængder af humle. Her er tydelige spor af, at stedet også i senere tider har været beboet, endnu findes her et stort, væltet vandings-trug af træ, og et gærde indhegner den gamle brønd. Oppe på voldstedet fandt vi et ældgammelt æbletræ, helt udgået, og et enkelt pæretræ, som endnu var i fuld vigør, nogle blommetræer og en mængde stikkelsbærbuske, ja endogså enkelte valnøddetræer, dels udgåede, dels stående som afsavede stubbe, der gjorde forsøg på at skyde friske skud! Her har altså for ikke længe siden været frugthave på tomt. En enkelt, mægtig rødgran løfter sin top højt over de gamle frugttræer. Den herlige skovbundsplante *Arum maculatum* står rundt om med sine småfrugter lysende mellem græsset, endnu umodne og gulgrønne i farven. Bogfinker, skovspurve, tornsangere og gulspurve smutter under grenenes dybgrønne skygger.

Enkelte svære kampesten rager op over grunden, men så spredt, at vi ikke kan se nogen plan i deres anbringelse. Hist og her finder vi mørkerøde brok-

Ægertunge Voldsted 3 juli 1921. 172.

ker af gamle munkesten og stumper af tagsten, de såkaldte „Munke og Nonner“ – disse tegl var anbragt skiftevis over og under hinanden, og folkets røst har gennem navnet fint antydnet verdslighedens formodninger om livet inden for de hellige mure. Tagstenene viste sig at have været ca. 35 cm lange og med et ydermål i den bredeste ende på 13 cm.

Er dette de sidste rester af Jens Andersen Beldenaks gamle rede? Det er ikke sandsynligt, thi vi har underretning om, at her senere har ligget en gård på voldstedet, efter at det gamle Kjærstrup i 1629 blev nedrevet. Men egnens folk fortæller, at det gamle voldsted skjuler en underjordisk hvælving. Ingen har set denne, men for nogle år siden, da et jagtselskab holdt frokost på stedet, morede en af jægerne sig med at bore en stok ned i grunden, da den pludselig gik igennem med et bump lige til håndtaget. Det er besynderligt, at denne tro på, at den gamle grund har sine hemmeligheder at åbenbare, endnu ikke har fået amatører til at forgribe sig på det gamle voldsted. Men tilsyneladende er det endnu ganske urørt.

Borgen nævnes første gang i 1320, da den var i hr. Peder Nielsen Stygges besiddelse. Benedict Ahlfeldt solgte den i 1387 til dronning Margrethe, og det er højst sandsynligt, at det gamle slot har huset dronningen inden for sine volde. Thi hendes interesse for hertugdømmerne, der bl. a. gav sig udslag i, at hun fik de holstenske grever til at opgive arveretten til Sønderjylland, har

uden tvivl ofte ført hende på rejser til denne provins, hvortil den mest trafikerede vej dengang gik over Tåsinge og Ærø. Slottet blev dog ikke længe i dronningens besiddelse, hun afstod det senere til Odense bispestol sammen med alle sine øvrige ejendomme på Tåsinge for ydet pengehjælp under hendes mange krige. I dennes eje forblev Kjørstrup lige til reformationen, og en mængde biskoper kom herved i besiddelse af gården, blandt disse *Jens Andersens Beldenak*, som boede her i adskillige år.

Det var her, at biskopen under en strid med sine bønder fik selve Christian II til modstander, idet kongen blandede sig i striden på bøndernes side og endte med at gøre fordring på hele Tåsinge som kronens forhenværende ejendom. Den gamle ræv gav det svar, at når først de store lande, som tilforn havde adlydt det danske scepter, var inddraget, f. eks. England og Skotland, så kunne man jo altid komme tilbage til at forhandle om en så liden plet som Tåsinge! Det var en fin vittighed, men den havde den virkning på kongen, at han slæbte biskopen som fange til Hammershus, hvor han tidligere havde siddet fængslet på grund af det mord, som hans folk på hans befaling havde udøvet på enkedronningens hushovmester, Otto Porsfeldt, på Ørkild Slot ved Svendborg, men hvorfra han atter var blevet sluppet løs i 1520, da kongen førte ham med som rådgiver under det togt til Sverige, som endte med blodbadet i Stockholm. Fra dette sit andet fangenskab på Hammershus blev han befriet af hanseaterne kort før kongens flugt og genindsat i sin bispestol. 1529 overlod han bispeembedet til Knud Gyldenstjerne, men Kjørstrup med tilhørende jorder forbeholdt han sig på livstid.

Her sad han da i sine sidste år og rådede bredt på sin bedrift, denne mand med den besynderlige blanding af store og små egenskaber, dette hårdtbrændte konglomerat af en statsmand og en uldgyde, en emsig prælat og en grandseigneur – kun aldrig parvenu! – Men den gamle jyde fik kun få års respit, for det, vi kalder nemesis, slog sin klo i hans frakke. Og dette snedige hoved, på hvilket studeprangerens side hat har siddet lige så faststøbt som bispehuen – det blev dukket godt, den gamle seje bælg blev klemmt hårdt, inden vejret gik af den.

Det var Christoffer Rantzau til Quarnbeck, en holstensk adelsmand og slægtning af Otto Porsfeldt, som en dag i 1533 brød ind på Kjørstrup, kneblede Jens Andersen og førte ham indsvøbt i sengeklæderne til et skib, der bragte ham til Holsten. De folk, der her ventede på ham, modtog ham som den mand, han var, med formående og rige forbindelser, der var i stand til at betale gode løsepenge! Derfor slog de ham ikke ihjel, pinte ham blot efter datidens skik på forskellig vis, men langsomt og klogt. Til sidst, siger beretningen, indsmurte de ham med honning og „satte ham ud for Fluor, Bier og Myg og Bremser og stikkes af dennem!“

Hans søsterdatters mand, en borger i Lübeck, fik omsider tidender om hans fornedrede tilstand og løskøbte ham. Det kostede 20 pd. guld eller så meget som 17.280 tdr. byg var værd i de tider. Han blev afleveret levende i Lübeck, men han stod det alligevel ikke ud; her døde han kort efter.

Ellen Marsvin havde, som tidligere nævnt, købt godset af Erik Rosenkrantz i 1618, og både hun og datteren, Kristine Munk, har boet her. Men allerede 1629 lod Christian IV den gamle gård nedrive, og materialerne herfra blev anvendt til opførelse af det gamle, nu forsvundne Valdemars Slot. Af et vidnesbyrd afgivet på Tåsinge birketing aug. 1694 fremgår det, at en gammel karl, Rasmus Hansen Smed, endnu kan huske begivenheder, som står i forbindelse hermed; han husker Kjærstrup, før den blev nedbrudt, og siger: „Jeg var selv med, da de første Sten blev lagt i Valdemars Slots Hovedbygning, og jeg saa selv Kongen der paa Stedet.“ Og Niels Christensen i Vindeby vidner samtidig, at han var med til at nedbryde Kjærstrup og til at bygge det første hus på Valdemars Slot, som var laden. Han var også med til at brænde teglsten på Vemmenæs og føre disse sten over „Lunken“ til „Tronøret“. – Men desværre søger man her, som også andetsteds, forgæves oplysninger om, hvordan den gamle borg har set ud.

C. G. Høgstrøm meddeler i „Taasinge paa Niels Juels Tid“ (1916), at der i et gammel dokument fra tiden omkring Niels Juels ankomst til øen siges følgende: „– paa det Sted, hvor tilforn har staaet en Herregaard, kaldet Kierstrup, og nu *Gammelgaard*, derpaa er et lidet Hus opbyggt, som er 9 Fag, og som nu staaer øde. Fiskedamme og Grave er tilgroede med Grøde og Flæg, saavel som og de Fiskedamme i Enemærket mod Stranden. Ved *Gammelgaard* er en god Frugthave, hvori Træerne dog er gamle.“ Forfatteren tilføjer at af de omtalte fiskedamme mod stranden er endnu spor tilbage, og de gamle træer er vistnok de samme, som endnu står på Kjærstrup voldsted.

En bogfinke kvidrer inde fra skyggen, og sommervinden pusler sagte mellem de gamle træers grene – tre hundrede år er gået hen over dette sted, siden den borg faldt, som har huset nogle af vor histories mærkeligste skikkelser; men når jeg står her i denne drømmeagtige ro og stilhed, er det, som om de bestandig var nær. Hvad har ikke dette sted set! Og hvad gemmer det i sin grund? Hvad kan nogle spadestik røbe, når de bliver ført af kyndige hænder?

Men har vort hårdt betrængte Nationalmuseum ikke råd eller tid til i øjeblikket at tage sig af denne sag, så lad i det mindste stedet blive *fredet*, så ingen ukyndig får lov til at rode det op, anvende dets grundsten til skærver og øde resten!

Hvor vejen øst for voldstedet deler sig, kører vi mod syd gennem Pederskov, eller, som den også kaldes, Nordskov. Som en mængde steder på øen har også denne plet sit sagn. Her fandtes forhen en lille bæk, Lindormebækken, som skulle være opstået på følgende måde: En fremmed, som kom til øen, tilbød at ville ødelægge dens mængder af rotter, når man ville indestå ham for, at her ingen *lindorm* fandtes – thi man kunne aldrig være sikker på, at et sådant uhyggeligt bæst ikke var i ledtog med rotterne, man havde set så galt før! Beboerne svor gladelig på, at et sådant utyske absolut ikke fandtes her – men det var imod deres bedre vidende! Heksemesteren antændte nu et stort bål midt på øen, og på hans lokken kom rotterne fra alle sider i store skarer og styrtede sig i ilden. Men midt under forestillingen kom øens *lindorm* – en forskrækkelig stor rad var det – op fra Lunkebugten gennem Pederskov og trak på sin vej den store fordybning efter sig, hvor siden Lindormebækken randt. Ormen forsvandt i bålet, naturligvis medtagende den ulykkelige rottejæger. Derimod slap resten af rotterne for videre tiltale – og der er endnu den dag i dag masser af dem på øen.

Nord for Lundby støder vi atter til hovedvejen og følger denne mod sydøst langs Lunkebugtens sydlige bred. Fladere land end dette har jeg aldrig set. Vejen går et langt stykke på en dæmning, som adskiller bugten fra de lave, saftige engstrækninger inden for denne, og som ikke synes at ligge det mindste højere end vandfladen. Strandbredden uden for dæmningen begynder med et tangdækket bælte af slam og dynd, omtrent 50 m bredt, og uden for dette øjner man havbunden endnu en 4–500 m ud under det ganske lave vand. Virkningerne af høj- og lavvande må her være enorme. Var tangen ikke inddæmmet, måtte hele Vemmenæs under en stormflod på få timer kunne forvandles til en ø – hvad det uden tvivl engang *har* været. Tangen er i omtrent hele sin bredde dækket af de to små skove, Lunkeris og Tvedeskov, og bugten ligner herinde fra vejen fuldstændig en skovkranset indsø. Men har man passeret den i båd udenfor i farvandet, når sydvesten står ud gennem den på langs, så ved man, at den er hav helt igennem! I dag ligger dens vand dovent og glat som olie helt over til Valdemars Slot. Ude i strandens tang og boblende dynd vader en flok tamme høns omkring; de går og fisker i pytterne og gebærder sig i enhver henseende som veritable vadefugle. Men af og til går naturen over optugtelsen, de skraber bagud, så skidtet flyver omkring dem, og forråder derved deres afstamning. Et hættemågepar søger fra bredden svømmende at lokke deres unge med sig til søs, en af forældrene på dens højre, en på dens venstre side. Det går langsomt. Den nøler og kvier sig. Men da vi kommer ganske nær, går sagen i orden i en fart. En regnspove letter fra strandbredden, og langt ude basker et par grågæs op; og da vi når engene på Vemmenæs uden for skovene, jager nogle rødben-klirer forbi, og en mængde viber tumler sig over markerne.

Forbi Vemmenæs færgegård kom vi gennem skovene til halvøens nordkyst, bestandig over ensformige, kedsommelige, dyrkede marker. Kun kysten ved Stenodde er morsom på grund af sin høje stangskov, hvis åbne rader af vældige stammer ligner et mægtigt stakit, gennem hvilket man ser over det blånende bælt mod Langelands fjerne kyst. Overalt, selv herude på den ensomme halvø, ligger husene tæt langs vejene, overalt er haver og hegn; man slipper næppe løs fra den ene landsby, før man opluges af den anden. Det er det fynske, frodige landskab om igen – men glattet ud som et stykke kagedej. Vor største oplevelse herude på disse kanter var mødet med et høgesangerpar med deres unge, som sad under hækken ved en vejgrøft. Jeg så pludselig Johannes Larsen, der kørte forrest, trille af cyklen, som om han var anskudt, og forsvinde i grøften, hvor jeg lidt efter sneg mig hen og fandt ham liggende

på maven med kikkerten for øjnene. Han fortalte mig siden, at det kun var fjerde gang i sit liv, han så denne fugl her i landet.

På tilbagevejen kom vi gennem landsbyen Landet, hvis kirke er et smukt eksempel på den romanske type, som fra Jylland er vandret ind over de sydfynske øer til Langeland, og hvis arkitektoniske stamfader er domkirken i Slesvig by. Den er opført af kvadersten, og rundt om i dens mure findes nogle ganske fortrinlige, indmurede granitrelieffer, således en tympanon med en kristusskikkelse mellem en kentaur og en løve, og på den søndre mur en gående, brølende løve med tungen ud af gabet – rimeligvis djævelens symbol – i kunstnerisk henseende det bedste af alle reliefferne.

Portalen mellem våbenhuset og kirken er et romansk arbejde af stor skønhed. Den er ikke, som Trap påstår, af kamp alene, men af kamp og sandsten. Desværre er den restaureret på ganske skandaløs måde, thi ikke alene er de gamle sten utvivlsomt blevet *puddset af* under restaureringen, formodentlig for at gøre dem „pænere“ på overfladen, hvad desværre er lykkedes til fuldkommenhed, men udbedringer og reparationer er foretaget med ølandskalk og – Gud hjælpe os! – med cementstøbning. Forneden er enten stenene helt nye, eller også har de fået en så grundig afpuddning, at de ser sådan ud. Overfladen i både de nye og de afpuddede sten er grim og uædel, og har intet med gammelt håndværk at skaffe.¹⁰

Altartavlen er en på uhøvlede brædder udført, temmelig slet kopi af Memlings alterbillede i Lübeck.

Nær Landet kirke fandtes tidligere et kapel, helliget St. Jørgen, en helgen, som i det hele har spillet en stor rolle på øen. Af nogle sølvskeer med inskriptionen: *Help, Ridder St. Jyrren!*, som tidligere fandtes her, kan man slutte, at denne helgen, også kaldet St. Georg – efter sagnet en kappadocisk prins (!) – har stået højt i kurs på øen.

Fra vor ankerplads ud for St. Jørgen på fynssiden tog vi næste dag atter over til øen og kom over Bregninge til *Galgehuset* på Galgebakken, beliggende lige hvor hovedvejen deler sig vest for Pederskov. Det er øens gamle rettersted, og huset, som ligger deroppe, er ikke hyggeligere end dets navn; noget mere forfaldent og skrækindjagende skal man forgæves søge. Men en fortrinlig udsigt er der her fra højderne over de store flader imod syd og helt ned mod

Lunkebugten. Hvorfor mon man for øvrigt altid slæbte de arme syndere op på høje udsigtspunkter, før man hængte dem endnu højere op?

Hvornår er monstro overgangsperioden her til lands faldet mellem hængning og halshugning af forbrydere? I ældre tider var der stor forskel på rangforordningen også mellem skarnsfolk, den fornemme rettedes med sværd, den gemene hængtes op ved sin hals. Efterhånden er jo imidlertid øksen hos os blevet et mere demokratisk redskab, vel sagtens som følge af, at adelsmænd i det sidste par hundrede år var så sjældne gæster på de nævnte udsigtspunkter – medens det i andre lande (England, Rusland osv.) endnu bestandig er strikken, der er i gang.

Egnen her omkring Galgebakken og sønden for denne er fuld af uhyggelige

sagn. Trods sin isolerede beliggenhed var Tåsinge i gamle dage alfarvej for mange slags folk, fra fornemme personer til bissekræmmere og studeprangere, men hyppigt folk med mønt på lommen! Rejsende med Langeland og Lolland som mål kom over Bregninge Kirkebakke, og ad denne vej over Tåsinge fór folk til Ærø, Sønderjylland og Holsten. Så snart man fra Galgebakken kommer gennem „leddet“, der fører ind til Landet sogn, er man på de områder, hvor skarnsfolk i de tider lå i mørket og ventede på deres ofre. Så godt som alle øens „led“ ved dens sogneskel er berygtede, og endnu holder i sorte nætter spøgeri og djævelskab dette ry ved lige. Dette er tilfældet med „skilleleddet“ mellem Melby og Gjesinge og Højemølle Led mellem Lundby og Bjerreby. I nærheden af Galgebakken ligger den mindre Troel's Banke, der har navn efter en bissekræmmer, som her dræbtes og udplyndredes af mænd fra selve Lundby; stedet her bag „Lunde holme“ må have været godt valgt til udåden.

Det er næsten altid spørgelseshistorier, der knytter sig til disse steder: En sort hund farer over vejen foran én, en hvid skikkelse følger én i hælene, eller man hører de hemmelighedsfulde lyde af listende, hastige fodtrin eller af hestetrampen. Landskabet er hernede mest lavtliggende og overordentlig fladt og har sikkert tidligere været øde mose, uvejsomt og ufremkommeligt uden for den smalle vej, der førte over det. Det ser endnu godt nok ud til, at her kan have været uhyggeligt ved nattetide. De to småbyer Melby og Gjesinge, der nu liver op i landskabet, har vel dengang kun været nogle få, ensomme huse i to små klynger og langt fra andre boliger. På denne overbefolkede ø virker stedet endnu næsten skummelt ved sin ensomhed.

Vi agede sydpå til Bjerreby for at se kirken. Hos lærer Høgstrøm i Bregninge, som har skrevet et par udmærkede instruktive bøger om øen, havde jeg dagen før set nogle af ham udførte tegninger af den gamle Bjerreby kirke, som nedreves 1904. Den var ligesom Bregninge kirke opført af rå og kløvet kamp – en del af bygningsmaterialet var hentet fra det gamle St. Olufs kapel, som lå tæt sydøst for Lundby – og den så efter de omhyggelige tegninger ud til at have været fortrinlig. Der fandtes i den nogle kalkmalerier, som at dømme efter de udmærkede småkopier, læreren havde lavet efter dem, må have været ypperlige. Hr. Høgstrøm udtalte som sin mening – og han deler denne med adskillige andre godtfolk på øen – at det var ganske unødvendigt at nedrive den gamle kirke, som var solid nok til, at en restaurering kunne have bjerget den. Men nu blev den altså for en snes år siden jævnet med jorden af nogle foretagsomme folk! Og den har givet plads for et højst uhyggeligt monstrum af højtrøde mursten – en slags forsamlingshus med tårn, der er en fornærmelse mod al god smag.

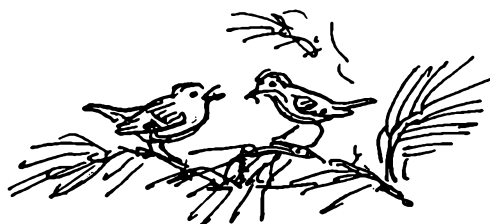
De pragtfulde gamle sokkelsten har man anvendt i sokkelen til den nye bygning, men spredt rundt omkring, og mellemrummene er udfyldt med den

almindelige kostalds-stensætning med cementfugning. De gamle sten, som er indtil 2 m lange, har en overordentlig ædel og skøn profil, og på enkelte af dem er indhugget det kendte port-ornament. Vi fandt i stendiget omkring kirkegården adskillige af disse sokkelsten, *sprængt* for at kunne passe ind i de huller, de skulle udfylde – vi fandt tydelige spor af sprænghullerne i dem!

Det var oprindeligt min hensigt, at jeg altid, hvor vi på vor rejse fandt, at ukyndighed, vandalisme eller hærværk var gået ud over vore gamle mindesmærker, ville opspore de ansvarlige ophavsmænd til skaden og angive dem. Men jeg har måttet opgive dette på grund af de besværligheder, det ville føre med sig og af den sørgelige årsag, at materialet ville blive alt for stort! For ikke at sprænge denne bogs rammer må jeg desuden indskrænke mig til at berette om den skete skade uden at udlevere gerningsmændene. Det skal dog i dette tilfælde nævnes, at det er godset Valdemars Slots administration, som har ladet den gamle kirke på stedet nedrive og opført den ny, naturligvis med støtte af en „kunstnerisk konsulent“!

Kirken har en altertavle, som hang i dens forgænger og er en kopi af altertavlen i Thurø kirke, men ikke så god som denne. Dens blå baggrund virker fattig i sammenligning med guldgrunden på originalen, figurerne er dårligt udførte. Her findes desuden et par gode stolestader fra midten af det attende århundrede og en udmærket, romansk døbefont fra den gamle kirke. Selve kirkerummet er som det ydre rædsomt. Det falder godt i tråd med alt det øvrige, at det tarvelige træværk er bemalet med den blågrønne farve, som er almindelig anvendt på køkkeninventar. Andagtsvækkende er denne lade ingelunde!

Gennem Skovballe by nåede vi ned til dennes udskibningssted, hvorfra vi stirrede ud over det sydfynske øhav som israelitterne ind i det forjættede land. Hele Drejø sogn lå foran os med alle sine øer synlige, til trods for at vi stod så lavt som i selve strandkanten: Birkholm, Odden, Mejlholm, Hjortø, Hjelms

Hoved, Drejø og Skarø dukker op ved siden af, foran og bag ved hinanden. Den fine søndenvind jager havet i glidende småbølger nordover – det ser ud, som om alle øerne er på hastig vandring mod syd.

Fra vejen vest for Vårø ser vi ud over Monnet i syd, et uendeligt græs-

tæppe, flydende på det blå hav, en uendelig gevækst på Tåsinges fede krop, der yderst ender i den skarpe knop Vårø Knude. Vi kører videre mod øst mellem levende hegn over det bestandig flade land og ser kun fra det ene hegn til det andet. Det er som én eneste, afskrællet oase, men alligevel – hver eneste plet derpå har *sit* at fortælle, har sin ejendommelige poesi.

Varmen overvælder os, vi står af cyklerne, smider os ved kanten af et stort vandhul ved vejen og får piberne tændt. Røgen driver ud over den rolige vandflade, ganske langsomt, til den når ét bestemt sted, så løftes den pludselig til vejrs og forsvinder.

Sådan en lille ensom dam er en mærkelig ting, noget ganske for sig. Her ligger den mellem de dyrkede marker med sin egen urgamle vegetation, sit eget ejendommelige liv. Bonden har endnu ikke kunnet få has på den, sejlivet har den holdt sig fra længst svundne tider; måske er den den sidste levning af en sø, og alt, hvad denne har rummet, har trængt sig sammen på denne lille plet, som nu kun er 3–400 m² stor. Men næsten alle søens særegenheder er bevarede.

Nogle kæmpemæssige, gamle trærødder ligger mellem vejens dige og vandet og skjuler næsten dette med sine forvitrede, krumme arme. Dammen er på alle sider omgivet af smukke pilebuske, seljepil og en anden art med blade, der er sølvagtige på bagsiden. Ned mod vandet står nærmest vejen et pragtfuldt, bredt bælte af blomstrende spiræa, længere borte hælder en krans af høje, mørke brændenælder sig ud over en hel skov af pindsvineknop, der står nærmest ud mod vandspejlet hele dammen rundt; ranke som tændte kærter står de med deres saftige, gyldengrønne farve lysende mod det dybblå vand. Bittersød natskygge gynger blødt på sin bøjede stængel, dens kadmiumgule støvdragere sidder som små bitte julelys i de violette blades stager. Kattehalen står lige til vejrs, pralende med sit røde blomsterflor, mens dueurten beskeden og bly pipper frem hist og her med sine blide farver.

Store guldsmede jager over vandet, og omkring de gamle trærødder vrimler det af alt muligt kryb og af summende insekter. Det kribler og krabler omkring planternes stængler ude på det dybe, lune vand, dets overflade stribes af hjulbenede vandkalve og alle mulige små uhyrer, der jager hinanden i fuld krigsmaling og med djævelskab ud af øjnene. Mudderet på bunden sprager og sender bobler til vejrs, der brister som store, underlige øjne.

Pludselig pusler det mellem sivene, og tre lappedykkerunger kommer roende ud på det åbne vand, hvor de giver sig til at fiske. Moderen viser sig et øjeblik bag et fremspringende hjørne, men forsvinder straks igen, da hun ser os. Ungerne har endnu sribede halse og lyse dun på gumpen. Et øjeblik efter kommer en grønbenet rørhøne i stor hast tværs over dammen med en lang kølvandsstribе efter sig; så forsvinder hun atter mellem rørene. Vinden rifler det dybblå vand ude på midten og rasler sagte med spiræaens og nældernes toppe.

Gennem de smukke og velbevarede gamle byer Vårø og Stjovl – den sidste med et ganske henrivende gadekær – er vi nået nordpå ad vejen omtrent til Lundby. Her, hvor udsigten er smukkest ned over de faldende bakker mod Lunkebugten, hvor bølgende kornmarker, levende hegn og grønne skove veksler over den jævnt hældende skråning ved bugtens blå vande – her, hvor endnu navnene Kimervejen og Kimergården er minder derom, lå i gamle tider den gode St. Olufs Kapel. Den hellige mands billede hentedes hvert år herinde og blev efter tilsåningen båret rundt om markerne, for at sæden kunne få lykke, fremgang og vækst og vorde rig og mangfoldig! Og for slægt efter slægt velsignede den gode helgen det kære korn og gav bonden brød i hans ovn. Og så endte han selv derinde i ovnen!

En bonde havde vandret med St. Oluf under armen den ganske dag, og skønt han gik, så sveden randt, tog det ham længere tid, end han havde beregnet, thi agrene lå så spredt. Han kunne ikke nå at få det hellige billede bragt under tag i kapellet, før sol gik ned, hvad loven strengt bød. Han tog da hemmeligt helgenen med hjem og skjulte ham i sin bageovn om natten, for så snart sol igen kom på himlen at bringe ham til hans plads. Men træt af den lange vandring sov bonden over sig, og tjenestepigen tændte om morgenen ild op i ovnen til bagning; da bonden endelig kom på benene, var helgenen for længst gået op i luer og faret til himmels gennem skorstenen. Intet under, at i den gård ville aldrig siden noget lykkes!

Men således gik det til, at den hellige mands billede lige til det sidste var medvirkende ved fremstillingen af det daglige brød.

Det lille kapel nedreves først i 1634, og dets sten anvendtes til opførelsen af et gravkapel ved den gamle Bjerreby kirke, hvilket nedreves sammen med denne i 1904. Skal man derfor *nu* søge de gamle sten, må det vel være i kirkegårdens dige eller i bøndernes stenpikninger.

Ad den fuldkommen snorlige vej, der fra Bregninge Kirkebakke jævnt skråner ned mod Vornæs Skov, er vi en eftermiddag nået ned til dæmningen syd for denne mellem Vornæs Vejle og havet, som her løber ind i en lille yndig bugt mellem bøgeskoven og vejleens vide flader. Gennem skovens fuldkomne stilhed og dybe skygger, hvor solen kun glimtvis striber den grønne, kølige bund, kommer vi pludselig ud på dæmningen, hvorover lyset fra den lave sol kastes blændende ind over vejlen i øst med dens brudte, uregelmæssige rækker af laguner og små søer, dens rørskove og spredte, forkrøblede buske og det vide, lave land omkring den, hvor der hist og her i det fjerne skimtes et ensomt hus – og bag alt dette Nordtåsinges højland, der løfter sig i nordøst som blånende bjergkæder. På dæmningen et enligt køretøj langt borte som en mørk, næsten ubevægelig silhouet – men ellers intet levende at øjne. Ved bugten en

gammel, sammenstyrtet bådebro med en sunket jolle, halvt fuld af vand, og på nogle pæle ved stranden et gammelt træskur af størrelse som et almindeligt lysthus, på hvilket der med prangende bogstaver står Fyens Foderstof Compagni – det er de eneste mindelser om en fjern verden og dens forgængelige tant.

Men så snart man træder ned fra dæmningen og bevæger sig ud over vejen, kommer der liv i landskabet. Sværme af hættemåger letter fra deres kolonier på de rørklædte holme ude i søerne, kommer i tætte skarer op over én og fylder luften med en skrigen så voldsom og øredøvende, som på de rigtige, små fugleløer. Klirer blander deres skælden deri, mens de i vide cirkler flyver om os, til vi er kommet tilstrækkelig langt fra deres yngel, og viber jamrer hæst og langtrukket over de åbne, våde marker. Et par hejrer står stille og kloge på det flade vand i en lille bugt; med deres spejlbillede stående på hovedet under sig ligner de et par mærkelige, lange hieroglyffer, fuldstændig ubevægelige – indtil en rødhalset lappedykker pludselig skal forbi og sender bølgeringe over vandfladen, som ødelægger hele tegningen. Et par gråænder med ællinger har travlt med at komme væk og sætter fuld damp op i spidsen for hele flåden af småkravlet i deres kølvand. En gang imellem ser det ud, som de afskyder en torpedo ud til siden, men det er bare én af ællingerne, der har fået øje på en

flue og happer den. Mindst halvtredsindstyve blishøns svømmer længst ude på det blanke vand og fodrer deres unger.

Som vi gik ved vejlens sydkyst langs et lille krat, opdagede vi pludselig en gærdesmuttehun, som fodrede sine unger, der sad på et lægtegærde i skovbrynet. Ungerne forsvandt ved vort komme øjeblikkelig i buskadset; men moderen lod sig falde sammen på den øverste lægte, hendes hoved sank ned til siden med halvlukkede øjne, fjerene på halen og de slapt hængende vinger var vidt udsprede – den var et fuldtro billede på en død fugl. Således lå den „tot“, til vi endelig kom alt for nær, så stak den af! Ingen af os havde før

set en gærdesmutte opføre en sådan film, der er så almindelig at iagttage hos mange andre småfugle, når de vil lokke en fjende bort fra ungerne.

Under samme skovbryn fandt vi en fluesnapper i færd med at fodre sin store unge. Det er en forbløffende, taskenspilleragtig sikkerhed, hvormed moderen snupper insekterne i flugten – et par hvirvelvinde i luften, og dens næb er aldeles fyldt. Mærkelig spraglet er ungens dragt; skønt moderens fjerklædning er ganske jævn, er ungen spættet og vatret omtrent som en rovfugl. Da den samtidig under fodringen stritter med alle fjerene, ligner den snarere et fantastisk insekt end en fugl, og den synes langt større end moderen.

Ganske tæt op ad landevejen fandt vi i rørskoven en sivsangerrede med nyfødte unger. Det var kun tre alen fra dæmningen, hvor vognene kommer skumplende i de ujævne spor. Men stedet må altså på en eller anden måde have særlig interesse for sivsangere.

Dæmningen gennembrødes og ødelagdes fuldstændig af stormfloden dagen til nytårsaften 1904, men genopbyggedes året efter af stamhuset.

Vornæs Vejle er det mærkeligste sted på denne ellers så gennemdyrkede ø, den er forlenet med alt det lave, vide lands ejendommelige skønhed, intet hegn eller andet menneskeværk rager op og forstyrrer indtrykket af den fuldkomne uberørte natur – den er lidet kendt og aldrig søgt og derfor endnu fuld af fred og ynde.

En strålende sommermorgen kørte vi fra Svendborg i en magelig bil sammen med dr. Kjær og hans frue, født Constance Adda Reedtz-Thott og enke efter baron Juel-Brockdorff, den forrige ejer af Valdemars Slot, for at begive os med færgen til Tåsinge og bese slottet, i hvis administration fruén nu har sæde. Da vi var kommet igennem det yndige Troense med dets gamle bindingsværkshuse og træbeplantede veje, gled vi kort efter gennem parken ind på den mægtige slotsplads.

Selve hovedbygningen, som er énlænget, men af imponerende dimensioner, og som langt ude fra havet, navnlig ved sit vældige tag, virker både mærkelig og smuk, er på nært hold temmelig kaserneagtig og klodset. Men unægtelig virker det hele ensemble storslået med de lange, symmetriske sidelænger, der indrammer den uhyre gårdsplads med dens dam ud mod stranden. Imposant er indtrykket, men noget koldt og uindbydende.

Af det gamle, oprindelige Valdemars Slot er nu intet spor tilbage. Dette, som opførtes i 1629–33 af Jørgen Scheffel og Andreas Ferch efter tegning af Hans van Steenwinckel, lå oprindeligt på et fremspringende næs, Tronøret, idet de bag slottet liggende lave engstrækninger dengang var en nordgående arm af Lunkebugten. Søværts kom man således lettest til det gamle slot, som lå i en *cul de sac*, hvortil den eneste adgang landværts var over tangen fra Troense. Slottet var en af Christian IV's bekendte renæssancebygninger („hollandsk renæssance“) af ret beskedne dimensioner med sandstensornamenter, tårne og spir, i „Rosenborgstil“. Tænker man sig dette slot i dets daværende omgivelser, har man et landskabsbillede, som vanskeligt kunne være forskelligere fra det nuværende.

Slottet, som delvis opførtes af stenene fra det gamle Kjærstrup, var tænkt som en gave fra kongen til hans søn med Kristine Munk, den unge Valdemar Christian, som imidlertid aldrig kom i besiddelse af slottet, men hvis navn det bærer. Efter Corfitz Ulfeldts fald gik Valdemar Christian nemlig i svensk tjeneste og endte sine dage på valpladsen ved Lublin under en af Carl Gustavs fægtninger med polakkerne. Kristine Munk flyttede hertil fra Kjærstrup og boede her vistnok fra 1633–58. Efter hendes død gik godset i arv til hendes datter med Christian IV, *Hedevig*, gift med Corfitz Ulfeldts broder, Ebbe Ulfeldt, som efter broderens fald ligesom Valdemar Christian tog plads under Sveriges banner og deltog på svensk side i den skånske krig for aldrig mere at vende tilbage til sit fædreland. Således kom Frøken Hedevig, som hun bestandig vedblev at kaldes af beboerne, i enebesiddelse af godset og slottet.

Under denne lebendige dames regimente blev det store gods i løbet af få år så godt som fuldstændig sat over styr. Hun har sikkert arvet en god del af sin kongelige faders blodrige temperament, men det gav sig kun synlige udslag i

nogle dundrende fester, og hendes fremtræden har åbenbart ikke ved alle lejligheder været helt *royalement*, som senere skal vises. Årene fra 1658–64, da hun boede på Valdemars Slot, blev de mørkeste i øens historie; men det må lades den høje dame, at hun ikke var *ene* om at lave denne malheur, men som forbundsfælle fik nogle sværme af Carl X Gustavs lejetropper, som i årene 1658–59 huserede frygteligt over hele øen, brændte og plyndrede, udsugede beboerne og totalt ødelagde næsten hele slottet. Hvad øen led i disse to år skal man læse om i synsforretningen, som foretoges i 1660 „af 8 af Øens Dan-nemænd.“ Efter denne at dømme må man lade svenskerne, at de har gjort sig umage for at gøre rent bord på øen og i slottet. I det fuldstændig udplyndrede og tomme slot er efter krigen alt jern og andet metal bortslæbt, vinduer og døre borte, enkelte tage og mange lofter forsvundet eller smadrede, murene ødelagte og flere steder brudt ned, træerne i parken omhuggede. Skorstenene var nedrevne, og sol og regn gik gladelig fra øverst til nederst gennem de øde rum.

Og ikke bedre er det gået godsets bøndergårde, hele øen er et billede på fuldstændig ruin.

Frøken Hedevids talenter gik ikke i retning af at bringe godset på fode igen efter svenskernes besøg, hun havde mas nok med at holde sine kreditorer fra halsen. Og hertil kom, at hendes fogeder snød hende på det forskrækkeligste. Ridefogeden Peder Ibsen fik sin afsked på gråt papir, og han var ikke den eneste af slottets fogeder, som fra øens prædikestol fik tilhold om at rømme øen inden tolv timer. Efter de beskyldninger for ødselhed, som fogeden til gengæld rettede mod den fornemme dame, ser det ikke ud til, at man inden for slottets mure just har søgt at råde bod på den misere, som herskede uden for dem. Her levede man flot på stumperne!

Det kom til sidst så vidt, at Frøken Hedevid for resterende løn måtte tilskøde et par af sine tjenestepiger bøndergårde i Melby og Strammelse – og det var dog ikke fordi lønnen i de tider var så overvættes høj: en tjenestepige kræver omtrent samtidig hermed ved skiftet efter Christen Smed i Nyby for to års løn tre sletdaler, og den almindelige pigeløn var sådan noget som 7 al. vadmél, 4 al. lærred, et par sko og fire mark! I løbet af fire-fem år fik Frøken Hedevid det spredt for alle vinde, som så møjsommeligt var samlet. Til sidst lod hun sin fuldmægtige på tinge beedige, at der aldeles intet pantefrit gods var tilbage på øen, og da stadshauptmand Jørgen Matthisens arvinger i København fremkom med fordringer på 4.809 rdl. 5 mk. 7 sk., måtte selve slotsbygningen overlades dem som ækvivalent for denne sum. Frøken Hedevid havde imidlertid været snedig nok til at pantsætte en del af øen pro forma til sin svoger, rigshovmesteren. Men af frygt for, at dette skulle komme for dagens lys, flygtede hun endelig bort fra øen, således som det står anført i en af Landet sogns gamle kir-

kebøger: „N.B. d. 7. April 1664 rejste Frøken Hedevig fra Thossing med et Skibsrøm.“

Ved højesteretsdom over hendes mand, landsforræderen Ebbe Ulfeldt, kom hans gods på Tåsinge under kronen og blev kort efter udlagt til rytterdistrikt. Således befandt det sig i 1678, da Valdemars Slot med en del af øens jorder kom i Niels Juels besiddelse. Det var en ørken med en ruin som hovedgård; da admiralen første gang kom agende gennem „Vindeby haver“ og Bregninge Skov, så han til alle sider så godt som kun stubbe ragende op over jorden.

I synsforretningerne hedder det om godsets bøndergårde f. eks. „Har intet at saå Jorden med. Jorden er ikkun meget ringe. Manden er flittig nok, men er udi hel slet Tilstand.“ Om en anden: „Kan saå Jorden og kan liste hen i Sommeren (!) – Jorden er i temmelig Tilstand. Manden flittig og temmelig dygtig . . .“ osv. – Rasmus Huermand i Bjerreby døde i sådan armod, at hans enke „kastede Nøglen paa hans Krav“ – et af datidens udtryk for, at hun overlod kreditorerne nøglen, så kunne de selv se, om de kunne finde dækning for deres krav, for hun kunne ikke!

Niels Juel kom i besiddelse af disse herligheder for prisepengene for de atten skibe, han tog fra svenskerne i Køge Bugt – han *fik* altså ikke godset af Christian V, således som det i almindelighed hedder. Slottets jord på 55 tdr. hartkorn, det herunder hørende bøndergods på 741 tdr. hartkorn, og Landet kirke med 13 tdr. hartkorn betaltes i alt med 32.385 rdl. 30 sk. Slotsbygningerne måtte særskilt købes for 3000 rdl., og selve hovedbygningen, som var pantsat af Frøken Hedevig, købtes for en sum af 516 rdl. – hvilket bedst viser den tilstand, hvori den befandt sig.

Slottet blev af Niels Juel fuldstændig ombygget; det opførtes fra ny uden tårne og med en frontispice, som dog senere er fjernet. I den sydlige fløj byggedes et kapel, som blev indviet den 3. oktober 1687 af admiralens gode ven biskop Thomas Kingo under store festligheder. Godset var dengang allerede så godt som helt bragt på fode igen. Men i øvrigt hører man ikke meget til Niels Juel på Tåsinge i de atten år, han var øens herre. Admiralitetet i København krævede næsten bestandig hans nærværelse. Det var hans hustru Margrethe Ulfeldt, som tog sig af hele den store bedrift og gjorde det med stor kraft og indsigt. Hun var elsket af bønderne, og alle kom til hende personlig med deres besværinger og klager. Hun gik selv i hovmarken og passede, at ladefoged og ridefoged svang svøben med lempe, og at alt arbejde dog blev udført vel.

Den 8. april 1697 måtte den gamle admiral og gehejmeråd „i sidste havn fortøje“. Han døde i sin gård på Kongens Nytorv, og godset gik over til hans enke, som ved sin død seks år efter overlod det til sine børn.

Mange gange senere er slottet restaureret, sidst i 1880, da det gennemgik en mængde forandringer. Under den samtidige restaurering af kapellet op-

dagede man nogle bogstaver under kalken på muren mod slotsgården, og der fandtes en inskription, som fortæller om Niels Juels overtagelse af godset, samt følgende vers:

Staa jernestüfwe steen
og bliv til ævigt minde
om slig en Søe helt og
saa stor en dyds mandinde
som Juell og Ulfeld er.
Gud lade deris sæd
til roes og ære gaa
i deres foode fiæd;
saa længe floder skal
paa werdens strømme larme,
og Taasing favnes skal
af Belts krumslibrig arme,
saa længe Konger vèd
at prise Manddoms art,
saa lefwer han, og hun
deri har hendes part.

Det er overflødigt at tilføje, at Thomas Kingos navn står på kalken under disse vers; de er en god prøve fra hans værksted. De er kun malede på muren, de burde hugges i kampesten!

En indskrift oven over digtet kundgør, at kongen skænker (!) dette slot til „Hans Majestæts højt betroede Sølslagter!“

Hvorledes var nu *befolkningens* kår på øen i disse omskiftelige tider? Hvordan så der ud i et bondehjem på svenskekrigens tid på denne rige ø, hvis herligheder Arennt Berntsen berømmer så højt? Ja hør engang:

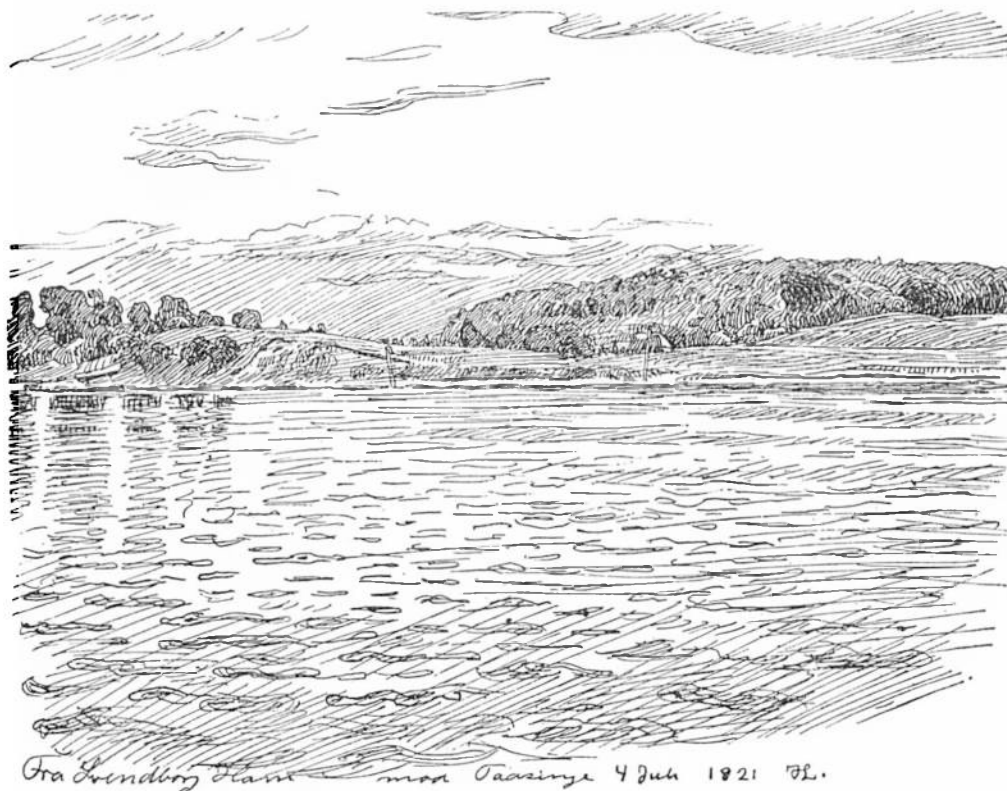
På vejen fra Kjærstrup til Lundby lå på Niels Juels tid skovfogedstedet Svenderuphus. Skovfogeden eller skovrideren, Christian Pedersen, var uven med ridefogeden og trængte en nat ind til ham og bibragte ham otte stik med sin hirschfänger. Da han ikke kunne betale den idømte bøde på 154 rdl., blev hans indbo udlagt til dækning af beløbet. Han har altså været en „standsperson“, ellers var han vel blevet hængt op straks i stedet for at slippe med en bøde. Man får ved denne udlægsforretning et begreb om, hvad et sådant hjem rummede af værdigenstande:

„I Stuen var et lille brunt Træskab med tvende Rum og med Skuffer, en jernbeslaet Egekiste, et Egeskrin og endnu et ganske lille Skrin. Endvidere et Sy-

skrin, et Fyrretræs Bord, et Himmelsengested af samme Materiale, i denne Seng en Olmerdugs Overdyne, to Hoveddyner og to Puder, samt et blaåt Omhæng af hjemmegjort Tøj. Paa højre Haand indenfor Døren var endnu et Sengested, men uden Himmel; heri laa en blaarandet Underdyne, to smaa Puder og et gammelt Vaar. I Stuen var endvidere en gammel Jærn-Bilæggerovn, to Fyrllaasebøsser og en do. med Flintelaas, et lidet Spejl med forsølvet Ramme, en liden flamsk Bænkedyne, seks smaa Contrafejstykker og en gammel Ruslæders Stol (én stol!) – I Køkkenet fandtes en lille Messingkedel, et Tinfad og tre Tallerkener. I Stalden eller Fæhuset var to kulsorte Køer, en sorthovedet Kviekalv, en gammel brun Hoppe og et skimlet Føl“ . –

Dette var de „herligheder“, man finder hos en af herskabets højere tjenere, en skovrider, et af samfundets bedrestillede medlemmer. Men lad os se på en almindelig bondes pretiosa, f. eks. Rasmus Hjulmands i Knudsbølle, ved hvis død man fandt følgende efterladenskaber:

En gammel, benløs jerngryde, fire trætallerkener, en gammel trækande, to lurfade og to lerpotter. Det var servicet; – møblementet var ikke mere prunkende: et bord og en bænk, et sengested „med fattige Indhold“, en kiste og et skrin, indeholdende de få klædningsstykker, som stymperen ejede – og som

Fra Svendborg Flad - mod Taasinge 4 Juli 1821 72.

han ikke havde på kroppen. Aldrig havde han været i tvivl om, hvad overtøj han skulle tage på, når han gik ud, thi valget kunne kun falde mellem hatten og den „forede Lue“.

For Rasmus Hjulmands skyld kunne det for så vidt være revnende ligegyldigt, om der var svenskekrig i landet eller ej; det var ikke hos ham, man hentede proviant eller sold! Men om sådan en stodder som følge af tidernes ugunst alligevel skulle spille helt fallit, eller han blev utilfreds med sin stilling i samfundet, så kunne han jo altid, om han ikke var for gammel, give sig til at være tjenestekarl; da var han i hvert fald i fredstid så godt som sikker på at kunne regne med følgende årsløn: et par sko, 6 al. skjortelærred, 5 al. vadmél, et par træsko eller 6 sk., et par handsker eller 1 mk. samt lærred til et par hoser. Det var jo ikke store sager, men betegnede dog et avancement, fra man var tjenestedreng og måtte klare sig med vadmél til en klædning, et par sko og lærred til en skjorte!

Intet under, om kniven en gang imellem faldt sådan en stodder i hånden og han rendte til en af dem, som var nærmere ved at tage for sig af den „fructbare Herlighed“. Og dog hændte det såre sjældent. For øvrigt havde herremanden et godt beroligelsesmiddel over for opfarende gemytter mellem tjenere og hovbønder: det var træhesten! Denne kvadrupéde var indvandret fra Tyskland over Ejderen i 1634, opdagedes snart af godsejerne og toges i det intimere landbrugs tjeneste. Den var nem at anskaffe, den bestod simpelt hen af en skarp fjæl på højkant båret af fire høje ben.

I 1694 skulkede en tjenestekarl hos en hovmand i Gjesinge fra arbejdet, og „urtegårdsmanden“ Isach Trolle lod ham smage sin stok. Karlen slog igen og gik mod Isach „med dragen Knif“. Så kom træhesten af stalden, og karlen fik sig en tur. Men ridefogeden kom til og pillede nådigt rytteren ned af „Træmæren“. Denne var i øvrigt forbavsende lidt i brug her på øen; det nævnte tilfælde er et af de få, som kendes. Sammen med et andet torturredskab, „justitspælen“ – en spids egepæl, som forbryderen måtte stå på enten med sko eller bare fødder, mens hans hænder var fastbundet til en mur – blev den allerede i 1765 forbudt på øen af herskabet. Sammenlignelsesvis skal det nævnes, at på Sjælland var træhesten endnu enkelte steder i brug så sent som 1827!

Det var admiralens søn, kammerherre, oberst Niels Juel, stamhusbesidder fra 1714–66, som i sine sidste leveår var så menneskekærlig og besynderlig fremskridtsvenlig. Og dog var det ham, som bønderne, vel nærmest for hans kraftigt gennemførte forbedringer på landbrugs- og havevæsnets område, kaldte „den gale Juel“ eller „den onde Juel“. Kammerherren havde bl. a. engang ladet forskrive en mængde frugttræer, som han gratis uddelte til bønderne. Han stødte her på bondens ikke usædvanlige vrangvilje mod nye foretagender. Kun få skønnede på gaven, og mange var endog frække nok til at afhugge ro-

den af træerne, før de plantede dem, for at kammerherren, når han red omkring for at tilse beplantningerne, kunne se, at slige narrestreger ikke ville slå an her til lands. Men kammerherren, som fik nys om sagen, lod ved sine jægere alle træerne undersøge, og et nyt kvantum blev forskrevet. Så forsamlede han de genstridige bønder i slottets flisesal, pryglede dem dygtigt igennem med sin ridepisk, gav dem nogle nye træer og lod dem gå. Og så slog plantningen an! Mange bønder på øen, som nu har en rig indtægt af deres store frugthaver, ser nu noget anderledes på „den onde“ kammerherre.

Et portræt af ham på slottet viser ham som en lille leversyg herre med et udtryk som en godlidende og stærkt melankolsk bulldog, hvis ben stikker i et par mægtige brandspande af ridestøvler. Portrættet er i øvrigt så slet malet, at man har lov til at tvivle om dets lighed. Denne tvivl vil øges stærkt, dersom man fæster lid til de historier, som sætter den høje herre i forbindelse med en anden af de berømte skikkelser, som slottet har huset – nemlig digteren Ambrosius Stub.

Stub var „skriverkarl“ på Valdemars Slot, vistnok fra 1740–52; helt nøjagtigt kender man ikke årstallene, men det har altså været midt i kammerherrens regime. Vi finder dog ikke digteren her under de samme sørgmodig-romantiske forhold som i skuespillet, der bærer hans navn; der er sandt at sige ikke mange af de Molbechske teaterrekvisitter at finde på slottet. For det første havde kammerherren ingen døtre, så den kønne Abigael må vi straks sige farvel til! Som erstatning får vi ikke andet end følgende uddrag af Lundby kirkebog: „1753 d. 7. Marts døbt Karen, uægte Barn af Maren Hviid. Faderen sagdes at være Ambrosius Stub, som var Skriverkarl hos N. J.“

Den talentfulde skriver skal have stået i yndest hos sin høje patron, men har benyttet denne til at tage sig visse friheder over for ham bl. a. ved i versform at sige ham mange sandheder, der efterhånden blev så drøje, at kammerherren søgte en lejlighed til at blive ham kvit. Da denne måske har ladet vente noget længe på sig, foregreb han begivenhederne på en måde, som man har svært ved at sætte i forbindelse med hans retlinjede og åbne karakter: En dag, da der var gæster på slottet, sendte han Stub, som også var slottets bibliotekar, op i biblioteket for at hente en bog. Her modtoges han af et par forklædte, håndfaste karle, som slæbte ham og hans få ejendele om bord i en båd og bragte ham bort fra Tåsinge.

Der går sagn om, at obersten og præsten engang skulle have tjæret sadlen på Ambrosius Stubs hest, så han hang fast med sine fløjls-permissioner, da han ville stige af, og at Stub til gengæld anbragte nåle med spidserne opad i prædikestolens pude. Det var god karlfolkeskæmt i de tider – men det var ikke lige børn, der legede her! Og er det rigtigt, da har det ikke været karakteristisk for *alle* slottets høje besiddere, hvad der står på ligstenen over Christiane Hen-

riette Lovise, f. von Schleunitz og gift med Carl Juel, nu hvilende i slottets kapel: *Hun holdt sig fyrstelig med Gud og mennesker!*

Af kirkebogen i Vemminghuset erfarer man, at Ambrosius Stub allerede d. 17. oktober 1735 dér i kirken var blevet „kopuleret“ med *Mette Katrine Schousboe*. Han var altså en gift mand, da han kom til Valdemars Slot – måske enkemand. Han døde i Ribe 1758.

Langt mindre romantisk, end den former sig i skuespillet, har denne digters skæbne været, men næppe mindre trist. „Aus meinen grossen Schmerzen mach' ich die kleinen Lieder . . .“ siger Heine. Det er ofte digterens skæbne – hans skole! Men lad Molbech nægte ham Abigael – *livet* skænkede ham efter kirkebogens ord Karen, Maren og Mette! Måske fandt han i Maren *sin* Highland-Mary.

Godset er blevet i Juel'ernes besiddelse til vore dage. En kammerherre Carl Juel blev i 1812 ophøjet i friherrestanden under navnet Juel-Brockdorff. Carl Frederik Sophus Vilhelm Baron Juel-Brockdorff døde som ejer af stamhuset Tåsinge den 12. september 1900, og det overtoges af hans søn Frederik Carl Niels Otto August Baron Juel-Brockdorff, men blev allerede i 1902 sat under administration på grund af den gennem mange år ophobede gæld. Baronen blev den 17. januar 1902 gift med Adda Baronesse Reedtz-Thott, datter af baron Reedtz-Thott til Biskopstorp på Fyn, men døde allerede i 1912. Hans enke, nu gift med dr. med. Kjær i Svendborg, er medlem af slottets administration, hendes søn, den sekstenårige baron Carl Juel-Brockdorff, er dets nuværende ejer.

Vor bil standser foran slottets hovedindgang, og op ad den brede slotstrappe kommer vi ind i den mægtige forhal, desværre vansiret ved, at hundredvis af ækle hjortegevirer dækker dens hvide vægge næsten overalt fra loft til gulv. Det er en barbarisk form for vægpynt.

Med vor charmerende værtinde i spidsen vandrer vi herfra gennem sal efter sal i den vældige hovedbygning, hvor vore trin, om end nok så sagte, giver

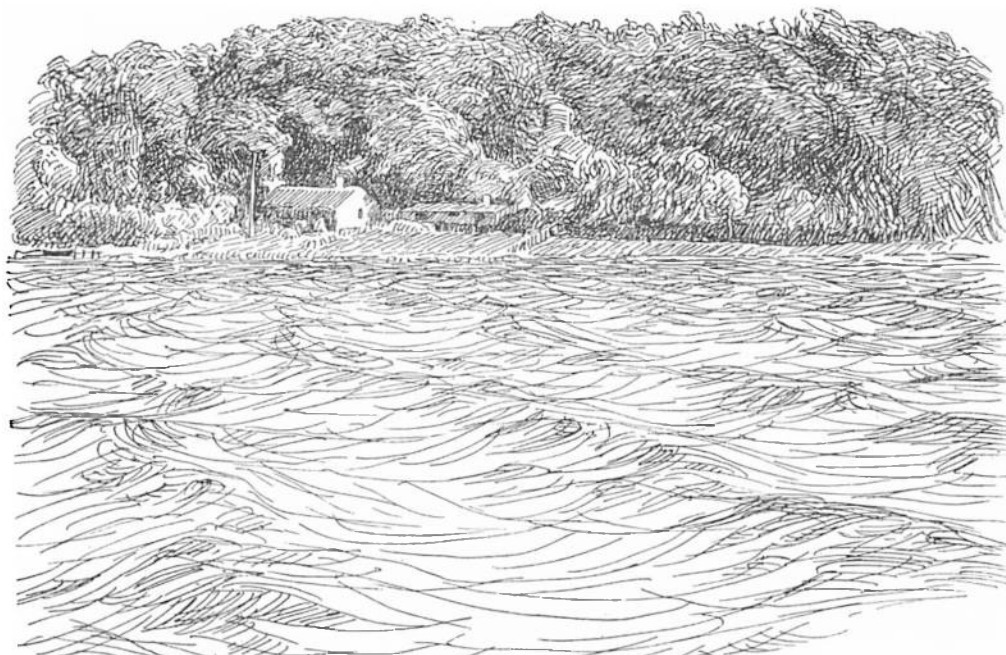

genlyd i de tomme, ubeboede rum. Henimod tyve værelser findes her, og deres imponerende dimensioner står i forhold til bygningens kolossale ydre. Alt herinde virker øde og forladt og er stærkt medtaget af tiden. Det ville årlig kræve en formue at vedligeholde og bebo dette palads! Mest medtaget er den store riddersal, vistnok det eneste rum, som står uforandret fra Niels Juel byggede slottet; den er nu i den grad forfalden, at f. eks. loftet bogstavelig talt hænger i laser på flere alens længde.

Velbevaret er det omtrent fem tusind bind store bibliotek, som rummer en mængde sjældne og kostbare værker, mest historisk litteratur, fra Niels Juels dage eller ældre og til vor tid. Og det samme gælder slottets fortrinlige malerisamling, i hvilken findes enkelte perler af ægte hollandsk malerkunst. Her findes et så pragtfuldt arbejde som Karel van Manders berømte billede af Christian IV, et pompøst og imponerende stykke malerkunst, ikke alene ved sine dimensioner, men ved sine toners kraft og pragt – det er et bål af farver! Hvor virker ikke trøjens og køllertens dybrøde gyldenlakstener mod omgivelsernes brunt og gråt! – Ligeledes et mindre, men henrivende portræt af den unge Niels Juel, rimeligvis af Wuchters, og et bedårende ungdomsbillede af Valdemar Christian, hin søn af Christian IV, til hvem slottet oprindeligt er bygget.

Foruden et stort maleri af slaget i Køge Bugt, som kun har interesse ved sin instruktive tegning, findes her som minder om den gamle admiral tre af hans skibskister, af hvilke den ene er et sandt monstrum af størrelse; den er indvendig overalt tapetseret med gamle hollandske kobberstik, de fleste af betydelig kunstnerisk værd, og næsten alle med inskriptioner på hollandsk. Særlig husker jeg „månederne“ på de øverste skuffers forside – en del skønne hollandske landskaber. Da Niels Juel en tid lang var i hollandsk tjeneste, er det sandsynligt, at han selv har hjembragt både kisten og stikkene. Alle tre kister havde messingbeslag af fortrinligt arbejde.

I et af de mindre værelser mod parken fandt jeg to kalkmalerier, af hvilke det ene fortjener at fremdrages af dets upåagtethed – det findes end ikke nævnt i det indholdsrige, illustrerede katalog over slottets malerkunst. Motivet er fra den gamle Bregninge Kirkebakke med to stubmøller i forgrunden og udsigt mod Thurø Sund. Såvel motivet som dets behandling lader formode, at det er malet omkring det attende århundredes midte. Det er et mærkeligt billede ved sin næsten impressionistiske friskhed i anslaget, ved sin dekorative opbygning, ved penselføringens kraft og ved den bedårende finhed og klarhed i farven. Ingen kan oplyse mig om, hvem dets mester er, men sandsynligvis er det en fremmed kunstner. Billedet lader ikke til at være højt vurderet på stedet, en hæsliig skærm er sømmet fast på væggen ved siden af det og et stykke ind over selve maleriet!¹²

Brosten fra Set Jørgens Gælle 1921. 22.

Foruden en pragtfuld messehagel fra Frederik III's tid, bærende initialerne K. M. G. T. S. H. og H. G. T. S. H. F. T. T. (Kristine Munk Grevinde Til Slesvig Holsten og Hedevig Grevinde Til Slesvig Holsten Frue Til Taasinge), med årstallene 1656 og 1661 og et krucifiks mellem de to damers våben, alt i ophøjet guldbroderi på dybrød, mønstret fløjlsbund, rummer slottets kister en mængde gamle, ypperligt bevarede dragter, som har tilhørt den Juelske slægt gennem næsten tre hundrede år, mest kvindelige festdragter. End ikke disse pragtstykker blev det os nægtet at se, slottets oldfrue åbnede kiste efter kiste på sin frues anmodning, mens stykke for stykke blev trukket frem.¹³

Og her, mens de gamle tiders skiftende pragt gled forbi mine øjne – her var det, at jeg inden for disse mure fik det sikreste og mest levende indtryk af at være det gamle slots beboere nær. Hver eneste af disse dragter ser ud, som om dens ejerinde just har lagt den til side, som om det levende legemes duft endnu hænger ved den. Men hver for sig er de jo kun et dokument om en svunden tid, et udtryk for en kultur, som for længst er gået under. De vidner for os om den lykkelige forening af rigdom og forfinet ånd, som ingen klasse mere ejer, og som kun er en magt, når de er forenede. Lad os til sammenligning betragte de kunstgenstande – de største som de mindste – som nutidens herrer i åndernes rige formår at frembringe ved at slå sig sammen med velhavende proletarer. „Skønvirke“ bliver det – men sjældent *ædelt*; det ligger jo i ordet!

Fra slottets vinduer ser jeg ud over den fornemme park, som bestandig er

under omhyggelig røgt. Mellem mægtige træers stammer åbner udsigten sig vidt over grønne plæner og blinkende, runde damme. Stille og verdensfjernt er der herinde mellem parkens træer, hvor hist og her en hvid bænk står lysende under løvets skygger i forgæves venten på, at beboere igen skal tage den i besiddelse. Det eneste liv, jeg øjner, er et par ensomme hejrer, som betænksomme vandrer rundt ude på den fjerne eng, hvor før Lunkebugtens vande flød om det gamle Valdemars Slot. Skal livet aldrig vende tilbage til dette sted?¹³

En kjoles raslen bag mig vækker mig af mine tanker. Jeg vender mig om – og dér, lige inden for den åbne dør, står slottets frue ikklædt en af de gamle, fornemme festdragter. I kraftige folder falder den svære silke om hendes høje, elegante skikkelse, farvernes glans stråler som smilet på hendes ansigt, idet hun nærmer sig og med en spøgefuldst gestus nejer for os.

Dér åbenbarer sig i et glimt for os alt det, som er ved at forsvinde for ikke mere at vende tilbage. Dér er *pragten* og en af dem, som kan bære den! Og det er for mig, som om de to sekler, der er svundne, siden denne dragt første gang vakte undren inden for slottets mure, udviskes i et kort øjeblik, og jeg føler et pust af den fornemhed, som kun toner frem i følge med gammel race, og for hvilken vi endnu har et ord, der hedder adel.

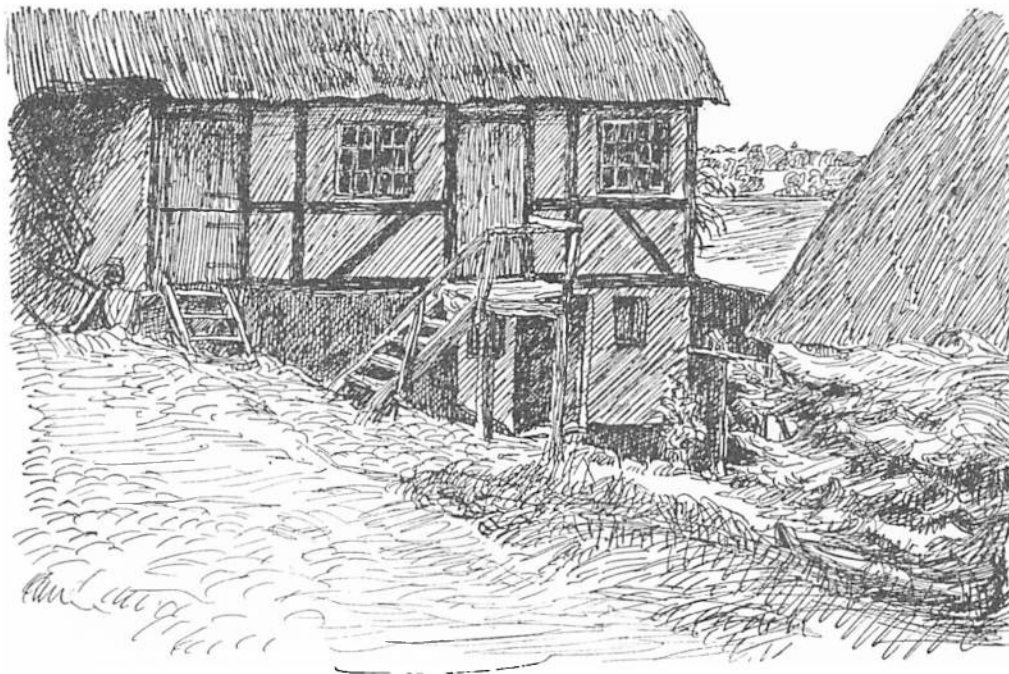
Så går hun igen.

Nede fra slotsgården kommer lyden af højrøstede stemmer. Et par vognladninger ferierende byboere er læsset af udenfor, de er på udflugt og skal ind og „gøre“ slottet.

Den ny tid banker på porten . . .

På automobilture med familien Kjær havde jeg nogle gange kørt gennem Tåsinges smukkeste by Troense. En dag tog jeg ene dertil for at tage den nærmere i øjesyn og fotografere. Den er ikke alene øens, men en af Danmarks skønneste og ejendommeligste landsbyer, og tillige – endnu – en af de bedst bevarede. Husene, af hvilke der vel er omkring et halvt hundrede, ligger tæt mod hinanden langs vejene og er blandt de stilreneste bindingsværksbygninger, vi har i landet. Længerne mod vejen er ofte forsynet med morsomme fremspring og udbygninger. Men desværre, også her begynder de altødelæggende cementsten at holde deres indtog. Ikke mindre end tre steder fandt jeg de gamle huse under nedrivning eller allerede jævnet med jorden, mens tomten var omdannet til forhaver foran et grimt cementskur af en bolig, hvorved ikke alene selve stedet, men den halve gade var ødelagt.¹¹

Ingen behøver at råbe vagt i gevær hos vor bonde, når det drejer sig om en sådan landeplage som mund- og klovsyge. Her er sagen grej nok, for den rammer pengepungen. Men hvem kan finde en højttaler, som er stærk nok

Ventepose Mølle
2 Juli 1921 · FL.

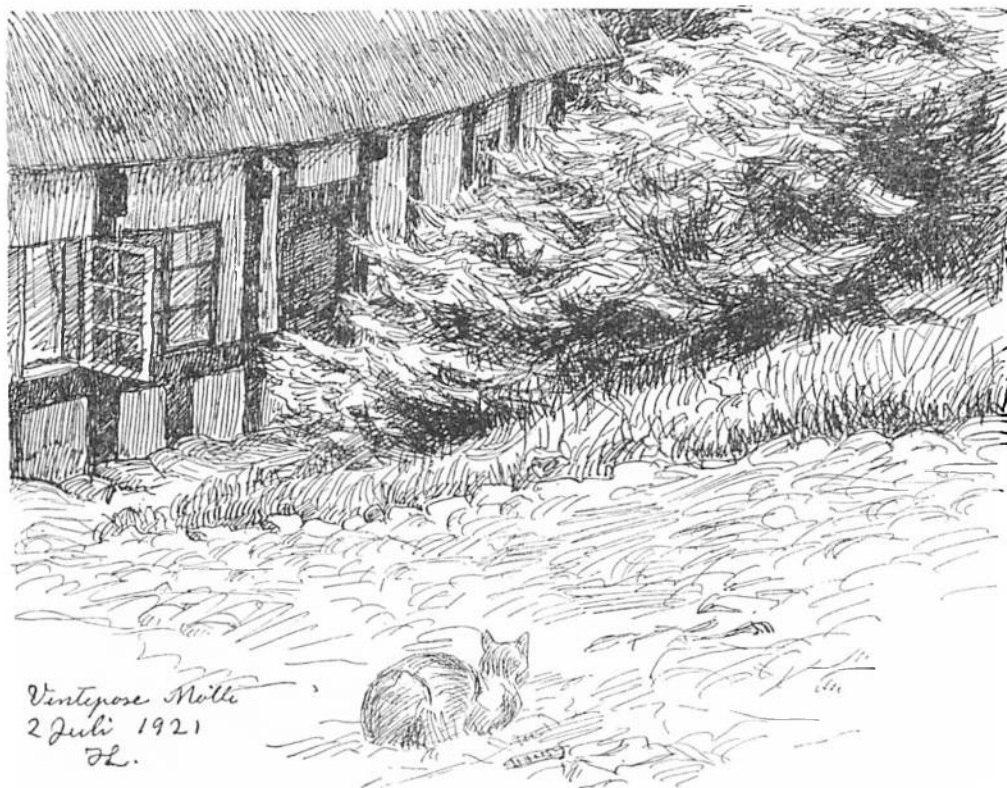
til at advare ham mod *cementpesten!* – Denne skrækkelige syge hærger snart hver eneste landsby i landet, forvandler adskillige af dem fra at være udtryk for vor høje, gamle bondekultur til lige så eklatante beviser for slet smag og viser den moderne bonde i en kulturel fornedrelsestilstand, hvor han al sin læsning og oplysning til trods skal passe svært på, at han ikke bliver hængende. Ikke alene en mands omgang viser os, hvem han er, men i lige så høj grad det hus, han bor i, hans *hjem*. Så vist som trang til skønhed altid har været en kulturmåler, så vist er det ikke noget højt standpunkt, vor landbefolkning i øjeblikket indtager.

Vejen, som langs sundet fører gennem Troense by, er af stor skønhed, på den ene side de gamle huse omgivet af herlige haver, på den anden sundet med de store, forankrede skibe. Overalt ser man den frodigste beplantning, særlig iøjnefaldende er de mægtige kastanjetræer langs vejkanterne. Naturligvis skæmmes billedet ikke så lidt af de store, moderne telefonmaster.¹⁵

Om nogen særegen befolkningstype på Tåsinge kan der næppe være tale, den adskiller sig tilsyneladende ikke stort fra den sydfynske befolkning, med hvilken den altid har stået i livligt samkvem.

Alligevel mener jeg, at en mørk, noget lavstammet type er almindeligere her på øen. Som eksempel på denne kan jeg nævne den over hele øen kendte bonde Søren Lolk fra Vornæs. At træffe denne mand er at fatte interesse for ham, alene for hans brillante og mærkelig fremmedartede ydres skyld. Han er en meget smuk mand, lille af vækst, men tæt og harmonisk bygget, med mørkt hår, mørkagtig lød og dybe øjne. Skæg og hår lader han vokse som en kunstner og klæder sig med en vis raffineret simpelhed. For en del år siden byggede han sig et hus i gammel bondestil og fyldte det indvendig med smukt gammelt bohavede og husgeråd, så det efter beboernes udsagn fuldstændig ligner et museum. Efter at have læst Rousseau „vendte han tilbage til naturen“, blandt andet på den vis, at han ved sommertid gik nøgen til arbejdet på sine marker. Nu bærer han dog altid klæder på kroppen, når han færdes uden for sine stuer, selv om han bestandig ynder at optræde i bizzarre dragter.

Hans type er i mindre velplejet skikkelse ikke ualmindelig på øen; muligvis er disse enkelte mørke folk en reminiscens fra venderkrigene, da øen i hundreder af år var overordentlig stærkt udsat for angreb. Saxo beretter, at hele Fyn kunne være fuldstændig øde som følge af vendernes plyndringer, og muligvis har disse fremmede her på de sydfynske småøer ligesom på Falster

sat sig fast i længere tid – på Sydlangeland viser f. eks. navnet Bagenkop, at her har ligget en vendisk koloni – og det formodes, at den særegne og ejendommelige tåsingske nationaldragt, der minder om den falstringske, er af vendisk oprindelse. Den skal have været meget pragtfuld og så kostbar, at kun velhavende folk havde råd til at bære den.

Så sidder jeg da en tidlig morgen ved Ventepose vandmølle for at tage den sidste afsked med det skønne Tåsinge.¹⁴ Det er mig noget af en sorg at nævne dette sted, at skulle tale vidt og bredt om det i stedet for at tie om dets yndigheder, så det bestandig som hidtil kunne være i fred for Per og Povl. Jeg kan ikke beskrive det, det unddrager sig overhovedet beskrivelse. Men jeg ville gerne ligge her en sådan sommerdagsmorgen som nu og læse Wilhelm Müllers digte – og så stille og umærkeligt glide over i nirvana, når som nu ingen lyd høres undtagen de hvide andemødres stilfærdige snakken på den gamle, græsgroede gårdsplads og vandets sagte susen under det frønnede møllehjul, som nylig er gået i stå – når solen tindrer gennem løvet på det grønne, rislende vand i møllebækken og på dammen bag broen, og det lysende, blå sund blinker mellem skræntens træer.¹⁴

En høne hoverer pludselig højlydt inde fra en lades mørke. En hund lopper sig ved siden af en sovende, gråstribet kattedrilling under en mægtig enebærbusk midt på gårdspladsen. Nu tier hønen gudskelov igen, og jeg hører atter kun vandets susen – denne evige lyd – mens strømmen i et bredt, lysende bælte falder ned under stibordet. Og i mit øre klinger den gamle møllervise, vandringsmandens sang:

Herr Meister und Frau Meisterin
Lass mich in Frieden weiter ziehn
Und wandern – und wandern!

Ak, om nu blot „die schöne Müllerin“ stod derhenne i døren for at gøre afskeden sødmefyldt og mere tung . . .

Omme fra haven bag gårdspladsen kommer pludselig et vældigt rabalder. Det er møllerens lille søn, som slår på en blikkedel for at skræmme fuglene bort fra kirsebærtræerne. En stæreflok, nogle havesangere og en munk styrter rædselsslagne ud fra bladehanget; men de vender et øjeblik senere tilbage for at fortsætte plyndringen. Drengen fortæller, at et par isfugle holder til ved vandmøllen, og han tror, de har rede under rødderne på nogle store træer ved

skrænten. Men i går tog katten den ene, *han* rendte efter katten for at få fat i fuglen – han ville gerne ha' vingerne af den! Men det mislykkedes, katten løb med hele stegen.

Og nu sidder hunnen enke.

Intermezzo

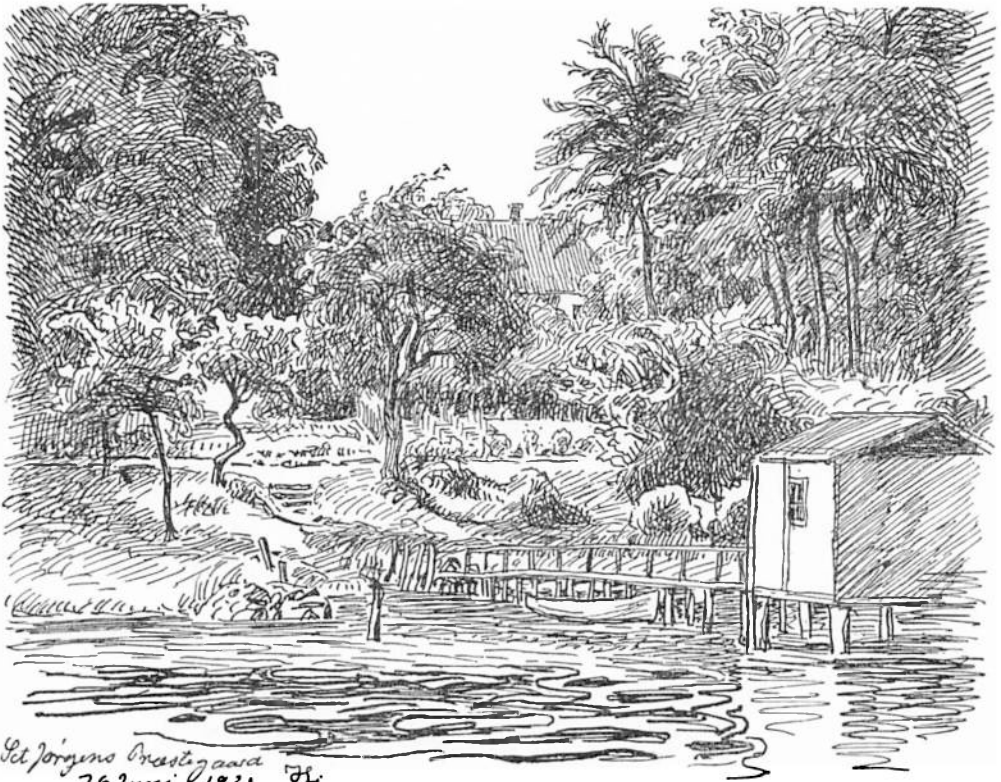
I al den tid, vi besøgte Tåsinge, lå „Rylen“ for anker under Fyns kyst ud for St. Jørgens præstegårdshave. Det er Svendborgsunds smukkeste sted, og her tilbragte vi vore nætter. Om hverdagen er sundet en Østergade af sejlere, mellem hvilke færger mellem Svendborg og Vindeby er omnibussen – om søndagen er det værre end Tivoli eller en markedsplads. Set fra Tåsingesiden kommer hertil den overbebyggede Fynskyst vest for Svendborg med sine skrækkelige villaer.¹⁵

Sundet skal ses fra Fynssiden en lys sommernat, og man skal ligge på det i en båd, når solen er sunket bag skovene i nordvest, når alle lystsejlere er vendt hjem og kun et par enlige „flagermus“ blinker fra fokkestaget på nogle tjalke og kuf'er, der ligger for stramme kættinger ude i strømmen, mens sommernattens brise stille hvisker inde på St. Jørgens kyst i de mørke træer, der står som volde og tårne mod den mildt lysende luft, – når tonerne fra klaveret i Vindeby kro ovre på Tåsinge kommer i sagte, brudte akkorder gennem pauserne i brisen, og lysene fra de enlige huse derovre danner fine, bølgede broer over det olieglatte vandspejl. – Og her skal man vågne den årle sommermorgen med dampen drivende over vand og marker og over det dugperlende dæk, mens alle fugle løfter deres røster inde fra præstegårdshavens træer, og man gennem de geskæftige spurves morgenpalaver skelner røsterne af bogfinke, stillids, musvit, sumpmejse, gærdesmutte, havesanger og gærdesanger, munk og gulbug, løvsanger, drossel, solsort og rødhals, mens terner og hættemåger begynder dagens fiskedræt og svæver spejdende på solbelyste vinger over de lave tåger.

En sådan morgen så vi en isfugl komme over vandet imod os fra Tåsingesiden og slå sig ned i en af de store pile ved bredden i præstegårdshaven. Her findes et stykke vand, som altid er roligt, i læ for alle vinde, og som strømmen ikke når. Her kommer den for at fiske – vi så den flere gange siden, altid på samme sted. Svævende som en terne holdt den sig længe spejdende over vandet, dens regnbuefarver strålede i solen, dens slagfjer svirrede – som et stort, skinnende insekt stod den ganske stille, for så pludselig med et kast – som en lille torpedo på vinger – at falde og ramme vandspejlet, der søndredes og ilede i bølgeringe ud til siderne, mens fuglen igen løftede sig, rystede sine fjer og forsvandt i piletræet med en fisk i næbbet.

Måske er det enken fra Ventepose vandmølle, som holder til her!

Også her så vi, ligesom ved Hellev og senere ved Ventepose, hættemåger og enkelte stormmåger holde til ved havens kirsebærtræer; de flagrede om toppene og tog sig af og til en dukkert ind i kronerne, hvor de forsvandt i løvværket og hver gang vendte tilbage med bær i næbbet – eller de satte sig, med vingerne udbredt for balancens skyld, og søgte med deres elendige svømmefødder at holde om grenene, mens de huggede kirsebær i sig. – Man må korse sig over de forrykte tider, vi lever i!

Uden tvivl er det den usædvanlig strenge og vedholdende tørke, som har angrebet mågernes sædvanlige forrådsammer og således tvinger dem ind på et andet køkken end det, de er vant til. Således skal det være et usædvanligt slet ormeår – man ser næsten aldrig en fugl efter en plov! Senere fik vi andetsteds ganske mærkelige historier om mågernes måde at fouragere på under disse ejendommelige forhold.

Her fik de imidlertid pludselig hjælp fra en kant, hvor den ikke var ventet.

Det var en nat ved ellevetiden, da vi fra vor ankerplads vesterude opdagede nogle mørke, besynderlige strimer, der bevægede sig hen over den ellers blanke havflade. De nærmede sig langsomt, og deres antal øgedes, mens de voksede eller aftog i størrelse og bestandig forandrede form. Mærkelige kurver og

slyngninger dannedes, næsten som kraftige ilinger af små hvirvelvinde hen over vandet.

Samtidig hørte vi en underlig, dæmpet brusen eller rislen, der tiltog, mens de mørke flader nærmede sig. Snart dækkedes hele vandet omkring os af disse ilinger, der alle vandrede fra vest mod øst på langs af sundet, og lyden nåede til sidst vort øre omtrent som af en vedholdende plaskregn på vandet.

Vi var snart klar over, at det måtte være fiskestimer – vandrende eller legende flokke af småfisk, og vi antog, at det måtte være tobiser. Men da én af os gik i båden og med en ketsjer fangede et par af dem, viste det sig at være sandgrævlinge.

Vandringen stod på hele natten og den næste dag – og mågerne fulgte stimerne. Ikke at de gjorde sig den ulejlighed at dykke efter dem fra luften – ingen sportsfagter her! De svømmede simpelt hen på vandet med fremstrakt hals, mens de med opspilet næb skummede vandspejlet for fisk! Og hele hærskarere af sandgrævlinge vandrede på langs gennem mågerne den nat og det følgende døgn.

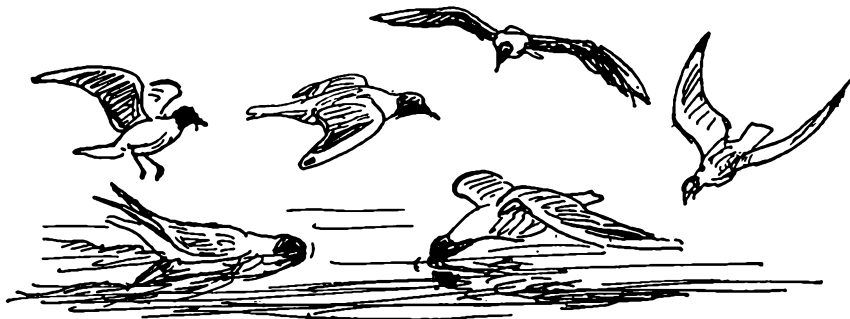
Og mågerne var ikke stimerne eneste fjende – *nedefra* kom store, lumske torsk jagende, klatøjede og bredkæftede, hver og én med en appetit som selveste Leviathan. Hele natten hørte vi torskene springe højt op over vandet og falde ned igen med plask og rabalder. Her er en storartet nedsabling fra oven og fra neden – et ambulans køkken af endeløs udstrækning. Hele sundet er forvandlet til en lang tarm, der skummer under en voldsom fordøjelsesproces.

Men et par dage senere var alt småkravlet vandret østerud, og de måger, der ikke fulgte, faldt så formodentlig tilbage til vegetarianismen.

Det er en aldeles blikstille nat med blankt vand til alle sider. Mågerne ligger fiskende på vandet eller kredser lydløst over dette, søgende sandgrævlingenes spor. Når de har fundet et godt sted, daler de sagte ned, sætter sig på vandet og folder langsomt de lange vinger sammen.

Inde ved badehusbroen ligger præstens jolle, dens hvide maling lyser

violet i skumringen. En lille hvidklædt pigeskikkelse kommer i den stille nat ud af havens mørke, lister sig ud ad badebroen og glider let og yndefuldt ned i båden. Det er en ung pige på seksten år. Hun sætter sig stille i båden med hovedet hvilende på hændernes flade, albuerne støttende på knæene. Hendes arme er bare helt op til de barnligt fine, lidt spidse skuldre, den lille pigebarm vover endnu knap at runde sig under den tynde hvide bluse. Således sidder hun ganske stille, en halv time – en hel time, stirrende uafbrudt i samme retning langs kysten ind mod byen. Venter hun nogen? – Javist! – Men kommer han da ikke . . . ?

Hver gang lyden af fjerne åreslag høres fra den kant, hvorhen hun ser, løfter hun hovedet og spejder, hænderne foldes et øjeblik under hagen – men det var ingenting! Snart efter falder legemet tilbage i dets forrige ro. Tålmodigt sidder hun længe; men endelig rejser hun sig, langsomt og tøvende, og går fra båden tilbage over broen. Hele tiden vender hun sig og ser tilbage mod byen langs kysten; hun håber til det sidste.

Men så går hun pludselig stærkt til, springer fra broen op på stranden og løber op ad skrænten mod haven. Da hun når skræntens top, står hun et øjeblik stille, løfter armene over hovedet og står således stirrende ud over sundet. Hendes søde lille skikkelse lyser blidt mod baggrunden af de vældige træers mørke. Og så – så kommer hun tilbage; forsigtig og nølende går hun ned mod en bæk ved stranden, og da hun når den, sætter hun sig på den – og så stirrer hun videre i samme retning som før –

Klokken er tolv. Det er midnat, men den lyse, lyse sommernat er inde!

Næste morgen lettede vi anker og gik vesterud til øerne i Drejø sogn. Lette cirrusskyer drev højt mod en dybblå sommerhimmel og inde i præstegårdshaven på en gren ved bredden sad munken og sang som en gal. Den spredte halefjerene ud, bøjede halsen nedad og rejste fjerene på sin kulsorte kalot, mens den gav hele sit koloraturnummer fra sig både forlæns og baglæns.

Vi hørte den endnu længe efter, at St. Jørgens kyst var begyndt at glide agterud.

Vor kurs går norden om den lille ubeboede *Iholm*, som hører under Bregninge sogn, og som det trods dens lidenhed – den er kun 3,6 tdr. ld. stor – havde været vor hensigt at gøre landgang på i forbifarten. Desværre viste det sig, at den i øjeblikket var indtaget af et selskab på fjorten-femten personer, som først havde taget opstilling på rad på den langagtige holms lave højderyg, hvorved de ude fra vandet fik fuldstændig lighed med en stump stakit, men som senere splittedes ad og hujende spredtes over holmen. Vi besluttede at lægge klods til kysten og herfra gøre undersøgelser gennem vore kikkerter.

På holmens østende, som er den højeste del, står enkelte forblæste tjørne. Desuden er den næsten overalt på den smalle højderyg beplantet med småtræer, men de er ikke „slået an“ – de fleste er gået ud, og kun græs vokser på det magre jordsmon. En trappe fører op ad nordøstkrænten, og en lille landingsbro og endnu en trappe findes på vestenden. En forretningsmand fra Svendborg er for nylig ved køb kommet i besiddelse af holmen; formodentlig er det ham, som er mester for den mindre vellykkede beplantning.

Nogle jordsvaler, som kredsede om de lave skrænter, et par syngende lærker og nogle engpibere holdt til derinde og havde endnu ikke ladet sig forjage af selskabet.

Mens vi ligger her, passerer mængder af mindre sejlere ustandselig gennem det smalle, dybe sejløb mellem holmen og Fynsland. Det er mest tyske

kuf'er, men også enkelte hollandske tjalke glider forbi, alle krydsende op mod brisen fra vest. Vi ser indtil et dusin ad gangen. Det skønne Fyns bred med sine bakker og skove, grønne marker og teglrøde tage danner baggrund for de hvide eller tjæreblanke skuder med de bugnende røde og brune sejlmasser. Hvilken landevej!

Det er med vemod, jeg tager afsked med Svendborg Sund. Nede på vort kahytbord står en buket lyserøde, duftende roser, som endnu en kort tid vil

27 Juni 1921

Nel. Taastrup. Den SV Ende af Svendborgund nær Tholm,

være et håndgribeligt minde om lykkelige dage og nætter og om de elskelige mennesker, vi traf derinde.

Vi lattede anker og gik sydvestpå ud af sundet. Her løb vi forbi en hollandsk tjalk, der holdt samme kurs som vi, og passerede den på ganske få alens hold. Tre-fire mandfolk var på dækket, lige så mange kvinder og seks-syv børn. Kvinderne og børnene sad i en henrivende gruppe nær den bagbords lønning, som vendte imod os, og sollyset faldt lige på dem. En af kvinderne var overordentlig smuk, en frodig, rubensk type. Hun sad og strikkede på en strømpe, og ved hendes side på ruffets tag løb frem og tilbage i solskinnet en lille, buttet unge, der så ud, som den var lavet af lutter kugler, kun iført en skjorte, der stumpede midt på maven – det var tydeligt at skue, at det var et drengbarn! Alle nikkede og vinkede til os i forbigarten. Det var et billede på fuldkommen velvære og frodighed, det var, som selve Nilguden havde befolket tjalken.

Så gled vi ud forbi Vornæs, og hele det sydfynske øhav lå foran os.

Har man sit kendskab til det lille, sydfynske øhav udelukkende fra kortet, da vil man nemt have fået det indtryk, at dette hav nærmest må være en hyggelig og lun dam, begrænset til alle sider og beskyttet af de store øer Fyn, Langeland og Ærø, i hvilken de snese af småøer og holme ligger beskyttede

mod alverdens ondskab, og hvortil elementernes rasen sjældent eller aldrig når.

Og selv for den rejsende, som en forårs- eller højsommerdag fra en lille passagerdampers dæk ser ud over dette havs vrimmel af små frodige øer, hvorfra de stråttækte gårdes hvide bindingsværkslænger lyser omkap med skinnende røde plage, og hvor gyldne agres felter blidt skrånende strækker sig ned mod det blå vand, der som flodløb slynger sig om de smalle, sandede bredder, hvor måger, terner og vadefugle har reder og yngel – selv for ham må dette blive et billede af den mest udprægede idyl. Og han vil sandsynligvis, dersom han overhovedet tænker over det, slå sig til tåls med den tanke, at sådan som han ser det i dag, således er her vel hver dag. Netop så fredfyldt og yndigt må her bestandig være, og sådan har her formodentlig altid set ud!

De små sydfynske øer kan lige så lidt som resten af de henimod fem hundrede danske småøer, der ligger i farvandene mellem Skagerrak og Østersøen og de tilgrænsende fjorde, prale af at være stærkt kendte. Deres beboere og disses livsførelse den dag i dag – for ikke at tale om deres kår gennem historien op til vor tid – er ikke stort mere kendt af den allerstørste part af deres landsmænd end den side af månen, der vender bort fra jorden. Når undtages deres egne beboere kendes de kun af vore landsmænd fra merbemeldte dampers dæk på førnævnte sommerdag. De er jo *for* besværlige at komme til, mener man; og umagen lønner sig næppe. Historie har de vel ingen af, som er værd at fordybe sig i; og deres befolkning lever formodentlig som andre bønder eller fiskere på fastlandet eller de større øer!

Dette er et almindeligt turist-ræsonnement – vankundigheden lyser ud af det! Livet og kårene på den lille danske ø er den dag i dag uhyre forskelligt fra fastlandsbeboernes eller indbyggernes på de store øer. Øboen lever endnu bestandig isoleret fra omverdenen, han er nærmere elementerne og mere i deres vold. Alt, hvad der skal komme til ham eller nå fra ham, må over havet, dette hav, der næsten altid er ham fjendsk og som han idelig må værne sig imod og være på sin post overfor.

Fra alle sider kommer truslerne over øboen. Han er manden i den evindelige pålandsblæst; og selv *den* blæser hans hat i vandet!

Tal med kvinderne fra en af disse småøer, der ligger så trygt på landkortet – hør dem fortælle om, hvordan havet i hundrede år tog deres mænd og sønner, når de i vintermørke, i storm eller tåge måtte ud i den åbne øbojolle efter læge eller jordemoder; eller når i stormflodsnætter øens diger brast for vandenes pres og mænd, kvinder og børn druknede, mens deres boliger skylledes væk, kreaturerne forsvandt i bråddet og jorderne blev lagt øde af saltfloden for lange tider.

Jo, disse småøer har deres egen historie, kraftig og dystert som få andre egne i vort land. Men den er sjældent skrevet ned, og i tidens løb er det meste blevet glemt.

Gennem bopladsfund og gravfund ser vi, at en mængde af disse småøer har været stærkt beboede hele oldtiden igennem. Men ved middelalderens begyndelse finder vi dem så godt som alle fuldstændig affolkede, og grunden hertil er uden tvivl de hundredårige venderkrige, under hvilke i al fald vore sydlige øer bestandig var udsat for overfald og frygtelige plyndringer. Når efter Saxos beretning hele Lolland og Falster på et bestemt tidspunkt var så godt som fuldstændig underlagt vendernes herredømme, når Fyn på grund af ideelige hærgninger lå næsten helt øde hen, når hele Jyllands østkyst var én rygende hob af ødelagte byer og landsbyer – hvorledes må der da ikke have set ud på disse småøer, hvorhen røverne kunne nå på nogle få timer, i én eneste nats mørke! Igennem et par hundrede år har beboerne her levet i denne bestandige, overhængende fare, er blevet dræbt i tusindvis, deres ejendele er bortslæbt, deres avl lagt øde, deres kvinder voldtaget og bortført – inden de til sidst har givet op og er flygtet.

Da vendernes magt endelig blev brudt, var det for så vidt for sent; hele denne del af landet var en ørken. Og siden, da der kom ro i landet, tilfaldt øerne kronen som herreløst gods. Ifølge den ældgamle lov, at „Kongen ejer alt Øde“ – *kongen ejer det, som ingen ejer* – blev de beslaglagt. Og fra nu af havde de fleste af dem ingen faste beboere. I flere hundrede år anvendtes de som vildtbaner af kongerne. Gennem Valdemar II's Jordebog fra 1231, otte år efter hans tilfangetagelse på Lyø, ser vi gennem den såkaldte „øliste“, hvilke øer der på den måde har været underlagt kongen eller kronen. Det er næsten alle vore betydeligere, mindre øer. Foruden en omhyggelig fortegnelse over det firfødde vildt, der fandtes på de forskellige øer, findes der ved enkelte af dem tillige anført ordet „hus“ – hvilket vil sige et jagthus, opført til at huse kongen og hans følge, når de overnattede på stedet. Som regel var dette øens eneste bolig.

I århundredernes løb er øerne imidlertid dels ved bytte, dels ved salg kommet i adelens eller i enkelte tilfælde i borgerliges besiddelse – mens kongerne længe efter *beholdt jagtretten* – og på denne måde er de efterhånden atter langsomt blevet bebygget.

Kun glimtvis er de nået til os gennem historien. Det er næsten altid kun i forbindelse med store ulykker som krig og pest, stormfloder og andre „al landsens ulykker“, at disse afsides egne dukker frem af mørket. Belysningen er da altid effektiv, men noget ensartet – alt for ofte uhyggelig rød – og de agerende bærer hyppigst den tragiske maske.

Efter venderkrigene er det under sådanne rædsler som krigen med hansestæderne, grevens fejde, svenskekrigen under Carl X Gustav og sidst krigen med englænderne, at vi møder øerne og deres beboere; eller det er i beretningen om en eller anden forrygende stormflod, som jager hen over de lave jorder, raserende alt på sin vej, hvor vi i et glimt ser disse folk i fjendernes eller elementernes vold.

Lad os prøve på at undersøge, med hvilke egenskaber det folk var udrustet, som på venderkrigens tid og senere beboede de danske øer. Bisp *Adam af Bremen*, Svend Estridssøns ven, har i sit værk „Menigheden i Norden“ givet en skildring af dette miljø. Værket omhandler perioden fra 788–1072. Jeg ud-drager følgende:

„*Østersøen* eller det *barbariske Hav* eller det *skythiske Hav* eller det *baltiske Hav* er et og samme Hav, som Martian og de gamle Romere kaldte de skythiske eller *mæotiske Sumpe* eller *Gethernes Ørk* eller den *skythiske Strand*. Dette Hav trænger sig fra Vesterhavet ind mellem Danmark og Norge og strækker sig mod Øst, man véd ikke hvor langt. – Som et Bælte strækker dette Hav sig videre langvejs frem igennem de skythiske Egne lige til Grækenland. Mange ere de Øer, som har deres Leje i denne Havbugt; og næsten alle disse Øer beherskes af Danskerne eller Svenskerne, nogle ogsaa af Slaverne.“

Datidens forestilling, at Østersøen strakte sig lige til Grækenland, kan bl. a. være fremkaldt af den omstændighed, at danske vikinger virkelig er kommet til Grækenland med deres skibe over Rusland, hvor de har slæbt skibene over land fra flod til flod.

Blandt øerne i dette hav nævner bispens „Vendsyssel, en treflakt Ø ved Munden af Havbugten, hvor denne løber ind fra Oceanet.“ Endvidere omtales som øer både Mors og Thy, og desuden nævnes Samsø, Fyn, Sjælland, Bornholm, Møen, Falster, Lolland, Fehmern, Langeland „og flere, der indbyrdes ligger hinanden nær.“ „En ikke uanselig Ø er Fyn, som hæver sig bag ved den Ø, der kaldes Vendsyssel, i Indgangen til den barbariske Havbugt. Trindtomkring den ligger Smaaøer, som alle ere rige paa Korn.“ „Mellem Sjæl-

land og Fyn ligger en lille Ø, som kaldes Sprog, ret en Røverkule og en Skræk for alle forbisejlende.“ Vi får at vide, at „Havet er af stormfuld Beskaffenhed og dobbelt farefuldt derved, at om man end har Medbør, slipper man dog ikke nemt fra Sørøvere.“

Videre fortæller han, at „i Danmark er Guld i Mængde, som opdynges ved disse Sørøvere. Med Sørøvere, som de selv kalde *Vikinger* og vore Landsmænd

(Nordtyskerne) *Askomanner* (af det plattyske „eische“ = ond, fæl) forholder det sig saaledes, at de imod at betale Dankongen Skat har Lov til at klemme Bytte af den Mængde Udlændinge, som vrimle i disse Farvande.“ – Men en sådan behandling giver de også deres egne landsmænd. „Saa ringe er deres indbyrdes Troskab, saa ubarmhjertig er hver Mand imod sin Næste, at faar han ham fat, sælger han ham som Træl, være sig til en Staldbroder eller til en vildfremmed Køber.“

Hvad der meget forbavser ham ved de danske skikke er, at når en kvinde bliver vanæret, bliver hun straks solgt. Og når en mand bliver straffskyldig, enten som majestætsforbryder eller ved anden brøde, så lader han sig hellere halshugge end piske! – „Andre Straffe end Bøddeløkse og Trældom bruges ikke; og hvem der har faaet sin Dom sætter en Ære i at være lystig. Graad og Klagemaal og andre i vore Øjne gode Tegn paa Sønderknuselse er for Danskerne en saadan Vederstyggelighed, at selv over sine Synder eller for sine kære Afdøde har ingen Lov til at fælde Taarer. Øksen hænger paa Torvet for alles Øjne og truer Forbryderen med Dødsdom; og hvem en saadan Dom er overgaaet, ham ser man hovere over Dødens Komme og gaa til Retterstedet som til et Gæstebud.“

Om den af søfarende østligst nåede og kendte del af Østersøen beretter han følgende:

„Der findes i dette Hav endnu flere Øer, som alle ere besatte med grumme Vildmænd, og som de Søfarende derfor skynde sig at komme forbi. Omkring disse det baltiske Havs Kyster siges ogsaa *Amazonerne* at have deres Sæde i

det Land, som nu kaldes *Kvindelandet*. Om disse Kvinder paastaa nogle, at de undfange ved at drikke Vand. Andre fortælle derimod, at de blive frugtsommelige ved Omgang med søfarende Handelsmænd, eller ved deres egne Krigsfanger, eller ved Uhyrer, som ikke ere sjældne dér til lands; og det forekommer os mere troværdigt (!). Naar saa deres Foster er af Hankønnet, kommer det til Verden med et Hundehoved; men er det af Kvindekønnet, bliver det en dejlig Kvinde. Disse Kvinder pleje kun Samkvem med hverandre og lade Haant om Samliv med Mænd, hvis Besøg de ogsaa mandhaftig afvise.“

Forfatteren har fra latinskolen minder om de oldgræske sagn om amazonerne og har åbenbart sammenblandet disse med vikingernes skipperhistorier og med den nordiske gudelæres skjoldmøer.

Et godt billede af folket får man gennem hans fortællinger om det pragtfulde gudehov ved Uppsala, et af de sidste tilholdssteder for den gammel-nordiske gudsdyrkelse og uden tvivl et eksempel på, hvorledes denne dyrkelse har fundet sted tidligere ogsaa hos os. Han skildrer gudehuset, som er helt indlagt med guld, og hvori folket dyrker billedstøtterne af Thor, Odin og Frei. I nærheden af gudehuset står et meget højt og stort træ med vidtudstrakte grene, altid grønt, både vinter og sommer – men af hvad art det er, ved ingen! – Der er ogsaa en kilde, hvor hedningernes ofringer sædvanlig fuldbyrdes, og hvori et levende menneske nedsænkes, naar man rådspørger guderne. Kommer han ikke mere til syne, bliver folkets ønske opfyldt. – „En Guldkæde rundt om Templet. Hængende over Bygningens Tinder breder den sit røde Skær til alle Sider. Templet ligger paa en Slette i Lighed med et Theater, trindt omlejret af Bjerge.“

Han fortæller om den store højtid, som her fejres hvert niende år af alle landskaber i fællesskab. „Denne Højtid tør ingen undslaa sig for at tage Del i. Konge og Folk, Samfund og Enkeltmand, alle sende de deres Foræringer til Upsal.“ „Med Ofringen gaar det nu saaledes til: Af hver levende Skabning, som er af Hankønnet, ofres ni Hoveder, med hvis Blod det er Skik at forsone Guderne. Kroppene hænges op i en Lund i Nærheden af Gudehuset, og denne Lund er da ogsaa i Hedningernes Øjne saa hellig, at hvert enkelt Træ i samme anses for guddommeligt paa Grund af de Ofredes Død eller Liglugt. Der ser man Hunde og Heste hænge sammen med Mennesker – (det hellige H); – ja, en kristelig Mand fortalte mig, at Tallet paa de Kroppe, han saaledes havde set hænge imellem hverandre, var tooghalvfjerds.“ – „I ni Dage vedvarede Gilderne og de andre med Ofringen forbundne Højtidsskikke. Hver Dag ofre de et Menneske tillige med andre Dyr, saa at Tallet paa de levende Slagtofre i Løbet af de ni Dage bliver tooghalvfjerds. – Denne Ofring sker ved Forårs Jævndøgn. Sangene, som ved en saadan Offerhandling sædvanlig afsynges, ere mangfoldige og tillige saa uhøviske, at deres Indhold helst maa forties.“

Tænk, hvad vi går glip af på grund af denne snerpethed. Skade, at det kun var præsterne, som kunne læse og skrive! Men lad os glemme den gamle bisps synder for hans fortjenester; han har givet os et billede til bedømmelsen af den nordiske folkekarakter, som ingen ville undvære. I sin portrætteringskunst er han ikke fri for dybde, men heller ikke altid for ondskab – hør blot hans omtale af datidens beboere af det nordlige Norge:

„Iblandt de vildeste Fjeldegne paa det Strøg ere Kvinderne efter hvad jeg har hørt sige skæggede. Mandfolkene bo i Skovene og lade sig sjældent se. Dyrehuder er deres Bedækning, og deres indbyrdes Samtale skal mere bestaa i at skære Tænder end i at frembringe Ord, saa at selv deres nærmeste Naboer har ondt ved at forstaa dem.“

Målbevægelsen synes således at være et ældgammelt fænomen i norden.

Men lad os ikke komme *for* langt bort fra Drejø sogn!

Det har efter bispens beskrivelse altså ikke været en samling bedemænd, som på hans tid har dannet de danske øers befolkning. At den har måttet fortrække fra de mindre øer skyldes vel den omstændighed, at den her har dannet alt for små og isolerede samfund. Men Danmarks øer blev gennem to hundrede år den „stødpudestat“, som standsede og brød den rasende fremtrængningen af den mægtige, slaviske stamme, der på sin sejrsgang havde underlagt sig store strækninger af det sydøstlige Europa og som endnu danner et vigtigt blandingselement i befolkningen i de egne, hvor den undertvang denne og bosatte sig. Det folk, som var i stand til at standse dem, måtte være i besiddelse af sådanne egenskaber, som Adam af Bremen tillægger det. Det var disse øboer, der havde deres røverreder, deres „*vikinga-bæli*“ på hvert fremspringende næs, som kendte havet og alle dets luner og var vant til at sejre på søen, hvis efterkommere under Absalon drog syngende gennem havtågen til det store slag ved Rygen, hvor de udslettede den fjendtlige flåde og jævnedes de vendiske byer med jorden, så svalerne kom og byggede reder under de danske skibsstævne (!), hvis landsmænd under Magnus den Gode efterlod sig en valplads med femten tusind faldne vender på Lyrskov Hede.

Det er efterkommerne af disse folk, som på Lyø under grevefejden to gange tilbageslår lybeckernes angreb, som under svenskekrigen med Carl Gustav gang på gang med held sætter sig til modværge mod Europas bedst disciplinerede soldater og til sidst slår dem – som holder Nakskov i halvtredje måned med en ringe styrke, mest bestående af borgere og bønder, mod de svenske generaler Wrangel og Steenbock med to tusind mand! Tidligt hærdet gennem kamp mod hinanden indbyrdes i idelige borgerkrige, senere mod fremmede fjender, og helt op til vore dage i bestandig kamp mod en hårdhændet natur, er dette folk blevet dannet gennem århundredernes forløb og blevet til det, som det nu er.

Man må ikke glemme, at forfædrene til den fredelige ø-bonde, som i dag står på toften uden for sin gård og skygger med hånden over øjnene, mens han stirrer efter den fremmede, som lægger til land med sit fartøj, fra samme sted har stået og spejdet efter skarnsfolk og pak, som kom over vandet til hans fordærv. Selv har han endnu ikke glemt, at så godt som alt, hvad der kom *udefra*, var ildesindet mod folket på hans ø; det bunder dybt i ham. Endnu for blot en snes år siden var det skik på et par af øerne i Drejø sogn, når farvandene under stærk og langvarig frost tillagdes med is, så øen fik forbindelse med andre øer eller med „fastlandet“ Fyn, at der hele natten igenem, så længe denne tilstand varede, gik folk rundt i byen og langs stranden og slog tromme for at vise skarnsfolk, at *her var man vågen!*

Mens fastlandsbeboeren føler uhygge ved at blive isoleret, føler øboen utryghed, så snart hans ø gror sammen med omverdenen.

Nu forstyrrer krig, overfald og anden slig djævelskab ikke længere øboernes fred; de er vel nok her mindre udsatte end folk de fleste andre steder. Men mod naturen, som bestandig er den samme, må de endnu stadig være væbnede. Og et hærdet og stovt folk er det, som den dag i dag bebor de danske småøer.

Drejø sogn består af øerne *Drejø, Skarø, Hjortø og Birkholm*, de ganske små holme *Flæskholm, Grydholm og Græsholm* nord og øst for Drejø, samt *Vibeholm, Hjelmshoved, Mejlholm og Odden* omkring Hjortø. Kun de fire førstnævnte, større øer samt Hjelmshoved er beboede. Sognet hører under Svendborg amt.

I fin sommerluft og over blåt hav vugger „Rylen“ forbi Vornæs Skov mod Skarø. Øen ser vi ikke noget til – men etsteds forude ligger nogle store fir-kantede klodser, som synes at flyde på vandet ligesom store kister; det er husene i Skarø by! Men så kommer den lange, sorte landingsbro frem, og bag den de lysende tangdiger, bølgende i solvarmen.

Nogle få meter fra østendens landgangsbro kaster vi anker nær stranden, og få minutter senere går vi i land på broen.

Skarø'

Fra sin tætte, blæksprutteformede krop udsender den lille ø to lange fangarme, imod øst Østerhoved, hvis yderste spids kun er halvanden kilometer fjernet fra Vornæs Skov på Tåsinge, og mod nord Skarø Odde, der ender i det en kilometer lange Skarø Rev, som strækker sig over mod Lehnsskov på Fyn og når dennes kyst på knap to kilometers hold. På sydsiden findes den lille krumme tap Kalveodde.

Da vi sprang i land på broen, løb vi lige i armene på en venlig mand, som ensom stod derinde og ventede på os. Det viste sig at være havnefogeden, og han betragtede os åbenbart som en længe ventet „tjans“ – han afkrævede os øjeblikkelig en krone i „havnepenge“ på en så indtagende måde, at mønten øjeblikkelig vandrede over i hans besiddelse, til trods for at her ingen havn findes og vi lå mindst 50 m fra broen! Til gengæld for vor villighed fulgte han os siden elskværdigt et langt stykke ind over øen og viste os vej – ganske overflødig; men selv fik han en eftermiddag ud af det.

Under de mægtige tangdiger inde på oddens flade strand mødtes øjet af et væld af farver. Selve tangdigerne er af stor skønhed, deres lyse, silkeagtige stof blænder i solskinnet, og de er helt levende af jordsvaler, som smutter ud og ind ad deres huller eller sværmer som bier omkring dem. Mellem digerne og havstokken er bredden bestrøet med kampesten i alle størrelser og alle farver, sandet imellem dem er bevokset med et væld af blomster. Her står kællingetand i vældige kolonier, stenklover og stenurt, alt sammen med gule blomster, blandt hvilke især stenurtens lille prægtige stjerne er så skøn. Alle disse stærkt lysende gule farver virker pragtfuldt mod de grå kampestensmasser og mod de vældige hvidgrå tangdiger. Overalt nær havstokken står småklynger af strandarve med sine friske, grønne farver og de små fede, hjerteformede blade glinsende af saft.

Fra de skinnende digers sider, de lysende blomster mellem stenene og det hvide sand, fra de gyldne rug- og hvedemarker bag stranden står et blændende lys op, dirrende mod himlen og mod farven i den dyblå sø. Kun strandræddikens blå kroner virker som små, kølige ædelstene i alt dette varme, gyldne flimmer.

Ad vejen fra odden går vi til byen over den ganske jævne og flade ø. Så lav er den, at stormfloden i 1872 næsten fuldstændig overskyllede den – kun to små holme ragede op over bråddet, så længe uvejret varede. – Her må være meget frugtbart, rundt til alle sider langs den poppelbeplantede vej strækker

sig bugnende, frodige kornmarker, selv hveden gror i pragtfulde, gyldne felter trods den lange sommertørke.

Vi gik øen rundt, først gennem dens landsby til kapellet på sydvestsiden, herfra nordover langs stranden til Skarø Rev og tilbage til landingsbroen. Kun på sydvestsiden nær kapellet findes et lille højdedrag, som blot er 9¹/₂ m højt, men til gengæld bærer det prunkende navn „Vesterbjerg“. – Man må gøre noget for anseelsen! Så godt som overalt er den lille øs jorder dyrkede, kun den nordligste flade ved Skarø Odde er en moseagtig vejle med rugende søfugle og vadefugle.

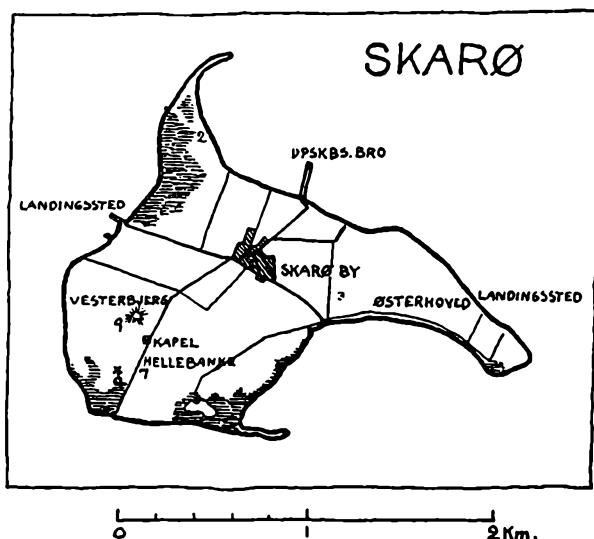
Vi mødte på vor rejse her for første gang vandrotten i større mængde, denne vore småøers landeplage. Alle digerne og enkelte marker i deres nærhed var fuldstændig gennemhullede af dens gange, jorden ser ud, som den har været bombarderet med shrapnels; hullerne var oftest kun 10–15 cm fra hinanden. – Her på øen som overalt i Drejød sogn kaldes vandrotterne „jordmus“.

Øen er ganske blottet for skov og har kun træbeplantning i landsbyen og nogle stynede popler langs vejene. Den hørte tidligere under herregården Hvidkilde på Fyn, først for fire-fem år siden er de sidste beboere blevet selvejere. Som følge heraf så man for få år siden endnu ingen cementstensbygninger herovre, men allerede nu er disses antal i vækst på de smukke gamle bindingsværksbygningers bekostning. Den omstændighed, at herremanden ingen reparationer ville koste på bøndernes huler og at bønderne til gengæld ikke fristedes til at holde herremandens ejendom ved lige er nok en stærkt medvir-

Skarø 8 juli 1921

kende grund til, at mange af disse gamle bindingsværksgårde er blevet „bevaret“ lige til vor tid. Nu ryster bønderne på hovedet, når man roser stilen og skønheden i deres gamle gårde. „Det er ikke til at overkomme at holde sådan noget stads ved lige,“ siger de, „på cementstenshuse og -tage behøver der næsten aldrig at bødes!“

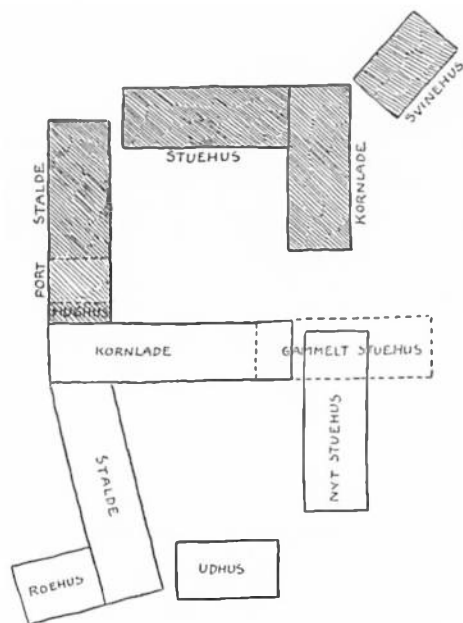
Af øens elleve gårde og tyve huse ligger alle gårdene på én nær samlede i landsbyen, medens enkelte af husene er nyere udflyttere.

Skarø bys gamle, halvt faldefærdige gårde og huse grupperer sig smukt omkring det idylliske gadekær, hvorover vældige popler kaster deres skygge. Masser af fede ænder snadrer og står på hovedet med gumpen op i solskinet nær de lerede bredder, hvor hvide bindingsværksslænger spejler sig i det grønne vand. Her er den mest fuldkomne stilhed og fred.¹⁶ – Et køretøj ses på denne årstid så godt som aldrig på øen, og af dens et hundrede og enogtyve indbyggere møder man på en tur gennem byen eller over marken sjældent mere end fire-fem stykker. Vender man sig på en sådan vandring hurtigt om, vil man måske se et fremstrakt hoved forsvinde bag en forstuedør eller et plankeværk.

En besynderlighed ved øens gamle bygningsmåde er de to og to sammenbyggede gårde, samt en ejendommelig form for roehuse, af hvilke hver gård har sit, og som giver byen et mærkeligt præg og er af stor malerisk virkning. Den gamle faldefærdige og forladte smedje er byens smukkeste hus.¹⁶

Inde i Skarø by besøger jeg den treogfirsårige bonde Mads Andersen, en

høj, rank og vindtør garderkarl med et polisk ansigt, hvori skægstubbene sidder som tænder i en karte. Da jeg med familiens bistand får ham klemt inde mellem langbordet og vinduesvæggen og holder ham belejret her i nogen tid, lokker jeg ham til at fortælle. Han kan huske, at i gamle dage blev de døde på øen bragt ned til kysten på den måde, at kisten blev ophængt under to rundholter og af fire karle båret ned til broen, hvor den blev bragt om bord i den store „øbojolle“ og sejlet til Drejød kirke; thi Skarød havde dengang endnu ikke sit eget kapel og sin kirkegård.

Han taler om den hårde tilværelse på øen i hans første ungdomsår. Det var dengang, man endnu kun havde lerkakkelovne, murede op af ubrændte lerkvadrer. Skorstenen ovenover nåede ikke længere end ned til loftsbjælkerne, hvor kakkelovnsrøret stødte til. Trækken herigennem var i de kolde vinter-nætter ofte så hård, at grøden stod og var bundfrossen om morgenen.

Han fortæller om stormfloden i november 72, da kreaturerne druknede på marker og i stalde, da vandet stod højt over næsten hele øen og intet hus blev sparet. Her i gården stod havet op over vindueskarmene i over et døgn!

Han mindes „Lykkens Prøve“, én af de gamle, ægte øbojoller, med hvilken han havde gjort mange farter i al slags vejr – og hans gamle, hårde stemme bliver blid, når han siger dens navn; han stryger med sin store hånd hen ad bordets kant, som sad han og kært tegnede bådens lønning. – Disse åbne både rummede indtil tyve mennesker, siger han, og dejlige fartøjer var det minsæl; men sikke også no'en farter, man tog med *dem* – efter læge, præst eller jorde-

moder kunne det være, for livs eller døds skyld, og ofte i stormfulde efterårs- og vinterdage eller nætter, når hav og himmel stod i ét mod digerne. I gamle dage var vintrene meget hårdere end nutildags, siger gamlingen, og alt brændsel måtte hentes udefra til den fuldstændig skovløse ø. De fleste vintre kunne man dog køre over isen til Lehnkov på Fyn, hvorfra øen fik sit meste brændselsforråd.

Den øverste person på øen var tidligere oldermænden. Han skiftede ved valg hver majdag, og det var hans hverv at se til, om pligtkørsel fandt sted, om rejsende fik logi osv. I ældre tid indkrævede han tillige skatterne; men denne som de fleste andre af hans opgaver er nu bortfaldet. Ganske vist eksisterer embedet endnu, men indehaverens fornemste forpligtelse er at holde et dundrende gilde hver majdag. Opfylder han denne, vil det herværende medlem af Drejøs sogneråd gladelig udøve de øvrige embedsforretninger.

På dette tidspunkt rejser den gamle sig og skubber sig foran mig, han vil ud i et nødvendigt ærinde, siger han. Jeg venter længe på hans tilbagekomst, men han viser sig ikke mere. Og sønnen fortæller mig endelig, at han er stukket af og er ingensteds at finde – han vil ikke mere!

Da jeg næste morgen igen opsøger den gamle Mads Andersen for at få mere rystet ud af ham, vrinsker han da han ser mig. Han har travlt i dag, siger han. Først efter stort besvær får jeg ham på ny ind på langbænken, men jeg er ene om at holde på ham. De undsætningstroppe blandt familien, som jeg i går rådede over, er stukket af. De skal ikke være med til at tøjre gamlingen, når han er i det humør. Og det er da også kun ringe, hvad jeg får ud af ham nu. Hans tanker er ude ved markerne; der skal luges mellem roerne i dag her lige ved gården, og det er hans arbejde. Mange redskaber er også gået i smadder i den sidste tid, og ingen håndværkere er her på øen mere, sådan som i forrige dage. Kun en træskomand er her nu som eneste mand på skansen – og det ganske vist en *udmærket* træskomand; men han vil nok spørge mig, hvad *det* nytter, når man brækker et plovjern! – Engang i længst forsvundne dage havde øen en fremragende smed, men da gik her aldrig noget i stykker – og så måtte manden jo emigrere. Alt er jammer og elendighed. Hvad hjælper det, at her er kommet skole og købmandshandel og en landingsbro på den gamle pælebros plads, da denne blev taget af isgangen i 1908? Mads er på kant med tidens tempo og dens rasende fremskridt.

Nu rejser han sig. Under hele samtalen har hans hånd fingereret ved huen, der ligger på bordet. Nu griber han den med et snuptag, sætter den på og vrider sig ud ad døren. Da jeg lidt senere følger efter, ser jeg den gamle ligge på knæ imellem roerne og rykke ukrudt op; hver dusk, han river løs, hiver han så langt væk, som om det var en „københavnerv“, der var kommen for at interviewe ham.

Mere belevn end den gamle Mads er gårdejer Johan Hansen, som jeg siden besøger; det er en type på den moderne øbo-bonde og en levende og intelligent mand på et halvt hundrede år. Han fortæller, at omtrent to hundrede alen fra øens ældste landingssted på vestsiden lå indtil omkring 1870 den såkaldte „Krøyers bro“. Det var en ældgammel skik, som aldrig brødes, at de døde, som førtes bort fra øen, indskibedes fra denne bro og herfra førtes bort til kirkegården på Drejø. Ingen af de andre broer på øen måtte nogen sinde passeres med død mand i kiste.

Som bevis på, hvor lidt forvænt befolkningen er med større begivenheder, nævner han, at for omtrent to hundrede år siden brændte de fire vestligste gårde på øen, og at detaljerede beretninger om denne oplevelse endnu lever mellem beboerne.

Også Johan Hansen har været med til drøje dravater i øbojollerne, thi det er kun ganske få år siden, at man her har fået regelmæssig dampskibsforbindelse med omverdenen. Alt korn måtte bringes bort fra øen for at males, før man i 1881 fik mølle herovre. I ældre tider bragtes det til Vester-Skjerninge på Fyn, siden til Drejø, som fik mølle i 1841. Denne så vel som al anden trafik besørgetes med de store joller.

Den 27. januar 1902 skal lægen hentes på dæmningen ved Vornæs Vejle på Tåsinge til en kvinde, som ikke kan blive forløst. Båden går ud om natten i en

forrygende brandstorm af vest. Man når dæmningen, men halvtreds alen fra kysten må forankres for den voldsomme brændings skyld. Her lå man hele natten, mens stormen fløjtede sådan i takkelagen, at man ikke kunne høre hinandens råb. Hen på formiddagen næste dag kom en jolle ud fra Tåsinge og bjærgede besætningen. Da vejret ved middagstide stilnede noget af, besluttede man sig til at gå ud med doktoren; men imidlertid kom en anden båd til syne derude. Den kom med efterretning om, at barnet ikke havde kunnet vente på lægen, men havde besluttet sig til at komme godvilligt!

Jordemoderen hentes ovre fra Drejø nytårsnat 1894. Der står kraftig kuling af nordøst med svære snebyger og stærk frost. Båd og mandskab er overisede, da de når frem til Drejøs østkyst. Først sent på natten kommer de over øen til jordemoderens hus, hvis beboer for længst er til sengs. Hun er en kone på godt og vel de halvfjerds, men springer straks ud af sengen, og kun iført særk og store krampetræsko giver hun sig straks i lag med at sætte mad og brændevin frem på bordet for de forkomne skarøboer. Derefter laver hun kaffe; først da mændene har spist, giver hun sig tid til at klæde sig på. Men nu skal hun først op til byen for at give en anden kone besked om at passe hendes ko, mens hun er borte. „Der er god tid,“ siger hun med overbevisning til de ventende, „det begynder ikke, før jeg kommer!“

Endelig får man hende om bord, krydser med stort besvær op mod storm og byger og når i nattens mulm og mørke ind til tangdigerne på Skarø, hvor man må lande på bedste beskab, da vandet under stormen er vokset over broerne. Jordemoderen går forrest hen ad diget med hav på den ene og vandfyldt grøft på den anden side, men med den lille spirrevip af en vissen barnefader under armen som lods i mørket. Pludselig ved et sving forsvinder de begge i grøften, går gennem isen – og jordemoderen, som er nederst, kommer helt under vand. Man bjærger dem op igen med noget besvær og når endelig stedet, hvor barselkvinden ligger. Jordemoderen syntes, at hun ikke havde nødig at skifte tøj, men trak blot et tørt skørt op over den bare bælg og halede særk og andet drivvådt tøj ned over dette. Så gik hun i lag med at forløse konen. Og det hele forløb udmærket. – Der berettes ikke noget om, at den tapre halvfjerdsårige jordemoder senere skulle have pralet af denne bedrift.

Den gamle form for gravøl har holdt sig på øen til den allerseneste tid. Skikken bestod i, at manden i gården på årsdagen for den dødes begravelse skulle give en halv tønde øl, som blev drukket af gæsterne til den afdødes minde. Den halvtredsårige fortæller har i sin ungdom oplevet dette flere gange. Denne fest kaldes på øen *Æregilde*.

Johan Hansen siger, at beboerne endnu for få år siden var meget overtroiske, og særlig troen på de underjordiske væsner var stærk. De kaldtes her på øen for „tattere“. Engang kom en af de underjordiske ved aftenstid til en

gård i byen og tiggede gær. Mens han stod i gården og forhandlede med konen, kom pludselig en anden tatter løbende derind og råbte: „Nu må du komme hjem, for nu er levitten død!“ –

Også den enogfirsårige Anna, enkekone og boende i et af de vestligste, ældre udflytterhuse, véd mange ting at berette om de underjordiske. Hun er en gammel, stille kone med et underligt lille, spidst egernansigt og et forbavset smil om den bitte, sammensnerpede mund, men med et par stikkende, årvågne og vagtsomme øjne. Hun er sirligt og nydeligt klædt, og i anledning af mit besøg er hun blevet friseret af datteren, som nu er kone i huset og gift med øens medlem af Drejø sogneråd. Desværre står den gamles meddelsomhed ikke i forhold til hendes viden. Hun skal være meget overtroisk, men vil nødigt ind på den slags emner. Men hun meddeler mig dog, delvis som sin egen iagttagelse, at de underjordiske bor i „Knøsen“, en lille knold på Vesterbjerg ikke langt fra huset. Når den gamle Anna som lille pige gik herude med sine legesøstre og flyttede kreaturerne, hørte de ofte, når de bankede tøjrepælene ned, at det svarede med klang inde fra højen. Og når denne uhyggelige lyd tonede ud over marken, løb de forskrækkede hjem.

Hun kan huske de gammeldags slædefarter over havisen om vinteren, da man ingen heste havde for, men mændene stod på slæderne og stagede dem frem, mens kvinderne sad. Og hun fortæller om den tid, da man endnu gik rundt ved vintertide og kartede for hinanden og fik kosten, hvor man kom. En mængde mennesker var da ofte samlede i en lille stue, hvor kun ét eneste tællelys stod på bordet, mens der midt på gulvet stod en stor balje, hvori ulden lå og omkring hvilken kvinderne sad og kartede. På mit spørgsmål om, hvad mændene da egentlig tog sig til i disse lange vinteraftener og dage, svarede Anna: „Å – ja, jeg véd såmænd knap – de røg vel pibe eller sådan noget.“ Og jeg mindes Albert Engströms fortælling om nordlændingen, hvem den fremmede spørger om, hvad de déroppe i Nordland får den lange, mørke vinter til at gå med. „Jo-o, vi sitter och tänker,“ svarer han. – „Men man blir jo træt af at tænke til sidst!“ – „Ja, visst, men då *sitter* vi bara!“

Da jeg senere besøgte Hjortø, fortalte den forhenværende skolelærer fra Skarø, som nu er pensioneret og bor déovre, mig følgende træk om skarøboerens overtro: Til en lille høj, som ligger på vestsiden nær møllen (det kan kun være Vesterbjerg med „Knøsen“) knytter der sig megen overtro. Da den forrige ejer af højen, som nu er død, engang pløjede hen over den, fangedes plovjernet af en stor sten i grunden. Han besluttede, at stenen skulle fjernes og tog nogle andre mænd med derud. Men da de nu havde gravet om stenen og løftede dens ene side, opdagede de til deres forfærdelse, at der var en underjordisk gang under den! De lagde stille stenen ned på dens plads igen og har siden ikke rørt den – thi hvad kunne det vel være, den dækkede, andet end

nedgangen til bjergmandens bolig! Manden pløjede aldrig siden over stedet. Og da Nationalmuseet flere år efter henvendte sig til ham for at få lov til at grave højen ud, sagde han nej! Han turde ikke tage følgerne. – Dette er nu tredive år siden. Dr. Blinkenberg har anmodet min meddeler om at lade ham vide, om den gamle ejer af højen muligens skulle blive oplagt til at lade den udgrave; men dette skete ikke i gamlingens levetid. Han døde for femten år siden. Der lever endnu efter ham både hans enke og svigermoder, den sidste en ældgammel kone; og læreren påstår, at så længe der er liv i *dem*, kommer ingen med deres gode vilje til at grave i højen. Man vil dog ikke på kant med bjergmanden og hans slæng!

Vore oldtidsmonumenter har intet virksommere værn haft ned gennem tiderne end den gamle folketro – som man ser lige op til vore dage, selv om dette desværre er et såre sjældent fænomen. Så snart bonden er blevet klar over, at denne samling sten på hans mark kun gemte en samling nytteløse rester af hans forfædres ben, er højene landet over blevet raseret i tusindvis, stenene sprængt og bortslæbt og anvendt til diger og stenpikning i hans gård, og stedet er blevet nedpløjet.

På de vestligere øer skulle vi møde andre og endnu besynderligere levninger af den gamle folketro.

Øen nævnes i Valdemar II's Jordebog, og der oplyses, at her findes hjorte, men derimod i modsætning til på Drejø intet jagthus. Senere er øen kommet i privat eje, sidst under herregården Hvidkilde på Fyn, hvorfra den nu efterhånden ved køb er vandret over i beboernes eje. Det ser ud til, at øens „historie“ kun består i, at den en sjælden gang har skiftet ejer. Endogså for *svenskerne*s besøg under Carl Gustav er den tilsyneladende blevet sparet, i modsætning til mange andre af vore småøer. Alligevel slap den ikke helskindet fra denne katastrofe, som følgende beretning viser. Den blev både hjem-søgt og udplyndret, kun ikke af fjenden, men af et par danske officerer og deres folk. Det var kaptajn Cornelius Kruse og løjtnant Oluf Thuesen, som d. 14. juni 1659 gjorde et krydstogt til øen. De løb ud fra Svendborg med et skib og sejlede ned ad sundet efter at have sendt en bemanded båd i forvejen. Da

skibet kom ud for Skarø, satte kaptajnen en anden båd i vandet, hvis mandskab forenede sig med den førstes, og disse folk gik i land på øen og gav sig til at behandle den som en erobring fra fjenden, sønder slog døre, borde, skabe og vinduer samt plyndrede af hjertens lyst. Svenskerne kunne ikke have gjort det bedre.

Da en af skarøboerne fór imod kaptajnen og råbte, at han og hans folk ge-bærdede sig som tyranner og mordere, svarede denne ganske roligt „at de ikke var bedre, hvorfor de også handlede på samme måde.“

Togtet fortsatte siden til Hjortø, som fik samme medfart. – Begge øers beboere indgav et klageskrift, og husbonden Erik Kaas til *Lindskov* antog sig deres sag. Synsmænd besigtigede skaden, og kaptajnen og løjtnanten indstævnedes for retten. Erik Kaas lod alle Skarøs mænd indkalde til Sunds herreds Ting d. 27. nov. 1663 og lod læse den dom, som endelig var faldet i sagen, op for dem. Den lød på frikendelse for de to officerer og deres folk! – Da Erik Kaas efter oplæsningen spurgte bønderne, om de ville have dommen appelleret, gav de det svar, at det overlod de til husbonden, da de intet selv havde at koste derpå!

Og naturligvis blev dommen aldrig appelleret.

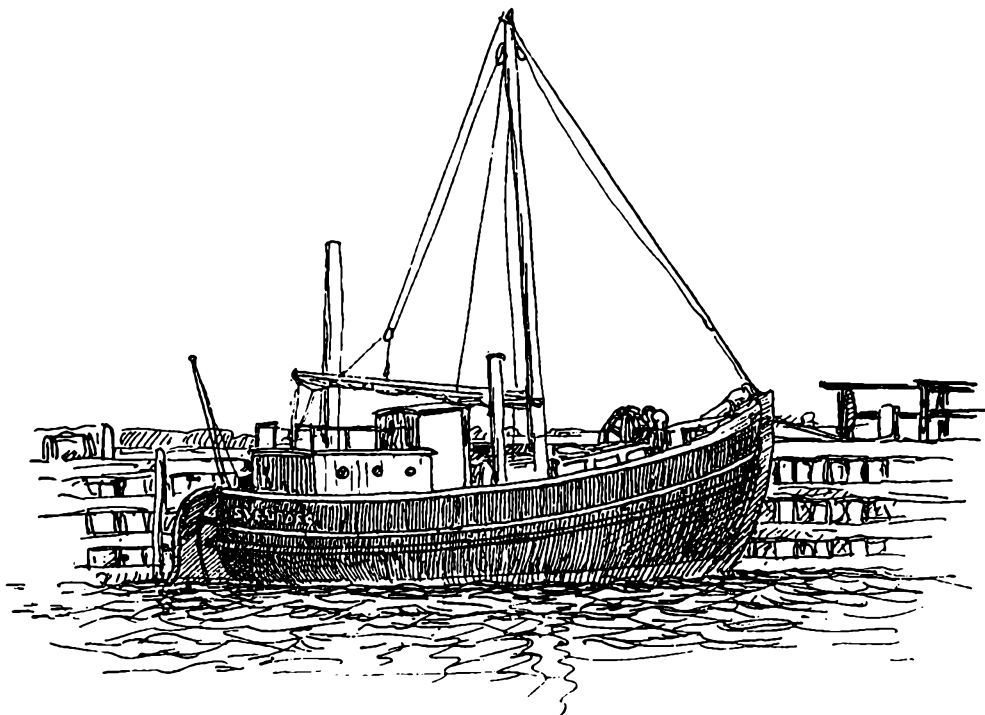
En vigtig begivenhed i øens nyere historie er, at pælebroen på Østerhoved, som opførtes 1908, i vinteren 1917 blev bortrevet af isgangen, så ikke en pind af den blev tilbage, og at der på stedet opførtes en ny, fortrinlig landingsbro af sten, som færdigbyggedes i 1920. Nogen havn har den lille ø naturligvis ikke, thi fiskeri drives kun af ganske enkelte, mest som et ringe sideerhverv, næsten alle beboerne er efterhånden jordbrugere – således som tilfældet er på så godt som alle vore småøer.

Livet former sig stiltfærdigt og uden større afvekslinger her. En gang om dagen kommer „Skarøposten“ fra Svendborg, en næsten baljeformet skude, der er af et så solidt og tillidvækkende ydre, at man skulle tro, den var bygget med ishavsfart eller en syndflod for øje.

En anden, mindst lige så vigtig begivenhed er opførelsen af øens kapel med dets kirkegård, som begge kun er få år gamle. Kapellet er en rød murstensbygning, så rædselsfuld af ydre, som den slags nybygninger jo desværre oftest er rundt om på landet. Hvorfor forsøger man ikke at efterligne vore gamle, kullede landsbykirker så længe, til man finder noget, der er bedre? – Det er sandelig ikke *åndelige* nødtørftshuse, disse skrækkelige monstrem' er minder om!

På den lille kirkegård ligger to grave nær hinanden; på den ene findes en stor marmortavle over: Niels Nielsen, f. 31 okt. 1821, d. 3. marts 1911 – 90 år gammel. På den anden: Her hviler Hans Hansens søn, f. 11. juli, d. 12. juli 1892 – én dag gammel!

Midt imellem dem lå på gruset en lille død spidsmus.

Skarørevsten
52 8 Juli 1921.

For at få en smule udsigt over øen må vi bevæge os på de store diger, som med undtagelse af Vesterbjerg og nogle et par meter høje lerskrænter nord for møllen ved vestkysten er øens højeste steder – dersom vi ikke vil kravle op i de store popler, som findes i byen, eller de stynede popler langs vejene. Digerne, som går hele øen rundt, er byggede af tang på et cementunderlag. Uden for disse findes på vestsiden en solid række kampesten, sammenmurede til en bred vold, og på østsiden lignende volde, her dog kun bestående af jord og tang. Som en besynderlighed lagde jeg mærke til, at den mængde digesvaler, som bor her, næsten altid har deres huller lige på grænsen af cementunderlaget og tangen.

Hverken søer eller vandløb findes her. Men ud mod Skarø Rev ligger et sumpet og moseagtigt terræn, hvor svømme- og vadefugle holder til, hvor rørhønen ruger og roandrikker ligger i flok i lagunerne eller ved kysten, stilfærdigt snakkende om forårets begangne letsindigheder – hvor præstekraven firmer rundt mellem tuerne sammen med den gule vipstjert, hvor engpiberen holder til og bomlærken fra bynkens top lirer sin lille ensformige vise. En enkelt svaleklire flyver forbi langs stranden øst for revet, hvor stærene begynder at samle sig i småflokke, hvor hættemåger, stormmåger og terner jager, og hvor muddersneppen på strittende vinger farer ud over vandet fra stenene, når vi nærmer os, og kliren angstfuld kredser om os.

Her findes i det hele ikke så få fugle på øen. I byen har vi mødt gærdesmutten og forstuesvalen og ved de yderste huse på vestsiden skovspurven, ved landingsbroen den hvide vipstjert og stenpikkeren, flere steder tørsangeren og irisken, og på kirkegården sang fra et af træerne ingen ringere end bastardnattergalen. Naturligvis er her en vrimmel af gråspurve og lærker.

Af botaniske fænomener så vi i landsbyen øens eneste bøg – og desuden fandt vi en koloni af den yndige, lille hindebæger på en strandeng inden for Kalveodde på sydsiden.

En hærske af harer myldrer på øen; de lader til her at kunne konkurrere med vandrotterne i frugtbarhed og er så tamme, at man må sparke dem op. Her løsnes nemlig aldrig et skud på dem; de danner et stutteri og er en slags husdyr, som årligt fanges i store mængder i net for at sælges levende til plantning andre steder. Setteren koster tredive kroner, ramleren femten. Det hele er ikke nogen ringe post på øens budget.

Drejø

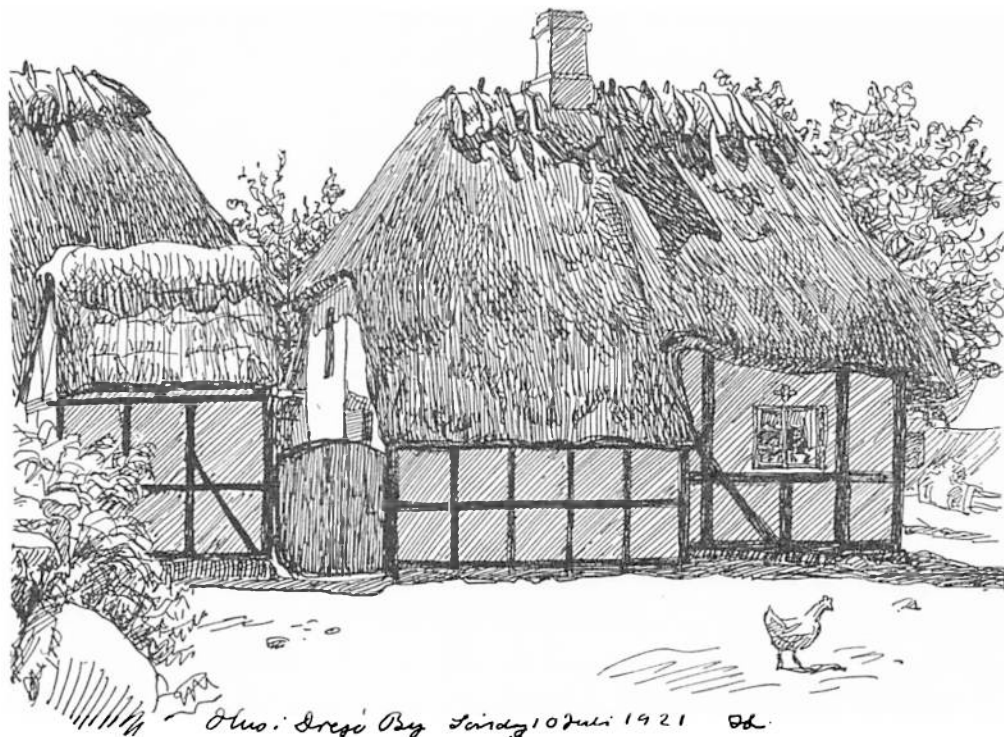
En årle morgenstund brød vi op fra Skarø og ankrede op ud for Drejø landingsbro nøjagtigt en time senere efter en spændende sejlads langs de for tiden slet vedligeholdte koste i den smalle sejlrende, der fører østen om Græsholmen. Man så næsten bestandig bunden på tre-fire fods dybde på bådens ene side og den dybe, mørkeblå rende på den anden. Tydeligst var dette mellem Hjortø og Græsholm, hvor man skal passe på som en smed for ikke at tage grunden.

Morgenens grå tåger er efterhånden næsten forsvundet for solen, som nu bryder igennem og allerede gør dagen hed. „Rylen“ ligger på det blanke vand nær stranden og rykker dovent i sit anker. I vor lille kahyt er der en sådan smeltende sommerdag en fuldkommen tropisk hede; trods kunstig gennemtræk ved hjælp af sejlet som en tragt over skylightet stønner vi dernede af varme.

Jeg sidder splitternøgen på dækket efter et bad. Inde på den nære strand mellem stenene stråler strandkarsens grålighvide blomster, og imellem dem står også cikorien nu i blomst – blå lyn mod de gule, bølgende kornmarker og mod karsens perlegrå klynger. Over det vinblå hav ligger endnu fjernt en ganske lav, drivende dis, over hvilken jeg i syd skimter de blånende konturer af Ærø's højder som en række små Fuji-Yama'er. Noget lignende har jeg ikke set, siden jeg en sommermorgen fra „Danmark“'s dæk så Jan Mayen hæve sin spidse kegle over den lette ishavståge. Men dette er skønnere! – Tågens øverste, flimrende rand står med gyldne, røde og blå toner, som dugdråbers farver; småøers toppe rager rundt omkring mig op af disen, røde, hvor de er belyst af solen, blå i skyggen. Luften over dem ligesom klinger af farvetoner – eller er det fjerne lærker, som synger?

Havet går i lange, blide dønninger, ingen vind rører sig, kun af og til kruser et sagte pust fra syd den blanke flade. Gennem det fuldstændig klare vand skinner den rene sandbund med sine fine ganeriller op mod mig i skære, gulgrønne farver, bådens skygge falder skarpt derpå og på et par skove af dybviolette tangplanter. Et par vandmænd trawler med besindige tag langs overfladen.

Mellem to af de violette skove dernede, hen over den gyldne sandbund, kravler en mægtig krabbe. Idet den sidelæns bevæger sig over sandet ser det ud, som om den hele tiden høfligt går af vejen for nogen, der vil forbi. – Midt mellem bunden og overfladen står en stime tobiser, to-tre tusinde sølvglinsende tankestreger. Dønningen løfter dem i langsom takt alle på én gang og sænker

dem igen, uden at en eneste skifter plads i forhold til de andre. De er besjælede af én eneste mangel på vilje, én stor ubeslutsomhed. Men lige på én gang må der være hændt et eller andet, som er af interesse for tobiser – de er væk i et eneste glimt, som efter en pludselig, sindssvag indskydelse er de pokker i vold!

Jeg springer i vandet og svaler mig endnu en gang. Så klæder jeg mig på og går i land.

Fra broen går jeg ad den brede vej op mod byen, men drejer sydpå uden om denne og hen til kirken. Den stakkels kirke! Cementpudset er den blevet over det hele, et tykt, gråt „duppet“ lag dækker den overalt og skjuler næsten fuldkomment det, som bygmesteren oprindeligt har frembragt. I sin første skikkelse er den i 1535 opført som et kapel af kampesten af øens tretten gårdmænd. Den udvidedes med et kor i første halvdel af d. 17. århundrede og er senere restaureret, sidst i 1875, da den bl. a. fik den skrækkelige cementpudsning.

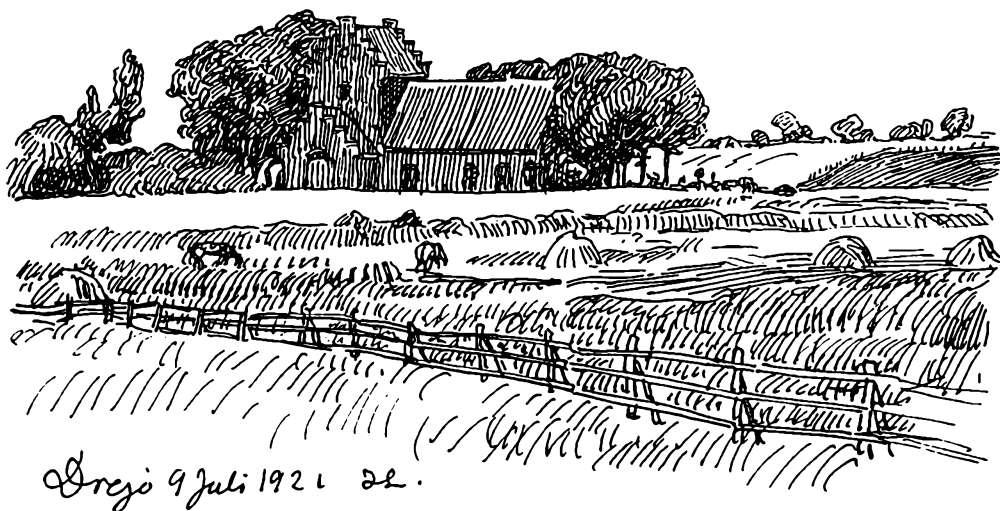
Den lille kirkegård er mærkelig, ikke så meget ved sit ydre som ved sit indhold. Her mødes de, alle de små øers beboere, her ligger de fra hele sognet på række og geled til den sidste parade: bønder og fiskere, gårdmænd, husmænd, ungarke og „ungpiger“, gifte og ugifte – fra Drejø, Birkholm, Hjortø og Skarø – ja endog et par fra Tåsinge er kommet til. Skarø har jo nu eget kapel og kirkegård; men der findes dog her „indkaldte“ derfra lige til 1891.

Over de fleste grave står kun simple, hvidmalede trækors med sorte bogstaver.

Ad en vej, der langsomt stiger, går jeg op mod byen. Det viser sig, at denne ligger i ni meters højde – minsandten, ikke ilde af Drejø!

Og så kommer jeg ind i en af de mærkeligste og bedst bevarede gamle landsbyer, jeg i mit liv har set. Gårdene, der er af bindingsværk, er næsten alle sammenbyggede og ligger mellem hinanden, foran og bag hinanden i et fuldstændig labyrintagtigt roderi, som ikke er til at hitte rede i. Undertiden er man absolut ude af stand til at afgøre, om man befinder sig på landsbygaden eller på en gårdsplads. – Der fortælles, at en jysk uldkræmmer engang hjemsøgte øen, og at han forlod en gård med den bestemte hensigt at begive sig ind til naboen, men pludselig dukkede op i gården igen. Da han så de samme folk, som han lige havde snydt, udbød han forbavset: „Imen hwa' – A trowed', A war kommen herfræ!“ – Når en jysk bissekræmmer løber vild, hvem kan så holde sporet?

Så godt som alle huse og gårde er ældgamle bindingsværksbygninger, de ældste går tilbage til første halvdel af 18. århundrede, hvad årstal på bjælkerne ofte viser. Alle er de hvilkalkede med tjærede stolper; undertiden har de grøn- eller blåmalede vinduesindfatninger og døre, og det hele er overordentlig smukt vedligeholdt. Hvert år ved forårstid bliver husene efterset og får en frisk omgang kalk og tjære. Vinduerne er ofte blyindfattede, ruderne er ganske små og næsten altid irriserede i en grad, så de har alle regnbuens farver. – Men desværre – også her begynder cementpesten så småt at brede sig. Og naturligvis har byen et mejeri af skrækindjagende ydre, et ditto forsamlingshus og et amerikansk gespenst af en mølle, hvis jernskelet dominerer hele øen som et Eiffeltårn.¹⁷

Drejø 9 Juli 1921 D.L.

Men midt inde i den gamle by er man sat mindst hundrede år tilbage i tiden, og det virker ganske løjerligt og naturstridigt pludselig at se en bondepige fare forbi på en cykel!

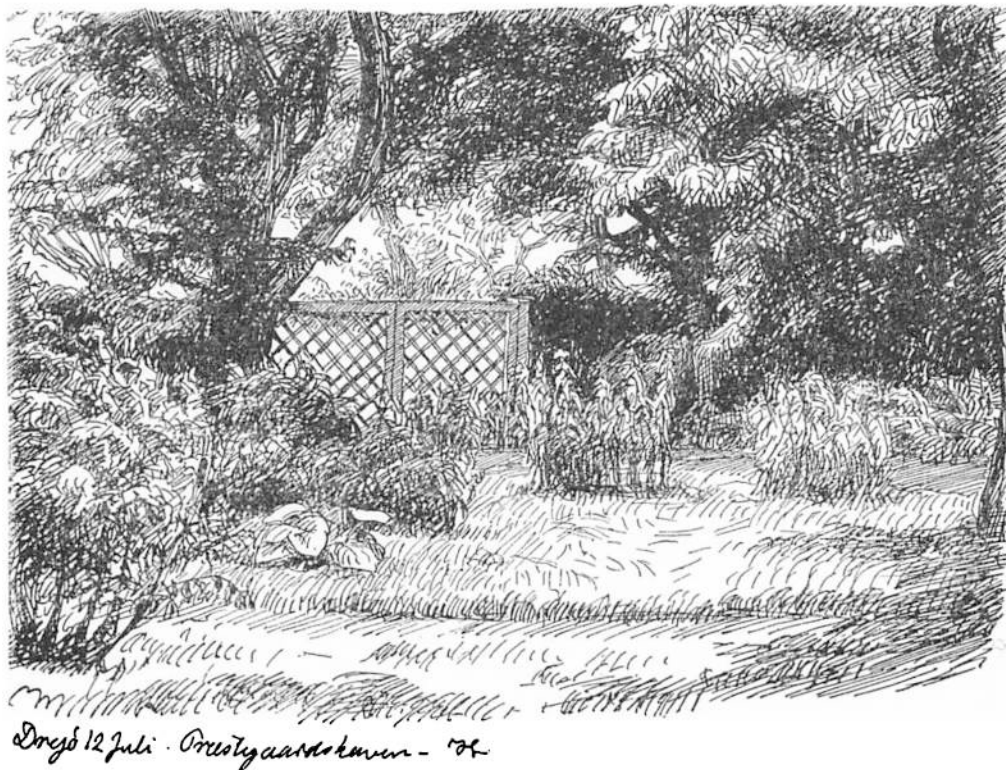
I et af de ældste, skønneste og bedst bevarede huse i byen bor sognerådsformandens svigermoder med sin lille datterdatter. Det er en venlig og meget smuk gammel kone, som straks opfordrer mig til at komme ind, da jeg nærmer mig. Og jeg finder her det første, ægte gammeldags bondehjem, jeg endnu har mødt på disse småøer. – På Skarø havde alt inventar været efter den aflagte provinsmode fra firserne: plysbetræk på sofaer og stole, etagerer med grufuldt, tysk nips og de værste tapetrædsler på væggene – intetsteds noget som helst, der tydede på, at man var i et hjem, hvor der nogen sinde havde været bønder og bondekultur. Det samme gælder i øvrigt Langeland og med få undtagelser Tåsinge og Thurø!

Gulvene herinde var af rødbrændte teglsten og sandstrøede, væggene hvidkalkede, loftet tjæret træ; rundt på vægge og gamle møbler fandtes skinnende kobber- og messingtøj. I den store gavlstue faldt solen gennem de små, irriserede og blyindfattede ruder i alle spektrets farver over det gamle bord under vinduet. Bordpladen var fastgjort til væggen og til at slå ned som en klap. Rummet har tidligere været øens skolestue, og ved dette klapbord sad børnene og læste eller skrev på deres sandtavler med en spids pind. Mellem døren og vinduet findes endnu den gamle kværn, på hvilken man malede kornet. I gavlen findes desuden et bryggers, der ligesom det omtalte rum har bevaret sin stil uforandret. De andre værelser i huset er en smule moderniserede, og dérinde bor den gamle.¹⁷

Udvendig er huset af overordentlig skønhed, især gavlen er fortrinlig; det er i det hele et af de smukkeste landsby-bygningsværker, jeg har set, og fortrinligt bevaret til de mindste enkeltheder. Huset er omgivet af en herlig gammel have.¹⁸

Den gamle kone var desværre fuldstændig døv, så jeg måtte opgive at få noget at vide af hende. Men hun henviste mig til sin svigersøn, sognerådsformanden; og mit senere besøg dér kom jeg ikke til at fortryde.

Gennem den gamle bys snørklede gader går jeg hen til præstegården. Jeg træder gennem porten og kommer ind på en eventyrlig, gammel gårdsplads med et par kastanjetræer så mægtige, at de overskyggede mindst tre fjerdedele af den. I middagsstilheden høres der ikke en lyd bortset fra en skrukken høne, der hysterisk haler i den snor, den har om benet, for at nå hen til sine kyllinger. Her ser ud, som om lutter fred og lykke må bo i disse omgivelser, under dette tag.¹⁹ – Om der også er velstand til huse, er vel tvivlsomt, „Drejø præstekald“ klinger ikke videre fedt! Men den præstemand, der træder mig i

møde, da jeg banker på hoveddøren, ligner det personificerede velvære, bred, jovial og elskværdig. Han er summen af Græsholm, Grydholm og Flæskholm under én hat! Og så var han *dog* fra Esbjerg.

Hans uforfalskede jyske accent klang mærkeligt på baggrund af alt det syngende øbomål, vi var vant til, men virkede på mig som et hornsignal på en gammel dragonhest.

Præstegårdshaven er sådan, at man roligt kunne forpligte sig til at forelske sig i en hvilken som helst pige på atten år, man traf derinde, eller i flere på én gang. Desværre fandtes der slet ingen, ikke engang den traditionelle præstedatter og hendes student. Her er ellers sceneri til en Hostrupsk komedie. Derimod mødte vi en grumme elskværdig skoleinspektør fra Odense, som var på visit, og som inviterede ekspeditionen til aften i et gammelt hus, han havde købt i byen nær det store gadekær. Huset er bygget 1721 og er altså i år to hundrede år gammelt; årstallet er indskåret i en bjælke over det gamle arnested.

Ligesom sin nordvestlige nabo Avernakø er Drejø en dobbeltø, sammengroet med sin mindre, vestlige del „Skoven“ ved et *drag* (fynsk drej), et smalt

og stenet rev af omtrent fem hundrede meters længde. Dens gamle navn er „Østræ Draghø“, i modsætning til Avernakø, som kaldtes „Vestræ Draghø“.

Øens form er meget uregelmæssig. Dens største udstrækning fra vest til øst er 5½ km, fra nord til syd 2½ km. Hovedøens nordligste punkt på halvøen Høllehoved hedder „Knappen“. Vest for dette skærer en bugt, „Vigen“, sig dybt ind i landet. På „Skoven“ når det vestligste punkt „Nebbesodde“ den for disse egne anselige højde af 17 m, medens dens nordspids „Mejlhoveds Odde“ er lav og flad.

På hovedøen er de fleste gårde og huse samlede på midten ved en mose, enkelte ligeledes nær den gamle havn ved „Vigen“ på nordsiden. På „Skoven“ ligger kun fire gårde langs vejen og enkelte spredte huse. Øens samlede areal er 746,5 tdr. ld., her findes toogfirs beboelser, hvoraf syvogtyve gårde, med i alt tre hundrede og ti indbyggere. Den er hovedøen i Drejø sogn, har kirke og ligger i Svendborg amt. Øen mangler søer og vandløb og er uden skov, men har frodige frugthaver om huse og gårde og store træer i byen, stynede popler og pile langs vejene foruden enkelte aske, samt hyld, tjørn og bukketorn ved mindre veje og markskel. At der rundt omkring i vejgrøfterne findes *Arum maculatum* i mængde kunne tyde på, at de sidste skovrester har holdt sig længe på øen.

Efter Jordebogen har øen været rig på vildt, her fandtes således både hjorte

og dådyr og desuden vilde stod („Hors“), og øen havde jagthus, rimeligvis på grund af sin centrale beliggenhed. Herfra kunne de kongelige jagtselskaber bekvemt komme over til de omkringliggende småøer.

Endnu i 1523 finder vi øen liggende „under Nyborg Slot til Fadebur“; men snart efter er den kommet på private hænder. Efter sagnet skal kongen have skænket Drejø og Avernakø til herremanden på Egeskov, den bekendte rigsråd Otte Krag, fordi denne havde hentet „tater og polakker“ ind i landet til at fordrive svenskerne med (!) – Sagnet rummer i al fald den sandhed, at vi finder Egeskov som første private ejer af øen, idet kronen i 1667 tilskødede den til Otte Krags enke. Herfra solgtes den imidlertid i 1766 til oberst Preben Brahe, som lagde den under stamgodset Hvedholm. Øen hørte lige til omkring 1807 under Hvedholm, og først efter den tid er den ved køb efterhånden kommet i beboernes eje.

Hvornår øen i den nyere tid først er blevet bebygget, vides ikke; men allerede i 1660 findes her en ganske betydelig bebyggelse, hvad en synsforretning efter svenskekrigen viser. Her fandtes da fem helgårde, seksten halvgårde og et hus, ialt toogtyve familier. Efter samme synsforretning lader det i øvrigt til, at fjenden ikke er faret alt for voldsomt frem mod beboerne. At han har frarøvet en mand et bundgarn til en værdi af 10 rdlr. og tre andre mænd ét til værdi af 8 rdlr. er alt, hvad man har kunnet få opspurgt! Men der har måske ikke været andet attråværdigt på øen.

Foruden den førnævnte synsforretning tyder kun ét eneste sagn på, at Carl Gustavs soldater har været i land på øen. Erik Dahlberg, som var ophavsmand til det eventyrlige togt over isen, er dog vistnok på tilbage-toget fra sin undersøgelsesekspedition til Lolland kommet en afstikker fra Tåsinge til Ærø og har da måske med sine firs østgötaryttere berørt Drejø eller er kommet forbi i dens umiddelbare nærhed. Sagnet beretter, at en svensk rytter, der havde forvildet sig herhen og om aftenen silde red gennem byen, i mørket red forbi en gammel kvinde, degnen Henrik Nielsens kone, der stod uden for skolehuset. Idet han

kom forbi hende, sagde hun for sig selv: „Gud fri os for svensken!“ – „Ja, Gud høre det, mor!“ sagde rytteren, der ville bevare sit inkognito, idet han red videre.

Hans mål har jo dog røbet ham. Men efter synsforretningen at dømme må der have været en vis kraft i bønnerne.

Det ser ud til, at flere af de sognet tilhørende småholme, som nu er ubeboede, tidligere må have haft enkelte beboere. Thi „Provincsialeksikon“ for 1830 meddeler, at til Drejød kirke søgte tidligere indbyggerne fra „Egholm, Græsholm, Gryholm, Hjælmshoved og Molholm“ (skal være Mejlholm). – Af disse er Hjælmshoved den eneste, som nu er beboet. – Artiklen tilføjer imidlertid, at nu (1830) findes på disse holme (af hvilke Egholm hører under Marstal landsogn) ikke andre indbyggere end fugle og krybdyr! – Senere har dog Egholm på ny i en årrække haft nogle få beboere.

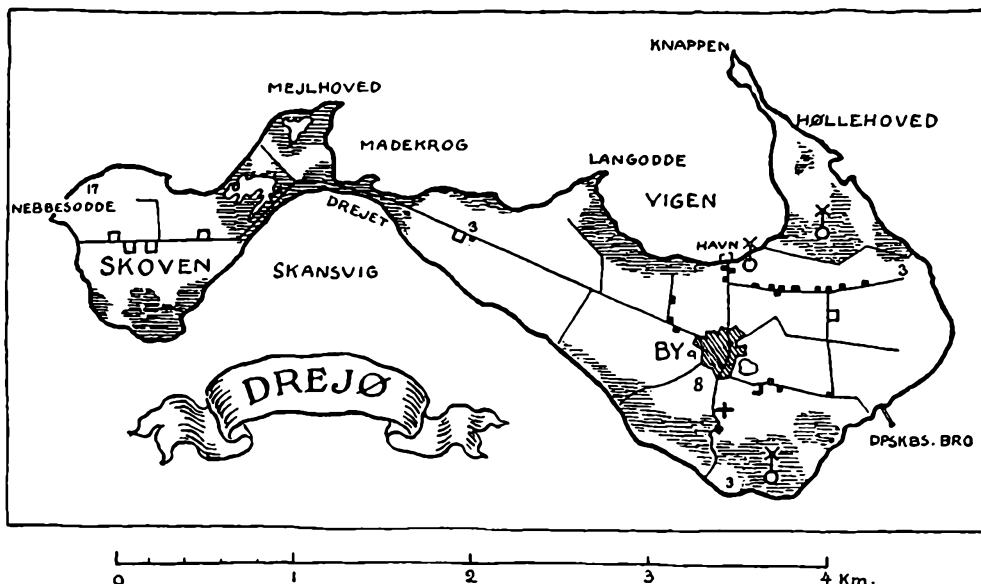
Til trods for at øen er omgivet af fortrinlige diger, brød stormfloden i nov. 1872 gennem disse og oversvømmede fire syvendedel af øen. Da byen er højtliggende, blev denne imidlertid sparet; men digerne blev de fleste steder revet fuldstændig bort og var overalt beskadigede. Til sammenligning skal det nævnes, at Hjortø ved den lejlighed stod under vand på 16 tdr. land nær, og at Birkholm var fuldstændig overskyllet.

Præsten Peder Tommerup så under sit ophold på Drejød, som han forlod 1817, de mod englænderne i 1808 på nordsiden af „Skoven“ opførte batterier forsvinde i havet, og to forskellige køreveje langs stranden, hvor disse lå, er siden ødelagt af stormfloder. Tommerups poetiske gemyt er dog løbet løbsk med ham, når han beskriver „de store Klippestykker, der rage frem i nogen Tid, indtil de omsider buldrende nedstyrte“ – omtrent som ved en naturkatastrofe i Schweizeralperne. Han taler ligeledes om „det forslugne Hav, der til sidst *opæder* disse Smaaøer.“ Han var præst her på Drejød og har sikkert i sine prædikener betjent sig af et blomstrende sprog!

Fabricius fortæller om krigen 1807–14 følgende:

„Skønt Drejød ikke egentlig blev Skueplads for Krig – noget, som aldrig vides at have været Tilfældet paa den fredelige Ø – fik den dog *sin* Del af Forskrækkelsen. Man havde i Anelse om Faren sendt 30 Geværer og nogle Muskedonnere fra Fyn over til Drejød. Øens Folk anlagde selv Batterier paa belejlige Steder under Vejledning af en Underofficer, der med 40 Mand var lagt over paa Øen. Der blev dog ikke videre Lejlighed til at vinde Lavrbær for den krigslystne Befolkning. En Formiddag i Oktober 1807 sendte de engelske Skibe en flensborgsk Galease, som de havde taget, ind mod Øen for at købe Høns og Gæs; men de aarvaagne Øboere satte Fædrelandet over egen Vinding (!), stormede løs paa en Styrmand og 4 Mand, der kom ubevæbnede (!) i en Baad fra Galeasen og landede ved Kalvehaven paa Sydsiden af Øen,

toge dem til Fange og førte dem til Faaborg, hvor de maatte gøre Orlogstjeneste og først frigaves ved Juletid. Da Kaptajnen paa den flensborgske Galease ud paa Eftermiddagen nærmede sig Landet for at faa sin Baad og sit Mandskab igen, blev han af de tapre Øboere modtaget med en Kugleregn, som slog igennem Sejlene og tvang ham til at vende om igen med uforrettet Sag. – Flere Gange siden vare Englænderne paa Færde, skøde Raketter og foruroligede Øboerne, der dog hurtig kom paa Benene og forsamlede sig om Natten; men Fjenden gjorde intet Forsøg paa at komme iland. Saaledes allarmedes de 5 Gange det første Aar og 2 Gange det andet. Men efter Træfnin-gen paa Knastegrunden ved Bjørnø i Juni 1808 mellem 2 engelske Brigger og 2 danske Kanonbaade, der jøge Fjenden paa Flugt, men ikke kunde forfølge ham af Mangel paa Ammunition, kom de engelske Skibe ikke mere i disse Farvande, der desuden frembyde store Vanskeligheder for større Skibe ved de mange farlige, grundede Kyster.“

Ja – i det sidste ligger vel forklaringen. Mon ikke syv-otte linjeskibe havde kunnet indtage Drejø? Med tilfangetagelsen af de fem ubevæbnede mand forholder det sig således, at da beboerne havde sendt dem til Fåborg, og man på skibene forgæves ventede deres tilbagekomst, lod man sagen undersøge, og myndighederne i Fåborg udleverede skyndsomst fangerne med en behørig undskyldning. Således forløb denne storartede guerillakrig.

Da hans højærværdighed amtprovst Boegh i begyndelsen af forrige århundrede besøgte Peder Tommerup, som var præst på Drejø, faldt de i snak med en firsårig kone fra øen; den venlige provst sagde til hende: I Folk bo godt

her, og Eders Ø ligger ret paa et ønskeligt Sted!“ – hvortil den gamle svarede andægtigt: „Ja, Fa’er! Een Mil til Taasinge, een til Fyen og een til Ærø! – Herregud! at dog Drejø er lagt saadan midt i Verden!“

Denne følelse af at være midtpunkt er endnu ikke helt forsvundet af drejøboens verdensbetragtning. Endnu den dag i dag kalder han indbyggerne på de omliggende øer i sognet for „øboer“, i modsætning til sig selv. Men det er dog ikke kommet så vidt, at beboerne her ligesom på enkelte af de nærliggende, større øer har fået en særegen betegnelse, som f. eks. „thurinere“ fra Thurø eller „tøsinger“ fra Tåsinge. Ligesom beboerne på de andre øer i sognet må han nøjes med at få „bo“ hæftet til øens navn.

Øens postforbindelse med omverdenen syntes endnu for få år siden ikke at have været egnet til at styrke øboen i hans tro på denne centrale stilling. En halvtreds-årig mand herfra fortalte mig, at han engang, mens han var sømand, rejste hjem fra Christiania og nåede hjem med skibet flere dage før de breve, han havde afsendt deroppe fra inden afrejsen. Sejladsen varede tre dage!

Har end dette lille samfund haft selvfølelse, så har dets tro på dets markerede stilling i forhold til verdensaltet ikke været parret med *tryghed* over for omgivelserne. Den samme mand fortæller, at når havet omkring øen var tillagt med is i gamle dage, gik der bestandigt om natten inde i og omkring Drejø by to mænd med en tromme, som de bearbejdede skiftevis af alle kræfter hele natten igennem. Lad blot alverden sove – med undtagelse af tyve og ildgerningsfolk derude – *her* skal vi dog vise disse, at vi er vågne!

Havet, som ellers kan være øboen en ildesindet nabo, er i de mørke nætter hans bedste værn – men isen forvandler det til en bro, der forbinder ham med alt, hvad der er ham ukendt, lumsk og fjendsk!

I tågede nætter var den samme tromme i øvrigt i gang nede ved den lille havn, for at skibene efter dens dundren kunne finde det smalle indløb.

Disse øboer, som nu er et hartad stavnsbundet agrarfolk, hvis eneste forbindelse med omverdenen er postdamperen, har gennem tusinde år været et bestandig *sejlende folk*, blandt hvilket hver mand var hjemme i sin jolle. I „øbojollerne“ hentede de en mængde af deres fornødenheder fra Ærøskøbing, Fåborg og Svendborg og kom således hyppigt til „andre lande“, som de endnu udtrykker sig. Da kendte de så godt som alle folk på Tåsinges, Fyns og Ærøs kyster, hvor storm eller stille ofte tvang dem til langt ophold.

Peder Tommerup siger, at øboerne skaffede sig deres sulemad „ved meget besvær og mange rejser.“

Denne tusindårige tradition er først for ca. tredive år siden begyndt at ændres og er allerede nu så fuldstændig forsvundet, at nu kun de gamle eller de få professionelle fiskere kan sejle en båd.

Men bestandig ansås det for en skam at *tjene* eller *bosætte* sig uden for sin

ø; og drejboen forlod først for alvor sin fødejord, når det tidspunkt kom, da han døde og gik bort fra alverden og dens tant. Og ikke engang *da* var det så lige en sag at slippe væk. Mangen gammel øbo – og ung med – har vinteren igennem henstået under åben himmel i sin kiste ude i „Drejø Skov“, et gammelt krat, som lå vesten for Drejet, og ventet på, at foråret skulle komme med magsvejr og roligt hav, så også hans *jordiske* levninger kunne komme over Styx – farvandet mellem øen og Ærøskøbing, det nærmeste sted, hvor der var kristenjord!

Men alt dette er glemt. Der findes vel næppe nu folk på øen, som har nogen anelse om, hvor „Drejø Skov“, denne gamle dødens have, har ligget; ja selv dens navn huskes ikke mere. Livet forandrer sig her som andre steder. De levende går på langfart med damperen „Ærø“, som én gang daglig forbinder øen med Svendborg og Ærøskøbing – og de døde finder hvile i øens egen jord.

Men endnu lever på øen frygtelige sagn om, hvad der kunne ske på havet. Engang druknede to småbørn, som skulle til kirken og døbes, samtidig med fadderne og alle de andre, som var med i båden, da man var på vej til Ærøskøbing. Også efter at kirken er bygget her, har havet krævet mange liv fra de omliggende øer i sognet, når man var på vej til og fra Guds hus. Oluf Tønder, hans hustru og fire andre druknede d. 17. februar 1747 mellem Korshavn og Flæskholm i en pludselig opkommende stormbyge. Præsten Preben Lihme havde samme skæbne, da han d. 10. oktober 1799 var rejst til Hvidkilde for at byde faddere til sin søns dåb; mellem Fyn og Skarø kuldsejlede han og druknede sammen med to unge karle, som var med ham. Karlernes lig fandtes om efteråret, men præstens først det følgende forår i en dyngede tang på Tåsinge strand.

Men det er dog ingenlunde lutter mørke billeder, øboen har fra dette hav. Blandt de mange fester, hvorpå vinteren på øen var så rig, kom ingen på højde med griseslagtningen den første og anden november med påfølgende sejlads til Fåborg. Heri deltog alle sognets beboede øer, og den foregik på bestemte aftalte dage, som regel 3.–4. november. På de dage, da øbojollerne fra alle de små øer drog i flok og følge over havet, og karlfolkene i de skørteagtige „Veebowser“ (vide bukser) stævnedes fra hver sit hjemsted med de tunge flæskesider om bord for at sælge den dyre last på Fåborg marked – da gik det strengt til både i byen og efter hjemkomsten. Det var en vikingefærd med svinehyl og blodig optakt, der endte i fryd og sær gammen.

„Øboflæsket“ var meget anset og efterspurgt, især på den magre Fåborgegn, hvor man tidligere kun holdt få svin. Men disse farter, denne form for landbrug og søfart i forening, hørte op allerede i firserne, da man begyndte at opføre slagterier og indføre nye svineracer.

Ved siden af øboernes overordentlige sparsommelighed og tarvelige leve-måde i det daglige liv holdtes her tidligere en utrolig mængde gilder, ofte ved de besynderligste lejligheder. Foruden det sædvanlige *æregilde* eller „ærol“ på årsdagen for en jordefærd og de almindelige bryllups- og barselgilder – *barsøl* – holdtes der *igangsgilde*, når man bosatte sig, *kirkegangsgilde*, når en kone holdt sin første kirkegang efter barnefødsel, og *aldermandsgilde* ved tiltrædelse af aldermandsembedet, som besattes på ny hver majdag. Aldermanden var en slags leder af de møder, hvor beboerne afgjorde øens anliggender. Hos ham opbevaredes byens tromme, til hvis hvirvler alle skulle give møde under bødestraf. – Her var *tyregilder*, der afholdtes af den gårdmand, hos hvem øens tyr var på sin etårige pension. Her var *pumpegilder*, som gaves på omgang af alle dem, der var fælles om en pumpe (!). Traktementet var almindeligvis smørrebrød, brændevin, øl, kaffe og tobak.

En ældre gårdmand, som er barnefødt her på øen, fortæller mig, at i hans ungdom for femogtyve-tredive år siden var adskillige af disse gilder endnu ret almindelige, således igangsgildet, der holdtes af nygifte for alle øens gifte folk for at komme med i bylavet. Hans hustru, som er en af de folk på øen, der er bedst kendt med de gamle skikke, meddeler mig en del morsomme enkelt-heder om disse:

Når i hendes ungdom en kone gjorde barsel, var det skik, at konerne fra alle sognets øer skulle „bære mad“ til hende, mens hun lå. Alle vegne fra kom de med fede pandekager, med risengrød eller sødsuppe, den nærmeste familie måtte oven i købet stille to gange. Fortællerinden har oplevet, at halvtredsinds-tyve koner ved en bestemt lejlighed „bar mad“ til samme sted, og da ingen af dem kunne ane, når de andre kom eller hvad de bragte, hændte det, at der på én dag kom *tretten spande risengrød* til gården – til konens og husets private brug.

Madbæringen varede i otte dage. Jordemoderen kom to gange daglig og svøbte barnet i de ti dage, konen lå; det var skik, at hun hver gang skulle spise alt, hvad hun orkede, og tillige hver gang have en pakke med sig derfra. Barselstuen mindede om Holbergs, men i forværret skikkelse. Allerede før barnet var født ankom alle de nærmeste kvindelige slægtninge til åstedet, og straks efter begivenheden vrimlede huset af alt slags kvindfolk. Dagen efter var der stor heksesabbat fra morgenstunden med smørrebrød i lange baner – og hele byen lugtede af kaffe. At det strengt var forbudt mandfolk at tage del i disse orgier var vel en overflødig foranstaltning!

I halvtredsårsalderen, når konerne ikke fik børn mere, bortfaldt deres forpligtelse til at „bære mad“. – Disse barselgilder holdes endnu stedvis på øen, men dog med nogen moderation.

En sædvanlig skik før et bryllup bestod i, at man gik rundt hos naboerne og

soldede under påskud af at låne tøj til festdagen; dette fandt sted hver aften i længere tid.

Fortællerindens mor fik i begyndelsen af sit ægteskab et barn og havde siden fødslen endnu ikke været i kirke; hun måtte efter gammel streng skik derfor ikke forlade huset med noget som helst andet formål. Imidlertid blev barselkonens moder pludselig meget syg, så alle troede, hun lå på sit yderste. Men til trods for at barselkvinden boede dør om dør med sin dødssyge mor, kunne hun i dette tilfælde ikke gå over tærskelen for at besøge hende. Hun overholdt skikken. Den gamle svævede længe mellem liv og død; men tilfældet ville, at hun kom sig.

Fortællerinden, en halvtredsårig kvinde, er den første på øen, som har povet at bryde denne gamle skik, og har af den grund til for få år siden været sat i band som en kætterske af hele klanen.

Når en barselkvinde første gang efter en fødsel skulle i kirke, kom om morgenen flere koner for at „lede hende ind“. Den ene af disse var på forhånd anmodet om at gå barselkonen nærmest – at „gå hos“ hende. Til børnene og de unge mennesker sagde man ved en sådan lejlighed altid: „I skal skynde jer at komme i kirken i dag; der er en, som skal ledes ind, og I må være inde, før dette sker!“

I kirken gik det højtideligt til, og skikken var ganske smuk. Når kvinderne ankom til kirken, hvilket måtte ske, når indledningsbønnen og den første salme var til ende, gik præsten under afsyngelsen af den anden salme ud og modtog dem i våbenhuset, hvor han til barselkvinden holdt en højtidelig og smuk tale, der handlede om barnets glædelige fødsel og om det skønne i at bringe et barn til verden. Han takker Gud, fordi barnet er sundt og velskabt, og han bringer barselkvinden en tak, fordi kirken er det første sted, hun søger, efter at hun er kommet op. Efter denne velkomsttale går præsten atter ind i kirken, bag ham moderen og konen, som „går hos“ hende, og derefter de andre koner.

En besynderlig skik, som ikke følges mere, var denne, at når en enke bar sorg for sin afdøde mand, måtte hun trække sit skørt op over hovedet, når hun gik til kirke, og således indhyllet overvære gudstjenesten. Skørtet måtte ikke fjernes fra hovedet, før hun atter var hjemme i sit eget hus.

Fortællerinden har som yngre tilbragt nogen tid på landet i Vestjylland og havde indtrykket af, at hun dér var faldet ned hos et helt fremmed folk. Dette kom især tydeligt frem ved deres gilder, mente hun. Hun fik kuldegysninger ved synet af de tavse kvinder med det samme uforanderlige udtryk i de stive ansigter ved begravelse som ved bryllup, og de småsnakkende, bestandig piberygende mænd, der står som fastgroede til ét sted i timevis og kun vender øjnene, når de skal se til siden. – Her er det anderledes, gilderne står

der gny af fra den ene ø til den anden, mændene råber og ler, kvinderne galer og „glæden står højt i tak“. Der viser sig ved sådanne lejligheder en iøjne-faldende ydre forskel på jydens og øboens temperament.

Beboeren af den lille sydfynske ø er en typisk fynbo, med et fint hoved, vittig i replikken og med en rask ripost. En historie fra et vælgermøde på Syd-fyn kan tjene som karakteristisk for dette folks vid, med dets sunde og lidt drøje kulør. Læserinderne anmodes om at trække skørtet over hovedet:

En fremmed kandidat, som ikke er populær i kredsen, har ordet fra talerstolen og siger følgende, bredt og salvelsesfuldt: „Ja se, mine kære vælgere! *Danmarks rige*, det vil jeg sammenligne med en umådelig stor fugl, hm! Hovedet – det er Hans Majestæt kongen. Kroppen – det er folketinget og lands-tinget. Men vingerne – *vingerne* mine kære vælgere – det er *jer!*“

Her løfter sig en lys røst fra tilhørerskaren: „Jamen saadan en umaadeli' Fu'el den har ogsaa et gevaldi't Røvhul, og det er Fa'enedeme' *Dig*, Lars Pieter!“

Jeg har truffet adskillige beboere af Drejø sogn, som kunne have skudt denne flinke replik af.

Ældre forfattere skildrer beboerne som et brillant folk, nøjsomt og gæstev-venligt, men med øboernes sædvanlige stærke vedhængen ved det gamle, util-bøjelige til at gå med til forbedringer og fremskridt. „Det er nu så *vor* skik!“ – med disse ord affærdigede man hyppigst den fremmede. Med hensyn til det sidste har de senere år dog gjort store forandringer.

Peder Tommerup siger, at gamle beretninger tyder på meget fattige kår hos beboerne; de bandt deres sko med åleskind, mens fynboerne „braskede med deres Sølvspænder“. Lige så fattig som klædedragten var husenes bohøve. „For omtrent 50 Aar siden (skrevet 1825) var Jacob Henrichsen den første, der pry-dede sin Stue med Uhr, og hos ham forsamledes man, naar Timen var ude, for med forundring at høre dette Kunstværk at slaae!“

Livet var såre forskelligt dengang fra nu om dage, beboerne tog på hav og på land, hvad der faldt for til livets ophold; især færdedes man dengang langt mere på søen end nu til dags. I de stille sommeraftener og nætter blus-sedes efter ål rundt langs kysterne, og om efteråret i de mørke, stormfulde nætter toges ålene i ruser; ja, en „sandfærdig mand“ fortalte ham, at han en-gang fangede en del ål i en ærteager, som han havde ved strandbredden, „hvoraf erfares, at disse Fisk ogsaa bugte sig op paa Landet.“ Desuden skødes af og til en del sælhunde ved grundvandene på de store sten.

Også fuglene ydede deres til beboernes køkken. En mængde trækfugle af forskellig art holdt til her: „Viber, Bekkasiner, Havsnepper (?), Vildænder,

Gravgæs og alle slags Vildgæs, Brokfugle og Regnspurve (!) skrige og pibe, flagre og løbe her, til de atter tye til mildere Egne. Brushøns med deres i skønne Farver varierende Kokke komme og hid i ikke ringe Antal. Disse morrende Fugle vælge sig en Danseplads paa de ubeboede Holme, hvor de løbe efter hinanden i en Cirkel; men besnæres af Øboerne, der fange dem i op-hængte Hesthaarsdoner.“

Derimod måtte man holde fingrene fra øens mange, fede karusser. Præsterne har i gammel tid sat karusserne i øens damme, og de er derfor „stedse ene af dem fiskede“. Præsten Johan Schmerkel oprettede allerede 1693 en kontrakt med Drejøs mænd, hvori bl. a. stod følgende: „Præsten skal och nyde Fiskevand vaadt og tjurt i March inden Bye och uden Bye saasom andre frembfarne Præster til Drejoe havt haffe.“

Medens forfatteren ellers i sin beskrivelse af øens herligheder holder sig til prosaen, tvinger hans begejstring for dens fremragende gødning – tangen – ham til at fare ud på versefødder:

Hvo tør nægte Tangens Kraft,
som ser dens hundredaarig Magt!
Dit Søegræs, o Neptun! det er,
som frodigt driver Kornet her.

Han var altså ikke så god som poet.

Jeg hørte på øen en lille rørende historie fra gamle dage, som er betegnende for livet i disse afsides egne, hvor havet var det brede skel mellem de forskellige landsdele.

Gamle Maren Hansen fra Drejø By, nu nioghalvfjerds år gammel, opdroges som lille pige i huset hos „Moster Maren“, gift med Christoffer Jensen her af øen. Moster Maren fortalte hende, at da hun engang som ung kone en sildig efterårsaften alene færdedes ved stranden, fandt hun en strandvasker, liget af en ung mand, som lå og rullede i havstokken. Hun vadede ud og tog fat på liget, som hun med besvær fik slæbt på land. Så gik hun hjem og hentede folk, og den døde blev bragt til byen, hvor han få dage efter blev jordet på kirkegården. Ingen kendte ham. Men hans grav vises endnu, den ligner andre strandvaskeres: kun vedbend er plantet over den.

Fire-fem år efter denne begivenhed kom Moster Maren sejlen sammen med sin mand en sen, mørk nat til Als. Ligesom ærøboerne var drejøboerne og deres naboer fra gammel tid både politisk og forretningsmæssigt knyttede til

Als. – Nu skulle et eller andet indkøb gøres derovre, og de kom i det mørke og sludfulde vejr ind under kysten uden ret at vide, hvor de befandt sig. Pludselig så de et lys, som de besluttede at styre efter. Da de nåede landet og gik efter lyset, kom de til et hus, hvor de bankede på og blev lukket ind. En gammel kone boede ensom i huset, og hun tog venligt imod dem og gav dem at spise. Da hun hørte, de var fra Drejø, blev hun tavs og stille; men siden sagde hun: „Nå – er De fra *den ø!* Ak ja, jeg havde engang en eneste søn, der druknede – og de siger, at han drev i land på Drejø.“

Det viste sig, at det netop var fem år siden, det var hændt. Og da alle ken-demærker stemte, blandt andet en ejendommelig tatovering på den dødes venstre håndled, da var der til sidst ingen tvivl om, at det var den gamle kvindes søn, Moster Maren havde fundet hin nat på stranden.

Den gamle sad længe stille og græd. Men så gik hun hen og omfavnede Moster Maren, takkede hende og kaldte hende „en lille Guds engel fra himlen“, der var kommet til hende med visheden om hendes døde dreng.

Dette var i første halvdel af forrige århundrede. Den dengang store afstand (fire-fem mil) i forbindelse med, at alsingerne var dårlige søfolk, var tilstrækkeligt til, at man ikke eftersporede den forulykkede, til trods for at man havde hørt, han var drevet i land på Drejø.

Øerne her har som mange andre egne i vort land haft sine „kloge mænd“ og koner lige ned til nutiden. En af de mest fremragende på Drejø, hvis navn endnu er kendt herovre, var den gamle Hans Carlsen, degn på øen fra 1720; han blev otteogfirs år, før døden kunne få bugt med ham, og blev således en virksom reklame for sine egne lægemidler. En af hans trylleformularer, der var ganske ufejlbarlig som forebyggende middel mod buldenskab „i stødt og revet sår“, klang således:

Signe *Lindhard* Jesu egne Saar,
Det skal hverken buldne eller bryde,
Det skal hverken raadne eller svide,
Førend Jomfru Marie føder anden Gang.
I Navn Gud Faders, Gud Søns og Gud den Helligaands.
Pie! Pie! Pie! – –

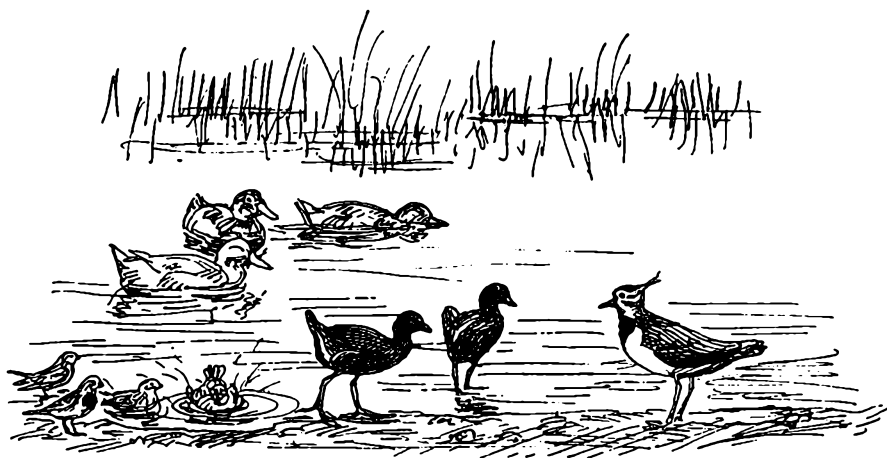
(her spyttedes tre Gange.)

„Lindhards urt“ var visse steder på Fyn navnet på lugtløs kamille. Den havde sit navn efter en købmand i Nyborg (omkr. 1800), som forfalskede sæden med den, inden han solgte denne til bønderne; den var i gamle dage en almindelig lægeurt.

Endnu findes her på øen folk, der har været med til at kæde trækloverne, som køerne om vinteren havde om halsen i stalden, omhyggeligt sammen om foråret ved at stikke dem ind i hinanden så de dannede en lang lænke, som op-hængtes og bevaredes hele sommeren igennem – thi så holdt de enkelte gårdes kreaturer også altid sammen ude på fælledeerne, hvor de gik løse.

Troen på de underjordiskes magt har holdt sig her til vore dage. På Birkholm fødtes for omtrent fyrretyve år siden et drengebarn, som ikke ville trives, fik et frygteligt ydre og alle sine dage blev en dværg. Alle og enhver vidste, at han var blevet forbyttet af de underjordiske, fordi det varede for længe, inden han *blev døbt*. Thi over udøbte børn havde de underjordiske

magt! Børnene skulle derfor altid døbes straks efter fødslen, for at bjergfolkene ikke skulle tilvende sig dem og lægge deres egne i stedet. På Drejø kunne dåben jo nemt foretages; men også fra Birkholm, Skarø og Hjortø blev børnene øjeblikkelig, uden hensyn til årstid og vejr, pakket ind i en pude, lagt om bord og sejlet til kirken på Drejø.

Man lagde endnu for få år siden en kniv i spanden, hvori en ko første gang malkedes, efter at den havde haft kalv, og man stak stål i stråtaget over døren for at holde ondt borte fra husets tærskel. Men også andre, mindre hyggelige rester af den gamle folketro og overtro, således især troen på mennesker med overnaturlige evner til at gøre godt og ondt, særlig det sidste, har sine dybe rødder i befolkningen og findes her den dag i dag.

Om den gamle, skikkelige Rasmus tror endnu de fleste ældre folk sikkert, at han kan hekse. Han bor ganske ensomt i byens udkant nær mosen i et lille, fattigt hus, hvor han har levet ene i de sidste enogfyrre år uden nogen mors sjæl til at hjælpe sig. Aldrig ser han et menneske inden for sine døre, vil in-

gen ha' derind; han er en særling, og deri ligger fejlen. Han har stillet sig uden for samfundet, og det har hævnnet sig ved at mærke ham.

Kommer han ind til folk, lever man dér længe efter i skræk for følgerne. Et sted kom han således ind og forærede en lille dreng en pære. Næppe var han ude ad døren, før moderen rev pæren fra drengen og kastede den ud på marken – barnet skulle dog ikke forgøres! Sådanne talemåder som: „Nu har gamle Rasmus været her, så bliver det nok snart galt med kreaturerne!“ er ganske almindelige. Og kommer man ad en vej med en drift høveder og møder Rasmus dér, går man foran kreaturerne og beder ham høfligt, men bestemt om at forføje sig et godt stykke ind på marken, mens man slipper forbi med kvæget.

Engang forærede han en af skolelærerens unge døtre tøj til en kjole. En kone fra byen sagde da til lærerens kone: „Det falder Dem dog vel ikke ind at give pigen en kjole på af *det* tøj!“ Man lo naturligvis ad hende, og pigebarnet fik den fine kjole.

En familie på øen, hvor der var en syg dreng, sejlede adskillige gange til Fyn med barnet for at søge lægehjælp. Men hver gang de vendte tilbage fra disse rejser, og ligeegyldigt hvor de landede – så stod Rasmus netop dér på stranden. Han talte ikke til dem og nærmede sig ikke – stod blot og så på dem. Og så kunne enhver sige sig selv, at det hele ingenting nyttede. Og det nyttede heller ikke, drengen er syg den dag i dag! Dé har man da et soleklart bevis for de onde øjnes magt. Mod gamle Rasmus strider selv videnskaben forgæves.

Stakkels gamle, det er en frygtelig form for anseelse, han har fået i det lille samfund!

Jeg går en dag hen for at besøge ham. Vejen fører fra byen ned ad skrænten mod „gadekæret“, som er en stor mose med åbent vand på midten og tæt rørbevoksning langs kanten; kun mod den gamles hus er bredden åben. Et broget fugleliv rører sig her, en flok fede gæs står på bredden og pudser fjerene, spurve vasker sig i vandkanten, så sprøjtet står højt til vejrs, brogede ænder svømmer på vandet – og lige op ad denne gruppe spankulerer to grønbenede rørhøns omkring med nervøst vippende stumphaler sammen med en vibe og et par tamme høns. Her klukkes, pippes, rappes og gækkes. Men viben går på vingerne, da jeg nærmer mig, og rørhønsene kommer pludselig i tanker om, at de har glemt et eller andet inde mellem sivene. De stikker af med små svinkeærinder ud til siderne, men ser ikke til den kant, hvor jeg er – det er så-mænd ikke *min* skyld, de går deres vej, ok nej!

Gamle Rasmus står i sin stump have uden for sit bitte hus, en ganske lille bitte mand. Han er grå over det hele, ansigt, hår og klæder, og han ville ligne en vemodig grævling, dersom han ikke endnu betjente sig af den oprejste gang. Men hans ryg er allerede stærkt bøjet, hovedet nærmer sig sagtmodigt

Drejø, 12/7 1921.

Achten Friis.

GAMLE RASMUS FRA DREJØ BY

jorden, ligesom søgende efter et godt og tjenligt sted, hvor man kan grave sig ned og få lov til at være i fred.

Han får travlt med at bede mig komme ind og kanter sig selv forrest ind ad døren. Jeg er tydeligt nok en fangst, måske endda ventet. Men af hans ansigtsudtryk får jeg ingen forestilling om, at jeg er velkommen. Gamle Rasmus har glemt at smile. Han rydder en stol og beder mig sidde.

Her er fælt beskidt, med et mildt ord. Og her lugter hverken af lavendel eller heliotrop! Vinduerne har næppe været åbnet i enogfyrretyve år, og døren kun højst nødtigt. Gamle koner kan nemt klare sig selv, men gamle, ensomme mænd har det ikke godt, de tager kejtet på nål og tråd, og karkluden falder dårligt i hånden. Det falder dem svært at være huslige.

Rasmus byder mig på mellemmad. Han henter et halvt sigtebrød i naboværelset, tørrer det omhyggeligt af med ærmet og lægger det foran mig på bordet mellem papir, gamle klude og andet ragelse, hvorpå han skærer et par skiver af med sin lommekniv; så tager han en kande og skænker øl. „Det er godt øl,“ siger han, „og spis nu endelig!“ Han byder mig det bedste, han har, bart brød og „dawle-øl“. Jeg svælger en skive af brødet og drikker glassets sure indhold. Så snakker vi.

Han taler stille og pænt; han er en dannet mand, har været på højskole engang, er således et unikum i landsbyen og *har* vidst ikke så lidt mere end de fleste af sine landsmænd. Men stort andet end sit fadervor kan han dog næppe huske mere. Ensomheden generer ham ikke, påstår han. Han glæder sig over fuglene her i mosen; engang var her vildænder, hvert år kom de og rugede; men så jagede smeden dem væk med sin skyder – det var en stor skam! Nu har man ikke *deres* selskab mere. – Firføddede dyr holder Rasmus ikke, men han har høns – de går dérhenne! Og bier havde han også engang, de var så rare og trivedes godt; men så engang i et stort stormvejr blæste de alle sammen ud i mosen og omkom, og siden har han ikke haft råd til at anskaffe nogen.

Han fortæller om kirken, at den har fået sin besynderlige beliggenhed i en lavning sønden for byen, fordi tømmeret og murstenene hver nat blev flyttet derud fra det sted i byens midte, hvor man havde i sinde at bygge den, men hvor det, der var opført om dagen, hver nat blev adsplettet og lagt øde. Samtidig havde en af beboerne drømt, at der dérude i lavningen dybt under jorden fandtes et sort trækors, som skulle angive kirkens plads. Man gravede på stedet og fandt virkelig korset, og til sidst turde man da ikke bygge andre steder end just dér, hvor de mystiske magter ønskede det. Stedet er fugtigt og hyp-pigt omflydt af højvande, og kirken må ofte repareres. Dens beliggenhed er så akavet som vel muligt for beboerne – men formodentlig bekvem for dem, der udpegede dens plads!

Rasmus fortæller denne historie med fuld overbevisning om dens pålidelighed. Han betjener sig i sit sprog af mange gammeldags udtryk, f. eks. sagde han om kirken, at den flere gange var blevet „flit“, o: flyet i stand, restaureret.

I hans vindueskarm finder jeg en mængde bøger, alle meget slidte, og alle af gudeligt indhold. Her ligger Bibelen, Luthers katekismus, en huspostil og mange andre. Rasmus bringer mig dem, men da vi rører ved dem, falder støvet af dem i store bunker – det er åbenbart sjældent, at han nu læser i dem. Han er højt over de firs, og øjnene er svage. Jeg åbner nogle af bøgerne; på titelbladet af den ene står: *Nogle faa udvalgte og med Blod besprængte Blomster, opsamlede under Jesu kors. Vilhelm Beck. Trykt 1888.* Det er altså den slags lektüre, øens frygtede troldmand er hengiven til! Andet fandtes der ikke, „Cyprianus“ søgte jeg forgæves.

Rasmus har én orm – han samler på gamle mønter. Men han vil gerne gøre forretninger med sine „galskillinger“, for valutaens skyld formodentlig! Da han mærkede min ulyst til at spekulere i varen, forærede han mig øjeblikkelig tre kobbermønter, som jeg stak i lommen. Om dette fik jeg siden meget at høre af beboerne – denne letsindighed at tage mod gaver af heksemesteren!

Jeg tegnede ham og gav ham nogle sedler, fordi han havde siddet for mig, og han søgte forgæves at skjule sin overraskelse og glæde herover. Jeg så den tydeligt i den omhyggelige måde, hvorpå han indpakkede pengene i flere forskellige lag papir og endelig gemte dem på et afsides sted i naboværelset. Det skal efter sigende ikke være *lutter* galskillinger, Rasmus gemmer. Han er mindre fattig end påholdende.

Jeg tager afsked med den gamle, som følger mig til havelågen, hvor han står og stirrer efter mig, mens jeg går op ad skrænten mod byen.

Ligesom på Skarø er det her ikke muligt at finde nogen særpræget type blandt befolkningen. Noget udpræget „nordisk“ ydre har folk på øen ikke, her findes blonde, mørke og lyse mellem hinanden i omtrent lige antal, en blandingsrace. En ting særpræger her byens gader: her findes overordentlig mange smukke unge piger – i modsætning til på Skarø! De er tillige soignerede, velklædte og tækkelige, har en smuk holdning og gang og er meget indtagende. Det samme kan ikke siges om den mandlige ungdom. Der er ingen tvivl om, at Drejø har „ædle kvinder, skønne møer og mænd –“; men de raske svende er ikke repræsenteret på nogen særlig tiltalende vis, de er ikke her af mere bestikkende ydre end andre steder. Det er den sædvanlige type: sixpencen i nakken, cigarettens dovent hængende i mundvigen og en hårdusk ned over det ene øje, saxogadedrengen op ad dage. Det er svært at sige, hvem der præger hvem – storbyen rekrutterer vel for tiden sit proletariat selv fra disse landets fjerne egne.

Hankønnet „moderniseres“ tilsyneladende hurtigt herude. –

Livet i det hele former sig nu ganske anderledes her end for blot femogtyve år siden. Så godt som enhver karl og pige har sin cykel nu, og i søndags knaldede geværerne uophørligt fra den stedlige skydebane, hvor der var fest med påfølgende bal i forsamlingshuset til en musik lig den, der stiger op fra enhver kælderhals i københavnske forstads kvarterer – negerstep, arrangeret for klaver og firhændig orangutang!

Denne slægt tror ikke længere på gamle Rasmus.

Nede på øens landingsbro træffer man daglig en af dens højere embedsmænd, *litsenbroderen*, ventende på damperens ankomst, mens han fredfyldt ryger sin pibe, altid oplagt til en passiar. Under losningen og lastningen af damperen eller det følgende kontorarbejde i pakhuset er han derimod ikke til at komme nær, da er han alt efter opholdsstedet en rasende havnearbejder eller en stivsindet bureaukrat.

Nu går dagene ellers så ensformigt og gelinde for ham; men han har haft *sin* store oplevelse. Herom beretter en af hans landsmænd følgende:

Under en streng vinter for en del år siden, da havet vidt og bredt var islagt, opdagedes en morgen en stor sæl ude på isen. Man besluttede naturligvis at gøre jagt på dyret, og en snes jægere, bevæbnet med spiger på lange stænger eller med bøsser, organiseret og anført af *litsenbroderen*, gik i lag med opgaven. Man rendte hele dagen i flok fra det ene „åndehul“ til det andet, når sælen viste sig, men kom bestandig for sent. Det samme gjorde de enkelte kugler, der blev sendt efter den. Til sidst fik den geniale anfører den idé at postere en mand ved hvert af hullerne – og det blev sælens bane. Henimod aftenstid blev den spiddet af en gesvindt drejbo, lige som den stak snuden op over isranden.

Man beskuede længe i en undrende klynge det prægtige havdyr – en stor gråsæl – og blev snart enige om, at tran og skind, *det* kunne man altid få af den. Der måtte gøres store forretninger med den forinden! Der dannedes hurtigt under *litsenbroderens* førerskab et aktieselskab på fire mand, som afkøbte de andre deres part i dyret. Og nogle dage efter, da det faldt i med tøj og havet blev åbent, gik man under sejl med Svendborg som mål og med dyret om bord. Ankommet til staden lejede man straks et passende lokale, anbragte her dyret i en malerisk belysning og alarmerede byens befolkning, der hurtigt reagerede. I løbet af de nærmeste to dage havde den mest kundskabstørstende almue af begge køn aflagt besøg på udstillingen, og kassen svulmede. – Det samme gjorde *litsenbroderen*; da der ikke kom flere besøgende, foreslog han Fåborg! Alle var med på den. Næste dag og den følgende „gjorde“ man denne stad med et næsten lige så glimrende resultat.

Da hovmodede litsenbroderen sig ligervis som fiskerens kone i eventyret. Med opløftet pegefinger sagde han det ene ord: Odense! – Det trak op til landsturné.

I dyb undren fulgte hans landsmænd ham, beruset af held og spiritus, og ingen gjorde indvendinger. Ingen andre end sælhunden; denne, der længe havde mærket tøvejrets indvirkning, begyndte at blive ked af tingene. Længe havde dette indskrænket sig til en stille tanke, men nu begyndte den så småt at blive påtrængende. Allerede på vejen til Odense forsamledes hundene ved stationerne, hvor man standsede. Og da man samlede sælhunden sammen i Odense og stillede den op i et skur, var den blevet onskabsfuld. Den stank, så moabitterkongen Eglon, der omkom i sit skarn for Ehuds sværd, var en vel-lugtende krydderpose imod den!

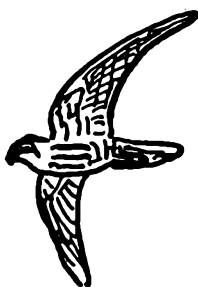
Aktieselskabet holdt sig for næsen og åbnede billetsalget. – Den første oden-seaner, der nærmede sig lokalet, standsede tvivlrådig, da han kom billettullet på to alens hold – så opdagede han, at han havde glemt noget hjemme og vendte brat om! Ligesådan gik det omtrent med hele resten. Et par enkelte med rudimentær lugtesans købte billet og kom helt hen i døråbningen – men her vendte sansen pludselig tilbage. Ingen kom helt ind til dyret.

Da endte sejrsgangen. Nederlaget var brat og afgørende, thi udgifterne havde hele tiden været svære, ingenting var der sparet på undervejs, og man boede på værtshus hele tiden. Med sælhundens fuldstændige opløsning fulgte aktieselskabets, og med tom kasse samledes man på jernbanestationen og kom et par dage senere tilbage til fødeøen, kun rig på storartede oplevelser. Fortællingen om disse verserede først brudstykkevis, inden de ved nogle fynske venners hjælp formede sig til en samlet beretning, som nu er kendt på fødeøen. Litsenbroderen fortæller den aldrig selv, han er en beskeden og bramfri mand. Men de tre andre medlemmer af aktieselskabet kan til gengæld meddele den i særlig onskabsfuld form. –

Det er ikke givet alle og enhver at forstå drejboens tale. Hans tilbøjelighed til at trække ordene sammen i forbindelse med en stærk nasallyd gør som oftest hans sprog til mørk tale for den fremmede. Et mundheld som: „Åer oer, åer hoer!“ (Andre år, andre hår!) udtalt omtrent som ét ord i et langsomt, snøvlende tonefald, kan tjene som eksempel. Af og til træffer man ejendommelige gloser, som f. eks.: „Det er en farlig knejt, en ved ikke hvordan han skal *bø'e* (ende)!“ Eller: „Det var hårdt vejr, vi drev for stormen, og til sidst *bø'e* vi nede ved *Ærø*.“

Ått betyder umage, og er sikkert et meget gammelt, nordisk ord; man siger „en ått due“, ð: en uparret due. Det samme bruges om en kvie, der går for sig selv og ikke vil følge troppen. På svensk har man *udda* for umage og ueffen. Uden tvivl er det det samme som *odd* på engelsk, f. eks. i *odd fellow*. –

For et par menneskealdre siden var mundarten endnu mere ejendommelig end nu. Sådanne vendinger var almindelige: „Tael te mæ i manåle!“ ó: Kald på mig i morgen tidlig (årle)! – En morgenhilsen som: „Hva' sejer du idav?“ betød: Hvordan har du det i dag? – *Feist* kaldte man noget, som skinner i øjnene, glimrer; mon ikke det samme som jægersprogets: en fejst hjort? På Tåsinge tog en fader det meget ilde op, at en præst kaldte hans afdøde søn en yngling. „Yngling“ betød nemlig på gammelt ærøssprog en lille gris! – – At komme i trætte hed „at komme i studering“ (!). En mængde oldnordiske ord skal meget længe have været bevaret i sproget her. Peder Tommerups bog om Drejø sogn (1825) indeholder mange eksempler.

Ved anvendelse af personnavne er man tilsyneladende meget omhyggelig med at undgå misforståelser. Når en mand her på øen hedder f. eks. Hans Madsen og har en søn, der hedder Per, kaldes denne Hans Madsens Per, og hedder dennes søn Rasmus, kaldes han Hans Madsens Pers Rasmus! Man spørger med Holberg: mon også „om vinteren, når dagene er korte?“

Øens østlige del, hovedøen, er i landskabelig henseende kun lidet forskellig fra den flade Skarø, dog er terrænet her noget mere bølgeformet og når ved landsbyen omtrent på øens midte en højde af godt ni meter. Men overalt ser man her som dér de åbne, dyrkede marker, hvor den eneste trævækst er vejenes stynede pile og popler, en enkelt ask samt hyld, tjørn og bukkehorn på digerne og ved markskellene. Så meget frodigere virker den naturlige, vilde flora, „ukrudtet“, hvor dette endnu får lov at brede sig, således uden for digerne og på strandene.

Langs stranden mellem havstokken og digerne går jeg forbi „Knappen“ ud til den lille havn i bunden af vigen. Strandkarsen står i vældige hobe i digernes

læ, dens frodige stængler når til over en alens højde, dens herlige, grålighvide korsblomsters ædle farve lyser frem overalt, hvor jeg ser hen. Over den hvidblegede tang letter dværgterne og kredser skrigende over mig. Jordsvaerne jager over strand og marker, hvide og gule vipstjerter svanser rundt mellem stenene.

Luften er tyk og mættet af varme, over „Knappen“s solblegede visne græs flimrer det fjerne Korshavns takkede blå højder igennem disen. Over det hele hviler en underlig død og trykkende ørkenstemning, den månedlange tørke har svedet græs og planter grå og gule, luften er falmet, ja selv havet er ligesom bleget af den fortærende sol. Lagunerne er udtørrede og revnede i solvarmen. Døde karusser sidder med hovedet op af mudderet, og hættemågerne flyver rundt og hakker i dem.

Ved den lille havn hersker fuldkommen stilhed. Alt herude er af lilleputagtige dimensioner, selve havnen synes kun at være af størrelse som en almindelig gårdsplads, åbenbart indrettet på kun at rumme øbojoller og de mindre „damjoller“, der brugtes til fiskeri. Men hvorledes den nye og anselige jagt „Fiona“ af Drejø og en anden lignende skude, som nu ligger herinde, er kommet gennem det smalle gab mellem molerne, er ganske gådefuldt. Den eneste forhåndenværende forklaring synes at være den, at molerne først er bygget, efter at jagterne er kommet herind!

På den modsatte side af indløbet står en fire alen høj pæl med en lygte på, og bag denne oppe på land endnu én på linje med den første og indløbet. Det er øens „ledefyr“! – Det er fin sport at gå gennem indløbet i pålandsstorm ved nattetid.¹⁹

Havnen har ikke været mudret op, siden den blev anlagt i 1898, så her er ikke alt for meget vand tilbage i den. Desuden er her efterhånden kommet så mange fartøjer, at de ikke på langt nær kan rummes herinde; om vinteren, når her er isgang, må de overskydende både føres om til øens modsatte side og hales på land.

Jeg går tilbage til byen og fra denne ad en aldeles snorlige vej vestpå ud til „Drejet“. Dette snævrer sig sammen til en bredde på kun 20 m. Over den knastørre bund, der herude er fuldstændig flad, er vejen på afstand kun synlig ved den uendelige række telefonpæle, der følger den og i det fjerne forsvinder inde under „Skovens“ banker. Her er ganske øde, kun to små laguner på nord-siden nærmest „Skoven“ har en smule fugleliv at opvise, nogle viber, stormmåger og hættemåger holder til her omkring samt et par gule vipstjerter og nogle engpibere. På den smalle, af solen svedne, gulgrå flade ser man i det fjerne nogle få magre får, der forsøger at finde de få græsstrå, som tørken endnu har levnet. Nærmest ved Drejø og ligeledes ved „Skoven“ går Drejet over i nogle halvt udtørrede kær, hvor nogle få køer stavrer omkring.

Men selv helt ude på Drejets midte hører jeg et par lærker synge højt over mit hoved!

Over det smalle Drej vandrer jeg, med det susende hav få alen til begge sider, over mod „Skoven“s østlige flader, hvorfra vejen hurtigt stiger op over bølgende bakker, og snart får jeg vid udsigt til alle sider. Her findes ikke et eneste træ uden for haverne i de få gårde, så „Skoven“ er nu til dags et slem øgenavn. Men så meget bedre bliver udsigten herfra. Og da jeg når de vestlige klinter ved „Nebbesodde“ efter at have passeret tre-fire nye, temmelig hæslige gårde, der danner en slem modsætning til de skønne bygninger inde i den gamle Drejø By, har jeg et panorama omkring mig af en vidde og skønhed, så jeg forstår de gamle drejboeres forestilling om at være midtpunkt i den verden, de kendte.

De høje, bølgeformede banker ender her i mægtige lerskrænter – mægtige virker de, trods deres kun sytten meters højde – der i bratte kast styrter sig ud i havet. Fyns sydkyst, Korshavn, Lyø og Ærø i hele dens længde breder sig for øjet. Det er blændende solskin, men storm af nordvest, og ind over de store kampesten ved klintens fod står havet med bråd og torden. Højt oppe på den øverste klintekam ligger de øde ruiner af et gammelt teglværk, som med sine sammensunkne mure minder mig om Böcklins „Villa am Meer“ – hele stemningen er her, men farverne er bedre! Teglsten er i læssevis slængt ned ad skrænten og væltet ud i havstokken, hvor det vældige bølgeslag, som altid står ind her med vestlig vind, har rullet og malet dem, så de er forvandlet til fuld- stændig kugleformede rullesten. Deres pragtfulde farver, som terra de Siena i alle nuancer, lyner og gnistrer mod det dyblå og grønne hav, hvis hvide bølgekamme splintres mod strandens kampesten og laver regnbuer i solglansen.

Længst ude på næsset står i brændingen det hensmuldrende pæleværk af en gammel landingsbro, yderst sort og glinsende af væde, inderst blegget af vind og sol, så tømmeret lyser om kap med strandens hvide tang. En mægtig jern- lænke med armtykke led, halvt opædt af rust, snor sig langs broen over tang og sten ud i brændingen. Den ligner rygraden af et uhyre fra før syndfloden, den store søslange – er selve Leviathan taget på krog og slæbt op her, og siden blevet glemt på stranden?

Også her står strandkarsen inden for tangen ved klintens fod i store, blom- strende klynger; den violette strandræddike og den gule stenklover kommer frem i små grupper bag den, netop så langt inde, at brændingens skum ikke når dem, og så langt ude, at solskinet når dem over klintens skyggende rand. Op ad lerskrænten kravler snerlen med sine store, lysende bægre, rød- knæ står som små slanke popler rundt om ruinen på klintens yderste pukkel, og bag dem vokser kæmpemæssige tidsler med store, violette blomster. Kæl-

lingetanden bider sig fast hist og her på lerklumpernes overflade nede i styrtingen. – Men over alt dette, på de høje marker bag klinten, står i broget mangfoldighed et væld af blomster: den gråhvide røllike, den gule mælkebøtte og vild gulero, havesvinemælk, agertidsel og Lindhards urt, og længere inde store arealer med hvidkløver, hvori den røde valmue luer. Stormen går i brede ilinger hen over græs og urter, river i blomsternes kroner og slænger dem forvildede hid og did. Men de står fast på roden – ydmygheden sidder kun i overkroppen! Nikkende i takt til blæstens kast står de og lytter til bølgeslagets dundren mod klintens fod, deres standhaftighed er i pagt med havets evige lyd.

Over klintens yderste kant står et par enlige stormmåger ubevægelige på stive vinger og spejder ned i brændingen.

At øernes træfattigdom ikke er af nyeste dato, ser man hos Peder Tommerup, som fortæller, at han i begyndelsen af forrige århundrede i sognet kun fandt en enlig eg på Hjortø og to små bøge på Drejø. Nu har landsbyerne som modsætning til dengang bl. a. sine udmærkede frugthaver med mange anselige træer.

Med hensyn til dyrelivet meddeler Tommerup, at ingen rotter findes her på øerne; men „en Slags Hamstere, som her kaldes Jordmus, angriber ofte Klever og Korn. De ere sorte, ei saa lange, men lige saa tykke som Rotter, korthalede og har ingen Ørelappe.“ – Det er et udmærket signalement for vandrotten, som endnu findes her i mængde.

Samme forfatter siger: „I Vaarens tidlige Anbrud, saasart Kjærene optøes, forlystes disse Øboer ved en deilig Musik af vrimlende Mængder af Peder Oxes Frøer.“

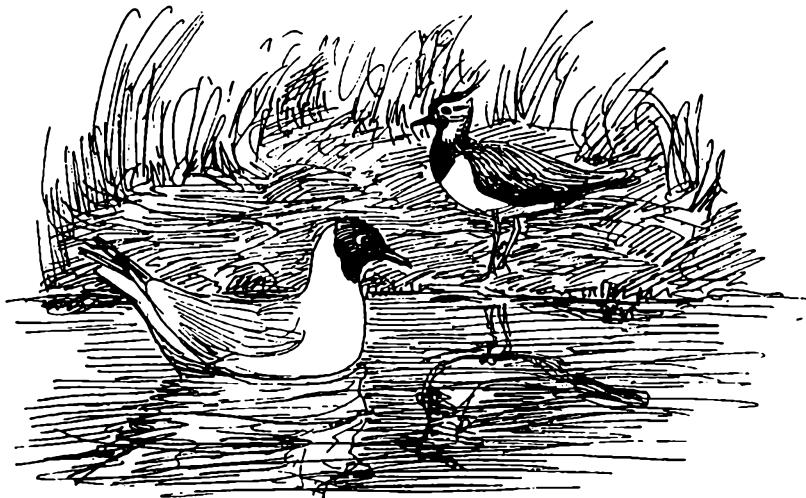
Selv fandt vi ikke klokkefrøen på øen; men efter beboernes udsagn findes den her endnu. Det må betragtes som en skrøne, at Peder Oxe skulle have indført den her i landet. Vi har fundet den på så godt som alle vore småøer, hvor der var den mindste betingelse for, at den kunne trives. Den grønne frø fandt vi flere steder på øen.

Vi traf i alt seksogtyve fuglearter på Drejø. Af vilde pattedyrarter så vi foruden vandrotterne kun en del harer, der dog ikke her som på Skarø dyrkes som husdyr, men behandles som retskaffent vildt.

Under vort ophold på øen riggede Skipperen og Mester vor jolle til med sejl og lavede en ekspedition over fladvandet til den lille *Græsholm* for at notere, hvad der kunne være af fugle. Mester fandt otte stormmåger, ti rødben

og en del viber, nogle stære og jordsvaler. Holmen er helt græsbevokset og kun 4,9 tdr. land stor.

Den slags ganske små holme, som Svendborg amt er så rigt på, må vi desværre som regel forsage; det interessanteste hos dem er i almindelighed deres fugleliv, men selv dette er inden for den samme øgruppe så nogenlunde ens.

Hjelmshoved

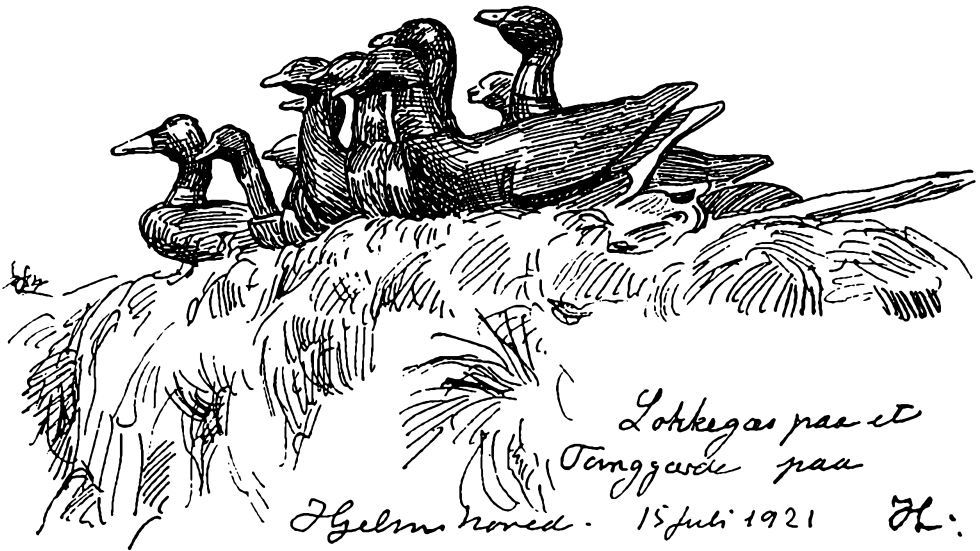
Vi tørnede ud klokken fem og satte ved seks-tiden kursen bort fra Drejø gennem sejltreenden mod nordøst, gik nord om Hjortø og forankrede mellem denne og Hjelmshoved en halv time senere. Vejret er blikstille, kun af og til kommer nogle pust fra vest. Varmebølgerne i horisonten får alting inde på land til at flimre og danse – Gud véd, hvor længe denne tørke skal vedvare! Nylig fik vi efterretning om de store hedebrande i Jylland, hele landet er som en tørreovn. Kun afbrudt af et par dages storm under vort ophold på Drejø har nu denne ørkenstemning rådet i månedsvis. I dag ser vi dog enkelte skyer ligge og olme lavt på sydvesthimlen – skulle det være regn, der endelig kommer?

Vi gjorde straks landgang på Hjelmshoved. Øen, som kun er 36,6 tdr. land, giver ikke de andre øer i sognet noget efter i fladhed. Da hertil kommer, at digerne omkring den er i overordentlig slet forfatning, er den stærkt udsat for oversvømmelser. Øens sydlige del, som er den højeste, når kun 2,2 m. Kun om denne del findes virkelige diger, men de er ikke forbedret siden stormfloden i 1872 og er derfor ikke meget beventd. Den nordre del ligger hen som strandeng og anvendes kun til græsning; denne har ingen diger, men er kun skærmet ved en afbrudt række af store kampesten, tilsyneladende ganske tilfældigt anbragt.

Der findes to huse på øen, omtrent ens af størrelse og ydre, men højst forskellige indvendig. Da jeg gik hen til det østligste af dem og åbnede døren, kom jeg ind i et rum, der var en mellemting af en stue, et bryggers og et sovekammer. En ganske køn kvinde på omkring de tredive år sad på bænken, kun iklædt et eneste, tyndt stykke linned og med håret hængende løst ned over skuldrene. Hun var højt frugtsommelig. Min indtræden hverken overraskede eller generede hende tilsyneladende det fjerneste.

Ved siden af hende sad en smuk kone på ca. femogtres år. Hun havde ganske sort, svagt krøllet hår og en varm ansigtslød og mindede i høj grad om den typiske „skovhovedkone“. Hun var ren og net, smukt klædt og med fine ørenringe. Det viste sig at være nabokonen, som var kommet for at låne salt. Hun rejste sig straks ved mit komme og bød mig sin stol, mens værtinden blev siddende, øjensynligt af hensyn til sit frodige korpus.

Samtalen gik snart livligt. Konerne fortalte mig, at der kun hører 4 tdr. land til hvert af de to huse, resten er hjortømændenes og anvendes til græsning eller kornavl. Ved de to huse var der en smule rug, som allerede var høstet, da tørken havde modnet den alt for tidligt. Ellers dyrkedes her mest kartofler.

Værtinden var meget veltalende. Hun betroede mig straks, at hun havde været på højskole, hvad der var hendes eneste udenvælts oplevelse. Herfra hentede hun de få, fremmedartede indtryk, som hun havde at ty til i ensomheden på sin ø. Under samtalen trak hun en blomstret lærredskjole over hovedet og skjulte særken. Derefter halede hun et snorksovende drengsbarn, som hun fortalte var halvandet år gammelt, men mindst var på størrelse med en velvoksen treåring, ud af et bjerg af dyner i sengen – klokken var ti om formiddagen – og stillede ham op ad stolpen i den åbne dør ved siden af mig, hvor han øjeblikkelig gav sig til at tisse. Han stod under denne hellige handling med endnu lukkede øjne og ravede af søvnighed på de tykke hjulben.

Han var det eneste mandfolk på øen i dag, men han repræsenterede kønnet ulasteligt! – Begge kvindernes mænd og den ældstes to voksne sønner var på høstarbejde på Hjortø. Den ældre kone har ti voksne børn, men de otte af dem er ude og tjene, fortalte hun.

Den unge kvinde er født her på øen og har med nogle måneders afbrydelse levet her hele sit liv ligesom hendes slægt flere led tilbage. Om sin bedstemoder fortæller hun, at hun oplevede den store stormflod her i 1872; her var også dengang to huse, det ene var kun lerklinet og blev fuldstændig bortskyllet af bølgerne. Det andet, som bedsteforældrene ejede, holdt – heldigvis, thi konen var alene hjemme under uvejret med sine små børn, manden var ovre på Hjortø. Her sad han uden at kunne foretage sig det ringeste for at komme familien til hjælp – så nær, at han tydelig så alt, hvad der foregik, lige til vandet steg op over vinduerne på det lille hus.

Konen havde løftet sine børn op gennem loftslemmen, da vandet brød ind i stuen; men først da det stod et par alen højt derinde, ville hun selv følge efter.

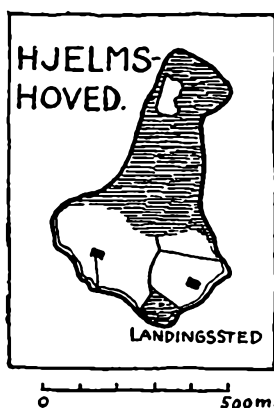
Da var stigen til loftet, som havde plads udenfor på muren, skyllet bort af vandet! Efter et uhyre besvær fik hun stablet et par møbler oven på hinanden, så hun kunne komme op til de grædende børn, der havde forstået den fare, hun var i.

Først dagen efter nåede manden hjem og fandt til sin overraskelse familien reddet. Men koen var dræbt af de væltede staldvægge og drev rundt med benene i vejret, og da vandet faldt, fandtes også grisen druknet, hængende mellem grenene i et piletræ.

Den unge kone holder meget af sin lille ø, og hun forsikrede, at selv om hun synes, at her somme tider, især om vinteren, kan være trist og ensomt nok, så længes hun dog bestandig tilbage hertil, når hun er borte.

Siden fulgte jeg den gamle kone til hendes hjem. Herinde var rent og skinnende overalt, gulvene strålede af fernis, køkkenet var oliemalet, om det så var gruekedlen, havde den fået en omgang gul maling, og loftet var strøget med hvid emaljefarve! Men når undtages de faste, blåmalede sengesteder, var her ikke et eneste stykke bohavede, der fortalte, at man befandt sig i et bondehjem. Alt var sådan, som man nu til dags snart sagt finder det overalt på landet, en efterligning af den sletteste tyske snedkerstil.²⁰

I modsætning til sin unge naboerske havde denne kvinde ingen gode ord tilovers for den ø, hvortil hun er knyttet. Hun er fra „Tøsind“, siger hun (Tåsinge), og kender ikke noget til Hjelmshoved. – „Jamen hvor længe har De da boet her?“ spørger jeg. „Å – i énogfyrretyve år!“ svarer hun. Jeg mærker,

at hun kun interesserer sig for *hjemmet*, familien er hendes et og alt – men øen uden for dette er hende så fremmed som den dag, hun for enogfyrre år siden første gang satte sin fod her. Hun længes efter sin egen ø, tænker bestandig kun på sin „Tøsind“.

Blot ét nævner hun: at fra øen til Hjortø kan man ved lavvande spadsere

Sti fra Stranddist-bil Hus paa Hjelmshoved. 18 Juli 21 - 22

over med træsko på. – Hun har lagt mærke til, hvordan man kan *slippe væk!*

At man ikke altid kan færdes tørskoet på selve øen, selv hvor den er højest, derom vidner stien, som fører fra huset til sønderstranden; den går hele vejen oven på et to alen højt dige.

En herlig lille have ligger omkring huset med frugttræer og buske og mange blomsterbede; alt passer hun smukt og omhyggeligt. Og hun roser sine sønner meget som dygtige og gode mennesker. Flere af møblerne i huset har de selv lavet, og malet det hele har de også. Hun er en lykkelig mor, trods sin udlændighed.

Ad digerne gik vi øen rundt langs stranden. Er den ikke overbefolket af mennesker, så er her til gengæld en vrimmel af fugle. Mængder af jordsvaler kløver luften, hættmågers og terners skrig lyder fra stranden, inde på øen er syngende lærker i luften og engpibere på de lave marker. Stæren fløjter fra husenes tage, og viber, strandskader og klirer prøver, hvem der kan skriges højest, når vi kommer deres yngel for nær. På stranden uden for digerne piler præstekraven af sted over sandet, og stenpikkeren skvætter sin visestump fra de lave digers top.

Den grønne frø fandt vi flere steder. Og Johannes Larsen fangede i en lille ferskvandsdam et mærkeligt farvet eksemplar af en klokkefrø. I stedet for at

have den sædvanlige sortagtige farve på ryggen var denne på dette sted ganske lys og havde desuden en klar, giftiggrøn nakkeplet omtrent som andemad i farven – en særdeles praktisk camouflagen! Bugpletterne var af meget dyb, blå-sort farve på den sædvanlige, kraftige orangerøde bund, hvor de dannede et underligt barbarisk mønster. Det var et fuldvoksnet dyr.

Naturligvis var her vandrotter. – Og à propos øens fauna: på stranddiget nær den gamle kones hus fandt vi ved et lille tangdækket skur en flok „lokkegæs“, udkåret i træ af sønnerne og et fortrinligt vidnesbyrd om deres håndlag. Det var skinbarlige knortegæs, de fleste af dem ypperligt karakteriseret.²⁰

Vi forlod øen ved middagstid, og allerede et par timer senere roede vi over til den nære Hjortø.

Hjortø

Den lille ø ligger midtvejs mellem Tåsinge og Drejø i en afstand af 2 km fra hver. Trods sine kun 161,6 tdr. land kan den prale af en „landsby“, der dog ligesom alt andet herovre er af såre små dimensioner, idet den består af fem gårde og to huse, der rummer otteoghalvtreds beboere. Der går sagn om, at byen for mange år siden brændte helt af til grunden og at der længe efter denne begivenhed kun fandtes to huse på øen. Og i 1917 havde den sin sidste store ildebrand, hvorved tre af dens gårde lagdes i aske. Den havde dengang kun ét hus. Når man betænker, at de tre gårde senere er bygget op fra ny, at et nyt hus er kommet til og at den for nylig har fået mejeri og forsamlingshus, vil man forstå, at den ikke gør noget gammeldags indtryk! Da de nye bygninger alle er overordentlig grimme, er man taknemlig for byens ringe udstrækning.

Man vil undre sig over den flothed at holde forsamlingshus til otteoghalvtreds indbyggere, iberegnet oldinge og børn! Men øen må hævde sig stands-mæssigt mellem de andre inden for sit sogn, hvor det er skik, at beboerne går på omgang efter tur hos hinanden ved festlige lejligheder, således skyttefor-eningens ugentlige sammenkomster med skydning og påfølgende bal, hvor en hel flotille af sejlere ofte lægger til ved landingsbroen og slipper sit indhold løs over landet. Også en turnerende foredragsholder lokker lejlighedsvis folk til forsamlingshuset fra de nærmeste naboer, eller et vandrende biografteater kommer for at sprede lys over landet.

Noget virkelig imponerende herovre er digerne, som strækker sig hele øen rundt og nu er i fortrinlig stand. Før stormfloden i 1872 bestod de kun af lave jordvolde med tang foran; de blev under katastrofen fuldstændig raseret, og øen led ligesom under den påfølgende saltflod i 1874 forfærdelig skade af de overskyllende vande. Men siden har de dygtige beboere ved egen hjælp – uden nogen som helst assistance fra stamhuset Tåsinge, under hvilket øen endnu er fæstegods – bygget digerne op fra ny med svære stensætninger på indtil to meters højde foran jordvoldene og tangdigerne hele øen rundt, en strækning på henimod 4 km.

Med undtagelse af en mindre strækning på sydvestsiden ved møllen, hvor der findes en smule eng og rørmose, er alle marker inden for digerne dyrkede. På den lave flade findes kun langs vejene enkelte buske, ellers er træbevoksningen indskrænket til byens haver.

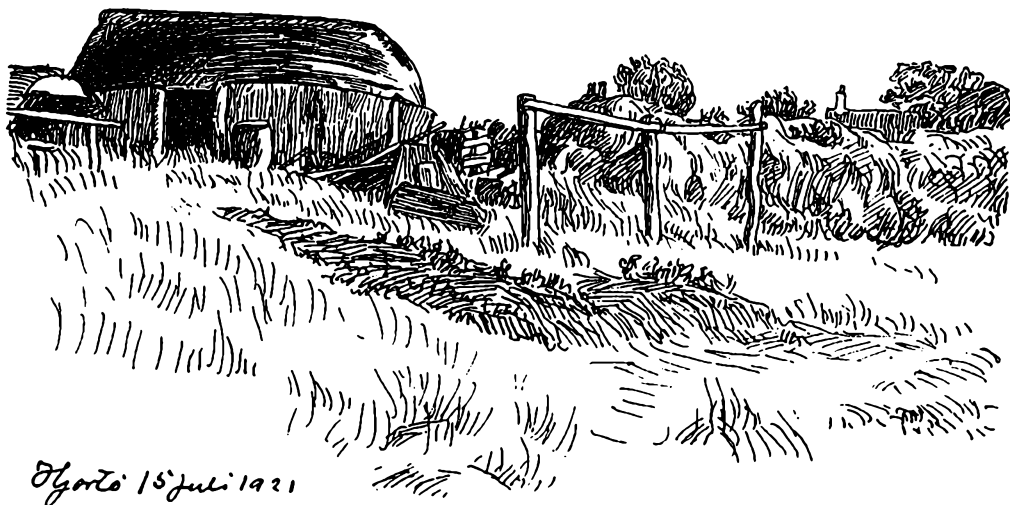
Gennem byen går vi vest ud ad vejen for at komme ud på det lange rev „Halen“, der skyder sig ud mod Højestene Løb. Øens højeste punkt, 4,7 m,

ligger lige vest for byen; vejen fører over det, men man lægger ikke mærke til, at man kommer til tops på det. Havet ses ikke til nogen af siderne for de høje diger; man har herinde fra intet indtryk af, at man befinder sig på en ø. Overalt til alle sider ses kun denne af solen forbrændte øde mark, og langs ad vejen stiger fra vore fodspor skyer af støv fra det tommetykke lag „vejmæl“, der dækker den.

Vejen når diget i bunden af en lille bugt, som indesluttet af to flade landtunger, af hvilke den sydligste ender i det lange rev „Halen“. Vi går op på det mægtige dige og ser herfra i bugten to små holme, der ikke viser mindste tegn til fugleliv. Den største, „Vibeholm“, er 0,9 tdr. ld., og den mindste, som er på størrelse med et almindeligt dagligstuegulv – eller nøjagtigt en femtedel skæppe land – er kun mærkelig ved sit navn; den kaldes af beboerne „Det lille Danmark“. Bugten hedder „Pajdenoret“, ☉: Paddenoret.

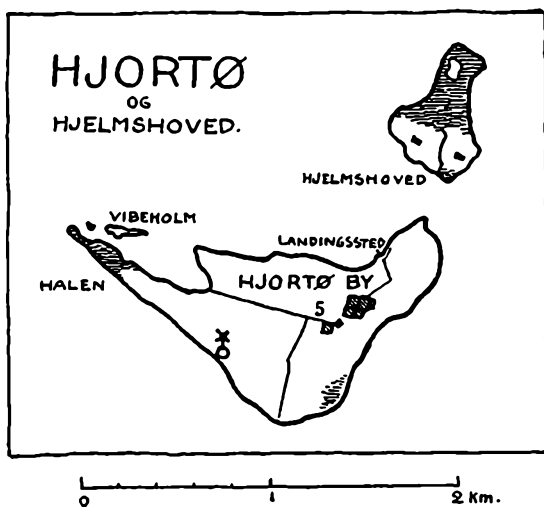
Fra revets rod og langt ud mod dets spids er jordbunden græsbevokset, og på den gulsvedne flade færdes masser af kreaturer. Også herude er landskabet sørgeligt og øde.

Det er mærkeligt at gå her på digernes ryg og iagttagelse, hvorledes de forskellige planter gebærder sig i tørken. Vegetationen uden for dem langs stranden – „ukrudtet“ – er strålende, afvekslende og frodig, medens de dyrkede marker indenfor er ensartede, gule og afsvedne. På digerne pranger mægtige tidsler med store violette blomster og frodige burrer; buketornen står saftig og grøn, strandkarsen og katosten bovner af velvære med deres skinnende blomster, sivskovene ser ud, som om regn var en jammerlig og overflødig ting, og strandkålen står i fede klynger mellem stenene og breder forsorent sine

blågrønne, saftige blade i den brændende hede. Og den lille hindbæger løfter sit øje mod himlen i et strålende smil og tager henrykt mod al den sol, der nådigt vil komme over den, og det er, som om dens blik dugger af taknemlighed for alt det gode, den får.

Ser man inden for digerne, viser det sig tydeligt, at dette gode sommervejr ikke er de indførte planter, kornet, tilpas. Vort agrarvæsen må jo åbenbart i nogen grad være baseret på „møgvejr“! Og dog skal vi sikkert i år som alle de foregående opleve, at årsberetningen lyder på den sædvanlige „middelhøst“. Lad os håbe det af mange grunde, bl. a. fordi vi i alle forhold er så vant til det „middels“, at vi bliver syge i mellemgulvet ved en afvigelse fra reglen.

Ploven går år efter år sin sikre gang over Danmarks jord, den lægger snart hver kvadratmeter under sig og jævner landet – også *landskabet* er ved at blive så jævnt middelmådigt – thi det landskab, der ikke *betaler* sig, er ikke højt estimeret! Men hvad vi *mister* ved erhvervelsen, glemmer de fleste; vi har ikke givet så lidt for vort fine agrarvæsen.

Kun på de steder, hvor det er for besværligt at nå dem – som her uden for digerne – har vore hjemlige, oprindelige planter, om end nødt, lov til at være i fred. Forviste til et sådant indianerterritorium kan de endnu for en tid vegetere i ro. Jeg mindes, hvad en berømt, dansk lærd, der tillige var en meget fin amatørbotaniker, engang sagde til mig: „Det er det forbistrede agerbrug, der ødelægger vegetationen i Danmark!“

Udsigten fra disse diger er prægtig. Ærø, Fyn, Tåsinge og Korshavn ligger rundt i horisonten som blånende volde med grønne og gyldne lys på deres klinter, og foran disse dominerende højder hviler store og små grønne øer i det skinnende hav – øer overalt, hvorhen øjet ser.

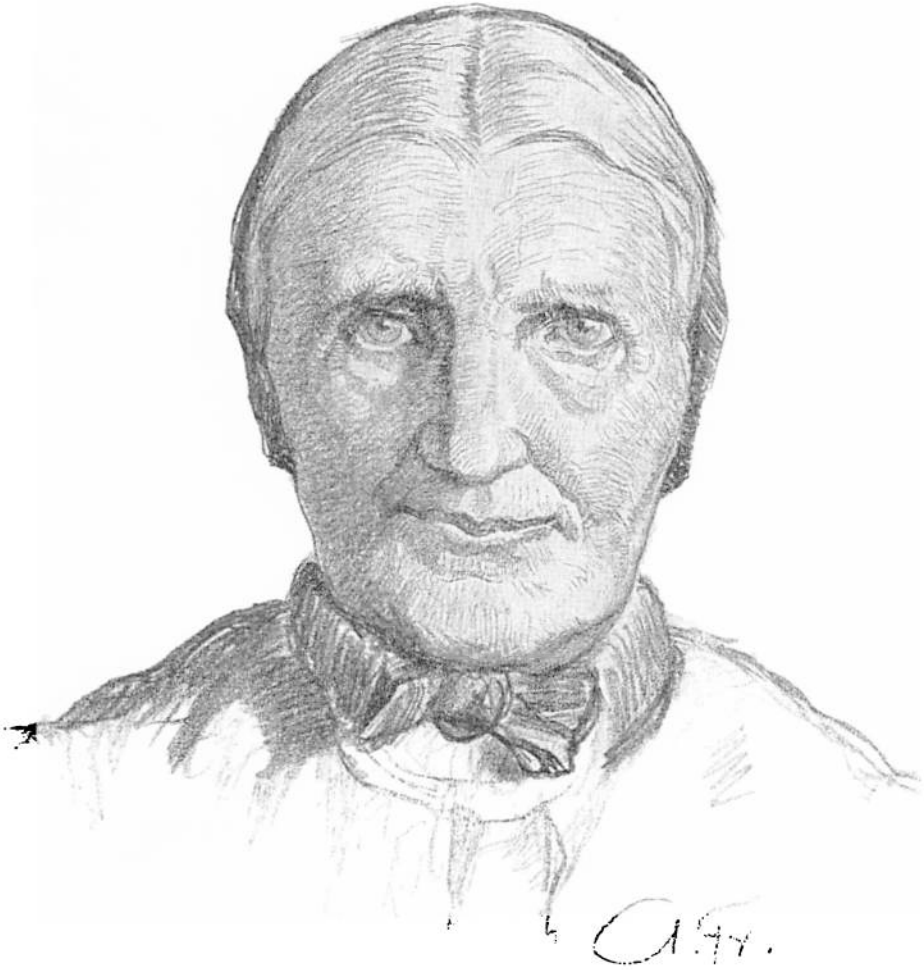
Udseende Digerne paa N. Siden af Øens. 10 Juli 1921. ØL.

Havet er blankt helt ud til horisonten, vinden er sydlig, men næsten umærkelig svag. Fra de nære holme og øer hører man tydeligt stemmer, og fra en usynlig båd langt ude i solflimret kommer lyden af årernes taktfaste rusk mod åretoldene.

Ad digerne gik vi rundt langs øens sydkyst til en gammel mølle, som ligger i engstrækningerne, bestemt til at pumpe vandet bort fra disse. Den er tækket med strå over det hele undtagen hatten og er øens smukkeste bygningsværk. En hærskare af spurve fór ud fra dens hat som bier fra en kube, da vi nærmede os; vi så, at de havde reder i snesevis i dens stråtækte sider. Ad en vej, der herfra fører mod nord, gik vi over øen tilbage til byen, bestandig over de samme sørgeligt afsvedne flader.²¹

Vi så en snes fuglearter på øen, deriblandt ved revet på vestsiden svartbagmågen og den store havmåge, samt et par steder skovspurven.

Øens navn udtales af beboerne „Jordø“, og på samme måde staves det i gamle kirkebøger. Geologisk bekendt er den for at have rødsand i underlaget; for øvrigt er dens jord ligesom Birkholms temmelig sandet og danner en modsætning til de to frugtbare, lermuldede øer Drejø og Skarø. Tommerup meddeler, at her og på Birkholm tidligere var mængder af strandmalurt, „men da den kjøbes af Apothekerne, rives den saa graadig af, at Roden følger med,

Gamle Kvindene.

Portr. d. 16/7 1921

GAMMEL KVINDE FRA HJORTØ

hvorved denne nyttige Plante nu er i betydelig Aftagende.“ Også vild asparges nævner han som voksende her.

Ingen af de to nævnte planter fandt vi på øen, heller ikke den eg, som Tommerup nævner. Men det er jo også omtrent hundrede år siden, han gjorde disse iagttagelser.

Fra „Jordebogen“ véd vi, at her på Valdemar II's tid fandtes „hors“ på øen, og at denne var ubeboet og i kongens eje. Udførsel af heste var i middelalderen en af landets betydeligste indtægtskilder, og der var af den grund en overordentlig stor produktion af disse. „Vilde stod“ hengik således på en mængde af vore mindre øer, på afsides næs eller i hegnede skove. I Jordebogens øliste nævnes „hors“ på både „Hjortø, Byrkholm, Strynø og Sithø.“ Det var for øvrigt ikke alene kongerne, som drev hesteopdræt, men adelen og de andre, rigere stænder, således bisperne, ja endogså enkelte sognepræster.

Dette i forbindelse med det under svenskekrigen af to danske officerer foretagne plyndringstogt hertil (omtalt under Skarø) er de sparsomme historiske oplysninger, jeg gennem trykte kilder har kunnet opspore om øen.

Lige inden for den lille landingsbro ligger på stranden ved diget oven på et forfaldent træskur en gammel, veltjæret redningsbåd. Den har nu ligget her i årevis, uden at der har været brug for den; men postbådens fører fortæller, at den engang for længe siden har reddet fire mand af besætningen på et fartøj, som forliste her i en farlig storm under øens nordside. Historie af den art, men uskrevet og alt for hurtigt glemt, har den lille ø nok af.

I den største gård i byen lever en gammel kvinde, som jeg mødte og ikke vil kunne glemme. „Gamle Kathrine“ kaldes hun. Gården har hun ejet, men har givet den til sin datter og dennes mand, hos hvem hun nu bor.

Noget blidere og venligere end denne gamle har jeg ikke mødt. Hun er i sit væsen, som om al ondskab og slethed er gået langt uden om hende for end ikke at minde hende om, at de er til. Hendes øjne, hendes stemme, hendes fine hænder bevægelser er lutter mildhed. Og på hendes ansigt, der er så udpræget dansk, kom og svandt bestandig et lille smil, så blidt som en sommersky. – Jeg tænker med undren på, hvordan det smil mon har været, da hun for tresindstyve år siden var ung . . .

Mens jeg forsøgte at tegne hende, fortalte hun om sin eneste store oplevelse, den slemme stormflod d. 13. november 1872, da hendes ø led så megen skade. Men det, hun i fortællingen allermest dvælede ved, var hendes bekymring for de stakkels beboere på den nærliggende Birkholm, der blev så skrækkelig medtaget af uvejret – og så sin glæde over bagefter at erfare, at alle derovre var i live! Sine egne oplevelser under det frygtelige døgn ofrede hun kun få ord.

Men jeg erfarede senere gennem beboernes fortælling, at hun stormflods-natten havde været med til at bringe kreaturerne ind i stuen og siddende på

loftet over dem med tøjrene ned gennem lemmen havde holdt deres hoveder oppe over vandet, da dette stod højest, og således havde reddet dem!

Øen har for ikke længe siden fået sin egen skole. Tidligere havde alle øer i sognet kun én lærer, som boede på Drejø, hvor han underviste hele vinteren, mens han om sommeren gik på turné fra ø til ø. Siden fik Hjortø og Birkholm en særlig, fælles lærer; og endelig har de nu fået hver sin; men Hjortø er rigtignok for tiden lærerløs! Embedet er vel heller ikke særlig fedt og formodentlig derfor ikke eftertragtet.

Solen er gået ned.

I den milde og lyse, aldeles blikstille sommernat sidder jeg alene på „Rylen“s dæk. Rundt om hersker fuldstændig stilhed, ingen fugl viser sig mod den rødmande himmel, hvor kun en enlig stjerne blinker over sit eget billede i det glatte hav.

En lille pige står inde på bredden og ser over mod Vibeholm, hvor en båd ligger fortøjet ved stranden. Så hører jeg pludselig gennem stilheden, at hun råber; det er en høj, gnedrende barnestemme, og ordene trækkes langt ud:

„Kom hje-em!“

Ingen svarer. Hun gentager råbet med hænderne for munden, over mod Vibeholm. Men endnu svarer ingen derovre fra. Så atter efter en pause:

„Ka' du høre, du skal hje-em! – du ska' ha' klø af mo-er!“

Så kom svaret langt borte fra holmen, men ganske tydeligt:

„Hold kæ-æft!“

Ingen ses derovre. Men gennem det tiltagende mørke kommer lidt efter lyden af åretag ude fra holmen.

Det trækker op til et natligt drama på Hjortø.

Odden og Mejlholm

En dag ved middagstid letter vi fra Hjortø og går vesten og sønden om denne ind over fladvandet mellem øen og Tåsinge, hvor vi ankrer op nogle hundrede meter vesten for de to små holme *Mejlholm* og *Odden*. De to lave græsholme, af hvilke Mejlholm er 4,7 og Odden 15,7 tdr. land, ligner snesevis af andre i disse farvande. De er ganske lave uden anden vegetation end græs og småblomster. Vandet heromkring er meget grundt, og vi lister os frem med båden for ikke at blive hængende.

Mellem de to holme er en afstand på kun ca. 150 m, og på denne strækning ser vi, da vi nærmer os, noget, der på afstand ligner et umådeligt stakit. Det er en mængde køer, der står på rad mellem holmene i vand til knæene. Snart går de et par skridt, snart står de igen stille; de er åbenbart på vej fra Odden til Mejlholm – men i denne hede er der jo ingen grund til at jage for stærkt, og man kan lige så godt stå her og spejle sig i vandet som prøve på at finde ædeligt græs oppe på land i den tørke!

„Somme tider kommer de helt hjem, når de bliver kede af at være alene derude,“ havde gamle Kathrine sagt til mig, „og så går de igen derover, når *det* passer dem!“ – Der er halvanden kilometers spadseretur over fladvandet fra Mejlholm til Hjortø!

Til sidst tørner båden mod bunden ud for Oddens vesterstrand, og vi vader ind til bredden. Det er en fortærende hede, hjernen smelter, og nyrene krymper sig. Ikke en vind rører sig, i sydvest står lavt en tyk, ulden dis, og langt ude fra den kant høres en tung dundren, som vi tror er torden, men som lidt efter bliver til en motors taktfaste stempelslag.

På holmens helt tørre grund, der har en farve omtrent som pimpsten, vokser foruden det solsvedne, støvede græs kun nogle få tidsler, der er ganske frodige, og nogle enkelte totter af falmet engelskræs. Vinden har ført den tørre tang herhen, og den hænger som hvidgrå kåber om tidslernes stive rygge – altid på vestsiden af dem. Holmen er ganske lav og flad, kun på dens sydøstside hæver den sig et par meter over havoverfladen og danner her en lille klint – til den ravgale side. I en lille kløft findes her en mængde vældige kampesten, som i tidens løb er opsamlet på holmen og kastet herhen. Af kampesten er her også bygget noget, der ligner et stort kvægly, en mur i en ret vinkel, og nær dette gror virkelig en eneste forblæst hyld.

En falk letter fra øens modsatte side, da vi går op over land, tilsyneladende en dværg- eller lærkefalk. Nogle præstekraver og et par muddersnepper flyver

Odden 16 Juli 1921 - 21

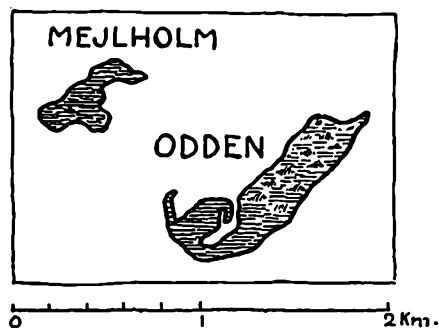
ud fra stranden, enkelte stormmåger og en stor mængde dværgterner kredser over os. Naturligvis havde øen også sine lærker – hvor findes lærken ikke! Over hver eneste af disse småøer, ja over den mindste holm hænger de som en lille syngende sky i solen.

Der stod en enlig bruskok ved en grøft inde midt på holmen, en stor, næsten helt udvokset unge. Den så på os med tilsyneladende fuldkommen ligegyldighed, da vi gik hen imod den; da vi kom den på sytten-atten meters hold, trykkede den sig pludseligt, men holdt dog hovedet oppe på strakt hals for at se på os. Kun en gang imellem lagde den hovedet på siden, blinkede med øjnene, som om den var søvrig, og nippede distræt til et græsstrå. Vi gik den på otte meter nær – så rejste den sig og gav sig til at spadsere væk fra os langs med grøften. Men da vi fulgte efter den, blev den lige på én gang ganske uhyggelig langhalset, hovedet gik op og ned i hurtige sæt – og pludselig lettede den med et smæld og fløj ganske lavt hen over vandet til Mejlholm.

Her er så stille, at vi tydeligt hører folk snakke sammen ovre på Birkholm og lyden af årer, som løftes af åretoldene og kastes ned på bunden af en båd derovre. Heden er ved at smelte os, solen blænder og steger os som på en rist. Over det kun en kilometer brede „Knudedyb“ ser vi den lille svale lund ved Skovballe på Tåsinge – Skovballe med sin kro! Vi går her som de fordømte i middelalderens helvede, hvor man fra fremmedlogen havde udsigt til de højere

rangklasser i paradiset's svale løvhytter – for at have en eklatant målestok for sin egen fornedrede tilstand.

Det *må* blive torden til natten, alt i én råber på vand – regn i strømme, og brag og glimt – en udvej af dette knastørre, hede helvede!

Hvad har vi ikke allerede set af ulykker på markerne i denne sommer! Her findes intet græs for kvæget – kun noget, der ligner et skabet skind over en bund, der er som revnet lava. Og kornet høstes allerede *nu!* På de knastørre marker med de udtørrede vandhuller står kvæget og brøler ind mod landsbyerne, bønderne må to gange om dagen køre vand til køer og heste. Men fårene! Bliver de mon nogen sinde vandet, når de står bundne på markerne i denne tørke, hvor græsset ikke har væde til at lække dem? Jeg har aldrig set det! – Og hvordan går det med vandingen på disse holme, hvor der som her kun findes én eller to saltvandslaguner?

Over vore hoveder laver dværgterne et syndigt spektakel; de må have yngel her på øen. Men ungerne er store nu og forstår at hytte sig; vi har ingen kunnet finde. Men forældrenes måde at gebærde sig på er en borgen for, at de er her.

Der begynder minsandten at komme en smule brise fra sydøst, først lette pust, siden kraftigere og mere vedholdende. Samtidig stiger det uldne skytæppe op fra sydvest – det typiske billede på et tordenvejr i anmarch. Vi skynder os over til Mejlholm for at nå denne, inden det bryder løs, og måske inden aften nå over under Birkholm.

Inden vi nåede kysten, modtoges vi ude på fladvandet af en enlig kvie, formodentlig en gesandt fra „stakittet“, der langt om længe var nået i land på holmen. Ellers fandt vi af beboere tredive-fyrre gråænder og seks krikænder, som ved vort komme tog til vingerne og lagde sig ud på vandet. Vi så desuden her for første gang på vor rejse stenvendere, ét par, som desværre lettede på meget langt hold. Af stormmåger fandtes her mange rugende; vi fandt straks skaller af deres æg og senere en stor unge, som vi fangede og fotograferede på Mesters hånd, hvor den kun ville sidde stille, når den fik lov til at ha' hans pegefinger i næbbet. Den hagede sig fast i fingeren, men var for øvrigt skikkelig og fuldkommen tavs. Men da vi efter eksekutionen slap den løs og den stejlede af mellem tuerne på de lange stylter og mente at være kommet i sikkerhed, hørte vi den kvække flere gange. Det lød fuldstændig, som den sagde: Pak – Pak!²¹

Et øjeblik senere stødte vi på ingen ringere end brushanen ovre fra Odden. Men denne gang gik vi i en forsigtig bue langt uden om den.

Aldrig har jeg på nogen anden af de rottehærgede øer i sognet set jorden så gennemrodet som her. Holmen ser ud, som om den har været under trommeild; særlig nogle store tuer var aldeles gennemhullede som et sold. Flere steder sank vi med et bump dybt ned i jordsmonnet, hvor dette var helt undermineret. Og rotternes „veksler“ går overalt som et net gennem græsset.

Vegetationen er frodigere her end på Odden. Således fandt vi i strandkanten en mængde eksemplarer af hindebæger, særlig ved en lille lun bugt på dens østside, hvor der var noget læ for vestenvinde. Midt inde på holmen fandt vi en stor koloni af rejnfan, og over hele marken voksede engelskgræs tæt og rigt, nu desværre afblomstret. Her må være herligt, når det står i fuldt flor.

Yderst er stranden ligesom på Odden dækket af svære kampesten, men de ligger så iøjnefaldende på rad, at det må være menneskehænder, der har anbragt dem her – hvis ikke det er *isgangen*, som har skruet dem herop! Som de ligger, er de blevet et udmærket værn for kysten.

Kørerne ligger på en odde og stirrer efter os og tygger avet om. Gud må vide, hvad det er, de tygger på! Deres blik følger os bestandigt, deres ører er fremstrakte, og de våde snuder vejrer en gang imellem imod os. Vi er et højst betagende skue for dem, „etwas noch nie Dagewesenes!“

For os selv danner det hele nu et ganske sædvanligt billede: En båd fortøjet mellem nogle store sten i stranden, et godt stykke ude på vandet „Rylen“ svajende for sit anker – og rundt om til alle sider en mængde store og små øer, kendte eller endnu ukendte for os. Inde på land to-tre mænd som skriver, tegner og fotograferer eller roder på anden vis. Dette billede ses en gang om formiddagen og en gang om eftermiddagen. – Dag efter dag er mændene de samme, men *øerne* skifter.

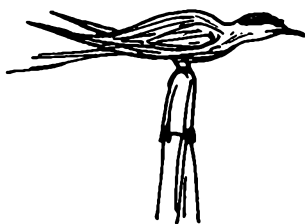
Ved solnedgangstid lettede vi og gik ned mod Birkholm. Tordenen udeblev, vinden sprang om i nord, og himlen klarede op. Kun i sydvest lå endnu nogle sorte skybanker. I den gunstige vind satte vi storsejlet, men havde det uheld at bøje sjækkelen, som forbinder gaffelen med masten; under forsøg på at reparere den revnede den fuldstændigt, hvad der havde til følge, at vi ikke kunne bjerge sejlet ordentligt i de følgende dage, før vi fik skaden udbedret i Fåborg.

Nord for Birkholm, da vi begyndte at spejde efter den nordligste kost i sejlløbet, så vi på en række bundgarnspæle ni svartbag og tre skarver, der sad på rad og først lettede, da vi var på tres-halvfjerds meters hold. Det er længe siden, vi har set så mange af disse det åbne havs store fugle, skarven overhovedet ikke siden på Langesand ved Vresen.

Skarven er en imponerende fugl; der er en besynderlig ro og storhed over den, noget fuldstændig modsat de hysteriske hættemåger og terner, som disse småfarvande ellers byder på. Skarven „dekorerer“ på en bundgarnspæl langt mere end mågen, der minder om et håndtag på en stok. Skarven bryder pælens forlængelse på skrå og bliver mere samhörig med den som med en naturlig sokkel. Med sin forvredne s-linje står det grønlig-sorte gespenst af en fugl silhouetskarp mod himlen.

Skarverne lettede før mågerne. Vi så de tre kroppe lægge sig langsomt forover – så foldedes vingerne ud, og de steg som tre mærkelige tegn kredsende op over vandet, gled langsomt som tre underlige hieroglyffer ud mod de tordensvangre skyer over solens brandrødme i vest – og svandt som et stort *mene tekel* mod den fjerne aftenhimmel.

Månen er kommet frem, da vi lægger os til ankers uden for den lille bådhavn på Birkholms sønderstrand. Fra en fuldstændig skyløs himmel, hvorfra ethvert tegn til torden atter er forsvundet, stråler den ned over småbølgerne, der stille plasker mod „Rylen“s bord. Småsejlere i mængde kommer listende vesterfra med kurs ned mod Marstal; et par af dem river sig løs fra flokken, kommer nærmere og forankrer i vor nærhed. Hele den stille nat hører vi sang fra bådene, der kommer forbi – fjernt og nær over havet. Det er folk, der vender hjem fra en eller anden fest på en ø vesterude.

Birkholm

Det er søndag morgen klokken seks, vindstille og tropestemning; to sole blænder øjet, én i luften og én i vandet.

Øen ligger derinde, flad som en præsentérbakke, på hvis midte er opstillet nogle legetøjshuse. Det nederste af disse ses ikke for bakkens opadbøjede kant, digerne – kun tagene og et utal af flagstænger. Ved vor ankomst i går talte vi sytten flag over byen, et ganske anseligt antal fordelt på fjorten beboelser med treogtres indbyggere! Her var fødselsdag eller sådan noget, og hele øen festede. Man fester hyppigt og alvorligt på Birkholm! Øens beboere kaldes „Drejø sogns franskmænd“, og betegnelsen passer i visse henseender fortrinligt.

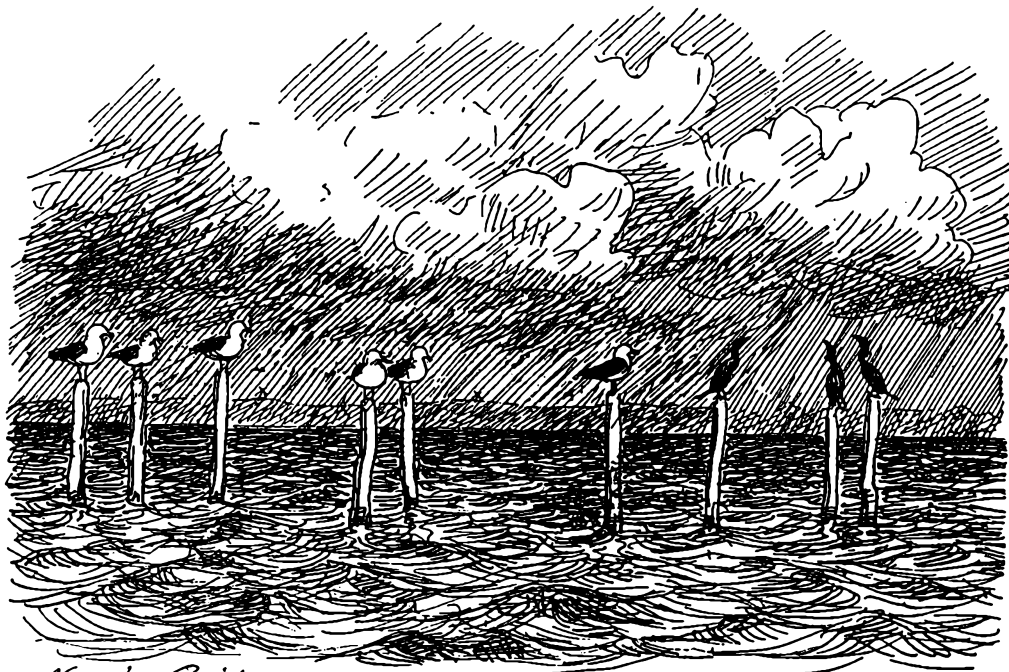
Jeg træffer inde ved den lille havn den gamle, forhenværende fisker Hans Albert, som sidder på en ålekiste med en mine som Napoleon på St. Helena og skuer ud over vandene – men gennem en moderne prismekikkert til mindst fem hundrede kroner. Han har købt den for to hundrede fortæller han, af en eller anden forløben tysker, formodentlig en spritsmugler, for et årstid siden. Han er stolt af kikkerten, og han er for øvrigt stolt af alting mellem himmel og jord. Han taler højt, har pragtfulde gestus og fagre ord; han er meget mere nedladende mod fremmede personer af en anden „nationalitet“ end de rigtige franskmænd. Men han er kun svada, man får ingenting at vide. Jeg fører samtalen hen på mange ting, som han skulle vide besked med, men forgæves. Som sidste udvej forsøger jeg stormfloden! Han skubber kasketten over på det ene øre, holder tale og ligner Mac-Mahon, der opildner tropperne med bred, favnende gestus – men det er ikke værd at høre på, det er salon-birkholmsk! Han snor overskægget langt ud i landskabet under den pragtfulde ørnenæse og snakker fanden et øre a'. – Men jeg efterlader Hans Albert indhyllet i en røgsky fra hans korte snadde, og vandrer op imod byen.

Inde på marken ved vejen står et par fede røde køer, og med panden lænet mod den enes bovnende sideben sidder en herlig lille bondepige og malter. Mælkestrålerne synger mod blikspanden, hvis bund toner af sød vellyd. Jeg får stor lyst til at indlade mig med hende, men inden jeg er klar over, hvordan jeg skal få begyndt, er jeg kommet forbi hende og opgiver det.

Pigen er ikke så „betryckt“ som jeg, thi i næste øjeblik hører jeg hende råbe efter mig:

„Nå, De er nok kommet herover for at se på vores ø!“

Jeg vender om og ser hende bøje sig imod mig bag koens rumpe, og næppe

Ord for Birkholm

er ordene udtalt, før hun får et forsvarligt øredask af haledusken. Men hun fortsætter uden at lade sig afbryde:

„Ja – her er sandelig også dejligt,“ siger hun. Hun har skam også været på Hjortø, det har hun da rigtignok – man har vel set sig om i verden! Men på Birkholm – ja, må *hun* be' om *den* ø! Folk er også så meget livligere her end dérovre, karlene siger helt anderledes ting her end andre steder.

Jeg spørger om, hvad hun hedder.

„Selma,“ siger hun.

Jeg kunne jo se på hende, at hun måtte hedde Selma, sagde jeg. Det var et kønt navn.

Hm!

Om jeg måtte fotografere hende?

„Ih ja, så gerne!“

Mens hun malkede koen?

„Ja, vær's god bare!“

Strip-strip! sagde mælkestrålen nede i blikspanden. Solen skinnede på koens blanke røde vom, hvor fingertykke årer sprang som floder på en globus, og foran *den* på Selmas hvide arme. Og jeg så, at pigen var såre yndig – og så henrivende i sin frejdighed, uden antydning af idiotisk koketteri og uden den fjerneste forfjamskelse. Der var intet ved hår eller klædedragt, der skulle bringes i orden, før jeg „tog“ hende – jeg stillede mig til styrbord for koen og sigtede:

Klap! –

Ved dette brag kom Hans Albert styrtende ovre fra vejen.

Om jeg fotograferede Selma?

„Javel,“ sagde jeg. Jeg anede tordenvejr . . .

Om han kunne blive taget af også!

„Naturligvis.“

Jeg tog også Hans Albert.²²

Så spørger jeg Selma, som nu er færdig med at malke, om jeg må tage endnu et billede af hende – uden koen.

Jeg får lov til det. Men nu tager møen dog sit hovedlin af og binder det lidt finere. Hun sætter sig på malkestolen med spanden mellem knæene, lægger armene i skødet og ser på mig. Og så knalder jeg en gang til.²²

„På dette billede bliver De så smuk, Selma, at når karlene på øen ser det, får De et dusin friere til,“ vover jeg at udtale.

„Ih, hvad skal jeg dog med dem? Jeg har såmænd alt for mange i forvejen.“

„Det er da rart at ha' nogen og vælge imellem!“

„Nej – så er det så svært at hitte rede i. Ikke *for* mange!“ siger Selma med et lille anstrøg af alvor.

„Nu kommer Hans Morten ovre på diget,“ råber Hans Albert.

Jeg gemmer gesvindt fotografiapparatet.

„Er det én af frierne?“ spørger jeg.

„Ok nej! Det er en gammel, gift mand,“ siger Selma, atter smilende, „den slags ser jeg ikke til!“

Pause.

Jeg siger farvel til Hans Albert og Selma. Hendes hånd er lille og varm som en fugleunge – og min duftede længe efter af nymalket mælk.

Ligesom næsten alle småøer i det sydfynske hav er Birkholm langagtig i retning sydøst-nordvest. Det er, som de med stor føjelighed har indrettet deres form efter det aflange øhav, hvori de ligger indeklemmt mellem Fyns og Ærøes store kroppe.

Birkholms største længde fra Sandhoved Odde i sydøst til Revet i nordvest er ca. to kilometer, dens bredde er kun ca. trekvart kilometer. Med sine 173,7 tdr. land er den sognets tredjestørste ø, men med hensyn til fladhed og lavhed bærer den førsteprisen. Dens højeste bakke, som ligger på nordsiden nær Revet, hedder Hylsbakke og er – to meter høj!

Jeg går igennem den lille by på øens midte og når ud til den nordligste gård, som ejes af en bonde ved navn Jens Prest. Han er en stovt, levende og intelligent mand i tresårsalderen, hans gård et mønster på orden og velholdthed. –

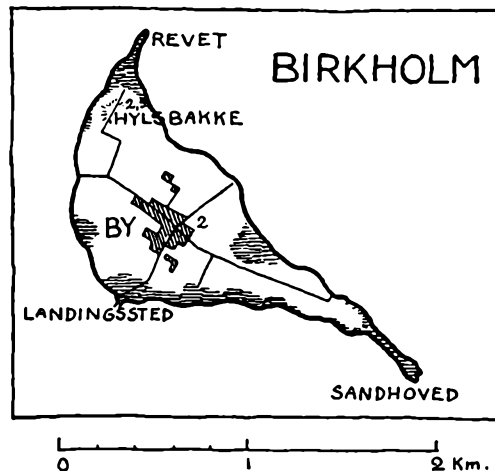

Jeg bliver bænket inde i stuen ved et bord med skinnende dug, kaffe og duftende, hjemmebagte kager. Efter at kvinderne efter landsens skik er forsvundet af stuen, drikker vi kaffe og taler sammen, og Jens Prest fortæller følgende:

Et gammelt sagn siger, at øen allerede fik sin første beboer i det trettende århundrede. Det var en mand fra Ristinge på Fyn, hans navn var Niels Ristinge, og dette efternavn har indtil de seneste tider holdt sig på øen.

Øen blev i fortællerens barndom ramt af tre frygtelige katastrofer umiddelbart efter hinanden. Som tiårig dreng oplevede han den store stormflod d. 12.–14. november 1872; han fortæller, at vandet begyndte at stige ved forholdsvis stille vejr, og da vandrotterne i hærskarer flygtede op af deres huller, gjorde beboerne straks jagt på dem og slog dem ned i tusindvis uden at ane det omfang, ulykken skulle få for dem selv. – Så kom stormen af nordvest og afløste de forrige dages nordøstenblæst, og da rejste havet sig for alvor. Søen slog mod digerne og brød dem ned, og ind over øen stod de frådende vande, overskyldede alle jorder og steg til sidst mandshøjt op i husenes stuer, så beboerne måtte redde sig op på lofterne og derfra ud på de vaklende tage.

Da vandet dagen efter faldt, stod kun to huse af alle øens bygninger tilbage, resten var jævnet med jorden. Som ved et mirakel – eller snarere en række mirakler – omkom ingen af beboerne; men kreaturerne druknede i sneesvis og førtes bort af bølgerne ud over de lave diger, forsvandt i bråddet og bortskylledes.

Men hvis en fremmed var kommet til den lille ø dagen efter, at denne ulykke havde ramt den, og havde han ventet at finde en slagen befolkning, der sad rædløs med hænderne i skødet på ruinerne af deres huse, så ville han være

blevet i høj grad bestyrtet over det billede, der havde vist sig for ham: Alle øens våbenføre mænd, og enkelte kvinder med, jagende øen rundt med forke i hænde. – De *jog torsk* i de våde agre!

Det var fisk i stimevis, som af søen var slået ind over digerne og ikke kunne slippe ud igen, da vandet faldt. Hujende og skrålende fór folkene rundt, plaskede med høtyvene i saltvandspytterne og drev torskene i klemme ved hjørner af digerne, hvor de spiddede og greb dem. Et festligt billede, så helt modsat det fra det foregående døgn!

Disse folk er parat til under alle forhold at gribe chancen, når den er der. Humøret synker ikke i grus sammen med de lerklinede vægge. Hvad siger ikke Prædikerer: *En tid til at sørge og én tid til at springe af glæde.*

Næppe havde man fået den værste skade rettet efter denne katastrofe, før der kom en ny syndflod, knap halvandet år efter. Det var den såkaldte „februarflod“ i 1874, som også ramte alle de andre, mindre øer heromkring, men gjorde meget mere skade på agrene end den foregående, fordi vandet faldt så langsomt. I flere år efter den sidste kunne saltet ligefrem gnistre på agrene i stærk solvarme og tørke, en vædet finger, som man strøg hen over græsset, fik saltsmag! I 1872 skete den største skade *på bygningerne* og derigennem, at digerne så hurtigt gennembrødes, fordi de var så voldsomt underminerede af „jordmusene“.

Samme år som saltfloden kom, rantes øen af den tredje ulykke, en voldsom ildebrand, som lagde alle øens nyopførte bygninger fuldstændig i aske – atter på to nær! Det var, som om alle Ægyptens plager var sendt ud imod det lille samfund. Og dog holdt de ud, byggede på ny, så at sige for næsen af elementerne!

Af øens fem helgårde, to halvgårde og syv huse er der kun to boliger, som slap nogenlunde velbeholdne fra alle ulykkerne. De ligger begge inde i byen, adskiller sig fra de nyere ved at være overordentlig smukke, og den ene af dem har endnu små, blyindfattede ruder.

Før 1874 eksisterede kun det yderste af de nuværende diger, og i langt ringere skikkelse. Efter saltfloden blev det inderste dige opført ved gaver fra en kommission og fra lensgreve Ahlefeldt, øens ejer – beboerne er endnu alle sammen fæstere under grevskabet Langeland. Dette dige er 2100 m langt og kostede 4.107 rdl. Det yderste genopbyggedes af beboerne selv på egen bekostning, idet hver mand byggede ud for *sin* lod.

„Den gamle greve“ på Tranekjær, den nuværende greves bedstefar, var ualmindelig god mod fæsterne på øen og hjalp dem meget både efter stormfloderne og branden. Overhovedet omtales herskabet på Tranekjær med megen veneration af beboerne på Birkholm.

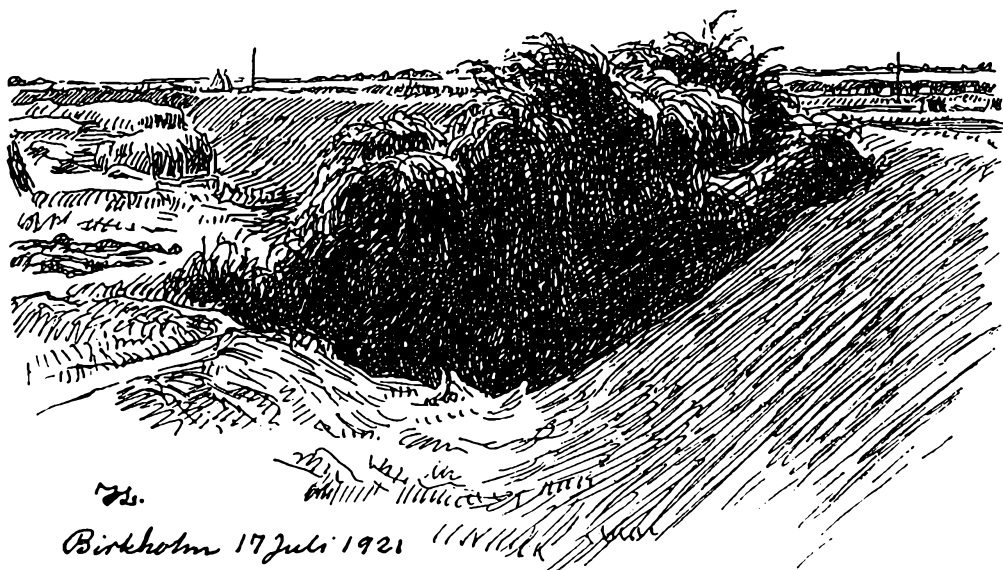
Som eksempel på, hvor billigt man kunne blive fæster her på øen for en god

menneskealder siden, fortæller Jens Prest, at han gav hundrede kroner i indfæste og siden ti kroner om året!

Med hensyn til samkvemmet med omverdenen har øen sommeren igennem med en båd forbindelse med postdamperen „Ærø“, der går i daglig fart mellem Svendborg og Ærøskøbing. Men om vinteren, når denne forbindelse er afbrudt, er man henvist til den gammeldags form for isbådstransport. Her anvendes en norsk båd, en såkaldt „Moses“, af svær type, som ros af flere mand. Når man frem til svær is, ros eller skydes båden op over denne, til bådens vægt bryder isen. Er denne for svær, trækker man båden efter sig. I tyndere is rykker man sig, siddende i båden, frem med ishakker. En sådan tørtørn kan være både langvarig og hård. Medens øens landbrugsprodukter sommeren igennem udføres med postdamperen, må beboerne om vinteren to gange om ugen fare til Marstal med dem i deres åbne både – det er 8 km over et grundt og farligt farvand. Kommer der isgang og storm til, kan turen være hård nok. Der er altid to hold i bådene, som skiftes. Jens Prests søn brugte det ejendommelige udtryk: „Vi arbejdede i to forled“ (med eftertryk på sidste stavelse), om de to hold, som skiftes til tørtørnen under denne transport.

Min vært fortæller, at her, i modsætning til sognets andre øer, næsten ingen vandrotter findes mere, skønt de endnu for få år siden var her i vrimlende mængde. Ingen kan forstå grunden til deres forsvinden.

Men det siges med bestemthed, at *hvert syvende år* ser man rotterne komme svømmende østfra mod øen (det hellige syvtal!). I de lyse sommernætter ser man dem da, når man ligger ude og blusser efter ål, komme helt ovre fra den lille Bredholm ved Strynø med Birkholm som mål, stribende vandfladen med

deres kroppe og med månelyst glitrende i deres lille kølvand. Men kun få når frem til målet; det lader til, at svømmeturen er for lang.

Toften uden for Jens Prests gård er det eneste sted inde på øen, hvorfra man kan skimte havet; det viser sig som en smal, lysende bræmme over digerne i nord. Agrene rundt omkring er svedne og grå, men langs vejene står usædvanlig store mængder af gul snerre blandet med frodige klynger af vild gulerod, som lyser med herlige farver over de lave marker. Hist og her langs stranden uden for digerne finder vi også her hindbæger, hvis rene, ædle blå blomster stråler vidt i det blændende solskin. Engelskgræs gror i mængde langs kysten og i store, violette bede inde på engene, og i det visne græs på stranden finder vi den irgrønne strandmalurt i rige klynger.

Da vi nåede ud til veststranden, opdagede vi pludselig på en stor, flad sten ude i vandet en skalleslugerhun med en eneste sølle unge, som sad og pillede de våde fjer og gassede sig i solvarmen. Johannes Larsen havde just sat sig til rette for at tegne dem, da en anden skallesluger kom sejlene langs stranden med ikke mindre end nitten ællinger efter sig! Ved dette imponerende syn blev hunnen på stenen ilde tilpas, og da flokken styrede lige løs på hende, hummede hun sig skyndsomt ned af stenen og svømmede ydmygt væk med sin enlige unge. Den anden tog straks stenen i besiddelse med hele familien og kravlede derop med stor ståhej.

Det hænder, at skalleslugerhunnen lægger sine æg i en andens rede, og at dennes indehaver således bliver velsignet med en dobbelt børneflokk. Dette har åbenbart været tilfældet her. – Det var „den rige og den fattige fugl“ skinnbarligen! Hvo meget haver osv.

I øvrigt har vi set omtrent de samme fuglearter som på Hjortø. Fra båden iagttog vi en dag en hejre, som fløj over vandet, og den sidste aften, vi lå ved øen, kom femten gråænder trækkende nordfra over „Rylen“ og ud over

havet – ikke i flok, men én for én med lange mellemrum og i nøjagtig samme retning.

Vi går igennem den lille by, som er forholdsvis ny og har et imponerende forsamlingshus, men derimod mærkværdigvis intet mejeri. Enhver gård på øen fremstiller selv sine produkter i den skikkelse, hvori de bliver udført til Marstal. Midt i byen ligger et gadekær, hvis gule, mudrede vand ligefrem myldrede af grønne frøer og store, fede karusser. Overalt langs bredden stod fiskene på hovedet og rodede i mudderet, mens halerne svingede frem og tilbage i vandskorpen. Man måtte kunne tage en halv snes stykker ad gangen med en rive! En dreng, som Johannes Larsen gav denne idé, løb straks efter en rive, men han skød forbi første gang, hvorefter karusserne foreløbig fortrak til kærrets midte. Drengen forsikrede, at ingen nogen sinde gjorde forsøg på at fiske i kæret. Mon man er bange for, at de henfarne drejopræster skal spøge for de formastelige?

„Ølisten“ i Valdemar II's Jordebog viser, at den dengang skovklædte, ubeboede ø var kongens vildtbane. Hvornår den er gået over i privat besiddelse vides ikke, heller ikke hvornår den atter er blevet beboet. Den er sikkert lige som nabøerne, efter at dette har fundet sted, forholdsvis hurtigt blevet plyn-dret for sin skov, og for Birkholms vedkommende skulle der hengå lang tid, inden beboerne fandt på at skaffe sig en smule erstatning for den forsvundne trævækst. Endnu så sent som i 1882 nævner Fabricius modsætningsvis småhaver på nogle af øerne i nabolaget!

Uden tvivl har de hyppige vandfloder ikke opmuntret beboerne til træbeplantninger. Tommerup beretter allerede i 1825, at Birkholm af alle fire beboede øer i sognet er den, der lider stærkest under højvandet, idet „de paa-skyllende Bølger undergrave Klinterne.“ Og han påstår, at „det forslugne Hav opæder til sidst disse Smaaøer. Mænd, der forhen havde store Agre, som løbe langs Klinten, have nu næppe det halve. Gamle Mænd paa Birkholm fortalte mig tit, at de i deres Barndom med en Sten kunde stikke ud til en stor Sten, der ligger i Stranden; men sikkert sidde nu Maagerne paa den, da næppe kan langes derud med en Rendekugle.“ Og han forkynder som den sortseer, han er:

Hvor Mejeren sang, og Leen den klang,
Dér skal man see Aal at bugte der' Gang.

Forfatteren har levet på øen før de stærke digers tid. Og galt har det tit set ud i de tider: „De gamle mindes endnu hvorledes en Mand, der i stort Højvande sejlede fra Marstal, kastede Anker i sin Forstue (da han kom hjem til

Birkholm), og fandt Konen og Børnene paa Loftet, hvorop de med Dynerne i Favn havde reddet sig.“ Et sådant højvande medfører ufrugtbarhed i flere år „da Søen tærer Kraften af Jorden og fylder Ager og Eng med Sand og Grus, der med megen Uleilighed maa bortkjøres.“

Og han taler om det frygtelige drikkevand, som navnlig Birkholm byder på. Man opsamler omhyggeligt regn- og snevand til husholdningsbrug. „Ilde er stundom Reisende farne, som kastes derind af Uveir; thi naar de endelig faae pulveriseret og kogt deres medbragte Bønner, maae de nøies med Lugten og tractere Vært og Værtinde med den producerede Saltsyre.“

Den der udelukkende bedømmer det sydfynske hav efter et blik på det næsten idylliske udseende landkort, må revidere sin opfattelse. Dette er ikke lutter „bøgehegn, hvor nattergale bo.“ Ikke mange samfund i vort land har haft så grumme kår som disse øboere. Men beundringsværdig er den *fatning*, hvormed de under alle forhold har set skæbnen i øjnene, og den trofasthed, hvormed de har holdt sig på deres plet jord gennem hundreder af år. Det er et folk, som man med en følelse af stolthed kalder landsmænd.

Store og Lille Egholm

En morgenstund ved femtiden tørnede vi ud for at forlade denne vor sidste ø i Drejød sogn. Der stod en fin østlig brise; vi satte fokken og drev for denne i sydvestlig retning over til *Store Egholm*, hvor vi ankrede op en lille halv time senere.

Øen er 117,8 tdr. land, så tillægsordet „store“ er ikke noget helt godt signalement; men det er til stede for at antyde et modsætningsforhold til nabooen „Lille Egholm“, som kun er 8 tdr. land. Store Egholm er som sin nabo fuldstændig og absolut flad; i sammenligning med dem er Amager et bjerglandskab. Kun ét punkt nær sydenden af den største når den forbausende højde af to meter. Intet uden nogle lave diger rager op over den jævne flade, som lige er høj nok til, at den kan hævde sig som ø.

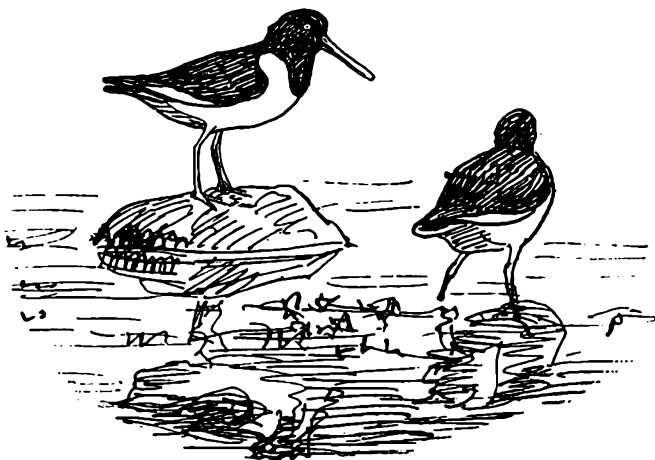
I den lyse sommermorgen løber vi vor jolle ind på fladvandet ved Store Egholm, efter at vi har ankret op et godt stykke fra nordkysten. Det sidste stykke må vi vade, mens vi trækker båden efter os ind til stranden.

Havet ligger blankt til alle sider, brisen er igen faldet til ro. Det er *havbleg* eller som fynbofiskerne siger i en forstærket form „havhængende bleg“. De udtaler det „blej“, men ordets oprindelige udtale er *bleg* med rim på neg og eg. Heraf har senere ordet „havblik“ udviklet sig.

Hist og her i det fjerne ligger et lille fartøj, der spejler skroget og de slaphængende, brunrøde sejl i et opalfarvet hav. Et par små tordenskyer med gyldne hoveder ligger og dovner i horisonten. Luften over den lille ø er fuld af lærker; det er, som om æteren er én eneste klingende, dirrende tone.

Hen over den frodige grønsvær på den jævne flade gror mængder af store tidsler med violette blomster og allerede med hvid uld i store duske, desuden frodige grupper af hindebæger og – endnu – enkelte blomstrende engelskgræs, men med gyldenrøde, svedne farver. – Overalt på marken er denne brudt af små laguner, hvis bund er knastør og revnet i solvarmen. Deres skarpe, stejle rande kaster kulsorte skygger over den hvidgrå, glinsende bund, som blænder øjet, når man ser den mod solen. Enkelte afløbsrender snor sig fra lagunerne ned mod stranden; også de er tørre nu, men ganske sorte på bunden som tørvejord.

En ryle vader rundt på stranden og roder med næbbet mellem småstenene; men for hvert skridt løfter den hovedet og sigter på os med det ene øje. En engpiberrede med tre æg ligger i græsset mellem et par bede af strålende strandasters. I nærheden lyser flokke af den lille gule soløje-alant, og rundt

om står ved stranden, hvor græsset løber næsten helt ud i bølgerne, store grupper af den pragtfulde violette tusindgylden. Et halvt hundrede ungreaturer og nogle får græsser over markerne. De er de eneste „beboere“ af øen.

For sin fladheds skyld kunne Egholm godt have hørt hjemme i Drejø sogn uden at vække opsigt dér. Men sammen med sin lille nabø hører den under Marstal landsogn, og den anvendes nu kun til græsning af ungreaturer om sommeren og til høavl. På to steder finder vi nye, fortrinlige vandingstrug af cement, og i et lille, primitivt hus bor et par måneder af sommeren et ægtepar, som har opsigt med kreaturerne. De er her imidlertid ikke i øjeblikket. Øen er nu uden faste beboere; men således har det ikke altid været.

To steder på øen finder vi spor af tomter fra tidligere bebyggelse; sporene er svage, men utvivlsomme. Hvornår øen i den nyere tid først er blevet bebygget, og hvor *ofte* den har været det – for sådanne steder holder folk ikke ud i flere slægtled – derom ved intet menneske mere fuld besked. Men et lille stykke dramatisk historie er optegnet herfra, og det skriver sig fra stormflods-døgnet d. 12.–13. november 1872.

Det havde de foregående dage stormet med stor voldsomhed af vest, da vinden pludselig sprang om over nord til nordost. De vandmasser, som vesten og nordvesten havde sendt gennem Skagerrak og Kattegat til de sydlige farvande, mødtes nu med andre, der væltede med nordosten ind fra Østersøen, havet steg i løbet af få timer til en højde af tolv fod over daglig vande samtidig med, at stormen vedblev at rase fra nordost. Hvad der hændte om natten mellem 12.–13. november og den påfølgende dag rundt om på vore småøer i og nær Østersøen og langs dennes kyster får man aldrig at vide i detaljer. Ethvert af disse steder har sit drama. Den daværende dagspresse, som først tre-fire dage efter katastrofen fik forbindelse med de fjerne øer, bringer hist og her fra en lille skildring af begivenhederne, som kan ryste én langt ind i

sjælen. Den sensationsjournalistik, som vi nu kender og som oftest lader læseren kold og mistænksom, var dengang endnu ikke opfundet. I de jævne vendinger berettes om mænds og kvinders heltedåd, om deres ro i faren. Disse folk, som dog forstår at *vurdere fjenden* og kender elementerne fra deres værste side, går dem i møde med en aldeles forbavsende fatning! De gør i det afgørende øjeblik netop det eneste rigtige og ikke mere end det. De retirerer, når modstanderen raser værst, og slår til, når de i et pusterum ser den ringeste chance.

På reden ud for Marstal, i læ af landet, lå henimod et halvt hundrede fartøjer af alle størrelser forankrede, da stormen sprang om og blev pålands. Gang på gang forsøgte marstallerne i deres både at komme ud til skibene for at bore dem i sænk, så de ikke skulle strande på kysten og sønderslås, men blev hver gang under den yderste livsfare drevet tilbage af stormen og den rasende sø.

Dagen efter stod seksogtyve store og en mængde mindre fartøjer kastet ind på stranden. En skonnert stod og huggede mod Hans Christensens hus i Havnegade, en jagt stod i en have midt oppe i byen, en anden helt oppe på markerne bag denne, én endelig var gået helt *tværs over halvøen Egehoved* og til søs på den anden side! – Hele omegnen var et kaos af skibe, både og vragsstykker, kastet op mellem ødelagte huse, omkringflydende bohøve, druknede kreaturer.

Så godt som alle øerne i det nære Drejø sogn var helt eller delvis under vand, da dette stod højest, især naturligvis sådanne lave øer som Birkholm og Hjortø. De alt for svage diger var uden nogen nytte og brød fuldstændig sammen; men værst gik det ud over den flade Egholm i Marstal landsogn. C. T. Høy fortæller i sin bog „Træk af Marstals Historie“ (1913) følgende om den lille ø:

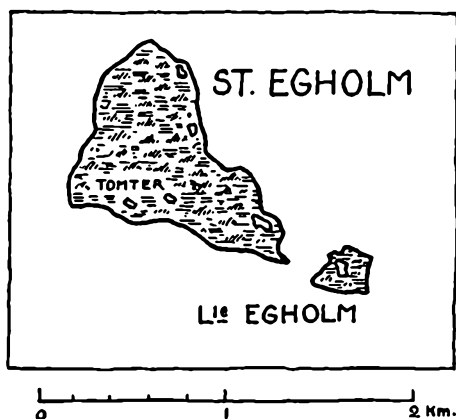

Der boede dengang på Egholm to brødre, Rasmus og Jens Nielsen, som her havde hvert sit hus. Foruden at passe deres lille, beskedne landbedrift – Rasmus havde opdyrket 8 og Jens 4 tdr. land derovre – havde de en lille indtægt som farende handelsfolk ved at besejle småøerne i nabolaget, hvorfra de indkøbte flæsk, smør og kød, som de solgte til Marstal.

Den 12. november (det har allerede da været storm af nordvest) var de sej-

let hjemmefra til Marstal. Her overraskede stormfloden dem, og de nåede ikke hjem igen før sent den næste dag, da det hele var forbi.

Fra Marstalsiden var de hele det påfølgende døgn vidne til katastrofen uden at kunne udrette et gran for at hjælpe deres på øen efterladte familier. I Marstal beroligede man dem om aftenen med, at vandet nu ikke steg længere, og de begav sig da til deres logi; men her blev de tidligt den næste morgen vækket med den underretning, at vandet dog var vedblevet at stige hele natten. Det lykkedes dem at bjerge deres båd i god behold på land; at sejle hjem var der ikke tale om.

Begge var familiefædre, og de gik derfor i ængstelig spænding for deres stakkels familiers skæbne. Men intet kunne de udrette. – En del af dagen d. 13. tilbragte de oppe i møllehatten på Marstal mølle, hvorfra de ved hjælp af møller Webers kikkert kunne se husene ovre på Egholm. Endnu holdt disse for stormens pres og for vandets frådende masser – men hvor længe ville det vare? De kunne se, at væggene allerede var slået ud, og at vandet gik tværs gennem husene, der alene stod på bindingsværksstolperne. Det var forfærdelige timer for de to mænd deroppe i møllehatten. Hvert øjeblik frygtede de, at loft og tag skulle styrte ned.

Men ovre på Egholm sad imidlertid de to tapre koner. Husene lå langt fra hinanden, så enhver måtte alene klare sit. Hos Rasmus Nielsen var der fire små børn, hvoraf det yngste kun var trekvart år. Hos Jens' var der to børn, det yngste på kun et halvt år; og her var desuden en gammel bedstemoder på henimod de firs.

Om morgenen d. 13. kom vandet ind i husene, og konerne begyndte at flytte børn og sengetøj op på lofterne, der var fyldt med hø og halm. En smule brød blev der tid til at få med, ja selv en lille gris fik Rasmus' kone bjerget op på loftet. – Og så kom alle de lange og forfærdelige timer, mens vandet be-

standig steg, og søerne slog mod husenes vægge. Til sidst begyndte bindingsværksmurene at give efter og styrtede sammen, og endelig stod loft og tag på de bare stolper, hvor det grønne hav væltede ind fra den ene side og ud ad den anden.

De tre køer fra Rasmus Nielsens hus skyllede snart efter i land i nærheden af Ærøskøbing. Borde, stole og andre genstande sejlede gladelig omkring. Høns fløj skrålende og sindsforvirrede rundt og forsvandt til sidst som alt andet i bråddet – kun *gæssene* klarede sig stolt i den oprørte sø! Det eneste, der ellers blev tilbage, var en hest, som med strakt hals holdt hovedet oven vande. Et frygteligt øjeblik var det, da skorstenen vaklede og faldt; lykkeligvis kom ingen til skade, men et stort hul slog den i loftet. Til sidst steg vandet så højt, at det gik op i mælkefadene under loftsbjælkerne.

Mødrene havde haft så travlt med at hjælpe og trøste de grædende børn, at ingen havde fået tid til at spise noget. Endelig klokken fem om eftermiddagen så de indespærrede, at vandet så småt begyndte at falde. Men først den næste morgen var det så lavt, at Rasmus' kone kunne vove sig over til det andet hus for at låne en kniv til at skære brød med. Først højt op ad dagen – mellem klokken ti og elleve d. 14. november, flovede vejret så meget, at mændene kunne sejle hjem og bringe koner og børn i sikkerhed over til Drejø.

Det er vanskeligt at forestille sig, hvorledes mødet har været mellem disse jævne folk, hvad de har sagt og gjort i gensynets øjeblik. Meget er der næppe talt lige straks. Men mændene har nok taget særlig blidt på de små, da de løftede dem ned i stuen – og den groveste hånd kan blive veltalende og øm i et kærtegn mod en kvindes kind.

Og så byggede disse mænd deres hus og hjem op igen på samme sted! De genopbyggede de faldne mure, de rejste de bortskyllede diger på ny, de saltstrøede marker pløjede og gødede de. Og endnu mens dette stod på, kom en ny saltflod i februar 1874, som i hvert fald på markerne gjorde endnu mere skade end den foregående. Dog holdt man ud, trods alt. Rasmus Nielsen og hans kone boede der længst; først i året 1900 flyttede de som de sidste bort fra øen, efter at den anden familie for længe siden var taget bort og deres egne børn var bortgiftet. De bosatte sig i Marstal landsogn efter at have boet på øen i syvogtredive år.

Og siden da er øen ubeboet.

Her findes nu – blot så få år efter – så godt som intet spor af disse menneskers liv på øen, disse mange års sorger og glæder. Alt er borte og sunket i grus – og græsset gror derover!

Kun rester af nogle lave diger i en firkant viser, hvor husene har ligget; nogle få, smuldrende brokker af dårlige mursten findes spredt i græsset inden for digerne, og hvor haven har været, gror nogle store nælder, der på afstand

ligner forblæste buske. Et stort vandingstrug af cement er bygget i nærheden, på øens højeste sted. Kreaturerne spor viser, hvor hyppigt det benyttes.

Der kommer tre gamle mænd gående op imod mig fra stranden, hvor de just er landet med deres båd; de er kommet herover fra Marstal landsogn for at se til kreaturerne. Siddende på et af digerne, mens røgen fra vore piber langsomt trækker bort i den stille luft, fortæller de mig om øen.

For omtrent firsindstyve år siden, siger de, kom den allerførste faste beboer til Egholm. Hans navn var *Hans Pøls*, og han byggede sit hus, en tanghytte, nordvester på øen; her levede han sommer og vinter; de vidste ikke, hvor han kom fra, og hans historie taber sig i øvrigt i den grå oldtids mørke. Ingen véd noget rigtigt at melde om *ham*; han holdt sig for sig selv og levede som en eremit. Alt, hvad man med sikkerhed véd, er, at han *var* her – og at han rejste igen. På et eller andet ukendt sted gror græsset nu over Hans Pøls og hans ufortalte historie.

Men siden kom to mænd hertil med deres familier, brødrene *Rasmus Mose* og *Jens Mose*. Men i, hvad mændene beretter om dem, genkender jeg næsten fra ord til andet Høys fortælling. Det er de samme folk, men med et slægtsnavn, som forfatteren ikke har kendt. Den ene gamling fortæller, at Rasmus Moses kone reddede sine kreaturer på den måde, at hun havde dem inde i stuen og med tøjret om deres muler oppe fra loftet holdt deres hoveder løftet over vandet, da dette stod højest.

Senere har jeg bragt i erfaring gennem lærer Jørgen Prest, som er barnefødt på Birkholm og ofte i sin ungdom besøgte Egholm, at denne i 1872 i virkeligheden havde ikke mindre end fire beboelser, nemlig foruden Rasmus og Jens Mose en kvinde, som hed Marie Pøls, måske enken efter Hans Pøls – samt en mand ved navn Lars Juul. Den sidste kystes bort herfra af stormfloden og var her kun kort tid i modsætning til Mose-slægten, hvis dygtige efterkommere i øvrigt endnu lever på Fyn og de andre, nære øer.

Tæt ved os inden for havediget opdager jeg noget, der ligner en gammel, knastør pæl, som er rammet ned i jorden. Det er stammen af et blommetræ, fortæller de gamle mænd. Og denne tørre stub er nu den sidste rest af det, som

engang var disse folks liv på øen. Men engang var det et fint og frodigt træ, som stod her i haven østen for huset. Morgensolen kastede skyggen fra dets grene hen på den hvidkalkede mur og ind gennem ruderne helt ned på det sandstrøede gulv. Om foråret stod det med et luende flor op over det lave tag, og ved efterårstide faldt dets modne frugter ned i havens græs, hvor børnene samlede dem op.

Nu er her bare nogle små murbrokker i det solsvedne græs. Fårene ligger i læ af det gamle havedige og tygger avet om; deres glasagtige øjne stirrer halvt i søvne ud over det soldirrende hav. Og rundt om blommetræets stub er jorden trampet ned, sort og fast – kreaturerne søger til den gamle stub for at klø deres sider imod den; den er blevet brun og blank som rav.

Hvad ved vi nu om de mennesker, som har levet her og kæmpet så ensomt i mange, mange år? En flok glade børn, en far og en mor, som bjergede føden. Råd til lidt skønhed – et blommetræ. Og måske nogle få blomster inden for havens dige; fattigt – men *deres eget!* Et par blanke ruder under det lave tag, en hund, en kat – et par køer og får på marken, ja! Hele denne lille verden er gået under, dens spor er forsvundet.

Græsset gror derover.

Og øen er ene med sin historie. Véd ingen et gran om disse menneskers liv? Jo, – måske sidder børnene nu, snart som gamle mennesker, hver i sin kant af verden og tænker vel af og til på barndommen her på den lille, ensomme ø med de fjerne, forbiglidende skibe, hvor livets eneste sensation var jordemoderens ankomst, og hvor de eneste forandringer i tilværelsen kun indtraf med årstidernes skiften. Hvor legekammeraterne var kalven og lammene eller katten, og hvor den til alle sider nære strand var verdens ende.

Men solen skinner på øen, i dag som dengang. De samme store kampesten ligger i stranden. Lærkerne står nu som da i den lysende dag som en syngende, usynlig sky over den lille, grønne plet i havet, og de samme blomster vælder op af jorden og strør deres strålende farver over den lave mark.

Og græsset gror bestandigt.

Johannes Larsen og Mester vender tilbage til mig efter en spadseretur øen rundt. De fortæller, at de har vadet et stykke af vejen over mod *Lille Egholm*, indtil vandet blev for dybt og gik over knæene. Mens de overvejede at smide resten af tøjet, blev de prajet af en mand i en jolle; han tilbød at ro dem over til holmen.

Denne viste sig at være strandeng over det hele med en lille lagune i midten. Manden fortalte, at øen bliver slået én gang årligt, hvorefter der sættes kreaturer herover til græsning. Der fandtes naturligvis hverken træer eller den mindste busk, men blomster i mængde: hindebæger sås overalt, spredt over

hele holmen; på sydøstsiden fandtes soløje-alant, strandkarse på østsiden og ved nordenden tusindgylden.

Om den sidste plante vil jeg ikke forholde ligesindede læsere den oplysning, at dens skønne småblomster i passende mængde sat på akvavit giver den pragtfuldeste bitter, der findes. Denne egner sig ypperligt til at give en lang og trættende arbejdsdag en passende afrunding, inden man strækker sig på den til hvile indrettede og af en særdeles tynd tangmadras dækkede, hårde køjebænk.

Svelmø

I hurtigt friskende østenbrise forlader vi henimod middagstid Store Egholm og går nordvest ud, og efter at have taget sejllobet mellem Drejød og Hjortø sætter vi kursen mod *Store Svelmø* ovre under Fyns fjerne kyst. Vi passerer efterhånden de små holme *Græsholm*, *Grydholm* og *Flæskholm* – det klinger som en solid landlig menu, men det er i al fald udpræget „flade retter“ – og lægger nu det lave Drejød sogn bag os.

Der er det mærkelige ved småøerne i det sydfynske øhav, at de alle er lave i den østlige del og bliver højere og højere mod vest. Selv Tåsinge er jo som en uhyre pandekage, når undtages Brejninge Kirkebakke; Strynø med sin Kalv, Siø og Skovø, for ikke at tale om hele Drejød sogn med undtagelse af „Skoven“ er jo så lave, at de knap véd, om de vil være øer eller havbund. Men nu skimter vi forude i vest Korshavns mægtige banker, der fra havet ligner en kæde af blånende alpetoppe, Store Svelmøs skarpe klinter, Bjørnøs tunge krop med sin takkede ryggrad – og langt, langt i det fjerne Lyøs kuplede åse.

Det er som at komme til et helt andet land, større, tungere i linjerne, alvorligere.

Men den, der vil høre de danske lærker synge, skal komme til Svelmø en sådan sommerdag! Helt ude fra havet, da vi løb mod brisen ind under dens vestkyst, hørte vi hele øen tone os i møde. Og sammen med fuglesangen kom den tunge duft fra det nyhøstede korn og klangen af leer, der hvæssedes, os i møde, som en mild og hjemlig velkomst.²³

Vi løber skuden i læ under øens vestligste fremspring, går i land og klavrer op på de høje klinter på sydenden, som står skarp og stejl ud i havet.

Øen, som hører til Åstrup sogn i Svendborg amt, er en dobbeltø, bestående af Store og Lille Svelmø, forbundne ved et drej. Den første er 48,9, den sidste blot 7,4 tdr. land, og mod nord adskilles den fra Fyns kyst ved et kun halvt kilometer bredt sund.

Prægtig så øen ud fra havet i syd, men endnu mere strålende og mærkeligt er synet heroppe fra dens klinter over øen og det omgivende hav.

Som et underligt dybhavsuhyre, der er kastet op på overfladen, bugter øen sin lange krop fra fynskysten ud mod syd. Den har form som en rokke, men med en snabel fremefter, den lange „Svelmø Trille“ – trille kaldes på disse kanter af landet et rev – der som en føletråd rækkes over mod Korshavn, og med en lang svans over mod Fynsland, idet den vrider sig s-formet mod nord-nordøst og ender i Lille Svelmø som dusken på en kohale.

St. Svelmi 17 Juli 1921. K. S.

Lige foran os på markerne, der bølgeformet falder ned mod nord, er nogle høstfolk i travlt arbejde med at sætte det nyhøstede korn i traver. Rundt om ligger for éns blik hele den lille herlige ø og til alle sider det vide, øopfyldte hav. Kun mod nord begrænses udsigten af Fyns kyst, som løfter sig i mægtige højder op mod Svanninge bakker. Et prægtigt stendige går her fra øens højeste punkt, som er 15 m over havoverfladen – ikke så helt ringe endda af så lille en ø – og gennemskærer øens midte fra syd til nord, hvor det render lige ind på midten af den sydlige længe på øens eneste gård.

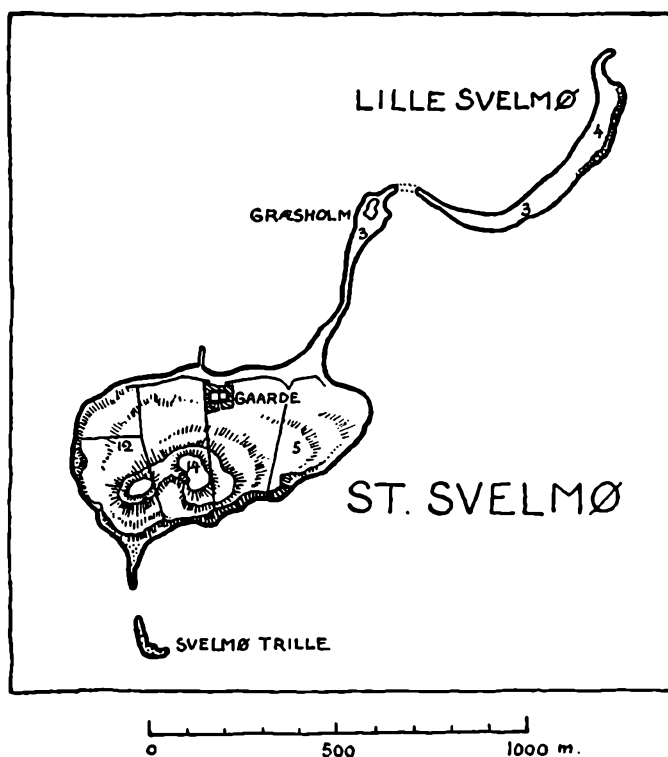
Klintens rand er her tæt bevokset med store og små tjørne, formodentlig mere for at bevare den mod nedstyrtning end af skønhedshensyn. Klinten falder brat ned mod stranden, men intetsteds ser man leret eller gruset, hvoraf den er dannet, styrtningen er overalt græsklædt og dækket af mange slags vilde blomster. Nogle ungmønstre klatrer rundt på de stejle skrænter med en behændighed som bjerggeder. De står med fremadstrittende ører og vilde øjne og stirrer på de mærkelige fremmede, parat til øjeblikkelig at sætte i galop ned ad skrænterne, når vi hvister efter dem. Det er underligt at se de tunge kokroppe i fugleperspektiv, når de tager forhindringerne nedefter i strakt karriere med svingende patter og halen hejst på hel stang, mens jorden drøner uhyggeligt under dem. Ikke én af dem snubler.

Der behøves kun nogle få måneders friluftsliv i et passende terræn for at forvandle disse til daglig adstadige drøvtyggere til hartad vilde dyr i naturtilstand. Det hændte for få år tilbage, at nogle ungmønstre, som ved for-

årstid var sluppet løs nær Sjørup plantage i Nordjylland, forvildede sig ind i denne og om efteråret, da man ville indfange dem, var forvandlet til en flok vildt, der vejrede mod forfølgerne og viste horn og kunne sætte over de højeste diger som kronvildt i elegante spring. Fire-fem stykker af dem, som det ikke lykkedes at indfange og som endte med at blive farlige, måtte pürsches af skovfogeden og hans folk og blev nedlagt med riffelskud.

Langs det store stendige, som er ca. en meter bredt og halvanden i højden og består af mægtige kampesten, når vi til øens nordende, hvor gården ligger. Denne viser sig at være en dobbeltgård, bestående af fire sammenbyggede længer, som rektangulært indrammer en vældig gårdsplads. Stendiget, som rammer midt på den søndre længes yderside, har ikke endt sin mission her, men fortsætter ind på gårdspladsen og tværs over denne, hvor det stopper op ved stuehuset.²³

I gårdene bor to familier, som tilsammen ejer hele øen med Lille Svvelmø; men ejendommen er besynderligt nok delt på den måde, at manden i den østre gård ejer øens vestlige halvdel og omvendt. I tilfælde af fjendskab mellem de to familier kan disse altså vanskeligt undgå at krydse hinandens vej. Men stendiget gennem gården er heldigvis solidt, samtidig med at dets

højde dog tillader, at man bekvemt kan kaste et par stinkpotter i hovedet på hinanden over det.

Efter alt at dømme lever de to familier imidlertid på den bedste fod med hinanden og har altid gjort det, hvad der langt fra er noget sædvanligt fænomen på øer med *kun* to-tre familier.

Jeg træffer manden, som bor i den vestre gård. Det er en stor og jovial, meget elskværdig bonde, men af et langt bredere og tungere snit end flertallet af befolkningen i Drejød sogn og på de andre småøer sønden herfor. Langsomt talende og tungttrædende, med sit brede, rødmossede ansigt glatbarberet, mindede han mig langt mere om en østjyde end om den gesvindte øbo fra omegnen af Fyn. Men da jeg senere på dagen så ham på markarbejde, da han sammen med hele gårdens besætning, en karl, en pige og en dreng, var i færd med at sætte negene i travet – da så jeg på tempoet, at det var en øbo.

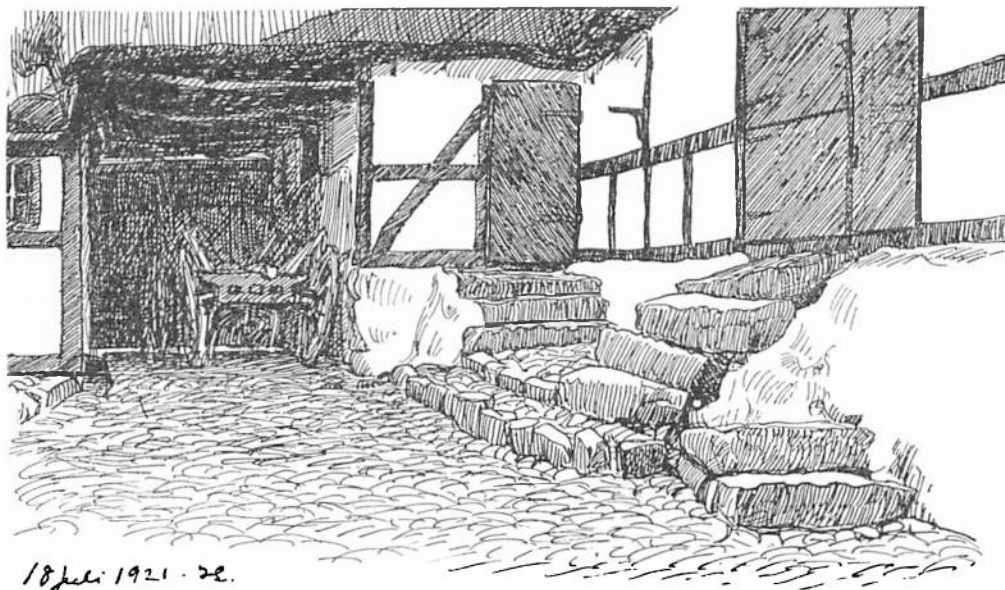
Alle gårdenes beboere er på markarbejde i dag. I den østre gård træffer jeg kun en firsårig kvinde, enke efter den tidligere ejer, hvis søn nu driver gården.

Hun er født og har levet hele sit liv på øen, og inden for den gamle gårds længer har hun samlet alle sine minder om godt og ondt. Hun fortæller om livet her, stille og smukt, hendes gamle fine ansigt, der er mildt og vemodigt, lyser nu og da op i et lille smil. Men mest er det alvorligt; thi er hun end langt borte fra verden og de store begivenheder, så har dog også hun – med det mål, livet har givet hende i hænde – været ramt af en stor katastrofe.

Mens sommervindene i dag fylder stuen og gården ligger stille og fredfyldt, og tonerne fra de syngende lærker og leernes klang trænger ind ad det åbne vindue, fortæller hun om dengang, da manden med *den store le* gik over øen og på et par dage tog fire af hendes syv stærke og glade børn fra hende. De døde af difteritis én for én med få timers mellemrum. – Den dag i dag er det hende uforståeligt, at det kunne ske. Hun taler til mig, den fremmede mand, om dette, som om hun i de tredive år, der er forløbet siden, bestandig har ventet på af én eller anden at få besked om, hvorfor noget så strengt dog egentlig skal hænde. Men hendes væsen er ro og fornemhed, der kommer ingen klage. Og da hun har fortalt, rejser hun sig og tænker på sine pligter mod gæsten. Snart efter står et krus med herligt gammeløl for mig, iskoldt, gyldent og fristende.

Det er årstidens drik endnu her på øerne, og *hun* skulle vel nødig glemme at have den til rede for folkene nu i høstens tid, hvor de slider så hårdt, eller for den sjældne gæst!

En af hendes sønner driver nu gården, fortæller hun. Lige før krigen brød ud, købte hun og den anden fæster i nabogården gårdene med alle øens jor-

18 juli 1921 - 22.

Hjems af Gaarden paa store Svømmø.

der og Lille Svømmø, dvs. ca. 56 tdr. land af ganske fortrinlig kvalitet, for 10.000 kr. hver. Man har jo før hørt, at en snes tusind kroner er slettere anvendt! Fæstet var gældende på livstid, så ejeren kunne ikke, så længe de gamle fæstere levede, sælge til nogen anden.²⁴

Den idylliske gamle gård ligger lunt i lavningen, på tre sider omgivet af en have med store popler, frugttræer og buske. Alt herinde på gårdspladsen – undtagen stuehusets nye stråtag – vidner om gårdens ælde. Et mærkeligt trappesystem i det sydvestre hjørne nær vognporten er af rent ud oldnordisk beskaffenhed. Men alt er fortrinligt hæget, murene stråler af hvidtekalk, de solide bindingsværksstolper skinner af frisk tjære.

Gennem en malerisk gammel indkørselsport i den vestre gård har man udsigt ned mod Drejet og over havet mod Fyns nære kyst. Så stille er der herinde, at man bestandig hører den vedholdende lærkesang ude fra markerne. En stenpikker sidder på taget og undersøger mig mistroisk skiftevis med det ene og det andet øje; henne i et hjørne slås et par ænder tavse om et ålskind, der aldrig nogen sinde vil gå midtover. De skiftes til at gå på rumpen i støvet, men uden at afvente resultatet af kampen går jeg ud af gården og ned mod kysten.²⁴

På taget af et lille stråttækt udhus lige ved gården sidder en fugl og skælder mig rasende ud, da jeg nærmer mig. Det er minsandten en rødben – det syn oplever man ikke ofte. Det minder om mågerne i kirsebærtræerne på Tåsinge eller om torskene på Birkholms marker! Dens mage kom til og hjalp

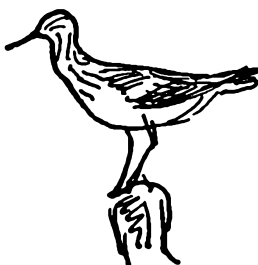
med at skælde mig ud, mens den kredsede omkring mig. Parret har altså unger lige i gårdens nærhed.

Det er højvande, og hjulsporene, som fører over Drejet til Lille Svømmø er vandfyldte og står som skinnende striber, der alle peger i én retning. Små-søer glimter overalt frem på jordsmonnet herude. Engen er blomsterfyldt imellem dem, her står den gule snerre, den vilde gulerod og helt buskagtige grupper af krageklo.

Nogle muddersnepper flygter ud fra stranden over fladvandet, hvor en lille ryleflok tumler sig, og et par præstekraver får travlt med at bortlede min opmærksomhed fra det sted, hvor de har deres yngel. Oppe fra et bukke-tornshegn ved gården skræpper en tornskade.

Brisen har lagt sig, og dagen er igen stille. En skyløs himmel spejler sin opalfarve i det blanke vand.

„Vestermændene“ fortalte mig, at man ved lavvande kan køre fra øen til Lille Svømmø og videre helt til Fyn. Men denne gamle forbindelse med fastlandet er nu kun lidet brugt, efter at man har fået motorbåde på øen. Vejen til den nærmeste købstad Fåborg, der med vogn tager omtrent en halv dags tid, gør man nu med båden på trekvart time!

Den næste dag er varmen så dundrende som endnu aldrig før på denne rejse – og det vil sige noget! Luften er hen på dagen blevet svagt diset og grå, som før tordenvejr; men vi tror ikke mere selv på de ufejlbarligste varsler. Disen gør blot sollyset endnu mere blændende og heden mere trykkende, så hjernen svimler.

Jeg forsøgte at stå på stranden og male, men sandet brændte sådan igennem mine tyndsålede sejldugssko, at jeg måtte opgive at stå der.

„Motivet“ så for øvrigt således ud: Jeg står på sydvestkysten med ryggen mod „Trillen“ og ser ind mod klinten, der her falder jævnt ned mod stranden. Forrest er hvidt sand med små bitte rullesten i alle mulige farver. Bag dette er stranden dækket af den fine, lyse tang, som her kaldes „madras-

tang“, der hist og her er bevokset med kolonier af strandmelde. Inden for tangbæltet på små åbne sandpletter gror strandarve; og spredt mellem denne vokser den sjældne strand-mandstro, hvis blågrønne, lysende farver skinner langt bort – denne mærkelige skærmpolante, der ude i landskabet så fuldstændigt minder om en tidsel. Så kommer lavt græs i tuer, der senere dækker hele jordbunden, isprængt store klynger af gul snerre. Bag dette rejser sig en brat lerskrænt, dækket af mængder af vild gulerod. På skræntens øverste rand står buske af bukketorn, og bag disse hæver sig en vældig, vidtstrakt bakkeskråning med af moden, guldgul rug, der løber skråt opefter og ender lige luket oppe i den syvende himmel.

Over rugens gyldne bræmme blinker nu og da en le, og jeg hører da den raspende lyd af strygestikken i tofjerdedels-takt hen over det genstridige jern. En gang imellem glimter et hvidt pigeærme vildt op imod den dybe luftfarve.²⁵

Fjernt bag bakkerne rasler Østermandens mejemaskine hen gennem rugmarkerne. Dette moderne apparat har han nylig hentet til øen som forløber for en ny tid og en trussel mod Vestermandens gamle leer.

Men ned imod mig ad bakkehældet skrider Vestermanden forrest i sit hold fældende det tunge korn med leen; det segner ved hans side i digre bølger formedelst hans armes brede sving; hans lænder og skuldre falder ind i rytmen fra det dybe rusk af leen gennem de frodige strå – og i hans fodspor træder følget, karl, pige og dreng, som kæmperne i bråvallaslaget.

Da de når skårets ende ved klintens rand standser de, og Vestermanden tørrer sig over den svedige pande med skjorteærmet. I det samme kommer seks store regnsprover trækkende hen over himlen, og Vestermanden lader armen synke og stirrer efter fuglene.

„Gudskelov,“ siger han, „så får vi da *endelig* regn!“

Han gav gerne et par gode høstdage hen, hvis himlen så længe ville åbne sluserne over hans ø.

Drejet mellem de to øer er ved højvande på midten oversvømmet af havet på en lille strækning, hvor man med lidt held kan balancere over på nogle store sten. *Lille Svelmø* hæver sig mod øst til en lav, græsklædt skrænt, hvis højeste punkt er 3 m, mens den mod vest skråner jævnt ned i stranden. Dens nordre halvdel er under plov, mens den søndre del er udyrket og bevokset med vilde roser og enkelte store tjørne. Johannes Larsen, som var derovre, fandt en del ynglende stormmåger og hættemåger samt en mængde mindre fugle, blandt andet nogle strandskader og jordsvaler og enkelte småflokke af ryler og præstekraver.

Intermezzo

Vi forlod Svelmø om aftenen og ankrede op ud for kysten ved Dyreborg på Fyn i vindstille og havbleg. Næste morgen tidlig gik vi til Fåborg for at få repareret vor sjækkel, der gik i stykker, da vi ankom til Birkholm.

Vor ankomst til Fåborg og anledningen dertil vakte noget rigelig opmærksomhed at dømme efter den velvilje, dagspressen viste os landet over i de følgende dage. Et Fåborg-blad begyndte med dagen efter vor ankomst at meddele, at vi havde brækket vor gaffel og var kommet hertil for at få en ny. Og denne beretning fór senere gennem alle landets blade, men blev mere og mere grufuld. Da et københavnsk blad nogle dage senere kom os i hænde, så vi, at ø-ekspeditionens skib „Rylen“ var indbragt til Fåborg havn „efter at have lidt et alvorligt havari og var lagt i dok for at repareres.“

I betragtning af, at reparationen kostede 2,75 kr. og blev udført af en smed på et kvarterstid, kunne vi jo ikke klage over mangel på deltagelse. Vi købte alle de blade, vi kunne overkomme, for at følge udviklingen. Kun vor gamle skipper rasede: „Her har man ført skib i halvtredsindstyve år uden ét eneste havari, og så skal det hænde mig at få den løgnagtige skandale spredt ud over hele landet. Hvad må man tro om mig – at få havari sommerdage som disse her!“

Denne tilstand af oprørthed varede flere dage, og han talte alvorligt om at ville anlægge sag mod alle bladene for at få æresoprejsning for denne bagvaskelse. Vi beroligede ham noget med at sige, at om to-tre dage havde verden glemt dette for nye skandalehistorier. – „Men I kan tro, at i Kerteminde husker de denne, lige til jeg kommer hjem. Og jeg er ikke vant til, at folk griner ad mig!“

Et par dage senere fik han andet at tænke på. Den gamle kraftkarl, som aldrig i sit liv havde været syg, bortset fra en enkelt gang af gigt, fik nu et voldsomt anfald af denne. Han kom kravlende ned i kahytten om morgenen med en flaske i hånden, klædte sig splitternøgen og bad os gnide ham med flaskens indhold – det var „fransk brændevin“ med salt i – på ryggen og lårene, hvor jammeren sad. Dette er den eneste form for medicin, han nogen sinde har anvendt, og kun udvendig! Men om dennes absolut ufejlbarlige virkninger mod enhver sygdom har han til gengæld skrevet og bekostet trykt en afhandling, som han gratis uddeler til enhver, der vil læse den, og som han regner for et intelligent menneske.

Allerede dagen efter hjalp kuren, og nogle få dage senere var han atter

karl for sin hat. Kun i det ene lår, som han har brækket for mange år siden om bord i skuden under en storm, blev det ved at værke. „Bagbenene er det skidt med, makker – men forbenene er så gode som ny,“ sagde han altid. Og det var rigtigt. Den gamle sømand, som på land næppe mere kunne gå, men bevægede sig sidelæns som en krabbe, var om bord i „Rylen“ som et egern i et træ.

Hvad den gamle har været i sine velmagtsdage kan ingen forestille sig, der ikke har været så lykkelig at kende ham dengang, således som Johannes Larsen. En uovervindelig trang til endnu en gang at færdes på sit element fik ham til at gå med os på sejladsen. Men sikkert også ønsket om at kunne *passé på os* uerfarne, så vi ikke kom noget til – særlig på „Larsen“, som han elsker, og med hvem han har mange minder om „fornstora dar“, da de færededes sammen i båd og med bøsse på alle årstider – dengang, da han endnu var en ung og rask karl på henimod de halvfjerds!²⁵

Næppe er vor sjækkel repareret og vi er klar til at gå til vort næste mål Bjørnø, før vejrforandringen indtraf – ikke torden, som ventet var, men en vestlig kuling med grå skyer, der friskede mere og mere og endte som en regulær storm af nordvest.

Vi snegler os ned i læ af Dyreborgs høje bakkeland, hvor vi lægger os ved kysten under skoven som i mors dragkisteskufler og lader storm og regnbyger fare over os. Termometret falder omtrent en halv snes grader på et godt døgn. Vandet piskes forbi, så skummet ryger, og det hyler i takkel og tov. Men *vi* nyder køligheden og den lille påtvungne ferie.

Bjørnø så vi ved aftenstid, just da en kulsort byge løftede sine flige i vest og lod den nedgående sol ramme øens knudrede sider, der skinnede gule, grønne og røde i flammeskåret og lyste som ild mod det mørke hav og den dommedagssorte himmel. Dens regnbuefarver glødede og sluktes langsomt, den lå dér som en umådelig hestesko, som Gud har grebet med sine vældige hænder og rettet ud – og lagt ned i havet for at svale den.

Morgenen kommer tung og grå, og stormen vedvarer. Da den bestandig blæser fra nordvest, hindrer den os i at finde læ under Bjørnø, og vi går ind til landingsbroen ved Dyreborg, hvor vi holder standkvarter i de påfølgende døgn.

Stormen har jaget en mængde fiskerfartøjer herind, sammen med dyreborgfiskernes både danner de en hel lille flåde, som opfylder bugten uden for broen. En mængde søfugle holder til omkring bådene, hættemåger, stormmåger og terner er bestandig på jagt efter de udkastede fisk, eller de sidder og hviler på bådenes mastetoppe. Selv gråkragerne kommer til inde fra land og tager chancen herude; så snart ålefisken om morgenen er kommet ind fra bugten og går i land, stiller kragerne som afløsning om bord og undersøger våddet og bådene.

Hele natten kan vi med mellemrum høre muddersneppens fløjten – og hver eneste morgen nøjagtig klokken halv fire vækkes vi af en forstuesvale, der kvidrer på bolværket lige over nedgangen til vor kahyt. Det er meget venligt af den; men desværre lyder det for os i vor søvnige tilstand, som om nogen bestandig forsøger at skrue en rusten proptrækker ned i en genstridig prop i en petroleumflaske, og det ender altid med, at vi farer ud og jager bæstet væk. Det må være den følelse, der besjæler et sølvbrudepar, når det ved daggry rives ud af sine lykkelige drømme og møder den rå virkelighed:

Musik wird oft nicht schön gefunden
weil sie stets mit Geräusch verbunden...

Om dagen hører vi inde fra land gulspurvens lille traurige melodi – en oplevelse, vi ikke har haft siden vi var på Thurø og Tåsinge – og fra skoven ringduens dybe kurren.

En dag kom en lærkefalk sejlene over skovbrynet; en mængde jordsvaler kom straks til fra alle sider og forfulgte den, til den forsvandt bag skoven. Svalernes skrigen hørtes længe efter, at de var blevet borte inde over land. Lidt efter hørte vi på larmen, at jagten nærmede sig på ny, men denne gang kom falken blot i et eneste kast op over skovbrynet, så forsvandt den endelig med hele meuten efter sig bag skovene.

En lille passagerdamper anløber af og til broen. Så sidder vi på dækket og lytter til de belærende samtaler, som turisterne fører med søfolkene – og vi får næsten altid fat på et eller andet emne, som kan drøftes videre. En morgen skal en af det stedlige pensionats kvindelige gæster forlade stedet, og mens hun på broen venter på dampbåden, der viser sig ude i farvandet, henvender hun ordet til havnefogeden:

„Det er dog et forfærdeligt lavvande i dag,“ siger den venlige dame, som er morgenduelig og oplagt til samtale.

„Så-åh! Hvorfor tror De det?“ svarer havnefogeden.

„Jo, kan De ikke se, hvor højt damperen ligger?“ forklarer hun opmuntrende.

„Det gør den sgu' osse! Det har jeg ikke tænkt på før!“ sagde manden.

Trods disse kontrære naturforhold nåede damperen broen, og damen kom om bord.

Op ad formiddagen lettede vejret, og vi tog fortøjningerne og gik over til Bjørnø.

Bjørnø

For fokken alene driver vi for vejret over til øens nordøstside, ankrer op ved landingsstedet ud for den lille by, og går op gennem denne og ud til øens højeste punkt, *Højbjerg*, nær sydenden.

Øen, som udefra ser temmelig ensformig ud trods sin betydelige højde, forandrer sig overordentlig stærkt til sin fordel ved at betragtes fra sine egne høje. Den er ingenlunde ensformig, men tværtimod så bølget og knudret, at det ser ud, som om den engang er stivnet i et uhyrligt anfald af bugvrid. De fire højeste knuder har også en efter øens størrelse ganske anelig højde. *Lysbjerg* på nordvestsiden er 12 m, *Højbjerg* og *Milebjerg* på den sydlige del er henholdsvis 24 og 22 m, og sydspidsen „Odden“s højeste punkt er 16 m.

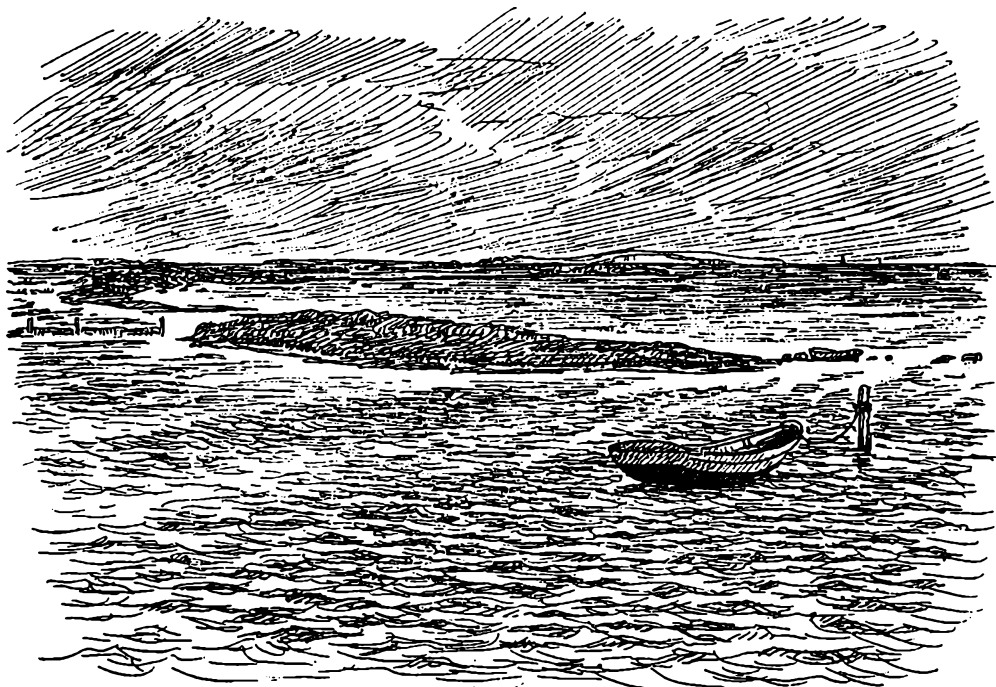
Øen er langagtig fra NV til SØ, og dens nordligste punkt ligger kun 1 km fra Dyreborg skove på Fyn og ca. 3 km syd for Fåborg. Den er 272,9 tdr. land, og de tilhørende Bjørnø Holme ved sydenden 1,8 tdr. land.

Fra Højbjerg overskuer man omtrent hele øen. En dobbeltvej fører fra byen sydpå gennem øen; vi ser heroppe fra det mægtige stendige, som adskiller dens spor, løbe bakke op og bakke ned til begge sider. Den lille by ligger i nord, omgivet af sine haver; en lille lund omgiver en mose nær vejen omtrent midt mellem byen og sydenden, og nær de små Bjørnø Holme ligger tre ensomme huse ved stranden med småhaver om. Der er fra denne høj et usædvanlig pragtfuldt panorama over den smukke og fra terrænets side mærkelige ø, over havet og alle de omliggende øer og holme.

Når undtages den lille lund ved mosen er øen i øvrigt ganske blottet for skov. Men den omstændighed, at beboerne i ældre tider ydede svin i landgilde, tyder på, at her har været oldenskove på den tid.

Landskabet lige omkring Bjørnø by er ret kedeligt – og ikke lidt medvirkende hertil er selve byen, hvis huse mest er af nyere dato. Kun et par af gårdene er gamle og velbevarede. Det bedste bygningsværk er den gamle, nu nedlagte mølle vest for byen.²⁶

En besynderlighed ved denne ø er, at vandrotterne, som vi på øerne i Drejø sogn mest fandt i digerne ved stranden eller i disses nærhed, her tilsyneladende huserer over hele øen og gennemroder denne op til dens øverste højder og bakketoppe. Aldrig havde jeg tænkt mig, at marker kunne være så hærgede af disse dyr; jorden er så godt som overalt gennemhullet som et sold. På stubmarkerne, hvor mejemaskinerne nylig har barberet grunden, kom dette tydeligst frem. Her fandtes hul ved hul. Omkring de fleste af

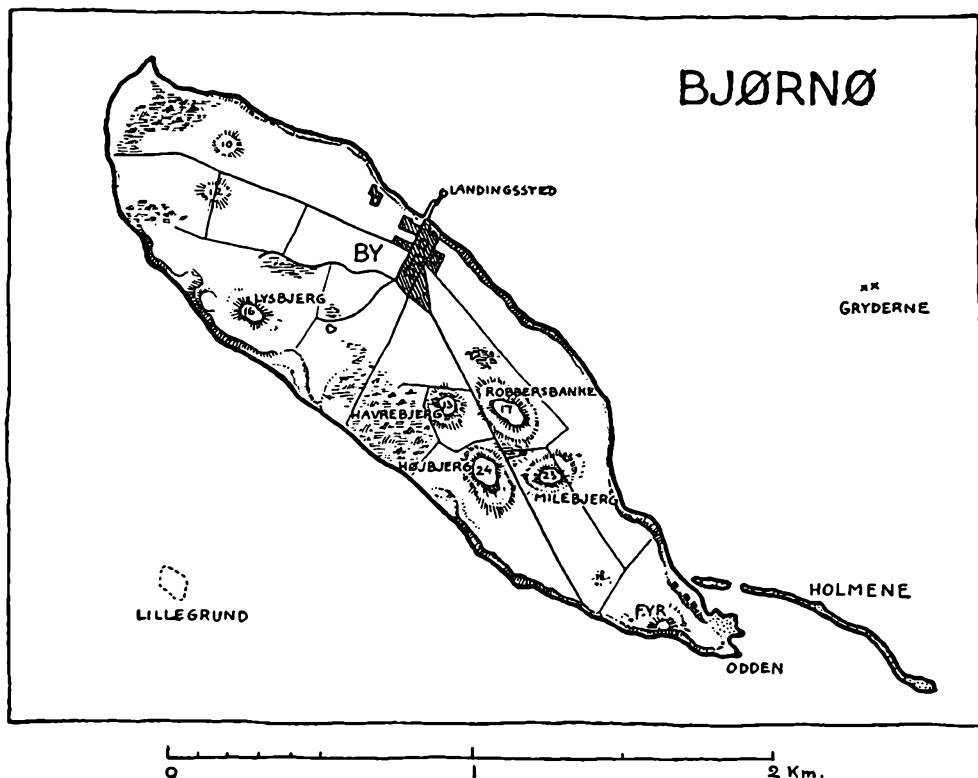

Bjørns Holme og Svømmø 25 Juli 1921 - 22.

disse ligger stråene i store mængder forvandlet til hakkelse af gnavernes skarpe tænder, og hullerne er forede med hakkelsen så langt, man kan se ned i dem. Det må være en uhyre plage for øen og nogle kostbare kreaturer at holde.

Jeg traf på marken øens sognefoged, som var på markarbejde for en af gårdmændene – sansen for rangforordning synes ikke at være stærkt udviklet på stedet! – Han meddelte mig, at øen har seks gårde og ni huse med fjorten familier, og at der er halvtreds beboere i alt. I øvrigt henviste han mig om oplysninger til postføreren, som bor med sin hustru og voksne søn i et lille net hus uden for byen. Jeg traf hele familien hjemme, nogle ualmindelig sympatiske mennesker, og bænket ved kaffebordet sammen med mandfolkene, der i fællesskab besøger den daglige motorbådsforbindelse med Fåborg hele året rundt, gik snakken snart livligt om løst og fast.

Om vandrotterne – „jordmusene“ – indrømmer mændene, at de her på øen er en fuldkommen landeplage. Tættest skal de bo i nærheden af mosehullerne, og foruden kornmarkerne kan de ofte i nærheden af moserne helt ødelægge en kløvermark, så der fuldstændig er vendt op og ned på jordsmonnet. I en kartoffelkule var der et efterår samlet fem tønder kartofler; vandrotterne bortførte af disse til deres egne forrådskamre så mange, at der henimod forårstid kun var halvanden tønde tilbage. Et andet sted bortførte de en

kules hele indhold og „slæbte det tre agre bort.“ – Kun hændelsesvis kommer de ind i husene, f. eks. i høstens tid med kornlæssene, og de er ikke slemme til at plyndre laderne. Derimod går det somme tider hårdt ud over frugttræerne i haverne, hvor rotterne dels opæder trævlerødderne under jorden, dels under sneskorpen om vinteren angriber træernes bark. Postførens have er på denne måde blevet berøvet mange af sine store og fine frugttræer.

Efter vintre med stærkt tøbrud og derefter atter pludselig indtrædende frost synes antallet af rotter altid at være formindsket, hvad man har iagttaget gennem mange år. Det formodes at skyldes den omstændighed, at vandet, som ved tøbruddet fylder hullerne, under frosten som is spærrer udgangen for dyrene og stænger dem inde.

Her er gjort mange desperate forsøg på at komme utyskerne til livs. Lækatten, der her ligesom på de andre fynske øer kaldes „den kjønne“, har været indført og formerede sig stærkt, indtil den for en del år siden uddøde af en ukendt årsag uden at have fået bugt med bæsterne. For omtrent fyrretyve år siden indforskrev man fra Fyn seks pindsvin (!), som har ynglet storartet og er blevet til en hel legion i årenes løb; men det samme gælder desværre i endnu højere grad rotterne. – Til sidst indførte man en vinter for nogle år

siden en ræv hertil; men ak – den „drowne“ sig allerede den første nat efter ankomsten under et fortvivlet forsøg på at nå tilbage til Fyn!

Siden har man opgivet at finde en modgift.

I modsætning til øerne i Drejø sogn findes her muldvarpe. Desuden er her nogle få harer; derimod findes agerhønen her ikke som standfugl. I fjor opholdt der sig to på øen i nogen tid, rimeligvis et par goldhøns; thi man fandt efter deres bortdragen æg efter dem på marken, spredt hist og her uden forsøg på redebygning.

Postføreren fortæller mig, at øen hørte under baroniet Holstenshus på Fyn, men i løbet af de sidste tyve år er blevet købt af beboerne, som nu efterhånden alle er selvejere.

Den eneste form for „historiske minder“, som øen endnu har at opvise, skyldes et fund, som hans bedstefader engang gjorde som yngre mand. Han opdagede nemlig i klinerne på sydvestsiden nogle gamle kanonkugler, der sad fast i leret, og disse er uden tvivl minder om den bekendte kamp, som to engelske brigger havde med vore kanonbåde på „Knastegrunden“ tæt uden for kysten i 1808. Det hedder sig, at kampen ophørte, fordi de danske kanonbåde ikke kunne forfølge fjenden af mangel på ammunition; men det er vel sandsynligt, at grunden er, at de engelske brigger ikke kunne komme kanonbådene til livs inde på Knastegrundens fladvand! Nelsons folk plejede ikke at være bange for ammunitionsløse kanonbåde.

Sejrstrofærerne anvendtes i øvrigt senere på øen til at male sennep med! Det vidner om beboernes høje kulturtrin; thi er det ikke noget lignende som at smede sværd om til plovjern?

Noget håndgribeligt minde eller noget sagn om, at Carl Gustavs tropper har hjemsogt øen, findes her ikke. Men den omstændighed, at her *ingen skatter indkom* fra øen i tidsrummet 1658–60, er bevis nok for, at fjenden har været også her. Denne beretning følger bestandig i Carl Gustavs spor over landet og trækker med sorte linjer de veje op, som hans hær fulgte fra Jylland østpå.

Den sindige bjørnøbonde, som nutildags forsøger søen og alle dens gerninger, stammer ned fra aner, som endnu har ry for at have været en samling forvovne søfolk og fiskere og nogle gudsforgående smuglere, der bestandig lå i krig på kniven med toldvæsenet. Disse folk anså så lidt toldsvig for nogen lovovertrædelse, at det tværtimod betragtedes som en fortjenstfuld handling at føre tolderne bag lyset. I efteråret 1752 kom en toldbåd til øen for at foretage en razzia, men hindredes i sit forehavende af de på stranden samlede øboere, som modtog tolderne så varmt, at disse besluttede at tage hævn. Da

øens mandfolk senere var sejlet til Fåborg, gjorde tolderne landgang og „øvede grove ting mod kvinder og børn“. – Som man ser, optrådte toldere endnu *dengang* som syndere!

Der udspandt sig en langvarig og vidtløftig retssag af denne historie, og den endte ved Holstenshus' birketing 1754 med den vidunderlige dom, at øboerne skulle være fri for toldvæsnets tiltale! Ja dette kom endogså af med en ringe bøde til øens befolkning.

Ved et af de yderste huse i byen står en mægtig, gammel gallionsfigur, forestillende en kvinde. Inde fra den gamle idylliske have, hvor skovspurven piper og hvor frugttræernes yppige grene hænger ned omkring den, og omgivet af alle fredens og agrarvæsnets attributter, stirrer den med mærkelige åbne, tomme øjne over det frønnede plankeværk, over bakkerne og ud mod havet. Den er på øen det eneste minde, vi fandt om dens beboeres gamle tilknytning til det hav, som de har forladt for at blive hjemme på deres ø og vandre efter ploven op og ned ad dens bakker.

Næst efter Højbjerg med dets vide udsigt er måske vestsidens klinger øens smukkeste og mærkeligste sted. Dyreborg med sin „knold“ er fjernet herfra ved en strøm, der kun er som en bred flod. En vidunderlig vegetation dækker klinerne overalt, hvor man går. På et næsten helt sammenhængende tæppe af vild gulerod står store, strålende klynger af brandbæger, hvis høje stængler med de saftiggrønne blade løfter de gnistrende gule kroner som tændte kærter op over de grønhvide skærplanterens blide farver. Strandmelde og strandarve gror frodigt over tangen på den smalle strand, og hist og her på sandet mellem stenene pranger strandkålen med sine blågrønne farver, mens bukketornen slynger sine lange, genstridige grene op over klinerne.

Inde bag klinerne fandt vi i en dal et mosehul omgivet af lave, grønne enge. Store mængder af den skønne, violette trævlekronet pragstjerne groede ved dets bred. Og som et supplement til øens dyreliv bør det nævnes, at Johannes Larsen her i græsset fangede en brun frø, der var på flugt mod mosehullet, fra hvis rand en større samling grønne frøer holdt øje med os og i skæve spring satte alenlangt ud i det mørke, grødefyldte vand, da vi nærmede os.

À propos øens dyreliv: Da vi gik gennem landsbyen kom på én gang tre rasende, blodtørstige Sankt bernhardshunde farende imod os fra en gårdsplads, hvis port var netop så lidt på klem, at de ikke kunne slippe ud til os.

Vi så Sankt bernhardshunde endnu et par steder i byen. Det viser sig, at dette dyr på øen anvendes som trækraft foran de små vogne, som fører mælkejungerne til og fra landingsstedet. Bortset fra, at den således gør nytte på stedet, er denne køter den mest afskyelige form for hund, der er slæbt ind i landet. Med sine kalveben, der dingler i hofterne som på løse

Gallensfigur i en Have paa Bygøind
25 Juli 1921 J.L.

hængsler, sine sløve, rindende øjne og savlende mund er den et typisk eksempel på en degenereret race. Det værste er, at dette utyske, der har ord for at være et skikkeligt dyr, som aldrig gør en kat fortræd, i læ af dette ry gør lumske og uventede overfald på skikkelige folk. Når bladene bringer meddelelser om bidske hunde, er det i ni af ti tilfælde den, der har været på krigsstien. Alene fra Hindsholm på Fyn kendes fem overfald af den på mennesker, deraf to børn, som den har skamferet. En olm tyr er mindre farlig, fordi tyren har ry for ondskab – et ry, der ofte er stærkt overdrevet.

Det er en mærkelig tålmodighed, der får folk til at finde sig i, at disse udyr går løse omkring og som løver og tigre gør vejene usikre!

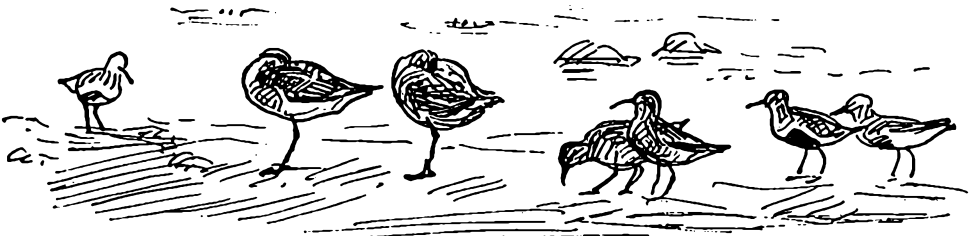
To kobbersnepper stod og sov på sandrevlen, der fører ud mod Bjørnø Holme, da vi nærmede os kysten for at gå derud, men de vågnede da og kom på vingerne i god tid. Tre krumnæbbede ryler, nogle almindelige ryler (*Calidris alpina*) og enkelte præstekraver lettede fra strandbredden i nærheden.

Bjørnø Holme er tre små, lave polder, der forbundne ved et lille rev skyder sig mod sydøst fra øens sydende, hvorfra man ad en række sten kan gå ud til dem, når det ikke er alt for højt vande. På de to yderste holme er fredede kolonier af stormmåge, kysterne (*Stérna paradisæa*) og dværgterne. Af begge de to førstnævnte arter fandtes en mængde unger, lige fra flyvefærdige til små dununger, mærkværdig nok også en hel del døde unger af begge arter.

Stormmågerne holder mest til på den yderste af holmene, hvor der i øvrigt vrimlede af vandrotter. En nylig flyvefærdig unge af stormmågen, som fløj ud fra bredden og lagde sig en snes alen ude på vandet, blev øjeblikkelig overfaldet af et par dværgterner, der slog ned og stødte rasende efter den. Men et øjeblik efter blev den bragt ud af klemmen af en gammel stormmåge, som kom til og fordrev ternerne.

Til trods for, at dværgterne, som holdt til på den midterste holm, var meget nærgående og frække, sås der ingen yngel af dem på stedet.

Nogle hættemåger, en strandskade og et par rødben-klirer holdt til i nabolaget.

Lyø

I morges vækkede svalen på bolværket mig allerede klokken tre; det er en halv time før, den plejer. Men det er ikke underligt, at den er tidligt oppe – da jeg stikker hovedet op over lemmen, ser jeg, at det atter er blevet det vidunderligste sommervejr. En sagte, mild luftning kommer fra syd, i vest står klar stjernehimmel, og i øst ligger lette, tynde skyer, hvorigennem månen skinner sløret som en hornlygte. Havet ligger blegt til alle sider.

Vi tørnede tidligt ud og satte kursen bort fra Dyreborg mod Lyø, hvor vi ankrede op i læ af landet et par hundrede alen fra nordkysten nær øens lange anløbsbro.

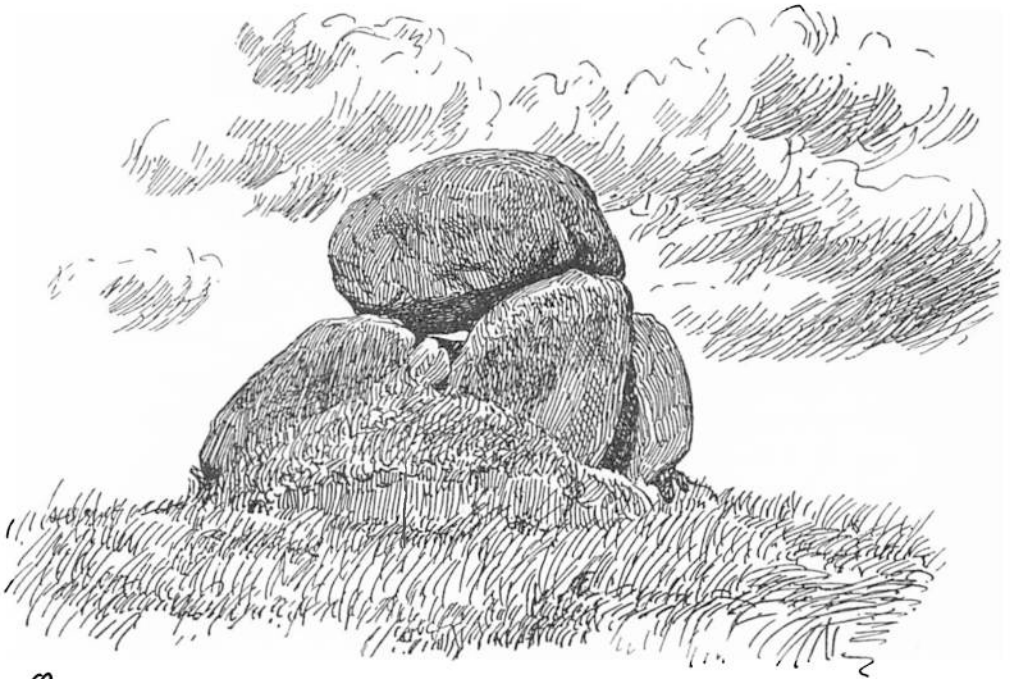
Det første, der vakte vor opmærksomhed derinde, var et fint oplagsskurdyerst på broen, på hvilket der var malet et skib, og oven over dette var skåret med store, fede bogstaver ordet *LYØ*.

Man kan ikke prise beboerne nok for denne foranstaltning. Thi vi lever i en forvirret tid; og her sejler man rundt i et amt, som har ikke mindre end tooghalvfjerdsindstyve øer, der ligger i det værste roderi mellem hinanden og minsandten ikke altid er så nemme at hitte rede i ude fra vandet. Men her er man kommet ind på det rigtige: at skære øens navn i den. Her er ingen fejltagelse mulig, og politiet går ikke op og anholder en lyøbo, fordi en mand på Avernakø har stjålet en sæk kartofler!

Så snart vi således var kommet på det rene med, at vi rigtigt var ankommet til vort bestemmelsessted, gik vi i jollen og roede ind til broen.

Umiddelbart inden for landingsbroen ligger det lille idylliske sted „Boster Huse“ – på generalstabskortet besynderligt nok ændret til „Bådsted Huse“ – bestående af en herlig gammel, velholdt bindingsværksgård og et par småhuse. Herfra skråner vejen jævnt opad mod syd til Lyø by, der ligger omtrent en kilometer fra landingsstedet.

Fra havet nord for øen tager denne sig ikke særlig indtagende, ja nærmest kedsommelig ud. Men er man kommet på land opdager man hurtigt, at indtrykket derude fra er ganske fejlagtigt. Med sine kun 1.113 tdr. land, hvoraf otte er søer og laguner, danner øen et så pragtfuldt og afvekslende landskab, at man få steder i landet finder magen på et så ringe areal. Her findes så godt som alt, hvad dansk natur frembyder – undtagen hede og skov – dersom man da ikke vil kalde Lyø by for en skov, hvad der kunne være fristende.

Ljø 30 Juli 1921

J.L.

Dysekammer paa Sydøstøden

En lille lund findes dog i dalen på øens sydøstside i nærheden af „Ilmekilde“.

Øens idyl synes at nå sin kulmination i landsbyen. Ved vor første, hastige morgenvandring gennem denne virkede den straks imponerende ved sin størrelse, sin frodighed, sin hygge og overordentlige skønhed.²⁷ Jeg tror ikke, der i denne by findes én eneste ting, som forstyrrer harmonien. Her ligger gårde og huse så gammeldags og mindst lige så velbevarede som i Drejø by, hyppigt endnu med de små blyindfattede ruder. Men modsætningsvis findes her en vegetation, som man ikke ser sidestykke til på andre af disse øer og næppe i nogen landsby i hele landet. Byen er én eneste, sammenhængende have, kun brudt af brede veje og hist og her en lille, åben plads. På vor første tur gennem byen talte vi ikke mindre end fem store gadekær!

Under de store skyggefulde træer, bag frugthaver og kraftige pilehegn toner de gamle bindingsværkslænger frem med deres hvide mure. Byen er overordentlig vid af udstrækning, det er umuligt at overskue den fra noget punkt for dens træer og tætte haver. Man vandrer som i en skov, og gårde og huse bliver bestandigt ved at pippe frem under løvet langs vejene. Indtil man pludselig ned ad én eller anden sidevej får et udkig og gennem dette ser kornet stå i gyldne travet på de bakkebølgende stubmarker og bag disse får vide udsigter over kløfter og dale, over enligstående trægrupper og over havet til andre fjerne øer – et bedårende syn. Det er det ideale danske ølandskab!²⁷

Den ejendommelige måde, hvorpå de enkelte, slanke popler her rager op over de lave hegn og de små trægrupper i det vide landskab, minder mig i høj grad om landskabsindtryk fra Nordøstfrankrig. – Men *her* bølger havet om mig til alle sider, luften er salt og bærer dufte af tang fra den nære strand, mågernes skrig og de store poplers stærke susen siger mig, at jeg er hjemme.

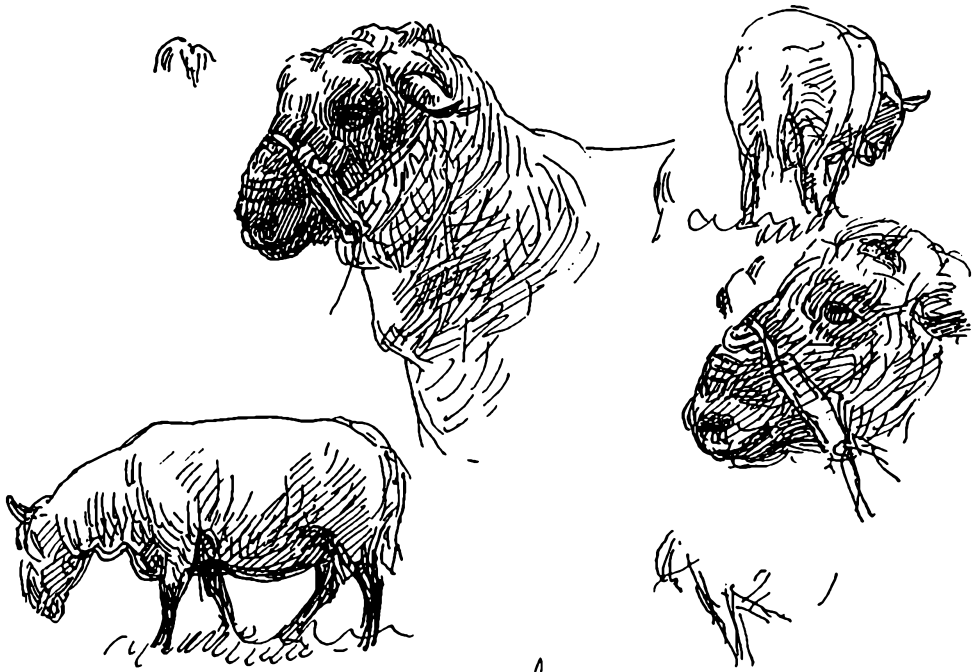
Det siges, at beboerne hænger stærkt ved gamle skikke, og at de endnu for få år siden bar deres gamle nationaldragter. Af disse så vi nu naturligvis ingen; kun et par gamle koner bar nogle underlige gammeldags, stive hovedtøjer.

Et højst besynderligt køretøj mødte vi på vejen uden for byen; en lille vogn, trukket af en kæmpemæssig vædder, som blev ledet af en ung pige. På vognen stod en stor, fyldt mælkejunge, som pigen skulle bringe til mejeriet. Hun fortalte, at væddere almindeligt anvendes som trækdyr herovre foran disse mælkevogne. Og senere så vi også hver morgen sådanne køretøjer på alle veje, som fører til byen, altid med en ung pige som vognstyrer. – Vædderen anvendes altså her ligesom Sankt bernhardshunden på Bjørnø.²⁶

Pigen, som dirigerede dette køretøj, var høj, slank og overordentlig smuk. Hun bar en bredskygget engelsk stråhat, som næsten skjulte hendes lyse hår over det ovale, fine ansigt. Det viste sig senere, at hun tilhører den alminde-

Lyo 28 Juli 1921 - 71

Ljø 31 Juli 1921 J.L.

lige ungpigetype på Ljø. – Men desværre bemærkede vi straks, at hun ligesom mange af sine landsmandinder havde udelukkende forlorne tænder i munden!

Der hersker jo mellem vore bønderpiger i de forskellige af landets egne den besynderlige skik, at tænderne trækkes ud næsten umiddelbart efter, at indehaveren har passeret konfirmationsalderen. I enkelte tilfælde afventer man, at en enkelt tand af hele gebisset skal vise tegn til dårlighed, inden man skrider ind mod hele forsamlingen. Da man ikke har mod til selv at foretage operationen, henvender man sig til den nærmeste medicinmand. Snart efter indsættes to rader skinnende hvide, forlorne tænder, som klaprer under talen såvel som under gangen og dansen.

Den unge pige betragtes først *nu* i kraalen som giftefærdig og går også som regel snart af. Det er en skik, som stærkt minder om religiøse ceremonier hos visse negerstammer.

Da vi sidder om bord efter middagen, ser vi, at et svært uvejr er under opsejling fra sydvest. Luften er hed og lummer, og det begynder at blæse. Tunge, blåsorte skymasser bevæger sig hastigt nordover, og fra deres nederste, skarpe rand ser vi allerede regnen som en tæt masse på skrå i nordlig retning, skarp

som et plovjern skærer den ind i den gustengule himmel. Dumpe drøn høres nu og da, og fjerne lyn begynder at glimte bag Lyøs bakker.

Nogle hættemåger, der svømmer spredt i stranden, letter næsten samtidigt og fjerner sig iltomt ind over øen for at komme hjem til ungerne i mosen. Enkelte strandskader kommer pilende kystlangs i stor hast for at slippe af vejen, inden det begynder. Snart er ikke én fugl mere at øjne. Luften bliver kvælende og tung af tangens dunster, og vinden, som kommer på tværs af tordenbygens vej, er hed og bringer ingen lindring. Men bygens tunge masser kommer hurtigt nærmere, det mørkner af den over land og hav.

Pludselig jager et farligt lyn hen over Lyø med hurtigt følgende, svært skrald. Det begynder at stænke med store, tunge dråber, der falder med en prikkende, skarp lyd på dækket. Regnen kommer hurtigt og voldsomt, lyn og skrald skifter ustandseligt. Nu falder vandet med en eneste jævn, syngende susen; springvand står i vejret fra dråbernes smæld mod dækket og den olieglatte vandflade.

To blanke, hvide lyn farer lige efter hinanden ned sydøst for os, og få sekunder efter ét i nordvest. Det er lige over os nu. Regnen er så tæt, at vi kun ser hundrede alen til siderne; to hollandske tjalke, der er vore naboer, skimtes etsteds på grænsen mellem luft og hav; udviskede og spøgelsesagtige synes de at svæve oven over havfladen.

Et eneste tungt, jernhårdt knald som af en kanon lige over vore hoveder, og en susende stilhed derefter – og to sekunder senere endnu et nedslag i læ af os med et rabalder som af hundrede jernharver, der rasler ned på strandens kampesten . . .

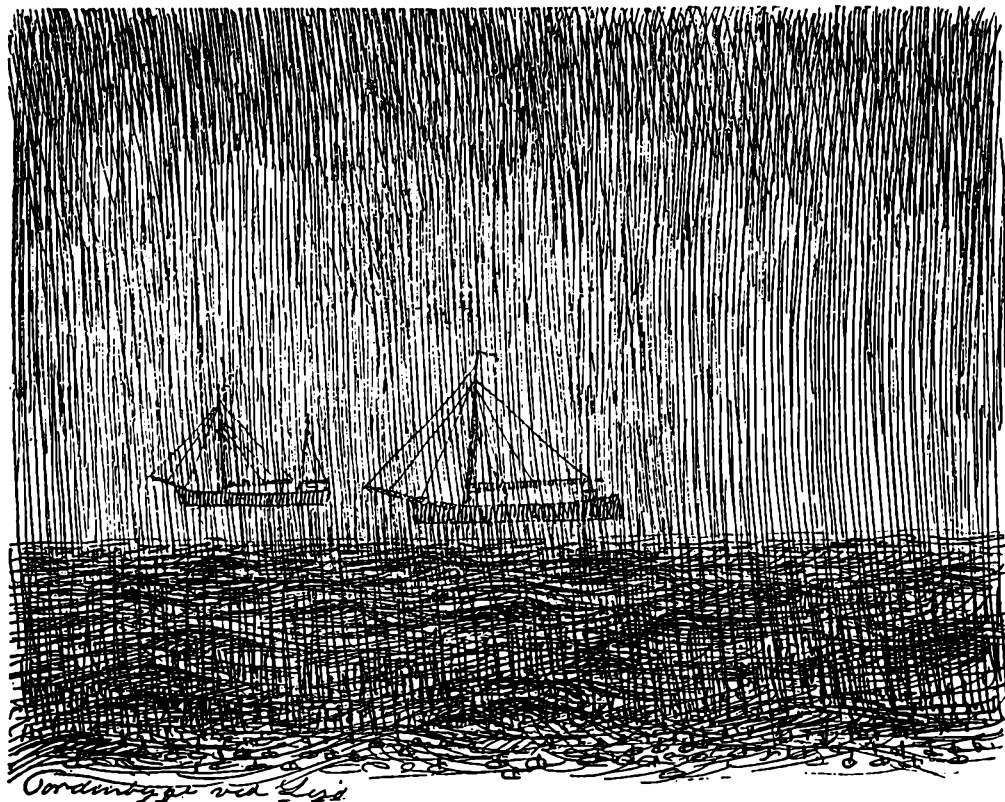
I dette øjeblik dukker en stor havmåge ud af regntågen, langsomt sejlene på rolige vinger ind i vor synskreds, isagtig hvid mod skyen – så forsvinder den igen i det grå.

Og så er det hele forbi. Hurtigt farer vejret bort mod nordøst, skjuler småøerne og Fyn i sit mørke. Men lynene står endnu som gloende pæle derude og bærer den sorte kuppel og langt borte bag Avernakø dunderer det endnu fra himlens store kanoner.

Blæsten falder med den bortdragende tordensky; det bliver stille, og solen skinner igen.

Og i samme nu, som solen kom frem, brød lærkesangen ud inde over Lyøs bakker.

Ved bredden af det største gadekær oppe i byen sidder nogle store grønne frøer og soler deres klamme rygstykker. Og ude i vandet, på et areal ikke større end et almindeligt anretterfad, sidder en halv snes stykker af dem med

kun hovedet over vandfladen og stirrer på eller forbi hinanden, alle med ansigterne vendt mod kredsens midte, fuldkommen udtryksløse og ubevægelige. Det minder om klubliv i det londonske highlife: gentlemen, you know!

Fra bredden sprang de andre i hærskarer ud i vandet, når vi nærmede os, og deres kroppe efterlod små sorte huller i den lysegrønne andemad. Lidt efter kom nogle små bitte forhøjninger langsomt til syne på stedet, dækket af et tæt lag andemad, under hvilket et par små gyldenringede øjne næsten usynligt holdt vagt ind mod bredden.

Byen, som ellers er den fuldkomne idyl, har omkring dette sit største gadekær et præg, der er så stilfuldt og alvorligt, at det næsten kan kaldes strengt. Den vide vandflade med det grå stendige omkring, de lange, højtidelige bindingsværkslænger, der spejler de hvide mure i det stille vand, og først og fremmest den helt skovagtige bevoksning omkring det, giver dette sted et skær af fornemhed og ro, som ellers er såre sjældent at finde i en landsby.²⁹

Stærkest medvirkende til at befæste dette indtryk er nogle kæmpemæssige sølvpopler, der her bærer det besynderlige og uforklarlige navn *abeliner*, et navn, som dette træ har fælles på flere af de små, vestlige øer i det sydfynske øhav. Navnet har selvfølgelig intet som helst med „abild“ at skaffe. Mærk-

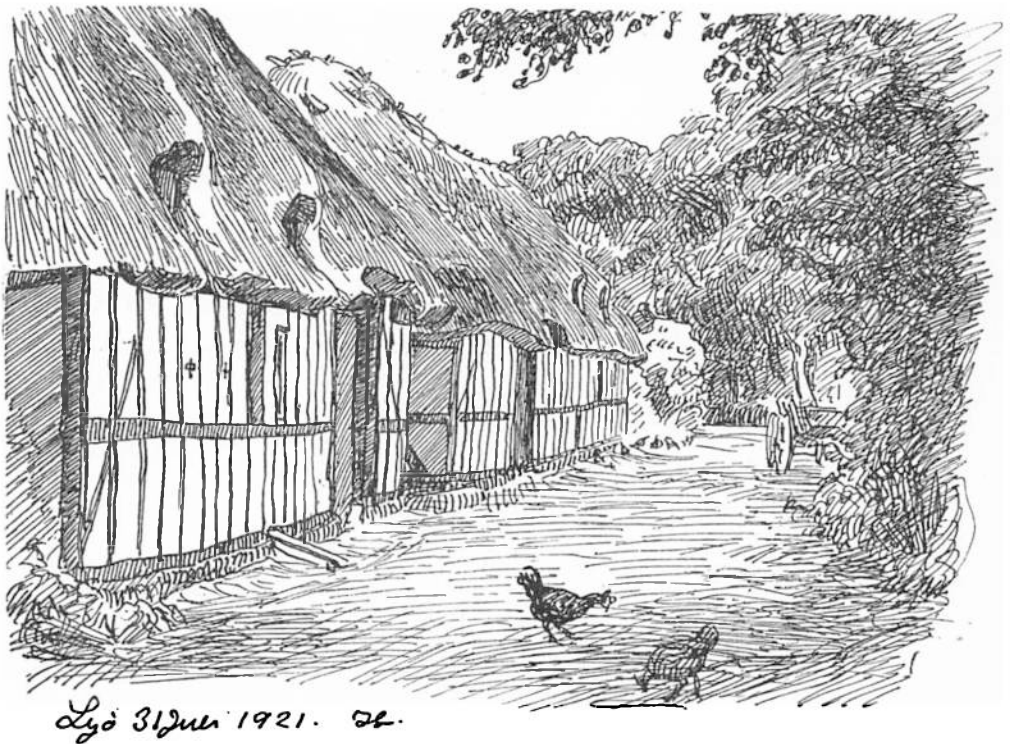
værdigvis hedder det samme træ visse steder i de nordamerikanske fristater *abelee*, og man ville kunne tro, at en eller anden sømand havde hentet navnet hjem déovre fra, dersom man ikke vidste, at ordet er brugt om det samme træ i Sønderjylland i det mindste de sidste to hundrede år og rimeligvis herfra er vandret over til småøerne.

Disse træer præger ved deres mængde og deres anselighed hele byens fy-siognomi. Et par af dem, som står sammen ved hovedvejen nær kirken, når sikkert mindst halvtreds fod i højde, og flere andre når en lignende størrelse. En besynderlighed ved deres vækst er, når de som her vokser nogenlunde frit, deres til tider skuffende pinjeagtige form. Med deres pragtfulde grågrønne løv, der har en Corots farver, virker de fornemt og ædelt mod de andre løv-træers saftigere grønne. Abelen er et af de stolteste træer, vi ejer, og burde vinde vid udbredelse.²⁸

Omkring byens fem store gadekær findes der såvel som omkring næsten alle haver, der grænser til vejene, udmærket smukke, gamle stensætninger. Mægtige stenstøtter garderer indgange til haver og gårdspladser. Især er disse stensætninger omkring gadekærene pragtfulde, og det virker da så meget forfærdeligere, når man ser, at halvdelen af den, der indrammer byens største gadekær, er nedrevet og for nylig erstattet af en afskyelig, glatpudset cementmur. Også her begynder cementpesten at holde sit indtog!

Gårdtypen er her nu om stunder noget nær den samme som på de andre, nærliggende øer og som på det fynske „fastland“. Det er den rigtige, ægte øbogård med de lange bindingsværkslænger, som nu sidst og bedst er bevaret i Sydfyn, men når sin smukkeste skikkelse på disse små øer i syd. – Men den ældre lyøske gårdtype, af hvilken der nu kun er levnet tre på øen, ser anderledes ud; den består af *én længe* med beboelseshus, lader og staldrum i forlængelse af hinanden. Den ene af disse gårde findes ved hovedgaden tæt vesten for det store gadekær, den anden i byens vestlige del, og den sidste ved begyndelsen til „Holtevejen“ i byens østlige ende. Den sidstnævnte, som er typisk, er således indrettet:

Omtrent midt på facaden, der vender imod vejen med en have foran, findes hovedindgangen, hvor der bag en forstue ligger en meget lille „folkestue“, en blanding af køkken og spisestue. Hen imod den østre ende ligger herfra i rækkefølge tre store værelser, nemlig dagligstue, storstue og endnu en stue, alle forbundne ved døre. I fortsættelse af disse, men adskilte fra dem ved en tynd mur uden dør, kommer yderligere to stuer, der er beboelse for aftægts-folkene. Alle disse rum har vinduer mod vejen. Fra forstuen mod vest er sovekamre og bryggers, og efter disse de forskellige stalde og endelig loen. – Bag denne umådelige længe findes nu et par enkelte, senere opførte udhuse, der sammen med hovedbygningen danner en slags gårdsplads.

Vi fandt i denne gård en lokal form for „Yale-lås“ af sikkert overordentlig gammel konstruktion. Den har en simpel, men åbenbart meget sindrig mekanisme: der findes indstukket i den fastsiddende lås, som er af træ, to pinde, øverst en mindre og nederst en større, begge med en række fordybninger eller hak indskåret i overkanten. Skal låsen lukkes, stikker man begge pinde helt ind i denne og fjerner derefter den øverste. Låsen kan nu ikke åbnes, idet den nederste, lange pind lukker for mekanismen og ikke kan fjernes, før man igen fører den øverste pind ind i sit hul. Af disse låse, der alle er forskellige, findes flere i gården, og de er endnu ret almindelige på øen, hvor de tidligere fandtes overalt.⁹⁰

N. Rasmussen Søkilde fortæller i sin „Holstenshus og Nakkebølle med tiliggende Sogne og Øer“ (1875), at alle gårde i Lyø by for ikke længe siden bestod af kun én eneste længe, og at „det er interessant at færdes i en saa tæt sammensluttet Landsby med de mange Gadekær, der hver har sit særegne Navn, ad de mange Stræder og Krumveje, der mere giver Byen Udseende af en stor Lysthave, saa det er vanskeligt for den Fremmede at finde Vej.“

Som på Fyn og på de nærliggende småøer er bygningerne vidunderlig velholdte. Hvert forår bliver alle længer kalket og stolperne tjæret. Murene er intakte og glatte, tagene uden lyde, det hele er så pudset og sirligt, at man går i en bestandig helligdagsstemning i denne mærkelige, idyliske by – næsten

angst for, når man ser et køretøj på den brede, jævne landsbygade, at en uforsigtig hest i tanker skal komme til at tabe en pære på jorden.^{29 30 31}

Medens beboerne således viser sans for at bevare deres gamle bygninger, gælder dette ikke for disses indre udstyr. Her er efterhånden næsten alt „moderne“; det vil sige, at alt, hvad det lavere bourgeoisie i byerne har fejlet ud efter rædselsperioden i slutningen af forrige århundrede, her som andre steder på landet har holdt sit indtog i hjemmene: Etagerer med forfærdeligt „nips“, staffelier af forgyldte spyd med portrætter i oval ramme, omgivet af et fløjlsdraperi med „klunker“, antimakassar over plysbetrukne møbler af tysk fabriksoprindelse, hæslige spraglede tapeter på væggene med rædselsfulde „oliemalerier“, hængelamper på størrelse med karruseller og med fluenet omkring.

Endnu finder man i disse rædselskabinetter et enkelt minde om den gode tid, som én eller anden særting i familien ikke har villet slippe, således nogle ypperlige fajancer, mest fade og skåle, der nu fra tallerkenrækkerne er vandrede ind imellem ragelset på etagererne eller på stuerens vægge. De fleste af disse fade er indført til øen af én bestemt skipper, *Per Ommel*, som bragte dem med sig fra Holland eller Slesvig; en stor del af dem er fra Kjællinghusen. Når han kom hjem med en ladning, brugte han altid en mand ved navn Hans Pæjesen til udråber; denne vandrede da øen rundt med trommen og forkyndte med høj røst:

Halløj, halløj, halløj!
Per Ommel er kommen
Han har Naale og Skaale, Tallerkner og Fad',
I kan faa og købe li' saa meget I vil ha!

Men desværre er der nu kun et par enkelte steder på øen virkelige samlinger tilbage af disse fade, som har undgået de grådige opkøbere under krigsårene, da selv de fjerneste kroge af landet blev gennemstøvet.

Næsten alle de unge piger, vi møder på øen, er éns af type, meget høje og slanke og som regel lyse. Deres gang er let og spændstig, deres væsen ejendommelig blidt, og de er lette til smil. De bærer på denne årstid næsten alle

en let, bredskygget stråhat, så deres ansigt trods den stærke sol bevarer sin lyse og skære lød.

Jeg besøgte i byen øens møller, hvis gård er et herskabshjem af en usædvanlig storstilethed og fri for enhver mindelse om almue. Uden tvivl er det øens kulturcentrum.

Da jeg fortalte mølleren, at jeg gerne ville tegne en af øens unge piger, sagde han straks: „Ih bevares, vi kan jo bare sende bud efter en halv snes stykker i nabolaget, så kan De se på dem her og tage den bedste ud!“

Men da jeg blev ængstelig for, at den udvalgte, hvis jeg fulgte dette råd, skulle hovmode sig og vække de ni andres ondskab, bad jeg mølleren vælge for mig og kun hente én. Hun kom straks efter, og jeg kunne næppe have valgt bedre selv. Hun var typisk for sine unge landsmandinder, en lidt drengeagtig skikkelse, slank og lys, en lille åbenbaring af landlig friskhed og uskyldighed og et blik så rent som en majmorgen.

Jeg satte mig straks til at tegne, og efter at der var gået en halv time i fuldkommen tavshed, sagde hun pludselig:

„Jeg troede nu egentlig, at det var skønheden, det kom an på ved den slags ting!“

Ordene i hendes lyse øbo-mål vibrerede let, kun „skønheden“ lå et par toner over de andre. Hun sagde det stille, åbent og smukt uden fjerneste bagtanke eller koketteri. Og det gik op for mig, at denne lille henrivende pige, der sad her foran mig i al sin herlighed, ikke havde nogen anelse om den ynde, der var over hende, og troede, at hun var uskøn. Men jeg, som vidste bedre besked, behandlede hende efter fortjeneste og sagde blot: „Nej, der tager De skam meget fejl – det er slet ikke det, som det kommer an på!“

Da jeg var færdig, kunne jeg dog ikke bare mig for at sige til hende, at jeg var bedrøvet over, at det nu var forbi! Men den kompliment, der lå i ordene, var spildt. Den gik hen over hovedet på hende.

Hun fulgte mig, efter at jeg havde taget afsked med møllerens, hen til sin bedstefaders gård. Hun gik foran mig hen ad vejen i en rask, spændstig drengegangart, let som en indianer, med den store stråhat dinglende i hånden ved sit bånd og det hvidgyldne hår som en glorie over hovedet i solskinet. Som hun gik dér tænkte jeg, at hun var det skønne Lyøs apoteose.

Den lyse type, som sjældent har vist sig på andre sydfynske småøer østen for Lyø, er her overordentlig stærkt fremherskende. Derimod findes her mærkeligt nok kun et par rødhårede individer i modsætning til f. eks. Langeland, hvor de er meget hyppige. På øerne i det nære Drejød sogn eller på Avernakø kan man ikke pege på nogen udpræget type, racen må dér være meget stærkt blandet. Folk dér er nok oftest under end over middelhøjde, ofte mørkblonde og med meget uregelmæssige ansigtstræk. Lyøboen er iøjnefaldende ved sin

Achim Fins.

31/7 1921

UNG KVINDE FRA LYØ BY

modsætning. Han er høj og slank, snarest „lang“, med brede skuldre og smalle hofter, et stærkt, ovalt ansigt med stor og lang næse, ofte noget krummet, og med meget lyst, til tider helt hvidgult hår.

Mellem den mængde gamle folk, der ses på øen, findes mange endnu ranke og stoute skikkelser; der er ikke sjældent trealenskarle imellem, der har en holdning, som om de endnu var i kongens klær. Til disse hører således et par halvfemsårige gubber, der begge deltog til søs i den første slesvigske krig.

Inde i byen besøger jeg den gamle Peder Hansen, som er den ene af fire endnu levende søskende, deraf tre brødre. Den ældste broder er otteogfirs, Peder Hansen selv er toogfirs, og den yngste er en søster på firs år. De er alle raske og lebendige! Brødrene er høje og ranke mænd, granvoksne og lyse – ja, nu er de for resten alle hvidhårede. De

tilhører en meget forfinet bondetype, slægten må være usædvanlig raceren. Ligesom Peder Hansen selv i nogen grad kan minde om H. C. Andersen, har den ældste af brødrene en slående lighed med Franz Liszt. Set forfra er Peder Hansen en smuk mand, da domineres hans ansigt ikke for meget af hans uhyre næse, den største, jeg nogen sinde har set i et menneskeligt ansigt, endogså på Lyø! Den er „som Libanons tårn, der skuer ud mod Damaskus!“ – Men bedst er han fra siden; her danner næsen ligesom en modvægt mod linjen i hans pragtfulde, hvide hår, der efter gammel Lyø-skik er skarpt afskåret forneden.

Jeg vover at påstå, at han er den typiske lyøbo. På Lyø kirkes ældgamle vejrløj findes profilen af en mand, der ligner ham fuldstændigt! Alderen har givet ham, som det ofte er tilfældet med gamle mænd, et mærkeligt kvindagtigt skær over fysiognomiet. Men man ser endnu tydeligt på hans lange, knoklede lemmer med de svære håndled og på de uhyre knæ, der sidder som store garnnøgler midt på et par pinde, at han for ikke så farlig længe siden har været en karl i et par bukser! Et særkende for lyøboerne er den glatte og smukke hud, selv hos gamle folk. Der er overhovedet ved denne øs befolkning noget mere velkonserveret end over beboerne på de andre øer i nabolaget.

Deres tone over for fremmede er behagelig fri og ugenert i modsætning til, hvad der for eksempel er tilfældet på mange af de sjællandske øer og enkelte af de jyske. Og heri ligner de de fleste andre fynske småøers beboere. Men et andet modsætningsforhold, der er stærkt udpræget mellem de fynske og jyske øer, af disse særligt Limfjords-øerne og Læsø, og som i nogen

grad er betegnende for kvindens stilling i samfundet, kommer også på Lyø tydeligt frem. Medens på de nævnte jyske øer hustruen så godt som altid sidder med til bords, endogså når der er fremmede gæster, er hun her under alle forhold, også i den daglige husholdning, blot et tyende, der serverer for hele besætningen fra manden til tjenestedrengen. Er der fremmede, forsvinder hun ud af stuen, når det traditionelle „værsgo“ er udtalt.

Jeg overværede et måltid i en bondegård på Lyø; manden, karlene, drengen og pigens sad til bords ved „eftermiddagsmellemmaden“ – fedtebrød og kold vælling. I uhyre tavshed blev maden sat til livs. Manden sad for bordenden, de andre rundtom. Kun konen *stod op*, ved bordets yderste langside, søbende af sin tallerken på bordet. Skeen havde en vejlængde på mere end en alen at tilbagelægge for hver mundfuld.

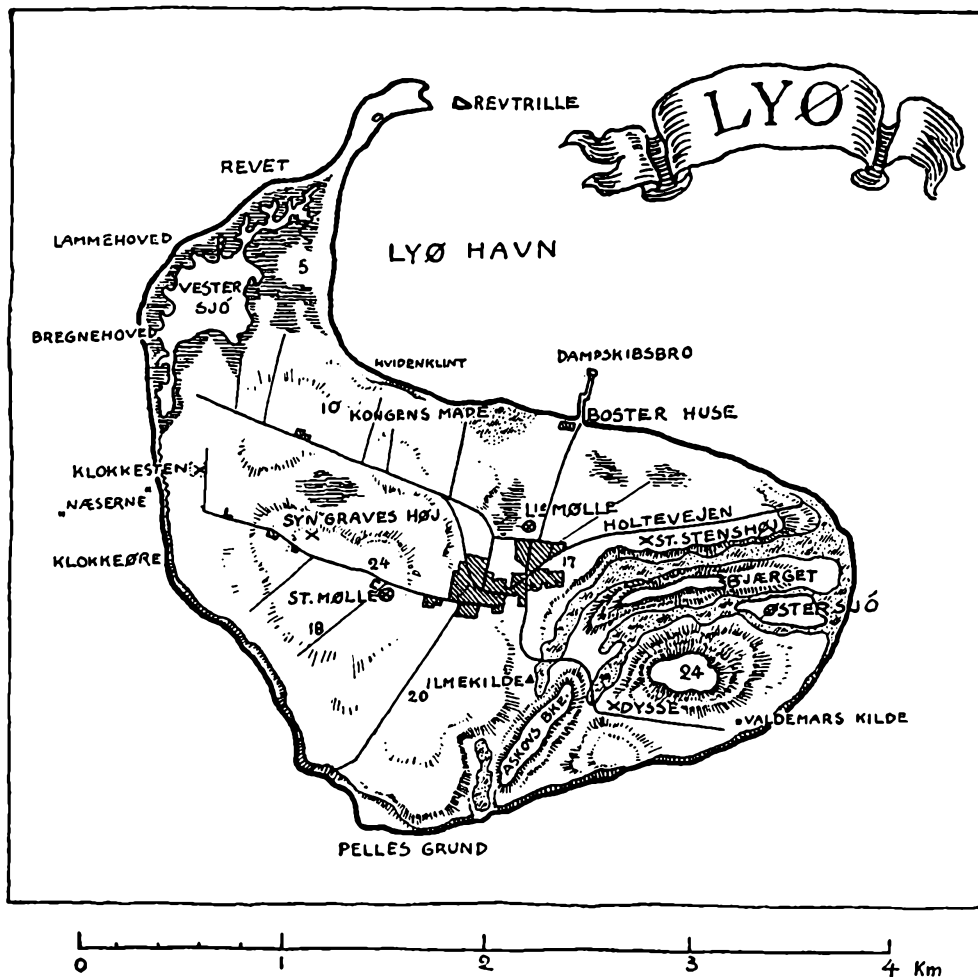
Disse bønderkoner sidder så godt som aldrig, der levnes dem ingen tid! Hun her var trods sine højst femogtredive år allerede en hærget skikkelse. Der var intet mere, som tydede på, at det var et kvindeligt væsen, der befandt sig inden i klæderne. Barnefødsler og slid tog for længst alle de blide former. Kun øjnene levede endnu, i ansigtet var der bestandig en mindelse tilbage om hin fjerne tid, da hun som syttenårig mø gik strålende hen ad vejen som øens apoteose!

Med sin store landsby og sin kirke danner øen eget sogn i Svendborg amt. Den er 1.137 tdr. land og har ikke mindre end halvfems beboelser med tre hundrede og femoghalvfems indbyggere. Den er temmelig rundagtig af form, men på nordsiden skærer en dyb bugt, Lyø Havn, ind i kysten, og der fremkommer en stor odde, Lammehoved, hvis nordspids ender i et langt og smalt rev, der skyder sig over mod fynskysten, fra hvilken øen er skilt ved det kun ca. 2 km brede sund Lyø Krog. Mod nord og øst, hvor øen er ret lav, går terrænet jævnt over i strandbredden, medens den del af øen, som ligger syd for byen, er høj og meget kuperet og gennemskæres af to dybe dalsænkninger, der går fra sydkysten i en bred bue ud til østsiden og danner sumpede engdrag, som østligst ender i en lille sø Østersjø. På den store odde i nordvest findes laguner og en anden sø, som bærer navnet Vestersjø.

Fra byen, som ligger lige midt på øen, fører ikke mindre end seks veje ud i forskellige retninger, imod nordøst den såkaldte „Holtevej“, mod sydøst „Romvejen“, desuden én mod sydvest, én mod vest forbi møllen til „Syn Graves Mark“, én mod nordvest, som fører ud over lagunerne til Revet, og endelig vejen til Bosterhuse i nord. Ethvert af de steder, som vejene fører til, har sine landskabelige ejendommeligheder. Skønnest og mest idyllisk er landet omkring „Romvejen“ og øens sydøstlige del i det hele taget. Ejendom-

GAMLE PEDER HANSEN FRA LYØ BY

meligst ved sine vide, åbne udsigter er landet omkring den højtliggende „Syn Graves Mark“.

De højeste punkter er „Møllebakken“ vesten for byen og et sted mellem „Askovs Banke“ og „Bjerget“ på øens sydøstside, begge 24 m høje; men flere andre steder når en i forhold til øens størrelse ret anseelig højde.

Jeg er gået ud ad Holtevejen øst for byen og sidder sønden for denne på en af øens fem tiloversblevne kæmpehøje, „Store Stenshøj“. Som så mange af vort lands dyssekamre har også dette været genstand for molest, overliggøren er væltet ned, og der er boret sprænghuller i den – formodentlig har man haft til hensigt at anvende den til et eller andet, stenpikning eller dige, men har i sidste øjeblik betænkt sig. De underste sten er endnu alle på deres plads, mærkeligt nok. – Mange, mange af øens dysser er det gået værre!

Lys 29 Juli
1921 - 82.

Fra stedet er en prægtig udsigt, hvad der i øvrigt gælder om de fleste af øens dysser, som ligger på åben mark. Mod syd ser man ud over en lang, dyb og bugtet dal, på bunden overgroet af højt og tæt græs, en dybgrøn, frodig eng med store mosehuller på rad. Enligtstående træer vokser langs dalens rand og ned ad de to rækker høje, som løfter sig langs dens sider.

Det er den vestligste af de to parallelt løbende dalsænkninger, som i en bue svinger fra øens østside ned til sydsiden, og hvis høje midterås bærer de to anselige højder „Bjerget“ og „Askovs Banke“. Bjerget ligger lige for mig på dalens modsatte side med sine bølgende agre, stubmarker og røde kløvermarker, adskilte ved kraftige, levende hegn af tjørn, hyld og buketorn eller stynede popler og pil. – Levende hegn toner frem overalt, hvorhen man ser; men de mange højder sørger for, at man næsten aldrig mister udsigten.

Fra dyssens fod skråner en vældig pløjemark i kraftigt svungne linjer ned mod dalbunden. Min høj er en frodig ukrudtsidyl midt i den sorte pløjemuld; her gror fint, højt græs rundt om dens fod, og på dens lave sider og ind mellem de grå bæresten står en vrimmel af store knopurter og gnistrende brandbægre. Rundt om den halve ø, som jeg herfra overskuer, ligger havet synligt i blege, blå farvetoner; luften derover er mælkefarvet af dis, som næsten skjuler den røde, runde sol, og kun svagt aner jeg gennem disen de fjerne øers konturer. Som fine grå slør synes deres kroppe at svæve i lyset over horisonten – Fyn, Avernakø, Ærø, Bjørnø, og Als langt borte i sydvest.

Det er, som befinder jeg mig midt i en vældig, dampende skål, hvis rand

bølger i varmen fra dens hede indhold – og over den står solen som den glødende ende af en kæmpemæssig cigar, tændt af en besoffen guddom, der drømmer i dunsterne over sin dampende bowle og finder alting såre godt.

Fra mit stade har jeg udsigt over netop den del af øen, hvor efter sagnet den begivenhed fandt sted, som for stedse har sikret øen en plads i historien og givet stof til en af gamle Ingemanns mest berygtede romaner.

„Kong Valdemars bord“, det berømte egebord, ved hvilket – eller måske *under* hvilket – kongen blev grebet af den „sorte“ grev Henrik, havde jeg allerede haft lejlighed til at se. Det ejes af en gårdmand Nord i Lyø by, og jeg fandt det stående i et udhus, som bruges til cykelstald, omgivet af alt muligt skrammel og dækket af snavs og støv. Tror man endnu herovre på historien om bordet, må kong Valdemar næppe mere være højt estimeret på øen. Jeg beså endogså relikvien ganske gratis! – Pladen er af eg, godt 2 m lang og 75 cm bred, omtrent 9 cm tyk, uden ornamentik eller nogen art af udsmykning. Foden har svagt profilerede ben, der viser naive forsøg på ornamentering. Det hele er et dårligt bondearbejde af højst et par hundrede års alder, og der findes flere lignende borde på øen. Men dette skal altså være det ægte!

Før Valdemar Sejrs tid melder historien intet om øen. At den har været tæt befolket, også før bronze- og jernalderen, derom vidner de talrige fund af

stenalderredskaber og våben, man har fra stedet. Men at den senere har delt skæbne med de allerfleste andre af vore sydlige småøer, som under venderkrigene blev udplyndret og totalt affolket, derom er der ingen tvivl. Som øde land er den gået over i Kronens eje.

Hvornår den atter har fået faste beboere, vides ikke. Det er muligt, at kongerne snart har afhændet deres ejendomsret til øen, men i al fald har de længe beholdt jagtretten. Thi i Valdemar Sejrs Jordebog fra 1231, otte år efter kongens tilfangetagelse på øen, findes den under navnet *Lyuthø* på „ølisten“ – kongen har altså haft brugsretten eller i det mindste *retten til jagt*, og der nævnes af firføddet vildt som fandtes her: hjort, dådyr og rådyr, og desuden heste (o: vildt stod). Sammenlignet med andre småøer er dette en usædvanlig rigdom på arter, og det er da besynderligt, at der ikke i ølisten tillige er nævnet noget „hus“, dvs. et jagthus, hvori kongen med sit følge i det mindste kunne overnatte, når han tilbragte længere tid på øen. Et sådant nævner ølisten på adskillige, langt mindre øer, hvor der efter dens angivelse var færre arter vildt. Da ølisten sikkert har været meget omhyggelig med slige angivelser, er der jo den mulighed forhånden, at kongerne med deres følge har herberget hos *beboerne*, men ganske vist også den, at de har opslået egne, medbragte telte. Nogen vished for, at øen har været beboet, får man da ikke herigennem.

Øens nuværende kirke er efter sin hele stil at dømme opført omkring reformationstiden, og forskellige forfattere omtaler, at der allerede på Christian I's tid skal have været opført en mindre bindingsværkskirke omtrent på samme sted, hvor den nuværende ligger. Er dette rigtigt, må øen altså allerede i begyndelsen af det femtende århundrede – to hundrede år efter Valdemar Sejrs dage – have haft *mange* beboere, da disse ellers, således som det var tilfældet på mange af småøerne i nabolaget, havde måttet søge til kirke andetseds. For lyøboerne ville det have været let at komme til Dyreborg Kirke over det ganske smalle farvand „Lyø Krog“.

Om den dramatiske begivenhed hin skæbnesvangre forårsnat mellem sjette og syvende maj 1223 er øen endnu fuld af „minder“ – men kun i skikkelse af højst upålidelige fortællinger. Den store mose, som her neden for Store Stenshøj dækker dalbunden, som fra Østersjø deler øen i to dele, har minder om det kongelige slot (!), som under navn af „Ilm“ engang skal have været på øen, og man viser på matr. 9 endnu både „Slotsbanken“ og „Ilmekilden“.

N. Rasmussen Søkilde har i sin førnævnte bog følgende, som er bygget på gamle lyøboeres beretning: „Kong Valdemar havde Aftenen før sit Fangenskab holdt Taffel i sit Telt, som var opslaaet ved den Ma (made), som endnu kaldes „Kongens Ma“. Under det Taffel, hvor det gik lystigt til med fyldte Bægre, havde man benyttet det store Egebord, som endnu findes paa Øen. Da

Kongen og hans Følge, uden at ane nogen Fare havde lagt sig til Ro, brød Greven med sine Folk ind i Teltet, hvor Kongen saaret undslap og skjulte sig i de tætte Buske ved en Kilde paa Øens sydlige Ende. Han blev eftersøgt af Greven og røbet ved den Hund, han havde med sig. Fra det Sted, hvor Kongen blev fanget, strækker sig nogle Agre mod Vest, ‚Grevens Dyvelstykker‘, hen mod det Sted, der kaldes Grevens Pold eller Klint. Det er den Vej, man vil vide, at Greven har ført sit Bytte ned til de ved Stranden ventende Skibe.“

Dette er en alt for detaljeret beretning i betragtning af, at begivenheden er syv hundrede år gammel! Står man på stedet og søger at følge gangen i beretningen, ser man, at således *kan* det være gået til. Men dette kommer dog sikkert af, at en stedkendt befolkning efterhånden har konstrueret begivenhederne således, at de passer på lokaliteten. De angivne stednavnes alder og plads er lige så problematiske som den øvrige del af historien. Således hed Grevens Dyvelstykker oprindeligt „Gravens Dyvelstykker“. Sammenlign hermed navnene Syn Graves Mark og Syn Graves Høj på øens vestside.

Som grund til det voldsomme had, der skulle have foranlediget den tyske grev Henrik til overfaldet på kongen, en voldshandling, der selv i hine tider søger sin lige, da gør *Johan Arndt Dyssel* sig sikkert til talsmand for den sædvanligste opfattelse blandt almenheden ved i sin „Forsøg til en Indenlandsk Reise“ (1774) at sige følgende:

„Grev Henrik foretog en Reise til den hellige Grav og havde imidlertid begiært, at hans Grevinde maatte opholde sig ved det danske Hof, under Kongens Beskiærmelse; hvilket blev tilladt. Han reiste bort, i den Tanke, at den hellige Grav var vel forvaret (!). Men ved sin Hiemkomst befandt han, at hans Grevinde havde vederlagt sig sin høie Værtes Artigheder med den Føielighed, som han formeente sig alleene at tilkomme; hvorover for at hævne sig han fattede det fortvivlede Anslag.“

Men de krønikeskrivere, som er samtidige med begivenheden – Suhm nævner ikke mindre end fire sådanne – kender imidlertid ikke det mindste til et sådant rygte. De tre af dem, som er tyske, kunne dog ellers bekvemt have anvendt det som forklaring og undskyldning for den svig fra grevens side, der udviklede sig til en særdeles indbringende pengeafpresningsaffære og fandt sted under selve den tyske kejsers protektion. Det første sted, man finder det omtalte rygte nævnt, er i den såkaldte „Jydske Krønike“, forfattet omtrent et hundrede og tyve år senere, og munken Thomas Gheysmer citerer dette sted i 1431. Men en mængde senere historieskrivere har gengivet rygten som en historisk kendsgerning, således både Helvaderus, Hvidtfeldt og Pontoppidan. Hos sidstnævnte er der oven i købet kommet et barn til som bevismateriale mod kongen. Men denne sildefødning er dog vistnok Pontoppidan far til.

Suhm og senere historikere tager afstand fra alle rygter om kongens for-

hold til grevens hustru og viser, at der er andre årsager til fjendskabet. Kongen har to gange tvunget greven til at underkaste sig ham og har desuden taget en greven fjendtlig sindet adelsmand, Johan Ganz fra Grabow, som greven havde forjaget, under sin beskyttelse. Endelig havde kongen taget det halve af slottet og grevskabet Schwerin i besiddelse til fordel for sine egne slægtninge. Der var altså gammelt had af *politiske* grunde mellem kongen og greven.

Hvad der skete den nat på Lyø, hvorledes den dramatiske handling forløb i sine detaljer, derom véd ingen med sikkerhed besked. Historikerne meddeler som sandsynligt, at kongen efter det aftensmåltid, hvori greven deltog efter dagens jagt, lagde sig beruset til hvile i sit telt, medens grev Henrik, som vidste at holde sig ædru, bød godnat og på skrømt begav sig til sine skibe. Senere på natten vendte han tilbage efter først at have slået en læk i fartøjerne i kongens flåde, hvorefter han sammen med sit følge dræbte vagterne foran kongens telt og trængte ind til hans leje. Kongen såredes og førtes sammen med sin ældste søn – og vistnok en del adelsmænd i hans følge – om bord i grevens skibe, som straks satte kursen mod Mecklenburgs kyst.

Herfra førtes fangerne til „Lentzen“, et slot ved Priegnitzer Mark øst for Elben nær den mecklenburgske grænse. Da greven imidlertid ikke anså denne borg for stærk nok til at modstå anfald, fik han af grev Volrad slottet Dannenberg overladt til fængsel. Dette lå på den vestlige side af Elben og var på alle sider omgivet af sumpe. Fangerne var nu anbragt i sikreste forvaring på selve rigets grund.

Det må sagtens have dulmet noget på den ædle greves had, at Danmark i de halvtredje år, kongen sad fangen, mistede så godt som alle sine provinser i Tyskland og måtte udrede en løsesum på femogfyrretyve tusind mark purt sølv, alle dronningens guldsmykker på kronen nær, klædninger af flamsk skarlaget til hundrede riddere, samt hundrede heste, hvoraf halvtreds stridsheste! Det har sikkert også kvæget hans sind, at kongens sønner og fyrretyve ældre og yngre danske adelsmænd i den årrække, der forløb, medens størstedelen af summen skaffedes til veje og lidt efter lidt indbetaltes, måtte sidde som gidsler på Dannenberg Slot!

I øvrigt blev den fulde løsesum aldrig skaffet til veje. Da seksogtyve tusind mark var udbetalt efter omtrent fem års forløb, var Danmark så langt ude i nød og elendighed, at greven og hans forbundsfæller måtte opgive videre krav.

Der går efter denne begivenhed over tre hundrede år, inden øen atter dukker frem i historien. Det er under grevens fejde i 1534–35, da indbyggerne,

Udleveret til...

31/11 1921.

BONDE FRA LYØ BY

ifølge en præstebereetning fra 1623, to gange ved deres heltemodige modstand afslog lybeckernes angreb, den sidste gang ved om natten at klæde sig i hvide skjorter og tilligemed deres okser og heste gøre en sådan alarm, at fjenden blev bange og trak sig tilbage. Efter sagnet skal lybeckerne dog en gang være kommet i land og har da bl. a. stukket øens skove i brand, så disse ved den lejlighed blev lagt øde. Rimeligere er det dog, at skovene her som på andre af småøerne er vandret i beboernes ovne eller er anvendt til udvinding af det såkaldte „myremalm“.

Men at den lille øs beboere ikke i længden har kunnet stå for skud fra lybeckernes skibskanoner eller udholde deres anfald og plyndringer, derom synes en beretning hos Rasmussen Søkilde at give besked: „Da der efter Grevens Fejde igen blev Ro og Fred i Landet, stod Lyø saa omtrent øde, og man har den Efterretning (desværre siger Forf. ikke hvorfra), at Øen da blev inddelt til 24 Beboere, som Lensmanden i Nyborg sendte derover, og blandt disse var nogle af de grevelige Folk, som var fangne i Slaget ved Øksnebjerg. Deres Efterkommere havde i over 200 Aar Navnet *Greve*, et Tilnavn, som nu er forsvundet (1875), da Bønderne her som andre Steder ikke yndede Slægtsnavne.“

Atter går godt og vel hundrede år; så kommer svenskekrigen. Med den appetit, som et langt feltliv i det fremmede giver, styrtede Carl Gustavs lejetropper sig over de danske øer. Det var gefundenes Fressen, og det var en hær med en god fordøjelse! Også til Lyø nåede enkelte sværme af ryttere fra denne pragtfulde armé af internationale krigskarle, der var under en jerndisciplin, som desto værre skæmmedes af den omstændighed, at hærens sold for størstedelen måtte hentes i beboernes kister og stalde. – Lyø kom slemst af sted i denne skærsild. En retsberetning fra 1662 viser øens forfærdelig forarmede tilstand efter krigens slutning.

Under krigen med englænderne 1807–14 får vi atter et lille glimt af øen og dens beboere, denne gang i en noget mildere belysning. Lyøboerne har i 1808 indladt sig på at *handle* med englænderne, idet de har afhændet en del naturalier fra øen imod betaling. – Sognefogeden bliver da på hele befolkningens vegne stævnet til Hvedholm på Fyn for at afgive forklaring. I forhøret tilstår han, at man ganske rigtigt har solgt varer til englænderne; men han hævder, at havde man ikke *solgt* dem, var man kommet af med dem gratis, da fjenden i så fald havde taget dem uden vederlag. Og ét af to – så måtte man dog hellere ta' penge for dem!

Og manden fik medhold!

Øen vedblev at være krongods til langt op i den nyere tid. En tid lang var den henlagt under landsdommeren på Fyn, men blev endelig i 1693 sammen med den lille ø Bjørnø tilskødet Didrik Schult til Findstrup, nu baroniet *Hol-*

stenshus, under hvilket den har hørt indtil for godt en snes år siden, da beboerne, som lige til denne tid var fæstere, begyndte at købe ejendommene. Øen er nu helt i beboernes eje, idet den gamle, førømtalte Peder Hansen var den sidste, som for et par år siden fik gård og grund til købs.

I mere end hundrede år har den lille ø nu ligget hen i ubrudt fred. Ingen dønminger fra den store verden har rørt dens idylliske kyster.

Da baron Holsten i 1859 havde istandsat og prydet kirken, skrev daværende kapellan på øen, Julius Lassen, et digt til ham, hvoraf et par vers fortjener at huskes. De minder i ikke ringe grad om Oehlenschlägers „Langelandsrejsen“:

Ej langt fra Fyen en lille Ø sig hæver
Frugtbar og skjøn – og Lyø er dens Navn;
Mens Sejlere forbi dens Kyst hensvæver.
Den hviler trygt i Havets sølvblaa Favn.
Og denne Ø med sine grønne Vange,
Hvor Hvedens Aks for Vinden bøjer sig,
Hvor Haren hopper let i Krattets Gange,
O, ædle Holsten! – Den tilhører Dig!

Men blandt Akaciers og Guldregns Klynger
Hist Øens Kirke venlig titter frem,
Mens Roser ad dens hvide Mur sig slynger,
Og Kæmpepilen staar paa Vagt for dem.
Som et Kapel fra Sydens favre Steder
Henflyttet, se! hvor smukt den ligger der,
Naar Aftensolen mildt sin Glans udbreder
Og dæmrer trindt omkring med gyldne Skjær.

Forgæves søger jeg i nærheden af Store Stenshøj de mindste spor af en anden dysse, hvis navn endnu lever på øen, „Lille Stenshøj“. Den er for længe siden adspiltet af beboerne, stenene sprængt og anvendt til stenpikning og stedet nedpløjet. Således er det gået en mængde af øens kæmpehøje; deres sten findes spaltede til støtter ved gennemkørslerne i bøndernes diger eller til stensætninger omkring deres møddinger.

Nær „Romvejen“, som fører ned over dalsænkningen, finder vi ved et lille bakkedrag en fuldt bevaret, mindre dysse, som mærkværdig nok intet navn

Lyo 28 juli 1921. ZL.

har blandt befolkningen. Den ligger lavt og lidet iøjnefaldende, omgivet af bakker, som skjuler den. Men den er af stor skønhed og trods sin ringe størrelse er den ved sin mærkelig høje form det mest monumentale af øens tilbageværende dyssekamre.

På øens vestlige side findes på det store højdedrag, som øverst bærer navnet „Syn Graves Mark“, en ligeledes fuldt bevaret gravhøj ved navn „Syn Graves Høj“. Rasmussen Søkilde omtaler som beliggende i dennes nærhed en hel række af høje, om hvilke man på hans tid havde beretning, men af hvilke kun to til dels var bevaret; desuden nævner han som liggende på stedet både „Overhøj“ og „Mellemhøj“; disse er nu ligeledes forsvundet. Overhøj var „en smuk Dysse med en stor Overligger, der hviler paa tre Bærestene, og med en lige saa smuk Udsigt.“ – Deres sten anvendtes til bygningsmateriale, og højene sløjfedes for agerdyrkningens skyld.

I et dige nær Syn Graves Høj fandt vi en sten af så mægtige dimensioner og af en sådan form, at den uden tvivl har været overliggersten på en af de i nærheden sløjfede høje.

Syn Graves Høj er nu heldigvis fredet; midt i kornmarkerne her på øens højeste sted ligger den med vide udsigter til alle sider over et kraftigt bølgende, åbent landskab, der falder jævnt mod kysterne og i nord går over i

Ljy 28 Juli 1921 24
 Sme. Graven Ljy

den brede, ganske flade tange, som ender i det store og helt ud til sin yderste spids græsbevoksede rev, der skyder en lang „trille“ ud i havet. Vel findes der ikke her de stolte, svungne bakkedrag med kløfternes dybt indskårne linjer eller engenes grønsvær og de blinkende moser som på sydøstlandet; men landskabet har her sin egen storhed, sin vide, hældende flade med den prægtige udsigt af en næsten jysk karakter. Man sporer *vestsiden* af landet på den mere øde og barske natur. Idyllen er borte, men her er mere storladent. Kun få enlige gårde og huse skimtes over hegnene og negene på de nylig høstede rugmarker.

Fra dette sted fører vejen forbi den berømte „Klokkesten“, som er en usædvanlig prægtig og stor dysse med en mægtig overligger. Den er meget regelmæssig og smuk i formen og gør et imponerende indtryk – når man først får øje på den. Men hvor har fanden ikke sit spil? Den er indrammet af et moderne anlæg, der ganske skjuler den, så man kun ved ihærdig eftersøgning opdager den. Anlægget består af sådanne fremmede træsorter som ahorn og ægte kastanje foruden enkelte andre vækster, en højst besynderlig indfatning for en dansk oldtidsgrav! – Burde man ikke holde disse fremmede vækster borte fra en sådan dysses nærmeste nabolag, og burde man ikke overhovedet lade være med at skjule den? Vore oldtidshøje bør ligge på åben mark, så de kan ses og virke i landskabsbilledet også på lang afstand. Nu ser man ikke

Klokkestenen, før man står med næsen op ad den inde mellem de uskønne, til dels forkrøblede træer, som midt på den åbne mark nærmest ligner en bunke halvrådne strudsfjer.

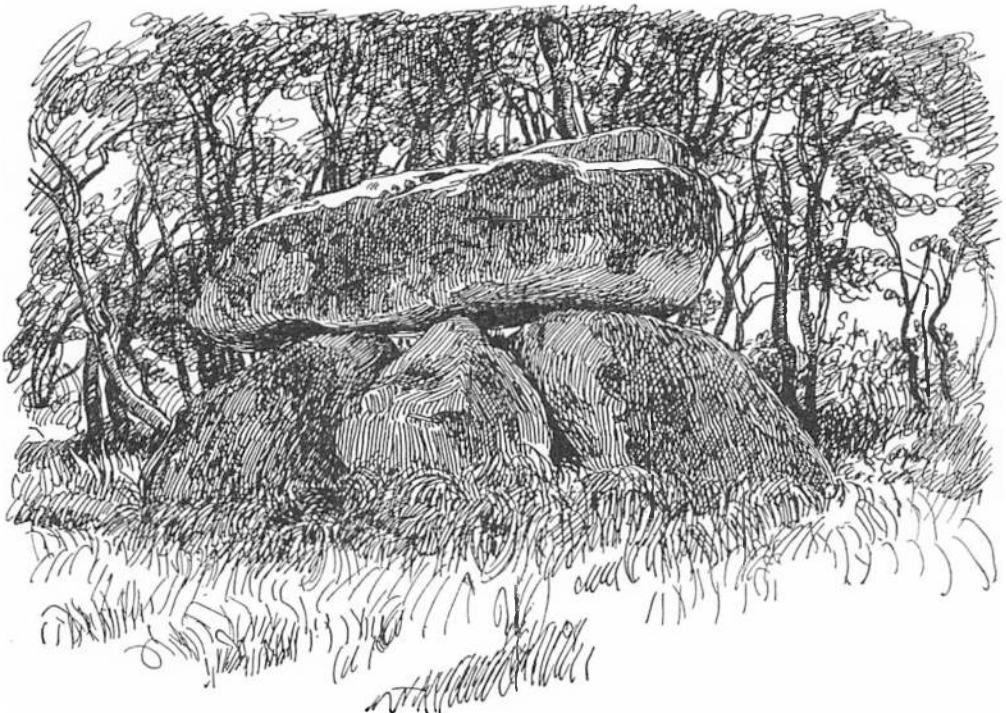
Skade, at så mange af disse mindesmærker i så lang tid har været i hænderne på Per og Povl!

Klokkestenen er nu nærmest et led i et arrangement for turisterne, som kommer til øen. Det har vist sig, at overliggeren, formodentlig på grund af jernholdighed og den særlige måde, hvorpå den hviler på bærestenene, kan frembringe nogle svage, klokkeagtige toner, når man slår på den med en sten. En sådan er derfor anbragt til afbenyttelse foran dyssens indgang, og på overliggeren ses tydeligt på flere steder hvidlige fordybninger, fremkommet ved slagene.

Anlægget om denne dysse bør af velanstændighedshensyn fjernes hurtigst muligt; og „knebelen“ bør erstattes med et forbud mod at slå huller i dyssens sten.

Lyø har inden for mands minde kunnet opvise seksten stengrave. Af disse er nu fire tilbage, den ene med nedvæltet overligger!

Og inde i byen står uden for Kristian Jensens gård – dette er blot ét eks-

Klokkestenen, paa Lyø 27 juni 1921 - 22.

empel – lige over for møllerens have et par ualmindelig store, firkantede stenstøtter, kløvet af overliggeren fra et af øens dyssekamre. En ældre mand, hvis fader i sin tid ejede denne gård, fortalte mig, at han selv som ung karl har været med til sammen med sin fader og sine brødre at kløve overliggeren og slæbe stykkerne herind. Støtterne er, medregnet det stykke, som er nedgravet, godt fem alen lange. Affaldet fra overliggeren og resten af dyssens sten fandt også anvendelse – de blev brugt til stenpikning i kostald og svinsti!

Man må mindes Goethes ord:

Der gröszte König schlieszt die Augen zu,
Und jeder Hund bepisst gleich seiner Grube.

Hvor „Romvejen“ slynger sig gennem engdraget syd for byen ligger de to kilder „Ilmekilde“ og „Tehullet“. Den første har navn af kong Valdemars Ilm; den sidste hedder således, fordi en gammel præst, som engang levede på øen, altid lod hente vand herfra til fremstilling af sin te! Hvilket kunne tyde på, at dens vand er mindre brakt end det øvrige vand på øen. – Kilderne er begge klare og rene, men de bruges nu kun til vanding af kvæget. Stensætning er der om dem begge, og om Ilmekilde desuden et lille stakit. Den frodige eng omkring dem har skønne trægrupper og abeliner i række langs vejene.

Romvejen er en af øens mærkelige, dobbeltsporede veje med et stort stendige mellem sporene. Den fører i prægtige slyngninger tværs over dalen og over bakkerne på den modsatte side.

Mere nordefter går dalbunden fra eng over til moseagtigt terræn og ender mod øst i Østersjø.

Går man østpå tværs over begge dalene, passerer man den såkaldte Valdemarskilde, nu kun et elendigt, tilgroet hul, hvoraf knap nok kreaturerne gider drikke, og herfra når man op på det høje, ubenævnte bakkedrag syd for Østersjø. I nærheden af den ligeledes ubenævnte dysse fandt jeg her et lille ensomt og elendigt udflytterhus, malet med den kulør, som bønderne i Østjylland kalder „ansigtsrødt“.

Allerede på lang afstand så jeg dets ejer stå uden for døren og stirre efter mig – om jeg dog ikke skulle komme derhen! Jeg nærmede mig og gav mig i snak med ham, og med eneboerens trang til åbenhjertighed fortalte han mig om sine mange bekymringer. Han var en lille snavset og bedrøvet mand, indvendig fuld af klager over verden og dens adfærd imod ham. Særlig om

Lydø 29 Juli 1921 H.

Romwejen

vinteren havde han det rent forbandet, sagde han. Her var langt til alverdens ting, og bymændene havde ingen medlidenhed med ham, ingen ville hjælpe ham det mindste. Når der f. eks. var faldet sne, faldt det dem ikke ind at gi' ham en håndsrekning med at kaste vejen. Han var da henvist til alene sammen med sin karl at hente alting på sin ryg inde fra byen. Værst var det, når sneen smeltede og vejen stod i ét blevver. Men Gud nåde ham, om *han* udeblev, når bymændene krævede hans assistance til snekastning på *deres* veje! Så hjalp ingen kære mor!

Jeg rådede ham til at blive borte og lade dem leje en mand på hans regning. Ok, det havde han skam ikke råd til! Nej – nu havde man én gang stillet sig uden for samfundet; men desværre ikke længere, end at lovens arm derinde fra kunne nå *ham*!

Vejen fra byen til hans hus er omtrent en fjerdingvej lang, så det er forståeligt, at de gode bymænd kvier sig.

Jeg gik af vejen, for at solen kunne skinne på den bedrøvede mand, som jeg ikke kunne hjælpe – i hvert fald ikke i øjeblikket med snekastning – og skred op over bakkerne forbi Østersjø. Sydsiden af denne er overordentlig smuk, høje abeliner står i rad på bakkehældet, og imellem deres stammer ser man ud over søen, som i år på grund af tørken har trukket sig langt tilbage

fra sine bredder, så den gamle bred adskillige steder ligger i en afstand af henimod hundrede alen fra den nye. Uden tvivl har hele dalen her været et sammenhængende sund ligesom formodentlig den indre, større dalsænkning, som går parallelt med denne. Øen må dengang her have dannet et pragtfuldt landskab med sine store skove ned mod sundenes bredder. Og således må det have set ud på den tid, da kongerne endnu havde det som jagtrevier.

Et gammelt sagn fortæller, at Lyøs skove er forsvundet på grund af en skippers uforsigtighed. Skipperen havde, før han sejlede hjemmefra, af sin moder fået et bånd med tre knuder på, for at han ved at løse disse kunne skaffe sig føjelig vind. Den første løste han, da han lettede anker, og fik da jævnt god vind, den anden, da han kom i rum sø, hvor han fik en drivende bølge; men den tredje løste han ved Svendborg, og da kom der en sådan brandstorm, at han selv kuldsejlede og al skoven på Lyø blæste væk.

Lidt sandsynligere lyder den beretning, der går ud på, at skoven blev brændt af lybeckerne under grevefejden. Men det er rimeligere at tro, at det her som andre steder er beboerne selv, der har brugt veddet, her på øen vistnok til fremstilling af myremalm.

Jeg går videre til stranden på østsiden og op over bakkerne på nordsiden af Østersjø, hvor syv-otte mænd og kvinder er på høstarbejde i en bygmark. Jeg syntes, at jeg skulle kende manden, som gik forrest i rækken, og nærmede mig.

„Men det er jo Friis!“ råbte han glædestrålende, da han så mig. Da jeg endnu ikke helt kendte ham, sagde han: „Det er manden med det store bord!“ Rigtigt! Det var hos ham, jeg havde set kong Valdemars bord!

Ved skårets ende kom han hen til mig, og i den følgende samtale udbrød han i jammerklager – ligesom alle bønder ved enhver lejlighed – over landmandens trælsomme og utaknemlige lod med slid fra morgen til aften året rundt uden at det indbringer noget. Men et polisk smil på hans røde, joviale ansigt, hvor lyse piggede skægstubbe stod som svinebørster på kinder og hage, modsagde hele tiden hans ord.

„Og så skatterne,“ sagde han, „man udplyndrer os til sidst lige til skjorten!“

„Ja,“ sagde jeg til skælmen, „det *har* De sågu' ret i, bønderne er spændt hårdt for med skatter!“

„Ja, de udrydder standen,“ forsikrede han. „Nej embedsmændene, de har gode dage hele året igennem. Det skulle man ha' studeret til!“

Jeg gratulerede ham dog til, at han ikke havde „studeret til embedsmand,“ og fortalte, at disse og andre borgere inde i byerne af en halv snes tusind i årsindtægt må punge ud med ca. 2.000 i skat.

„Ne-øj, må de virkelig?“ svarede han, „det glæder mig minsandten at høre!“

Jeg rådede ham til at opgive landmandslivet, sælge kong Valdemars bord, flytte til byen og leve af renterne.

„Ja, det var et godt råd,“ sagde han. „Men mindre end 50.000 kunne jeg jo ikke godt ta' for *den* genstand – man har jo dog ligesom en slags renovation i livet! Og hvad forstår så *det* endda! For mere end 4 % får man vel ikke for sine penge – medmindre man spekulerer med dem.“

„Sæt dem i Thurø bank,“ foreslog jeg. Den var just i de dage gået fallit.

„Hør,“ sagde han, „nu skal jeg sige Dem *min* mening. Selv om vi to gik og snakkede sammen en hiel daw, så kunne vi dog vist alligevel ikke få bildt hinanden ret meget ind!“

Vi tager afsked med hinanden, og han vender tilbage og glider atter ind i rækken af høstfolkene, som har stået og ventet og smilende lyttet til vor samtale.

Han løfter leen, det samme gør de tre karle – og i næste øjeblik bevæger de sig med pigerne imellem sig langsomt langs skårets rand gennem den lave, hvidgule by, over den vide mark, der skrånede ned mod havet. Dérnede ligger stranden med de store kampesten, der gløder i den lave eftermiddagssol som jern, okker og mønje, og bag dette det ultramarinblå hav, dækket af små sejlere med røde og gule sejl.

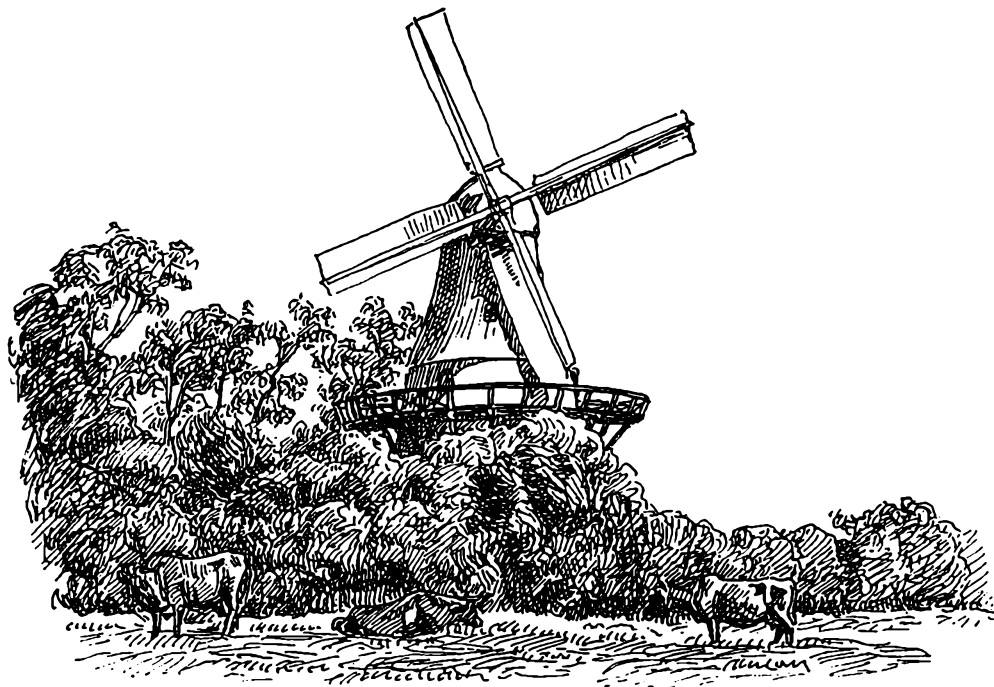
Jeg hører rytmen af de syngende leer, når de med et dybt grut går igennem stråene i det brede skår – omtrent den samme frodige lyd, som når en ko tygger. Jeg ser denne levende linje fjerne sig, den skyder sig langsomt, som ét sammenhængende legeme, et umådeligt tusindben, ned mod stranden, mens dens skygge falder blødt over det gyldne korn.

Hvor marken møder stranden ser jeg dem standse og holde et kort hvil, mens mændene stryger leerne – denne velsignede lyd – så kommer vandringen med leerne på nakken tilbage til skårets begyndelse, og så alt forfra.

Og jeg tænker på embedsmanden inde i byen . . .

Lærer Askholm, som har været på øen i fireogtyve år, har fortalt mig følgende:

Den eneste virkelig fattige mand på øen holdt forleden sølvbryllup. Bryllupsfesten, hvortil var indbudt to hundrede gæster, holdtes på byens hotel! Sølvbrudgommen, der var fisker, leverede til festmåltidet 50 kg rødspætter, som han selv havde fanget, og desuden 50 kg ål, som han havde købt af en anden fisker. Manden og konen henvendte sig nu til forskellige af de indbudte og fik dem til at tage en spandfuld rødspætter eller ål hjem til stegning eller kogning og levere dem færdigtilberedte til festdagen. Unge piger pyntede lokalets vægge og borde med løv og blomster, og alle de to hundrede gæster

stod i øvrigt hinanden bi for at gøre det hele så smukt som muligt.

Festen forløb fortrinligt, skønt man kun drak afholdsøl til maden; og dansen gik til den lyse morgen.

Gaver var strømmet ind til parret fra alle sider, gulvtæpper, møbler og andre genstande – så at sølvbruden efter festen regnede ud, at når alle udgifter var dækket og man regnede gaverne som indtægt efter deres pengeværdi, så havde hun og manden tjent 200 kr. på gildet!

Lykkelige ø!

Men også dette Arkadien har sin plage. Her findes endnu en god portion overtro på stedet, dog naturligvis fortrinsvis blandt gamle folk.

Et smukt epitafium i Lyø kirke bærer et maleri, forestillende en af øens gamle præster sammen med sin hustru og omgivet af en børneflokk, der som en uendelig perlerad løber ud fra deres ophav til begge sider. Børnene er alle malet efter samme skabelon, ansigterne er fuldkommen éns, alderen éns – kun størrelsen er forskellig; her er intet forsøg på individualisering. Men præsten og hans kone er ypperlige, det er et par personligheder, som der åbenbart er gjort fortrinlig rede for, og de er udmærket malet! Man glemmer ikke disse to ansigter, når man én gang har set dem. Han er en ca. halvtredsårig mand med et smukt og kraftigt, noget brutalt ansigt, omgivet af svært, mørkebrunt hår og skæg. Hun er noget yngre, med et determineret ud-

tryk i et langt, bidsk ansigt – og snerpet, trods den række dokumenter for lejlighedsvis oplagthed til skæmt, der garderer hende til begge sider.

Manden er den bekendte præst Søffren Jensen, kaldet *Søren Skræphat*, som døde i embedet her på øen i året 1680. Oprindeligt var han rektor i Rudkøbing og forlod denne stilling „med de bedste vidnesbyrd.“ Det var dog ikke med de bedste vidnesbyrd, han døde som Lyøs præst.

Rasmussen Søkilde fortæller, at han var en begavet og meget belæst mand, en dygtig og energisk bonde, som selv gik med til arbejdet i marken, selv rejste stengærder omkring sin grund. Han byggede præstegården op fra ny, og ved hans iver og omsorg blev kirken restaureret og fik i store træk den skikkelse, som den har endnu. Men han var en yderst stridbar person, som hårdnakket stod på det, han kaldte sin ret, og som uophørligt lå i strid med sine sognebørn, endogså med sin egen søn, som skulle arve embedet efter ham. Hidsig og opfarende var han og gik ikke af vejen for et håndgemæng, når det bød sig. Engang slog han på åben gade en gårdmandskone et hul i hovedet, så blodet flød, hvorfor „den overfusende præst“ blev stævnet for øens birketing. – I en heftig strid med sin søn truede denne ham med, at han som hans efterfølger i kaldet nok skulle ha' ham i venlig erindring, når han engang skulle holde ligtalen over ham. Til gengæld lovede præsten, at han lejlighedsvis ville skyde sønnen.

Hans søn kom virkelig til at holde ligtalen over ham; „men,“ siger forfatteren, „om han tog sin tekst af Bibelen eller af tingbogen, vides ikke.“

Den historie, som har gjort ham populær på øen lige til vore dage, har jeg hørt fortalt på øen således: I en strid med en anden mand om ejendomsretten til en engstrækning tilsvor han sig retten over denne på følgende måde. Han fyldte hemmeligt bunden af sine lange støvler med jord fra sin have, trak støvlerne på, og således stående på den omstridte eng svor han med tre oprakte fingre, at den jord, hvorpå han stod, var hans retmæssige ejendom. Således kom han i besiddelse af engen. Men siden sin død og til den dag i dag har han hver nat spøget på det sted, hvor han svor den ravgale ed. Mange, især gamle folk, har mødt ham derude. Han er med tiden blevet et skikkeligt gammelt spøgelse, der ikke gør en kat fortræd. Men han har den sære vane, at han helst færdes med sit hoved under armen, hvad der skal se væmmeligt ud. Måske vil man deri se en følge af, at han også i levende live var en excentrisk person; men snarere kan man vel tro, at dette er *hans* ejendommelige måde at skamme sig på. Hans kone var efter billedet at dømme en drage; og nogen idyl har der næppe været omkring ham i levende live. Men nu har han jo egentlig fået det ganske rart – en gammel, stilfærdig mand, der går i al fredsommelighed med hovedet under armen og spøger på den ensomme eng!

I Rasmussen Søkildes beskrivelse af Lyø fra 1875 finder man følgende: „Overtroen har slaaet sin dybe Rod i Befolkningen, dybere og stærkere end maaske noget andet Sted i Landet. Endnu har man Sagn om Hexe og Hexeri, Spøgeri og meget andet. Men at især Troen paa Hexeri har været meget stærk, derom vidner den 200 Aar gamle Tingbog fra Lyø Birk.“

Det er rigtigt, at de gamle tingbøger beretter forfærdelige ting om hekseforfølgelser og afstraffelser herovre. En kone bliver henrettet sammen med sin søn; han bliver hængt og hun brændt ude på Revet på øens nordvestende. En stenhob, som bærer navnet „Galgestenen“, betegner endnu stedet, hvor galgen stod, og pladsen, hvor familiens hus lå, hedder „Lonmandshøjen“.

En pige påstår, at hendes moster har beskyldt hende for at være „ellevild“ og have fået tolv børn med ellekongen. Mosteren har desuden slået hende med en sot, fordi hun ikke ville i tjeneste hos hende – og sygdommen varede i femten år!

I 1663 anklager en mand, Rasmus Clausen, konen, Kirsten Pedersdatter, for trolddom. – Hun tilstår, at hun giver sig af med signen og målen og forstår sig på disse kunsters udøvelse. Desuden kan hun stille blod og læse for rosen og bugbid (!). Hun tilstår at have „taget Rasmus Clausens Helbred fra ham“ og siden „lagt sin Arm paa ham og flyet ham hans Helbred igen.“ – Rasmus svor med hånden på tingbogen, og Kirsten blev af femten kirkenævninger dømt til „at have sin Boelslod forbrudt og rømme Danmark, Norge og begge Fyrstendømmer.“

Og således videre i én uendelighed!

Men man behøver ikke at ty til de gamle retsdokumenter for at konstatere overtroen hos lyøboerne. Fra dens rod skyder skønne blomster den dag i dag; alle øerne heromkring er omtrent lige stærkt befængte dermed, ja på så godt som alle småøerne i Svendborg amt og på dele af det sydfynske „fastland“ florerer overtroen endnu kraftigt. Her findes folk, som har „onde øjne“ og som man for enhver pris undgår at have nogen forbindelse med, veritable hekse og troldmænd, som med et eneste blik kan gøre ulykker på folk og kreaturer.

Sådanne personer er mærkede, og der findes flere af dem rundt omkring. Man tænke sig, hvad det vil sige i et samfund på undertiden kun et par hundrede individer!

En ung, smuk kvinde på Lyø er fra en landsby på Fyn, hvor hendes moder var heks. Datteren, der fra ganske ung har haft samme ry på sig, kom som femten-sekstenårig i tjeneste hos en gårdmand, som var en nær slægtning af hende, på en ganske lille ø i nabolaget. Efter hendes ankomst dertil udbrød der gang på gang sygdom blandt gårdens kreaturer, og denne plage ophørte først, da man fik hende bort fra øen. Hun rejste til Lyø, og her blev hun se-

ner gift med en udmærket gårdmand. Men næppe rykkede hun ind i dennes hjem, før kvæget i nabogården blev befængt med alle mulige plager og bl. a. alle svinene døde. Den hårdt ramte nabo søgte råd hos en venligsindet „klog mand“ på Avernakø, og sygdommens årsag blev omgående konstateret. Men nutildags brænder man jo ikke hekse.

Jeg var så heldig en dag at møde denne unge kvinde. Uden dengang at ane noget om det ry, hun har, blev jeg grebet ved det fremmedartede præg, der var over hele hendes fremtoning. Hun var ikke af Lyø-race! Det var en udpræget mørk type med sort hår og gyldenbrun hud, som var mat og smuk. Og hendes øjne, som var dybe og mørke med en underlig, flakkende glød, ja – de *var* meget farlige! Også jeg veg for dem. Men jeg sagde til mig selv, at langt snarere skulle man stå – som Carl den Tolvte:

Han kunde icke vika,
Blott falla kunde han!

De overnaturlige evner er i høj grad arvelige og grasserer ofte i flere slægtled. På Avernakø findes således endnu efterkommere af et meget gammelt dynasti, som er frygtet i vide kredse.

Troen på Cyprianus er endnu stærk. Da nuværende lærer Askholm i Lyø skole en dag sad i sit arbejdsværelse med et værk om kileindskrifter fra Nivive opslået foran sig, trådte en gammel mand fra byen ind ad døren. I bogen findes reproduktioner i sort efter kileindskrifterne, de manglende steder i teksten er udfyldte med bogstaver i rød farve. Askholm løftede bogen op foran den gamles ansigt og spurgte, om han kunne se, hvad *det* var. Den gamle blev ligbleg, svarede ikke et ord, men veg baglæns hen imod døren og forsvandt hurtigt ud af denne – til lærerens store forundring. Først bagefter gik det op for ham, at den gamle havde troet at stå over for den skinbarlige Cyprianus. Men der har aldrig siden været vekslet et ord mellem dem om sagen!

Ved en stor sten, som lå halvt begravet ved kanten af Holtevejen tæt uden for byen, spøgede det til for ganske nylig fælt. En gammel mand kom hjem en aften efter at have passeret stedet og var syg af skræk. Til lærer Askholm, som var til stede, sagde han, at han ville ønske, at aldrig noget andet menneske skulle få at se, hvad *han* havde set den aften. Han døde få dage efter uden at være kommet til hæfterne.

Om den samme sten sagde læreren engang senere i spøg til nogle unge karle, at det dog måske ville være til gavn for vejfreden, om den blev fjernet. Nogle få dage senere var stenen, der var stor og svær, i hemmelighed blevet løftet op af sit hul, slået i stumper og fjernet. Det hjalp!

Ligesom i Nordjylland landsbyen Als' beboere i sin tid rejste en retssag mod rotterne på *Rotholmene* i Limfjorden og efter herredsfoged Thestrups beskrivelse i året 1711 lod udfærdige en lovformelig stævning imod dem, som blev oplæst tre gange, hvorefter de opfordredes til at forlade øen og forsvinde i Kattegat, således har også Lyø haft sin rotteproces, men det så sent som i begyndelsen af det nittende århundrede!

I *foråret 1805* formerede de sorte rotter (vandrotterne) sig så stærkt, at de trodsede alle de hunde og katte, man indforskrev fra Fyn for at udrydde dem. De optrådte efter præstens opgivelse i millionvis. Ved denne lejlighed viste sig ligelædes „den brune mus eller dragemus“ (?). Midt under beboernes mismod meldte sig en af de såkaldte rottemænd, en husmand fra Ebberup ved Assens, som tilbød at skaffe rotterne bort, når man ville give ham 100 rdlr., hvilket tilbud naturligvis blev modtaget med henrykkelse. Rottemanden anordnede da, at rotterne skulle stævnes, og at man tillige skulle skaffe en prokurator til forsvarer for dem. Der blev nu foranstaltet tre stævninger til Holstenshus' birketing, som skulle forkyndes for rotterne ved hver mands bopæl på øen og på enhver jordlod. Men næppe havde man fået den første stævning forkyndt, før øvrigheden lagde sig imellem og forpurrede sagen.

Efter at have huseret slemt på øen et par år forsvandt rotterne af sig selv.

Er denne forsvinden virkningerne af den *ene* stævning, er det skade, at sagen ikke fik lov at gå sin gang. Thi den afbrudte kur virkede ikke ret længe, og rotterne vendte i årenes løb tilbage til øen, selv om de ikke tilnærmelsesvis findes her i så stor mængde som i Drejø sogn eller på Bjørnø.

Her, som på enkelte af de andre småøer, er den brune rotte undertiden indvandret med skibe, men er kort tid efter atter forsvundet. En enkelt blev fornylig fundet her, syg og elendig, og man kunne myrde den, uden at den gjorde forsøg på at undslippe. Den har måske været glad til!

Her findes på øen hverken rovdyr eller muldvarpe, men derimod en stor mængde pindsvin. Man kalder dem „pindhunde“ og påstår, at de er afvigende fra andre pindsvin ved snudens form! Da de imidlertid først for halvtreds år siden er indført hertil fra Ærø, er det usandsynligt, at de i det korte tidsrum har kunnet anlægge den karakteristiske lyøprofil.

Som et kuriosum skal det nævnes, at her i mange år ingen agerhøns har været på øen, men derimod en del fasaner, hvis antal er i stadig stigning. Af harer findes her endnu nogle få; men dem vil den ny jagtlov nok få bugt med i løbet af et årstid eller to.

I gamle dage var sælhundene en stor plage for lyøfiskerne, og de lød derfor gerne kohornets tuden, når det kaldte mandfolkene til samlet jagt på isen.

Ved sådanne lejligheder afsang man under afmarchen altid følgende sang, som endnu er opbevaret på øen:

Alle Mand til Stævne kom!
Hører, hvad det tuder om,
Vi skal ud og stikke Sæl,
Vi skal stikke ham ihjæl.

Straks vi ud paa Isen trèn,
Brugte vi jo vore Ben
Rundtenom at lede
Efter Sælen, hvor den var,
Hvor den sine Piber har,
Den stod strax til rede.

Da vi kom til Peltsegrund
Stak vi én i samme Stund,
Størst iblandt dem alle;
Fire Alen var den lang,
Tør jeg sige denne Gang
For Kvinder og for Ka'le.

Af fugle så vi på øen ikke mindre end tooghalvtreds arter. Blandt vade-fuglene, hvoraf fandtes de fleste af vore almindelige arter, sås den krum-næbbede ryle, kobbersneppen, strandbrokfuglen og begge arter af regnspove. På vandet sås liggende nogle gravgæs, en del edderfugle og enkelte skalle-slugere, og langs stranden sås daglig havmågen, svartbagmågen, stormmågen og hættemågen samt to ternearter (*paradisæa* og *hirundo*). Inde over øen fore-kom en enkelt gang både tårnfalk og lærkefalk.

Umådelige hærskarer af den almindelige spurv hjemsøgte øens kornmar-ker og myldrede overalt, hvor man kom. Stenpikkeren var almindelig rundt om på øen, skovspurven fandtes i landsbyen, hvor ligeledes gærdesmutteren sås meget hyppigt. Af sangere var her solsorter i mængde og ikke få drosler, ja endogså bastarnattergalen hørtes af og til.

Som et umådeligt særsyn skal det nævnes, at øen har en storkefamilie. Den har til huse på præstegården og består af de to gamle og fire unger. Det er tredje gang, at vi på vor rejse i løbet af henimod et fjerdingår har set en stork! De to første gange var på Langeland. Denne pragtfulde fugl er i ri-vende tilbagegang overalt i landet; den følger i så henseende kæmpehøjen,

sammen med hvilken den i sin tid prægede det gamle, ideale danske landskab. Nu er de snart udryddede, højen ved nedrivning, storken ved beskydning under forårs- og efterårstrækket over Europa. I stedet har vi fået flyvemaskinen og de elektriske højspændingsmaster.

Mens vi har ligget under Lyø, er sommeren gået på hæld.

Blot nogle få augustdage har vist os, at vi må være beredt på efterår, allerede er høstens kølige morgener og brogede solnedgangsfarver begyndt at varsle dets komme.

Endnu kan om nätterne et forsinket tordenvejr gå og dundre derude i syd og øst og med vældige glimt oplyse landet, så nære og fjerne øer står med sorte silhouetter mod den fosforlysende himmel. Men det blæser koldt ud under skyen, og vandet går i svære dønninger langs kystens sten. Det er ikke længere den forjættende sommertorden, svanger med grøde og befrielse, det er en opløsningens musik, forstemte pauker, der drøner og overdøver alle blide instrumenter. Snart vil alle violiner og oboer gå ind til den store pause og efterårets blæsere sætte sig ved de høje sky-pulte. Og blot kornmodsglimtene er tilbage som minder om sommeren, der gik.

En morgen vågner vi alle om bord før solopgang ved den høje syngen i riggen, der betyder kuling, og bådens stærke slingren fortæller os, at blæsten står ind mod land. Vi tørner ud og ser, at det er en nordøststorm, der er i anmarch, og da vi ligger her på syv favne vand, står der allerede en svær sø. Det gælder om at komme væk i en fart.

Da vi ville tage ankeret, havde det bidt sig så fast i bunden, at vi næsten ikke kunne få det løs. I den voldsomme slingerage, hvor skuden hoppede, som var den betalt for det, totnede kæden voldsomt for hvert hop og var lige ved at rive armene af os; fingrene var i stadig fare for at blive klemt mellem kæden og lønningen. Men endelig gik det da, og vi dampede norden om revet og lagde os i læt under vestsiden af øen.

Da det dagedes, så vi, at vi lå under en højst besynderlig kyst. Den mindede mig, blot i langt mindre format, i høj grad om „bastionerne“ på østsiden af Store Koldeweyø i Grønland. Vi roede derind og så, at kysten, hvis klinter her når en højde på fire-fem meter, er delt af ganske regelmæssige fordybninger, som er brede foroven og ganske smalle nedefter, medens fremspringene imellem dem omvendt er skarpe foroven og breder sig nedadtil. Klinten, som overalt er græsbevokset, går mod syd jævnt over i almindelig, men ret stejl klintformation, samtidig med at den tiltager i højde. Mod nord bliver den derimod hurtigt lav og uregelmæssig i delingen. Strækningen med „bastionerne“ er omtrent 300 m lang. Fra midten af den ene af bastionernes toppe

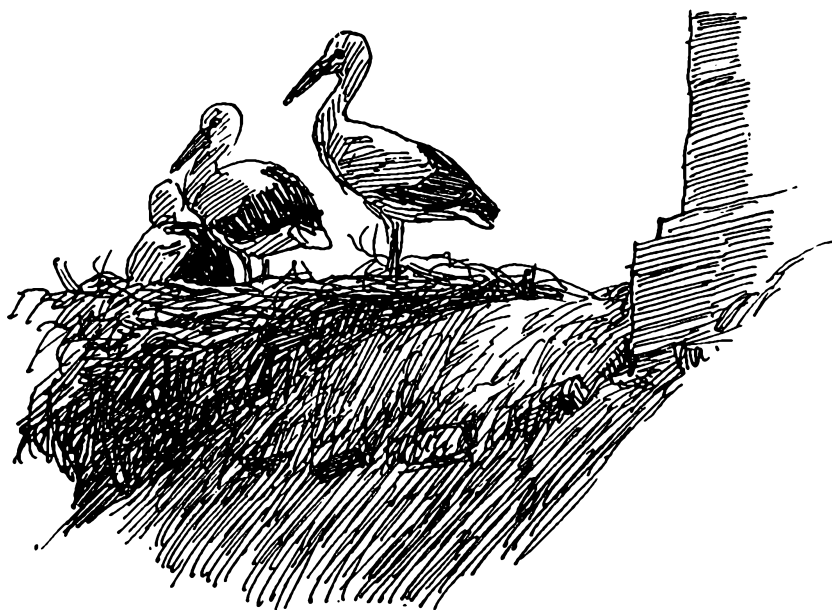
til den anden er der en afstand på 9–10 m. Højden er som nævnt ca. 4–5 m og indskæringernes dybde henimod 10 m. Uden for skrænten er forstranden kun 10–12 m bred og dækket af mindre rullesten, der i havstokken ender i ren sandbund.

Især set ude fra vandet danner denne kyst et højt mærkværdigt skue, og så regelmæssige er disse formationer, at man ved første syn af dem uvilkårligt må tro, at det er menneskeværk.

Det er det fænomen, som geologerne meget betegnende kalder *næser* og som fremkommer ved, at lodret delte jordlag har lagt sig på hæld – omtrent som hvis man lægger en mængde cigarkasser ved siden af hinanden på højkant og derefter giver dem alle en hældning til samme side, således at deres ene, skarpe kant rager til vejrs.

Imod nord går landet her over i de jævne marker og strandenge, som indrammer Vestersjø. Denne er nu en samling større og mindre laguner med meget brakt vand; her findes kun få søfugle, og vegetationen frembyder intet iøjnefaldende ud over den sædvanligste strandflora. Landskabet minder meget om de flade strækninger ved „Drejet“ på Drejø, men er en hel del frodigere.

Da vi om aftenen vadede ud til jollen, som hentede os, føltes vandet koldt, så det sved om benene. Og i vest gik solen ned under en irgrøn himmel med tykke, mørke skyer, som varslede storm. Det er ved at blive efterår – og vi er først lige trådt ind i august!

Avernakø

Hvem vil for alvor laste det danske klima uden netop den klasse ulykkelige byfolk, der under fællesbetegnelsen „landligere“ fylder vore sommerpensionater og mellem måltiderne, hvor de opsuger alt, hvad bordet råder over, begiver sig på programmæssige promenader i det allernærmeste nabolag for at få appetit til at hærge bordet på ny under det næste, oh – alt for fjerne måltid?

Er der ikke klima nok her til lands for enhver smag?

Der er mere „vejr“ i Danmark i én eneste uge end ved Rivieraen i et helt almanakår! Og er det ikke *det*, der holder os vågne i vor alt for søde tryghed? Kan vi undvære vort klimas herlige lunefuldhed, dets barokke skiften fra søndenluft til vestenstorm, fra morgensens jagende byger til en sommernats lune stilhed?

Hvad var vort lille land uden dette vejr?

Alt andet er her reguleret så skønt, flade veje går over flade marker til flade byer. Jorden er dyrket i kvadrater overalt og giver grøde, kvæget bliver trindt og mæt; og alle folk har talent afvejet i ens portioner på samme vægt – eller i værste fald bliver de direktører og kontorchefer og går med frokostpakke og avis i mappen. Her ville bestandigt lugte af mad og talent, om vi ikke havde den evindelige blæst fra alle sider.

Klimaet i Danmark er det eneste, vi har tilbage af landets oprindelige natur. Det unddrager sig kontrol og kan ikke reguleres. Og gudskelov for det, ellers blev det sat på stald og kunstfodret. Har folket her til lands endnu et gran af humor, er det vejrets skyld.

Når Vorherre har brug for en sommerstorm etsteds i østen, hvor temperaturen er ved at brænde russerne inde, sender han bud efter en vestenstorm etsteds ude i Atlanten, og den kommer og holder generalprøve tværs over os fra Vesterhav til Østersø, før den bliver antaget til at feje Rusland rent. Dør folk af solstik en dag i London, ligger vore kyster næste dag dånende under hedebløgen, mens alle barometre stiger op over hanebjælkerne og grosserere går til bunds i dusinvis uden for de harpikssvedende badehusbroer.

Og næste dag kommer nordosten oppe fra Lapmarken og har ekspres-ærinde til Kanalen og Nordfrankrig, den taber i huj og hast et haglvejr og et par skypumper ud over de danske øer, så al landsens glarmestre monne vågne og ud og sætte ruder i på dens vej . . .

Herligt! Forår blir til vinter, og sommer er efterår og forår på én gang.

GAMMEL BONDE FRA MUNKE BY PÅ AVERNAKØ

Fanden til program – men godt er det!

En mand kan gå i et halvt år under solen på den romerske campagne og sukke efter det vejr. Mellem Schweiz' alper kan han drømme om vor vide, fjerne horisont, hvor skyerne strides ved solfaldstid og lover tre slags vejr til dagen derpå. Han kan stå en septembermorgen på Pont des Arts eller i Luxembourgs have og sørge, fordi han er kommet til at tænke på en roemark med rimfrost og drivende dug under den opgående sol. En gylden forårsdag på Grønlands eventyrkyst griber han sig i at længes mod *dette* hav, når det under efterårets rusk bryder mod den flade strand, hvor knortegæssene letter og bliver til bølgende bånd mod en stribet, regntung himmel. Han kan vandre i Rhônedalen i maj under kirsebærtræerne, hvis blomster står i lysende lue mod en baggrund af den evige sne på Dent du Midi, og falde i staver, fordi han i et glimt har set for sig hjejlernes træk over en lille blinkende å, der bugter sig over Jyllands sorte hede . . .

Den, som kender denne følelse, finder dog intet ord, som kan betegne den; det måtte være et endnu skønnere ord end *lykke!* „Fædrelandskærlighed“ har været godt engang, men dur ikke længere; det er for længst slidt op i andre formåls tjeneste.

Vi, som var forberedt på at komme til Avernakø i efterårsvejr, lå nu og provianterede i Fåborg havn, mens hårde byger jog hen over byen, piskede ned over kajerne, fyldte fiskerbådene med ferskvand og slog skrald mod olietøjet på nogle få fiskere, som øjensynligt åndede ved gæller og var de eneste levende væsner, vi så ved havnen.

Men den næste morgen, da vi skulle bryde op, var himlen ren, en blid og mild østenvind strøg kælen hen under en skyløs himmel, og alt tydede på, at vi atter skulle få varme.

Vi lægger vore tændstikker og tobak til tørring på dækket, hvor Skipper sidder og soler sin bagbords side for at få gigten ud af den, og så sætter vi kursen mod Avernakø.

Havet var blåt og stille, da vi løb forbi Bjørnø, og op over øens banker stod kornet i travet belyste af morgensolen, der kastede negenes skygger hen over stubbene, hvorfra duggen begyndte at dampe. Det er højsommer igen!

Den store og anselige ø Avernakø er ligesom Drejø delt i to dele, forbundne ved et drej. I Valdemar II's Jordebog hedder den „Westræ Draghø“ som modsætning til Drejø, der kaldes „Østræ Draghø“. Den strækker sig i en længde af 8 km fra sydøst til nordvest – fra Revtrillen på Korshavn til Galager Banke – hvorimod dens største bredde kun er cirka trekvart km. Ved Drejet deles den i den egentlige Avernakø i vest og Korshavn i øst. Tilsammen er disse 1.049,3 tdr. land, men heraf udgør Hovedsø og Skanodde Sø med nogle laguner ikke mindre end 36,7 tdr. land. Dens vestlige del har landsbyerne Avernakø By og Munke By, den østlige den lille landsby Korshavn. Øen danner eget sogn i Svendborg amt.

Øens nordvestende er kun fjernet ca. to km fra Bjørnø og knap fire km fra Lyøs østside. Det grunde vand omkring den er langt smallere end om de østligere øer og om Lyø, flere steder når havbunden ganske nær under dens kyster en dybde af 16–18 m. Kun mod sydøst forbindes dens grunde med de store fladvande omkring øerne i Drejø sogn. Mange steder når dens bakker en anelig højde, således på de vestlige dele indtil 24 m, og på Korshavn endogså 33 m. Her findes ingen skov, kun et par små lunde i nærheden af Avernakø By, ellers kun træer og buske i markskel og langs veje, hvor der ofte findes hele alleer af popler og aske. Byerne har meget smukke haver med anselige træer ligesom næsten overalt på de små skovløse øer.

Ved vejen, som fører fra landingsbroen på nordkysten til Avernakø By, og som er knap en kilometer lang, fandt vi omtrent midtvejs ved diget en sten med følgende indskrift indhugget:

Stenen viser grænsen, hvortil vandet nåede under den store stormflod i 1872, og den står omtrent 500 m inden for det sted, hvor havet brød igennem digerne. En anden, lignende sten står i nærheden af Munke By.

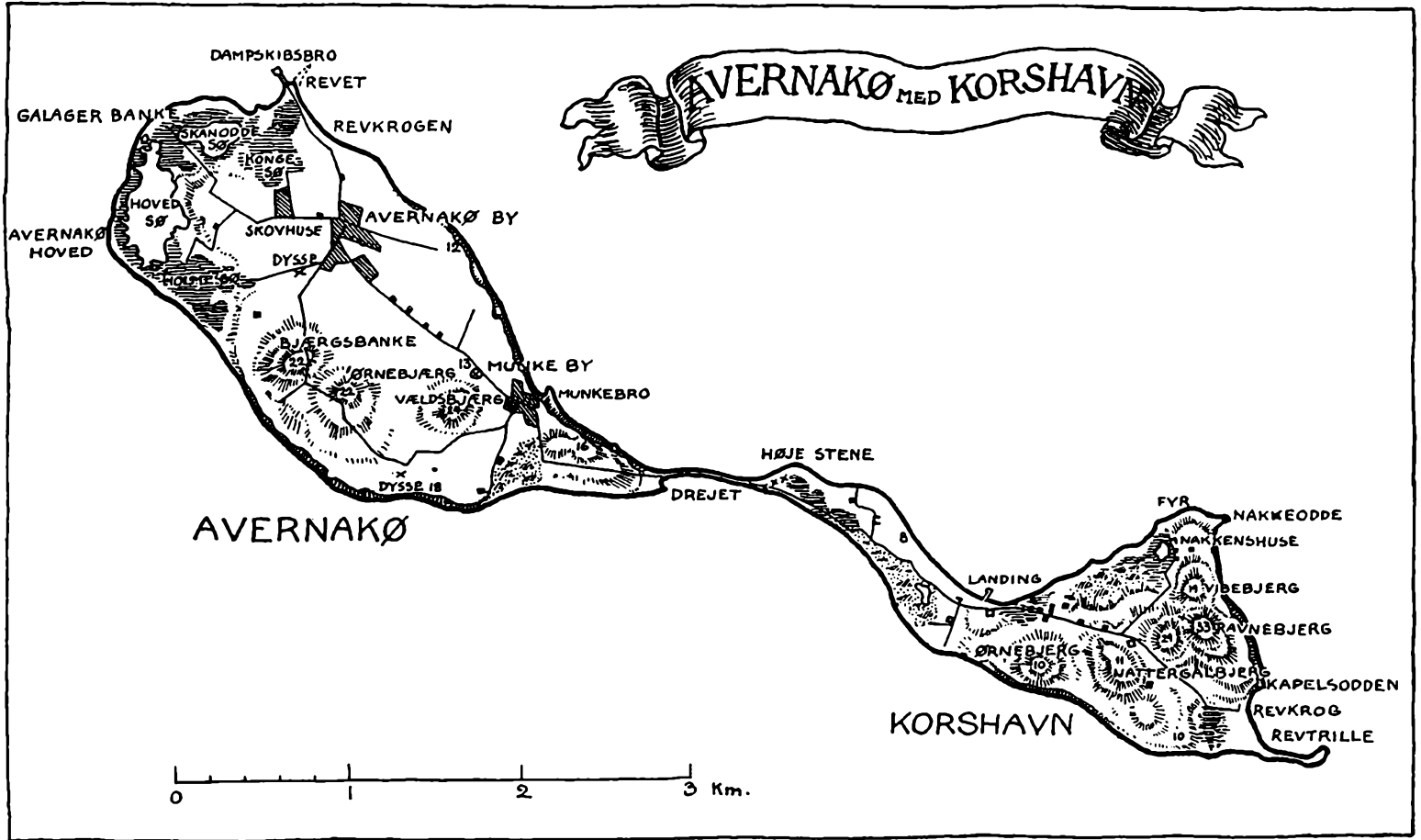
I øvrigt hærger havet så godt som hvert år på øens kyster, selv om det aldrig går så galt til her som på Birkholm og de andre, ganske lave øer, hvor den slags „vandstandsmærker“ kan ses udskårne i bjælkerne på selve husenes ydermure! Men så godt som overalt på disse øer støder man på et eller andet mindesmærke over havets hærgninger. Og det er en slem fejltagelse, at disse sydfynske småøer på grund af deres beliggenhed skulle være særlig godt beskyttede mod havets anfald. Intet er urigtigere. Det ringeste kendskab til øernes historie og geografi viser netop, hvor uhyre udsatte de er, langt mere end størsteparten af øerne i vore mere åbne have.

Avernakø By er en hyggelig og frodig lille landsby; ligesom Lyø by minder den om en stor have, men i modsætning til denne er den temmelig fysiognomiløs og har ikke dennes gamle, monumentale bøndergårde. Næsten eneste stående smukt er derimod dens store, idylliske gadekær, som ligger omgivet af skønne haver og pilehegn; her kan man sidde og synke hen i timelang andagt uden at se andre levende væsner end nogle store flokke af fede, snadrende ænder, som på deres besindige færd fra bred til bred trækker sorte kølvandsstriber gennem den lysegrønne grøde.³¹

Ad vejen nordud gennem byen møder man byens største seværdighed „majtræet“, om hvilket der endnu årligt festes. Men herom senere. Ved samme vej ligger et af byens endnu velbevarede, fornemme gamle huse med et ypperligt stendige ud mod vejen, desværre nu skæmmet af en moderne jern-vandpost.

Vejen, som fra byen går i sydvestlig retning, fører i en stor bue langs øens sydkyst ud til Munke By i øst. Den går over et kraftigt bakket og åbent landskab med vide udsigter til alle sider. Man kommer forbi de storslåede klinter på sydvestsiden og op over et af øens højeste punkter, den 22 m høje Bjergager Banke, og nær sønderstranden passerer man den ejendommelige Stenhøje, der i kegleform hæver sig over det omgivende bakkedrag og i modsætning til dette, der overvejende består af ler, er dannet af lutter småsten. Det er en isoleret, gigantisk skærvebunke fra istiden – af den slags, hvorom almuen fortæller, at den er tabt ud af en trolds sæk.

Næsten overalt langs vejen finder vi den lille kala-art *Arum maculatum* –

„dansk ingefær“ – som nu er i frugt. Dens koralrøde, undertiden næsten zinoberrøde bær stråler mod de grå stendiger langs vejene. Denne lille plantes tilstedeværelse er interessant, fordi den egentlig er en skovplante og altså er et endnu levende minde om den tid, da øen var skovdækt.

Vi brød af fra vejen for at komme ud til Drejet. Dette, som er omtrent 800 m langt, men kun ganske få meter bredt, var i dag næsten helt overskyldet af højvandet. Vi nåede derved ad en stærkt faldende skråning, der forneden ender i en sandet og stenet flade, mest bevokset med strandkål, torskemund og strand-mandstro og hist og her med sparsomme totter af marehalm. Selve det smalle rev er uden nogen som helst vegetation. Det skal ved efterårs- og vintertid være overordentlig farligt at passere, men benyttes dog på alle årstider som forbindelsesled mellem øerne, og adskillige mennesker har i årenes løb sat livet til under forsøg på at trodse sig over under storm og højvande.

Hérude fra tager Avernakøs klinger nord for Munke By sig aldeles pragtfuldt ud, vekslende med bugter og fremspringende næs, og med hegn af pil og tjørn vældende ud over sine rande. Hvert år farer havet voldsomt frem mod klinten på dette sted; i de sidste halvtreds år har det gennemsnitligt ædt sig mindst en alen om året ind i den under pålandsstormene, så randen af afgrunden nu kun er fjernet fyrretyve alen fra den yderste gård i Munke By.

Fra klintens kam har man til gengæld et fortrinligt udsyn over Revet mod Korshavn. Også herfra tager skrænterne sig pragtfuldt ud med deres forrevne former; store sten ligger nedvæltede i stranden fra de mange skred, men ved klintens fod vokser en hel lille lund af stynede popler, og selv op ad skrænternes bratte sider gror små popler, der hager deres rødder fast i den stenede grund.

Selve Munke By ligner herfra en skov, som gror helt ud til klintens rand. Intetsteds øjnes spor af huse eller gårde mellem de store, tæt voksende træer, kun „majtræet“s top rager op over det hele og viser, at her er en by, og langt borte bag træerne øjner man tårnet af øens kirke.

Ad en brat og sandet vej kommer vi fra Revet op til Munke By. Denne er som landsby-arkitektur betragtet langt mere fremragende end Avernakø By. Særlig to bygninger dominerer ved deres overordentlige skønhed, nemlig sognefogedens gård og Jørgen Nørremarks gård, beliggende hver på sin side af byens gadekær. Til trods for at dette på grund af sommerens tørke er næsten fuldstændig udtørret, kan man vanskeligt tænke sig noget mere imponerende og smukt i retning af landsby-interiør end dette sted. To kæmpemæssige abeliner ved hjørnet af sognefogedens have kaster deres vældige skygger ud over pladsen – de er i og for sig seværdigheder, idet de sammen med majtræet bruges i vid omkreds som sømærker – men rundt om til alle sider ligger

i halvlyset under træernes løv de rige bindingsværksgårdes gamle, mægtige længer, hvorfra en enkelt solbelyst gavl blændende toner frem og ved sin spejling søndrer de dybe farver i kærrets rolige vand. Tre tamme gravgæs, hvoraf to hanner, afslåede og i sommerdragt, roede rundt på vandet mellem andeflokkene.

Man gribes af dette steds skønhed, af dets højtidsfuldhed og ro. Og det er med en følelse af lykke at man erkender, at dette er *dansk* – netop således er der kun hos os! Endnu kan man på sjældne steder finde denne forening af fornemhed og idyl i vore gamle landsbyer, dette præg af velstand og fornem bondekultur. Men det er med vemod, at man siger til sig selv, at ødelæggelsen også snart vil nå hertil – længe inden havet når de små fyrretyve alen ind, som endnu er levnet mellem skrænten derude og diget om Jørgen Nørre-marks have.³²

Ligesom Avernakø By har Munke By sit „majtræ“. Det står ved vejen lige over for sognefogedens gård og anvendes endnu efter sin bestemmelse. Kran-sen fra den sidste fest hænger endnu højt på stangen.

Vejen herfra vestpå tilbage til Avernakø By går over et landskab, som falder jævnt hele vejen ud mod havet i nord. Vejen selv er overordentlig smuk, beplantet på begge sider med poppel og pil vekslende mellem hinanden og så tætstående, at man på lange strækninger færdes i uafbrudt dybt, grønligt halvmørke – en ren vederkvægelse på en dundrende hed dag som denne.

Da vi passerede en lille bakke, så vi i et bukketornshegn en hun-tornskade,

Avernakø 2 Aug. 1921.

J.L. Nordskrænten ved Dregset.

som sad på en af de øverste grene og pudsede sig i fred og ro. Længere nede fra busken kom pludselig en tornsanger frem; den entrede langsomt og forsigtigt op til tornskaden og nåede den tilsidst på tre-fire tommers hold. Her sad den længe og iagttog den omhyggeligt først med det ene, så med det andet øje – og fór så som et lyn i struben på den og gav den et hak, hvorpå den atter retirerede skyndsomt ind i buskens mørke. Tornskaden pudsede roligt videre.

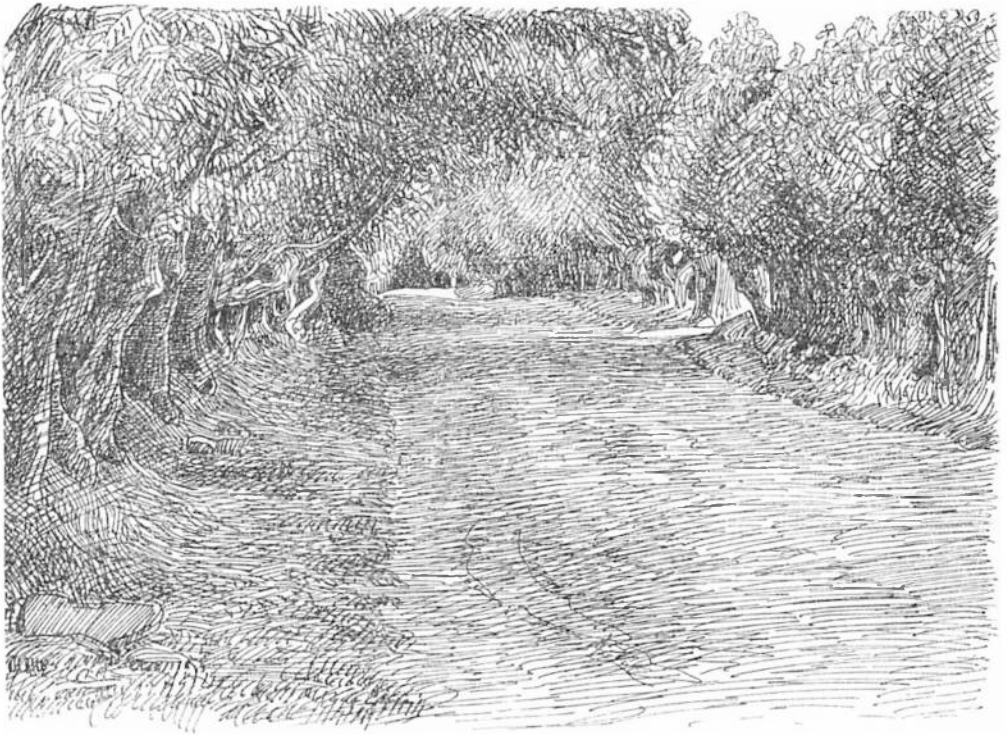
På turen fra Avernakø By og vesterud ledsagedes vi af øens skolelærer, hr. Larsen, som har været her henimod en snes år og under vort ophold her gav mig mange fortrinlige oplysninger om øen og dens befolkning.

Tæt uden for byen fandt vi øens eneste, fuldt bevarede dysse, et lille kammer med fire bæresten og overligger, tæt omgroet med vedben. Læreren fortæller, at her foruden denne endnu kun findes to dysser, der ligger sydvest for Munke By, og af hvilke den ene mangler overliggeren, medens den andens er væltet ned, men endnu ikke ødelagt.

Vejen fører sønden om søerne til „Galager Banke“, hvor landet ender i „Galager Rev“ – på generalstabskortet rettet til Gala-Rev (!); herfra gik vi nordover ad tangen, som mod vest skiller søerne fra havet. Den største af disse er Søndersø, almindeligt kaldet Holme Sø. Havet æder årligt flere meter af denne smalle tange, og de yderste udflytterhuse bag søen vil blive stærkt truede af oversvømmelse, hvis havet en dag ved storm og højvande bryder helt igennem.

Ved stormfloden nytårsaften 1904 så beboerne en bjørnøfisker, hvis skude var kommet i knibe herinde under pålandsstormen, vende fartøjet lige ind mod land og sætte plat for vejret tværs over Holme Sø og tangen og det hele – ud på den anden side og hjem til Bjørnø! Der er ellers til daglig brug så lidt vand i søerne her, at en almindelig jolle knap kan flyde.

Hele det landskab, som vi her færdes i – omtrent halvdelen af hovedøen – er af karakter fuldstændig forskelligt fra øens sydlige del, der mest er høj

3 Aug 1921 *Alle mellem Nunki og Tverskø By.*

JL

og bakkeformet, frodig og dyrket. Dette er en vidtstrakt, flad made, et øde lavland, om vinteren barskt, uhyggeligt og for det meste utilgængeligt, ofte under vand og bestandig udsat for vestenstormenes hæringer. Det er mærkeligt herude fra at se ind mod de højere liggende dele af øen med deres frugtbare agre og den idylliske by, omgivet af haver og levende hegn.

Mængder af får græsser herude på maderne. Jeg spørger læreren, om disse stakkels dyr nogen sinde bliver vandet, idet jeg tænker på den tørre sommer, i hvilken græsset aldrig har fået den mindste smule væde af regnen, og vandhullerne, som tørken har levnet, kun har salt indhold. „Aldrig,“ svarer han, „intet menneske bringer dem nogen sinde vand!“

Alle dyr ligger i denne tid og stønner på markerne i den forfærdelige hede, fårene i deres tykke pelse naturligvis værst af alle – pelsen bliver først klippet af dem, når efterårsrusket kommer! Men medens køer og heste i det mindste én gang om dagen får, hvad de kan drikke, når de ikke går løse og har adgang til fersk vand, så er der ingen, der tænker på fårene, som står tøjrede her. – Hvorfor?

Denne mishandling er jo ikke noget lokalt fænomen. Så vidt jeg véd, er det overalt skik, at man lader fårene nøjes med den væde, som er på græsset. Men når der nu ingen er? Der falder jo ingen dug hele forsommeren igennem.

Ad tangen går vi forbi Holme Sø og Skanodde Sø til nordkysten ved Revet. Hættemåger letter i store sværme fra deres kolonier herude, en mængde viber kredser over de flade marker, og ryleflokke tumler sig langs stranden. Læreren fortæller, at muddersnepper yngler her, og at der i gunstige år er mængder af dobbeltbekkasiner på dette sted. Han fortæller ligeledes, at øen ingen rovdyr har og ingen muldvarpe, men en stor mængde pindsvin – og desværre uhyre mængder af vandrotter. Af harer og agerhøns er her kun få tilbage.

Vor ledsager, som har været lærer på øen i omtrent en menneskealder og som en indfødt er fortrolig med befolkningens levevis og tænkemåde, fortæller om livet på øen.

Majtræet er i begge byer disses offentlige stævne, hvor bymændene indtil for få år siden samledes ved alle vigtige sagers behandling, når byhornet lød. Ved særlig vigtige anledninger finder dette for øvrigt sted den dag i dag. – Hver pinselørdag bliver træet gravet op af den stenbunke, som ligger omkring dets fod, og lagt ned og tjæret; de unge piger klæder det med krans, hvorpå det atter rejses. Samme aften festes der under træet, nutildags mest af byens ældre folk, som samles her for at drikke øl. Tidligere dansede ungdommen i en lo i nærheden.

„Voldermisse-gildet“, der her som andre steder i landet fandt sted den 1. maj, er nu bortfaldet. Men flaget og byhornet, som ved den lejlighed var i brug, opbevares endnu hos øens oldemand, Peder Clausen i Avernakø By. – Majtræet i Munke By er i øvrigt nu ligesom moderne flagstænger fornedet fæstet med en bolt til en i jorden nedrammet træfod, medens man i Avernakø By endnu hvert år på gammeldags vis graver træet op af dets stenbunke og nedgraver det igen efter pyntningen.

Her findes endnu en mængde overtro på øen. Den familie, som mest har givet denne næring, og som Gud og hvermand var overbevist om kunne *hekse*, er nu uddød eller fraflyttet. De tilbageværende af dens medlemmer har nu næsten alle bosat sig på Korshavn. Folk fra Avernakø undgår dem altid omhyggeligt og tør ikke vise sig inden for deres døre, og de skyes i øvrigt overalt, hvor de er kendt. Man nærer skræk for dem for sine børns skyld, for sin egen persons og for kvægets skyld. Den meste sygdom eller anden skade tillægges sådanne onde personers overnaturlige evner. Og den eneste, der kan hjælpe for sygdom, som er kommet fra *den kant*, er *Kloge Søren* i Frørup på Fyn!

Stamfaderen til den berømte heksefamilie hed Kristen Snedker. Læreren besøgte flere gange denne gamle, da han lå på dødslejet. Han *kunne* nemlig ikke dø, hvor gerne han end ville, og i mange, mange dage lå han og klagede og jamrede, trygledede om at blive forløst. Endelig forbarmede et eller andet hinsidigt sted sig over ham, og han fór heden – hesop å dæhnier!

Kristen regerede på øen fra 1824–97, altså et godt stykke op i vore dage. Han var både beundret og frygtet af sine samtidige. Han ejede den ægte *Cyprianus*, og enkelte heldige havde, når han troede sig ubevogtet, set ham sidde og læse i den. Særdeles dygtig var han i faget, selv om der jo nok var enkelte kapitler i bogen, der var ham for stærke. Han havde jo fået sin smule uddannelse på øen, var en autodidakt, som aldrig havde gået i den sorte skole; så det hændte, at han læste længere frem, end han kunne læse tilbage – og så skulle det selvfølgelig gå galt.

Byens karle morede sig en søndag eftermiddag med at spille kegler, da Kristen kom forbi og stod og så på spillet. Da han havde iagttaget det en stund, sagde han: „Bi nu lidt, så skal *jeg* vise jer en kunst!“ Hvorefter han gav sig til at læse over de faldne kegler, der øjeblikkelig rejste sig og begyndte at danse rundt mellem hinanden til stor forskrækkelse for karlene. Men størst blev Kristens forskrækkelse, da han skulle til at læse dem i stå igen – det kunne han ikke! Og nu begyndte keglernes at gå ham på livet løs. Da kom heldigvis i samme øjeblik præsten til stede, og da *han* tog affære, lykkedes det ham langt om længe at få de balstyrige kegler standset. Men det tog hårdt på ham! Og Kristen fik en alvorlig formaning om aldrig tiere at indlade sig på sligt.

Nå – det var i hans ungdoms dage, da han i sit overmod ville gøre sig vigtig, senere økonomiserede han med kraften og vovede sig ikke så langt ud for sjovs skyld. Og med årene steg han i kundskab og erfaring. Sådanne ting som at dølge blod, forgøre kreaturer eller mennesker, vise igen, forhindre naboen i at få smør i kærnen eller flytte det over i sin egen, det regnede han kun for småting. Størst skade voldte han næsten ved sine „onde øjne“s magt. Havde han læst et eller andet ondt, så sad det ham i øjnene, og vé da dem, der først kom ham i syne, de fik én eller anden ulykke, det være sig menneske eller dyr. Derved ramte ulykken i flæng, og ofte den, som den var mindst tiltænkt. Offeret måtte til den kloge mand i Gestelevlunde eller til „Kloge Søren“.

Mange er de rejser af denne art, læreren har hørt omtalt; adskillige har fundet sted i hans tid på øen, skønt formålet naturligvis holdtes så hemmeligt som muligt. Ofte hjalp de kloge folks anvisninger, når man aldeles nøjagtigt fulgte dem; men den mindste fejltagelse eller forglemmelse kunne blive skæbnesvanger og forværre sygen.

Ethvert forvokset, epileptisk eller idiotisk barn ansås som et offer for sådanne onde øjne. Det var ikke alene Kristen selv, der var begavet med denne kraft, men også hans søskende og deres efterkommere. Hans broder Frans, der blev gårdfæster på Bjørnø, var i den grad skyet, at han aldrig fik lov til at komme ind i en stald derovre, og kom man trækkende med et kreatur og

BONDEKONE FRA MUNKE BY PÅ AVERNAKØ

mødte ham, var det almindeligt, at han blev kraftigt anmodet om at gå af vejen, til man var kommet vel forbi.

En søster til Kristen blev gift med en husmand på Drejø og spredte skræk og rædsel om sig dérovre. En anden søster ægtede en gårdmand på Korshavn og var lige så berygtet som broderen, ja næsten endnu mere frygtet, da hun ved et indsmigrende væsen forstod at bestikke sine omgivelser. Hun blev aldrig kaldt andet end Heksen, og mange er de historier, der vidner om hendes magt og ondskab. En af hendes sønner, som endnu lever på øen som en stor gårdmand, er bestandig frygtet; få tør have samkvem med ham, og han får aldrig lov til at komme ind på steder, hvor han kan komme i nærheden af kreaturerne.

Alle disse søskendes børn og børnebørn er spredt viden om på øerne. Og hvor de end bosætter sig, hvor de end færdes, følger heksenavnet dem. Had, afsky og ringeagt går i arv til dem – en besynderlig skæbne i vore „oplyste“ tider. Der kunne skrives lange afhandlinger om dette, men emnet er ikke hyggeligt.

Parallelt med dette går et andet karaktertræk hos befolkningen, der vidner om dens stolthed og respekt for eget gode navn og rygte, om dens trang til at klare for sig selv og værne sit lille samfund mod andres indblanding – en udpræget moralsk renlighedssans.

Forbrydelser er overordentlig sjældne på øen, og grunden er måske den virkningsfulde måde, hvorpå man behandler kriminelle tilfælde. Følgende eksempel er typisk – det er kun et par år gammelt: Der var begået et frækt rødspættetyveri fra nogle hyttedefade; alle på øen var på det rene med, hvem der var gerningsmanden, men man melder ikke på Avernakø en mand fra øen til politiet! Afstraffelsen bestod simpelt hen i, at han blev „stillet uden for samfundet“ i nogen tid. Man pegede på ham – og *ham* skulle man nok være sig for en anden gang, sgu!

Kuren er i et samfund på et par hundrede personer overordentlig virkningsfuld. Og det varede heller ikke i dette tilfælde længe, inden offeret blev mørt og meldte sig på alle fire om tilgivelse.

Men så skete der det usædvanlige, at der ved et fejlgreb fra en af beboernes side kom politimesteren i Fåborg noget for øre om historien på en måde, så han ikke kunne undgå at blande sig i sagen. Folk fra øen blev indstævnet – men der var ikke én iblandt dem, som ville vidne! Den sag kendte man skam ikke noget til, det måtte simpelt hen være løgn – *man stjæler ikke på Avernakø, hvad behager!*

Politimesteren var klog og lod sagen falde.

Også i andre tilfælde end kriminelle har man fra gammel tid sin egen rettergang herovre. Sognefogeden kalder de stridende parter sammen, og man klarer på egen hånd sagen med en bøde eller en kraftig advarsel – Gud og hvermand i det lille samfund bliver indviet i tingene, og øen drøfter tilfældet. Men til *Fåborg* går man skam ikke, Vorherre bevares!

I en af de bedste gårde på øen lever en midaldrende bonde, der som dreng viste en mærkelig lyst til læsning. Al litteratur, der kom inden for hans rækkevidde, greb han med begærlighed, og alt, hvad han læste, huskede han. Da han var konfirmeret, bad han faderen om at få lov til at studere, men fik afslag – han skulle drive gården videre som slægten før ham og arvtage de embeder på øen, som fædrene havde beklædt! Sønnen faldt til føje, men han læste i smug. Da der ingen var til at retlede ham, gik hans tilbøjelighed ud over alt muligt mellem hinanden, endte til sidst i en ren og skær sportsmæssig trang til at tilegne sig umådelige kvanta af trykte sager og satte de besynderligste vildskud.

Han er en lille fin, stiltfærdig mand af meget sirligt ydre uden noget som helst præg af bonde.

Alt, hvad han læser, bliver bestandig hængende ved hans mærkelige klæbehjerne – som livløse insekter på fluefangeren.

Han er ekspert i den danske adelskalender, som han kender udenad fra ende til anden indtil de mindste detaljer. Ordenskalenderen er for ham som den lille tabel at regne! Men hans store kæphest er alle verdens kronede hoveder. Han er fortrolig med de europæiske kongehuses stamtavler fra de ældste tider til vore dage og deres indbyrdes slægtskabsforhold ud til de fjerneste sidelinjer!

Måske ligger der bag dette mærkelige speciale gemt en antydning af de uopfyldte drømme om lykke og storhed, som han havde ventet at nå? Har hans bondetilværelse ikke skænket ham dette, har den til gengæld også sparet ham for skuffelserne.

Når man har Jordebogens navn for tvillingøen, „Westræ Draghø“, i minde, er det interessant at se, at dens beboere såvel som indbyggerne på de omliggende øer endnu så sent som i begyndelsen af det nittende århundrede kaldte Avernakø med Korshavn for „Vesterørerne“. Men øens oprindelige, ældgamle navn er *Arnakke*, sandsynligvis af „arre“, som var den gamle betegnelse på havre, men nu kun er anvendt om en vildtvoksende plante.

I middelalderen, da øerne endnu var skovbevoksede, var her fuldt op af

vildt – i Jordebogen nævnes således hjorte og dådyr, og der fandtes jagthus til brug for kongerne. Til langt op i den nyere tid vedblev øerne at være krongods og hørte under Nyborg len.

Den gamle benævnelse på Avernakøs to byer er *Avernakke* og *Munke*. Sandsynligvis skylder den sidste munkene på Holme Kloster sin oprindelse, idet kongen skænkede disse de jorder på øen, som danner dennes østlige del. Byens fem gårde hørte lige indtil 1661 til klosteret, som senere fik navnet Rantzauholm, det nuværende Brahetrolleborg. I 1653 solgtes øerne til rigsråden Otte Krag til Egeskov, som senere ligeledes kom i besiddelse af Munke By. I begyndelsen af det nittende århundrede kom øerne under Hvedholm (Brahesminde), men er nu i sin helhed købt af beboerne, af hvilke dog først i fjor den sidste blev selvejer.

På Avernakø findes nu seksten gårde og enogtyve huse, på Korshavn otte gårde og elleve huse, og begge øerne har tilsammen tre hundrede og otte indbyggere, hvoraf kun ca. hundrede på Korshavn.

Øerne, som mistede en del af deres areal under stormfloden i 1872, har bestandig haft ry for deres store frugtbarhed. Således siger L. M. Wedel i sin „Indenlandske Rejse“ (1799–1804) – efter meddelelse fra præsten Mathias Schiødte på Langeland: „– her er ingen Ræve, Grævlinge, Rotter, Muldvarpe eller onde Urter, et herligt Land i flere Henseender, og saa lidet som det er, saa frugtbar.“

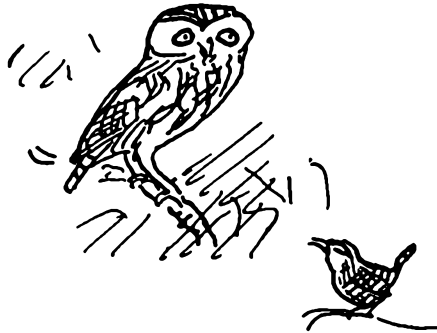
Ved øens kirke gjorde sig tidligere det mærkelige forhold gældende, at mens øen var under godset Hvedholm, hørte kirken under Hvidkilde og kom senere i baroniet Lehns besiddelse. De gamle herremænd har vel fået sig et slag trekort-mis om kirken en gang imellem!

Arkitektonisk set er den uden interesse. På stedet, hvor den ligger, opførtes under reformationen en kirke af tømmer „som et ringe Kiøbstedhus“, og øen fik samtidig egen præst. 1630 udvidedes kirken og fik grundmur og hvælvning, og i 1876 lod baroniet Lehns besidder den ombygge, forsyne med tårn og – cementpudse over det hele! Til dens bramfri ydre svarer en prædikestol af tarveligt renæssancearbejde og en døbefont af støbejern.

En skat ejer kirken efter sigende i sin sølvkalk, som skal være et fortrinligt arbejde fra dronning Margrethes tid. Desværre fik jeg den ikke at se, da den opbevares i præstegården, hvis beboere alle var bortrejst.

Det var på marken ved Munke By, at man den 16. april 1685 under en stor sten fandt de berømte seks guldsåle af drevet arbejde, som øens ejer Niels Krag skænkede Christian V. En af disse foræredes på kongelig befaling i 1812 til den franske minister Alquier, de øvrige fem findes i Nationalmuseet. Det nævnte fund er det første i sin art her i landet, hvor der siden i alt er fundet otteogtyve lignende guldsåle – medens hele det øvrige Europa kun

kan opvise fem! De er af fortrinligt arbejde, rimeligvis fra bronzealderens slutning, og er således ca. to tusind år gamle.

Disse småøer har gang på gang overrasket os ved deres rigdom på fugle. At en mængde måger, svømmefugle og vadere holder til ved deres bredder og på deres åbne, vandrige strandenge er naturligt. Men overalt på disse åbne, skovløse øer, hvor der blot er en smule have eller et hegn, træffer vi småfugle, som ved deres mængde i høj grad præger landskabet. Henimod fyrretyve fuglearter fandt vi på Avernakø, deriblandt ikke mindre end ti forskellige sangere, blandt hvilke var solsort, sangdrossel og gulbug. Begge slags vipstjert sås, en stor mængde irisker og svenskirisker holdt til på markerne, og skovspurve i byer og ved hegn. Blandt vaderne sås strandbrokfugl og regnsbove, og mellem svømmefuglene gravgås og sortand.

Ud fra et lille krat af pil, poppel, ask og elm omkring et udtørret gadekær så vi en dag en kirkeugle komme flygtende over hals og hoved, omsværmet og forfulgt af en flok svenskirisker og gærdesmutter. Den prøvede på at undgå det generende småkravl ved at slå sig ned på jorden en halv snes alen fra os, men da det ikke hjalp, kom den på vingerne igen og stak af ind over markerne, forfulgt af hele den larmende meute.

De fleste sangfugle er for måneder siden blevet tavse. Stræbet med at skaffe foder til ungerne har taget al deres evne og tid sommeren igennem, og nu da efteråret nærmer sig, gør nye krav sig gældende, musikken er gået i baglås og noderne bliver gemt hen til næste forår. Før var det familielivet, det gjaldt – nu begynder *klanen* at røre på sig. Fuglene er så småt begyndt at flokke sig til den lange rejse.

Regnsboverne er allerede ved at trække sydover; om dagen ser vi dem i flokke på fire-fem stykker komme fra nord og nordøst pegende med de lange næb ned over Østersøen. Og om nätterne hører vi halvvågne deres underlige dybe tundrafløjten ind gennem det åbne skylight – som en kammertone fra stjerne til stjerne.

Og går man om dagen og har det stilfærdigt og tænker på ingenting, kommer pludselig en sværm tossede småfugle strygende om ørerne på én op over en bakkekam og ned over et kær. Det ser ud, som om en håndfuld avner bliver slængt hen over marken, når de kaster sig. De har så mærkelig travlt og har fået et helt nyt sus i halefjerene.

Selv gråspurvenerne flokker sig, skønt der ikke er spor af grund til det – det er sådan nærmest af gammel vane. Måske også *de* for små ti tusind år siden var trækfugle, strejfelysten sidder dem endnu inden for de grå veste. Men med dem blir det kun til den bare forvirring og palaver, og de ender om kort tid atter under stråtaget, eller når det kommer højt i de forladte stærekasser, der hvert efterår udstykes til husmandsbrug.

Hundredtusindvis af små fuglehjerter, der ikke er større end en ært, er sprængfærdige af den store uro. De svulmer af hestekræfter – og når de en skønne dag ikke kan bære spændingen længere, går motoren i gang. Så blir de til brusende hære, der jager fra ø til ø, ud over havet, ned over det store fastland.

Men nede ved stranden farer kystterne rundt og kan aldrig blive færdige med at fodre de næsten helt udvoksede unger. Fisk efter fisk kommer de med, standser et øjeblik på svirrende vinger over ungen, der står på sin sten, og afleverer byttet i det åbne gab, der bare bestandig skråler på mere æde.

Barometret har i de sidste døgn været i langsom, men uhyggelig sikker dalen. Den sidste aften, vi lå under øens kyst, friskede vinden efter solnedgang fra sydøst. Lige før mørkets indtræden så vi store flokke af stormmåger komme trækkende ud fra kysten og nordover mod Fyn. Den første af disse flokke, hvori der var elleve stykker, fløj i en fuldstændig regelmæssig kile aldeles som vildgæs på træk. Hvorfor mon de nu hitter på sådanne kunster?

Omtrent klokken halv ti må vi lette for en ganske pludselig opstående ku-

ling fra vest og gå østen om Hukket ned til Munke By, hvor vi lægger os i læet under kysten og ankrer op i fuldstændig bælgmørke.

Nede fra det nære rev hører vi gennem mørket brændingens susen mod stenene. Jeg ligger i køjen og tænker på alle de uhyggelige beretninger om ulykker dér fra stedet, når folk i efterårsstormene eller under vintermørket har villet trodse sig over den smalle tange, hvis rullesten eller „strandør“ snart flytter sig i nordlig, snart i sydlig retning efter stormens og bølgeslagets vej. Her druknede i 1629 sognepræsten Jacob Jørgensen, da han en efterårsnat ville gå fra Korshavn hjem til sin gård. Den 20. oktober 1796 kørte en mand over Drejet i stærk storm, hvorved en kvinde og en halvvoxen dreng, der sad bag i vognen, skylledes ud af denne og forsvandt i bråddet. Den 15. juli 1841 gik en pige fra Avernakø over i stærkt højvande, hun forsvandt og kom aldrig mere til syne. 1868 om vinteren forsvandt en mand fra Fåborg på samme måde. Og således videre.

Men år efter år vedbliver øboerne at køre og gå over Drejet. Havet be-
tragter de trods alt med samme tillidsfuldhed som den, der får beboerne af en
vulkans sider til efter hvert udbrud bestandig at vende tilbage til det hjem,
hvorfra de er fordrevet.

Havet *gav* dem føden – havet *tog* en gang imellem en mand!

Hen på natten løjer vinden, og det bliver næsten stille, kun brændingen
brummer endnu sagte mod revet. Ved totiden hører jeg halv vågen inde fra
land fem-seks skarpe, langtrukne skrig efter hinanden – det er kirkeuglen,
der er ude og jage. Nu hævner han forsmædelsen fra i eftermiddags!

Et øjeblik efter var der en flok viber, som tog på vej over et eller andet
derinde – så blev der stille. Men gennem stilheden og det dybe mørke hørte
jeg pludselig en gulspurv synge.

Korshavn

Det var kraftig søndenvind med grå, overtrukken himmel og efterårsagtige byger, da vi en af de første augustdage ankrede op ud for landingsbroen i den lille bugt på Korshavns nordside.

Vi gik i land med det forsæt straks at gå vestpå ud til tangen for at se de berømte „bautastene“, *Høje Stene*, som alle topografiske hovedværker nævner, men som det aldrig har været mig muligt at få nogen virkelig beskrivelse end sige det ringeste billede af.

Ved en større bondegård lige inden for landingsbroen traf vi en stor, tyk, jovialt udseende bonde, der overalt – på hænder, kinder, hage og bryst inden for den åbenstående skjorte – var besat med tætte, korte, røde hår, stive som svinebørster. Han havde en lille bitte mund, som åbningen på en sparegris, og et par små, lystigt plirende øjne med ganske lyse vipper. Så fed var han, at hans bryst lige neden for hagen ragede omtrent vandret frem i landskabet. Fra de store hænder struttede nogle ganske små, spidse fingre med mærkelig fine, mandelformede negle.

Jeg har svært ved at gå forbi en fed mand uden at give mig i lag med ham, dersom jeg kan finde det ringeste påskud. Der er noget godlidende og umiddelbart indtagende ved tre hundrede pund, som smiler over det hele på én gang. Hvad siger ikke Julius Cæsar hos Shakespeare: „Jeg vil se fede mænd omkring mig – med runde hoveder!“

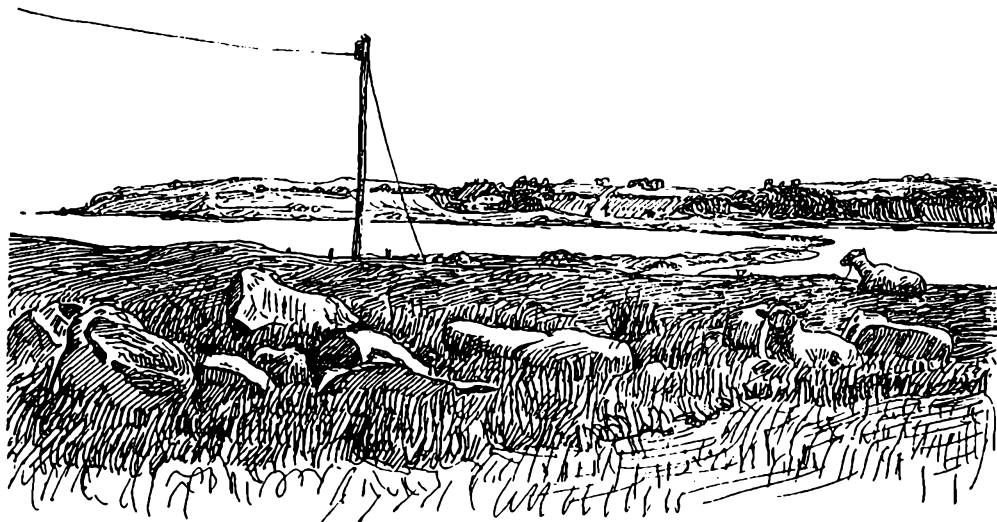
Vi standsede og hilste på hinanden, og manden inviterede mig øjeblikkelig ind i sin gård.

Men så snart jeg henledte samtalen på forholdene på hans ø, blev han straks tvær og umeddelsom. *Han* ville kun snakke om *mine* forhold. Da jeg trængte på, svarede han omsider: „Der er ingen her på øen, som kan fortælle Dem det mindste. *Her* er overhovedet aldrig nogen sinde sket noget som helst!“ Og derefter klemte han på med sine spørgsmål.

En halv time efter, da jeg sad foran ham så slunken som en tømt tobakspung, mens *han* struttede af kundskab, fik jeg endelig lov til at spørge. Og så førte jeg straks samtalen hen på den genstand, der interesserede mig.

„Høje Stene,“ udbrød han, „jo, det sted kender jeg godt. Det ligger kun et lille stykke vej herfra – tre langdysser med omtrent femten sten i hver, siger De! Ja, det er rigtigt nok, og dysserne lå med tredive alens mellemrum – det passer også omtrent.

Men alle stenene blev sprængt i fjor!“

Resten af „Høje Stene“ nær Korshavn Drejet. Aug 1921. J.L.

„Men du gode Gud – af hvem?“

„Af bønderne. Det var hensigten at anvende stumperne til at forstærke Drejet med, og så „skød“ vi dem. Men – bagefter *opgav* vi for resten at reparere Drejet, og nu ligger stykkerne derude . . .“

Jeg syntes, at jeg foreløbig havde fået tilstrækkeligt at vide, rejste mig og tog afsked med manden. Jeg kunne ikke få mig selv til at tro, at han havde talt sandt.

Det var min hensigt straks at begive mig ud til stedet, men det er blevet regntykning, og blæsten er vokset til storm. Vi må bort fra kysten hurtigst muligt, og med gang på motoren og tre reb i sejlene stikker vi ud fra broen og over mod Fåborg.

De seks døgn, vi lå vejrfast i Fåborg havn, glemmer jeg sent. Mens stormen skiftede mellem alle nordlige hjørner, væltede regnen ned ustandseligt; vort gangtøj blev gennemblødt, vore køjeklær klamme og fugtige, støvlerne mugnede i køjebænkene, tændstikkerne nægtede at give fyr, og vor tobak ulmede i pibehovederne som en mosebrand. Uvirksomheden plagede os, og min utålmodighed efter at komme tilbage til Korshavn steg fra dag til dag.

Til vor glæde fik vi en dag besøg af lærer Larsen fra Avernakø. Da jeg spurgte ham ud om „Høje Stene“, gav han mig følgende meddelelse: Han har set dem et par gange og mindes, at de lå i tre grupper, men mente, at deres grundplaner var for uregelmæssige til at kunne kaldes ovaler. Det er rigtigt, at stenene først er sprængt for nylig, thi Larsen anede ikke, at bønderne havde „skudt dem“, da han sidst for omtrent et årstid siden besøgte Korshavn – først ved den lejlighed erfarede han det. Nøjagtigt beskrive dyssernes ud-

seende kunne han ikke; men han erindrede, at stenene var meget smukke og store og så ud til at være valgt med stor omhu af dem, som engang har stillet dem op.

Endelig den 12. august klarede vejret op, og om morgenen satte vi kursen tilbage til Korshavn.

Fra landingsbroen til Drejet er kun en afstand af 2 km, og vi begav os straks på vej derud efter vor ankomst til øen. Og endelig stod vi da ved *Høje Stene* – eller rettere ved stedet, hvor de engang lå.

Det er med en stærk følelse af ærgrelse og skam, man ser resultaterne af det hærværk, som befolkningen her har øvet. Og det ville egentlig være på sin plads her at fremdrage navnene på de folk, der har bedrevet det, for at de ikke skal blive glemt.

Jeg mindes i denne forbindelse Rasmus Nyerup, som på sin „antikvariske rejse“ i 1805 kom til Fyn, ivrig efter at gøre sig personlig bekendt med en række fortidsminder, der hidtil kun var ham bekendt fra litterære værker; han fandt det meste jævnet med jorden – lige fra oldtidshøje, som var sløjfede af bønderne, og den berømte Flemløse-runesten, som grev Tramp havde ladet kløve til skærver, og til Gråbrødre Kirke i Odense, som nedreves, mens dens monumenter ødelagdes og bortslængtes.

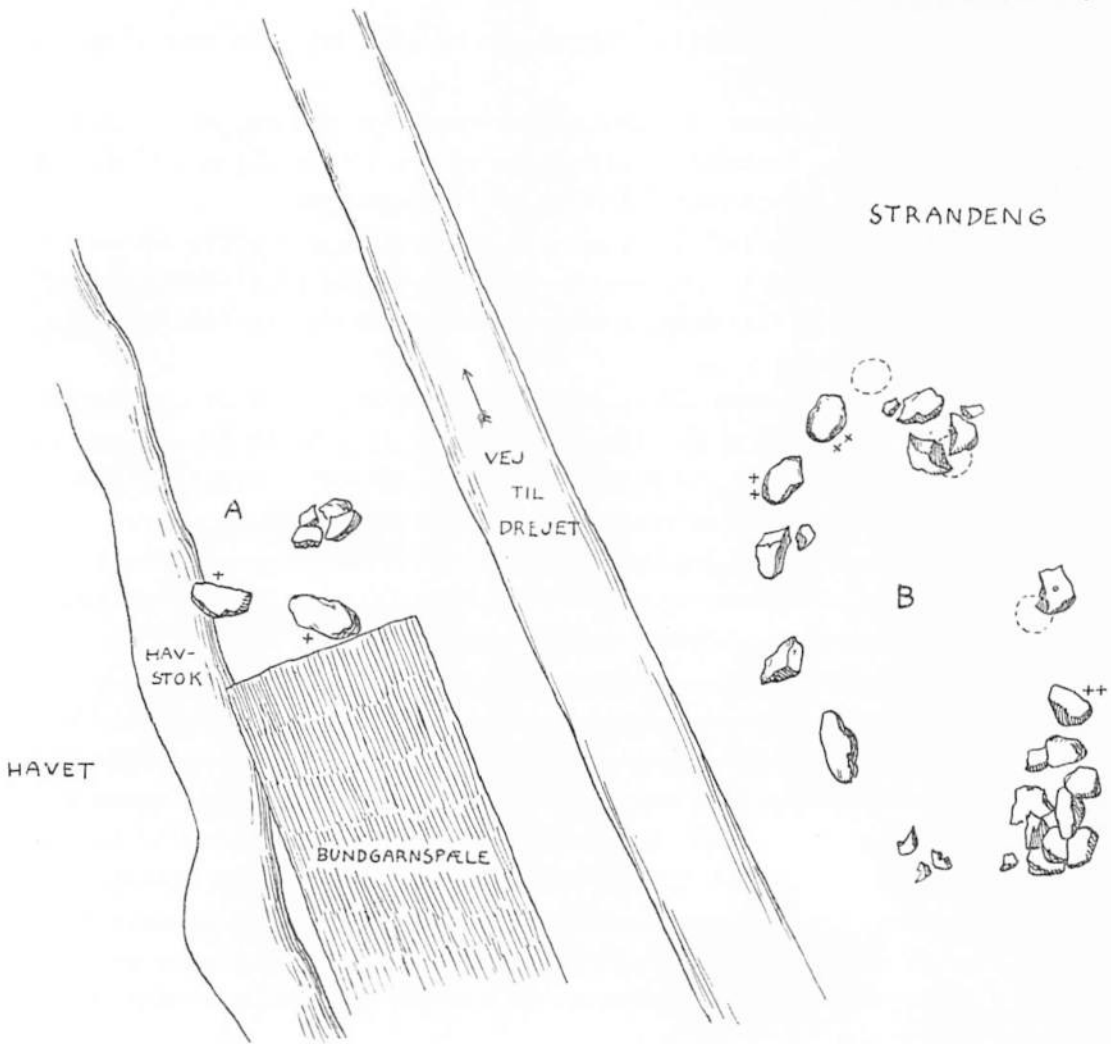
Men Nyerups harme over denne vandalisme og hans kraftige indgreb i sagen resulterede i intet mindre end oprettelsen af vort Nationalmuseum, i hvis virksomhed vi bør have den største garanti for, at sådanne overgreb ikke finder sted. Men kan dette museum år efter år røgte den vanskelige opgave ude i landet at værne om de sparsomme rester af oldtidsminder, vi endnu har tilbage? Hvorfor har det da ikke reddet „Høje Stene“? De er dog ikke ukendte. Hos Trap nævnes de som bautastene; allerede for hundrede år siden er de omtalt, og der stod strid om dem dengang. Nu er stenene smadret, og indtil dette øjeblik er der ikke et menneske uden for øen, som har anelse om, at dette er sket.

Det viser sig, at museet i 1885 har haft en mand ovre på stedet for at underkaste stenene en undersøgelse. Han lavede en grundplan over de forskellige grupper, som er meget unøjagtig, særlig for gruppe B's vedkommende, hvor hans tegning kun viser tre sten, medens jeg af hele og sprængte sten tilsammen fandt rester af ni i alt! Også gruppe D viser på hans tegning store unøjagtigheder, og desuden har han taget 90° fejl af verdenshjørnerne. Tegneren bedømmer i en medfølgende beskrivelse stenene til „muligvis“ at være levninger af skibssætninger. Og i god tro til disse tegningers og denne vurderings rigtighed har museets folk ikke senere besøgt stedet og ikke ladet det frede.

Høje Stene har bestået af tre – muligvis fire – grupper af oprejste sten.

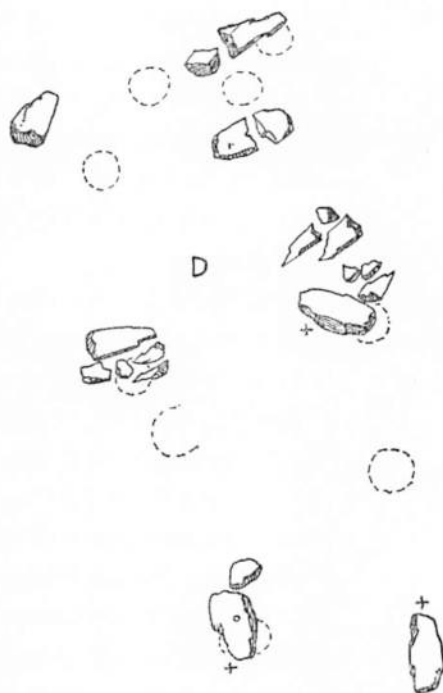
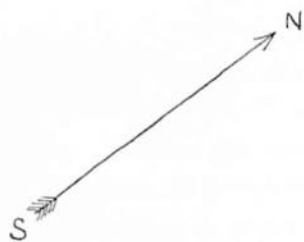
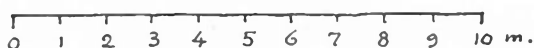
„HØJE STENE“

PAA KORSHAVNS VESTERREV.

Uden tvivl er det „skibssætninger“, dvs. samlinger af bautastene opstillet i bådform for at symbolisere fartøjet, hvori den døde skulle nå til sit bestemmelsessted i dødsriget. De stammer fra vikingetiden og findes altid ved kyster. Man regner det for et udansk fænomen, opstået på steder, hvor norske eller svenske vikinger har haft stade, og det er overordentlig sjældent inden for landets grænser. Uden for Bornholm er det kun truffet fire-fem steder. På denne ø er af ca. tusind baustasten nu ca. tre hundrede og halvtreds tilbage, som har undgået ødelæggelse; på Hjarnø i Horsens Fjord har ligget tyve skibssætninger, som nu alle er ødelagt. Ved Gjennerbugt mellem Åbenrå og

MAALESTOK

- ++ HELE, OPREJSTE STEN PAA PLADS.
- + HELE, MEN VÆLTEDE STEN.
- FORDYBNINGER, STENENES OPR. PLADS.
- o SPRÆNGHULLER.

Haderslev, ved Højstrup i Vester Hanherred ved Limfjorden og ved Lindholm nær Nørresundby findes endnu rester af sådanne stensætninger – det er alt.

Jeg foretog en opmåling af stedet og tegnede hosstående kort. En stor del af den plads, hvorpå den sydligste stengruppe har ligget, var dækket af en stabel bundgarnspæle. Men tilsyneladende har den ligesom de to andre haft længdeakse fra øst til vest. Der var af denne kun tre sten synlige, de to hele, men væltede, den tredje sprængt i fire stykker, som lå på stedet.

Den mellemste gruppe var den bedst bevarede i formen og dannede en

meget tydelig oval af ca. elleve meters længde og fem meters bredde. At dømme efter sten og stenrester samt af huller, hvori stenene har stået, har den bestået af fjorten sten, hvoraf fire er hele og tilsyneladende endnu står på deres oprindelige plads. De hele stens største højde over jorden er ca. 90 cm, de væltede, hele sten målte højst 130 cm og viste på ca. en tredjedel af deres højde spor af at have været nedgravet i jorden. Ti af denne gruppes fjorten sten var sprængt, og resterne fandtes alle liggende på stedet.

I den nordligste, der målte 14×4 m, har der tilsyneladende været tolv sten at dømme efter hullerne i jordsmonnet. De var alle væltede, og kun tre af dem var endnu hele, den ene dog med borehuller til sprængladningen. Tilsyneladende har ovalen i denne gruppe næppe været så regelmæssig som i den mellemste.

Imellem denne og den foregående stensætning ligger en enkelt hel, men væltet sten, der kunne tyde på, at her har ligget en fjerde gruppe. Alle spor i jorden af denne var imidlertid forsvundet.

Fra den nordlige til den mellemste dysse er en afstand af 25 m, fra denne til den sydlige godt 9 m. Havet har bortskyllet landet under sidstnævnte; det er naturligvis ikke muligt at sige, hvor kystlinjen har gået, da stenene blev rejst, men sandsynligvis har stensætningerne oprindeligt været fjernet et godt stykke fra sønderstranden, da terrænet kun er 2 m over havfladen. Til nordstranden er afstanden 40 m. Terrænet er ganske flad strandeng, og der er næppe mere end 150 m ud til selve Drejets begyndelse.

Der fandtes som venteligt var intetsteds i nærheden noget synligt spor af begravelser.

Trap siger om *Høje Stene*, at der på Korshavns vestlige side findes *tolv bautastene* fra oldtiden. – Og Fabricius leverer følgende skildring af stedet (1882): „En lille Stensætning Nordvest (skal være *øst*) for Drejet hidrører vistnok fra nyere Tid. Omkring nogle større Sten i Midten (?) der tildels er omstyrtede og ødelagte af fremmede Stenhuggere kredse i nogen Afstand to Rækker Stene, der ligge saa dybt nedsunkne i Jorden, at flere af dem næppe kan ses.“

Mere behøves der vel ikke for at vise, at hverken Traps meddelelse eller Fabricius har været på stedet.

Velærværdige hr. Peder Tommerup, sognepræst og forfatter til en topografi over Drejø sogn (1825), er fuld af spot over fænomenet Høje Stene og formår endda en kollega til at skrive et smædedigt over dem. Det var hr. Thomas Barfod fra Jordløse, kendt på øerne som „præsten uden strømper fra byen uden jord“, senere præst på Avernakø, der fik bestillingen og udførte

arbejdet fuld af nidkærhed og harme, „thi det var just i Oldtidskjephestenes Tid“, og den hellige mand var en modstander af al slags „grandskning“. Tommerup fortæller selv, hvorledes han „engang med bankende Hjærte og rap Fod“ iler i dette ærinde til sin hjertens ven. – Digtet kom og er i enhver henseende ganske idiotisk. Det ender således:

O Grandsker! Gaae kun din mørke Vei,
Men varsom vær og forhast dig ei,
Før altfor meget du udbasuner
Dit Hedenold og dets mørke Runer.
Den Høi, de Stene, som hist du seer
De have en anden Betydning her.
Engang i gamle, forsvundne Dage
Der ramte Korshavn en bitte Plage.

Og hør, hvori den Plage bestod:
Hver Hest var skabbet fra Top og til Fod,
At nu de Øg kunde klø sig rene
saa rejste man disse mærkværdige Stene.

Da Tommerups bog, hvori hele det lange digt er citeret, er velkendt og læst på øerne, og da Fabricius senere i sin bog med henrykkelse citerer dette digt, er det ikke udelukket, at dette har kunnet være medvirkende til at nedbryde beboernes respekt for stedet, især når den i forvejen ikke har været alt for stor.

Er dette tilfældet, må man indrømme, at den strømpeløse pastor virkelig har fået udrettet et stykke arbejde – i betragtning af, at hans pegas er et skabet øg!

Høje Stene er lagt øde. Men kunne man ikke gøre noget for at redde resterne, f. eks. rejse de endnu hele sten på deres plads og frede stedet?

Tangen, hvorpå Høje Stene ligger, når fra Korshavn By og ud til Drejet i vest og er omtrent halvanden kilometer lang. På sit bredeste sted er den ca. 400 m; den er fuldstændig flad og når på sit højeste sted kun et par meter over havfladen, og den er inddæmmet af diger på alle sider. Et par enkelte udflyttergårde ligger herude, ensomme og fuldstændig ubeskyttede mod vejret. Efteråret og vinteren må være barske herude!

Den yderste del er udyrket strandeng med dennes karakteristiske vegetation, grunden er her fuld af større og mindre huller med brakt vand. For-

krøblede eksemplarer af strand-mandstro og gul snerre dækker den magre grund, i et par fordybninger, hvor der er en smule læ, putter sig nogle lave, blå og hvide strandasters, og nogle aldeles fladtliggende humlekløver synes at friste en ynkelig tilværelse side om side med nogle kummerligt udseende gåseurter. En eneste høgeurt stod yderst ude i sandet, lige hvor Drejet begynder, imellem nogle få og magre klynger af marehalm.

Går man ud ad selve Drejet, møder man straks mellem stenene ret frodige buske af strandkål, senere noget fattig strandarve, og allersidst strandmelde. Den sidste trodser elementerne langt længere ud end de andre, helt ud på det bare grus mellem rullestenene, ja, her er den endda allerfrodigst. Arven følger den længst, men opgiver dog på halvvejen; den tåler ikke den kummerlige tilværelse herude og er til sidst aldeles brandgul i toppen. Omtrent 100 m ude ophører al vegetation, Drejets grus og rullesten er ganske i havets vold.

Hvilket landskab herude, og hvilken ensomhed!

Intet vejr i verden er stemningsfuldt som den danske septembermorgens – og omtrent som på en sådan er det i dag, hvor en solgennemskinneth dis ligger tonende og gylden over land og hav, over flade strandenge og over de fjerne blå bakker. Efterårets farver er kommet tidligt oven på den hede og tørre sommer. Men endnu er der dog noget af sommerens tunge varme tilbage, himlen er som falmet perlemor, og havet har endnu sine bløde opalfarver.

Mod vest bugter Drejet sin øgleagtige krop over mod Avernakøs violette pløjemarken og brune hegn, til den anden side ligger Korshavns nære flader, hvor afmejede kornmarkers okkertoner veksler med pløjeland og smaragdgrønne roeagre, der tindrer af dug, og fortøner sig østover i disede farver, der ender under de høje bakkekammes gyldengrå silhouetter.

Hele landskabet toner af fine farver, alle dæmpet af det grågyldne slør. Dette er de danske farver, lavlandets toner. Det er de grå farvers poesi!

Ingen anden natur i verden er så sart og yndefuld som denne, på intet andet sted har jeg mødt disse vide fladers dæmpede farver, skabt af det nære hav, hvis ånde driver ind over de lave marker, hvor hist og her et ensomt hus og et træ eller nogle telegrafpæle, der svinder i det fjerne langs en vejs bølgende linje, er det eneste, der rager op. Ingen kyst er som denne, intet grønt så herligt som strandengens under denne slørede himmel, bag hvilken man blot aner solen som den stille, fjerne varmegiver.

Og denne lyd af havet!

Sagte synger det over strandens sten sin evige vuggesang som en moder, der visser sine børn. Langs stranden går lyden af de brede gænger, vidt ind over land til hytterne når deres susen.

Se – fjernt ude over havet flyver store, tavse fugle, de hæver og sænker

sig på brede vinger og svinder ude mod kimingens rand. Og det klinger for mit øre:

Du danske, friske Strand
med vilde Svaners Rede,
I grønne Øer, mit Hjertes Hjem hernede,
dig elsker jeg! – Danmark, mit Fædreland!

Men ak, også svanerederne er borte nu, som så meget andet af det, vore gamle digtere besang!

Om eftermiddagen cyklede vi fra Korshavn By østpå til „Revkrogen“. Vejen går over øens bakkede og knudrede midte gennem et fuldstændigt bjerglandskab, og cyklerne fløj op og ned, som sad vi i store kastegynger. Hele turen tager kun ti-tolv minutter, men det er nogle af de skrappeste bakker, jeg har taget på cykel!

Revkrogen er den bugt, som i syd begrænses af Revtrillen eller „Kårsens Trille“ og i nord af „Kapelodden“. Vejen falder brat ned mod dens midte og ender i en vid, åben strandeng; vi så allerede oppe fra bakkerne, at den vidt og bredt var dækket af store kolonier af champignoner.

Ved at spadsere nogle få hundrede alen langs stranden mod nord kom vi ind under nogle vilde, forrevne bakkskrænter, de østligste udløbere fra „Ravnebjerg“, der falder stejlt ned mod stranden på det sted, hvor øens berømte, gamle kapel har ligget, det, som har givet Kapelodden dens navn.

Fra de ældste tider har Revkrogen været øens naturlige havn, og endnu holder flåder af fiskerbåde og mindre fartøjer under storm og uvejrlig til inden for dens skærmende odder, hvor alene nordosten er i stand til at nå ind. Endnu erindrer ældre folk på øen det gamle kapel, hvis ruiner har været synlige lige til stormfloden i 1872 opslugte deres sidste rester. De lå ved stranden på Kapelodden lige under det sted, hvor et krat endnu står tilbage som den sidste levning af øens gamle skove.

Her, i læ af bakker og skove, ved den lune, skønne bugt, hvor ingen storme nåede ind, blev det hellige hus bygget længe før den tid, da øen fik sin egen kirke. Her hensatte beboerne deres døde i det nære krat, indtil de kunne føre dem til deres grave på Ærø.

I gamle præsteberetninger hedder det om stedet: „Der findes et monument på Korshavn, som af de gamle kaldes en helligdom.“ Og stedets hele præg af højtid lader én fatte, at det virkelig kan have haft den betydning, som sagnet tillægger det, og at det uden tvivl allerede i oldtiden må have været et helligt sted, viet til guderne. Den gode havn og den sjældne beliggenhed på skibenes alfarvej har bidraget til at samle øboerne derom. Og det

er kun naturligt, at man senere efter kristendommens indførelse har opført et bedehus på dette sted, hvor både beboerne fra de nære øer og skibe fra fjerne steder søgte havn. Det vides, at drejboerne benyttede kapellet til gudstjeneste, inden de fik deres eget kapel.

Af den gamle helligdom er nu blot krattet tilbage. Men en besynderlig gribende stemning er der bestandig over dette sted under de vældige bakker med de stejle, monumentale klinger og de gamle tjørne, som vælter ud over dets skrænter, snart i uigennemtrængelige klynger, snart brudt af skønne, åbne pletter. Man mindes Böcklins „Heiliger Hain“.

Det er, som om stilheden inde i krattet endnu ruger efter de døde, som ventede her på den sidste bådfærd bort fra den hjemlige strand.

Men træder man ud af krattet og ser over mod Revtrillen, der som en kroget, begærlig finger strækker sig ud mod den fjerne „Flæskholm“, da møder der straks i forgrunden øjet et syn, som nok skal betage én stemningen. Et hæsligt, hvidmalet monstrum af en moderne villa med anilinrødt tag er for et par år siden opført tæt op ad krattet af en spekulant, som her ville indrette et badepensionat og som nu, da planen mislykkedes, selv bebor stedet. Da det ikke er lykkedes at lokke turister hertil, har han hævnnet sig ved at beplante store arealer af de omliggende bakker, hvor hul ved hul i lange rader uden om krattet, ja, endog på åbne pletter inde i dette, er beplantet med fyr og gran – ti tdr. land i alt!

Jeg træffer ejeren, som straks fortæller, at han er en stor naturelsker og at han har i sinde at gengive landskabet heromkring dets oprindelige udseende. „Hele øen har jo været skovbevokset,“ siger han, „altså planter jeg træer på den igen!“

Det er jo meget simpelt – og bjergfyr og gran skal nok gøre deres! På et meget stort areal bag villaen er dog de fleste af nåletræerne allerede gået ud, og forhåbentlig vil det gå ligedan med resten; så kan det jo være, at de dårligere tider kan bevirke, at han ikke gentager forsøget. Men de herlige bakker ligger nu pløjede i dybe furer eller med hul ved hul, og villaen med dens uhyggelige røde tag skinner langt ud over havet.

For øen skal have sit oprindelige præg igen!

Et stort dannebrogflag på en uhyre stang står midt i det hele og vidner allerede på lang afstand om, at en patriot og naturelsker går løs i nabolaget – går frit omkring og handler med sit lands natur, som det passer ham, i kraft af hans penge!

Og man spørger uvilkårligt sig selv, når man ser dette: hvordan vil det gå landets gamle herregårde, af hvilke ikke få i øjeblikket vandrer fra den ene krigsmillionærs hånd til den andens!

Kommet op over skrænterne bag dette hærgede terræn er man atter i frisk

luft, hvor vide, åbne marker spænder over vældige, kuplede bakker, delt af pragtfulde, høje stendiger, der i bølgende linjer løber fra højderne ned mod stranden eller ender brat på randen af den stejle klint ud mod øens nordside. Enkelte kraftige, fritstående tjørne med en vækst som små egetræer vokser her på klintens kam, og ud over dem, over strandens svungne linjer, over havet og øerne i nord, øst og vest vandrer blikket, og man betages af dette steds storhed og skønhed.

Nogle fasaner letter med skrald og bulder fra et par gamle tjørne, og ud over de stenede marker flyr tre-fire harer, sætter sig på gumpen på nærmeste bakke og pudser næse – og flygter igen. Endnu et par fasaner letter og trækker ud over skrænterne.

Vi fortalte senere villaens ejer om disse fasaner, og han blev umådelig forbavset. Det er betegnende for den slags naturelskere; han har boet i to år på øen uden at ane, at der er fasaner i hans krat, mens vi opdagede det en halv time efter, at vi var kommet til stedet.

Over stenede marker, over stendiger og gennem tjørnehegn går vi en halv kilometer mod nordvest og står nu på toppen af øens højeste punkt, Ravnebjerg. Det er 33 m højt og er således ikke alene Korshavns, men alle de vest for Tåsinge liggende småøers højeste punkt. Øens østlige, bjergfulde del ser

prægtig ud herfra, og en vid udsigt har man over hele øhavet. Lige i vest har vi øens næsthøjeste punkt, Ørnebjerg. Er det mon et tilfælde, at ravnens navn er hæftet til det anseligste punkt af disse to? Eller er benævnelsen så gammel, at den stammer fra den tid, da raven var *Nordens hellige fugl* – Odins fugl, hvis billede stod på ravnebanneret, under hvilket danerne kæmpede, til det måtte vige for det kristne kors, johanniterordenens mærke fra korstogene?

Raven var heltens yndling, skjaldene besang den og gav den klingende navne:

Herligt Selskab
er sorte Ravn
for den djærve Helt –

står der i et af Sigurdskvadene.

I slaget ved Ashington 1016 råbte Torkel den Høje: „Se til raven, karle, hvor den flagrer i dag! Så med os har det ingen nød . . .!“ Og de danske vandt England under ravnebanneret. I England har man opbevaret sagnet om et ravnebanner, syet af Lodbrogs tre døtre. Det var danernes ældgamle mærke og bares forrest i slaget på samme vis, som romerne bar en ørn og gallerne i Sydfrankrig en gris! Raven er „kampens måge“ og „sårets høg“ og „dødens gøg“. I flere af de gamle kvad hører vi den tale. I „Haraldsmaalet“, et norsk digt fra det niende århundrede, taler Valkyrien med ravnene, der sidder på klippen nær hende. Valkyrien siger:

Hører mig, Ravne!
hvorfra er I komne
med blodige Næb
i den tidlige Morgen?
Kjød i Kløerne,
Lugt af Ligene!
– Dèr har I været,
hvor Døde laa.

Rysted sig Raven,
Rovfuglens Broder,
strøg sig om Næbbet,
tænkte paa Svar:
»Harald vi fulgte,
Sønnen af Halfdan,
siden vi kom
af Æggene ud.«

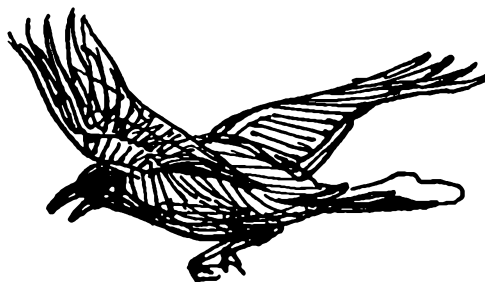
Fra at være sejrens symbol, der svæver over den dampende valplads, er den sagte dalet ned i almuens tro, hvor den dog længe vedbliver at være en

hellig fugl. Ofte viser den dødes sjæl sig i skikkelse af en ravn; og i Jylland siger man, at dens unger fødes *hvide*, først efter ni dages forløb begynder deres sorte fjer at komme frem, og indtil den tid får de føde fra himlen.

Allerede længe har den været en såre sjælden fugl i landet. Et gammelt ordsprog siger, at der nu i hvert sogn kun findes to ravne – nemlig præsten og degnen. Det ser således ud til, at den også er dalet stærkt i anseelse.

Kun af og til møder vi endnu i vore gamle stedbetegnelser dens navn som minder om dens storhedstid.

Ravnebjerg er en eneste, mægtig bunke af grus og flintesten, næsten uden vegetation på sin øverste, brede top; kun sparsomt græs med hvidgule aks gror i tynde totter og med lange mellemrum. Vinden suser i de stride strå. Højt oppe over generalstabsmærket på dens top kredser en lærkefalk på brede vinger. Her er ensomt og øde og godt.

Om aftenen sent, da vi er om bord, frisker vinden af nordvest; men da her er god ankerplads på stedet, bliver vi liggende natten over. Om morgenen er blæsten gået om i nord og står lige ind på kysten med høj sø. Det er efterårsagtigt, gråt og koldt, da vi går i land.

Gennem den lille kedelige by, som er uden noget særpræg – det eneste bemærkelsesværdige ved den er dens nye mejeri med den høje fabrikk skorsten – cykler vi østpå og drejer mod nord ad vejen, som fører ud til *Nakkens Odde* – på generalstabskortet rettet til Nakkeodde.

Vejen fører her gennem et kraftigt formet og storslået landskab, bakke efter bakke med dybe kløfter imellem. Og over dette står i dag en himmel, hård og grå som på en oktoberdag, med store drivende skyer med flossede rande. Hvor forskelligt fra i går!

Vejen går op og ned over bakker, som mest er dannet af grus og flintestensknolde, mellem ufrugtbare, tyndt begroede græsmarker og elendige kornagre, hvor der er lige så mange flintesten som strå. Nede i kløfterne er jorden bedre og ryddet for sten; og rundt om agrene og op og ned langs vejens sider

– himmelhøjt op og svimlende dybt ned, forekommer det – løber stendige ved stendige. Deres indhold har været markernes førstegrøde hvert år i århundreder. Mange, mange slægtled har møjsommeligt vandret her med bøjet ryg og forsøgt at skabe brød af disse sten.

Bakkerne vælter mellem hinanden i kaotisk virvar. Står jeg på et af disse kampestensdiger, der ofte er et par alen høje, og følger dets linje med øjet, ser jeg det pludselig i et dybt fald gå ned i en dal og atter løfte sig tilsyneladende lodret på dennes modsatte side, løbe op over den skarpe banke som en kam på et uhyres ryg – op imod de ilende grå stormskyer – og atter styrte sig ned på den anden side af bakken og forsvinde for endnu en gang at komme til syne på fjernere højderygge.

Hvor er nu de blide stemninger fra Lyø og de andre nydelige småøer, som vi har besøgt? Her er intet af dette; men der er kommet noget andet i stedet. Denne østre del af Korshavn er barsk og vild, og det er det mest storslåede landskab, vi endnu har mødt på denne rejse. Det redder de sydfynske småøer ud af den evindelige idyl.

En mose med en lille, blinkende sø, opfyldt af store tuer, skimtes heroppe fra ved vejen ud mod Nakkens Odde. Småkrat af pil og poppel, tjørnekrat og småbuske skjuler sig hist og her i lavningerne – og kun dér. Intetsteds spærrer de heroppe for udsigten over de alvorlige bakker.

I en dalsænkning er vi stået af cyklerne og nærmer os gående et lille krat, hvorfra en sagte, klukkende lyd når ud til os. Herinde finder vi en lille pludrende kilde, omgivet af hyld, pil og vilde rosenbuske. I det tætte krat under hyldens læ er lunt og stille, ingen vind når derind. Her finder vi endnu gemt en lille rest af højsommerens varme og en mindelse om dens dufte.

Ganske sagte er vi listet ind gennem krattets bryn; og næppe er vi inde, før vi på en gren af en stor hyld opdager en flok småugler, der sidder og sover. Det er en minerva-uglefamilie på tre medlemmer. Så tæt sidder de side om side op ad hinanden, at de danner et ensartet mønster, et underligt barbarisk ornament. De store runde ansigter vender imod os, og hver for sig har de et udtryk som en søjlehelgen eller en navlebetragter. De ser ud, som om de har siddet her og funderet fra før syndflodens dage, og omsider har de fundet ud af alting – alverdens visdom er for dem som hø, og alt er forfængelighed og åndsfortærelse. Kun ét er fornødent: at sidde på denne gren og være *ugler* helt igennem, til tidernes ende.

Vi ville liste os stille væk – og så var det, at der brast en gren under vore fødder. I samme øjeblik *faldt* de alle som én ned fra pinden; og på lydløse, glidende vinger forsvandt de mellem buskene lavt hen over jorden.

Så var her altså *dog* en idyl, som vi kunne forstyrre!

Mens vi sidder og arbejder bag stendiget omkring en lille mark nær kratet, kommer en stæreflok på henimod fire hundrede stykker langsomt spadserende ned ad den åbne bakke imod os. Hver og én af flokken har travlt med at pille føde, på geskæftige ben kommer de nærmere og nærmere, kroppene rokker og halerne vrikker. Det er en helt sort, skinnende hær, der rykker frem. Men da den første halve snes stykker er kommet ind gennem ledhullet i diget, opdager de os og letter straks, og de river hele flokken med sig – som en sort, brusende sky svinger de op over bakken og forsvinder.

Uden for diget spadserede vi siden lige ind i en agerhønsfamilie. Kyllingerne, der var mindre end stære, lettede straks og fløj med vinden over et stendige. Men begge de gamle blev på stedet; ynkeligt pibende og med hængende vinger løb de lige imod os indtil på få alens afstand fra vore store fødder. Siden krydsede de hen imod diget, fløj over dette og blev stille.

Men da vi gik hen og kiggede over diget, fløj de gamle straks op igen og kom tilbage til os, gjorde sig syge og elendige og hinkede på ny pibende og klagende bort fra os for at lokke os bort fra de kostbare kyllinger. Og denne gang lykkedes det; vi gik vor vej!

Fra mosen, hvor store dunhammere og bittersød natskygge danner en ring om det dybe vand, flyver to tavse muddersnepper op, da vi kommer forbi. Inde fra de tætte rør hører vi sivsangeren gale sin lille melodi; dens eneste synlige tilhørere er en flok grønne frøer, som sidder med hovederne op gennem andemaden.

I moserne her nær Nakkens Odde har tidligere været store hættemågekolonier; men en enkelt mand fra øen har under krigen gjort så store forretninger med æggene, at fuglene nu er næsten totalt fordrevet.

Overalt finder vi her som på Avernakø den lille *Arum maculatum*, „dansk ingefær“; nu stråler dens småfrugter i deres fineste zinnoberrøde farver. Og næsten alle steder støder vi på mængder af champignoner – i dag fandt vi en stor koloni midt på en nylig afhøstet kornmark!

Landskabet syd for hovedvejen gennem Korshavn falder jævnt skrånende

og uden afveksling ned mod sønderstranden. Tre steder på denne skal der lige ved kysten have ligget skanser fra krigen mod englænderne, nemlig på odderne sydvest for Ørnebjerg og sydvest for Korshavns by samt nær Høje Stene. Men så godt som ethvert spor af disse er nu forsvundet.

I Drejød kirkebog hedder det for øvrigt, at „to engelske Fregatter d. 24., 25. og 26. April 1808 plyndrede Korshavn,“ og at folket havde taget flugten, hvorfor fjenden uhindret (!) gjorde en del ødelæggelse.

Øens historie falder i øvrigt nøje sammen med dens tvillingøs. – Om dens skovbevoksning i ældre tid vidnede til for få år siden de mange vældige egeborde med store plader, der dengang fandtes i så godt som hver eneste gård. Og Korshavns skov regnedes for „16 svins olden“, altså omtrent 50 tdr. land god oldenskov. Nu kender man knap stedet, hvor denne skov har ligget; men det øde, forkrøblede krat på øens østende, hvor bunden er så oversået med sten, at den aldrig kan have været dyrket, danner måske den sidste elendige rest. Her skal endnu i bunden findes anemone, kodriver, skovstjerne og flere andre skovbundsplanter; små minder om skovens storhedstid.

På ingen af de to tvillingøer findes nogen udpræget, ejendommelig befolkningstype, således som på det nære Lyø. Den er fremherskende blond, men dens træk er stærkt udviskede.

Måske kan den gamle gårdmand fra Avernakø, som jeg tegnede, være en generalnævner for mit indtryk af denne befolknings *ydre*; men kun af dette.

Han var i øvrigt en stille gamling, tavs og meget indesluttet, men blid og venlig. Som en velhavende husmand, der sad lunt inden døre, forkøbte han sig under krigen begyndelse på en af øens største gårde, da disse var højest i pris. Siden kom ulykkerne over ham i de dårlige tider, det ene krak fulgte efter det andet. Han går nu bestandig omkring med et stille, forundret udtryk uden nogen sinde helt at fatte uheldets kolossale omfang og dets uoprettelighed – ensom stavrer han rundt i den store, halvtomme gård.

Skæbnen er gået forbi og har slået hatten ned over ørerne på ham:

Ohne Hören, ohne Sehen
Steht der Gute sinnend da;
Und er fragt, *wie* das geschehen,
Und *warum* ihm das geschah ...

Hen på eftermiddagen jog stormen os bort fra øen, og vi måtte søge ind til Fåborg havn. Vort håb om at vende tilbage til Korshavn en af de følgende dage blev skuffet. Storm og regn holdt os på ny vejrfast, og da det endelig lyste op igen, havde jeg besluttet at sende „Rylen“ hjem og at Johannes Lar-

sen og jeg alene skulle begive os til Ærø og videre, så langt vi kunne nå i vort program for i år.

Vi havde en af disse dage på ny besøg af vor ven, læreren fra Avernakø.

Da han erfarede, at vi havde haft vore cykler stående hos en for sine trolddomskunster berømt mand på Korshavn, opløftede han sine øjne mod himlen! – Dersom beboerne dérovre havde anet noget om denne letsindighed, så ville de have kunnet fortælle os grunden til vort bestandige uheld med vejret siden vor ankomst til øen! Da jeg nu fortalte, at jeg oven i købet gik med nogle mønter i lommen, som den gamle Rasmus fra Drejø havde foræret mig, kendte hans bekymring for vor fremtidige skæbne ingen grænser. – „Ja, ja,“ sagde han, „spørg en af *de troende* fra øerne, så skal De bare høre!“

Vejret bedredes betydeligt, da jeg havde pakket de fatale mønter ind og sendt dem til København, regnen var ophørt og blæsten løjede, da vi næste morgen forlod Fåborg og styrede ind i Svendborg Sund. Og den næste dag, da læreren afhentede vore cykler på Korshavn og sendte dem til Ærøskøbing, blev det fuldstændig vindstille med „havhængende bleg“ rundt omkring.

En tidlig morgen tog vi afsked med hinanden i Svendborg havn, og „Rylen“ med Johannes Larsen, Mester og Skipper om bord stod ud af havnen, gled østerud af sundet, og lod mig alene tilbage på broen med en besynderlig vemodig fornemmelse af ensomhed og forladthed.³²

Ti minutter senere stod jeg på den lille damper „Ærø“s dæk og var på vej til Ærøskøbing.

Ærø

Henimod middagstid gled damperen ind i sejllobet mellem Urehoved og Dejrnø. Indsejlingen er henrivende smuk, og byen toner frem mellem sine træer og yndige gamle haver som et H. C. Andersensk eventyr, som en idyl fra Frederik den Sjettes tid. Dette indtryk bevares ved ankomsten i den lille havn, ved vandringer i den stille by, og det bestyrkes fra dag til dag, jo længere man er der.

Havnen er som en dam i en gammel park; både i og omkring den hersker den mest fuldkomne stilhed. En stor hollandsk tjalk er det mest imponerende fartøj inden for dens bolværker. På beddingen, der er omgivet af et anlæg med høje, pragtfulde træer, ligger en smule damper til reparation, og en skonnert er under bygning. Små er de begge, svarende til de lilleputagtige omgivelser; det eneste store herinde er træerne. Et par mand lader, som om de arbejder på skonnerten, en dæmpet lyd af en træhammer når af og til mit øre. Røgen stiger langsomt og andægtigt fra mændenes piber op i middagens solskin. Alt er ro, stilhed og fred – „ej verden larmer mer!“³³

Ved damperens ankomst samles fem-seks stiltfærdige mennesker ved anløbsbroen, fire gamle mænd, en pige med et barn på armen, og byens hotelkarl. Tre rejsende går i land, nogle kasser losses – og dagens hovedbegivenhed i den lille by er til ende. Hotelkarlen fører mig til hotel „Harmonien“, der ligger lige ved havnen og med en herlig udsigt over denne og havet. „Harmonien“ er et fortrinligt hotel, hvis navn stemmer ind i omgivelserne; men det har åbenbart ikke fået dette navn af det forstemte klaver, som står i restaurationen og som hver aften trakteres af nogle ilanddrevne, fortvivlede handelsrejsende, som er fulde af virketrang og således passer dårligt til stedet. Mon ikke bygningen hellere burde hedde „Disharmonien“? Merkurs færende repræsentanter er overalt evigt og uforanderligt de samme.

Her installerede jeg mig og afventede Johannes Larsens tilbagekomst.

På kortet ligner Ærø en anskudt isbjørn, der er ved at tumle om på ryggen med benene i vejret; på forbenene ligger Ærøskøbing, på bagbenets hæl Marstal. Forlabberne ender i Urehoved, baglabberne i Ommels Hoved, halestumpen er Vejsnæs Nakke.

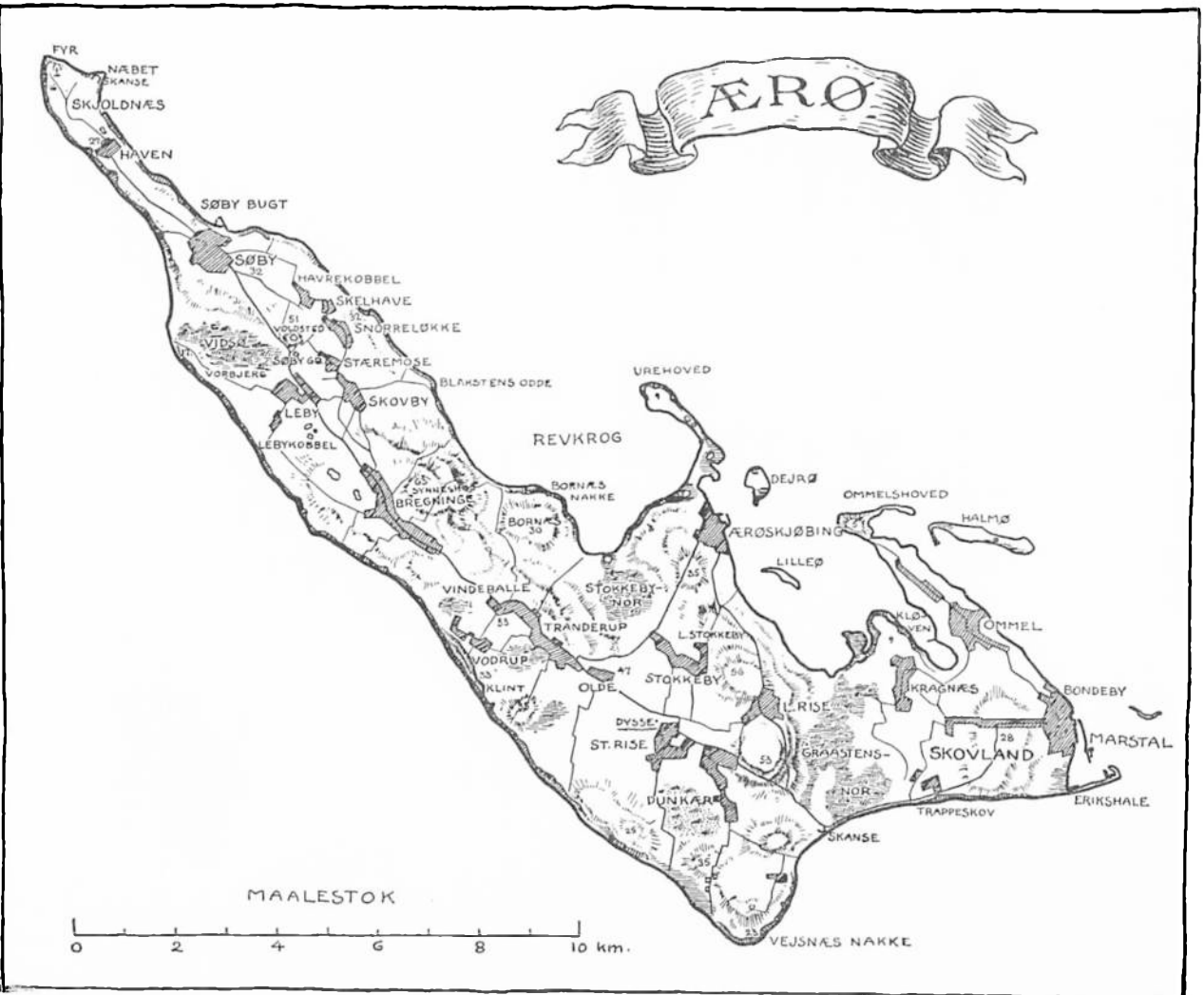
Hele dyret er fra Ærø's Hale i sydøst til Næbbet i nordvest 24 km lang, medens den største bredde fra Vejsnæs Nakke til Ommels Hoved kun er

9 km. Ligesom flere af øerne i det sydfynske øhav har Ærø engang været en dobbeltø, hvis to dele var forbundne ved et drej, og som lå for hinanden i retningen sydøst-nordvest. Den vestlige, større del bestod af det tidligere Gråsten amt og Søbygårds len, den mindre, østlige af Gudsgaves len. Drejet, som forbandt dem, fandtes, hvor vejen nu på en dæmning fører langs sydøstkysten syd for Gråstennor mellem Gråsten og Trappeskov. Ved udtørringen og inddæmningen af Gråstennor er der i den nyeste tid indvundet betydelige landstrækninger, ca. 700 tdr. land, hvorved forbindelsen er blevet bred og øens præg af dobbeltø er udslettet. Men lignende drej findes endnu som forbindelse mellem mindre dele og hovedøen, således ved Næbbet, Bornæs, Urehoved, Ommels Hoved og Ærøs Hale.

Også Stokkebynor med en grundflade af over 200 tdr. land, er i den nyere tid inddæmnet.

De to på nordsiden fremspringende store odder, Ommels Hoved og Urehoved, danner et par dybe bugter, af hvilke den østligste er meget lavvandet og går over i de store flader ved Gråstennor og Stokkebynor, medens den vestlige mellem Urehoved og Blakstens Odde, Revkrogen, er meget dyb overalt næsten lige ind under kysten og tidligere endte i et nor ved Bornæsdal, som nu ligeledes er inddæmnet. På øens nordvestende findes nord for

Vorbjerg en dalsænkning, Vidsø, som strækker sig helt ind forbi det gamle herresæde Søbygård og også uden tvivl er gammel havbund.

Medens den østlige del af øen er lav og flad, er den større, vestlige del overordentlig bakket. Et par parallelt løbende højderygge går her på langs ad øen i næsten hele dens længde, falder ud mod kysterne, men ender dog på sydsiden de fleste steder i vældige, bratte klinte, således især ved Vodrup

Klint og Vejsnæs Nakke. I modsætning til den lune nordøstside, der er opfyldt af de store indskæringer og bugter, viser på sydvestsiden den lige, strakte kystlinje havets voldsomme virkninger – intet punkt får lov at springe frem her.

Øens indre har her fuldstændig karakter af højland. På landevejen, som går fra Galgehøj ved Dunkær og ud til Skjoldnæs på vestpynten, en vej-længde på ca. 20 km, færdes man de fleste steder i en højde af 50 m og har en vid udsigt til alle sider, ud over havet og til nære og fjerne småøer. På faldet mod nord, der er det ujævneste, man fristes til at sige det bjergfuldeste, er en vrimmel af prægtige, isolerede bakker, således fra øst mod vest Galgehøj (53 m), Vorbjerg (56 m), Olde Møllebanke (58 m), Grønnemosehøj (57 m), Mallesbanke (67 m), Synneshøj (67 m), Søby Møllebanke (50 m) og Søbygårds Borgbanke (38 m). Fra lidt vesten for Søby falder landet jævnt nedefter mod den smalle odde, der ender i Skjoldnæs mod nordvest.

En lang dalsænkning løber mellem højderne fra Gråstennor på langs gennem den største del af øen helt til Søby og Vidsø. Den indeholder de fleste af Ærøs engstrækninger. En anden dal forbinder det tidligere Gråstennor med Stokkebynor. Foruden disse findes en mængde mindre dalsænkninger.

Skønt fuldstændig blottet for skov står øen landskabeligt det sydfynske land nær, og den har bevaret præg af det store nabolands idyller og rige ynde. For sine bønder må den være et eldorado. Dens mergelblandede ler, som næsten overalt er dækket af fortrinlig muldjord, gør den de fleste steder til frugtbart land, let at dyrke. Med sine 15.300 tdr. land rummer den da også henimod en snes større og mindre landsbyer med godt og vel tolv tusind indbyggere i landdistrikterne alene. Hertil kommer købstaden Ærøskøbing med tretten hundrede og handelspladsen Marstal med to tusind fem hundrede indbyggere.

Øen har ikke mindre end fem kirkesogne, nemlig Søby, Bregninge, Tran-derup, Rise og Marstal landsogn. Øen danner eget herred under Svendborg amt.

Til Ærø hører de mindre øer *Store og Lille Egholm, Dejro, Lilleø og Halmø*, samt de ganske små holme *Langholmene* øst for Marstal.

Et mere kuperet terræn med yndefuldere former – men med slettere veje at cykle på end Ærøs – skal man lede længe efter. Jeg erfarede dette allerede den første dag, skønt jeg dengang ikke kom uden for hovedvejen mellem Ærøskøbing og Skjoldnæs på højdedragets ryg.

Cykler man fra Ærøskøbing mod sydvest for at nå denne øens længste hovedvej ved Olde Mølle, må man kunne klare et par forsvarlige bakker. Den første nås ca. 400 m uden for byens sydgrænse; det er Lillemølle Bakke, og alene på det stykke hæver vejen sig 34 m. Derefter falder terrænet atter

ned til bunden af Bornæs Dal vest for Stokkeby, men løfter sig på ny på en strækning af halvanden kilometer til otteoghalvtreds meters højde ved Olde Mølle. Har man for at bevare sin selvagtelse klarer alt dette uden at standse dyret, kan man passende stå af her og se sig om, mens man sveder færdig.

Fra stedet er en storslået udsigt over store dele af øen og over havet i både nord og syd. Ensformigt – siger man; thi jævnt skrånende synes det at være til alle sider og uden anden bevoksning end de evindelige levende hegn.

Men fjernt over det vidtskrånende hæld ligger til alle sider gård ved gård, hus bag hus som små bitte ting, der er tabt på stedet, og ud til de fjerneste vidder ligger de og soler sig på fladen, bag hinanden i én uendelighed; langt, langt borte blinker det i en enlig rude, som fra en lille flinteknold på en pløjemark, et hegn trækker en fin, grøn stribe over grå og brune marker, et kirketårn står som et lille stykke kridt over sin landsbys haver – alt så småt, som om et barn har stillet det op fra sin Noahs ark, og så fjernt og vidt, at det synes uden grænser.

Og luften er i dag så vidunderlig. Heroppe i højden er en svag luftning fra nordøst, men ude over havet til begge sider er der blegt; himlen er skyløs og klar, solen er en glødende fanfare, og man synes at kunne se tværs gennem alle syv himle.

Jeg suser videre ad den lange hovedvej mod nordvest, tager landet i ét hurtigt stræk for at få et førsteindtryk, jager gennem de to sammenhængende byer Tranderup-Vindeballe, tilsammen i en længde af omtrent to kilometer langs vejen; videre gennem Bregninge, der alene er længere end de to andre tilsammen, en idyl på to kilometers længde – thi på Ærø kan man regne idyllerne i kilometervis! Jeg kommer forbi den gamle tidligere herregård Søbygård, der ligger i mystisk, grønt mørke bag sine mægtige træer dybt nede under det vældige voldsted vesten for den. Så ryger cyklen i et hvist op over Loddenhøj og synker med vejen i et gys ned mod Søby, stumler gennem de knoldede gader og farer ud på den anden side, ud i frit, åbent, lavt land med det nære hav til begge sider. Den lange ærøske rutschebane løber mildt og fredsommeligt ud ved landsbyen Haven – øens sidste og største idyl på *den* kant.

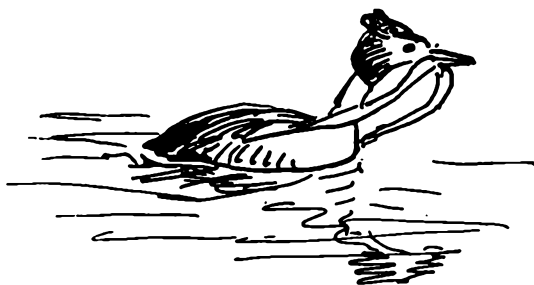
Men det er, som om landets skønhed stiger, her hvor dets bakker falder. Og denne skønhed bliver enestående, når man yderst ude forlader vejen og går over de åbne marker nord for fyret til nordstranden ved Næbbet, hvor stranden vidt og bredt lyser af det hvide ral, og hvor de gamle monumentale skanser fra „engelskmandens tid“ løfter sig over gruset og strandengenes grønne flader.

Ad den samme vej vendte jeg tilbage til Ærøskøbing. Medens alle veje uden for denne by er stærkt trafikerede, mens bøndernes marker på denne

årstid overalt på øen viser travlhed og landsbyerne gennemfares af skramlende bøndervogne, er der inden for den lille købstads mure kun idel stilhed og ro. Det slog mig straks, da jeg efter den lange tur kom ind i dens gader; jeg syntes næsten, at jeg brød roen ved at færdes på min cykel herinde – og jeg havde et levende indtryk af at være vendt tilbage fra landets larm til byens fred! I de stille gader, der er eventyrligt smalle og med næsten lutter små énetagers huse, møder man sjældent et menneske – måske en andeflok på ekspedition langs rendestenen. Kun i hovedgaden ser man nu og da et par fodgængere. Her blev jeg pludselig opmærksom på nogle besynderlige, kalkagtige hvide striber, der parallelt førte på skrå over brostenene i hele gadens bredde. Jeg funderede længe over dette fænomen – det så ud, som om der var stænket meget kunstfærdigt med en uhyre fin kalkkost, fire parallelle striber! Indtil jeg så i vejret og over mit hoved opdagede fire telefontråde, hvorpå der sad nogle svaler. Så var gåden løst. Man fortalte mig, at disse striber holder sig hele sommeren igennem – og Gud ved, om de ikke overvintrer! Det er i al fald ikke trafikken, der udsletter dem.³³

Man har lyst til at samle byens huse med mænd, koner og vogne, lægge dem i en æske og tage dem med hjem som legetøj til sin dreng. Kun de to grimme hoteller, et par enkelte nye privathuse samt først og fremmest den nye toldbod, som er det værste af det hele, ville man lade blive stående.

Sent om aftenen, det vil her sige klokken ni, gik jeg over odden som ender i Urehoved, ud til stranden nordvest for byen. Det var fuldmåne, og jeg holdt hvil ved en lille restaurant ude ved bugten. I den lune nat falder duggen tæt over græs og veje, mens månen spejler sit runde ansigt i det glatte hav, hvorover lave lys blinker – lanterner fra småskibe for anker eller lamper bag

små ruder på fjerne øer. Langt ude i horisonten svinger et stort fyr sin lyskegle ud over havet med lige mellemrum, rytmen er langsom og tung, som i takt med nattens åndedrag.

I den tidlige morgen kørte jeg fra byen sydpå ad vejen over Lille Rise til Gråsten – indbyggerne siger Gråsten med tryk på sidste stavelse. Land-

skabet her, set fra vejen, der bugter sig langs stranden mellem Ærøskøbing og Lille Rise, er noget af det yndefuldeste, jeg kunne fristes til at sige mest beåndede, jeg har set. Æret være de indbyggere, der har fældet skoven på denne strækning! Gid den aldrig må rejse sig igen!

Vejen hæver sig ganske småt og jævnt til en betydelig højde, ud for Vorbjerg og Lille Rise kører man i fyrre-halvtreds meters højde og bestandig kun 5–600 m fra kysten. Udsigten mod øst over bugten til Dejrup – af „Digerø“ i modsætning til Lilleø – og ud mod Ommels Hoved, samt ind mod fjordbunden i syd med det fjerne, i disen sølvskinnende land, er pragtfuld og beåndende. Luften er i dag så fuldkommen stille, at de enligtstående træer på Lilleø står på hovedet i vandet. Øen, der på sin nordlige, bredere ende har en krumning ind mod landet, ligner en kæmpemæssig boomerang, som svømmer på vandet.³⁶

På hældet ned mod kysten, hvor spredte popler og små bitte pilegrupper står mellem lave, levende hegn, ligger spredt de pynteligste gårde og småhuse, så sirlige og nette, at de minder om de thurøske sømandshjem. Jeg står af cyklen, tænder piben og sætter mig i solen på en skærvebunke for at se mig om.

Ud fra et lille hus nær vejen kommer manden og giver sig øjeblikkelig i snak med mig. Dette er ikke nogen jyde, som kommer for at spørge mig ud og tage min historie med ind til drøftelse i sin ensomhed – det er en øbo, fuld af meddelelsestrang. Han er i skjorteærmer, en lille tæt, energisk type af den slags med toradet vest og tommelfingrene i ærmegabene, når hænderne er i hvile – samt kasket. Det er en lille mørkskægget mand, mager og med rappe øjne, en type, som er almindelig på øen. Han er veltalende og temmelig belevet. Sønnen, fortæller han, studerer i København – jojo, min fa'er! Han skulle ha' været på „undervisitetet“, men er nu kommet på andre tanker, er på Polyteknisk Læreanstalt for at blive ingeniør og skal ha' sin afsluttende eksamen om et årstid. Manden kaster et hurtigt blik omkring sig; det er, som tager han mål af sin jordlod og spørger, om jeg dog ikke synes, at de to-tre tønder land egentlig har givet gode renter!

Da han har fortalt mig, hvad der ligger ham på hjerte, forlader han mig brat og bekymrer sig ikke mere om mig. Han giver sig til at flytte et par røde kalve, der står i nærheden, og hilser med hånden til kasketten, da han går – hånden var jo så nær ved hovedbedækningen. Og værsgo, rejs nu ud i landet og bring min historie videre!

Fra den 53 m høje Galgehøj syd for Lille Rise falder vejen stærkt sydover ned mod Gråsten. Lige hvor den rammer sønderstranden og viger mod øst langs denne, ligger tæt ved svinget den såkaldte „St. Albans kirkegård“, der intet har med kirkegård at gøre, men sandsynligvis er en voldrest fra den

tidlige middelalder. Et par andre steder på øen, således på Stokkeby Mark, findes lignende forfaldne voldsteder.

Stedets historie kendes ikke; de tilbageværende, stærkt udviskede rester af jordvolden er i ringform og rager kun en god meter op over jordsmonnet, der ligger ganske lavt ud mod stranden, og voldens ene halvdel er opslugt af havet.

Ad en chaussé, der er asfalteret og så bred som en københavnsk boulevard, kørte jeg østpå over det gamle „drej“ til Trappeskov og videre over det flade land på øens østlige del mod Marstal. På den ene side af drejet havet, på den anden det tørrelagte Gråstennor – det er umuligt at sige, hvilken side der er fladest. Dette land om Marstal er kedsommeligt og trist – formodentlig har dets gamle navn „Gudsgaves len“ været en falsk varebetegnelse, som mindre ryggesløse efterkommere med bedre smag har pillet af igen.

Da masteskovene ved Marstal begyndte at dukke op forude – de eneste skove på øen – vendte jeg og kørte tilbage over Store Rise og Stokkeby, atter over „højen bjerg og dyben dal“, gennem et landskab, hvor øens rige og afvekslende egne kulminerer, tilbage til den lille stad, hvor jeg om eftermiddagen modtog Johannes Larsen ved damperen. Om aftenen forberedte vi os til de kommende dages fælles togter over øen.

Ærøs historie er broget og mangfoldig som de langvarige stridigheder mellem Danmark og de sønderjyske hertugdømmer, i hvilke den hyppigt var stridens æble. Men de slagsmål, som besiddelsen af øen gav anledning til, førtes altid langt borte fra dens grænser.

Efter Knytlingesaga og Jomsvikingesaga har øen i året 1043 været vidne til en søtræfning mellem Svend Estridsøn og Magnus. Efter den tid véd man i et par hundrede år næsten lige så lidt om øen som før; de herrer, der streddes om den, argumenterede hellere med køllen og sværdet end med pennen. I Valdemar Sejrs Jordebog (1231) oplyses der, at der fandtes to kongelige taffelgodser på øen, nemlig „Brunznæs“ og „Skyoldænæs“, og den må altså på den tid have været i den danske kronens eje. Men den krig, som Erik Klipping i året 1271, et halvt hundrede år senere, påførte hertug Erik, drejede sig

om besiddelsen af Ærø og Als, som nu altså må have ligget under hertugdømmerne.

Omkring 1337 synes den berygtede grev Geert at have været ejer af øen, efter at den nogle år i forvejen havde været i den mægtige drost Lauritz Jonesøns besiddelse. Efter grev Geerts drab krigedes Erik af Pommern med hertugdømmerne om besiddelsen af Ærø og Als, og i 1407 eller 1408 blev kongen hyldet på Ærø efter dennes indtagelse. Men allerede tre år efter, i 1411, kom øen ved en tuskhandel med enkehertuginde af Mecklenburg atter under Slesvig. Da denne høje dame imidlertid ikke holdt sin del af overenskomsten, lod kong Erik sig i 1413 ved dom af rigets kansler tilkende hertugdømmet Slesvig, og Ærø fulgte med.

Således vandrer øen, som oftest sammen med Als, et par hundrede år igennem frem og tilbage mellem de bestandig stridende parter – som skyttelen i en væv. Snart er den krigsbytte, snart pant for gæld eller lejetropper, snart er den en højfornem dames „livgeding“.

Fra midten af det femtende århundrede knyttedes øen mere og mere til de sønderborgske hertugers besiddelser, som den endelig kom helt under i 1564, og siden har dens skæbne været fælles med Slesvigs. Først efter 1864 skiltes de atter, da Ærø forblev i dansk besiddelse.

Uden overdrivelse kan det da siges, at øen har ført en omtumlet tilværelse. Vil man kende denne nærmere end gennem disse antydninger, bør man læse I. R. Hübertz' fortrinlige bog om øen. Forfatteren, som var dr. med. og chir., var læge på Ærø fra 1827–32 og udgav i 1834 sin „Beskrivelse over Ærø“, et ypperligt og udtømmende historisk-topografisk værk og et af de første af sin art i landet. Bogen er optrykt i Ærøskøbing 1919.

Øens navn skrives i Jordebogen *Ærræ* og skal vistnok udledes af mandsnavnet Erri. – I gamle pavebulla staves det Herro eller Hero, Erro eller Erria. Arild Huitfeldt skriver snart Arre, snart Erre, efter som han bruger holstenske eller danske kilder. Holstenerne kaldte tidligere øen Arroi, men indbyggerne selv kalder deres ø Erre.

Af de kongelige taffelgodser, som Jordebogen nævner, er nu intet spor tilbage. Skjoldnæs er kun bevaret i navnet på øens nordvestlige pynt, men dets sted kan ikke påvises. Om det gamle Brunsnæs' plads ved man lige så ringe besked, og ikke engang dettes navn findes mere nogetsteds på øen.

Af gamle stednavne, som uden tvivl har knyttet sig til tidlige middelalderlige borge, nævner Hübertz øst for landsbyen Haven et par smådamme, som endnu på hans tid bar navnet Borrestedsgrav; ligeledes i det sydvestlige hjørne af Tranderup Mark tæt ved Lykkeshøj en lav, firkantet vold, som kaldes Borrevolden. I Tranderup sogns nordre mark ligger udflytterhusene Bornæs, som rimeligvis har optaget et gammelt stednavn. Pynten her skal

have båret det gamle „Styltenborg“, en sørøverborg, der efter sagnet havde sit navn af, at dens ejer gik med krykker! Samme sagn fortæller, at borgens sten skal være anvendt ved opførelsen af Tranderup kirke.

Ligeledes fandt Hübertz på en landtunge østen herfor på Stokkeby Mark en „skanse“, som hed Borret. Den har ligget ved indløbet til det gamle, nu forsvundne Snekkemose Nor, hvor Ærøskøbings borgere i gammel tid havde deres handelsskuder liggende. Den største af de mange „borre“ på øen fandt han østen for Drejet i Gudsgaves len; det var en „ophøjet firkant, på hvilken der skal have stået et tårn, omgivet af dobbelte, temmelig dybe grave“. Også „St. Albani kirkegård“ omtaler forfatteren, men svæver i den vildfarelse, at den har svaret til sit navn og at der har ligget et kapel på stedet.

Ældre forfattere, således endnu Rantzau og en anden, unavngiven forfatter fra 1629, roser øens skove og dens herlige vildt, hvoraf især dådyr forefandtes i mængde. Men allerede en snes år senere fortæller Danckwerth, at der nu kun er en ringe smule skov tilbage og at „Drejbyholt“ er helt omhugget og gjort til agerland. Endnu i 1705 er der ved Snorlykke en smule fredskov tilbage, men Pontoppidan omtaler (i Danske Atlas) den sidste skovrest som beliggende ved Gråsten. Også denne er nu for længst forsvundet for øksen.

Men mange steder i øens moser finder man endnu mægtige stammer, især af eg og hassel, de sidste minder om dens gamle, rige skove. Og af øens gamle stednavne vidner endnu en mængde om dens skovrigdom: Skovby, Skovbjerg, Skovsagre, Vesterskov, Bøgestopper osv. Hele det gamle Gudsgaves len kaldtes tidligere i daglig tale Skovlandet. Og benævnelser som Hjortebæk, Hjortekær og Ul'bro (ulvebro) står endnu som minder om forrige tiders dyreliv.

Det er muligt, at lybeckernes hærgninger af øen i 1509 og under grevefejden i 1534 også har udstrakt sig til øens skove, således som sagnene påstår; men man har ingen autentisk beretning derom.

Har øen og dens befolkning ikke været direkte indviklet i de stridigheder, som afgjorde dens historie, så lå den dog så bekvemt for de sydlige fjenders overfald, at den ikke undgik ubehagelige besøg. Heller ikke da Carl Gustavs tropper i 1658 hærgede landet, undgik den et langvarigt og generende besøg af disse uvorne svende, som også blandt andet fik skyld for at have afsvedet resten af dens skove. Dette er imidlertid ikke rigtigt, sammenholdt med de tidligere nævnte forfatters beretninger.

Men hvad *fjenden* ikke har udrettet af skarnsstreger på øen, kunne her som andre steder landets egne hjælpetropper få tid til; således under Christian IV's „kejserlige krig“, da kongens lejetropper var flygtet til Fyn og her opførte sig som skarnsfolk og mordbrændere. Da det blev fynboerne for

broget, blev tropperne overført til Ærø „for at give dem et mere indskrænket terræn for deres røverier!“ Man behøver blot at læse følgende, som Hübertz citerer af „Ærøskjøbings Raadstu-Protokol“, for at få en stikprøve på, hvad der hændte her:

„1626 d. 29. Octbr. indskikkede Konningh Christian d. 4. udi Danmark her til Landet et Regiment Rytterie, som vare Heste offver 1500 og offver 2000 Personer. Deres Overste heed Slavata en Friherr af Bemen (Böhmen), och vare afdancket. Annamede her i Købingh Besoldning for 11 Monatt udi Rd. og godt Guld, hvormed dy ginge til Skibs meste Parten den 12., 13., 14. och 15. December. Undtagen 250 Rytter och Heste, som bleffve igen antagne af Kongl. Maist. Krigsoffverster, som la i Fyen, af hvilke dy siste komme her fra Landet paa Jule Aften.

Hvorledes dy med bode Borger och Bunden fore frem i dy 8 Uger skal mangan fattig Mand føle saa længe Luft i dennem. Tho Dages oc Nætters uforfærdelig Storm kom paa dy som seglet att Tydskland, som dy først heraf løb, saa en Part forsøgte andet end trebbelere Erbobonden og jage hannem ud eller i Bagoffnen. Det er alt skeet, som Gud vilde det haffve och wy med vores Synder haffve fortjent. Her udi Kjøb. var altid i dy 8 Uger 82 Heste och . . . . . Personer foruden dy, som daglig komme til och fra, hvilke dy fattige Borgerskab motte underholde, och schatte dennem blandt andet mange goede Richsdaler, dertil och paa Siste Offversten 300 Rd. Dette er her indsett til en Ihukommelse for vore Efterkommere.“

Ja – „dette skal mangan fattig mand føle, så længe der er luft i ham!“ Og „dette er her indsat til en ihukommelse for vore efterkommere.“ – Men „det er alt sket som Gud ville det have og vi med vore synder have fortjent!“

Hvor har dog magthaverne altid haft himlen på *deres* side. Altid! Omtrent lige til august 1914. Nu ser det ud til, at alliancen er sprængt. I 1917 meldte himlen fra, og den ser sig om efter andre forbundsfæller.

Og endnu er der luft i den fattige mand, og en forbistret god „ihukommelse“.

Dette hændte for øvrigt øen i hertug Christians dage, én af hertug Hans den Yngres seks sønner og den ældste, der egentlig som stamherre skulle have haft Sønderborg, men måtte nøjes med Ærø, fordi han var åndssvag! Øen har været stærkt forkælet dengang. Staklen residerede på Gråsten fra 1622–33, men nåede i denne tid ikke at sætte sig andre minder på øen end dette, at han engang faldt igennem en etage med hele gulvet. Dette måske i et hertugeligt anfald af tungsind.

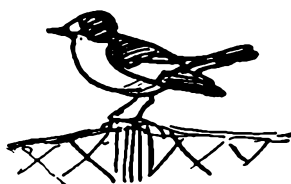
Han døde ugift, men efterlod sig en datter Sophie, avlet med husholdersken Catharina Griebel. Den egenskab, idioter sidst sætter over styr, er evnen til

at forplante sig og udbrede idiotien. Husholdersken, der næppe har været så tosset, giftede sig efter hertugens død med en købmand Pilegaard i Ærøskøbing og har spredt dette navn til talrige efterkommere både i denne stad og i Rudkøbing.

Om datteren Sophie meldes der kun, at hun blev gift med en klokker i Ærøskøbing. Ved hans side er hun stille vandret ud af danmarkshistorien.

Øens fire herregårde med tilhørende landsbyer deltes efter hertug Christians død mellem hans fire dalevende brødre. Og under dem og deres nærmeste efterkommere oplevede øen sin mørkeste periode. Der blev på godserne ansat en sværm af betjente til „varetagelse af herskabets interesser“, amtsforvaltere, amtsskrivere, ridefogeder og ladefogeder osv. som alle var tyranner, der undertrykte, mishandlede og fuldkommen demoraliserede den fredelige befolkning. Drukkenskab og forbrydelser tog overhånd, de gamle tingbøger vidner om herrernes fremfærd. Og skal man efter antallet af galger på øen dømme om kriminaliteten på den tid, har det set sort ud. Et rettersted fandtes i „bjergene“ bag Ærøskøbing by, en galge stod ved Lille Rise, en ved Skovby og en sydvest for Søby – det er fem stykker på en vej-længde af to mil! „Og det fejler næppe, at der også har været en på Guds-gaves gods,“ tilføjer Hübertz.

Til at holde disse redskaber i virksomhed holdtes foruden de fornævnte embedsmænd på *hvert* gods dommer, skriver, prokurator og bøddel. Og det ser ud til, at disse herrer har haft akkordarbejde og har set deres fordel i at fremme de forbrydelser, som de skulle leve af.

Herregårdene er desværre forsvundne af øen omtrent samtidig med galgerne. *Gudsgave* i Marstal landsogn nedbrændte ved lynild i 1767 og blev året efter nedlagt og udparcelleret; *Gråsten* i Rise sogn udstykkedes og solgtes i 1767; den mindste af dem, *Vodrup* i Tranderup sogn, under hvilken Ærøskøbing hørte, nedlagdes og udstykkedes samme år; og fem år senere, i 1772, havde *Søbygård* i Søby sogn samme skæbne. Af de gamle gårde rager for længst ikke mere en sten op over jordsmonnet, kun Søbygårds gamle kældere vidner endnu som et skummelt *monument funébre* om herligheden.

Det er en gylden sen-august morgen, da vi slingrer med øens omnibus ad vejen til Søby for at slå os ned på kroen dér i nogle dage.

Hvor vi kører gennem de morgenstille landsbyer, i hvilke høstens travlhed er forbi, ligger de duggede haver endnu og sover med de frugttyngede grene hængende ud over vejene. Se, hvor deres frugter lyser i den tidlige sol! Man aner septembers nærhed, i duggen over de skinnende roemarker, i luftens tynde, gennemsigtige klarhed, hvor månen står i sydvest som et blegt genfærd – han har povet sig for langt ud og står nu dér stivnet foran solens blik, dødbleg i ansigtet, den gamle nattevandrer! Endnu fattes haverne deres spraglede blomsterflor; men over det stille løv begynder efteråret at hælde sine farver, og ude over de afhøstede marker svinger store flokke af støre og viber, allerede med trækkets brus i deres flugt.

Hvor disse tunge frugters glød er pragtfuld! Æblerne er gyldne som ung vin og med rubinens rødme på den ene, solbeskinnede kind; eller de er så gule og lokkende som arvesynden, fristende som det første æble, Eva rakte Adam en sådan morgen. „Langpærerne“ hænger som metalskinnende flasker og skjuler næsten løvet ved deres mængde; de ligner skinnende kærter, står mellem grenene som tændte lys. Vognens tag stryger af og til med en hvislende lyd gennem et grenengang – så dunker de tunge frugter mod ruderne, og et drys af blinkende dug driver ned fra deres blade.

Solen skinner på Ærø!

Den stiger, op over bakker og hæld og dybe dale, over veje og byer og kirker og haver. Og duggen letter og bliver til farvede skyer; som tynde slør løfter den sig og bliver til svævende toner og til slet ingen ting. Dagen bliver blank og ren, og formiddagens brise lufter.

Hvor er de unge piger på Ærø skønne, næsten alle sammen – en sådan morgen *absolut* alle sammen! Og vi så på denne køretur næsten ikke andet end unge piger – jo, og så en mængde gæs, mest gæs, desværre. Gæs overalt, tøjrede i haverne og på gårdenes tofter, i flokke på markerne. Jeg har aldrig set så mange gæs som på Ærø. Og et mere indbildsk udtryk har de ingen andre steder. De aner ikke, at der kun er et par måneder til mortensaften, gåse-

folkets bartolomæusnat. Hvilket skrål de må kunne opløfte over Ærø!

Nu er de tavse som de unge piger, vi ser.

Hvor er de lyse af lød, disse ærbopiger! Deres hud er som fløde; og rødmen på deres fine kinder ligger der så let, den ligner et minde om et lille elskovsord, der er hvisket i deres øre for lidt siden, og den må absolut holdes ved lige en gang imellem for ikke helt at forsvinde! De er så nette i deres rene klæ'r, altid rene, ligesom deres lyse blik. Ak, I ærbokarle!

I gårdene – i de *gamle* gårde, desværre så få nu – som vi ser langs vejene, finder vi den samme stil som på Drejø og Lyø, hvide bindingsværksbygninger med tjærede stolper; men de er aldrig sammenbyggede. De ligger spredt med store mellemrum, og man kan ikke her danne sig nogen forestilling om, hvordan helhedsvirkningen engang har været i de gamle landsbyer, således som på de to førnævnte øer.

Men hvilken frodighed i disse byer! De virker som overdådige oaser, selv målt med det rige, åbne land omkring dem.

Den første morgen i Søby kro vågnede vi ved en diskussion imellem en malersvend og en tyk slagter uden for vore vinduer. De snakkede på et uforfalsket ærbomål om, *hvor* i landet man vel talte det reteste dansk.

Malersvenden sagde: „Je' har nu alti'er hørt, at dem, der taler det reteste dansk, det er dem fra O'ense!“

„Nej – nej!“ sagde den tykke, „dem, der taler det bedste dansk, det er fanneme dem, der har været lemmer på Københavns gamle la'egård; for dér måtte aldrig komme an're ind end de rigti'e, indfødte københavner!“

Den kunne den anden ikke stikke.

Medens der kan være noget irriterende ved det fynske sprog, særlig det nordfynske på grund af dets ekstatiske syngen, og medens man er ved at falde i søvn over at høre på en langelænders forfærdelige dræven, så bliver man lattermild af at høre ærboen tale. Fynboen synger, langelænderen snakker i søvne, ærboen taler, som om han bliver kildet. Alle tre former har det tilfælles, at de smitter tilhørernes tale i en grad som ingen anden dansk dialekt – uvilkårligt kommer man efter kort tids forløb til at efterligne dem.

Beboerne viser sig overalt på øen at være venlige, imødekommende og overordentlig gæstfrie. Det er en fornøjelse at inklade sig i samtale med en ærbo, og alene at høre hans ejendommelige mål er en forlystelse. Jeg har ofte henvendt mig til folk på marker og veje med et eller andet spørgsmål blot for at høre deres tale.

Hos en gårdmandskone i landsbyen Haven, hos hvem jeg indfandt mig for at få oplysninger, blev jeg efter to minutters samtale inviteret ind på

middagsmad. Da jeg måtte afslå det, sagde hun bekymret: „Å, er'et dog ikke en stor skam, vi sku' endda hat kyllinger og rø'grø'!“ Så proppede hun til gengæld alle mine lommer med modne „langpærer“ – her hørte jeg første gang glosen – og gav mig herlig, iskold sødmælk at drikke.

Haven er en af de mest gammeldags landsbyer på øen, og af ydre svarer den i høj grad til sit navn. Nogle ejendommelige, mægtige gamle roehuse, beliggende ud mod vejen i byens nordre ende, er store seværdigheder. Deres arkitektur får én til at tro, at man færdes i en afrikansk negerlandsby. I samme ende af byen står lidt afsides fra vejen, inde mellem haverne ved nogle store gårde, en gammeldags hørtørringsovn, som under krigen atter kom til ære og værdighed. Foranlediget af at jeg stod og så på den, kom en meddel-som mand ilende og forklarede mig hele den udviklede proces med hørrens beredning, lige fra den står på marken, til den ligger som nøgler så hvide som snebolde i dragkisteskuften. Se, alt det kan man endnu lave på Ærø! ³⁴

Det er sådanne flinke folk her, de forklarer én alting, næsten før man spørger. Jeg har før mødt meddelsomhed og overstrømmende venlighed, *især* på mindre øer, hvor man kendte vort ærinde – man viser sig i søndagstøjet, når man skal „tages af!“ Men på det store Ærø kendte ingen os af forhåndsomtale. Vi var almindelige fremmede.

Der er godtfolk på Ærø.

På landets yderste kno, der mod nordvest rager ud i havet, ligger Skjoldnæs fyr, og norden for dette har man Næbbet med dets åbne, barske strand. Men selv herude, hvor det er, som om et stykke af landets benrad rager igennem dets yppige muskulatur, selv her følges man langs vej og over marker af de levende hegn.

På stranden er Næbbet i et par kilometers længde og omtrent i halvtreds meters bredde dækket af et mægtigt lag rullesten omtrent af hønseæggs størrelse, ophobet af det urolige havs bølgeslag i mange, parallelt løbende volde. Lyset falder fuldstændig blændende på denne hvide bund, der indefter går over i grøn og blød strandeng, hist og her dækket af runde, hvide prikker, som man ved første øjekast tror er løse sten fra strandvolden, men som viser sig at være herskarer af champignoner.

Mod sydøst løfter kysten sig i skønne, lave klinger, hvorfra store kampesten er rullet ned; ligger med deres tunge, grå kroppe på den lysende vold af rullesten, der strækker sig helt ind under brinkerne. Enligtstående buske af tjørn og roser står og hygger sig i læ af klinerne, og langt borte ved stranden rager den store skorsten ved Havens gamle teglværk som en ensom obelisk op over klinerne.

Skinnende dybblåt går havet over violette tangbanker og flaskegrønne sandrevler ind mod den hvide kyst. Vinden er kraftigt blæsende fra nordøst,

og bråddet slår susende ind mellem stenene. Når man hører denne rytme af de væltende bølger og deres fald tilbage i deres leje, forstår man, hvorfra fynboerne har hentet navnet „ral“ – det er *lyden*, der er malet.

Vældige flokke af viber står på strandengene eller på strandvoldens sten; ved mit komme letter de, de enkelte flokke slår sig sammen i flugten og bliver til en skrigende sky under himlen. Men snart slår de sig atter ned på lidt større afstand, én for én sætter de forsigtigt trippende fødderne på marken, folder den lange, grønne frakke sammen om sig og står atter og stirrer efter mig med pennen bag øret. Flokke af stære og myriader af spurve rasler ud fra hegnene på klinterne, præstekraver, lærker og hvide vipstjerter letter fra græsset foran mig, og solsorter flyver skældende langs hegnene. Nogle bomlærker sidder apatiske på en ensom telefonråd, der fører ud til fyret. – Gud véd, hvad bomlærkerne egentlig sad på, før der var telefonråde til.

En stor havmåge sejler strandlangs over bråddet, og yderst ude over de gamle skanser fra englænderkrigen står i luften fem-seks stormmåger på stive vinger med næbbene mod vinden, sagte svævende op og ned som papirsdrager på deres snor, uden et eneste vingeslag.

Midt ude på strandvoldens øde ryg gror nogle store, svulmende strandkål – besynderligt, at disse mægtige planter kan finde næring i denne bund, der intetsteds dækkes hverken af rådnende tang eller smuldrende urter. Hist og her står også mellem de tørre sten en vældig, rød syre, der som en cypres rager op i ørkenen.

Jeg går ud på Næbbets yderste spids, hvor de gamle skanser ligger. De er endnu meget tydelige i tegningen, ganske solide volde, der dog nu er ved at blive ædt af det allestedsnærværende hav. Deres yderste sider er blevet til nedstyrtet klint.

Nordøsten stiger og er lige ved at blive til storm; en mængde småskuder runder Skjoldnæs for indgående og krydser sig ind mod Søby havn, kuffer, tjalke og bæltbåde, som vælter svært i den stigende sø. Ingen lyd høres herude uden det langelige brus af søen i rallen og af og til blæstens hvislen i det stride græs på de gamle skanser.

Et underligt „skvæt“ ved siden af mig får mig til at dreje hovedet. Det er en stor stenpikkerunge, der sidder og glor på mig – to, tre – fire er der, et helt kuld. De er ved at revne af nysgerrighed. De kommer ganske nær for at undersøge mig, og jeg sidder så stille som jeg kan, for at glæde dem.

De er meget smukkere i den alder end senere, synes jeg – musegrå på ryggen, grøngrå på brystet og gullige på bugen – de blødeste, silkeagtigt falmede farver.

Utrolig latterlige er de i deres næsvise pågaaenhed. Men da de har set længe nok på mig og opdaget, at jeg er levende og ikke andet end en noget

usædvanlig form for en gammel vædder, vil de ha' mig væk. De opfører sig uforskammet som retmæssige indehavere af stedet, siger „skvæt“ lige op i ansigtet på mig, og nu er der ikke mere ved *mig*, at jeg véd det – gå bare!

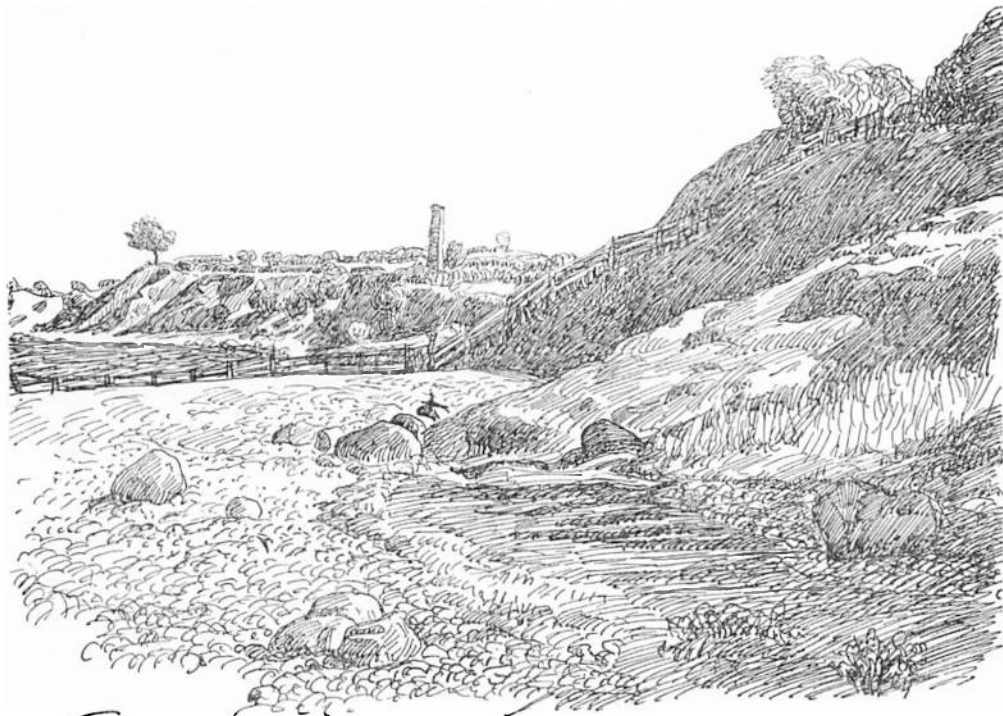
Jeg fortæller dem, at de er grimme, kortnæbbede og stumpumpede, peger på deres latterlige hale og gør opmærksom på, at de mangler ordentlige, voksne stenpikkeres sorte streg over øjet – barnerumper! Behold I bare jeres rådne skanser, nu går jeg! Men skal jeg ikke fodre jer først, kan I virkelig finde en orm selv? Vil I æde af hånden?

Fire store regnsponer kommer nordfra trækkende hen over os med deres dybe, melankolske fløjten – en tone bliver liggende i luften og skælver efter dem. *Spove* er sådan et smukt ord, der har deres stemmes bløde, klagende lyd i sig. Englænderne kalder spoven curlew, også for at male dens lyd; og det er dårligt ramt. På dansk er der i de fleste fuglenavne en vidunderlig mindelse om deres stemmer – krage, ravn, vibe, stær, spurv og mange andre.

Nær landevejen en halv mil sydøst for Søby er tæt ind under en mægtig banke det sted, hvor det gamle herresæde Søbygård har ligget. En syv-otte

Fra Stranden ved Højoldnes mod Skammerå 20 Aug 1921 - H.

Fra Næstved mod SØ 22 Aug 1921. B.L.

meters forhøjning, omgivet af moser, rummer her endnu de gamle kældere, som lå under herregårdens hovedbygning, og endnu for omtrent halvfjerds år siden stod her den bygning, hvis vældige egebjælker og svære sparreværk mindede om, at den tilhørte en længst forsvunden tid. Rundt omkring stedet ses endnu lave grave på omtrent tredive meters bredde: de gamle, forhen vandfyldte slotsgrave, hvor nu en frodig, gammel bondehave dækker alt og indhyller stedet i mystisk mørke.

Den gamle Søbygård forekommer ifølge Pontoppidan første gang i historien i 1540. Men den ældste bygning må siden være blevet lagt øde eller nedrevet, thi Rantzau fortæller (omtr. 1690), at hertug Hans af Sønderborg har bygget Søbygård „for nogle Aar siden af ny“.

Også dennes hovedbygning er nu forsvundet. Oven på de ældgamle kælderhvelvinger står ganske vist endnu rester af dens mure, men de er kun kernen i det, der nu er hovedbygningen, som er opført 1840, og hvis facade mod nord er ombygget 1860. Bygningen ligger som ved de fleste fynske herregårde et godt stykke fra avlsbygningerne og er adskilt fra disse ved sin voldgrav, men således, at den sammen med disse danner en firkant. To trapper fører symmetrisk op til to indgangsdøre på hovedfacaden mod gårdspladsen.

Den gamle kælder med dens pragtfulde hvælvinger består af tre rum, der er henimod 3 m høje. Lofterne er rundbuede, og de to yderste er støttet af en svær, firkantet midterpille. Fra det mellemste rum, hvortil nedgangen fører fra gårdspladsen ad en svær stentrappe, fører endnu en trappe ud mod syd mod slotsgraven.

Et skummelt halvllys trænger gennem de små vinduesåbninger i de meter-tykke mure og viser, at rummene nu bruges til oplagskældere. Men her er intet beskadiget, murene står uberørte af tiderne. Det eneste minde om tidligere anvendelse hernede er et stort, sammensmedet knippe af jernkroge under loftet, omtrent af udseende som en primitiv lysekrone og oprindelig bestemt til ophængning af det fældede vildt, mens man flåede dette.

De brede grave, der sandsynligvis har fået deres vand fra Søby Nor, er nu tørre, og de er overalt bevokset med træer og tæt buskads.

Det hele er sunket ned til at blive en ganske almindelig bondegård, og kun gårdspladsens vældige dimensioner og de umådelige længer sammen med den lille hovedbygningens fornemme stil vidner endnu om, at det er resterne af en gammel herremandsbolig. Alt er slet vedligeholdt, de gamle udhuse er i forfald, kun hovedbygningen er endnu i ordentlig stand. Det ville koste en formue at restaurere gården, og de små 50 tdr. land, som ejeren råder over, kan ikke holde bygningerne oppe. Den gamle adelsbolig synker langsomt i grus. Mægtige træer gror omkring den og skjuler den næsten allerede, buske strækker deres arme ind ad de gamle kældervinduer, og murene grønnes og smuldrer af jordens fugtighed, uden at nogen hånd magter at redde dem fra fald.³⁶

Den nuværende ejer er en jævn, stiltfærdig bonde, men en ganske kultiveret mand, som har øjet åbent for de skønhedsværdier, der her er ved at forsvinde, og som han er ude af stand til at redde.

Øens befolkning burde samles om at bevare dette sted, om at købe den gamle gård og vedligeholde den. Den er en stor seværdighed, selv i sin nuværende skikkelse. Den ligger på øens skønneste plet, og den kunne stå som et monument både over, hvad fortidens kultur har frembragt og over beboernes frigørelse for herrevældet – til „ihukommelse“ for efterkommerne!

Ved siden af denne idylliske gamle gård, knap 100 m fra dens indkørselsport, hæver sig en mægtig, isoleret banke, på hvis top der findes rester af et ældgammelt, aneligt voldsted, uden tvivl levninger fra øens ældste, gamle hovedborg, som har ligget her længe før den senere Søbygård og øens andre herregårde er opført. Voldene er omgivet af dybe grave, der har været tørre, således som man brugte dem i sen oldtid eller tidlig middelalder. På dette sted har de brandenburgske markgrever og de sønderjyske hertuger under Valdemar Sejrs efterfølgere skiftevis siddet som herrer på øen.

Fra stedet er en vid udsigt over den yndige egn og ned over Søbygård med dens gamle have, dens voldgrave og avlsbygningernes mosgroede tage.

Det er, som om den skønne ø i et glimt åbenbarer sin sjæl for mig her, hvor jeg står – som om den på dette sted lader tiden stå stille, mens den drømmer om sin glemte fortid og om sine minder.³⁵

Tager man fra Søby ad bivejen østpå langs kysten, kommer man gennem de tætliggende små landsbyer Havrekobbøl, Skelhøve, Snørløkke og Stæremose og gennem den større Skovby. Havrekobbøl er ligesom en anden landsby på øen, Lebykobbøl, mærkelig ved sin slesvigske navneendelse, et minde om disse landsdeles historiske samhørlighed gennem hundreder af år.

For hver af de fem nævnte byer, man kommer igennem, fordobles indtrykket af idyl; hvert øjeblik tror man, at nu må kulminationen endelig være nået, men nej! Ved næste svingning af vejen kommer nye, stærkere skønhedsindtryk. Vejen mellem Stæremose og Skovby er en åbenbaring; man står af cyklen for hver hundrede alen, nænner ikke at køre forbi, nænner knap at forlade de forskellige steder, man står på, for at komme videre. – „Lundbye og Købke“, siger man stille for sig selv – Danmark for hundrede år siden! Så-

ledes som det *har* været næsten overalt på vore yndige øer, men nu næsten ingen steder er mere.⁴⁰

Man tilgiver og glemmer, at vejen mellem disse byer som cykelvej betragtet er øens værste – og det vil sige noget. Man kæmper sig frem gennem en infernalsk blanding af vejmel og skarpkantede skærver, og køretøjet forvandles til det, som englænderne kalder en „boneshaker“.

I byerne er der alle vegne fuldt af små, arrige køtere, som farer efter cyklerne. Men herved er der to formildende omstændigheder, i modsætning til andre steder i landet: 1) Ærboen *kalder* på sin hund, når den starter for at fare i benene på cyklisten; 2) hunden *lystrer*, når ærboen kalder på den.

Hvilken mærkelig befolkning, både af mennesker og hunde!

Jeg er engang cyklet tværs over Mors, bestandig med en hund hængende ved hvert bukseben. Hundene skiftede for hver bondegård, jeg passerede; men bukserne var de samme – hvad man ikke kunne se på dem, da jeg var kommet ud på den anden side af øen!

Skovby viste sig i modsætning til de fire andre byer på denne strækning at være en meget anselig landsby med enkelte overordentlig velbevarede gamle gårde. I byen så jeg verdens laveste hus, og jeg fotograferede det med Johannes Larsen som målestok, da jeg ingen mindre havde ved hånden. Han stod på vejen neden for dets høje dige. Havde han stået ved siden af det, ville han have nået mindst en alen op over tagskægget.

Sønden for denne by findes en herlig eng, på alle sider omgivet af store træer og yppige haver. En bæk rinder igennem den til en lille sivkranset mose, i hvilken vi overraskede et par grønbenede rørhøns. Rundt om engen og byen ligger store bakker i et indfiltret virvar mellem hinanden; men fra vejen, som fører mod syd fra byen, har man overblik over bakkerne, ved hvis fod de store, gamle gårde ligger halvt skjult under deres haver og deres kæmpemæssige „abeliner“.³⁷

Det sidste stykke af denne vej ned mod hovedlandevejen går over den 64 m høje Bregninge Møllebakke, der på en strækning af ca. 100 m falder ganske brat ned mod hovedvejen. Frækt tog vi dette sidste stykke med fuld fart på cyklerne – og de og vi selv og halvtredsindstyve tusinde skærver endte som et *skred* nede ved bakkens fod. Da vi endelig følte den frelsende landevej under hjulene, havde jeg en fornemmelse, som om der ikke var et helt ben i min krop. Men både vi og cyklerne holdt da.

Et par dage senere kørte vi ad vejen sydpå fra Ærøskøbing for at komme ned til den berømte langdysse ved Store Rise. Øen har haft en usædvanlig mængde oldtidsmindesmærker, her nævnes ikke mindre end halvfems sten-

grave; men af en mængde af disse er kun svage spor tilbage, og af resten har adskillige været genstand for hærværk.

Ganske nær østen for den vej, som fører fra Ærøskøbing ned mod Lille Stokkeby, fandt vi resterne af et par meget store dyssekamre liggende ved et stendige med kun fire-fem meters mellemrum. De er begge hærgede, det ene er endda sin fuldstændige udslettelse nær. Det sidstes overligger er bortslæbt, og gravkammeret er opfyldt af sten, som er opsamlet fra de omliggende marker, hvor de har været i vejen for ploven; disse sten skjuler næsten aldeles hele resten af dyssen. Af den anden er overliggeren væltet ned og ligger mellem de fem bæresten. Et stort stendige er bygget umiddelbart op ad begge kamrene og skjuler dem helt fra østsiden.

Men endnu værre er det dog gået gravkamrene i den pragtfulde langdysse ved Store Rise, som vi kort efter nåede til. Dyssen, som har den ganske anseelige længde af 58 m, har haft tre dyssekamre liggende inden for sin yderste stensætning, som endnu er temmelig velbevaret. Men af disse kamre er det vestligste helt forsvundet, kun en fordybning i jordsmonnet viser, hvor det har ligget. Plateauet omkring dette sted er omtrent en og en kvart meter højere end om de andre gravkamre, og forhøjningens rand falder i en lige linje ned mod det midterste kammer, vinkelret på tværs af dyssens længdeakse. Dens overflade er ganske jævn.³⁸

Af det midterste kammer er overliggeren forsvundet, kun bærestenene står tilbage. Og af det østligste er overliggeren, som er af mægtige dimensioner, boret og sprængt i to omtrent lige store dele, som er styrtet ned fra deres plads og henligger hver på sin side af bærestenene. Her er igen anvendt den sjofle fremgangsmåde, at man sprænger stenen for at anvende den, men opgiver det og lader stumperne ligge!

De to halvdele af stenen er hver for sig intakte og passer så fuldkomment til hinanden i sprængfladerne, at stenen ville kunne sættes sammen og anbringes på sin plads uden alt for stor ulejlighed.³⁸

Omsider er dyssen blevet fredet, efter at dette er sket. Det vil sige, at her er gjort dette, at der på et unødvendigt iøjnefaldende sted er anbragt det sædvanlige hæsle fredningsmærke, en ca. femoghalvfjerds centimeter høj, firkantet stenpille. Den står omtrent midt på langdysen, hvor den virker frygtelig vansirende på hele det skønne sted. Da ødelæggelser på stedet vanskeligt kan finde sted uden med ejerens vidende, kunne mærket anbringes mere diskret, og det ville heller ikke skade, om det var mindre hæsligt.³⁹

Hvilken opfattelse har nu beboerne af udtrykket „fredning“, når det drejer sig om disse gamle fortidsgrave?

Jo – de respekterer *loven*, thi de undgår derved at få en bødel!

Men nu ærbødigheden for stedets ophøjede karakter, for tanken om de be-

Gamle Træer nær Ruinerne af Lavgdyssen ved Hove Kirke
21 Aug 21. H.

givenheder, som knytter sig hertil, for tanken om de gamles hvilested, tanken om *gravfreden*?

Jo, det sås her på stedet.

Bunden af det eneste tilbageværende gravkammer var aldeles opfyldt af de værste uhumskheder og ækelt tilgriset avispapir. Der stank som i en kloak. Og overalt rundt om dyssen var marken bestrøet med madpapir, æggeskaller og propper (der *spises* altså også på stedet!).

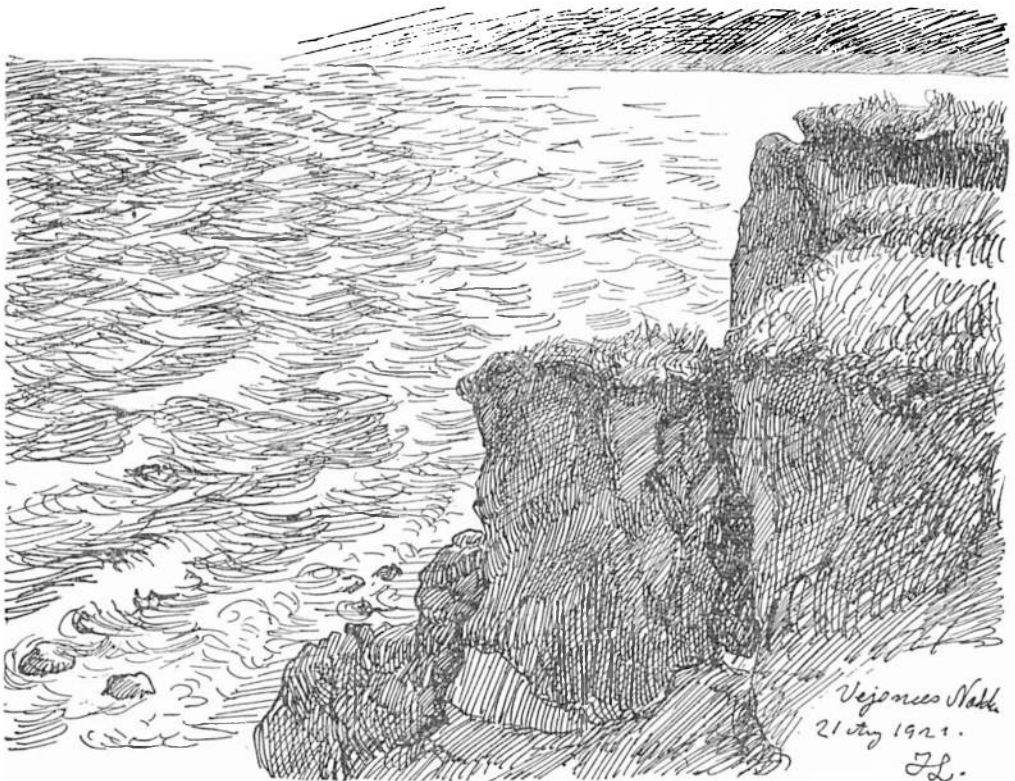
Disse gravhøjes eneste værn ned gennem tiderne har været den mystik, som bondens fantasi omgav dem med – hans *overtro*. Men næppe er denne forsvundet, før han farer frem imod dem med brækjern og sprængstoffer – eller hvad værre er . . .

Et mærkeligt og opløftende syn må det være at se bonden i denne situation, vor højt oplyste bonde: belæst, højskolelærd og åndelig frigjort, med en grundtvigiansk fødelandsang på læben, svingende agrardagbladet i sin opløftede højre at bestige højen for at anbringe sin signatur på dens bund.

Dette være ikke sagt for at skitsere et monument over ham; ej heller for at karakterisere bonden i al almindelighed i hans forhold til sine omgivelser. Den, der skriver dette, er bondefødt og har bedre kendskab til bondestanden end til nogen anden stand i landet, og jeg véd, at der blandt de bedste inden

for denne findes folk, som har deres øjne vidtåbne for historiske og æstetiske værdier. Ikke få fremragende fund, som vort Nationalmuseum rummer, skyldes førstehåndsuplysninger fra sådanne folk. Men de er ved at blive *undtagelser* – og dette er så meget besynderligere, som en mængde af vore dages bønder har tilbragt år af deres ungdom på vore fortrinlige højskoler, hvor netop respekten for vort lands historiske minder og overleveringer i høj grad lægges dem på sinde.

Ikke alene er denne dysse med dens pragtfulde gamle, knudrede tjørne vidunderlig smuk i sig selv, men det stykke Ærø, man ser herfra, er ganske enestående. Alt sammen er det dyrket; men til trods for disse evindelige gentagne rektangler med roemarker, pløje- og stubmarker og de lige, levende hegn, har man ikke kunnet udslette egnens naturlige skønhed, dertil er linjerne i landskabet for mægtige. De vældige bakker og dybe dalfurer viser sig netop stærkere ved den fuldstændige mangel på skove. Landet ligger åbent for øjet vidt omkring, helt ud til, hvor man i sydøst øjner det blinkende hav, den evigt vandrende Østersøs flade.³⁹

Fra Store Rise cyklede vi over biveje og markveje ned til sydkysten, til klinterne ved Vejsnæs Nakke.

De høje klinter danner her, forrevne og uregelmæssige, som de er, et stor-slået og imponerende syn; det er en af de mærkeligste *danske* kyster, jeg har set. Enkelte steder står klinterne i over tyve meters højde lodret som en mur ud mod havet, næsten uden nogen forstrand, der ofte kun har et par alens bredde ved deres fod. Man kniber sig med nød og næppe tørskoet over mellem de høje mure og havet, der i dag står brummende for sydvestkuling, men i tindrende sol, ind mod kysten.

Under disse lodrette klinter er den smalle forstrand tæt dækket af vældige masser af svære kampesten, der er styrtet ned fra klinten. Over sit hoved ser man hist og her en sådan djævel rage så langt frem, at den ligesom ligger på spring efter én deroppe og kan komme når som helst. Man taler stiltfærdigt og høfligt til den i forbifarten, hvis man ikke foretrækker at tie helt stille.⁴¹

Andre steder er klinten forvreden i sære, tunge former, vældige vomme af blåler skyder sig frem mellem de gule lermure ligesom blå, opdunstedes indvolde af store, døde uhyrer. Eller pludselig går der et dybt hug ind i landet, hvor alt ligger hulter til bulter, men græsgroet overalt, og højt oppe med små, vandfyldte fordybninger i grønsværen, hvorfra småbække pladrende styrter ned, mens blomster i mængde står og nikker mellem græsstråene.

Fra klintens kam ser vi, at havet inderst inde er aldeles gult af de udvaskede lermasser; længere ude er det dybt metalblåt, og brændingen går i lange striber på skrå ind under klinterne og slår drøn mod de blanke, våde kampesten.

Etsteds dernede ligger en vældig, ilanddreven jernbøje og ruller i havstokken. Af og til slænges den af en høj sø imod kampestensbunden og sender da dumpe, rungende drøn op fra stranden, så vi tænker på sagn om sunkne kirker. Dernede fra stranden råber den til os med en underlig gammel, rusten stemmeklang – om storm og forliste skibe, og om havets store kirkegård. Den laver historier om drukning og strandvaskere og skaber spøgelsesstemning midt på den højlyse dag.⁴⁰

Havet bliver hurtigt dybt her uden for øens sydligste pynt, og man kan forstå de umådelige skred, der må kunne finde sted fra denne lodrette klint ved den vældige sø, her kan stå, når Østersøens vande kommer væltende herind med sydøststormen helt ovre fra Rügens kyst.

På marken bag klinterne står en gammel vædder tøjret. Da vi går forbi ham, kommer han imod os, så langt tøjret når, og så står vi og ser på hinanden. Som han står dér i det stramme tøj og glør, er han en skummel karl at se til. Han er af den svære, gamle danske race, som nu næsten er helt forsvundet af landet – hvad der er en stor skam. Han passer til det åbne, vind-

blæste land her; han ligner noget, som de knudrede bakker har avlet og som de en frosthård nat har skudt ud af deres side sammen med de store kampesten.

De vældige, spiralformede horn, der som et vildt svunget ornament indrammer den gamle synders ansigt, forhindrer ham næsten helt i at se, i hvert fald fremefter. Han er imponerende i sin drøje kraft og voldsomme legemsbygning med de lave, svære ben; hans ansigt minder om moskusoksens i brutalitet, men har langt mere intelligens. Et såre pragtfuldt handyr. – Hugget i granit kunne han have repræsenteret selve fanden på en af vore gamle, gotiske landsbykirkers mure.

Da jeg fotograferede ham, skrævede han sindigt ud på bagbenene og pladrede en lille pyt op i stubmarkens lerede jord.⁴²

På vor vej herfra til klinterne ved Vodrup standser vi i en lille landsby ved hovedvejen for at spise frokost. Ved en hyggelig gård med stor have omkring står vi af cyklerne for at spørge om vej og bliver modtaget af to kæmpemæssige, bararmede og brednummede piger, som på vor forespørgsel efter et madsted peger på ruderne over døren: *Vindeballe Kro*, står der! Men det er med små, forsigtige bogstaver, som siger: Undskyld!

Vi troede for resten, at vi var i Tranderup. Men det viste sig, at de to byer er sammenvoksede, og Vindeballe kro ligger tæt op ad Tranderup kirke og lige over for dennes præstegårdshave.

De to piger kom tilbage fra køkkenet samtidig for at meddele os, at man kun kunne byde os på „fars“. Men der fandtes iskoldt øl! De færdedes åbenbart sammen, for massevirkningens skyld, og jorden gungrede under dem. Det var aldeles vidunderligt at se dem prøve på samtidigt at dirigere deres *derrières* ud ad en døråbning.

De mindede fuldstændig om jættepigerne Fenja og Menja. – Og da de lidt senere viste sig igen, havde de lavet frikadeller og skysovs!

Fra Vindeballe fører en markvej i jævne fald forbi den lille landsby Vodrup mod syd ud til kysten. Omtrent 300 m fra denne når man det første af de bratte styrt, som gør dette landskab til et af de i geologisk henseende mærkeligste ved vore kyster. Det er den navnkundige, tredobbelte række af bratte klinte, der hæver sig den ene bag den anden fra kysten og indefter – tre mægtige terrasser, tre kæmpemæssige trappetrin fra havet op til øens højder. Det ser ud, som om landet tre gange har hævet sig med lange mellemrum; men det er vældige skred af lermasserne ud mod stranden, som har dannet disse bratte trin, der når en bredde af fra 50 til 150 m og som de fleste steder på deres overflade er så jævne, at de er dyrkede og under plov. Fra

randen af den øverste klintekam har man det mærkeligste indtryk af fænomenet – det er som at stå på trinene i et gigantisk amfiteater, hvor havet er arenaen.

Det inderste trin når en højde over havet af 33 m. Selve kystlinjen er aldeles lige som en ragekniv; men ud til siderne, særlig mod sydøst, hvor en mængde nyere skred har ødelagt den oprindelige tegning i trappetrinene, er der dannet et kaotisk, storslået og vildt bakkelandskab. Det ser ud, som om den jætte, der har dannet trapperne, her har kastet affaldet fra sit værksted hulter til bulter i store dynger.

Et halvt hundrede store stormmågeunger sidder og soler sig på en gammel pælebro under klinten, alle med hovederne i samme retning – mod vinden. Brisen kommer fra sydøst og går lige langs kysten, sommerfugle og mariehøns går i drift med vinden langs „salten østerstrand“. Græshopper musicerer som de er spiltossed på klintens yderste hang, hvor gåseurter og andre vilde blomster danner en bred og frodig bræmme uden for plovs og harves rækkevidde. Det svirrer af alle mulige insekter om mine ører.

Fra kysten går jeg de tre trappetrin op og sætter mig på randen af den inderste klint. Også her er der en vrimmel af insekter, især sådanne myriader af mariehøns, at man bliver ganske uhyggelig til mode derved. De ligefrem vælter op af jorden – på alle græsstrå sidder de og „starter“, og fra alle sider kommer de sværmende om klinten. Hvor kommer de sejlene fra – har de været „oppe hos Vorherre“? Man skulle tro det, thi aldrig har jeg set skønnere sommervejr. Men hvor er det dundrende varmt! Der ligefrem *blæser* varme ned. I dag har vi på ottende dag østenvind uden en sky på himlen.

Pludselig opdager jeg en gravehveps, der nærmer sig. Den kommer asende hen over den ujævne jord mellem græsstråene, slæbende på en fed, grøn larve, dobbelt så stor som den selv. Et frygteligt, men lydløst drama er udspillet på marken nær ved mig. Larven er fuldstændig ubevægelig, lammet af gravehvepsens stik. Hvepsen har under marchen fat i dens nakke med sine kæber, den sidder overskrævs på larven og kravler på denne måde med skrævende ben af sted over stok og sten, tumlende over pinde og jordklumper og græsstrå – men i en ganske bestemt retning hele tiden. Larven hænger tilsyneladende død som en sæk under den.

Hvepsens hoved drejer sig spejdende fra den ene side til den anden, mens dens vimse, infame bagkrop, der er orangefarvet med en laksort ende, svinger op og ned under de sitrende, lange floringer i nervøse, arrige sæt.

Pludselig stampede jeg hårdt i jorden lige foran den. Skrækslagen slap den øjeblikkelig larven og fór til vejrs med en skarp, ond surren. I store cirkler svingede den om mig, de blev snævrere og snævrere, og der var lige ved at gå panik i mig, da den pludselig atter styrtede sig over det forladte bytte. I

Hlinterne ved Vadrup . 24. Aug 1921.

samme øjeblik, som den nåede larven, kastede den sig grådig over den og bed den kraftigt i nakken, lå nogen tid således ganske stille, før den atter begav sig på vej. Endelig startede den igen – i nøjagtig samme retning som sidst. Jeg stampede én gang til, og akkurat det samme gentog sig. Så lod jeg den i fred, men fulgte forsigtig efter den.

Den krydsede et dige på over en meters højde og holdt stadig i lige linje ind over marken på den anden side. Jeg fulgte den omtrent hundrede meter, uden at den veg en fod ud til siden. Så standsede den pludseligt ved et lille bitte, rundt hul i jorden, lidt større i omfang end den selv. Idet den lod larven ligge udenfor, satte den selv med et spring ned gennem åbningen, men kom straks efter baglæns ud med stor hast, som om den var blevet forskrækket for noget derinde. Så fór den atter på hovedet derned. Denne manøvre gentog den mindst tyve gang i træk. Først så greb den larven med kæberne og trak den med sig ned i hullet.

Dette mål har den altså gået lige løs på i over tyve minutter over hundrede meter ujævn mark med højt græs og et meterhøjt dige uden en eneste gang trods mærkelige og ubehagelige tildragelser at blive bragt ud af sin bane, end ikke et øjeblik vaklen sporede jeg hos den, mens den styrede løs på sit hul!

Nu skal den til at ha' det rart. Den lægger sine æg i den paralyserede

larves krop, dette levende forrådkammer, som formodentlig har alle sine sanser i behold, men blot ikke kan bevæge sig. Thi hvepsens yngel skal udklækkes i den levende larves krop og deraf selv skaffe sig næring, når den engang kommer ud af æggene – friskt, levende kød hele tiden.

Et intelligent, storartet og vittigt påfund! Den eneste, der ikke morer sig over det, er formodentlig larven.

Mariehønsene bruger mit fotografiapparat til flyveplads, de slås om at komme op og starte fra en af læderremmene, som strutter i vejret. Næsten alle høje græsstrå rundt om mig har en af dem på sin top, hvor den ligner et lille rødt bær. For resten er de meget kræsne i valget af en startplads; de vrager ofte græsstråene, men byder jeg dem en finger, starter de øjeblikkeligt fra spidsen.

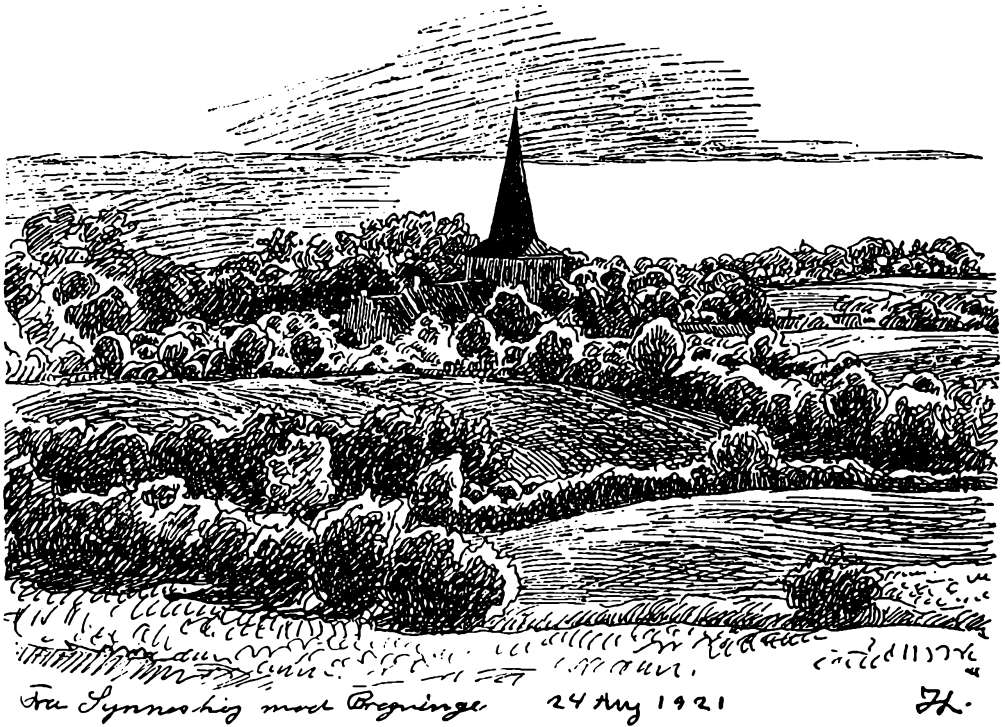
Uh, hvor solen bager! Klinterne står på fire gloende pæle og Østersøen glitrer i solen som flydende beg. En mand går og harver på afsatsen dybt under mig, og støvet driver tykt og rødt efter harven som fra en brand. Himmel og hav er blygrå af hede.

Jeg kaster alt mit tøj og sidder nøgen på diget. Lidt efter mærker jeg, hvordan mariehønsene kravler omkring på min krop. De ligner små trillende bloddråber på huden.

Nogle timer senere står vi på Synneshøj, som sammen med den nærliggende Mallesbanke danner øens højeste sted, 67 m. Medens den sidstnævnte bakke og flere andre store bakkedrag spærrer udsigten herfra mod øst, har man fra Synneshøj en vid og fri udsigt til de andre verdenshjørner. Hav ser man til begge sider af øen, Revkrogen med Urehoved ligger lige for i nordøst; men skønnest synes Bregninge By dernede i sydvest med sit spidse kirketårn løftet over de rige haver og med det sølvglinsende hav som baggrund – og bag dette Als, Als så besynderlig nær i solflimmeret, at man tror at kunne ro derover på en timestid. „Hohewacht“ i Holsten hæver sig højt i syd, og rundt om ser man ø ved ø: Langeland, Tåsinge, Fyn, Avernakø med Korshavn, Lyø og alle øerne i Drejø sogn kendes tydeligt herfra – til trods for at luften er fyldt med varmedis.

Ja, skønt er her!

Men det er *havet*, som giver det ærøske landskab dets sjæl. Uden dette, tænkt som et stykke fastland, ville det kun være en frodig plet som så mange andre, fuldt af skønne småting, en alt for gennemrodet, gennemdyrket plet uden særpræg, et detaljernes land, hvor man forundres over de frodige landsbyer, en stump idyl hist, nogle bakkelinjer her. Storheden får det, fordi det er en ø.

For målte man det med Jylland og dettes kyster --

Men hvorfor skal man bestandig måle? Med en målestok i hånden bliver man aldrig begejstret, højst kun retfærdig. Og hvad skal man med al den retfærdighed? Var der for meget af den i verden, så Gud hjælpe os alle sammen – og Ærø med!

Lad os glemme det vældige Vesterhav, den vide, mørke hede og Mols' bjerge, når vi står på Synneshøj og Malles Banke.

Ligesom Store Rise er den af øens landsbyer, hvis navn tidligst forekommer i historien, således er også dens kirke øens ældste. Årstallet for dens opførelse kendes ikke, men den nævnes allerede under Valdemar Atterdag, og den er i sin oprindelige stil et smukt eksempel på de gamle, prægtige kvaderstenskirker, som stammer ned fra domkirken i Slesvig By og herfra har bredt sig til de sydfynske øer og Langeland.

Den har flere gange været ombygget. Påfaldende er dens uforholdsmæssige længde – ved en ombygning i 1698 forlængedes dens østlige ende med 7 m – idet dens længdemål er 47 m med knap syv meters bredde i koret, otte og en halv meter i skibet og i tårnet godt fem meter. – Sit høje og spidse spir, som er spåntækt og som den har tilfælles med øens andre ældre og yngre landsbykirker, skyldes naturligvis også en senere tids tilføjelser.

På en tavle i kirken læser man, at „Anno 1663 d. 20 October om Midnat af-

brændte Rise Kirke-Spir og begge Klokkerne sloges i Stykker og smeltede, formedelst Guds Ild, som faldt ned af Himmelen . . .“

Få år senere fik kirken sine nuværende klokker. Den mindste bærer en inskription som viser, at den er støbt i Rise kirkelade af Conrad Kleimann, klokkestøber i Lybeck, da „velærværdige og velbyrdige Mand Thomas Kingo var Biskop over Fyns Stift.“ Og følgende vers står på dens malm:

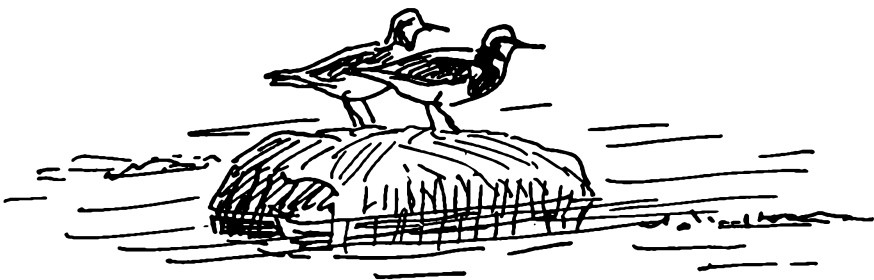
Her henger jeg og skal til Kirken Edre kalde,
Tunghoerig Sjaele. O! staaer op og lader falde
Verdens Syssel, gaaer og hører Herrens Røst,
Saa ringer jeg for Lig til Eders Sjaeles Trøst.

Ordene klinger godt nok, som om de var kommet fra selve den gamle skottes værksted. –

Foruden et par fortrinlige granitskulpturer på ydermurene er en granitdøbefont med messinglåg fra den katolske tid kirkens største seværdighed.

Også Tranderup kirke er af høj alder, men lille og uanselig og stærkt ombygget i tidens løb, således i 1832 tårnet, som allerede næsten halvandet hundrede år forinden, i året 1700, var revnet under en orkan, og hvorfra man i 1732 havde måttet slæbe klokken ud, da man frygtede, at tårnet ikke skulle kunne bære den.

I Bregninge kirke så jeg den ypperlige altertavle, ligesom den i Rise kirke et arbejde fra den sen-katolske periode, men denne udgået fra selve den berømte Claus Bergs værksted.

Det er et imponerende billedskærerarbejde, virtuost i sin komposition og med fortrinlig karakterisering af personerne. Men over for al denne rutine griber jeg mig i at tænke på den lille altertavle i Thurø kirke af den ukendte mester, og *den* forekommer mig at være af langt større kunstnerisk værd.

Mere simpel, enklere i komposition; men med hvilken følsomhed for formen var kniven ikke ført, hvilken bravour i snittet!

Her er kompositionen ypperlig, bevidst og dreven, stillinger og ansigter levende – men *billedskærer* som den anden har denne mester ikke været. Desuden er denne mindre smuk i farven, for overforgyldt, mens Thurøs altertavle er prægtig og ædel i farvesammenstillingen.⁴²

I kirken findes fortrinlige kalkmalerier fra den katolske tid, for en stor del velbevarede, navnlig i hvælvingerne nærmest alteret. Flere er for nyligt ypperligt restaureret – dette gælder nærmest ornamentikken. De få ting, som tiden har udslettet af figurbillederne på vægge og hvælvinger, har man derimod intet forsøg gjort på at lappe – overordentlig prisværdigt, her mangler intet for forståelsen.

Det er maleren Eigil Rothe, som har udført dette restaureringsarbejde, og det er fortrinligt gjort. Den følsomme måde, hvorpå han har benyttet de få rester af de gamle ornamentter i hvælvingerne nærmest alteret og med dem som udgangspunkt har rekonstrueret det hele, er aldeles ypperlig. Ham burde det overdrages at fuldføre restaureringen, bl. a. at dække de skæmmende hvide flader på de to nederste hvælvinger.

Stedets præst fortæller, at det er pengemangel, som er skyld i, at dette arbejde ikke føres til ende. Staten har sagt nej til at hjælpe, skønt udgifterne kun vil blive et par tusinde kroner.

Hvad om én eller anden storbonde i sognet benyttede lejligheden til at løse sin sjæl af skærsilden for lumpne 2000 kroner?

Kirkens rum er overordentlig velbevaret, både hvælvingerne og de dybe vinduesnicher er af stor skønhed.⁴¹

I Ærøskøbings museum findes et toldflag med inskriptionen *Königl. Zoll Flagge* oven over Fr. VII's navnetræk, et af de sidste minder om øens gamle tilknytning til hertugdømmerne.

I samme museum findes et billede af den gamle damper „Ærøe“ under dens virksomhed som isbryder i indløbet til Ærøskøbing ud for Drejø, hvis nordspids med de forblæste tjørne ses i baggrunden. „Ærøe“ gav sig imidlertid aldrig personlig i kast med isen; selve isbryderen var en i bunden jernbeslået, svær pram, som var fastbundet til et i „Ærøe“s forstavn anbragt, umådeligt spryd, som ragede flere meter ud i luften. Båden, som under arbejdet havde en besætning på fire-fem mand, blev under fuld fart rendt op på isen, som den på denne måde brød ved sin vægt. Det må have været et spændende job for dens mandskab!

Også uden for det lille museum er alting i byen snart kun minder om

Græsfejning 30 Aug. 1921 Tis venstre Isbryderprommen

svundne tider. Den er som et H. C. Andersensk eventyr, en levning fra begyndelsen af forrige århundrede, da den for øvrigt for længst var i tilbagegang som købstad og Marstal voksede op og slog den helt ud. Men dens historie står skrevet i dens gader, i dens gamle skipperhuse og fornemme købmandsgårde. Læs de gamle gadenavne på hushjørnerne: Sluttergyden, Kirkestrædet, Ramsherred; eller hør de uskrevne navne, enkelte gader har fået fra berømte personer, som har boet i dem: Klestrups Gade og Rikkens Gade. Eller torvene Rådhusørvet og Gåsetørvet.

Men se først og fremmest på husene! Man mindes Hübertz' ord om byen: „Formedelst den Nyfigenhed, som er Øboeres egen, sørger enhver, der bygger et nyt Hus for at han gennem et Par Karnap Vinduer kan have Udsigt forbi sine Naboer til begge sider, hvilket bidrager til at gjøre Gaden mindre regelmæssig.“

Ikke underligt, at gaderne er smalle, når hvert hus rækker hals for at komme foran naboen. – Dobbelt små og eventyrlige ser disse huse ud under de mægtige linde- og valnøddetræer, som rundt om i gaderne rager op over de gamle brune, grå og okkerrøde teglstenstage.

Som byens ydre er en fryd for øjet, er dens fuldkomne stilhed en lise for sindet.

Der er kun et eneste menneske, som lejlighedsvis, og fordi det er hans profession, laver spektakel i denne by; det er dens udråber, hvis opgave det er at erstatte avertissementer i byens avis. Han er nemlig meget billigere end denne moderne opfindelse. Tillige er han en af byens største seværdigheder og som udråber noget af et unikum; thi intet menneske har endnu nogen sinde forstået et ord af, hvad han råber. Der står en orkan ud af halsen på ham, bestående af alle mulige naturlyde på én gang, men fuldstændig uarticuleret. Og når denne lyd toner gennem gaderne i den ellers død stille by, vågner fædrene af deres middagsdvale, kommer med hovederne ud af de mest fremspringende karnapvinduer og spørger: „Ingvar, hvad er det, du råber med?“ – Så går Ingvar hen til dem og forklarer sig nærmere på almindeligt talesprog. Når han taler, er hans tungemål som andre menneskers.

Hans krop og alle hans lemmer er i den grad i uorden, at man ved første syn af ham ikke er klar over, hvad der er for og bag. Når han går råbende gennem gaderne, stamper det ene ben af sig selv i brostenene, mens den modsvarende arm svinger i vilde cirkler i luften. Han ligner en anskudt helhest eller kirkegrimen, der er kommet ud med kæfert på i fuldt dagslys.

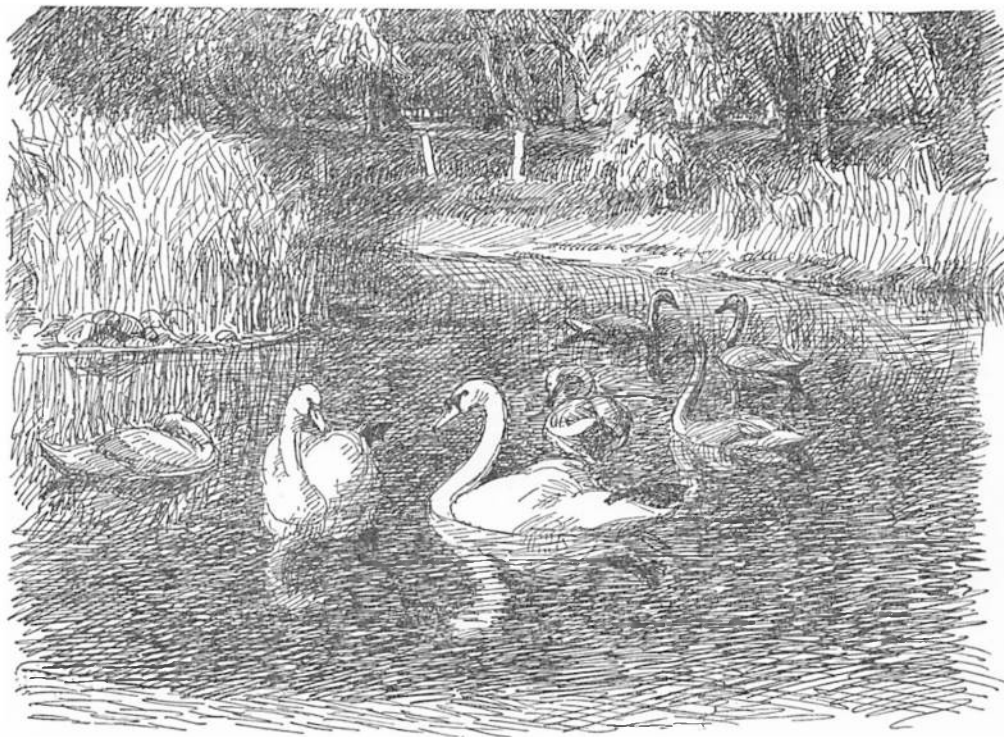
Engang havde han den opgave at råbe følgende for en af byens handlende: „På grund af verdenskrigens lammende indflydelse bortsælges alt til nedsatte priser. Ærbødigst Christensen.“ – Og en anden borger i staden aflyste ved hjælp af Ingvar en køretur på følgende måde: „Køreturen til Kisseballe er aflyst formedelst indtrædende dårligt vejr.“

Maleren Tom Petersen, som er „sommerborger“ i byen, fortæller, at Ingvar undertiden uopfordret sender en forklarende oversættelse af sine råb ind ad hans åbentstående vindue. For nogle dage siden, da han hujende kom ned ad gaden, stak han pludselig hovedet ind ad vinduet og sagde stilfærdigt ind i malerens øre: „Ål, hr. Peddersen!“

De fleste mennesker i byen sover til middag mellem klokken tolv og to, og man er som regel uvelkommen selv i forretningsanliggender på dette tidspunkt. Men Ingvar tager intet hensyn til tid og rum, og selv i middagsstilheden kan man pludselig høre hans brøl, som om filistrene var over staden.

Staden, ja! En mand fra byen sagde forleden: „Marstal – det er en flække – ja! Men Ærøskøbing det er *en ståt!*“ Og en anden mand fra byen har for fuldt alvor hævdet, at Ærøskøbing ikke havde sin lige i verden – „at sige som handelsstad,“ føjede han til.

Når den lille damper ved halv femtiden ventes fra Svendborg, hænder det daglig, at en halv snes mere eller mindre „stavrasede“ personer henimod dette tidspunkt flytter deres kæppe gennem byens gader ned til en bestemt, lang bænk ved anløbsbroen. Mellem disse indtager „Harmonien“'s tidligere

Brøndby 30 Aug 1921

72.

vært, byens vittigste hoved og trods sin stokdøvhed altid samtalens midtpunkt, en fremragende plads. Hans nærmeste venner kalder ham ved fornavn, *Mads*. Men man skal vare sig lidt for ham. „Det hænder jo af og til, at jeg hedder Mads,“ sagde han til en handelsrejsende, som kedede ham, og som havde vist sig lidt for fortrolig, „men det er ikke til enhver tid!“

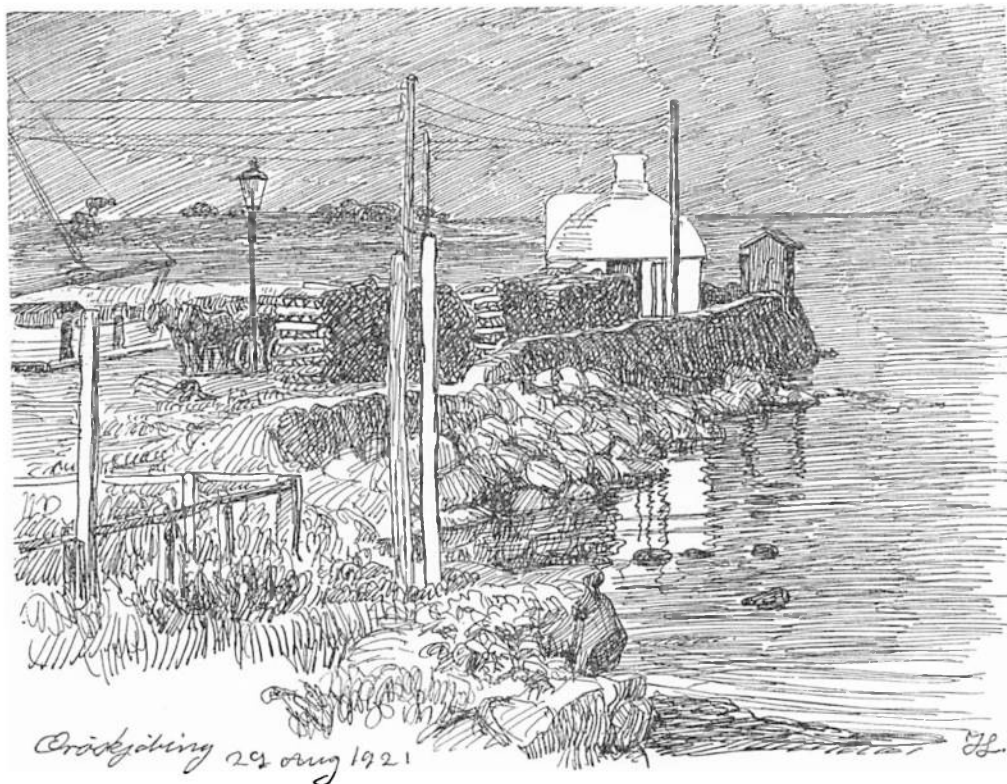
Mads er en lille rundmavet faun med bukkeben i støvlerne. Når han sidder i et lille intimt selskab inde i „Harmonien“s restaurant, hvad der ikke hænder sjældent, er han med sin runde, gemytlige fremtoning altid bordets *clou*. Med sin svagt brægende, kildne ærbørøst kan han sige ting, som får de tilstedeværende huris til at rødme og udstøde små iltre hvin, mens mandfolkene lejlighedsvis slår et grin op, så „Harmonien“s mure vakler. Mads er byens surdej!

En dag læser jeg følgende avertissement i „Ærø Folkeblad“:

Andespil.

Stort Andespil afholdes Tirsdag Aften Kl. 8 i Logen Ærø.
2 Kr. pr. gennemgaaende Seddel. Alle indbydes.

Marstal Afholdsforening.

Man studser ved overskriften – hvad er andespil? Er det noget lignende som „tjäderlek“ eller urhaneskogren, og som byens borgere hengiver sig til i flok ved nattetide? Er det et Sodoma, jeg er kommet til?

Nej – det viser sig, at andespil er „når“ øboerne kommer sammen i for-
eninger for at spille kort eller domino om plukkede ænder, der forefindes i
lokalet som gevinster! Man har også andre spil at hengive sig til, således
„gåsespil“ ved mortensdagstide osv.

At skikken ikke altid er knyttet til afholdsbevægelsen bevidnes af pålide-
lige folk, som ved nattetide har set en vinder dirigere den blege gevinst
hjem gennem de månebelyste gader; han holder den fast under armen, mens
han fire alen bagefter sin frue styrer efter hende midt ad gaden og søger at
holde klar af fortovet med dets mange karnapper og lumske trappetrin.

Men ingen har nogen sinde hørt denne agtbare mand skogre! –

Gå en silde sommeraften ned i parken ved den lille havn, sid dér og drøm
et par timer bort under træernes kroner, dér hvor svanerne stille som ånder
glider over det mørke, spejlende vand. Eller sæt dig ved solnedgang på den
gamle mole, hvis brolægning er så forfærdelig, at små børn kan gå og blive

borte for bestandig i den. Sid dér og se solen gå ned, mens dens sidste stråler belyser det gamle fyrhus, der er besynderligt og forhistorisk, som et offerhus for Molok at skue, men kalket så hvidt, at den fredsommeligste sommerluft bliver til tordenhimmel op imod det. Sid her, til natten kommer. Og du glemmer krig og dyrtid og alverdens ve og vånde.

Men når natten falder på, vil du undres over, at du ikke hører den gamle ærbos vægtersang lyde til dig gennem stilheden oppe fra byens stræder, *Annders Arreboes* dybe og storladne vers, bygget op i rytmer som hvælvingerne i de gamle gotiske kirker.

Nu skrider Dagen under,
og Natten vælder ud,
forlad for Jesu Vunder
vor Synd, o milde Gud!
Bevare Kongens Huus,
samt alle Mand
i disse Land
fra Fjendens Vold og Knuus.

Den aften, vi fra Ærøskøbing kom til Marstal, fik vi straks et kraftigt indtryk af at være vendt tilbage til nutiden. I sin hovedgade minder byen næsten om Esbjerg, og dens tilblivelseshistorie er også omtrent som dennes, om end tempoet her har været langsommere og formatet er mere beskedent.

Vi tog ind på et hotel på hovedgaden; det var lørdag, og uden for vore vinduer var der et farligt leben til langt ud på aftenen. Navigationsskolens elever er i kraft af deres uniformer stedets toneangivende løver, de flirtede med seks hestes kraft og med stigende held, som mørket tiltog – stærkt misundt af nogle atten-nittenårige merkursønner med stive filthatte og overordentlig løse manchetter; de havde kun cigaretmærke tilfælles med de uniformerede væsner. Alle røg, byen stank af cigaretter.

Men det er ikke på hovedgaden, man skal lære Marstal at kende. Endogså her formede livet sig dog søndag morgen ganske forskelligt fra den foregående aften. Endnu klokken ni sås intet menneske på gaden bortset fra nogle renskurede, sæbeglinsende og redte småpiger, som gik til bageren efter morgenbrød.

Og aftenens indtryk glemmes fuldstændigt, når man fra hovedgaden bevæger sig ned til havnen gennem de små stræder og gyder, der løber ned mod denne. Her er man inde i den gamle skipperby, som på sin vis ikke giver Ærøskøbing noget efter. Det er et Nyboder, men civiliseret og borgerligt uden den stramme soldatermæssighed, der hist har sat alle de uniformerede huse

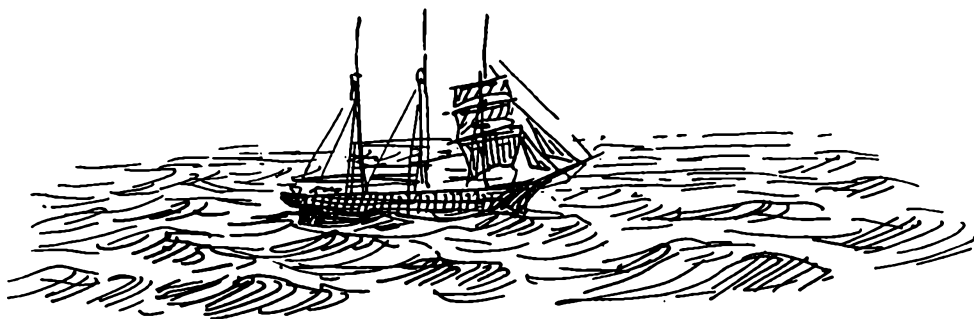
på geled. Gaderne er her uregelmæssige og undertiden så smalle, at man stående midt på dem kan nå begge facaderækker med hænderne.⁴³

Og når som nu morgensolen stråler ned over de små bitte enetages huse med deres morsomt vekslende, blide kalkfarver, over de røde tegltage, over lindetræerne og hyldene bag havernes grønne og blå stakitter, mens over det hele havnens alvorlige, mægtige poppelrække og dens masteskoves skraveringer løfter sig mod den lyse luft – da er man atter inde i eventyret. Det er eventyret om den gamle danske sømandsstand, som endnu ikke er *helt* forbi.⁴³

Her bor de godtfolk, som endnu på gammeldags vis betræder den danske „vej til ros og magt“, det sortladne hav – *marstalskipperne*, som er kendte over den halve jordklode, hvor deres gode skonnerter færdes. Folk, der er berømte for deres enestående sømandsdygtighed, og berygtede mellem folk andetsteds fra for deres nøjsomhed og sagnagtige påholdenhed.

Hvilke typer, man træffer her, hvilken verve og hvilket tempo i disse gamle svende!

Jeg blev af en ung skibsfører fra byen indført i et af disse gamle skipperhjem og traf her en mand, som jeg sent vil glemme, kaptajn Albert Friis. Han er af den tørre, hårdføre og barske type, som har gjort klanen berømt. Over de halvfjerds er han, og han har nylig „lagt op“. Men med sin lette, elastiske gang på de fjedrende fodled og den sømandsmæssige svingen med overkroppen ligner han en mand på kun godt et halvt hundrede. Hans hud er glat og brun, og de myndige, spillende øjne, der er skarpe som klinger, må endnu kunne se gennem tåge, fog og brandstorm. Det har nok været værd at se denne landsmand på et dæk i hans velmagtsdage!

På skipperbænken ved toldboden er der hver dag ved postdamperens ankomst „børs“ for et par snese ældgamle skippere. Meget forskellige er de, men omtrent ens af type. Alle med det samme ramsaltede kød på den tørre, vindblæste og tætte krop, og med et blik som en los. De har været vant til at

blive lystret, de folk – der er ingen styrvolter imellem, det er lutter herreblade!

Soldet med Guds gaver har de aldrig, hverken på sig selv eller deres mandskab. Ryet for deres knebenhed er sikkert omsider nået tilbage til dem selv, for det er det eneste forhold, om hvilket de udtrykker sig med nogen forsigthed.

En ven af mig sejlede som styrmand med en marstalskipper og spiste for første gang frokost sammen med ham i kahytten. På bordet imellem dem stod retterne: rugbrød, fedt og spegepølse.

Da styrmanden for *anden* gang langede ud efter et stykke spegepølse, bestemt til at dække en ny rundtenom, så skipperen hurtigt op fra sit bare fedtebrød. Og så sagde han langsomt og roligt: „Je' ha'e en styrmaj engang – haj spiste al'ri polæg!“

Et hartad familieagtigt sammenhold mellem denne skipperstands medlemmer kan i fremmede havne give sig løjerlige udslag. At de overalt i skotske, spanske eller østersøhavne, hvor de mødes, lægger sig tæt sammen i flok, er kun almindelig hævdvunden skik, som man også ser vore fiskerbåde følge i de hjemlige farvande. Når fiskere fra landets forskellige egne søger nødhavn i én eller anden bugt eller fjord, vil man finde kerteminderne for sig i en klump, hundestedfolkene for sig osv., de første kendelige på deres slanke fintbyggede både med de tilbagehældende master, de sidste med deres tungere skrog og masterne hældende fremefter.

Ligger nogle marstalskuder sammen i fremmed havn, vil de ikke alene søge hinandens nærhed derinde, men de vil også så vidt muligt følges ad derfra, *gøre hinanden selskab* ud af løbet. Og så kan følgende samtale udvikle sig mellem et par skippere:

„Er du færdi' til å gå u', Hans?“

„Ja-a, det er je' jo. Men er du færdi'?“

„Ne-øj, je' blir itte færdi' førend engang i måren ettermiddaw!“

„Så tro'er je' li'egodt, je' ska' vente etter dig, så ka' vi følles ad!“

Næste dags eftermiddag:

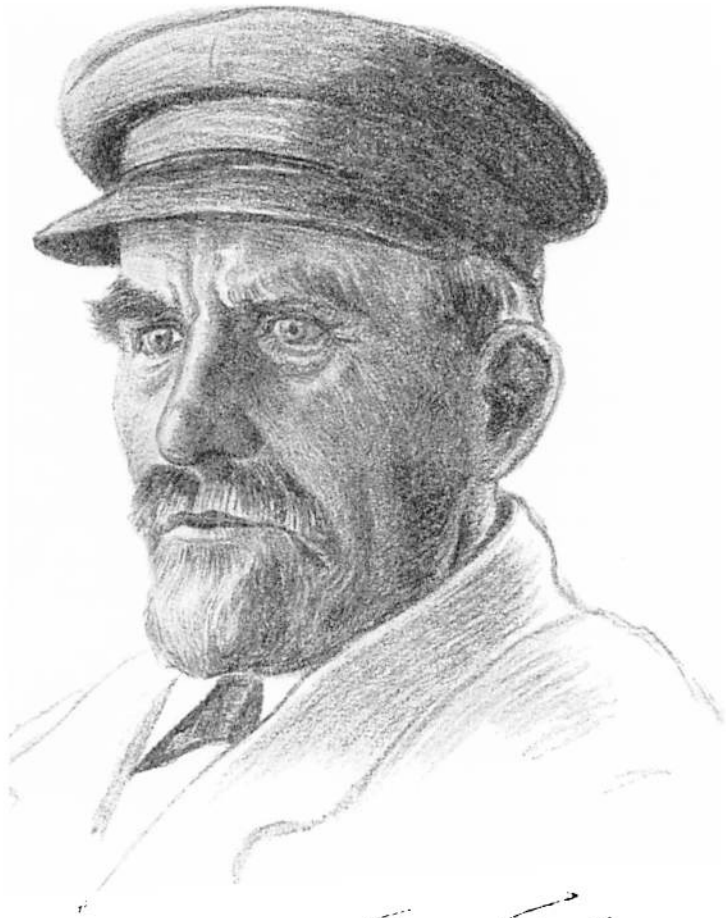
„Nå, så sku' vi vel se å liste a'!“

„Ja-a, det sku' vi jo. Men ham Albert her ve' si'en a', han blir itte færdig førend i måren formiddaw.“

„La' os så da hellere vente på ham, så ka' vi jo følles ad alle trej!“

På tredjedagen er alle parat. Men efter en undersøgelse af „glasset“ og et samråd på kajen bliver man enig om, at vejret ikke er rigtig tjenligt. Man ser tiden an til i morgen „for eksempel“.

Endelig er der god lejlighed. Og de tre skuder letter samtidig og står til søs – for naturligvis allerede efter nogle timers forløb at tabe hinanden af

Albert Friis.

Marstal 1921.

DEN 72-ÅRIGE ALBERT FRIIS FRA MARSTAL

syne og måske komme til Marstal med flere dages mellemrum – dersom de overhovedet skal samme sted hen!

Men denne gamle skippertype er ved at forsvinde. De yngre kaptajner på stedet er mindre særprægede. Flere af dem, som i krigsårene er gået i land og har solgt deres fartøj, fristet af den høje sum, har vel også nok ført en mindre „nøjsom“ tilværelse siden. Og nu er de ved at gå ud af deres gode skind af kedsomhed over den uvante lediggang.

De helt unge søfolk er her som alle vegne af den moderne type, københavnerløglen med jargon fra det yderste Nørrebro. Men det skal indrømmes, at det også er en broget forsamling, som driver sammen her alle vegne fra for at få hyre på marstalflåden.

Vi mødte en ladning, som ankom til havnen en dag med damperen fra Rudkøbing.

En af dem sagde til sin nabo, idet han pegede ud over vandet:

„Hva' fa'en hedder den ø, du?“

„Det er Strynø, dit fjols!“

„Nå sådan! Ja – jeg kan sgu' godt sætte mig ind i, at disse her professionals (med sideblik til os) rejser rundt for at finde ud af, hvor de 520 øer ligger. Je' véd kraftedeme ikke ret meget om dem!“

„Der ku' vistnok skrives en meget tyk bog om alt det, du ikke véd!“

I havnen og på reden ser man det samme sørgelige billede som for tiden i Thurø Bund – den vældige flåde af oplagte skibe, en hel kirkegård af master; henimod et halvt hundrede store, mest tremastede skonnerter ligger døde side om side.

Og dog er disse oplagte skibe ikke engang et autentisk billede af *hele* elendigheden. Hvad de vanvittige forhold under krigen har bevirket her, fremgår af følgende tal:

I 1913 var 234 store skibe hjemmehørende i Marstal, forsikrede for en sum af 3.290.000 kr. – Allerede i 1917 var her kun 165 fartøjer, og i januar 1918 blot 109 tilbage. Og to år senere, i januar 1920 (i fjor), var tallet sunket ned til 87!

Den virkelige grund til denne uhyre nedgang er *salg*. Skibe, som før krigen er købt for 20.000 kr., har ejeren i den forrykte periode kunnet afhænde for 50.000 eller dérover. Og den fristelse har været for stærk. Følgen af disse massesalg er nu, hvor der er tegn til, at der atter vil komme liv i skibsfarten, at en mængde skibsførere er uden erhverv – de har delvis eller helt brugt pengene og er ikke mere i stand til at skaffe sig et fartøj.

Byen har i øjeblikket ca. hundrede fartøjer tilbage af sin flåde. Af de forsvundne hundrede og fireogtrediven er kun et par stykker torpederet og et par enkelte forlist.

Resten er solgt!

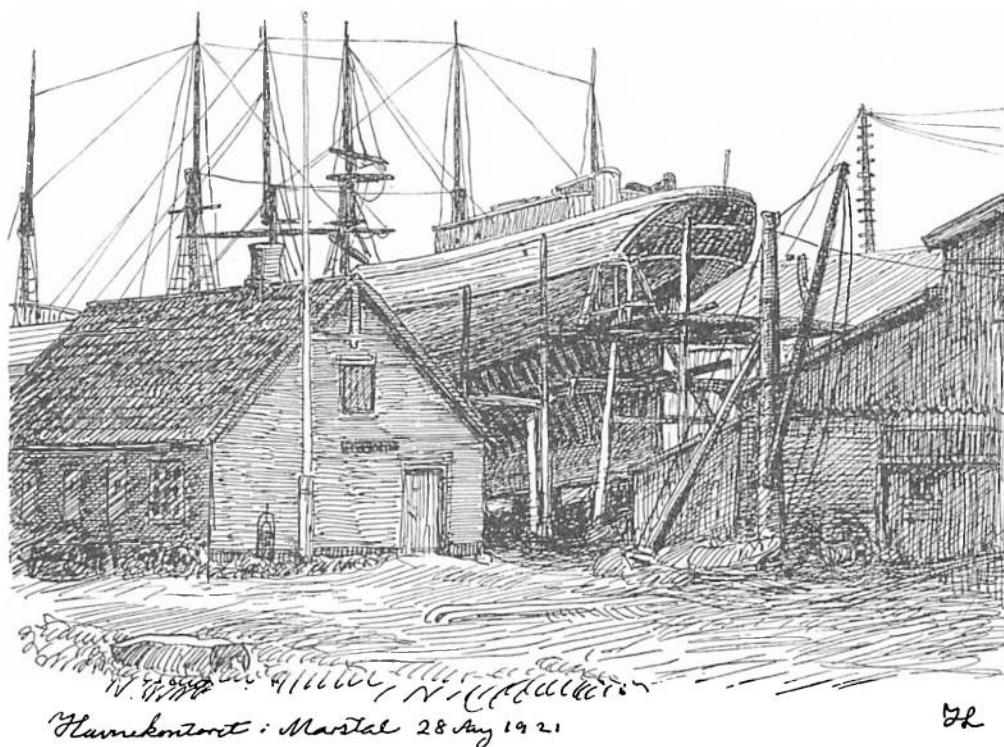
I den store periode før krigen formede sejladsen for marstalskonnerterne sig mest således: Ved sommertid lastede man træ i østersøhavnene og sejlede med dette til franske havne som Port l'Abbè, Triguir eller St. Brieux. Fra Frankrig gik man med props til engelske havne, eller man fór til Spanien og lastede salt til England eller til Ålborg. Så var foråret imidlertid inde, og man gik på ny til østersøhavnene.

Et mindre antal skippere fór også på Newfoundland, hvorfra man lastede fisk til Spanien; herfra gik man da nordover med salt. Den føromtalte skipper Albert Friis sejlede i mange år i træk på disse lange rejser.

Nu, så få år efter, er disse gyldne tider blot som et fjernt minde. For de få skibe, der nu er i søen, er fragterne foreløbig så lave og udgifterne så store, at der ikke kan tjenes noget nævneværdigt.

Hvad de *mindre* skibe nu savner mest, er handelen på Tyskland. Den smule, der er i øjeblikket, besørger tyskerne selv så billigt, at ingen konkurrence er mulig.

Marstals navn kommer af det gammeltyske *mara*, mähre σ : hest, „mær“. Her har i middelalderen, da udførslen af heste til Tyskland var en betydelig

Flammekontoret i Marstal 28 Aug 1921

52

indtægtskilde, været et „vildt stod“ på stedet ligesom på en mængde af vore mindre øer. „Marstal“ var betegnelsen for fyrstelige personers stalde, ligesom marskalk (af skalk = tjener) oprindeligt er betegnelsen for staldens opsynsmand.

Som befolket sted nævnes Marstal første gang i et amtsregnskab fra 1514 og havde dengang syv beboere! – Fra en samling småhuse gror den frem i tidens løb; men først omkring begyndelsen af det attende århundrede kommer der fart i dens vækst samtidig med, at Ærøskøbing langsomt går tilbage. Efter Danske Atlas havde byen omkring 1780 syv hundrede og enogtres mennesker. Men allerede Johan Arndt Dyssel fandt på sin „Indenlandske Rejse“ i 1763 noget næsten foruroligende i den lille bys vækst. Han griber efter en forklaring herpå og finder, at det kan have sin grund i beboernes overordentlige frugtbarhed, et fænomen han har iagttaget i flere byer, der ligger nær ved havet! Et sådant sted læser han en gravskrift, der meddeler, at en kvinde på én gang har født fire – nu ganske vist salige – børn til verden. Og som bevis på marstalboernes ganske hårrejsende evne til at formere sig fortæller han, at en kone på stedet, Eleonora Christen Peders, „har set og efterladt 144 Børn, Børnebørn og B. B.s Børn af sin Afkom.“ Og han tilføjer: „En Bye i blomstrende Opvæxt. Gid den maa blive ved at tiltage og ved sit Exempel opmuntre andre Steder.“

Og han mediterer på følgende vis over dette tema: „En besynderlig Frugtbarhed kan ikke nægtes, at man jo finder i Søestæderne frem for midt i Landet. Men om den naturlige Aarsag skulde være som Linnæus mener, at søge i den salte Luft og i en større Mængde Salt, som der nydes, hvilket skulle have en pirrende Kraft, det tvivler jeg om. – Monne ikke moralske Aarsager gjøre noget til den physiske, iblandt andre en slags Afholdenhed, at da Søfolk maa nødes til at være adskilte fra deres Hustruer i længere Tid, saa omfavnes de med desto større og alvorligere Fornøielse.“

Lad os trods nærværende tids ugunst håbe med den gamle forfatter, at Marstal må blive ved at tiltage – gid saltet ikke må miste sin kraft! Og lad os endelig slutte os til ham, når han udbryder: „Lyksalig det Folk, der under en fredelig Regiering kunde beriges ved andres Kiv.“ (!)

Det vil sikkert i forbindelse med ovenstående være rigtigt at gøre opmærksom på, at et dagblad i 1899 bragte en artikel om øen under overskriften „Dydens ø“. Heri oplyses, at der i nævnte år af to hundrede og toogfirs nyfødte børn dér på stedet kun var ét eneste, som fødtes uden for ægteskab. Den vittige forfatter henstiller, at øens navn forandres til Ærbarø!

Må man ikke efter alt at dømme tvivle om, at ordsproget har ret, som siger: Hvor fanden ikke selv tør komme, der sender han en ærøbo!

På sin højde stod Marstals handelsflåde her i landet med hensyn til ton-

nage kun tilbage for Københavns og Fanøs, og hvad skibenes antal angår er alene Københavns større. Den driftighed, som beboerne af den lille handelsplads altid har vist, og som bl. a. i 1784 gav sig sit første eklatante udslag deri, at de, trods et afslag på ansøgning om hjælp fra staten til anlæggelse af en havn ved byen, på egen hånd og for egne penge udførte dette foretagende – denne driftighed i forbindelse med deres enestående sømandsdygtighed vil sikre Marstals fremtid.

Om den ulykke og den skade, som stormfloden i 1872 anrettede på byens havn, og som kostede de brave folk henimod 35.000 rdlr., er der tidligere berettet under øen Egholms historie.

Byens smukke kirke er opført 1736.

Den såkaldte „Marstal bondeby“, der nu nærmest bærer denne betegnelse som et slemt øgenavn, består efterhånden næsten udelukkende af en samling forskrækkelige „villaer“ i den bekendte stil, der blandt andet karakteriserer vore moderne stationsbyer. Den ser ud, som om nogle kunstnere i papmaché-faget har lavet den med et karneval for øje.

Bevæger man sig fra byen nordvestover, kommer man ud over den lange, smalle halvø, som danner det oprindelige, gamle *Skovland*, og som ender i Ommels Hoved. Mod øst begrænses den af Halmø Sund, mod vest af den smalle fjord Kløven. Ommels Hoved skyder sig som en krog over mod Halmøs vestspids og rører næsten denne.

Det gamle Skovland er rigt og frugtbart, i modsætning til den anden halvø Urehoved, der begrænser den modsatte side af bugten ved Ærøskøbing; og landsbyen Ommel, som ligger på dets midte, er en stor, smuk og velhavende by. De gamle „omlinger“ – navnet anvendes nu sjældent på øen – ernærede sig tidligere omtrent lige så meget af søfart, handel og fiskeri som af landbrug, og en mængde jagter og fiskerbåde hørte hjemme i Kløven, der benyttedes som havn om sommeren, medens skibene om vinteren blev trukket på land. Nu er dette forhold ganske ændret, Ommel er en rendyrket agrarby, siden Marstal er vokset op til en stor handelsplads, og den er en udpræget ærøsk idyl med store og velholdte gårde. Det skal være det sted på øen, hvor den gamle ærøske dialekt, der rummede en mængde ord af tysk oprindelse, endnu kan mærkes tydeligst, denne dialekt, om hvilken Hübertz for kun hundrede år siden siger, at den „upaatvivleligt oprindelig er dansk – de fleste Ord er danske.“

For mit øre klinger omlingens tale som alle andre ærboers. Det er få *fremmede* givet at kunne måle en dialektforskel på steder, hvor kun en vej eller en mose danner sognegrænse.

I den skinnende septemberdag glider vi på vore cykler nordud af Ommel By ad den jævne vej med spredte huse og haver langs dens sider. Det er sommerlig varmt og stille, næsten lummert. Uden for byen ved vejen sidder to småpiger med en snegl, de har fanget, og synger:

Niels, Niels Kokkehorn!
Her er en Mand aa vil kjøve dit Korn.
Kommer Du itte u', ska Du bræ'nes!

Solbelyste tåger driver for en hed, svag søndenvind ind fra havet. Igen-nem disen skimtes mod øst Halmøs lange krop og mod vest Lilleø og Dejrnø, Ærøskøbing og de høje banker om Lille Rise. Yderst, hvor det magre rev krummer sig mod øst og marehalmen står giftiggrøn langs stranden, hvor melden står i blomst og høgeurtens skinnende hoveder rager op over grønsværen bag stranden, letter en sværm ryler og sætter kurs mod Halmø. En flok stormmåger larmer imod os over deres flygtende yngel, og en unge af den store havmåge render som en besat ud i stranden for at slippe væk.

Mens vejret tykner og bliver til optrækkende torden, vender vi og sætter kursen sydpå; vi cykler over Kraghnæs og kommer ad en dæmning forbi et par møller vest for denne by til et fuldkommen hollandsk landskab, der i tilsyneladende uendelige flader strækker sig i disen ud mod Gråstennor og svinder i bølgende farvetoner i de fjerne.⁴⁵

Tordenbyggerne kommer nu i tætte, vældige blåner fra nordvest, mens vinden hernede stadig blæser hed og lummer fra syd. Mens tordenen begynder at rulle, jager vi hjemad til Ærøskøbing over Lille Rise, flygter over de høje banker og ned ad den brede vej mod byen. Og mens tordenens malmbækkener gjalder og slår sammen over os og alverden ryster under himlens høje dissonanser, hjuler vi ind gennem byens gader og forsvinder i læ for regnen bag „Harmonien“s fredelige mure.

Hvad øens fugleliv angår, da gælder her det samme som på Tåsinge, at de fleste iagttagelser er gjort fra cykel på landevejene. Men da besøget strakte sig over godt en halv snes dage og øen er skovløs uden større moser og kær, men med en del inddæmmet strand, har vi uden tvivl set de fleste arter, som er at finde her på årstiden.

I alt sås enogtres arter.

Karakteristisk for øen var en vrimmel af stillidser, der fandtes alle vegne,

hvor vi kom, og tillige store mængder af bysvaler, der sås både i Ærøskøbing og Marstal og i så godt som hver eneste landsby. Ved ankomsten til Søby så vi på én gang flere hundrede, der kredsede i luften eller sad tæt overalt på tage og telefontråde.

Mærkværdig få lærker fandt vi, vistnok i alt kun en snes stykker. Det hændte, at vi på en tur på langs gennem øen fra Ærøskøbing til Søby ikke så eller hørte én eneste. Det er muligt, at de på grund af fældningen holder sig skjult i stubmarker og roemarker.

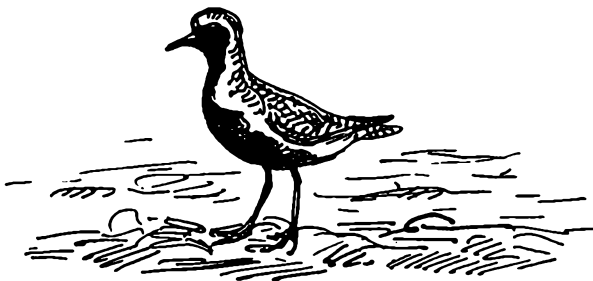
Det må nævnes, at vi på øen så en eneste hjejle – denne herlige fugl, som desværre snart er forsvundet af landet. Og *à propos* den aftagende fuglefauna: af rovfugle sås én tårnfalk samt fire musvåger, de sidste kredsede sammen over Vindeballe landsby.

Kun én edderfugl iagttoges, og af store måger sås kun en enkelt svartbag; ingen havmåger viste sig ved kysten.

Et enkelt sted fandt vi et eksemplar af den brune frø, men derimod intetsteds klokkefrøen. Der er dog al mulig grund til at tro, at også denne findes her ligesom på næsten alle andre også langt mindre øer, hvor der overhovedet er livsbetingelser for den.

Medens vandrotterne har holdt sig borte fra øen, forefindes både brun rotte, forskellige mus og muldvarp. Ræven er udryddet, men efter beboernes udsagn er der af rovdyr endnu både ilder og lækat tilbage.

Bestanden af det almindeligste vildt, harer og agerhøns, er her som alle steder stærkt i aftagende, og der er grund til at tro, at denne nedgang vil fortsætte. En „jæger“ på hvert matrikelnummer, en foretagsom foxterrier ved hvert hus, samt den ny jagtlov – stort mere behøves der ikke!

Halmø

Vi har aftalt med lodsens i Ærøskøbing, at han skal sejle os til Halmø, Lilleø og Dejro. Men den morgen, turen var bestemt, kom han og meddelte os, at den nordveststorm, som har stået hele natten, har „blæst alt vandet ud af bugten“, så vi ikke kan lande på Halmø for lavvandet.

Ude fra de lave, skaldede brinker på Urehoved, hvor havet står med frådende skumsøer ind mod kysten, ser vi vandet falde mere og mere inde i bugten. Store byger med sorte, guldkantede skyer kommer jagende fra nordvest, men uden regn. Småflokke af gråænder kommer trækkende inde fra land og kaster sig på fladvandet i læ af Urehoved.

Først tredjedagen efter faldt stormen, og da næsten ganske pludseligt. Da vi om morgenen startede fra havnen, stod der kun små pust fra vest, og vandet i bugten var stigende. For storsejl og spilet fok render vi forbi Ommels Hoved og østpå, mens vinden bestandig løjer og store cumuluskyer ophober sig over hele himlen og spejler sig i de blege flader mellem ilingerne.

Efter en god times sejlads landede vi på Halmøs nordside. Øen, som er 82,2 tdr. land og hører under Marstal landsogn, har en eneste gård og ejes af bonden Mads Hansen Clausen, som efter at have drevet gården i tredive år nu har trukket sig tilbage til „fastlandet“ og bor på ærøkysten lige sønden for øen. Gården bestyres af hans nevø, og der bor foruden ham og hans hustru kun fire mennesker på gården, som har ikke mindre end 64 tdr. land af øens jord under plov.

Øen er ganske smal og langstrakt fra vest til øst. På kortet ligner den i formen omtrent en gammel flintedolk, med skaftet mod øst. Men spidsen er knækket og drejet skarpt mod syd. Det ser ud, som havet her er brudt ind og har slået forbindelsen i stykker mellem øen og Ommels Hoved og ligesom åbnet et vældigt led på vid gab ind til Halmø Sund. Vestenden er lav, men østenden løfter sig til 9 m høje bakker, som yderst står med nogle stejle klinger ud mod stranden.

Stående på denne beskedne lille klint ser man næsten hele det fynske øhav for sig. Ærøs kyst og Langeland, Strynø med dens „Kalv“, Bredholm, Grensholm, Boddiken og Græsholm, Birkholm, Store og Lille Egholm, Drejø, Avernakø og Korshavn, – ja selv det fjerne Lyø ses tydeligt herfra.

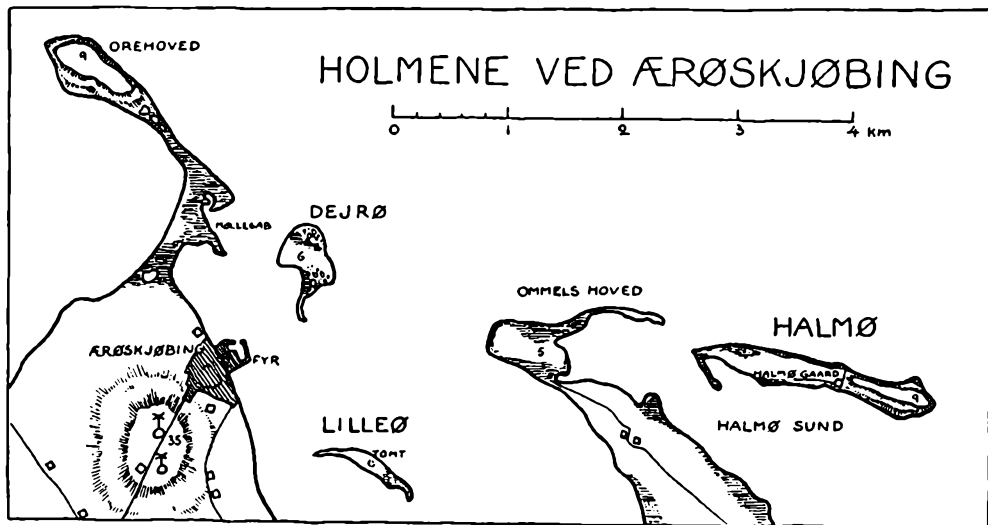
Det ser ud, som om øens jorder tidligere har været delte, thi over dens midte går fra nord til syd et vældigt, bredt kampestdige, som deler den i to omtrent lige store dele. Følger man dette dige, kommer man til øens store

og meget smukke gård, omgivet af en have med enkelte gamle træer.⁴⁴ Haven er den eneste træbevoksning på øen, når undtages et par store tjørne ved det gamle stendige. En poppel, der er så ældgammel og hul, at man kommer til at tænke på heksens træ i „Fyrtøjet“, står tæt op ad gårdens hvidkalkede, kampestensmurede yderlænger.⁴⁴

Gårdens unge bestyrer, en intelligent, flink og meget tiltalende ung bonde, viser sig at være i familie med den unge, smukke kvinde på Lyø, som derovre endnu anses for at kunne mere end sit fadervor, og som tjente her på Halmø, hvorfra hendes første berømmelse som sekstenårig „heks“ stammer. Han kender hende godt nok, og også den forrykte historie; og vi bliver let enige om, at *har* hun kunnet hekse engang, så har det uden tvivl kun været nogle stakkels ofre af mandkøn, der er blevet ramt – og ikke gårdens kreaturer.

Da øens fugleliv kommer på tale, fortæller han, at stormmågerne – som her på egnen kaldes „blåmåger“ – i år optræder som rovfugle, og at de hos en enkelt gårdmand i Nørremark ved Marstal har taget atten kyllinger! Hos en gartner i samme egn har de været til stor skade ved den måde, hvorpå de har hærget kirsebærhaverne og jordbærmarkerne. Der menes, at dette i nogen grad kan skyldes, at jorderne i år på grund af den store tørke har været usædvanlig fattige på orme. Og det er en almindelig iagttagelse både på

Ærø og flere småøer i nabolaget, at der næsten ingen måger har været efter plovene.

Om foråret og forsommeren skal her findes en del rugende hættemåger, men de er stærkt i aftagende, formodentlig på grund af planløs ægindsamling. Angående fuglelivet i al almindelighed på øen siger bonden, at her nu snart ikke findes andet end gråspurve! Ellers kun af og til nogle viber. Mens vi står og taler om dette uden for gården, viser der sig dog et par lærker i nabolaget, og længere borte svinger en stæreflok ud over markerne.

Det er besynderligt at se, at denne unge bonde, som lever ret ensomt på den lille ø, der er let at overskue, og som han fra sit fag ellers kender til bunds, tror, at hans ø på denne årstid kun rummer tre-fire fuglearter, han, der er en intelligent og vågen mand og tillige efter eget udsagn en ivrig og interesseret jæger. Han stiller sig ganske vantro, da jeg melder om fire-fem andre, som jeg tilfældigvis er rendt på i den timestid, vi har været på øen. Men jeg lover ham meget mere sensation, når Johannes Larsen om lidt vil støde til os efter sin vandring øen rundt.

Sensationen udeblev heller ikke. En halv times tid senere kom J. L. ind i gården, og på vor forespørgsel svarede han: „Jeg har indtil nu set spurve, jordsvaler og forstuesvaler, nogle hættemåger efter en plov, gærdesangere ved gården og i haven solsorter. Desuden to gråkrager, en del lærker, en stæreflok, tolv viber, en ryle, to muddersnepper, nogle stenpikkere, engpibere, irisker og gule vipstjerter, to svartbagmåger på en sten og tre svømmende, ti islandske ryler samt på lang afstand en dværg- eller lærkefalk. Endelig nogle gråænder i flokke på vandet.“

„Så tror jeg for resten heller ikke, der er mere,“ tilføjede han. „Men hvem véd? Vi bliver her jo en times tid endnu!“

Det var mærkeligt at iagttage den unge bonde, mens han hørte på dette. Først så han skeptisk ud, siden lo han lidt; men endelig udtrykte hans ansigt kun en eneste alvorlig og måbende forbavselse. Det var mirakuløst, dette her – men han troede minsæl på det!

Men hvilket plus til hans tilværelse på et sådant sted – et sådant herligt sted – om han havde vidst besked om noget af dette før! Men han er langt fra et unikum, tværtimod!

I sin fortrinlige og skønne bog „Fuglene i Folkets Digtning og Tro“ behandler F. L. Grundtvig bl. a. bonden i hans forhold til naturen. Den bog burde findes på enhver bondes bord i landet!

Grundtvig citerer følgende brudstykke af en af vore kendte gamle sange:

Med Øre knap for Gjøgens Kuk
gik Bondemand bag Ploven
og hørte for sit eget Suk
ej Fuglesang fra oven ...

Og han viser den misforståelse, der findes i dets indhold; thi det er ganske omvendt: da bonden sukkede under trældommen, havde han endnu bevaret en stor del af sin intime forståelse af naturen, da var hans øre lydhørt for fuglenes stemmer og hans øje åbent for deres sædvaner, han vidste endnu besked om ethvert dyr i mark og skov. Og nu, da han er blevet en fri mand, den *frieste mand* i landet, nu har han vel glemt det meste af dette, ja – er naturen ikke lidt efter lidt død for ham?

Endnu røres vel hans sind ofte dybt af naturens mystik.

På en af de tidlige forårsdage, hvor vinterbygerne endnu skrider for sydvesten hen over en urolig himmel, hvor sollys skiftende med kraftige skygger falder i blinkende tragter hen over agre og fjord – da hænder det, at der pludselig sker noget mellem himmel og jord, som for et øjeblik river både mennesker og dyr ud af deres vante ro og får dem til at vågne i et gys.

Den tamme gåseflok på toften uden for bondens gård bliver lige med ét som besat af djævle; den raser hen over marken med udbredte vinger, løfter sig baskende op over jordsmonnet og flyver af sted – men i næste øjeblik synker de tunge kroppe atter mod jorden, vingerne folder sig sammen, og hele flokken sætter i med et øredøvende vræl, mens alle halse er strakte og hvert

individ viser tegn på det voldsomste sindsoprør. Det lille føl galoperer overmodigt fjertende rundt på engen. Men bonden standser et øjeblik sin plov, retter sin ryg og stirrer op mod himlen. Og se! Deroppe øjner han et jærtegn, en vældig kile, som jager nordover, skarp og sort mod den skinnende sky, et umådeligt V, skrevet med vejrgudens store finger på himlen.

Det er grågåsen, som trækker.

Og bonden står stille og følger den med blikket. Føllet har igen givet sig til at die sin mor, og gåseflokken har glemt panikken og er faldet til ro. Men bonden stirrer endnu efter det store, underlige tegn, som bliver mindre og mindre, bølger op og ned og til sidst svinder mellem bygerne i nord.

Mindes han i et syn den tid, da han ligesom sin tamme gåseflok var i pagt med den vilde natur og stod den nær, da fabler og sagn og spådomme sprang ud af den mystik, som omgav ham, og knyttede ham med stærke bånd dybt og inderligt til de væsner, som befolkede hans verden, til dyrene og planterne og til elementerne over og under ham – men først og fremmest til fuglene. I forholdet til denne natur med dens mange hemmelighedsfulde ting og mystiske love, hvoraf ingen var mere afhængig end bonden, har intet for ham spillet en større og betydeligere rolle end trækfuglens flugt. Af deres tilsynekomst spåede han om agrenes trivsel, om vind og vejr; af deres udseende og deres lyde tog han varsler om gode og onde tider, om fred og ufred. De var mellemeleddet mellem ham og de guder, til hvem der altid var alt for højt.

Bondens erfaringer om dyrenes liv er nedlagt i de skønneste ordsprog og sagn, der findes i vort sprog. Af svanens flugt, af trane, stork og hejre, af glentens og gøgens komme, af korsnæb, sidensvans og musvit, ja af de allermindste fugle lige til gærdesmutten får han sine meddelelser; han gemmer dem i århundreder, og de former sig til rim og vers på hans læber.

Som vejrspåmænd gjorde fuglene nytte; men det var ikke udelukkende i agrariske spørgsmål, man tog lære af deres gøren og laden. Hyppigt ligger der en advarsel i deres røst om helt andre ting:

Naar Gøgen kukker paa baren Kvist,
skal mangan Jomfru sin Mødom mist!

Stort bedre går det ikke, hvis gøgen ikke sørger for at forsvinde i rette tid om efteråret, inden syvstjernen kommer på himlen, for „når gøgen ser syvstjernen, så forgår alverden.“ – Den er en udpræget ulykkesfugl. Men sådanne er forholdsvis sjældne. Deres tal overgås langt af dem, der bringer menneskene gode tidender.

Storke, svaler og svaner er hellige fugle, dem må man ikke krænke. Man må ikke engang *tælle* en trækkende svaneflok – så bliver man vanvittig! Man tør heller ikke pege efter disse fugle, lige så lidt som efter stjernerne – for *det er en synd*, og så farer fuglene vild. Den, der gør det, får en vissen finger.

Højt, højt bærer fuglenes vinger dem; og bondens sjæl følger dem på deres flugt længere og videre, end den ellers nogen sinde når. Hør blot dette sagn:

Engang var der nogle vilde svaner i en flok, som blev enige om at prøve, hvor højt de kunne flyve, mens de trak mod nord. Længe fløj de på brusede vinger, længere og længere bares de bort fra jorden op mod den tindrende, kolde stjernehimmel. Og déroppe, i det store, tomme, lydløse hvalv, med jorden sunket under dem, fløj de endnu bestandigt – indtil kulden greb dem og de frøs fast i en sky.

Men når i stille, klare frostnætter nordlysenes blafrende skin farer hen over himlen, da er det genskinnet af de flakkende svanevinger –

Men endnu højere, oven over alt, hvad mennesket fatter, spænder mælkevejens brede flod over himlen, lige under Guds fodsål. Den hedder *fuglestien*. For hvad man ser déroppe er de salige sjæle på flugt mod himlen som hvide fugle . . .

De hellige dyr!

Dybt hos alle folk af den ariske race bunder kærligheden til dyrene. Men dybest og mest udpræget findes denne følelse bevaret hos efterkommerne af de gamle nordiske jægerfolk, i hvis gudetro, sagn og digtning de ofte optræder som mandens lige eller hans overmand. Her findes ingen *rene* og *urene dyr* som hos de semitiske folk. Ravnen er Odins ledsager og valens hellige fugl, som varsler sejr ved sin flugt over hæren. Det var under ravnebanneret, normannerne erobrede England. Da kristendommen som en ørkenvind blæste ind over Europa, tabte den sin kraft, inden den nåede dybderne i den urgamle ariske skov. Dérinde står, på grænsen af tusmørke og mørke, St. Hubertus' hjort, jægerens hellige dyr – med det fornemste kristne symbol *korset* mellem sine knejsende takker. Men bag den, i det dybe, mystiske mørke, færdes endnu i hundreder af år en vrimmel af skovens og luftens dyr som minder om det reneste, uslukte hedenskab. Denne følelse har bevaret sin rod i de nordiske folk. Den går gennem vor gudelære, vore sagaer og sagn, vore folkeviser og almuens tro som gyldne tråde i et væv af snart stærke, snart douce farver.

Det er vor races kendetegn og dens adelsmærke.

Det er denne natursans, denne dybe følelse for *underet* i naturen, som går igen hos vore gamle digtere, endogså i de gamle salmedigteres vers, i Kingos og Brorsons digte:

Hvad skal jeg sige, naar jeg seer,
At alle Skove vrimle,
De mange Fugle-Sving der skeer
op under Herrens Himle!

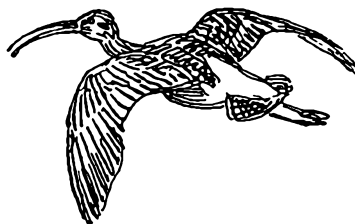
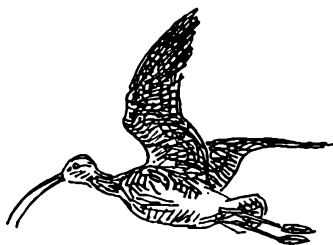
Hvad skal jeg sige, naar jeg gaar
Blandt Blomsterne i Enge,
Naar Fugle-Sangen sammen slaer
Som Tusind Harpe-Streng!

Hvad skal jeg sige, naar mit Sind
i Havets dybe Grunde
Kun dog saa lidt kan kige ind
og seer saa mange Munde!

Vist hænder det endnu, at bonden gribes af denne stemning – stærkest vel, når det store fugletræk kommer over landet, når han dag efter dag, nat efter nat hører og ser dem komme sønder fra, hver efter sin art, ensomme eller i flok eller i store, sejlene sværme, hver med sin lyd og med sit vingeslag. Thi *det* er det nye liv, der kommer til hans land mod nord efter det lange vintermørke, bud om solen, der vender tilbage. Det er ouverturen til årets store fest!

Eller gribes han ikke af vemod, når om efteråret fuglene trækker bort, når han i de første mørke augustnætter hører regnskovens langelige, dybe fløjt ligesom kommende fra alle sider oppe i det vældige rum, hvor de første stjerneskud falder?

Det er jo selve tidens store pendul, der to gange om året svinger hen over ham.

Lilleø

På den lille, ganske flade og langagtige ø, som ligger lunt inde midt i bugten ved Ærøskøbing, under hvilken by den hører med sine 12,3 tdr. land, fandt vi ruiner af et hus, som nu kun bruges til kreaturly, men som indtil for omtrent fyrretyve år siden var beboet af mennesker. Indtil 1885 levede her et ægtepar, som var kendt under navnet „lilleøfolkene“. De levede her fuldstændig ensomt, kun af og til kom lilleømanden til Ærøskøbing for at sælge sine landbrugsprodukter; ellers véd ingen mere noget om parret, der her havde sit Eden – som for øvrigt var barnløst ligesom det rigtige. Ikke engang deres navn kan jeg få opspurgt.

Da parret havde nået tresårsalderen, flyttede det herfra. Efter disse folk rykkede et andet ægtepar med tre børn ind i huset og tog øen i besiddelse; men disse holdt kun ud i to år, hvorpå også de fortrak. Og siden har ingen haft bolig på stedet.

Om det lille hus findes endnu spor af en have med dige om samt en del træer, blandt hvilke et meget smukt pæretræ. Dette og en del abeliner har klaret sig fortrinligt indtil nu, mens en del store hyldetræer for længst er gået ud og står og kavter i luften med de knudrede, døde grene.

Noget makabert er der over stedet; man gribes altid af en ejendommelig følelse af vemod, når man ser halvt udslettede spor af menneskers færden på steder, som nu er øde.

En mærkelig vandingsbrønd, der på den ene side er gravet skråt ned i jordsmonnet og står med kampestensmurede sider, er ved sine store dimensioner i et mærkeligt misforhold til øens størrelse og til den lille uanselige ruin. Denne brønd er øens midtpunkt og præger det ensomme sted. Med de store, alvorlige træer, hvis grene luder ud over dens mørke, stensatte dyb, ligner den nedgangen til selve Hades.

Men i jordsmonnet ved dens port står kun spor af kalve og får, og Lethes vande røres kun af dryppende muler.⁴⁵

En snes stormmåger står yderst på øens østende og er næsten helt ene om at repræsentere øens fugleliv. På den flade strand ser vi ellers kun en enlig muddersnepe. Dog se! Også dette sted har sin lærke – en ensom fyr, som tavst lettede fra marken mellem de høje syrer.

Dejrø

Det er blevet gråvej, da vi henimod aften lander på øen, men af og til skimtes solen som en blank tintallerken gennem de grå slør, der for østenbrisen driver ud over havet.

Som en bølgebryder ligger den 33 tdr. land store ø med sine klinger og stenede strande og dækker Ærøskøbings havn, hvortil kun det smalle Møllegab mellem øen og Urehoved fører ind. Sit navn, oprindelig Digerø, har den uden tvivl fået for at antyde modsætningsforholdet til sin nærmeste nabo Lilleø. En slående modsætning danner den i enhver henseende til denne, ikke alene ved sit friskere, barskere ydre med de kraftige, vindhærgede tjørne, der yderst mod nordvest ligger fladt hen ad marken, men ved det præg af *liv*, der er over stedet. Indtrykket af ensomhed og forladthed får man på Lilleø mest af dens øde, forglemte menneskebolig. Her findes intet spor af beboelse, men liv er her nok af. Hundredvis af kreaturer færdes på øens marker med de små

Lavanna. Nordenden af Dejrø. Juli 31 Aug 1921. 22

laguner, harer flygter for én over dens bakker, jordsvaler kredser over dens klinter og jager langs dens kyst.

Et par store regnsøver overrasker vi under klinten, da vi vel er kommet på land – fortrinligt skudhold! Men trods dispensation fra jagtloven jager vi på denne rejse kun med kikkerten. Spoverne forsvandt skrigende ud over vandet og rev i flugten en lille flok muddersnepper med sig.

En gul vipstjert og nogle præstekraver ter sig meget misfornøjede over de formastelige fremmede, som forstyrrer freden, og nogle stenpikkere skælder os ugenert ud. En snes gråænder letter under kysten og trækker bort, og nogle stormmåger huserer ved nordenden og ude over Møllegabet.

Tre-fire tyre holder øje med os, gør front og står stille og glør, mens køerne bestandigt græssende er på vandring fra sted til sted eller drikker af lagunerne og spejler deres dybrøde kroppe i det grå vand. Markerne er i den grad afgræssede, at de næsten er som et billardtæppe.

Medens den sydlige og vestlige del af øen er ret flad, hæver den sig mod nord og øst og ender i lave, græsklædte klinter.

Herude fra, hvor de gamle tjørne gror, skal man se Ærø – når som nu solen synker i grå skyer bag dens blånende banker, der løfter sig i hæld over hæld, og når kirkeklokken inde fra den stille by med sin gamle røst fortæller, at dagen er til ende – når kvæget har lagt sig til hvile og alle fugle er blevet tavse.

Strynø

Sent en eftermiddag ankom vi til Grevebroen på øens østside med den lille damper fra Marstal. Broens fornemme navn skriver sig fra den tid, da den hørte under grevskabet Langeland. Nu, efter at den er blevet selveje med sin Kalv og alle sine småholme på et par enkelte lodder nær, kunne broen nøjes med et mere demokratisk navn, hentet fra benævnelsen på de firbenede landbrugsprodukter, som udskibes herfra. Grever ind- og udskibes sjældnere her nu om dage.

Øen ligger omtrent midt på en linje mellem Rudkøbing og Marstal med en lille mils afstand til hver af disse, og den har nu dampskibsforbindelse med de to byer ikke mindre end to gange daglig. Medens øen selv er 894,9 tdr. land, er den tilhørende Strynø Kalv 83 tdr. land, og de rundt om den på nord- og vestsiden liggende små græsholme: Vogterholm, Bondeholm, Græsholm, Boddiken, Bredholm og Grensholm, som også hører under sognet, er tilsammen kun 79 tdr. land. Hele sognet har altså et areal på 1.057 tdr. land.

Man ser straks på disse øer, at man atter er i den østlige side af det sydfynske hav. Her er man langt borte fra de yppige former – øerne, som med deres „svulmende bryster“ rager op af det dybe hav. Hele sognet er ærbart fladt, og kedsommeligt og gudsforladt som de lave vande, der omgiver det.

Fra damperen begav vi os straks på ekspedition efter øens afholdshotel, som man havde anbefalet os. Her var imidlertid ikke spor af hotel på stedet, det var for længst nedlagt. Men sognefogeden, som vi senere fandt på marken uden for byen, henviste os til en dame i denne, som var vant til at have telefonarbejdere i logi, og til hende henvendte vi os. Ikke lige straks med held; hun betragtede os længe mistroisk. „Her render så mange!“ sagde hun.

Men vi fandt dog heldigvis endelig nåde for hendes øjne og vandrede taknemmelige ind i det af telefonarbejderne forladte paulun, et tagværelse med to jernsenge og vaskebord. Da konen senere bad os om selv at hente æg hos urtekræmmeren til aftensmaden, opfattede vi det som tegn på, at hendes hjerte nu var helt smeltet; og vi havde ret. Vi blev fodret som Hans i pandekagehuset, og da vi et par dage senere rejste derfra, var det som et par grundigt forkælede herrer!

Vor værtinde var en nordisk type så *ren*, som jeg sjældent har set den; et kraftigt, ovalt ansigt med fint krummet, lang næse og grå øjne indrammet

A.Fr.
21.

**KVINDE FRA STRYNØ
AF FREMMED, MÅSKE SLAVISK RACE
Efter fotografi fra 80'erne.**

af et væld af rødt hår. Smuk var hun endnu, skønt en del til års, høj, mager og slank. Så meget mærkeligere var det at se et fotografi af hendes mor, som hang på væggen. Det viste et fuldkommen fremmedartet, udpræget slavisk ansigt med et underligt dybt og glødende blik. At se de to kvinders ansigter sammen måtte lede tanken hen på sådanne modsætninger som Dagmar og Bengerd! Mon man ikke i denne for længst afdøde mor havde et eksempel på god, gammel vendisk race, som har holdt sig her gennem tiderne?

Det tredje, yngste led i slægten, en søn, viste en type, som jeg ikke mindes nogen sinde før at have set mellem vor landalmue. Til trods for at han er af gammel strynøslægt og har levet sit liv på øen, er han en udpræget bytype, ja en storstadstype, hentet fra et miljø i dennes yderste periferi. Han var i øvrigt en brav gut og på grund af en speciel evne en fremtrædende person på øen ved visse lejligheder. Når nemlig om sommeren øens hundreder af kreaturer føres i både over til græsning på Bredholm eller de andre, mindre holme i nabolaget, er han ved særlige egenskaber selvskrævet til at tage sig af de mange tyre, som under disse transporter ofte er olme og balstyrige. Engang har han været med til at indskibe fem rasende tyre på én gang og „ordne“ dem undervejs på hjemvejen til Strynø. Ved en anden lejlighed blev han udsendt

alene til en af markerne uden for byen, hvor en edderspændt minotaurus havde fået „en humle i øret“ og jagede alle folk i hus.

Man ventede i landsbyen med spænding på udfaldet – kunne han ave uhyret, eller ville han blive borte, alt for længe?

Efter en halv times forløb vendte han tilbage til byen, ridende på tyren ganske langsomt op gennem gaden. Den havde sit allerfredsommeligste ansigt på og var parat til „at lægge sit horn i støvet!“

Han er Strynøs toreador!

Beboernes fysiognomi afviger i øvrigt kun i ringe grad fra den almindelige type i Drejø sogn, dog er lyshårede individer mere fremherskende her, og langt mere end på Ærø. Jeg har på øen kun truffet et par enkelte udpræget mørke. Her findes ikke få rødhårede, men dog langt fra forholdsvis så mange som på Langeland. Mange fortrinlige gamle mandstyper findes på øen. Det barske klima har sat sit præg på dem, men måske i endnu højere grad de usædvanlig hårde kår, hvorunder de i forrige tider har levet. Trods deres ofte noget bryske ydre forekommer de mig elskværdige og imødekommende, og deres snaksomhed og nysgerrighed gør det let at få dem i tale.

Strynø by gør som hele øen ved første øjekast et bedrøveligt indtryk, og i de tre dage, vi var der, blev dette ikke ændret stort. Her fattes næsten ganske det indtryk af skønhed, som følger med orden og nethed. De gamle huse og gårde, her findes, ser næsten alle kummerlige ud og er for det meste slet vedligeholdte, og det nye er hæsligt og plumpt. Stilen i det gamle er øboens sædvanlige: hvidkalket mur og tjæret bindingsværk; men det hele er langt mindre anseligt end på de vestligere øer i amtet, hvad der naturligvis skyldes de frygtelige kår, hvorunder øens beboere i tidligere tider har levet. Et lille „majtræ“ findes her endnu, „stævnet“ omkring det er en beskeden træbænk, ikke en stensætning som de fleste andre steder. Men skikken at samles om majtræet, den rejste flagstang, til fest visse gange om året, vil strynøboerne ikke slippe; de vil stadig herigennem hævde sig som det lille samfund, de er. Og det er oven i købet en ungdomsforening, „Strynø Majtræ og Flagforening“, som holder traditionen ved lige.

Beboerne er ved at glemme de hårde kår, de gennemlevede, da de hørte under grevskabet. Men deres smukke traditioner glemmer de ikke!

Det stormer nu henimod aften af nordvest, og luften er tyk med tilstundende regn.

Jeg går ud ad vejen over den ganske flade ø til nordstranden; mellem roemarker og grå stubmarker går de snorlige veje, alle på begge sider beplantede med stynede popler og pil, mellem hvis stammer man i kort afstand ser

A. Clifton Friis.

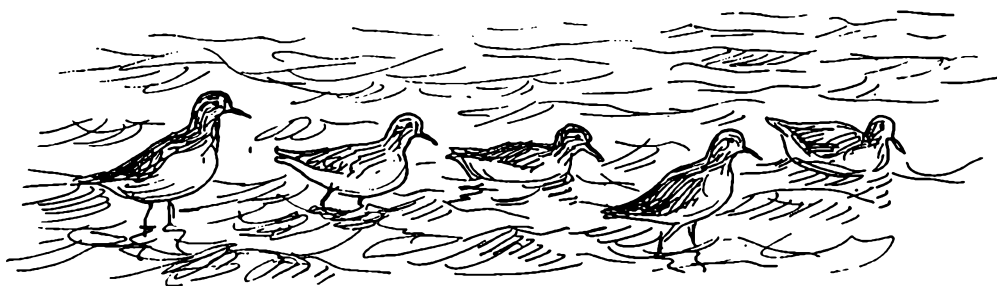
Strynø, 27/8 1921.

STRYNØS TOREADOR

skellene med levende hegn af samme træsorter – ikke andet. Et kedsommeligt, øde indtryk!

Ude ved den åbne nordstrand kan man igen trække vejret.⁴⁶ Nogle få, af vestenvinden forpiskede træer står yderst på den åbne strand som gråsorte silhouetter mod den disede luft, hvor solen viser sig som en gloende kugle gennem skylaget, inden den går ned. På de lave holme i nordvest går en snes græssende køer, og langt ude i tykningen skimter jeg noget, der ligner store kommoder og dragkister, der flyder på vandet i horisonten. Det er huse på Birkholm. Et enkelt lys tændes allerede derude.

En halv snes fiskerbåde ligger i stranden og rykker i deres fortøjninger, søernes smasken mod deres klinkbyggede sider er den eneste lyd, jeg hører, foruden vindens susen i træerne.

Her er så øde – ikke en eneste fugl at øjne.

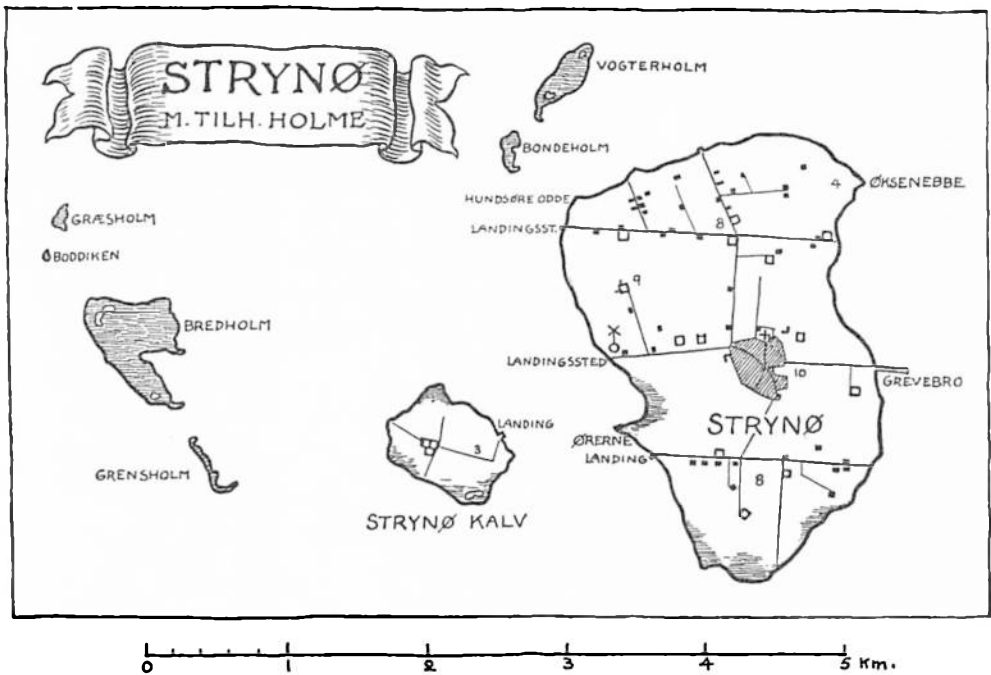
Luften bliver mere og mere tyk, tågen rødmer nær og fjern i solnedgangen, mens blæsten tager til og bølgerne stiger med skummende toppe. Nu begynder kvæget at brøle inde på de fjerne marker; der er uro og uhygge i denne dumpe lyd, spådom om uvejr.

Men inde i Strynø By er alt i aften fest. Der er bryllup derinde. Huse og gårde rundtom ligger mennesketomme og forladte, alt hvad der kan kravle og gå er med til gildet.

Alt lys og al bevægelse samler sig om gilstedet som i et brændpunkt.

Men ud fra et lille, ensomt hus på en af byens yderste veje, hvor jeg går, kommer en klynkende lyd af stille barnegråd – det er et lille spædbarn, som verden går imod. Her er dog altså en enkelt strynbo, som ikke er med i laget. Men gråden stilner brat; thi en lys og skær kvindestemme gjalder pludselig derindefra, trofast og trøstende himler den op i den urgamle melodi med ordene fra før syndfloden:

Viii – aviiiiii,
Vii – avii – aviiiiiii!

Om natten styrtregn og storm; men om morgenen klar himmel med strid nordvestkuling og blank sol.

Jeg står på de lave diger ved sønderstranden i den tidlige morgen, hvor sollyset „skjærer“ i den urolige havflade over mod langelandskysten. Bukketorn og vilde rosenbuske hænger ud over digerne og svinger i blæstens rusk, og de enkelte høje „abeliner“ inde på øen duver som sejlere over deres knagende rødder.

Stedet hedder Hagerne. Lidt herfra på østsiden fandt jeg nogle primitive høfder, bygget af kampesten, som var kastet i nogle uordentlige stenhobe i stranden med en snes meters mellemrum. Sammen med de elendige, lave diger må det være et højst tarveligt værn mod havet. Men den flade ø har et værn i sin højde – 12 m som højeste punkt. Og når man ikke har udsigt til helt at gå rabundus, skulle pokker da bygge de besværlige diger! Beboerne fortæller, at vandet under stormfloden i 1872 ikke nåede synderlig højt på øen, hvorimod Kalven var helt oversvømmet undtagen gårdenes længer. Men den dag i dag kan man på Strynøs marker tydeligt konstatere grænsen for den store stormflods virkninger, idet muldens øvre lag smuldrer langt lettere inden for denne grænse end udenfor, hvor saltfloden har dannet en hård skorpe.

Ved øens vestside står stormen med krap sø lige ned gennem strædet over mod Kalven; men syd for den lille odde Ørerne er der læ, og her ligger hvidmalede fartøjer og småbåde fortøjede og hopper på det af blæsten riflede

vand. En tanghytte ligger på stranden og lyser blændende mod det mørkeblå, vandrende hav, som strider sig sydover uden for strandens brede bælte af fladvand og store kampesten. Langt borte på den anden side af de bølgende masser lyser i solen de hundrede mastetoppe ved Marstal red.

Længere nordpå over for Kalven ligger en mølle, og uden for denne er vandet så grundt, at man ved ebbe skal kunne spadserere den kilometers vej over til Kalven. Denne ses tydeligt herfra – det vil sige gårdene, telefonpælene og et par træer. Selve øen er så flad, at den herfra unddrager sig al iagttagelse. Den ligner en fin, grøngrå linje i horisonten.

Overalt inden for stranden ser man det samme fladbundede landskab med poppel- eller pilehegn og de snorlige, på hinanden vinkelrette veje. Huse og gårde er herude i modsætning til dem inde i byen næsten alle af nyere dato, og de er alle af fremragende hæslighed – hvilket ikke undlader at gøre indtryk, da de findes i stor mængde langs alle øens mange veje. Til trods for sin forholdsvis ringe størrelse har øen ikke mindre end hundrede og tooghalvfjerds beboelser med seks hundrede og fireoghalvfems indbyggere, og de er uden for landsbyen så temmelig jævnt fordelt over øen.⁴⁶

Kun ved østsiden, tæt sønden for Øksenæbbe Odde, findes et par gamle, smukke og meget anselige bøndergårde, som er omgivet af prægtige haver. Det er det eneste sted på øen, som bærer vidne om god gammel bondekultur, om boliger for godtfolk – i modsætning til små-almuens rønner og de barbariske, nyere udflyttergårde.

Her, i læ af gårdenes store haver, findes ved den rørbevoksede strand et lille sted, hvor der endogså en dag som denne er lunt og godt i solen. Men ude i nord, hvor Rudkøbings tage og hytterne på Siø laver flimrende luftspejlinger, ses hele horisonten bølge i store, skumklædte søer. „Rasmus går i skjorteærmer“ i dag; det er, som om hele farvandet mellem Strynø og Thurø er på vandring østover.

Inde i Strynø by er den store, moderne skole med sine to etager den altdominerende bygning. Det er et smukt træk hos folket, dette, at skolerne og alderdomshjemmene så hyppigt er de dominerende „pragtbygninger“, det, hvorpå man ofrer en stor del af sin overskydende kraft. Børnene og de gamle skal der passes på og hægges om, resten må klare både dem og sig selv! De to bygninger er en god parentes om et samfund i fremdrift.

Kun såre lidt er optegnet om øens historie. På ølisten i Valdemar II's Jordebog hedder den *Stryn*, og her omtales intet „hus“, men hjort og hors. Den har på den tid været uden faste beboere og været anvendt til opdrætning af heste, mens den var i Kronens eje. Sandsynligvis er øen temmelig tidligt kommet under grevskabet Langeland; allerede 1560 ses den at være så stærkt bebygget, at den har sit eget ting. Og dens kirke er opført af Erik Hardenberg i

Strynø 26 Aug 1921

72

1589 (ombygget 1867). I 1661 har der på Strynø og dens Kalv været tredive beboelser, og i 1664 hedder det, at seksogtrediven familier bebor fireogtrediven steder på disse to øer, deraf fire gårde og tredive boel. Men så tarvelige kår levede folkene under, at ingen af gårdene kunne avle mere end ét læs hø, og hver mand kunne kun græsse to bæster og to køer. Havde man flere kreaturer, måtte foderet hentes fra Tåsinge. Af utrykte, men autentiske efterretninger om tilstanden på øen efter svenskekrigen 1658–59 fremgår det, at den ikke har været underkastet den sædvanlige plyndring af fjenderne – et så besynderligt tilfælde, at det sandsynligvis må skyldes den omstændighed, at her intet fandtes, som fjenden agtede for brugbart! Kun en ubetydelig kontribution måtte beboerne udrede.

Hr. P. G. Jeppesen, førstelærer ved øens skole, har under sit mangeårige ophold på øen samlet et righoldigt materiale til belysning af tilstandene her under de sidste år før udskiftningen af øens jorder i året 1811. Han meddeler mig følgende uddrag af sine mange optegnelser, som man må håbe, han vil få lejlighed til udgive samlet:

Før udskiftningen fandt sted, var her omtrent halvtreds beboelser, af hvilke alle gårdene og enkelte huse lå samlede i byen på øens midte. Byen var omgivet af et dobbelt stendige, gennem hvilket der førte fem „led“, som kunne afspærres. Disse åbnede udkørsler ad to veje mod nord og én til hvert af de andre verdenshjørner – og nogle elendige veje for køretøjer var det.

Inde i byen lå gårde og huse tæt sammenbyggede, omgivet af et virvar af smalle smøger og gyder, indkørsler til møddinger og gårde. Kun sjældent bestod gårdene af mere end én længe – der var ikke plads eller brug for mere. De få udhuse, her fandtes, var små og elendige.

Inde i de trange og lavloftede stuer fandtes kakkelovne af opmuret ler, hvorfra røgen gennem en kanal af samme materiale, „grisen“, førtes hen under loftet og op gennem dette. Bordet bestod af en plump egetræs fod med en glat stenskive til plade. Ure og klokker fandtes aldrig, man hjalp sig på anden vis: i vindueskarmen var ridset en skure, som angav middagstiden, når vinduesprossen kastede sin skygge derpå. I gråvejrs stod man altså hjælpeløs!

Belysningen i husene var mangelfuld; der brugtes tranlamper, ophængte ved kakkelovnen på en jernstang. Lamperne bestod af to jernkopper, hvor der i den øverste var tran med en væge af blågarn, der hang ud over randen og fra hvilken trannen dryppede ned i den nederste. Undertiden anvendte man tællelys, almindeligvis anbragt i en lang træstage på gulvet.

Hist og her fandtes vel noget kobbertøj på de ellers nøgne, hvidkalkede vægge, men aldrig nogen sinde et skilderi, som kunne live op i rummene inden for de blyindfattede småruder. Sovekamre fandtes ikke, men i dagligstuen alkover med skydedøre eller luger for. Køkken kendtes heller ikke, maden kogtes om vinteren i dagligstuen, om sommeren i bryggersets åbne skorsten, hvor gryden stod på en jerntrifod. I stuen fandtes en håndkværn, hvorpå man malede gryn.

En bageovn, bygget op af råt ler og halm, ragede undertiden et langt stykke uden for muren. Bag bryggerset lå et kammer, hvor husets „a'len“ fandtes, et stort, udhulet stykke af en træstamme, hvori der opbevarede nedsaltet kød og flæsk; her fandtes også øltønderne. I selve bryggerset, der husede forskellige kar af træ, havde gæssene hjemme; her lå de på deres halmflettede reder, de såkaldte „gåseløv“, og udrugede deres æg. Og her opholdt også hønsene sig.

Mellem de få og tarvelige udhuse lå møddingen og bredte sig ud til gaden. Brønden, „kjælden“, var uden pumpe, vandet haledes op med en spand i en brøndkrog. En foderlo ville man forgæves søge efter her; grisehuset var et lavt skur af kampesten, tækket med tang. Selv de største gårde havde kun tre-fire heste og et par køer; derimod holdtes en mængde får. Medens køer og heste var i stald om vinteren, var dette sjældent tilfældet med fårene, som måtte tage tønnen ude året rundt! Nu bliver der jo ganske vist på disse småøer på grund af havets forholdsvis høje temperatur sjældent nogen rigtig vinter med sne og frost, men sædvanligvis kun fugtig luft og pløre. Men man kan jo altid ad kunstig vej forhøje fårenes indtryk af de vekslende årstider

ved – her som andre steder – at lade dem gå med den tykke pels om sommeren og klippe dem ind til det bare skind om efteråret!

Om efteråret blev heste og køer sluppet løs på markerne, „sluppen i avre“. Til kreaturfoder anvendtes i øvrigt af gode grunde aldrig andet end halm og hø, og køerne malkede naturligvis derfor kun om sommeren. Disse stakkels kreaturer var om vinteren så medtagne og kraftsløse, at de måtte rejses op i båsene om morgenen.

Menneskenes kår var i øvrigt ikke stort bedre end dyrenes. Ganske vist havde de fleste folk noget fisk om sommeren og flæsk til vintermånederne; men rugbrødet var bestandig iblandet ærter og vikker, og smør produceredes aldrig til eget forbrug. Frugttræer kendtes ikke på øen, og hvad værre var heller ikke kartofler eller andre grøntsager! Man spiste grynkager til fisken eller til flæsket.

Det er naturligt, at søfart og fiskeri dengang var almindelige næringsveje, der gik side om side med det elendige agerbrug. De unge karle fór som regel – ikke altid – nogle år til søs, inden de overtog faderens gård og blev bønder. Fiskeriet dreves derimod om sommeren af alle, også af gårdmændene, og der fangedes en mængde flyndere og ål. Der fangedes desuden torsk om efteråret og vinteren af de få professionelle fiskere; men også disse ernærede sig i øvrigt som landarbejdere, særlig tærskere.

Strynøs beboere omtales næsten altid – også af folk som skulle vide bedre besked og har gjort vor almues liv til deres speciale – som en sømandsbefolkning. Den samme misforståelse gør man sig skyldig i over for en mængde af vore øer; børnene lærer det af deres geografi overalt i skolerne.

Der findes ikke længere på nogen dansk ø en virkelig sømandsbefolkning. Og på ganske enkelte undtagelser nær har der aldrig været en sådan. Hvor danskeren har kunnet dyrke jorden, har han helst gjort dette, og så snart en øbefolkning har kunnet se sit snit til at smede et anker om til et plovjern, har den ikke tøvet!

Der har vel på disse af vore mindre øer været en befolkning, som har set sig nødsaget til *også* at ty til havet som levevej, men det er fiskekrogen og lysteren og nettet, som står i deres våben, sjældent ankeret. Og de er næsten altid samtidig vedblevet at være bønder. Så godt som overalt – med undtagelse af på Læsø – var det selv i tidligere tider sædvanligt, at den unge mand efter nogle års sejlads, så snart han blev giftefærdig, ombyttede rattet med den fædrene plov. På et par enkelte undtagelser nær – Thurø skipperby og Marstal – er den danske sømandsbefolkning knyttet til købstæderne, havnebyerne.

Der var på den omtalte tid megen fattigdom på Strynø. Gangbar mønt var der knebent med på øen; en landarbejders løn var tolv-tretten skilling om

dagen, og fisken betaltes med mælk, brød og andre levnedsmidler. Børnene blev ganske tidligt sendt ud at tigge, særlig mælk, brød og halm – og de måtte ofte nøjes med tørt brød til alle dagens måltider. Et sted var så fattigt, at beboerne måtte bruge kampesten i stedet for stole og tang i sengene for dyner. Om en familie fortælles det, at dens kvinder kun havde ét skørt, som de skiftevis brugte – og det bestod af sækkelærred. Andre gik halvnøgne.

For at få brændsel om vinteren brød man taget af husene, ofte så de nøgne spær og lægter stak frem. Om en kvinde, der lå i barselseng, fortælles, at hun for at skærme barnet mod regnen, der drev gennem loftet, lagde tagsten over vuggen. En gammel mand havde brændt træunderlaget – „tilen“ – i sin seng, så han til sidst sank ned mellem stenene og døde!

Om sommeren, når høet var blevet slået på Bredholm, førtes omkring juli måneds udgang kreaturerne derover og opholdt sig dér til begyndelsen af oktober ved første lavvande. Mændene tog da derover til hest, indfangede kvæget og drev det hjem foran sig. Fedning af unge heste og udførsel af disse, i det hele taget hestehandel, var almindelig.

Men hvad der dreves i endnu større omfang var smugleri. Ærø hørte jo under Slesvig, og en mængde varer, klædevarer, kolonialvarer og spiritus osv. blev af strynboerne ført i båd fra Ærøskøbing eller Marstal over øen til Rudkøbing. Undervejs skjultes varerne på øen eller dens holme. Denne virksomhed dreves temmelig uhindret og ansås af øboerne under ingen omstændigheder for vanærende.

Værre var det, at tyverier var meget hyppige; klæder og madvarer, tøj, som hang til tørring, lam, gæs og høns forsvandt. Gamle skippere rapsede brændsel fra de omliggende øer – ikke helt uforståeligt! – og strynboerne havde da foruden deres bitre nød et ilde ry at kæmpe mod.

Selvfølgelig var denne befolkning meget gudfrygtig. Hvor skulle man vel henvende sig? De gik da flittigt i kirke, præsten behandledes med stor ærbødighed og kaldtes bestandig „far“.

Når morgen- og aftenklokkerne ringede, blottede mændene hovedet, kvinderne lagde hænderne på brystet „i Jesu navn“. Som på Drejø blev også her barselkvinderne „indledet“ og fulgt i kirke af venner og bekendte.

Overtroen var tidligere meget stor. Endnu i begyndelsen af det nittende århundrede tillagdes der præsten magt til at mane og „vise igen“. Trolde og nisser så man jævnligt, men fremfor alt huserede spøgelses og gengangere slemt på øen. „Kirkelammet“, som var nedgravet i kirkens grund, før den rejstes, varslede lig om natten ved hytterne, og helhesten med dens løse, klappende sko havde man også at slås med. Ved alle dødsfald overhovedet sås eller hørtes varsler.

I et så lille samfund er naturligvis slige begivenheder stedfæstede og kendt til de mindste detaljer.

Sognefogeden og hans svigersøn Lars Rasmussen havde egenmægtigt tilvendt sig en jordlod og en del såkorn hos en anden gårdmand ved navn Peder G. Jensen. Mens de to fremmede var inde i gården i dette ærinde, kaldte en gammel „meget belæst kone“, som var sengeliggende dér på stedet, Lars Rasmussen ind til sig. Da han kom ind, forbandede hun ham i følgende vendinger:

„Dette vil jeg sige dig: jeg vil ønske, at du må æde og aldrig blive mæt; og hvis det ikke skal være min sjæls salighed noget til hinder, så skal jeg komme til dig, om det så er ti år efter denne dag!“

På tiårsdagen efter var Lars Rasmussen med sin karl ved stranden for at hente tang. Da havde han pludselig en fornemmelse, som om én blæste ham i nakken. Efter nogen tids forløb blev han underlig og sær; når han kom i marken, kunne han give sig til at løbe rundt på samme plet, indtil han tumlede til jorden. Til sidst faldt han til sengs, men var ikke des mindre skrækkelig grådig, så han kunne æde et helt fad grød ad gangen. Og hans hoved voksede, til det blev så stort som en skræppe.

Efter hans død kom der ved hvert måltid en stor padde kravlende hen under loftet fra en bestemt krog og gik ned i klokkehuset, hvor den blev siddende og kvækkede under måltidet. For at hindre forbigående folk ude på vejen i at høre tudsens afskyelige kvækken, sang familien salmer i stuen om aftenen.

Meget andet djævelskab havde sit spil på øen, bestandig måtte man være på sin post. Når hestene første gang skulle for plov, kastedes plovstangen foran dem, så de kunne gå over den. Når de skulle i stald om efteråret, måtte al ild og lys i huset slukkes, og en kniv blev stukket ind under stalddørens tærskel.

I julen måtte intet *gå rundt* i gård eller hus. Man måtte ikke spinde hverken juleaften eller mortensaften; thi så viste der sig gloende hænder i stuen. Syede man om julen, fik man buldne fingre.

De døde var skrækkelige – hvad graven sendte tilbage var altid fjendsk og ubarmhjertigt.

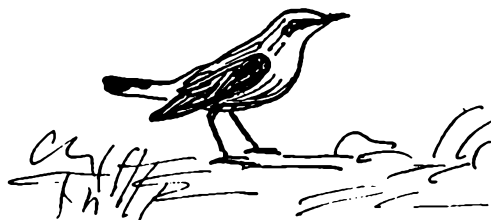
Med de underjordiske, de såkaldte „jostedrenge“, som boede i en lerskrænt på øens østside, havde man naturligvis også af og til konflikter; men de var dog mere nærværende, de hørte ligesom til øens folk – man kunne i en snæver vending træffe et arrangement med dem, til gensidig gavn.

Angående den gamle byggeskik på øen finder jeg i lærer Jeppesens optegnelser følgende:

Husene var bindingsværk, egetræstolper med „støjbevægge“, således at

mellemrummet mellem fodstykket og løsholter og rem var dannet som et fletværk af pinde, oversnoet med halmbånd, hvilket på begge sider var klinet med vådt ler. Alt blev lavet med de bare hænder, to mand sad på hver sin side af væggen og trykkede det sammen. Naboer og familie, karle og piger hjalp hinanden ved arbejdet.

Vægge og stolper oversmurt med ler – de „svommedes“. Ved hvert tredje fag blev en stor egestolpe rejst inde i huset midt imellem længdevæggene fra gulvet op til „røjlen“, hvor der på langs anbragtes et langt træ, „røjleåsen“, fra hvilken spærene hang ned, fastgjorte med en trænagle, men løst hængende ned på remmen. Lægterne var forbundne med spærene ved andre træ-nagler.

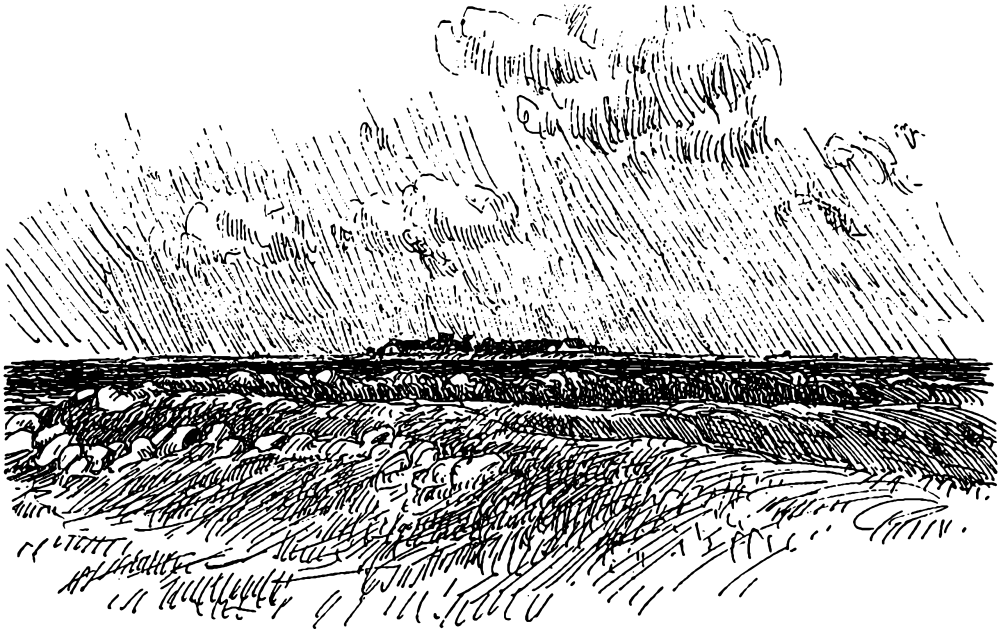
Indgangsdørene bestod altid af to halvdøre over hinanden. Gulvene var af ler, kun bryggersets af kampesten. Lejligheden bestod af forstue, fram-mers, dagligstue og bryggers.

Det er vel ikke sandsynligt, at Strynø har været ene om denne byggeskik, men at den tværtimod har været almindelig i alt fald på de nærmeste øer i nabolaget.

Overtroen har vel nu næsten ganske forladt Strynø, denne er overhovedet en ø i „fremgang“, forbindelsen med de store naboer Langeland og Ærø har udvisket gamle sædvaner og meget af gammelt særpræg. Den skik, at enhver fjortenårig dreng gik til søs i nogle år, er også for længst gået af brug. Det er en udpræget agrarbefolkning, af hvilken endnu kun ganske enkelte driver en smule fiskeri.

Men har *de* sluppet havet, slipper det dog ikke dem. Mod dets oversvømmelser må de bestandig være rustede, og hvor ofte er alle forberedelser ikke forgæves! Nytårsstormfloden i 1904 satte vandet højere ind over jorderne end selve den berømte i 1872, Kalven var helt under vand til op på gårdenes ydervægge og led mere skade end nogen sinde før.

Også de små holme, på hvilke kvæget græsser om sommeren, er ofte ved

Fra Strynø Sydstrand mod Strynø Kalv.

26 Aug 1921

Jf

stærkt højvande i den grad overskyllede, at man hurtigt i både må bjærge kreaturerne derovre fra. Køerne har gået i vand til op over yverne, og fårene været ved at drukne gang på gang. Dette gælder særlig på Bredholm, som er den største og den fjerneste, vanskeligst at komme til.

Strynøbonden strider tappert på de små tredive tønder land, der hører til hans gård. Og taber han „fremskridtet“ af syne, behøver han blot et øjeblik at skue mod vest – alt fremskridt kommer jo vesterfra! – over til sin Kalv. Thi mens *han* endnu bødler i sin jord med de gammeldags redskaber, er det derovre virkelige fremskridtsfolk, som sidder på de tre gårde, hvor moderne maskiner er taget i brug til jordens udnyttelse. Det er ligesom skinbarlige krigsmaskiner, der kravler hen over markerne derovre, kæmpe-mæssige insekter og biller af stål og jern med raslende vinger, der roder i og barberer på jorden.

Og helt ud på aftenen kan man déovre fra høre motorerne snurre, mens de maler elektrisk lys, som fra glinsende glaslysekroner skinner ud gennem ruderne i de moderne stuehuse og kaster lys og skygge helt ind i strynboens stue, hvor petroleumslampen endnu hænger mat og gul under bjælken.

Ja, korse sig må man; men hvad Kalven har, må Koen vel kunne få!

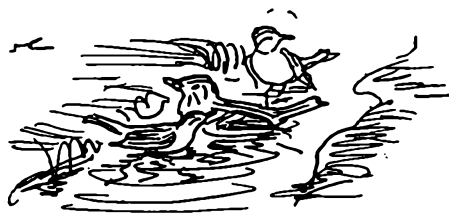
Det lykkedes os ikke at komme over til Kalven, vi måtte nøjes med at be-

tragte dens telefonmaster, dens nye længer og dens hvidkløvermarker her fra hovedøen. En aftale, vi havde med en mand om at komme derover i hans båd, blev forpurret af vejret. Blæsten gik i nattens løb om i sydvest og blev en regulær storm med drivende regnbyger.

I et sådant vejr gør det strynøske landskab et overmåde trist indtryk. De store flader med de lige høje hegn, der ruskes af stormen, som står ind fra det åbne hav over de jævne, ensformige marker, virker sørgeligt øde og nedstemmende. Den fugtige, stormfulde vinter må være barsk på dette sted.

Ikke en eneste lærke så vi under vort ophold på øen. Grunden må vel være den samme som til deres fåtallighed på Ærø: at de under fældningen holder sig skjult i stubben og i græsmarkerne. Men trods det stormfulde vejr, vi næsten uafbrudt havde, sås en mængde andre småfugle overalt på øen. Store flokke af irisker trak rundt over markerne, en mængde løvsangere holdt til i bukketornshegnene og i rørene på østkysten, enkelte gule vipstjerter sås hver dag, og en mængde andre arter.

Men efteråret er endelig ved at komme nu. Viberne trækker rundt i store, skrigende flokke over pløje- og stubmarker, stære jager i brusende småskyer over haver og hegn, ja selv gråspurvene har trækfuglefølelser, jager op fra gårdene og falder som haglbyger over stubbene og holder en palaver, som om verden ikke skal stå til påske. Opløsning er der i alting. Men stenpikkeren har benyttet sig af den almindelige forvirring til ganske stille at krybe i sin efterårsdragt.

Inde i haverne smutter solsorten lydløs under det allerede gulnede løv; og i grenene sidder musvitten og filer sin korte vise: Slid din tid – slid din tid!

Midt i al hurlumhejen så vi pludselig et par løvsangere og en grå fluesnapper sidde i et hjulspor på vejen og vaske sig, så det stod efter. Som om der ikke kommer nok væde ned fra oven! Men ude på de åbne marker ved stranden sidder hættemågerne i hundredvis stille og skutter sig for vejret; de gider ikke engang følge plovmanden, som aser i sin fure bag det drivvåde spand.

Så står vi da atter en morgen i Ærøskøbings havn for at vende hjem med den lille damper „Ærø“.

Her findes for øvrigt to dampere af samme navn, og de har begge den opgave at besørge postforbindelsen med omverdenen. Da jeg engang over for en gammel borger fra byen udtalte min forundring over denne mangel på opfindsomhed, svarede han: „De hedder da rigtignok *itte* det samme, de to dampere! Den ny, der er af jern, hedder „Ærø“; men den gamle, der er af træ, hedder „Ærøe!“

Den kunne jeg ikke gi' igen på.

Den gamle træ-Ærøe skal efter sigende rulle så voldsomt i søen, at folk undertiden kommer både blå og bulede i land fra den. For ikke længe siden tørnede en passager så grundigt imod bordet i kahytten, at han brak benet!

Jern-Ærø kom for et par år siden i brand, mens den lå i Ærøskøbings havn. Forgæves søgte man at slukke ilden, der blev mere og mere voldsom, indtil en behjerttet mand foreslog at sænke fartøjet! Det blev straks udført; skuden gik til bunds i havnen, og da ilden var gået ud, pillede man „Ærø“ op igen.

Det er skam ikke molboer herovre!

Med en tyk røghale efter sig farer den lille „Ærø“ nordover mellem Drejø og Hjortø. Det er vestenblæst og sol over øer og sunde, en frisk septemberdag med alle høje himmelporte åbne. Store klodeskyer kommer dragende ud af det vide hvalv, de ligner Afrika og Australien, der har løst sig og kommer dragende gennem rummet, Storbritannien sejlene af sted på højkant.

Så kommer pludselig en tordenbyge jagende fra vest. Den nærmer sig i hast. Som en stor, kulsort bue spænder den fra nord til syd, stående på horisonten med begge ender og med en grønlig klaring under sin midte. Den ligner en kæmpemæssig målerlarve, der står på havets bryn. Den jager imod os, skjuler alt under sine brede fødder, mens himlen lyser som edder under dens bug. Så når dens fod os, og søen, som før var violet og grøn over den lave bund, bliver glashvid og pisket af regnen. Det suser af vand over dækket, det strømmer ud i læ, alt bliver borte i våd, dampende dunst.

Men i næste nu er dragen fløjet over og fjerner sig mod øst, hvor den sluger og opæder Hjortø og Hjelms Hoved efter først at have overspyet dem med striber af grå væde. Den opløses i et uhyre styrt af vand og trækker sig udmattet og slatten som en sæk ind over Tåsinge, falder som et punkteret luftskib ned på langs af Langeland.

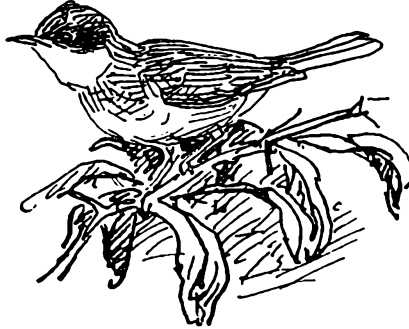
Omkring Svendborg Sund ligger markerne i den gennembrydende sols stråler, og over de våde, skinnende skove står vejrmøllerne som himmelske spøgelses på bakkerne i den fjerne dis.

Langsomt glider vi ind i sundet, ind under St. Jørgens frodige haver – der er skønnere end Frascatis!

Hvor jeg elsker dette sted!

Men dér forude lyser nu i solen Svendborgs røde tage.

Og så er denne sommers rejse endt.

Achton Friis

Fotografier til sommerrejsen
1921

Et brøktal i bogens tekst — f. eks. 7 — betyder,
at et tilhørende fotografi findes på tavle 7. Endvidere er der
sidehenviisning ved hvert fotografi.

KORSHAVN. Udsigt over Mejlo fra dens nordside. I baggrunden til venstre Eno, til højre Bogø med den høje bakke. (22)

KORSHAVN. Skrænterne på Mejløs nordvestside. (24)

TAVLE 2

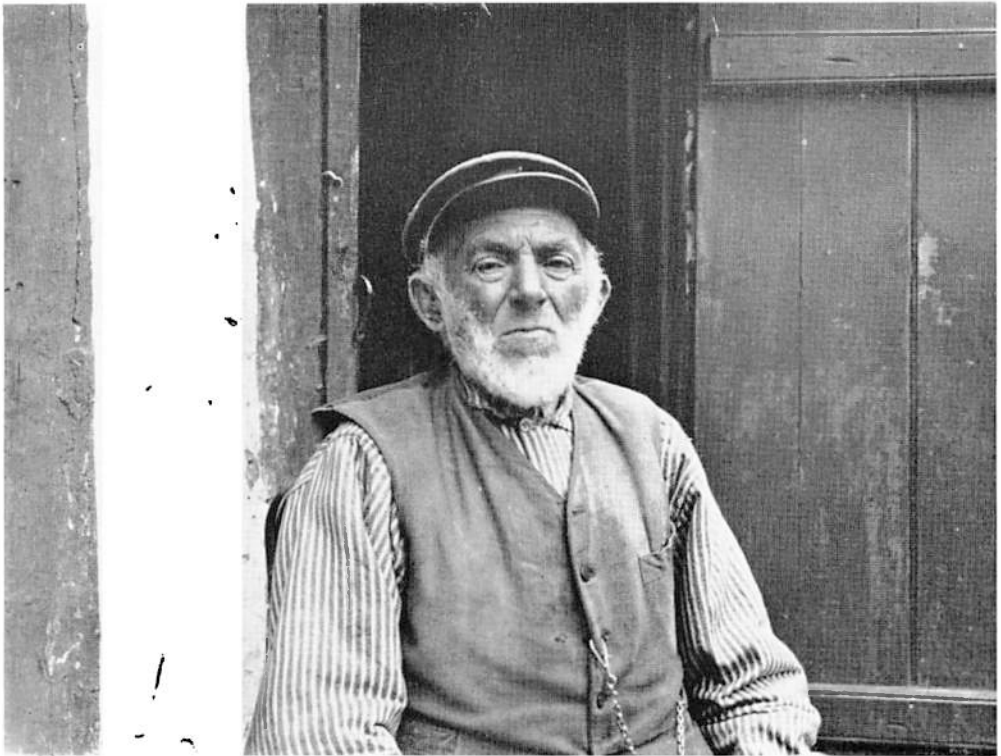

ROMSØ. Ved skovfogedens hus. (43)

ROMSØ. Englandernes brønd fra krigen 1807-14. (44)

ROMSØ. Øens ældste beboer, 81 år. (44)

ROMSØ. Ved Trojeborghuset på vestkysten. I forgrunden to »krabber«. (44)

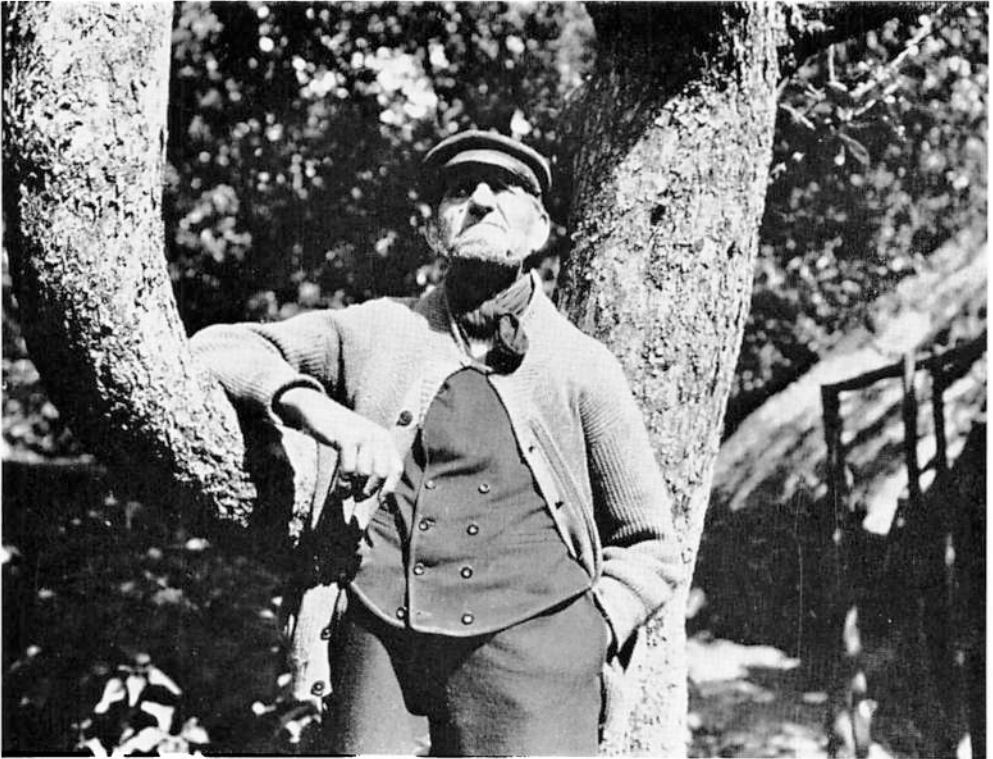
TAVLE 4

ROMSØ. Skovbrynet på øens østside. (47)

ROMSØ. Dammen inden for skovbrynet på sydvestsiden. (48)

ROMSØ. Vor gamle skipper i sin barndoms have. (52)

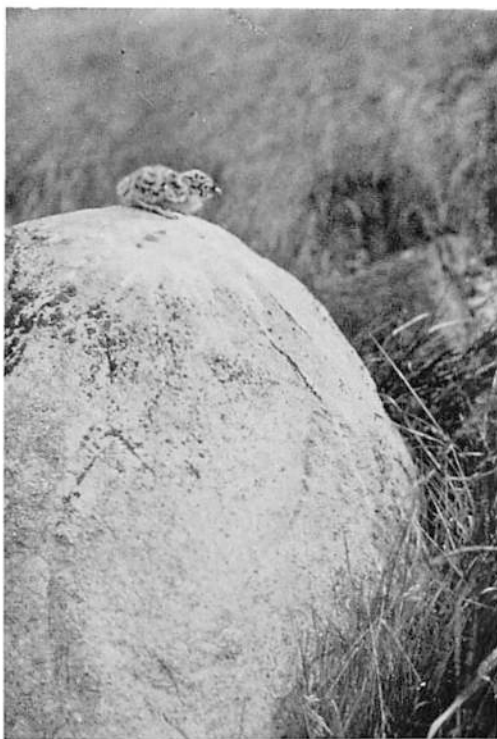

»Rylen« tørrer sejl i Lohals' havn. (59)

TAVLE 6

ESKILSØ. To unger af den vilde kanin. (70)

KVÆRNEN. Unge af stormmåge. (69)

THURØ. »Rylen« sejler forbi de opankrede skonerter i Thurø Bund. (81)

THURØ. Landingsbro ved Gambet på nordsiden af Thuro Bund. (82)

THURØ. Stien langs Gambet. (82)

TAVLE 8

THURØ. Vej gennem byen fra kirken mod nord. I baggrunden gartnerboligen. (83)

THURØ. Nederste felt på alterets venstre sidefløj. (90)

THURØ. Eremittens hus ved Thuro Bunds nordkyst. I baggrunden de døde skibe. (94)

THURØ. Skibsværft på nordsiden af Thuro Bund. (94)

THURØ. Nogle af de gamle stolestader i øens kirke. (90)

TÅSINGE. Romansk portal i Landet kirkes våbenhus. (107)

TÅSINGE. I voldgraven ved sydvestsiden af Kjærstrup voldsted. (102)

TÅSINGE. Huse ved hovedvejen gennem Troense. (125)

TÅSINGE. Kalkmaleri i Valdemars Slot med motiv fra Bregninge Kirkebanke. 18. årh.'s midte.
ca. 2 × 1,5 m. (123)

TASINGE. I parken ved nordre gavl af Valdemars Slots hovedbygning.
(123)

TASINGE. Messchagelen med Kristine Munks og Frøken Hedevids
initialer og våben. (124)

TAVLE 13

TAVLE I 4

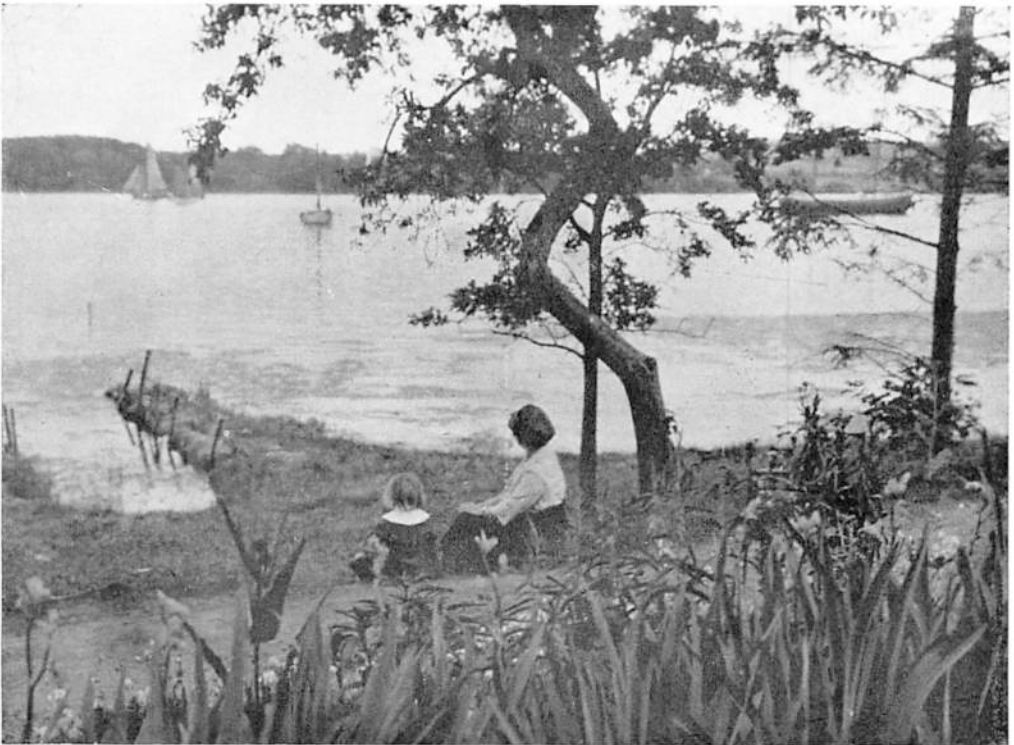
TÅSINGE. Møllehjulet ved Ventepose vandmølle. (128)

TÅSINGE. Indkorslen til Ventepose vandmølle. (128)

TÅSINGE. Hovedvejen gennem Troense. Til venstre Thuro Sund. (126)

SVENDBORG SUND. Tåsinges kyst set fra St. Jorgens præstegårdshave på Fyn. (130)

TAVLE I 6

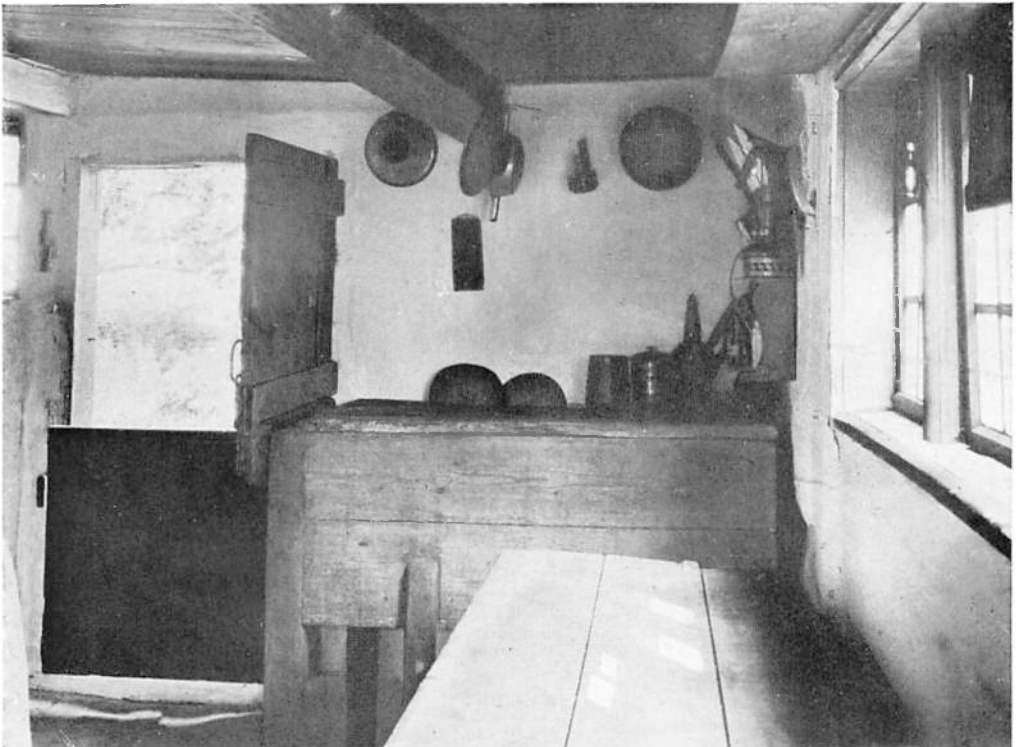
SKARØ. Den gamle Mads Andersens gård i Skarø by. Til venstre den gamle smedje og et rochus. (145)

SKARØ. Gadekæret i Skarø by. (145)

DREJØ. Faldefærdig gård i Drejø by. I forgrunden rykker den nye tid frem i form af »cementpesten«. (157)

DREJØ. Den gamle skolestue. I forgrunden skolebordet, ved døren den gamle kværn. (158)

DREJØ. Gavl af det gamle skolchus i Drejø by. (158)

DREJØ. Indsejlingen til havnen med et af »ledefyrene«. (180)

DREJØ. Fra gårdspladsen i oens præstegård. (158)

TAVLE 20

HJELMSHOVED. Ved øens nordre hus. Udhusene er bygget af sten og tang. (186)

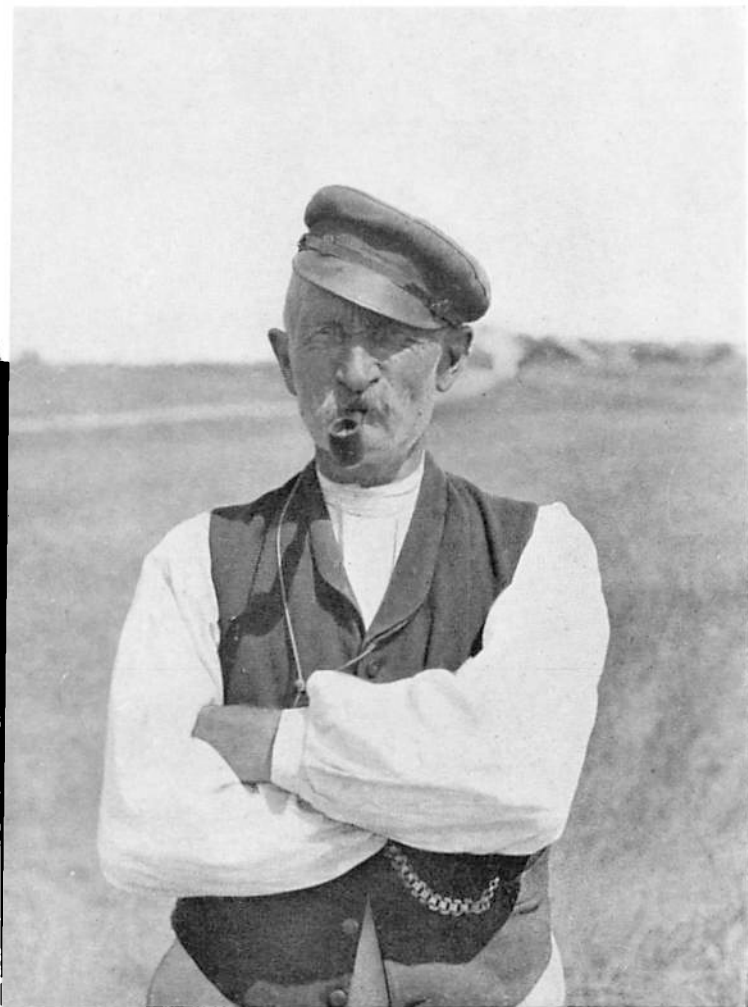
HJELMSHOVED. »Lokkegås« på diget ved veststranden. (188)

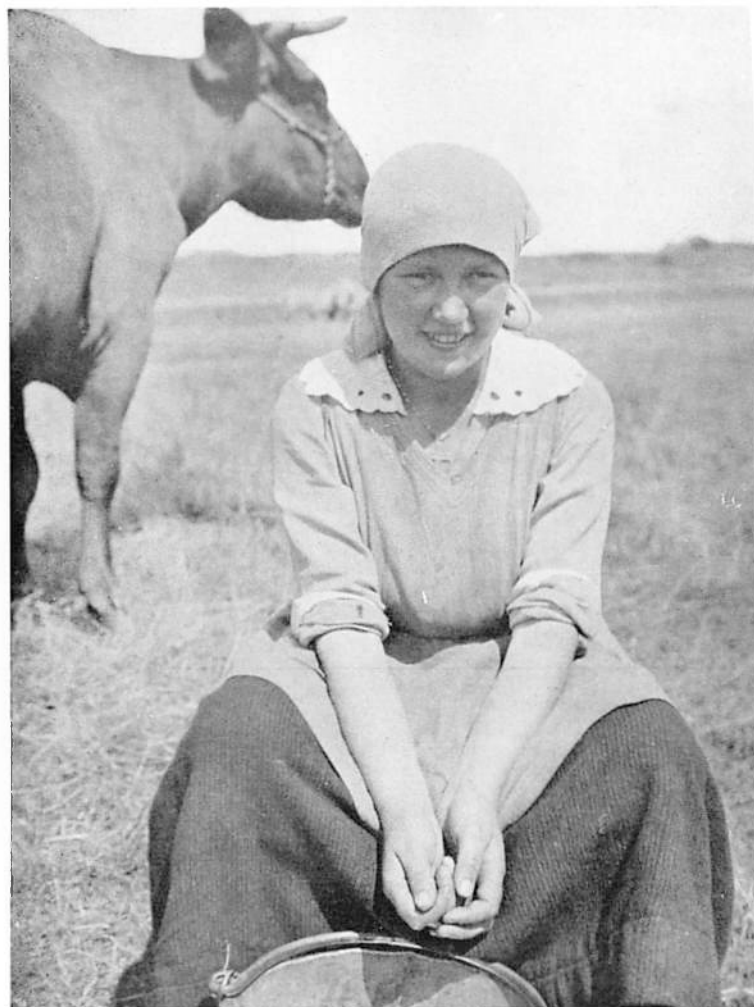
HJORTØ. Den gamle stråtækte mølle inden for diget på sydsiden. (192)

MEJLHOLM. »Mester« med unge af en stormmåge. (200)

BIRKHOLM. Fisker Hans Albert i søndagshumør. (204)

BIRKHOLM. Selma på marken. (204)

STORE SVELMØ. Klinterne på øens S.V.-side (2 m høje). I baggr. »Rylen« for anker. (219)

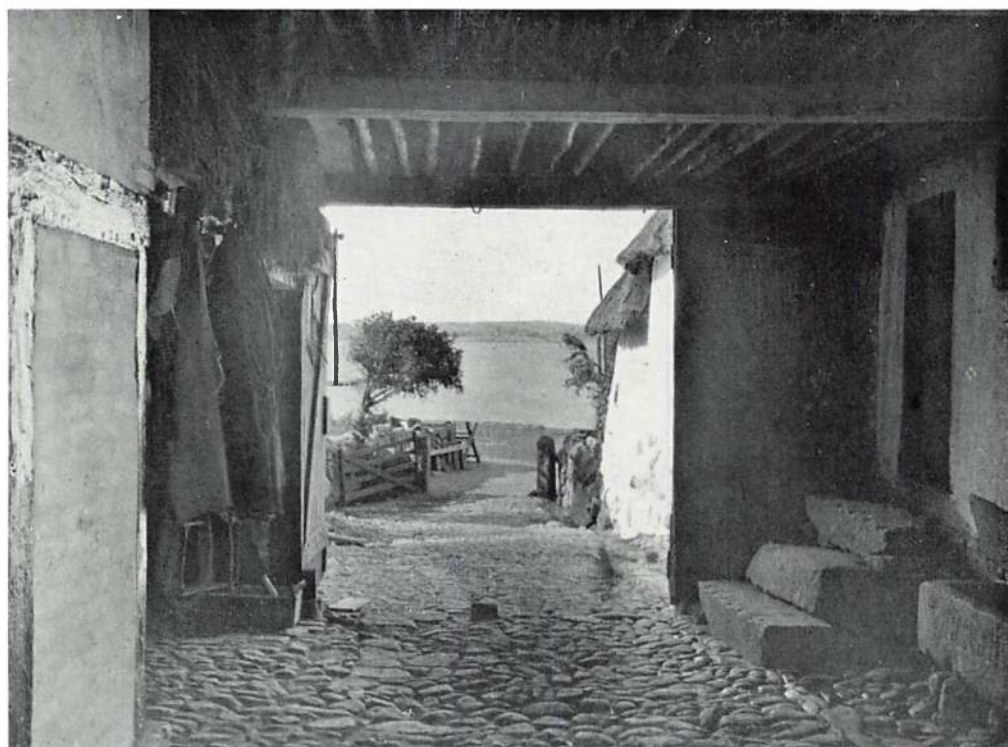

STORE SVELMØ. Den østre gårdsplads, set over stendiget fra den vestre. (221)

TAVLE 24

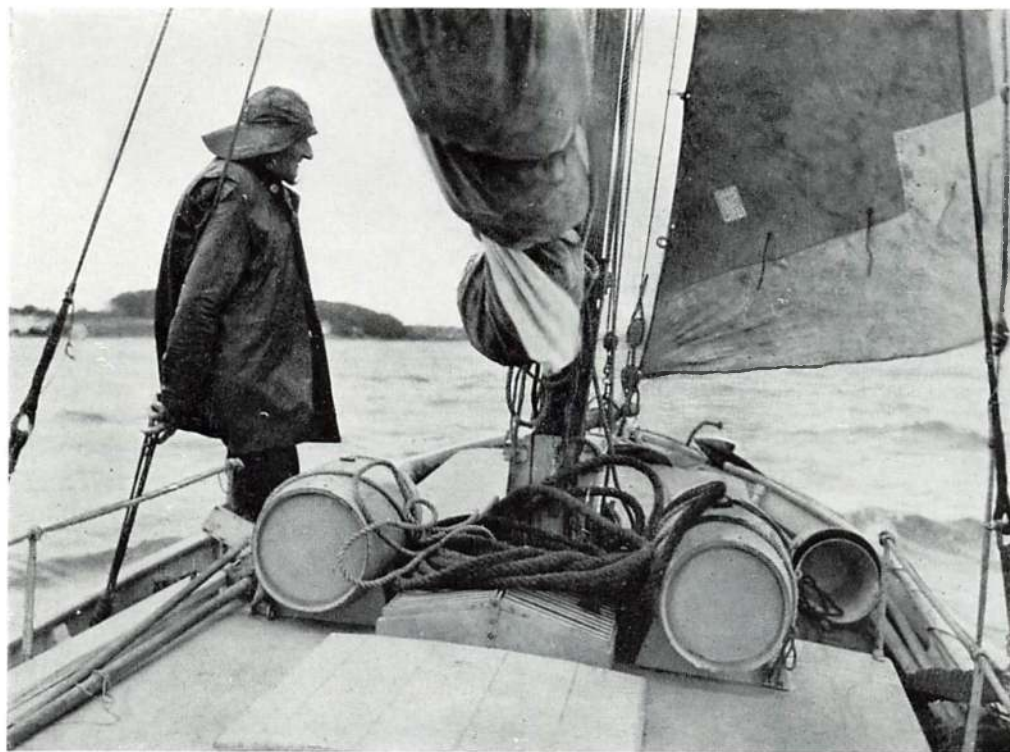
STORE SVELMØ. Uden for yderlængerne på den vestre gård. (223)

STORE SVELMØ. Udsigt mod nord til Fyn gennem indkørselsporten i den vestre gård. (223)

STORE SVELMØ. Vestermanden på hostarbejde med sine folk. (225)

Den gamle sømand på »Rylen«'s fordæk. (227)

TAVLE 26

BJØRNØ. Øens gamle molle. (230)

LYØ. Kærre med mælkejunge. Vædder som forspand. (239)

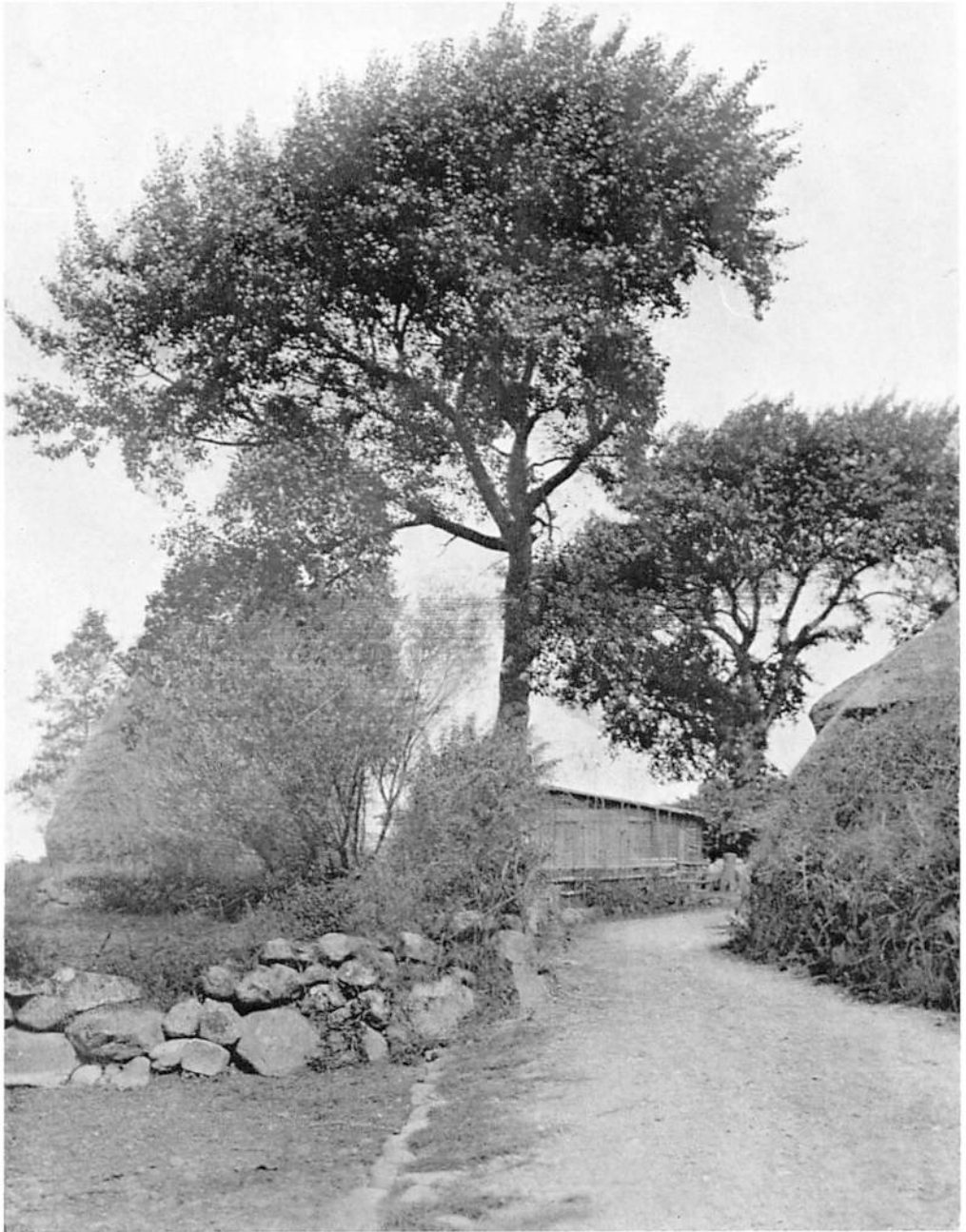

LYØ. Vej med poppelallé ved Lyø bys nordvestside. (238)

LYØ. »Abeliner« i Lyø by. (238)

LYØ. Pinjeformet »abeline« i Lyø by. (243)

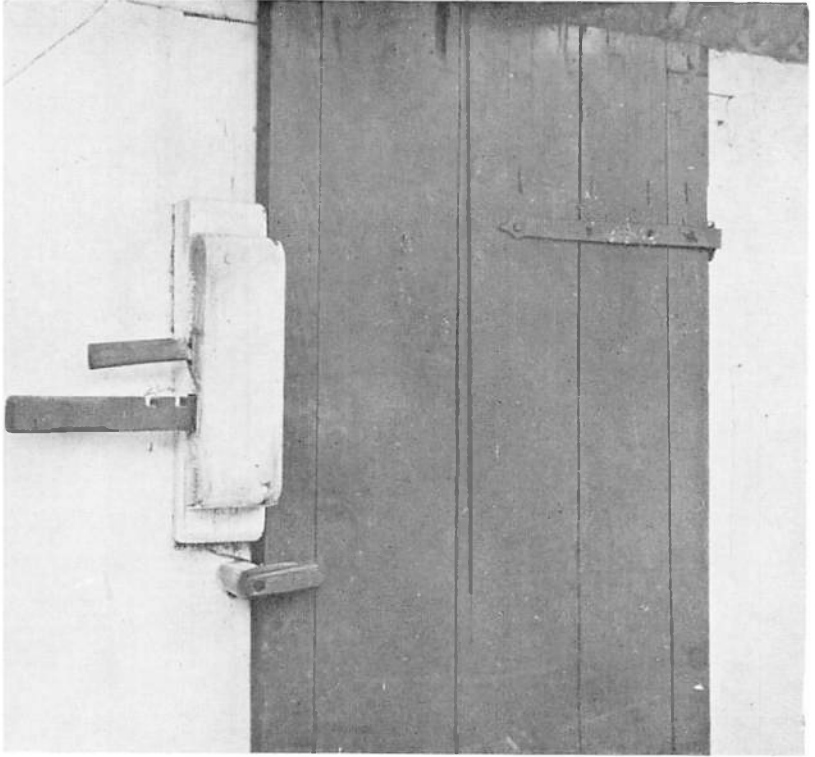

LYØ. Det store gadekær set mod nord. (242)

LYØ. Ved den idylleiske hovedvej gennem Lyø by. (243)

TAVLE 30

LYØ. Den lokale form for Yale-lås på øen. (244)

LYØ. Bondegård af gammel type ved »Holtevejen« i Lyø by. (245)

LYØ. Bag byens ældste huse. (245)

AVERNAKØ. Avernako bys gadekær. (283)

AVERNAKØ. Ved gadckæret i Munke by. I baggrunden Jorgen Norremarks gård.
Abeline i forgrunden. (286)

»Rylen« sejler hjem. I agterstavnen Mester, Johannes Larsen og Skipper. (315)

ÆRØ. Havnen ved Ærøskøbing. I baggrunden værftet. (316)

ÆRØ. Gade i Ærøskøbing. (321)

ÆRØ. En hortørringsovn i landsbyen Haven. Ved sin besynderlige romantik leder stedet næsten tanken hen på en idyl fra en sydhavso. (330)

ÆRØ. Ved indkørslen til den gamle Søbygårds avlsgård. Det skønneste sted på øen. (335)

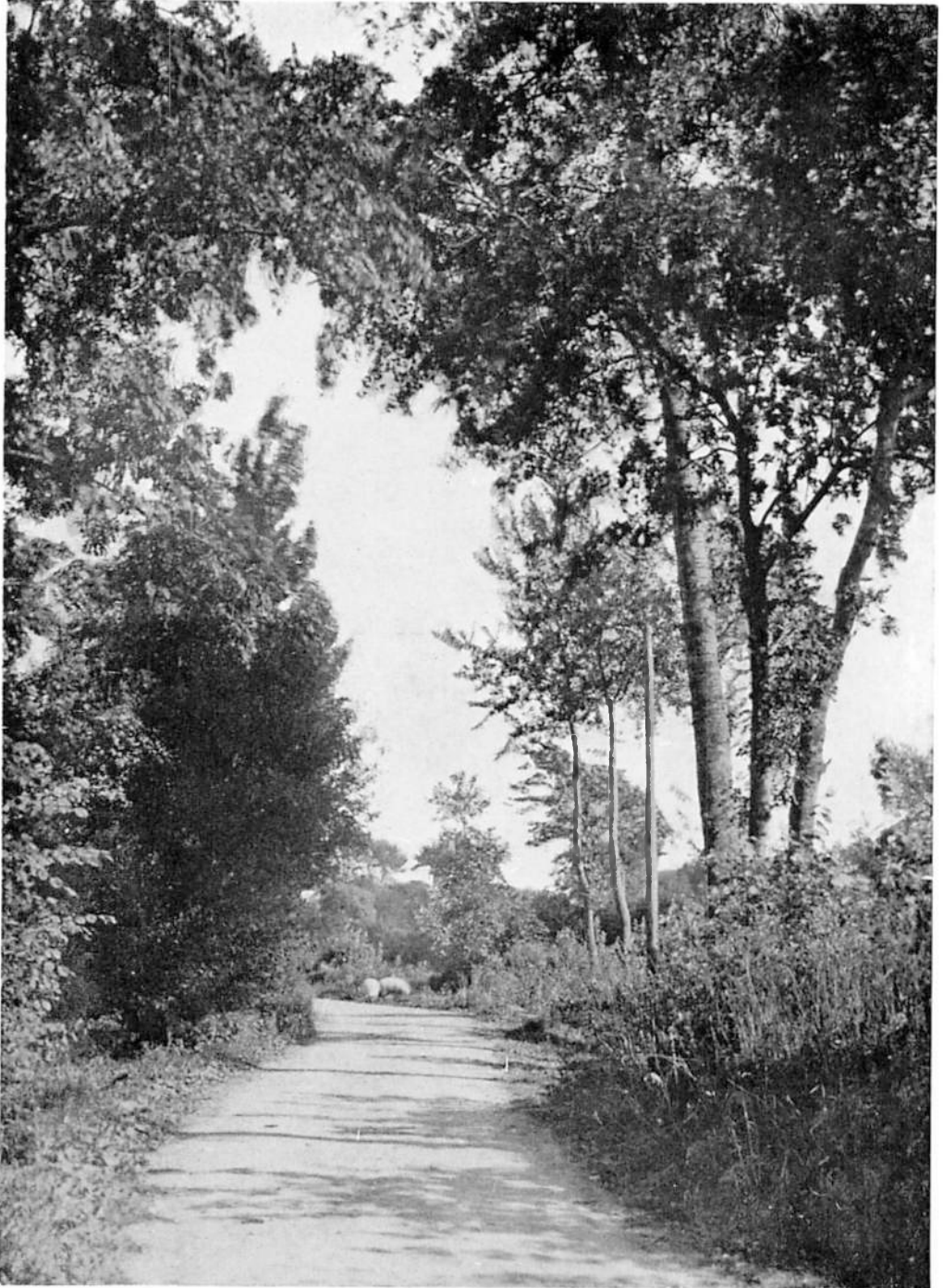
TAVLE 36

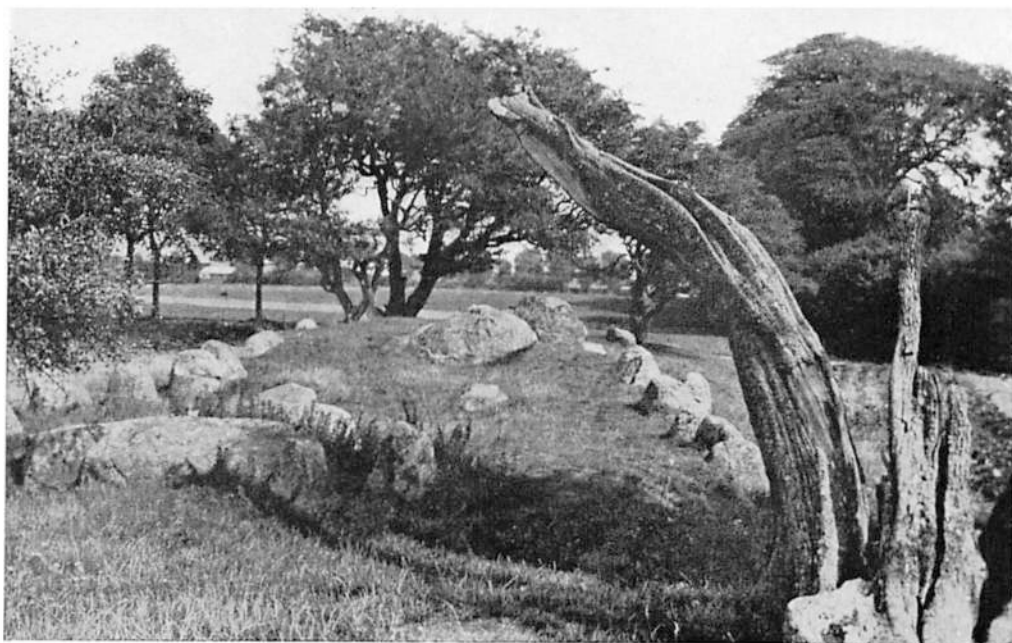
ÆRØ. Fra landevejen S.Ø. for Ærøskøbing; i baggrunden ligger fra venstre til højre Dejre, Lilleø og Ommelshoved. (322).

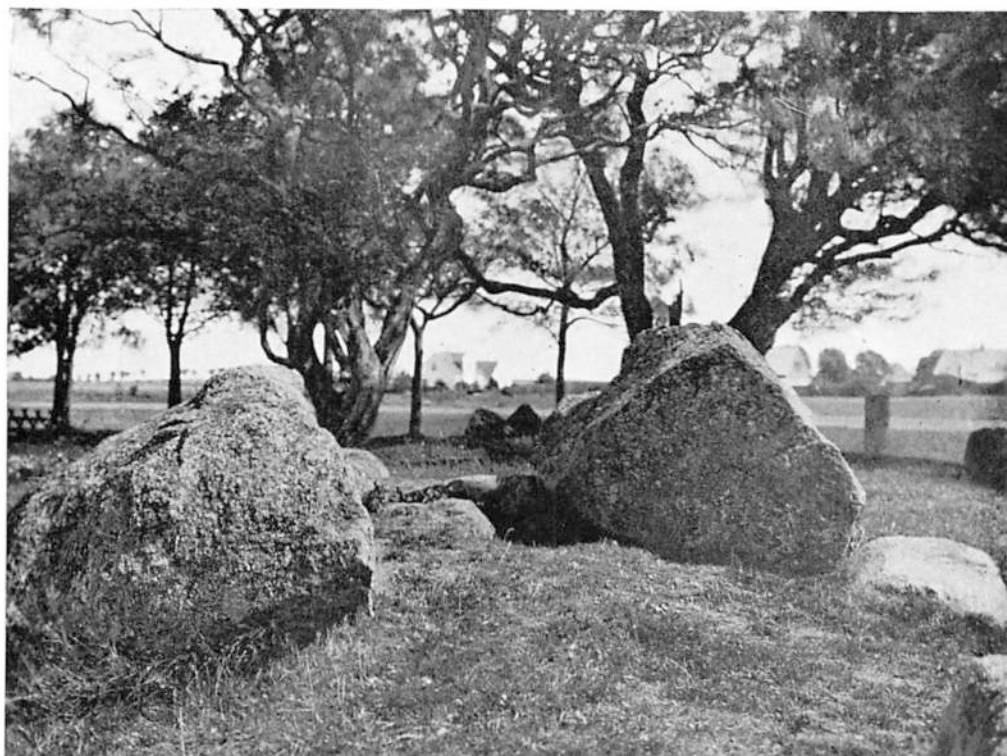
ÆRØ. Indkørselsporten til den gamle Søbygårds avlsgård. (334).

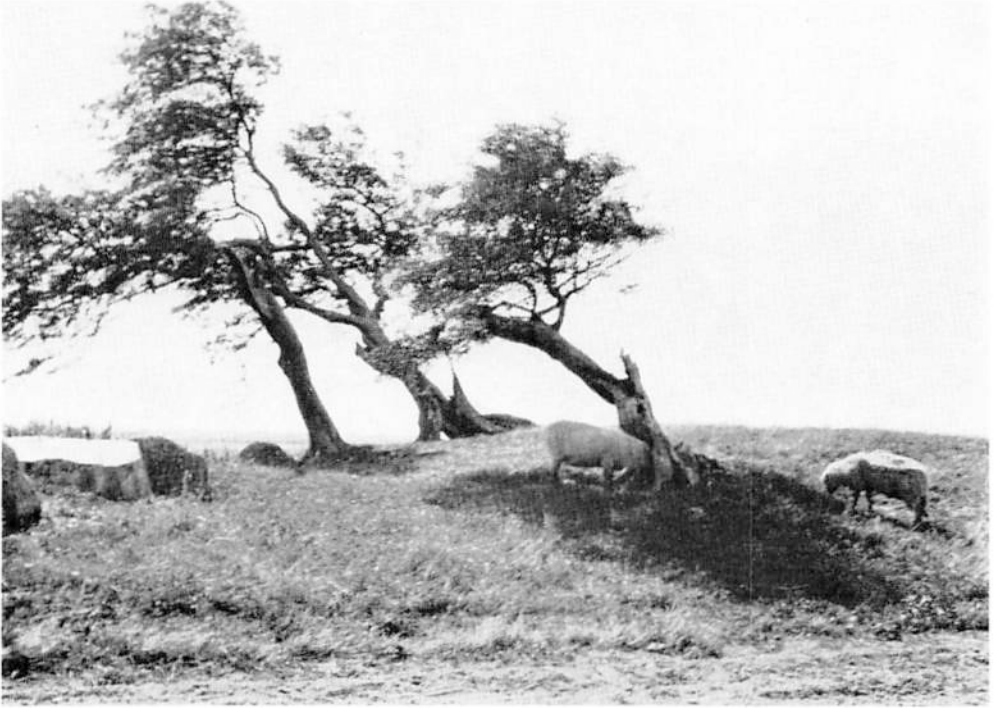
ÆRØ. På vejen nær landsbyen Skovby. (336).

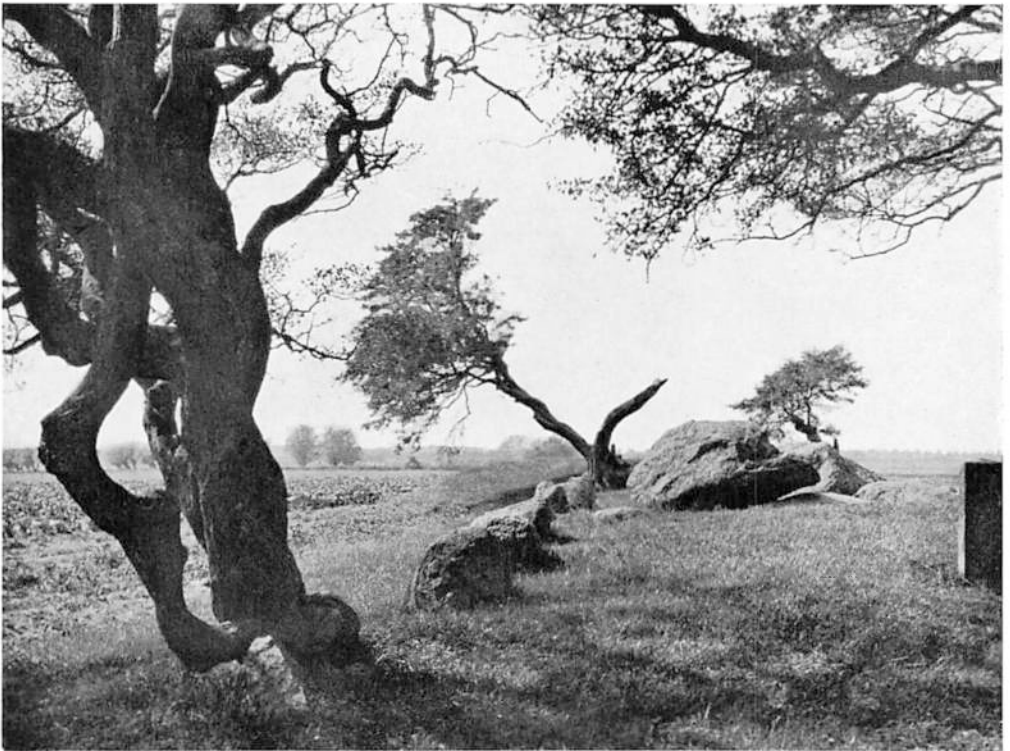
ÆRØ. Langdyssen ved Store Risc, set fra vest mod øst. (337)

ÆRØ. Langdyssen ved Store Risc. Østre dyssekammer med de to stykker af den sprængte overligger. (337)

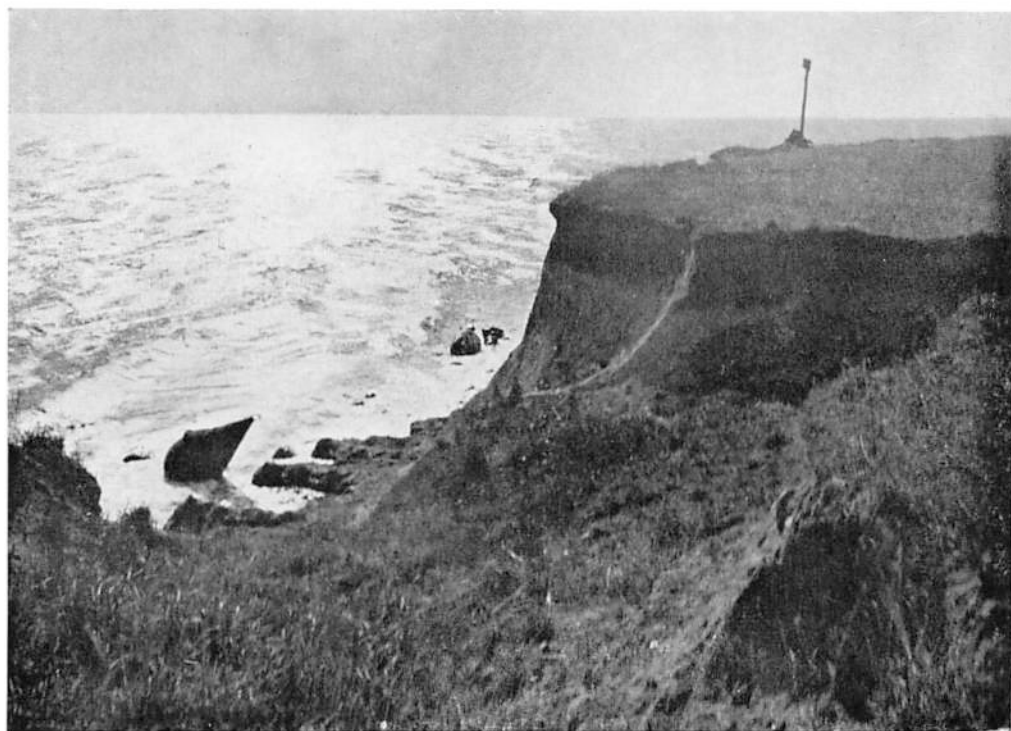
ÆRØ. Langdylsen ved Store Rise. Vestenden med græssende får under tjørnene. (339)

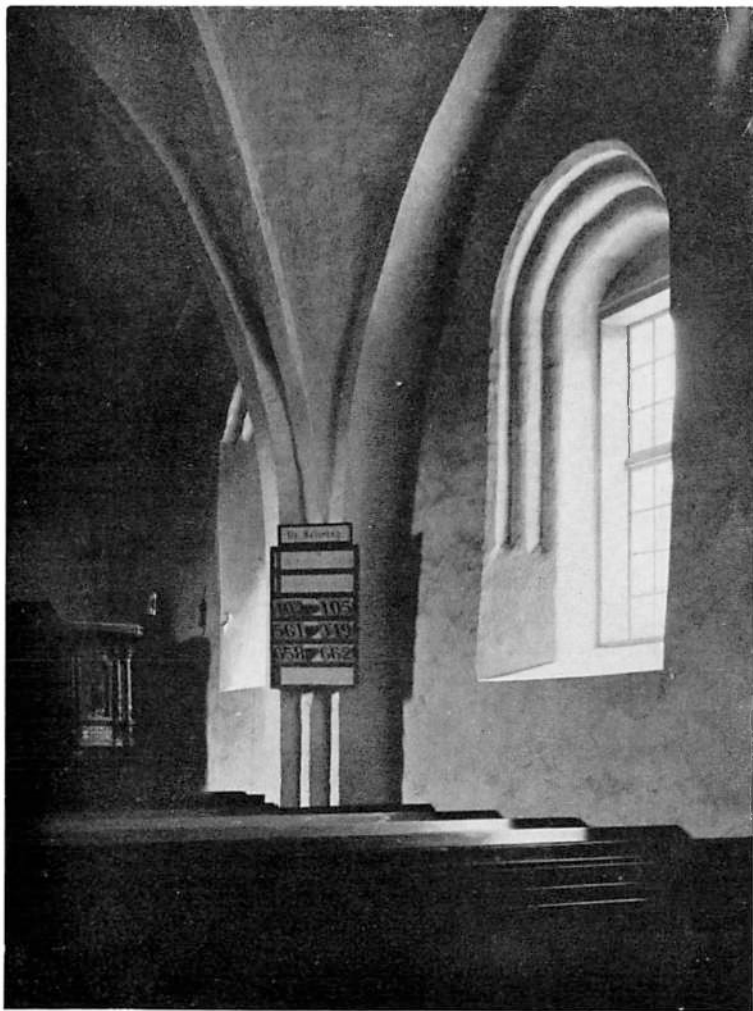
ÆRØ. Langdylsen ved Store Rise. Sydsiden set mod vest. Til højre fredningsmærket. (337)

ÆRØ. Gårde i den østlige del af Skovby. (336)

ÆRØ. Fra klinerne ved Vejsnæs Nakke. Pålandskuling. I havstokken en ilanddrevet jernbøje. (340)

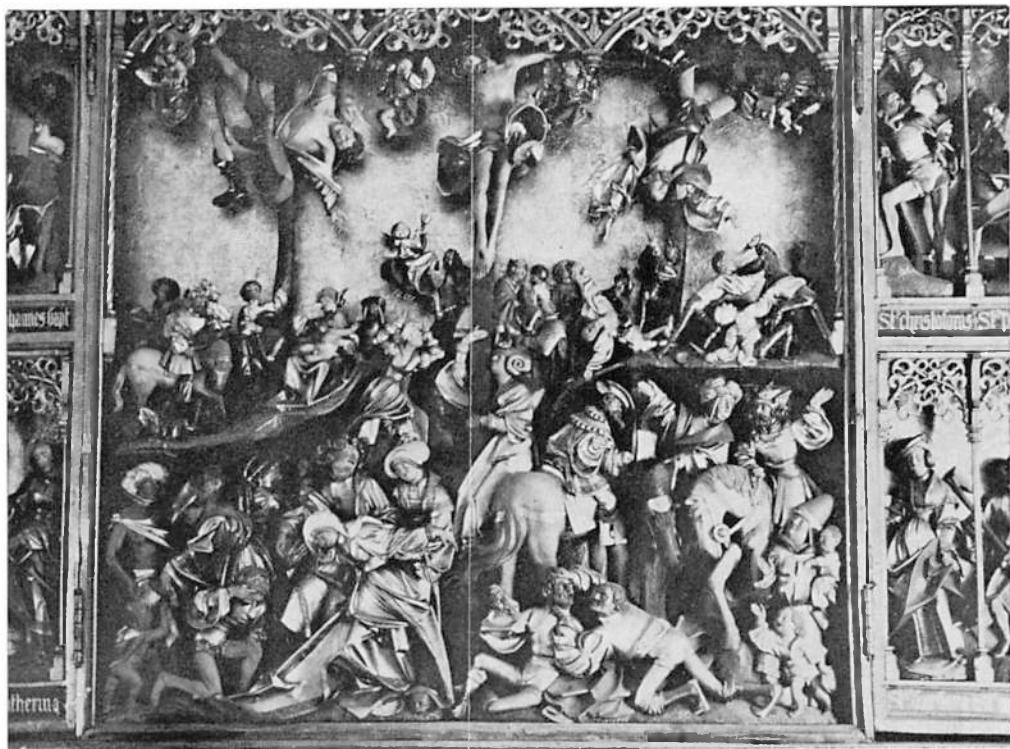
ÆRØ. Fra Bregninge kirkes midterskib. (347)

ÆRØ. Lodret klint ved Vejsnæs Nakke, ca. 20 m høj. (340)

ÆRØ. Vædder af gammel dansk race. (341)

ÆRØ. Midterpartiet af altertavlen i Bregninge kirke. (347)

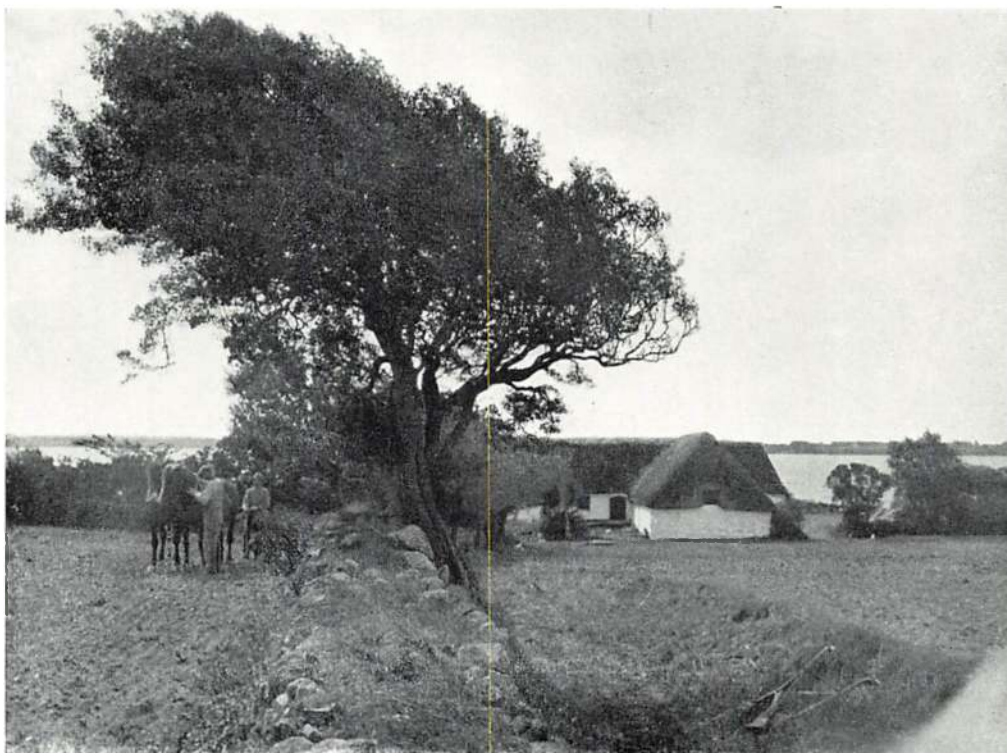
ÆRØ. Gade nær havnen i Marstals skipperkvarter. (353)

ÆRØ. Gadeparti i Marstals skipperkvarter. (353)

HALMØ. Den gamle poppel ved Halmøgårds yderlænger. (364)

HALMØ. Øens gård set mod syd fra det store dige. I baggrunden Æro. (364)

LILLEØ. Nedgangen til vandingsbrønden. (371)

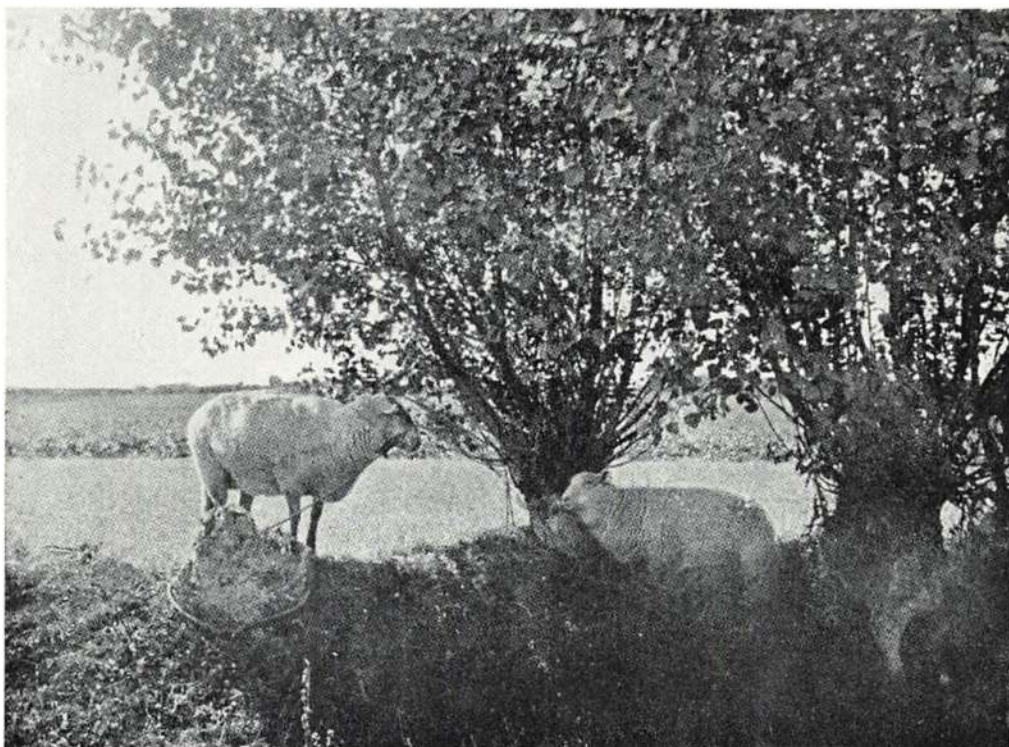

ÆRØ. Mølle på dæmningen nord for Gråstens Nor. (361)

TAVLE 46

STRYNØ. Øens nordstrand set mod vest. (381)

STRYNØ. Et vejdlige med popler og får. Udsigt over det flade landskab. (383)